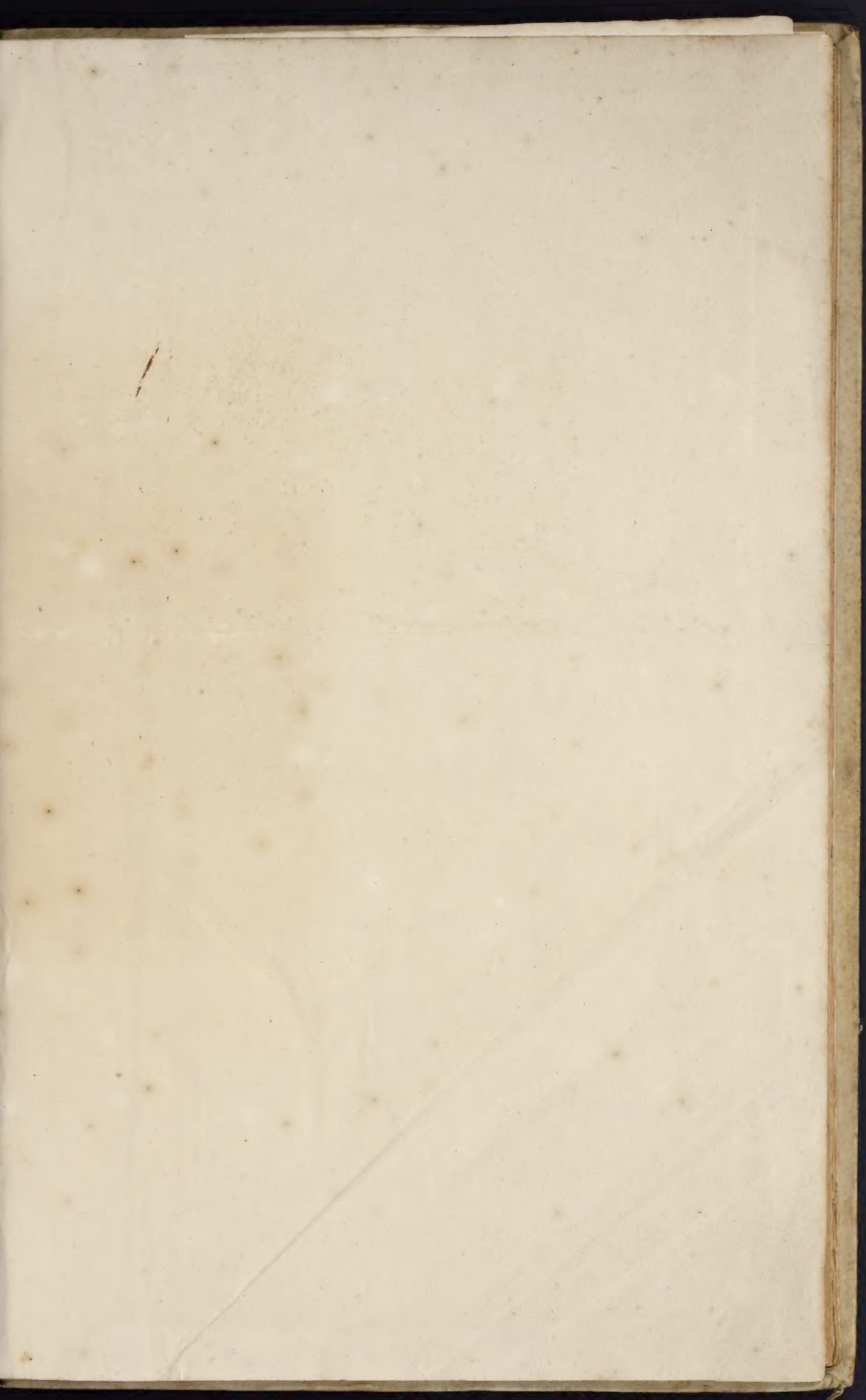
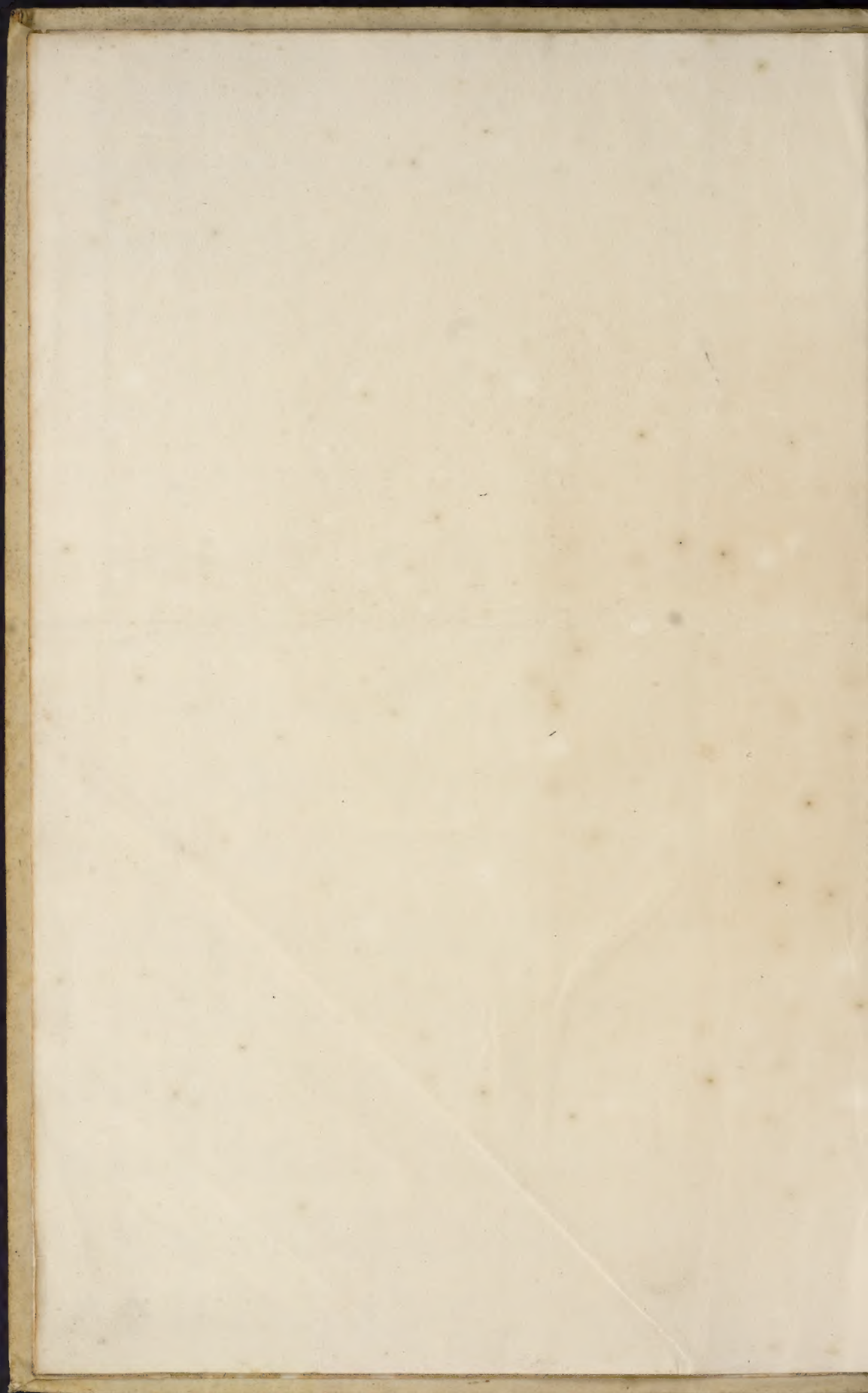

355
2

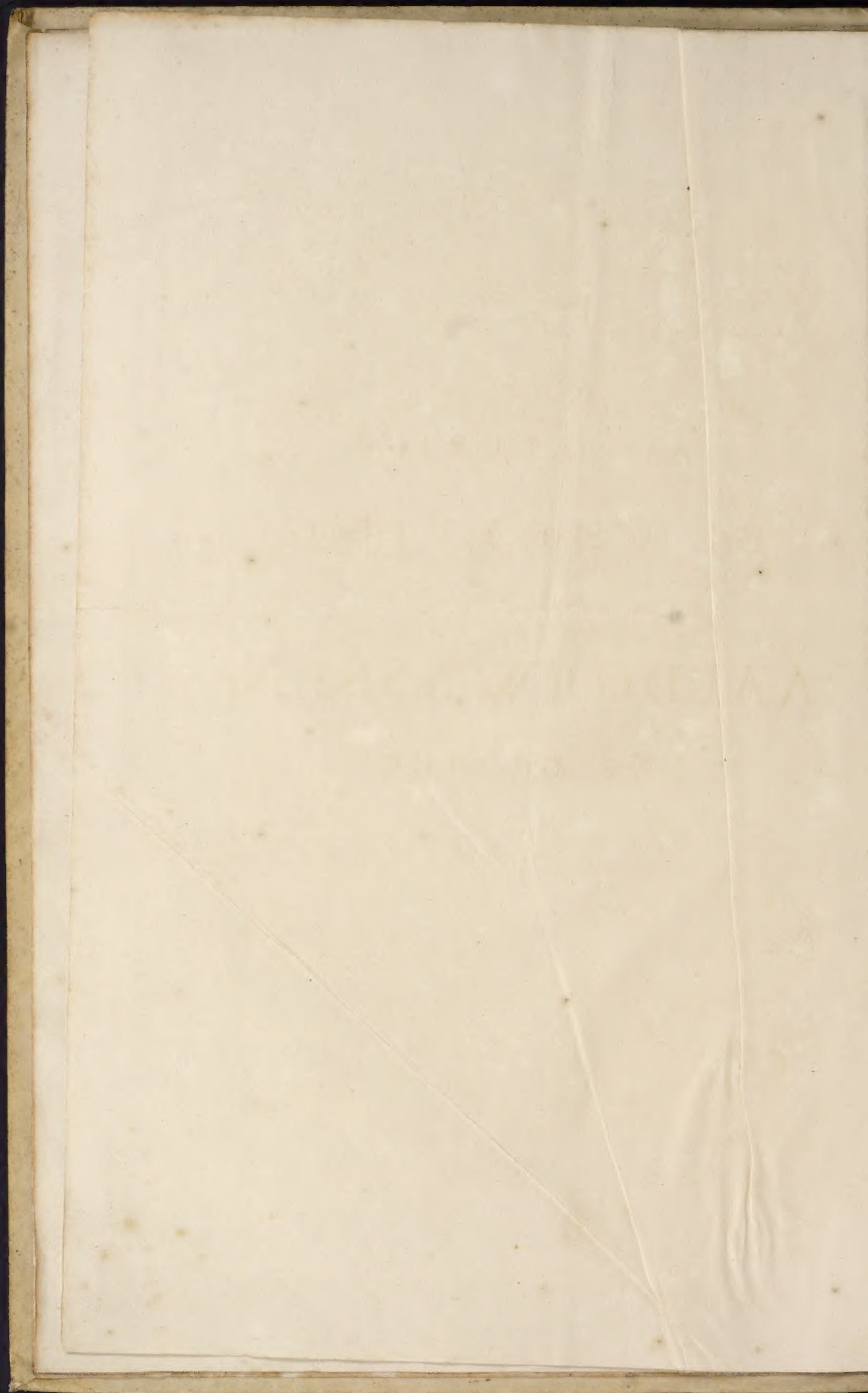

THE
S. J. HOYT & CO.

NEW YORK

1880

NAUWKEURIGE
BESCHRYVING
DER
AARDGEWASSEN,
TWEEDE STUK.

NAVUWKEUFIGE

BESECHRYVING

DE

AARDCGEWASSEN.

T WANDERSTUK

NAUWKEURIGE
BESCHRYVING
DER
GEWASSEN,
A L S

BOOMEN, HEESTERS, KRUYDEN,
BLOEMEN.

DERDE BOEKS TWEEDE STUK,

Vervolgende de

LAGE PLANTEN, KRUYDEN,
BOLLEN en BLOEMEN.

CCLXIV HOOFDSTUK.

HYACINTH.

Namen.

En zeer schoone, bezienswaardige, en gantsch welriekende *Bloem*, dus genoemd in het *Neederlandsch* en *Hoogduytsch*; in het *Latijn* ook *HYACINTHUS*, en in het *Italiaansch* *HIACINTO*.

Veelerley soorten.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke soorten bekend; onnodig hier al te zamen verhaald te worden, wijlze doch meest alle van de zelve *Bevruging* en *Waarneeming* zijn.

Wat voor een aarde zij beminnen.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede zeer zandige aarde, met matig twee-jarige *Paerde*-, of een-jarige *Koeyemist* en een weynig een-jarige *Hoenderdrek* doormengd; of alleen met twee-jarige *Koeyemist*, indien de plaats, daarze gezet zullen worden, warm of droog van aart is: een opene, warme, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid. Konnen tamelijk wel de *Winter-konde* en andere ongelegenheeden des tijds uytstaan, wanneer de *Winters* niet al te streng zijn; zoo

dat menze dan wel ongedekt mag laten blijven. Maakt als zich de zelve zeer fel aanstellen, met veel *Sneeuw*, of ook wel veel *konde vochtigheid*, zoo is geraadzaam en goed, haar voor deeze schadelijkheeden met *Stroo*, *Rin*, of iet anders te dekken; of te planten in een *Zonnebak*, welke met houtse *Vensterten* op en toe gedaan kan worden, na de bequaamheid of onbequaamheid des tijds.

Men neemt ze ieder jaar in 't laatste van de Maand *Ophe-Julius* uyt de aarde op, en men bewaardze in een drooge plaats. Naderhand de grond weer omgesmeten, en met nieuwe *Paerde*-, of twee-jarige *Koeyemist* voorzien zijnde, woulenze met een volle Maan van *September*, of straks na 't eerste *Quartier* (wijlze niet boven de vijf of zes weeken zonder te verderen, uyt de aarde mogen blijven) weer ingezet. Hoe zulks dieper geschied, hoeze meer *Sfaatels* krijgen, ook minder van *Sneeuw-water* of veel *Reegen* gequeld worden. Men laatze ook wel een jaar overstaan, zoo dat menze alleenlijk in de tweede *Zomer* opneemt.

Geeven in deeze Landen volkomen rijp *Zaad*; het *Wat* bij de welk, vergaderd zijnde met een volle Maan van *September*, een vinger-breedte diep moet gezayd zijn in nemen een houten *Vat*, in de aarde gesteld. Zoo komen 'er staatin 't volgende Voorjaar *jongens* van op, die in 't vierde, vijfde

vijfde of zelve jaar haar eerste *Bloemen* geeven: waar uyt dikmaal schoone veranderlijke couleuren voortkomen, welke met vermaak worden aanschouwd. Doch niet alleen hier door worden ze *vermeengvuldigd*, maar ook *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Bolletjens*, welke men bij de opneeming van de oude afscheyd.

Hyacinth van Peru, met een witte Bloem: en met een blauwe.

De HYACINTHUS PERUVIANUS FLORE ALBO, of HYACINTH van Peru met een witte Bloem; en FLORE CERULEO, of met een blauwe Bloem, en andere diergelijke, uyt warme Landen voortgekomen, zijn van naturen teederder dan de andere; verderven veel lichter door sterke koude. En schoon men ze met droog Turfmul, Ruin of iet anders bedekt, of in de voorge-melde *Zonnebak* plant, zoo geeven ze doch elke *Zomer* geen *Bloemen*; inzonderheyt niet als ze in vette aarde staan.

Hoe waar-genooma diend te worden.

Worden derhalven veel bequamer in Potten gesteld, gevuld met een goede, gemeene, zandige grond, en voor 't meeste gedeelte met 't Mol der van binnen verdorvene Boomen, of in plaats van 't zelve met 't Mol der verrotte Boombladeren wel door een gemengt: en 's *Winters* droog binnens huys bewaard; zoo dragene ze veel beter; en krijgen dikmaal *Bloemen*, onaan gezien zij van *Capo de bon Espérance*, of andere heete Gewelsten van *Africa* en *America* herwaarts gezonden zijn; voornamelijk als ze door de geheele Maand van *April* van de eene warme Paerdemist in de andere worden gezet. Ondertusschen leveren ze noyt, of zelden, rijp *Zaad*. Konnen echter *aangewonnen* worden door hare aangewassene *jonge Bollen*, gelijk de voorgaande soort.

Welriekende Hyacinth uyt Virginien; van drie soorten.

Van de HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATISSIMUS, of zeer welriekende Hyacinth uyt Virginien, zijn mij in haren aart drie soorten bekend; als:

I. HYACINTHUS VIRGINIANUS ALBUS ODORATISSIMUS MAJOR. II. MINOR, of groote en kleine welriekende Hyacinth uyt Virginien met een witte Bloem.

III. HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS FLORE CERULEO, of Virginiaansche Hyacinth met een welriekende blauwe Bloem.

Groote welriekende, met een witte Bloem.

De groote draagt de grootste *Bloemen*, zijnde lang van *Keik*; dik van aart, van binnen hol, gelijk de *Bloem* van *Tabak*; ook op de zelve wijze boven open; rond, zeer welriekend; inwendig voorzien met zes groene en kluchtig gedrayde *Draadjens*, ook inwendig blijvende. De verve is grijs-wit. Duuren eenige dagen.

Bloemen.

Ruften op een dikke, ronde, bleek-groene, ter hoogte van drie voeten regt-opgeschietende, doch zwakke *Steel*, met twee of drie hol boven malkander gestelde *Bladeren* voorzien. Welke *Steel* zijnen oorsprong neemt uyt het middenste *Hert* der *Bladeren*;

Steel.

zijnde bleek-groen van verve, tamelijk lang; voor in een spits, en gemeenlijk neerwaarts gebogen punt eyn-digende: in 't midden geuts-wijze aan beyde de zijden met hare randen teegens malkander opstaande, even gelijk die van het *Phalangium Virginianum*, of *Phalangium uyt Virginien*; ook in gedaante, substantie, en zachtheid in 't aanraken de zelve zeer gelijk.

Kleyne welriekende, met een witte Bloem.

De HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS MINOR, of kleyne welriekende Hyacinth uyt Virginien, heeft wel de zelve gedaante en *Bladeren*, doch schiet met zijne *Steel* niet zoo hoog op. Geeft ook wat kleyner *Bloemen*, zeer zuiver wit, en boven verdeeld in zes voor spits toegande *Bladeren*, *Stars*-wijze. Deeze vergaan zijnde, laten in onze Gewelsten noyt enig volkomen *Zaad* na. Konnen echter genoegzaam *vermeengvuldigd* worden door hare aangegroeyde *Bolwortel*.

Blauwe welriekende.

De HYACINTHUS VIRGINIANUS ODORATUS FLORE CERULEO, of Blauwe welriekende Hyacinth uyt Virginien, is die met de witte *Bloemen* in alles gelijk; uytgezonderd dat de *Bolwortel* wat sterker en grooter valt.

Aanmerking.

Hier staat aan te merken, dat de *Bollen* deezer welriekende Virginiaansche Hyacinthen eens gebloeyd hebbende, zelden, of noyt weer *Bloemen* geeven.

Deze Virginiaansche soorten zijn de teederste van alle. Konnen gantschelijk geen *Vorst*, *Sneeuw*, *koude* de teederste van al de andere soorten; en hoe der een warme plaats binnens huys worden gezet, waar in men, gedurende de *Winter*, door een yzeren Oven vuurd. Met geen Water moet men ze begieten, maar haar zeer droog houden, zoo wel in de *Herfst*, als in de *Winter*; ook niet voor *April* weer buyten stellen: dan noch haar wel wagten voor veel vochtigheid, *koude nagten*, en *bayrige Winden*.

Zij verliezen gemeenlijk 's *Winters* hare *Bladeren*. In wat Worden met een volle Maan van *April* verplant in een goede, zandige aarde, doormengd met een weynig twee-jarige kleyngewreevene Paerdemist, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol der verrotte Boombladeren. Krijgen in deze koude Gewelsten niet ieder jaar, maar dikmaal eerst om 't vierde, zelve, agtste of 't tiende, ja veeltijds noyt eenige *Bloemen*.

Indien nu dit mogt gebeuren, zoo neem *Weyte* Op wat *Zeemel*, of ook wel *Draf*. Giet'er Reegenwater op, en roer het genoegzaam door malkander, zoo zal het *Fermentieren*, of *Gelsten*. Vul, dit gedaan zijnde, een Pot ten halven daar met; en leg daar op een vingerbreed hoogte van de voorgenoemde goede aarde. Zet op de zelve in *April* een of twee *Bollen*, met de gemelde volle Maan, en bedek ze geheel met even de zelve aarde. Leg voorts al weer daar op een duym men *deeeze* breed hoogte van de *gefermenteerde Zeemel*; dan weer aarde, tot dat de Pot tot boven toe vol is. Stel dan tot de bovenste rand toe in varfche warme Paerdemist, veertien dagen lang. Neem ze ten eynde diens tijds weer daar uyt, ylt die Mist niet langer hare warmte behoud; en zet ze weer in nieuwe warme. Hier in moet men zoo lang voortgaan, tot dat de uytgekomen *jonge* aan het wassen zijn geraakt. Laat ze dan in de laatste Paerdemist staan, op een goede warme plaats; of neem ze uyt; zoo zullen ze doorgaans, ieder jaar, op een hooge *Steel* wassende, veele bij malkander gevoegde, boven de andere heffelijk riekende, en de eene na de andere opengande *Bloemen* geeven.

Doch naderhand heb ik door ervarentheid be-Anderen, vonden, de volgende manier van verplanting beeter te zijn.

Neem in het *Voorjaar* een kleyne Pot: doe daar en beetege in een gedeelte een-jarige, kleyngewreevene Paer-demist; bedek die tot boven toe met een goede, vette, zandige aarde. Zet in 't midden der zelve een *Bol* teegens de volle Maan van *April*, zoo hoog, dat de bovenste punt der *Bol* met de aarde gelijk kome, of even daar boven uytsteke. Stel dan de Pot in warme Paerdemist, op een luchtige, en wel ter Zon geleegene plaats, of in een *Zonnebak*, en dek ze boven geheel toe met een Glas; zoo dat 'er niet eenenig druppel Water bij kan komen, en de stralen der Zon daar op konnen spelen. Neem, na agt of tien dagen, de Pot weer uyt, en zet ze andermaal in nieuwe varfche Paerdemist; dus voortgaande, tot dat de *Bol* een lid van een vinger, of wat langer, geschooten heeft. Dan neemt men de Pot uyt, en men steld ze open voor Zon en Reegen, wijlze dan die beyde genieten moet. Doch indien 'er te veel Reegen quam, zoo mag men ze nu en dan noch wel dekken, tot dat ze een geheele vingerlang heeft geschooten.

Als de *Bollen* in den *Herfst* gebloeyd hebben, mogen ze geen Reegen meer ontfangen; tot dat ze, in haar zelve droog geworden, binnens huys worden gebracht. Dus uyt de aarde opgenomen, legt men ze op een drooge, en voor de *Vorst* bevrijdde plaats wech. Of ook, men latze wel in de Pot blijven, en de aarde te eenemaal uyt droogen; tot dat men ze cyndelijk weer in *April* op de gehoorte wijze aan de aarde bevelde, en de grootste aangewassene *Bollen* van de oude, of de gebloeyd hebbende, afneemt; dan ook in Potten nioog, verplant.

Aanwif-ten.

verplant. Deeze zijn de beste, om nieuwe *Bloemen* voort te brengen. Want die eens *gebloeyd* hebben, geeven (gelijk alreeds hier boven gezegt is) zelden voor de tweedemaal *Bloemen*, maar blijven gemeene-lijk daar na onvruchtbaar.

K R A C H T E N .

Des. l. 7.
e. 17.

DE *Bolwortel* van *Hyacinth*, alleen in de Geene-
neskonst gebruikelijk, doch geenzins ter spijs
voor Menschen of Beesten, vermits in de
zelve eenige quadaardigheid wond, is verdrogen-
de in den eersten, en verkoelende in den tweeden
graad.

Disf. l. 4.
e. 63.

Gestoten, met *Wijn* vermengt, en gelegd op de
heymlijke *Leeden der kinderen*, ook op de *Lippen en Kin-
der jongelingen*, belet daar voor een lange tijd de *groeying
des Hayrs*.

Durmt.
hijf. Plant.
fol. 229.

Een *Drachma* van de zelve met *Wijn* ingenomen,
of de *Wijn*, waar in de gekneufde *Bolwortelen* gezo-
den zijn geweest, gedronken, *verstop* het *Ligchaam*:
helpt de geene, die van *giftige Dieren* zijn gestoken of
gebeten; en doet gemakkelijk *Water* lossen.

Galen. lib.
Med. Simp.
8.

Het *Zaad* is verdrogende tot in het laatste van
den tweeden graad, evenwel middelmatig, tusschen
koud en warm; dat benevens afvagende en tezamen-
trekkende van aart.

Laurenh.
l. i. App.
Pl. e. 11.

Het zelve gestoten, en met *Wijn* gebruykt, heeft
de zelve werking, doch veel krachtiger. Geneest
daarenboven de *Geelzucht*, en de geene, welke van
Spinnen of *Scorpienen* gestoken zijn. Stopt ook beyde
de *buyl-* en *roode Loop*.

CCLXV HOOFDSTUK.

SINT JANS KRUYD.

Namen.

Et deezen naam in 't *Neederlandsch*
bekend, word in het *Latijn* gehee-
ten HYPERICUM, PERFORATA, en
ANDROSÆMUM: in het *Hoogdutch*
SANT JOHANS KRAUT: in 't *Fransch*
MILLEPERTUIS; en in 't *Italiaansch*
HIPERICO, PERFORATA, en HERBA DI SAN GIO-
VANNI.

Veelerley
verander-
lijke oor-
ten;

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke
soorten bekend; namelijk:

I. HYPERICUM VULGARE, of gemeen *Sint Jans
kruid*. II. NON PERFORATUM, of *Sint Jans kruid*,
met niet doorboorde *Bladeren*; anders ook ASCYRUM
genoemd. III. BACCIFERUM, *sive* ANDROSÆMUM,
of *Sint Jans kruid met zwarte Beziën*, anders MANS-
BLOED geheeten. IV. NON BACCIFERUM, of *zou-
der Beziën*. V. TOMENTOSUM REPENS, of *wolach-
tig kruypende Sint Jans kruid*. VI. ARBORESCENS,
of tot een klein *Boompje* opvallende *Sint Jans kruid*.
VII. HIRICINUM FRUTICESCENS, of *struvelig Sint
Jans kruid*, *stinkende* gelijk een *Bok*. VIII. MI-
NIMUM SUPINUM SEPTENTRIONALE, of *kleyn ach-
terover leggend Sint Jans kruid* *uyt de Oostersche en
Noorder Landen*. IX. CRETICUM FLORE MAGNO,
of *uyt Candien*, met een *groot Bloem*. X. LATI-
FOLIUM LUSITANICUM, of *breed-bladerig Sint Jans
kruid* *uyt Portugal*. XI. TOMENTOSUM SUPINUM
MARINUM LUSITANICUM, of *wolachtig leggende Zee-
Sint Jans kruid* *uyt Portugal*. XII. PULCHRUM
TRAGI, of *schoon Sint Jans kruid*, van *HIERONY-
MUS TRAGUS* zoo genoemd. XIII. HYPERICUM MI-
NIMUM REPENS MONTIS LIBANI, of *zeer kleyn
kruypend Sint Jans kruid* van den *Berg Libanus*.
Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarnee-
ming*.

Wat voor

Echter beminnen ze al te zamen een goede, ge-

meene, zandige, en met twee-jarige *Paerdestift* tame-
lijk voorziene grond; een vrije, welgelegene plaats, zij bemina-
nen niet te veel *Reegen*. Verdragen in de *Winter ster-
ke koude*, en geeven de meeste tijd rijp *Zaad*; 't welk
met een vallende *Maan* in *April* niet diep moet ge-
zayd zijn; want alleenlijk hier door konnen ze aange-
wonnen en *vermeensguldigd* worden; behalven het
HYPERICUM ARBORESCENS, of *boomachtig Sint Jans Aanwaa-
kruid*, 't welk, neevens eenige andere, in deeze *Land-
den* geen volkomen *Zaad* geeft, doch evenwel, ge-
lijk ook het HYPERICUM HIRICINUM, of *Sint Jans
kruid stinkende als een Bok*, kan *vermeerderd* en aan-
gezeukt worden door hare bij de *Wortel* uytlopende
jonge Looten, van zelfs *Wortelen* schietende.

Het Gemelde HYPERICUM ARBORESCENS, of *boomach-
boomachtig Sint Jans kruid*, waft in onze *Neederlan-
den* op ter hoogte van twee, twee en een halve *Jans
kruid*,
ook wel drie voeten uyt hare *Wortel*; *struvels-wijze*,
zich verdeelende in vele *Zijde-takjes*: welke men al
t'zamen bij de *Wortel* moet wech neemen, indien men
begeerd dat'er een *Boompje* van voortkome. Krijgt
korte, en bij na ronde *Bladeren*, met zeer kleine *Bladeren*.
Tandjen boven als ingezaagd, gemeenlijk met drie
opwaarts lopende *Aderjen* in het midden voorzien.
De verve is donkergroen. Komen voort aan beyde
de zijden van hare teedere, ronde, en voor een weynig
gebogene *Steltjen*; niet regt teegens, maar bo-
ven malkander. Zijn van naturen niet doorboord, ge-
lijk die van het HYPERICUM VULGARE, of *gemeene
Sint Jans kruid*, maar bitter van smaak. Teegens de
Winter vallenze van zelfs af.

De *Bloemtjen* schieten voort uyt een- en twee-
jarige *Takjes*, op de wijze van *Hagedoorn*; zoo mee-
nigvuldig, dat sommige der zelve van voren tot achte-
ren daar mee als bezayd schijnen. Gemeenlijk zijn'er
vijf of zes in een *Troisje* bij malkander gevoegd. De
verve is gantsch wit. Bestaan uyt vijf *Bladeren*, van
binnen voorzien met vele gele *Noppjen*. Als ze ee-
nige dagen geduurd hebben, vallen ze ter neer, nala-
tende vijf-hoekige bruyne *Knopjes*, doch in de
zelve bij ons geen volkomen *Zaad*. Moeten derhal-
ven *aangewonnen* worden op de eeven hier boven aan-
gewezene wijze.

Het HYPERICUM LATIFOLIUM LUSITANICUM, of *Breed-bl-
breed-bladerig Sint Jans kruid* *uyt Portugal*: To-
mentosum supinum MARINUM LUSITANICUM, of
wolachtig leggend Portugalch Zee-Sint Jans kruid,
en HYPERICUM REPENS MINIMUM MONTIS LIBANI,
of *alderkleynste kruypende Sint Jans kruid* van den *Berg
Libanus*, zijn teeder van natuur. Brengen in deeze
Gewesten noyt rijp *Zaad* voort. Konnen ook de
harde *Winter-koude* gantschelijk niet verdragen. Moo-
ten derhalven, in Potten gezet, bij den aanvang van
October binnens huys worden gebragt, op een luchtige
plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word
gevuurd, en gedurende dien tijd onderhouden met
een weynig lauwigemaakt *Reegenwater*. Niet voor in
het laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na ge-
leegentheyd van de tijd, mag men ze buyten stellen:
dan noch evenwel moet men haar dekken voor kou-
de nagten, hayrige en schrale winden. Zij vergaan niet
haalt, maar blijven enige jaren lang in 't leven.

Het HYPERICUM CRETICUM FLORE MAGNO, of *Sint Jans
kruid* *uyt Candien*, met een *schoone groote
Bloem*, is een beziens-waardig *Gewas*, doch het tee-
derste van alle. Bemind een goede, zandige aarde,
met een weynig twee-jarige kleyn-gewreene *Paerde-
stift*, *Veen-aarde*, en het Mol der van binnen ver-
dorvene *Boomen* doormengt: een warme, welgelege-
ne plaats, en niet te veel vochtigheid. Blijft ook enige
jaren in 't leven.

Geest ieder *Zomer schoone Bloemen*, bestaande uyt *Bloemen*.
vijf goud-geele, breede, voor rond toegande *Blade-
ren*. Drie, vier, ook wel vijf der zelve, ziet men bij
malkan-

Bladeren. malkander, op de bovenste punt van een ronde, dunne *Steel*, nauwlijks de lengte van een hand opschietende: aan welke voortkomen veele opstaande *Bladeren*, donker-groenverwig; onder een vinger-lid lang; tamelijk breed; aan de *Steel* smal, voor alderbreedst, evenwel in een punt cyndigende; doch boven kleynere; met veele *Aderijens* inwendig begaafd. In de gedagte *Bloemen* vind men zelden ryp *Zaad*, ten zij bij heete droogte jren.

Zaad. Deeze foort kan gantschlyk geen *koude Herfst*- en zelfs *Zomer-regenen* verdragen: moet derhalven, in een Pot staande, in 't laaft van *September*, of 't begin van *October*, na gelegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des weers, binnens huys gebragt en op een goede plaats gesteld werden, daar ze door de Vensteren de lucht en Zon mag genieten, tot dat de *koude* van buyten zulks komt te verbieden. 't Moet een plaats zijn, waar in niet anders als bij *vriesend* weer werd gevuurd. Verre van den Oven moet de Pot staan, wyl deeze *Plant* zulk een haar onnatuurlijke hitte niet verdragen mag; inzonderheid gantschlyk niet eenige dagen of weken agter den anderen. Gedurende dien tijd moet men haar alleenlyk een weynig lau-ge-maakt Reegen-water van boven geeven. Niet voor in 't begin van *April*, met een zachte lucht en Reegen, mag menze weer buyten zetten. Dan ook noch haar wel wagten en dekken voor *koude nagten*, en *schrake winden*. In deeze Gewesten kan menze bequamer *aanwinnen* door hare bij de *Morzel* uytlopende, en met 'er tyd van zelfs *Wortelen* schietende *Tongen*, met een wassende Maan in *April* van de *oude* afgenomen, en in Potten verplant, dan door haar *Zaad*.

Aanwinning. Het ANDROSÆMUM NON BACCIFERUM, of *Sint Jans kruid* zonder *Besluis*, blijft uyt eygener aart twee of drie jaren lang in 't leeven. Schiet uyt een teedere, bruyn-verwige *Veezel-wortel* een, twee, en ook wel meer *Schietten*, ter hoogte van twee voeten; zijnde rond, dun, uyt den geelen bruynachtig, en van binnen groen. Aan welke voortkomen aardige *Bladeren*, zittende twee en twee alijd regt teegens malkander over, gelijk als kruys-wijze; onder ontrent ten halven van de *Steel* een duym-breed, of wat meer, boven een; nu dus, dan weer zoo; maar boven wel zes vingeren breedte van den anderen, ook kleynere als de onderste; en tuschen beyden de *Steel* als omhelzende. In aart en substantie zijn ze die van 't *HYPERICUM VULGARE*, of 't *gemeene Sint Jans kruid*, gelijk: onder een weynig rauw in het aanraken, doch boven zacht, anderhalf lid van een vinger, wat meer of minder, lang; ruym een vinger-breed; in 't midden op 't breedste; voor eyndigende in een gantsch stomp punt: boven donker- of zwart-groen; onder bleek-groen; en aldaar rondom aan hare slegte, effene randen met kleynere zwarte stippijns verciert: inwendig voorzien met eenige groote, regt-oplopende *Aderen*, waar uyt voortvloeyen veele kleyne *duars-aderijens*, helder en luchtig van aart. In de mond geknauwd werdende, vallen ze bitter van smaak, en genoegzaam te zamentrekkende.

Sint Jans kruid zonder Besluis. Het ANDROSÆMUM NON BACCIFERUM, of *Sint Jans kruid* zonder *Besluis*, blijft uyt eygener aart twee of drie jaren lang in 't leeven. Schiet uyt een teedere, bruyn-verwige *Veezel-wortel* een, twee, en ook wel meer *Schietten*, ter hoogte van twee voeten; zijnde rond, dun, uyt den geelen bruynachtig, en van binnen groen. Aan welke voortkomen aardige *Bladeren*, zittende twee en twee alijd regt teegens malkander over, gelijk als kruys-wijze; onder ontrent ten halven van de *Steel* een duym-breed, of wat meer, boven een; nu dus, dan weer zoo; maar boven wel zes vingeren breedte van den anderen, ook kleynere als de onderste; en tuschen beyden de *Steel* als omhelzende. In aart en substantie zijn ze die van 't *HYPERICUM VULGARE*, of 't *gemeene Sint Jans kruid*, gelijk: onder een weynig rauw in het aanraken, doch boven zacht, anderhalf lid van een vinger, wat meer of minder, lang; ruym een vinger-breed; in 't midden op 't breedste; voor eyndigende in een gantsch stomp punt: boven donker- of zwart-groen; onder bleek-groen; en aldaar rondom aan hare slegte, effene randen met kleynere zwarte stippijns verciert: inwendig voorzien met eenige groote, regt-oplopende *Aderen*, waar uyt voortvloeyen veele kleyne *duars-aderijens*, helder en luchtig van aart. In de mond geknauwd werdende, vallen ze bitter van smaak, en genoegzaam te zamentrekkende.

Gedaante der Bladeren. Op de bovenste punten komen te voorschijn vier, vijf, zes, of meer bij malkander te zaam-gevoegde lang-werpige groene *Knoppijns*, rustende op korte *Steeltjens*. Al te zamen bestaan ze uyt vijf groene, lang-werpige, kleyne *Bladertjens*, rondom met kleynere zwarte *Knoppijns* aardig verciert: welke, de ene na de andere geopend werdende, vertonen matig-groote, geele *Bloemijens*, vijf-bladerig, voor stomp toegaande, en Stars-wijze gesteld; hebbende van binnen veele geele, lange *draadjen*, op welke haar laten zien kleynere, geele, ronde *Knoppijns*. Als deeze *Bloemijens* twee of drie dagen open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, nalatende veele niet zeer kleyne, ronde, dikke, boven puntige *knoppijns*, gevuld met een zeer kleyn, langwerpig-rond, zwart-verwig *Zaadje*.

Zaad. Op de bovenste punten komen te voorschijn vier, vijf, zes, of meer bij malkander te zaam-gevoegde lang-werpige groene *Knoppijns*, rustende op korte *Steeltjens*. Al te zamen bestaan ze uyt vijf groene, lang-werpige, kleyne *Bladertjens*, rondom met kleynere zwarte *Knoppijns* aardig verciert: welke, de ene na de andere geopend werdende, vertonen matig-groote, geele *Bloemijens*, vijf-bladerig, voor stomp toegaande, en Stars-wijze gesteld; hebbende van binnen veele geele, lange *draadjen*, op welke haar laten zien kleynere, geele, ronde *Knoppijns*. Als deeze *Bloemijens* twee of drie dagen open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, nalatende veele niet zeer kleyne, ronde, dikke, boven puntige *knoppijns*, gevuld met een zeer kleyn, langwerpig-rond, zwart-verwig *Zaadje*.

K R A C H T E N .

Sint Jans kruid, of *Hypericum*, is warm en droog *Serapio de van aart*, ook verteurende, heelende, zuiverende *Tem. Sim. de*, en dun van deelen. 157.

De *Bladeren*, *Bloemen*, en *Knoppen* in Wijn gezo- den, en daar van 's morgens en 's avonds een Roemert- je gedronken, drijft het *Water der Blaas* uyt. Zet de *Maandstonden* voort. Geneest de *beeten* en *steeken* der *giftige Dieren*; ook de geene, die van binnen *gescheurd* of *gequest* zijn; inzonderheid in oud Bier gekookt; ook alle *inwendige wonden*; en is goed voor de *Koor-zen*; doch verlost het *Ligchaam* een weynig.

De *Bladeren* gestoten, en op *varfche Wonden*, *Ge- zwellen*, *Zweeren*, *Zeeren*, en *verbrandheid* gelegd, *cap. 3.* reynigen en heelen dezelve.

't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* op *ongle*, *vochtige Gal. lib. Zuieren* gedaan, werkt het zelve. *Sim. Med. 8.*

Het uytgeparfte *Zap* der *Bloemen* en *Bladeren* op alle *wonden* gelegd, geneest ook de zelve; en dood de *wormen der Paerden*.

Het gedistilleerde *Water* hier van gedronken, is goed *Matth. 13.* voor de vallende *Ziekte*; ook voor *lamme* en *beroevde* *cap. 156.* *Leeden*.

Het *Zout*, van deeze *Plant* gebrand, met eenig *Nat. Plin. 1. 16.* ingenoomen, is zeer bequaam, om te helpen de geene *cap. 8.* die van 't *Pleuris* zijn gequeeld.

Het *Zaad* gestoten, en daar van een of twee *Drach- Tragacil. 1.* men met warme Wijn, of *Vleesch-nat*, gedronken, *cap. 23.* zuiverd het *Ligchaam* van alle *galachtige vochtigheid*; *Durant.* opend het zelve: drijft de *Steen* en 't *Zand der Nieren* *Hist. 14.* af. Is goed teegens het *Bloedsomwans*; de *derdedaag- sol. 232.* sche *Koorzen*, *allerley vergif*; de *beeten der Slangen*, en der *dolle Honden*.

De *Oly* van *Sint Jans kruid* gemaakt, met warme *Lust. 1. 3.* Wijn gebruykt, is krachtig teegens het *Gruzeel*; de *enarr. 168.* *Gastzucht*; *allerley quade Zeeren*, en *Gezwellen*; ook *verkonde Leeden*; *spanning* en *trekking der Zenuwen*, *Heupen-pijn*, en 't *Flerfijn*, zoo warm, als men verdragen mag, daar op gelmeerd.

De *Balssem*, hier van bereyd, is zeer krachtig tot geneezing van alle *varfche wonden*, heet gemaakt, en daar in gedaan zijnde.

CCLX HOOFDSTUK.

BILZENKRUYD.

Us van een ieder in het Neederlandsch *Verfchey- de namen.* *HYOSCYAMUS*: in 't *Hoogduitsch* ook *BILZENKRAUT*, anders *TEUFFELS-ALGEN*, en *DOLKRAUT*; in 't *Fransch* *HANNEBANT*, *INDORMIE*, en *HIR- BE AUX TIGNES*; in 't *Italiaansch* *HYOSCIAIMO*, *JUS- QUIAMO*, *FAVA PORCINA*, *TABACCO*, en *HERBA DI SANTA CROCE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend agt verander- *Ag. veran- derlijke* lijke foorten; namentlijk: *foorten.*

I. *HYOSCYAMUS NIGER VULGARIS*, of *gemeen zwart Bilzenkruid*. II. *ALBUS CRETICUS FLORE AURO*, of *Wit Bilzenkruid van Candien met een goud-geele Bloem*. III. *FLORE AURO P. ALPINI*, of *met een goud-geele Bloem van PROSPER ALPINUS*. IV. *ALBUS ROTUNDIFOLIUS*, of *Wit Bilzenkruid met ronde Bladeren*. V. *ALBUS MINOR TINGITANUS*, of *kleyn wit Bilzenkruid uit Tingitanen in Africa*. VI. *LUTEUS*, of *met een geele Bloem*; ook *NICOTIANA MINOR*, of *KLEYN TABAK genoemd*. VII. *HYOSCYAMUS PERUVIANUS LATIFOLIUS*, of *breed-bladerig Bilzenkruid uit Peru*; anders ook *TABACUM VERUM LATIFOLIUM*, of *CRAEGE BREED-BLA- DERIGE TABAK* geheeten. VIII. *HYOSCYAMUS PERU*.

ANDROSEMUM NON BACCIFERUM.

PERUVIANUS ANGUSTIFOLIA, of *Bilzenkruid* uit Peru met *smalle Bladeren*, 't welk ook de naam draagt van NICOTIANA MAJOR ANGUSTIFOLIA, of *SMALBLADERIGE TABAK*. Beye de laatste werden ook wel genoemd PETUM, of HERBA SANCTA, wegens hare *dengzame krachten*. Niet alle zijn ze van de zelve *Beooring* en *Waarneming*.

Zwirt
Bilzen-
kruid, en
wit, met
ronde
Bladeren.

Het HYOSCYAMUS NIGER, of *zwart Bilzenkruid*, en ALBUS ROTUNDIFOLIUS, of *wit Bilzenkruid* met *ronde Bladeren*, beminnen uyt eygener aart zoo wel een drooge als bequame gelijkgeste grond: een opene, luchtige, vrij, wel-geleegene plaats, en matige vochtigheid: verdragen seldere *keude*, en alle andere ongelegenheeden der *Winter*. *Bloemen* in het tweede jaar; geeven rijp *Zaad*, en versterken daar mee, wijlze niet langer in 't leven kunnen blijven. Moeten derhalven om 't andere jaar, met een wassende *Maerische Maan*, weer op nieuws gezaaid zijn; of komen ook wel, door 't neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg op, inzonderheid het *zwarte*. Alleenlijk op deze wijze kunnen ze *vermenigvuldigd* werden.

Het HYOSCYAMUS ALBUS CRETICUS FLORE AUREO, of *wit Bilzenkruid* met een *goud-gele Bloem*; en FLORE AUREO P. ALPINI, of *met een goud-gele Bloem van Praepier Alpinus*, beminnen een goede zandige aarde, doormengd met een weynig twee-jarige *Paerdemist*; een luchtige, warme, wel-geleegene plaats. Zijn-teeder van aart. Konnen geenerley *keude*, *Herst-regenen*, of *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, in een *Pot* gezet, 's *Winters* binnens huys op een luchtige plaats gebragt, en met maar weynige vochtigheid voorzien werden, niet alleenlijk in deze tijd, maar ook in de *Zomer*. In 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, seld men ze, met een zoete Reegen, weer buyten. In deze Landen geeven ze de tweede *Zomer* volkomen *Zaad*, en versterken dan. 't Zelve moet met een wassende *Maan* van *May* weer gezaaid zijn in een *Pot*, niet diep, maar hol en luchtig. Alleenlijk hier door kan men ze aanwinnen.

Peruans
Bilzen-
kruid, of
oprechte
Tabak.

Het HYOSCYAMUS PERUVIANUS, NICOTIANA, PETUM, of TABACUM, *Peruviaansche Bilzenkruid*, of *oprechte Tabak*, zoo wel met *breede als smalle Bladeren*, beminnen een goede, gemeene, met twee-jarige *Paerdemist* wel voorziene grond: een warme, vrij, bequaam ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Konnen geenerley *Vorst* of *Winter-keude* uytstaen. Indien de *Zomer* niet zeer goed en warm is, zoo versterken ze, zonder eenig rijp *Zaad* na te laten. Is derhalven geraadzam, van deze soorten een of twee *Planten* 's *Winters* in een *Pot* binnens huys te brengen, op een luchtige plaats; droogachtig onderhouden. Daar na in het midden van *April* de zelve, met de geheele klomp aarde, weer op een warme plaats in te zetten; zoo geeven ze in den *Herst* rijp en overvloedig *Zaad*: het welk met een wassende *Maan* van *April* weer gezaaid werd, niet diep; hol en luchtig. Door geen ander middel als dit kunnen ze *aangewonnen* werden.

Kleine
Tabak,
Bilzen-
kruid met
gele
Bloemen.

De NICOTIANA MINOR, *kleine Tabak*, of HYOSCYAMUS LUTEUS, *Bilzen-kruid* met *gele Bloemen*, bemind dezelve aarde, plaats, en veel water. Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeft voor de *Winter* volkomen *Zaad*, en versterft daar mee. Behoef niet weer gezaaid te werden; want daarze eens heeft gestaan, slaatze, door het neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg op; en kan hier door overvloedig *vermenigvuldigd* werden.

Hoe men
Tabak kan
winnen.

Wil iemand *Tabak* winnen, om dezelve tot veelerey nuttigheid te gebruiken, die plukke de *Bladeren* af, wanneer ze een weynig geel beginnen te werden (want dan zijnze rijp) en leggeze dik op malkander in een *Kelder*, of donker-vochtige plaats; zoo beginnen ze te zweeten. Als zulks agt of tien dagen heeft geduurd, moet men ze weer van den anderen leggen; op de Zolder ophangen, om te drogen, en dan voorts bewaren.

Het *Stof*, of *Poeder*, van deze *Tabak*, is voor alle en doet Liefhebbers der *Kruyden* en *Hoveniers* zeer dienlijk. *Tabak*-Want zoo men 't stroyd op de aarde, daar 't een of 't ander gezaaid is, zoo zal 't opgekome niet beschadigd werden van *Wormen*, *Slekken*, of *Aardvolyen*; want deze ongedierten vlieden'er voor wech. De *Wormen*, daar aan komende, sterven terflood. De *Slekken* zwelen'er van op, als of ze van de *Waterzugt* waren geplagd; en die'er niet van sterven, kruyden wech; deraven'er niet weer ontrent komen; inzonderheid als men dit een tijd lang ieder week tweemaal doet.

De *Kruys*- of *Doornbeezienboomen*, *Koolplanten*, of ook andere *Kruyden*, welke van de gemelde schadelijke *Dieren* geplagd en gefchonden werden, kan men van de zelve verlossen en bevrijden, als men die eerst een- twee- of driemaal begiet met Reegen-water, waar in oprechte *Virginsche Tabaks-bladeren*, vijf of zes in getal, opgekookt zijn geweest, en dan, terwijl ze noch nat zijn, stof van de zelve *Tabak* daar op stroyd.

De *Karsseboomen*, 't zij kleyn of groot, ook andere *Kars* en soorten, welke teedere *Tabak* door *Luyt*- of andere jonge *Vliegen*, groote overlast lijden, vermits ze, door de daar om zittende meenigte, van haar nodig voedsel werden beroofd, en daar door ligtelijk komen te versterken, met 't gedagte *Water* vier, vijf, of zes dagen agter malkander, ieder dag tweemaal, als het vochtig weer is, anders maar eens, begieten, en met 't zelve *Poeder* bestroyd werdende, zullen'er in weynig tijds van bevrijd zijn. Indien men naderhand dit ongediert weer daar aan verneemt, zoo moet men dit middel hervatten.

Alle *Oranje*- *Limoen*- *Citreen*- en andere *Boomen*, ook *Oranwelker Bloemen*, ook *nieuwe Scheutjens*, van de andere wel dikmaal niet alleen beschadigd, van haar nodig voedsel afgebeeten worden, kan men al mee voor dit quada bewaren, als men aan de *Stam* een ring van twee of drie vingren breedte *Tabak-stof* legt, en boven over de *Bladeren* heenen stroyd. Want hier voor vlieden de *Mieren* snellijk wech, en komen ook niet weer, zoo lang de gedagte *Tabaks-cirkel* daar om leggen blijft.

Daarenboven, wil iemand in zijn *Hof* geheele *Nef*- *Om Mieren* der *Mieren* verstoren, die smijde de aarde, waar ren-nellen onder zij zich verborgen houden, om verre, en stroye te verstoren. het gemelde *Tabaks-poeder* daar in, drie- of viermaal. Doe ook, als hij de grond weer effen en gelijk gemaakt heeft, 't zelve *Stof* wat dik boven op de aarde; zoo verlaten ze al hare *Eyeren*, en, zoo veel als'er niet sterven, vertrekken na een andere plaats.

K R A C H T E N .

Alle soorten van *Bilzenkruid*, of *Hyoscyamus*, van welke de *witte* soort, of *Hyoscyamus albus*, voor de beste, de *zwarte*, of *Hyoscyamus niger*, voor de sijnste werd gehouden, zijn verkoelende van aart, in den *derden* Graad.

De *Bladeren*, *Bloemen*, *Stielen*, *Wortelen*, en het *Zap*, verwekken *slaap*; verkoelen alle verhitting, uytwendig, doch matig, en niet te veel of te lang gebruykt; anders zouden ze aan de uytwendige *Leeden* meer quada als goed doen. Moeten inwendig gantschlijk niet ingenomen werden; want dan zouden ze beyde *Beesten* en *Menschen* dolzinnig maken; ook geheel om 't leven brengen.

Eevenwel, de *Bladeren* geknot, met eenig *Vet* en *Wijn* vermengd, en *Plaasters*-wijze gelegd op *Gezwellen* en *ontstekingen*, zoo der *heymelijke* als *andere Leeden*; desgelijks op de scharpe en heete *Zincken* der *Oogen*, doen dezelve vergaan. Geneezen ook de *beeten* en *steeken* der *Spinnen*, *Adderen*, en *Slangen*.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* op het *Vel* der *Menschen*, en de *Huyd* der *Honden* gestreken, doen de *Luyzen* en *Vloegen* sterven.

Apul. de
hierb. Med.
cap. 4. Het zelve *Zap* met Oly van Roozen in de Ooven gestoken, drijft er de *pijs* van wech, en dood ook der zelve *Wormen*. Een weynig daar van met Wijn gedronken, neemt wech de *smerten* der *Leever* en *Longe*. Verwekt lust tot de *Bijlaap*. Van de Vrouwenperfoonen gebruykt met een weynig *Saffraan*, verdrijft de pijn aan de *Vrouwslijckheid*.

Dod. I. 14.
e. 21.
Rustl. I. 3.
e. 107. Het *Zaad* gestoten, en met Meede en Honig, of Wijn en Zuyker ingenomen, is goed voor den *Hoeft*, en voor *leepe Oogen*. Stild zoo wel der *Vrouwen* als andere *Bladvloeden*. Het zelve met Wijn gestoten, en op de voeten gelegd, verzacht de *smerten* van 't *Podagra*; geneest de *gezwellen* der *manlyke Leeden*, en maakt dun de *dikke Borsten*.

Durantes
hijf. Plant.
fol. 231. De rook van dit *Zaad* dood de *Wand-* en *Plat-luyzen*; verdrijft de *kloven*, 't *jeukzel*, de *gezwellen* aan *Handen* en *Voeten*, veroorzaakt door *koude*. Het zelve *Zaad* van de *Vogelen* en *Hoenderen* gegeten wordende, doodt haar sterven.

Met de Oly, uyt dit *Zaad* geparft, het Hoofd bestreken, neemt het *verstand wech*.

CCLXVII HOOFDSTUK.

HYPECOON.

Namen.

Us, en, mijns weetens, niet anders, word dit aardig kleyn *Gewas* in het *Neederlandsch* genoemd: in het *Latijn* *HYPECOON*: in het *Italiaansch* *HYPECOO*.

Twee ver-
anderl. yk-
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart be-
kend twee veranderlijke soorten; te weten:

I. *HYPECOON LATIFOLIUM FLORE PHENICIO*, of *breed-bladerig Hypycoon met een schoone, licht-roode Bloem*. II. *HYPECOON TENUIFOLIUM FLORE LUTEO*, of *Hypycoon met smalle teedere Bladeren en een gele Bloem*. Beyde zijze van eeven de zelve *Bewo-
ning* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-
gemelte grond: een opene, luchtige, warme, vrije,
genoeg ter Zon geleegene plaats, en matige vochtig-
heid. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't lee-
ven; geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en
vergaan daar mee.

Aanwin-
ning.

Moeten derhalven met een wassende Maan van *Maert*,
of ook van *September*, om dat 't *Zaad* lang in de aar-
de blijft leggen, weer op nieuws, ruym een stroobreed
diep, gezayd zijn. Komen anders van zelfs dikmaal
genoeg op door 't neergevallene *Zaad*, een *Bokshoorn*
zeer gelijk zijnde. Hier door kunnen ze alleenlijk aan-
gewonnen en vermeerderd worden.

Breed-bladerig Hy-
pycoon
met een
schoone
licht-roo-
de Bloem.

Het *HYPECOON LATIFOLIUM FLORE PHENICIO*,
of *breed-bladerig Hypycoon met een schoone licht-roode
Bloem*, krijgt uyt een kort, bruynachtig *Wortel*je
schoone *Bladeren*, doch maar een of twee in getal,
zijnde geheel gefcheyden in neegen deelen: rusten ech-
ter al te zaam alleenlijk op een eenig tamelijk-lang *Steele-
je*; drie en drie bij malkander; waar van beyde de on-
derste drie aan haar *Steele*je regt teegens malkander
over, de derde drie in 't midden van de zelve zitten.

Bladeren.

Elk dezer deelen is eeven groot; een halve vinger
breed; voor spits toegeande, aangenaam groen-ver-
wig; aan de randen rond-achtig getakt, en in 't mid-
den voorzien met clierlijke *Aderen*. Bij de zelve schie-
ten onder een of twee lange ronde *Steele*je's voort;
op welker bovenste punt niet meer als eene *Bloem*
van de genoemde verwe word gezien; zijnde schoon,
groot, en verdeeld in verscheyden rond-achtig toe-
gaande *Blader*je's.

Bloemen.

Bloemen. Het *HYPECOON LATIFOLIUM FLORE PHENICIO*,
of *breed-bladerig Hypycoon met een schoone licht-roode
Bloem*, krijgt uyt een kort, bruynachtig *Wortel*je
schoone *Bladeren*, doch maar een of twee in getal,
zijnde geheel gefcheyden in neegen deelen: rusten ech-
ter al te zaam alleenlijk op een eenig tamelijk-lang *Steele-
je*; drie en drie bij malkander; waar van beyde de on-
derste drie aan haar *Steele*je regt teegens malkander
over, de derde drie in 't midden van de zelve zitten.

KRACHTEN.

Hypycoon, of *Hypycoon*, is koud tot in 't be-
gin van den derden graad, volgens het getuy-
nis van *GALENUS*, hebbende een aart van *Aleul*,
of *Papaver*.

De *Bladeren*, *Bloemen*, en *Wortelen* in Wijn gezo-
den, en daar van 's morgens een Roemerje gedronken,
opend de *versleptheid* der *Leever*; geneest de gebreken
der zelve, en dood gemakkelijk *Water lossen*.

De *Bladeren* gestoten, en met Oly, of ook met
Wijn vermengd, reynigen allerley *zeerigheid* der
Menschen: ook de *zeeren* der *Paerden*, en ander
Beesten.

Het gedistilleerde *Water* hier van, desgelijks de Oly
der zelve, of ook het daar uytgeparfte *Zap*, in de *Wan-
den* gedaan, geneezenze.

CCLXVIII HOOFDSTUK.

Y S O P.

F ook *Ysop* in het *Neederlandsch* *Namen*.
genoemd. In het *Latijn* geheeten
HYSSOPUS: in 't *Hoogdutch* *ISPE*,
en *ISOP*: in 't *Fransch* *HYSSOP*, en
in 't *Italiaansch* *HYSSOPO*.

Hier van zijn mij in haren aart be-
kend verscheyden veranderlijke soorten; te weten:

I. *HYSSOPUS VULGARIS FLORE CŒRULEO*, of
gemeene *Ysop met een blauwe Bloem*. II. *FLORE AL-
BO*, of met een witte *Bloem*. III. *FLORE RUBRO*,
of met een roode *Bloem*. IV. *FOLIO ALBO MACU-
LOSO*, of met wit-bonte *Bladeren*. V. *FOLIO LUTEO
VARIEGATO*, of met gel-bonte *Bladeren*. VI. *HYSSO-
PUS TENUIFOLIUS*, of *Ysop met smalle Bladeren*. Meest
alle van de zelve *Bewo-
ning* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zandige, goede aarde, Grond.
met weynig, of geen *Milt* voorzien: een luchtige,
welgeleegene plaats, en matige vochtigheid. Blijven
eenige jaren lang in 't leeven. Verdragen allerley on-
gelegenheeden der *Winter*: *bloeyen* ieder *Zomer*, en *Zaad*.
geeven rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van
Maert, of *April*, niet diep, ook holletjes, de aarde
wordt aanbevolen. Hier door kunnen ze veel bequa-
mer *aangewonnen* en *vermeerderd* worden, als *Aanwin-
ning*.
door hare van zelfs *worrelende Tak*je's: die men desge-
lijks met een wassende Maan in *April* van de *oude af-
neemt* en verplant.

Het *HYSSOPUS TENUIFOLIUS*, of *smal-gebladerde* *Smal-ge-
bladerde Ysop*, is van naturen veel teederder dan de andere soor-
ten. Bemind uyt eygener aart een gantfch zandige
ren. Geeft in deze Gewesten noyt eenig rijp *Zaad*.
Wordt ook gemeenlijk door de *Vorst* in de *Winter*
wechgenomen: doch ieder *Voorjaar* verplant zijnde,
gelijk noodwendig geschieden moet, blijft veel be-
ter over.

Maar schoon men in onze Landen het *Zaad* van *Aanwin-
ning*.
deze soort moet misfen, zoo kan men ze echter aan-
winnen door hare teedere, dunne, lichtelijk *Wortel-
schietende Tak*je's, welke men op de boven verhaalde
wijze van de *oude afneemt* en verplant. Eenige der
zelve worden 's *Winters* binness huys droog gehouden:
en moeten ook in den *Herfst* voor veel vochtigheid ge-
wagt en bewaard zijn.

Het is aanmerkenswaardig, dat het *Zaad* van *Ysop*, *Zeld-
gewoon* van de soorten met een *witte* en met een *roo-
zaamheid*
de *Bloem*, gezayd zijnde, geen andere als met *blauwe*
van het
Bloemen voortbrengt. 't *Zaad* van deze, op de ge-
Ysopi.
noemde tijd weer in de aarde gelegd, brengt niet al-
leenlijk *Planten* met *blauwe*, maar ook weer met *witte*
en met *roode Bloemen* te voorfchijn.

Men

digende. In de Mond geknauwd, vallen ze niet onangenaam van smaak. In 't midden zijn ze begaafd met een matig-brede *Rugge*; uyt welke eenige weynige teedere *Aderijens* voortkomen, doch niet, als in de breede gedeelten, zichtbaar. Van naturen staan ze niet regt op, maar leggen haar gemeenlijk in het ronde plat op, of even boven de aarde neer.

Uyt welker midden een, twee, of ook wel drie *Steele*, opschieten, zijnde rond, met verhevene teedere *Streepen*, en eenige smal-gepunte en gehoekte *Bladerijens* voorzien. Tusschen welke, ook in 't bovenste gedeelte der *Steele*, de *Bloemen*, rustende op lange, dunne, en ruygachtige *Steeleijens*, te voorschijn komen. Zijn matig groot, rond van stelling; van buiten ruyg, van binnen gantsch geelverwig, en zonder eenige reuk. Als ze zes of agt dagen lang open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelven, nalatende een bruyn, langwerpig en teeder *Zaadje*, dat van het *DENS LEONIS*, *Paerdsbloem*, of *Hondstong* gelijkvormig; ook met zulk een *woligheyd* boven voorzien.

JACEA CANDIDA RAGUSIANA, of zeer *schoone*, *Sneeuw-witte* *Jacea*, groeyende omtrent *Ragusa*, is een zeer bevallig en schoon *Gewas*; in al zijne deelen, behalven de *Bloemen*, zuiver-wit, gelijk *Papier*. Vergaat ook niet haast, maar blijft eenige jaren lang in 't leven. Krijgt uyt een bleek-bruyn-verwig, een vinger dikke, matig lange, en in eenige weynige *Zijde-takjens* verdeelde *Wortel* zeer aardige en beziens-waardige *Bladeren*; uyt 't bovenste der zelve, digt boven malkander, en in 't ronde voortschietende, in gedaante die van het *ASPLENIUM*, of *LIMONIUM ELEGANS* *ASPLENIADEUM*, niet zeer ongelijk. Zijn niet blinkende; een kleyne hand, of daar omtrent, lang; een duym, wat meer of minder, breed; doch voor alderbreedte: *gefcheyden*, of *verdeeld*, in neegen, elf, dertien, of vijftien korte, en voor stomp, of rond toe-gaande deelen; zomtijds regt, zomtijds schuyns teegens malkander over aan hare dikke, boven platte, onder half-ronde *Steele* gesteld. Het voor aanstaande deel is 't alderbreedste, grootste, en rondste; evenwel ook met eenige kleyne *hoeken* voorzien. Dik en zacht van aart zijn ze. Staan ook gemeenlijk opwaarts gekeerd, en stevig; zelden neerwaarts hangende, als alleenlijk door ouderdom of zwakheyd. Van buyten zijn ze helder-wit; welke witheyd bestaat uyt een kort geschoorene, en even zichtbare *woligheyd*; van binnen aangenaam en zuiver groen, met eenige geelheyd vermengt, als men ze van malkander breekt: ook verciert met eenige weynige *Aderen*; niet zichtbaar, als in de grootste en breedste deelen; en dan noch onder meer als boven. In de Mond geknauwd wordende, zijn ze zeer bitter van smaak; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

Gedaante en aart der *Bladeren*.

KRACHTEN.

Jacea is verwarmende, verdrogende, en te zamentrekkende van aart.

In Water, of Wijn, gezoden; daar met de *Keel* gegorgeld, de *Mond* gespoeld en gewalschen, doet scheyden, vergaan, en geneezen alle *varfche zwaeren* en *hardigheyd* van de *Mond*, *Keel* en *Strot*: ook der zelve *gezwollen* rijp worden en doorbreken.

Het gedistilleerde Water dezer *Plant*, of het daar uytperste *Zap*, heeft de zelve kracht en werking. Zuiverd en geneeft daarenboven allerley *Wonden* en *Apostemmaties*, als men de zelve daar met walscht.

In Wijn gezoden, en 's morgens een Roemerje daar van gedronken; of anders een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn nuchteren ingenomen, of met andere spijzen gebruykt, is goed voor de geene, die van *binnen gescheurt*, *gebrooken*, of door eenig ongeval *verzeerd* zijn.

CCLXX HOOFDSTUK.

S T O E B E.

Eyde in het *Nederlandsch* en *Latijn* Namen. met deelen, en, mijns weeten, tot noch toe met geenen anderen naam bekend: in het *Hoogduysch* *STOBE*, en in 't *Italiaansch* *STEBE*. Is een mede-foort van de *JACEA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee onderscheydene soorten, als:

I. *STOBE SALAMANTICA PRIMA CLUSII*, of *eerste Stabe van Salamanca*, beschreeven van *COROLUS CLUSIUS*. II. *STOBE SALAMANTICA SECUNDA CLUSII*, of *Stabe van Salamanca de tweede van CLUSIUS*. Beide zijn ze van de zelve *Bouw* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, Grond. met een weynig twee-jarige kleyn gewreene *Pacremist*, doormengt: een vrije, welgeleegene plaats, en niet veel Water; vermits ze daar door aan hare *Wortel* lichtelijk verrotten. Verdragen ongeerne de *Winterkoud* dezer Landen. Worden derhalven, in Potten *Queeking*, staande, in 't begin van *October* binne huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezende Weer word gevuurd; gedurende dezer tijd met weynig of geene vochtigheyd onderhouden; en niet voor in het laatste van *Maert*, met een aangename *Reegen*, weer buyten gezet: dan noch evenwel voorzichtig gewacht en wel gedekt voor *koude nagten* en *hagrige wonden*.

Zelden blijven ze langer dan twee jaren in 't leven. Bloemen; Geeven in de eerste, ook in de tweede Zomer *Bloemen*, doch geen volkomen *Zaad*. Dan versterven ze. Konnen ook door geen andere middelen, als door haar *Zaad*, *aangewonnen* worden: 't welk, uyt *Spanje* herwaarts overgezonden, met een vallende Maan van *April* ning. of *May* in een Pot gezaayd moet zijn, niet diep, maar hol en luchtig.

K R A C H T E N.

De Bladeren, desgelijks het *Zaad* van *Stabe*; *Agin. l. 7.* zijn droog tot in den derden graad: daarbenee- *cap. 3.* vens te zamentrekkend van aart.

De Bladeren in Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemerje gedronken; of anders *Drachma* van 't gestote *Zaad* met Wijn ingenomen, sproet allerley vloeden des *Buik*; ook de *roode Loop*. Is goed voor alle *bijsige* en *pestilentielle Koortzen*. Neemt wech de *Hertklopping*. Verdrijft het *Colijk*; alle *Galen. lik Darmkrimpings*; de *koude Pis*: en geneeft de *etterige Simp. 8.* *Ooren*, daar in gedaan zijnde: ook de geene, die door een hooge val, of op eenige andere wijze zich van *binnen verzeerd* hebben. Heeld de beten en steeken der *giftige Dieren*.

Het *Zaad* gestoten, en op de *Wonden* gelegd, reynigt en geneeft de zelve.

Met het gedistilleerde Water de *Oogen* dikmaal ge- *Plin. l. 22.* walschen, neemt der zelve *smerten* en *roodigheyd* wech. *cap. 11.*

CCLXXI HOOFDSTUK.

S E R R A T U L A.

Ord van een ieder, beyde in 't *Neder-* *landsch* en *Latijn*, dus genoemd, om dat hare *Bladeren* aan de randen gelijk een *Zaag* getakt en aardig *ingescheeden* zijn. In 't *Hoogduysch* *SCHARTEN*. *KRAUT* in 't *Italiaansch* *SERRATOLA*.

Hier

Tweederley
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart *tweederley* soorten bekend geworden, namelijk:

I. SERRATULA VULGARIS, of *gemeene Serratula*.
II. SERRATULA AMERICANA, of *Americaansche Serratula*. Beyde zijn ze in hare *Bewoening* en *Waarneeming* zeer verschillende.

Gemeene
Serratula.

De SERRATULA VULGARIS, of *gemeene*, is hard van aart. Bemind zoo een wel een goede, gemeene, zandige, en welgemeste, als een kleiyge aarde: meer een luchtige en welgeleegene, als schaduwachtige plaats, en veel Water. Blijft vele jaren in 't leven. Geeft ieder *Zomer Bloemen*, en bij goede tijden volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *April* of *May* niet diep gezaayd moet zijn. Hier door worden ze *aangewonnen* en *vermeengvuldigd*. Maar dan ook door hare aangewassene *jonge Wortelen*: welke men op de zelve tijd en Maan van de *oude* afneemt, en verplant.

Aanwinning.

Americaansche
Serratula.

De SERRATULA AMERICANA, of *Serratula uit America*, is een zeer schoon en bezienswaardig *Gewas*, doch van een veel teederder natuur als de *gemeene*. Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemilt, Mol der verrotte Boombladeren, kleyn-geklapte roode Steen, en met Zand wel door-geareyde hard-gewordene Kalk doormengd: tamelijk veel vochtigheyt gedurende de *Zomer*: een opene, wel ter Zon geleegene plaats, voor alle koude *Oefte- en Noorde-vinden* beschut.

Grond.

Bloemen.

Blijft eenige jaren lang in 't leven. Geeft elke *Zomer Knoppen*, met *Schubbejens* voorzien; en uyt den geelen purpurachtige *Bloemen*; bestaande uyt elf, twaalf en dertien langwerpige, voor stomp-rond toegaande *Bladerijens*, ruyg van aart, en van binnen met eenige gele *Peezelijens* verciend, veel schooner als die van de vorige; doch noyt in deeze onze Gewesten eenig goed *Zaad*.

Gedaante
der Bladeren.

Hare *Bladeren*, welke in den *Herfst* verliezen, zijn achter een kleyne vinger, of daar omtrent, breed; allenken na vooren spits toegaande; een geheele vinger, wat meer of min, lang; doch hoe hooger hoe kleynere; ook boven onder de *Bladmknop* alderkleynst, en aldaar digt boven malkander zittende, altijd opstaande. Rauw van aart zijne, aangenaam-groen-verwig, onder bleek-wit; hol en luchtig boven den anderen nu aan de eene, dan aan de andere zijde voortkomende; hangende aan zeer dunne, ronde, regt-opstaande, geelachtige *Steltijens*, gemeenelyk neerwaarts. Aan de kanten zijne zeer aardig getakt. Komen in 't *Voortjaar* weer voort uyt een teedere, veelvoudige, *Peezelachtige*, welriekende *Wortel*.

Wortel.

Waarneeming
in de Winter.

Deeze *Gewassen* kunnen gantchelyk geen *koude Herfst-reegenen*, sterke *Winden*, *Rijp*, veel min felle *Vorst* verdragen; vermits ze schielijk door de zelve van 't leven worden beroofd. Moeten derhalven in 't begin van *October*, of, na tijds gelegentheid, een weynig eerder, binnens huys worden gebragte, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij *vriezend Weer* word gewuurd; en gedurende de *Winter* moet men ze met flegts een weynig *Reegen-water* van boven begieten; in het begin van *April*, met een reegenachtige Luchte, weer buyten stellen; doch wel decken en voorzichtig wachten voor *koude nagten*, *heyrige* of *sehrle* winden.

Aanwinning.

Kan hier alleenlyk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden door hare aangegroeyde *jonge Looten*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt en verplant.

K R A C H T E N .

Camerap.
L. 6. 20.

Tabernam.

DE Serratula is warm en droog in den tweeden graad, doch zonder eenige te zamen-trekking.

De *Bladeren* in Wijn gezoden, en daar van 's mor-

gens nuchteren een Roemerij gedronken; of een *lib. 1. c. 18*. *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* of eenig ander Nat ingenomen, is goed teegens de *neerzinking der Darmen*, *Brenken*, of *Gefcheurde*: ook voor de geene, die door een hogen val zich van binnen *verzeerd*; en *gebrokene*, of *versluyke* *Leeden* hebben, veroorzaakt door slaan of vallen. Want het *scheyd* zeer gelukkig, en vertoerd het *geronnen* *Bloed*.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* in een *Wond* *Lobel. L. 1.* gestroyd, of de zelve gewalchen met roode Wijn, *fel. 633.* daar deeze *Plant* in gezoden is geweest, zuiverd de zelve, doet'er 't vleesch in groeyen, en geneest ze te gelijk. Met de zelve Wijn zomtjids geber de zee-re *Teepeelen* van der Vrouwen *Borsten*, neemt'er de pijn van wech.

De *Bladeren* en *Wortelen* te zamen gestoten, en paps- *Matth. L. 4.* wijze uytwendig op de *Brenken*, of *Gefcheurthejd* ge- *l. 1.* legt, heelen 't geboortene weer te zamen.

De *Wortelen* van *Serratula uit America*, of *Serratula* *Americana*, zijn uyt cygener aart bitter van smaak; ook verwarmende en verdroegende tot in den derden graad.

De zelve gedroogd, gestoten, en twee *Drachmen* der *Serratula* *uit America* daar van met Wijn ingenomen, doen zachtjens *purgeren*, en drijven uyt, zonder eenige ongeleegentheid, allerley *koude* en *sluymerige vochten*. Versterken daarenboven 't *Hert*, de *Lever*, de *Longe*, en alle andere inwendige deelen des Lighchaams.

Weegens deeze goede en dienstige werkingen word dit *Gewas* van veel zeer begeerd; en de geene die 't gebruiken, worden de goede gevolgen der werking haast gewaax.

CCLXXII HOOFDSTUK.

SINT JACOBS KRUYD.

Us genoemd in het *Neederlandsch*, Namen. word in het *Latijn* geheeten *Jacobaea*: in het *Hoogduysch* *SANT JACOBS BLUM*, of ook *SANT JACOBS KRAUT*: in het *Franfch* *HERBE OU FLEUR DI SAINT JACQUES*: in het *Italiaansch* *HERBA DI SAN JACOBO*; of *S. GIACOBEO*.

Hier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene *Vier onderscheydene soorten* bekend; namelijk:

I. *JACOBÆA VULGARIS*, of *gemeen Sint Jacobs kroyd*. II. *MARINA*, of *aan de Zeekant groeyende*; 't welk ook *CINERARIA*, of *ASCHKRUYD* word geheeten, wegens de verwe der *Bladeren*. III. *JACOBÆA MARINA ALTERA sive VIRIDIS*, of *tweede soort van Zee-Sint-Jacobs kroyd*; waar van de *Bladeren* zonder wittigheyt veel groener, de *Bloemen* grooter, veelvoudiger en holler gesteld zijn. IV. *JACOBÆA NODOSA AMERICANA*, of *geknottheid Sint Jacobs kroyd uit America*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, ge-Grond. meene, zandige aarde; met weynig of geen vettigheyt vermengd: een vrije, warme, en welgeleegene plaats.

De *JACOBÆA VULGARIS*, of *gemeen Sint Jacobs Gemeen kroyd*, blijft niet langer dan twee *Zomers* in 't leven. *Sint Jacobs kroyd*. Verdragd felle *koude*, en allerley ongeleegentheden der *Winter*. Geeft in 't tweede jaar *Bloemen*, en in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* de aarde word aanbevoelen. Alleenlyk hier door konnen ze *vermenigd* en *vermeengvuldigd* worden.

De *JACOBÆA MARINA*, of *aan de Zeekant groeyend* *Aan de Sint Jacobs kroyd*, beyde de soorten, zijn teederder van Zeekant *T t* natuur

groeyend
Sint Jacobs
kruid van
tweeër-
ley soort.

Aanwin-
ning.

Ameri-
caanisch
S. Jacobs
kruid.

Bladeren.

Grond.

Zelden
Bloemen
noyt Zaad
in deeze
Landen.

Aanwin-
ning.

natuur. Verdragen ongeerne veel koude Herfst-regen-
nen, en strenge Vorst. Worden derhalven, in een Pot
gesteld zijnde, in 't begin van October binnens huys ge-
bragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vrie-
der Weer word gevuurd: gedurende deeze tijd on-
derhouden met slegts een weynig Reegenwater, haar
van onder in een Pan gegeeven; en niet voor in 't be-
gin van April weer buyten gesteld, met een zoete Reeg-
gen. Geeven in deeze Landen noyt enig rijp Zaad.
Echter kan men haar genoegzaam vermenigvuldigen
door hare aangewassene en van zelfs Wortelschietende
Takken, welke men met een wassende Maan in April
van de oude afneemt, en verplant.

De JACOBÆA NODOSA AMERICANA, of Ameri-
caanisch Sint Jacobs kruid met een knobbelachtige Steel,
is een schoon Gewas. Schiet uyt een groote, sterke,
geel-verwige Wortel tamelijk dikke, hooge en ronde
Stielen, met vele knobbelige Leeden verciert. Uyt
tegens malkander over, op dunne Steelzigen rustende
Bladeren, groot, schoon, en gemeenlijk zich een
weynig neerwaarts buygende. Zijn aangenaam-groen
van verwe; aan beyde zijden met vier breede deelen,
ook voor in een eyndigende, ingesneeden; alle met
kleyne Tandjen, en met zeer zichtbare groote Aderen
inwendig voorzien.

Bemind een zandige grond, met een weynig twee-
jarige Paerdemist en 't Mol van verrotte Boombladeren
doormengt: een vrije, warme, welgeleegene plaats,
en tamelijk veel vochtigheid. Blijft lange jaren in 't
leven; doch geeft zelden, ten zij bij drooge Zomers,
Bloemen, en noyt in deeze Gewesten enig Zaad. Ver-
draagt ongeerne koude Herfstregenen, en sterke Vorst.
Word derhalven, in een Pot staande, 's Winters bin-
nens huys gesteld op een luchtige en warme plaats; met
zeer weynige vochtigheid onderhouden, en niet voor
in 't begin van April, met een aangename Lucht en
Reegen, weer buyten gebragt.

Kan in onze Landen niet anders aangewonnen wor-
den, dan door hare aangeroeyde jongen; welke men
met een wassende Maan in April van de oude afneemt en
in Potten verplant.

KRACHTEN.

Deel. 1. 31.
c. 20.

Matth. 1. 4.
c. 92.

Label. 1. 1.
fol. 270.

Durantes
hist. Plant.
fol. 429.
Tragus. 1. 1.
c. 97.

Prosp. Al-
pin. de Pl.
2. 2. 2. 2.
c. 26.
Camerar.
1. 4. c. 94.

Sint Jacobs kruid, of Jacobæa vulgaris, is ver-
warmende en verdrogende tot in den tweeden
graad; daar neevens een weynig zuiverende,
verterende, en scheydende van aart.

In Wijn gekookt, en daar van gedronken, doet
weer voortkomen de opgehoudene of verstopte Maand-
stonden der Vrouwen.

Het Poeder der gedroogde Bladeren, of het uyt-
geparfte Zap der zelve, gedaan in hitte Wonden, loo-
pende Gaten, en wuyle of voortreende Zeeren, reynigt
en geneest de zelve.

De Bladeren in Water of Wijn, met een weynig
Honig daar bij gedaan, gezoden, dan de Mond daar
mee gewasschen, en de Keel gegorgeld, is goed voor
de Squinnantie, of het Keelgezwel: alle heete zwoeren
en zeeren in de Keel, desgelijks der Amandelen;
want zij scheyden ze en geneezen ze. De Wonden en
lopende Gaten daar mee gewasschen en gezuiverd,
ook op alle vnrigheid geleget, reynigen en geneezen de
zelve.

De Bladeren van Zee-Sint-Jacobs kruid, of Ja-
cobæa Marina, in Wijn gekookt, en daar van 's morn-
gens nuchteren een Roemerje gedronken, openen de
verstoptheid des Ingevands: ontluyten en zuiveren de
Moeder: verwarmen ook de zelve. Neemen daaren-
boven wech de winden, de onvruchtbaarheid, en de
opstijging. Zijn meede goed voor 't Gravel, de Steen
der Nieren, en der Blaas. Verwekken der Vrouwen
Maandstonden, en geneezen allerley Wonden.

CCLXXXIII HOOFDSTUK.

K E R S.

En welbekende Plant, in 't Nederl. Namen.
landsch dus, ook van vele KORS ge-
heeten: in 't Latijn NASTURTUM:
in 't Hoogduitsch KRESZ: in 't Fransch
CRESSON: in 't Italiaansch NASTUR-
TIO, en AGRETTO.

Hier van zijn mij in haren aart elf bijzondere soor-
ten bekend; te weten:

I. NASTURTUM HORTENSE, of Thuyt, Hof, an-
ders ook bijzende Kers. II. HORTENSE CRISpum, of
gekrulde Thuyt-Kers. III. MINUS, of kleyne Kers.
IV. MINIMUM, of alderkleyfste Kers. V. INDICUM,
of Indiaanische Kers. VI. INDICUM ROTUNDIFOLIUM,
of Indiaanische Kers met ronde Bladeren. VII. LATI-
FOLIUM HYEMALE, of breedbladerige Winter-Kers,
ook BARBAREA genoemd. VIII. PRATENSE FLORE
SIMPLICIT, of Kers, groeyende op Gravelen, met een
enkele Bloem, ook CARDAMINI geheten. IX. FLORE
PLENO, of Kers met een dubbele Bloem. X. CARDAMINE
ALPINA TRIFOLIA, of Berg-Cardamine met
drie Bladeren. XI. NASTURTUM AQUATICUM, of
Water-Kers. Niet alle van de zelve Bouswing en Waar-
neeming.

De gemeene Thuyt-Kers, gekrulde Thuyt-Kers, al-
derkleyfste Thuyt-Kers, Indiaanische Kers, en Indiaan-
sche Kers met ronde Bladeren, beminnen een goede,
gemene, zandige, en met oude Paerdemist wel voor-
ziene grond: een opene, warme, bequaam-geleegene
plaats, en matige vochtigheid. Blijven niet meer
dan eene Zomer in 't leven: geeven in den Herfst rijp
Zaad, en vergaan daar mee. Moeten derhalven met
een wassende Maan van Maert op nieuws gezaayd zijn.
Want alleen door dit middel konnen ze aangewonnen en
vermenigvuldigd worden.

Het NASTURTUM CRISpum HORTENSE, of de gekrulde
Thuyt-Kers, verliest met 'er tijd lichtelijk hare
aangename gekruldheid. Men moet derhalven altijd
't Zaad alleenlijk winnen van 't alderchoonste, en het
zelve zayen na 't laatste quartier der Maan, zoo blijft
het eenige jaren in staat.

Het NASTURTUM INDICUM, of Indiaanische Kers, Indiaan-
sche Kers, in de aarde geplant zijnde, wast zeer weelderig voort.
Geest een grooten overvloed van Bladeren, doch wey-
nige Bloemen. Word derhalven veel bequamer geoor-
deeld, dat men haar in een Pot zette; wijl ze daar in,
door hare veelvoudige Wortelen en weynige aarde in
hare drijvende kracht als bedwongen wordende, wey-
nige Bladeren, maar vele schoone Bloemen, tot aan de
Winter durende, te voorschijn brengt. Wanneer het
Zaad, zijnde groot, groen-verwig, en gemeenlijk
twee of drie bij malkander gevoegd, rijpheid bekomt,
wordt het bleek-geel uyt den groenen, en valt dan af;
ook als men met de hand dat aanrak: derhalven dik-
maal daar na gezien moet worden.

Het NASTURTUM HYEMALE, anders BARBAREA, Winter-
Kers, of Winter-Kers, is hard van natuur. Verdraagt selle
koude, en alle ongeleegentheden des tijds. Blijft niet
meer dan twee Zomers in 't leven. Geest in het
tweede jaar volkomen rijp Zaad, en vergaat dan. Moet
derhalven ieder Voorjaar, of om 't tweede, t'elkens
weer op nieuws gezaayd zijn; niet diep. Anders komt
het ook, door het neergevallene, dikmaal van zelfs ge-
noeg voort. Kan alleerlijk hier door vermenigvuldigd
worden.

Het NASTURTUM PRATENSE, of CARDAMINE Andere
FLORE SIMPLICIT ET PLENO, Cardamine, of Kers,
groeyende op Gravelen, zoo wel met een enkele als
dubbele Bloem; TRIFOLIA, of Cardamine met drie bla-
deren; MINUS, of kleyne Kers, en NASTURTUM
AQUA-

AQUATICUM, of Water-Kers, beminnen uyt eygenen aart een gedurig-vochtige, welgemeste grond: meer een schaduwachtige als een luchtige plaats. Blijven eenige jaren in 't leven. Verdragen alle ongeleegentheeden des tijds; en geeven meest ieder jaar volkomen rijk Zaad: 't welk met een wassende Maan van April de aarde moet aanbevolen zijn. Hier door worden ze vermeenigvuldigd, maar dan ook aangewonnen door hare aangegroeyde jongen; welke men op de zelve tijd afneemt en verplant.

K R A C H T E N .

T Hayns-Kers, of *Nasturtium hortense*, is warm en droog tot in den derden graad, ook ontbindende, dunmakende, uyttrekkende, en brandende van aart.

In Wijn gezoden, of ook 't Zaad desgelijks gedaan, en daar van 's morgens nuchteren een Roemerje, met een weynig Zuyker gemengd, gedronken, is goed voor de geene die *Bloed sponwen*; de *roode Loop* hebben; door een hooge val *verslykte*, *gequeste*, *lamme Lee-* den hebben gekreegen: *kyrtademig* of *engborstig* zijn: want het scheidt het *geronnene Bloed*. Verdrijft ook 't *Colijk*, en de *Wind* in 't Lichaam: doet *gemaklijk wateren*; versterkt het *verstand*, vermits het de *Harsenen* zuiverd van alle vochtige dampen. Doet de *seye Flaymen* der *Borst* rijp worden, en de zelve lossen. Maakt de geesten licht; drijft de *Wormen* uyt, en geneeft de *beenen van Slangen* en anderer *siftige Dieren*.

De *Bladeren* zelfs rauw tot andere spijzen, of ook *alteen*, dikmaal gegeten, *ayvoeren* 't *Bloed*, en helpen de geene, die van het *Scheurbuyk*, of de *Blauw-schuyt* gequeld zijn.

Het *Zaad* is verwarmende en verdrogende tot in den vierden graad. 't Zelve in de Mond geknauwd, brengt een *geraakte*, of *beroerde Tong* weer te regt.

Gestoten, of ook het *Zap* uyt de *Bladeren* geparft, met *Edik* en *Honig* vermaagt, belet de *uytzaaling* der *Hayrs*; daar op gestreken zijnde. Verdrijft de *vlekken der Heyd*: geneeft de *voorkruypende zierghed*: neemt wech de *hardghed der Milt*: is goed teegens de *Hemponpijn*, ook andere verouderde en koude gebreken. Met *Peetel* vermenst, dan op *Klieren* en *Bloedvinnen* vast gemaakt, doet de zelve rijp worden, en doorbreken.

Het *Zaad* alleen dikmaal gegeten, ontsteld de *Maag* en de *Buyk*; verwekt daar teegens *lust* tot *Bijslapen*: ook de *Maandstonden* der *Vrouwen*: drijft de *doodse Vrucht* en *Nageboorte* af; doch de *zwangere Vrouwen* moeten'er zich voor wachten. Maakt een *grote Milt* klein, en doodt de *Wormen*.

Het *Nasturtium Indicum*, of *Indiaansche Kers*; word bevonden te zijn van de zelve aart en eysenschap.

Het *Nasturtium Hemale*, of *Winter-Kers*, is droog en warm in den tweeden graad.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, vermag alles, wat hier boven van de *Hof-Kers* is gezegt. Is noch daar beneevens zeer goed teegens de *Steen der Nieren* en *Blaas*: ook tot geneezing van alle *Fistelen*, en *loopende Gaten*.

't *Zap*, uyt de *Bladeren* geparft, en daar mee gorgeld, verdrijft de *Squinantis*, of het *Keelgezwel*; ook andere gebreken der *Keel*.

Het *Nasturtium aquaticum*, of *Water-Kers*; word teegens al de voorgenoemde qualen gelukkiglijk gebruykt, en heeft met de *Thuyne-Kers* eenleyk vermogen: gelijk ook doet het *Nasturtium Pratense*, anders *Cardamine*, of *Kers*, *groeijende op de Grasvelden*, volgens 't oordeel van veele.

CCLXXIV HOOFDSTUK.

WILDE KERS.

OP het *Nederlandsch* dus genoemd; *versleyt*: word in het *Latijn* geheeten *IBERIS*, de namen, *NASTURTIIUM SYLVESTRE*, ook *LEPIDIDIUM HERBULA*: in het *Hoogduitsch* *WILDER KRESZ*: in 't *Fransch* *CRESSON SAUVAGE*, anders *PASSERAGE SAUVAGE*, of *CHASSERAGE*: in het *Italiaansch* *LEPIDIO*, *PIPERITE*, of *PIPERELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend *vijsf verander-* *vijsf veran-* *derlijke* *soorten*.

I. *IBERIS MAJOR*, of *grote wilde Kers*; ook genoemd *PIPERITIS*, en *LEPIDIDIUM*, dat is, *PEEPEERUUD*. II. *IBERIS MINOR VULGARIS*, of *gemeene kleine wilde Kers*; ook geheeten *IBERIS CARDAMANTICA*. III. *IBERIS PETREA ANGUSTIFOLIA*, of *smalgebladerde wilde Kers*, *groeijende op Steen-* en *Bergachtige-plaatzten*. IV. *MINIMA*, of *alderkleynste wilde Kers*. V. *IBERIS AMERICANA LATIFOLIA FLORE LUTEO*, of *Americaansche wilde Kers*, met *breede ingezagde Bladeren* en *geele Bloemen*, in deeze Landen opschietende tot de hoogte van vier, en wel vijf Maatvoeten. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Evenwel beminnen ze al te zamen een goede, ge-Grond. meene, zandige, zoo wel gemeste als ongemeste aarde: een vrije, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid. Verdragen sterke *keade*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*.

De *IBERIS MINOR VULGARIS*, of *gemeene kleine Gemeene wilde Kers*; *IBERIS PETREA ANGUSTIFOLIA*, of *smalgebladerde wilde Kers*, *groeijende op steenachtige plaats-* *zen*, en *MINIMA*, of *alderkleynste wilde Kers*, blijven niet langer als twee jaren in het leven. *Bloeyen* de *tweede Zomer*; geeven volkomen rijk *Zaad*, en vergaan daar mee. Moeten derhalven *elkens*, met een wassende Maan van *Maert* of *April*, op nieuws *ge-* *zayd* zijn: doch komen ook wel van zelfs genoeg voort door het *neergevallene Zaad*. Op deeze wijze kunnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden.

De *IBERIS MAJOR*, anders *PIPERITIS*, en *LEPIDIDIUM*, of *grote wilde Kers*, anders *Peepkeruyd* genoemd; en *IBERIS AMERICANA*, of *Americaansche wilde Kers*, vergaan niet zoo haast, maar blijven lange jaren in 't leven. Geeven noyt in deeze Landen eenig volkomen *Zaad*. Kunnen echter *aangewonnen* worden door hare aangewassene *jonge Scheuten*; welke men, van zelfs *Wortelen* gekreegen hebbende, met een wassende Maan in *April* van de *oude afheemt* en verplant. Zie hier bij na het *Hoofdstuk* van *VREEMDE WILDE KERS*, anders ook genoemd *WISSELUUD*, en *WILDE MOSTAART*.

K R A C H T E N .

DE *grote wilde Kers*, of *Iberis major*, is van naturen heet en droog tot in den derden graad. De *Bladeren* gekookt, en bij wijze van een *Saus*, of op eenige andere manier, onder spijzen gebruykt, maken een *grage Maag*, en verwekken een *tenstijf*.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren 't vierde deel van een pintje gedronken, is goed voor de *vallende Ziekte*, de *draying* of *zwijmeling* der *Hoofds*, *Waterzucht*, *Colijk*, *Geelzucht*, *Graveel*, en *konde Pis*. Doodt de *Wormen*: bevordert der *Vrouwen Maandstonden*; verzacht de geene die in *barenmood* zijn; drijft de *Nageboorte* af: is zeer krachtig teegens de *beenen van giftige Dieren*, en de pijn der *Lendenen*.

Het *Zap*, gepart uyt de *Bladeren*, geneest de *zwetende Oren*, daar in gedaan zijnde.

Disfer.
l. n. c. 109. De *Bladeren*, of de *Wortelen*, in water gezoden; een weynig daar van met Honig vermengd, en daar met gewasfchen, doet het *Hay* groeyen. Is dienftig teegens de *Melaatshyde*, de *Krauwagie*, en de *Bleyen dei Mond*.

'tZelve *Water* met Edik vermengd, verdrijft de *gezwellenheyde van de Afte*.

Met het *Zap* van de *Wortel* gegorgeld, geneest de *zwellende gebreeken der Keel*.

De *Wortel* gedroogd, en 'tPoeder daar van gestroyd in *vuyse*, *finckende wonden*, reynigd en droogdz; ver- teerd ook het *overvloedige en onnyvere vleesch* in de zelve, en bevoordert de geneezing.

Het *Zaad* gestoten, met Honig vermengd, en zoo gebruykt, is dienftig voor een *verkoude, enge Borst*.

CCLXXV HOOFDSTUK.

JUCA uyt AMERICA.

Verfchey-
dene namen.

Is een beziens-waardig *Gras*, werd in 't *Nederlandsch* dus genoemt: in het *Latijn* JUCA, of HYUCA CANADANA, GLORIOSA, of AMERICANA, om datze, eerst van uyt de *Nieuwe Wereld*, of *Wet-Indien*, in de *Gewesten van Europa* is overgebracht. Bij de *Indianen* draagde de naam van MANDIBA, MANYBA, MANDIOCA, en MANYOC. De *Hoogduytsche* zeggen JUCKE.

Vier on-
derfchey-
dene foor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier onderfcheydene foorten; te weten:

I. JUCA GLORIOSA, of *gemeene Americaanfche JUCA*. II. JUCA AMERICANA FILAMENTOSA; in *Bladeren* de andere wel gelijk, doch aan beyde de zijden zeer aardig met lange *draden*, even als of 't *hay* uyt een *Paerdstaart* was, zeer vermakelijk verciert: waarom ze dan ook, mijns oordeels, met regt de gemelde naam van *Juca filamentosa*, of *dradige, gedraade JUCA*, mag voeren. JACOB TREDESCANT, een *Engelschman*, en Burger binnen *Londen*, heeftze zelfs in 't jaar 1648. uyt de *Barbados* mee gebracht, en'er een van aan mij overgezonden: doch vermitsze aan de *Wortel* verrot was, heb ikze ook niet lang kunnen behouden. III. JUCA BRASILIANA STELLATO MUCRONATO FOLIO, of *Juca uyt Brazilin met een puntig Blad*, *Stari-wijze* gesteld. IV. JUCA AMERICANA OBTUSIFOLIA, of *Americaanfche JUCA met voor stompe, Stari-wijze gevormde Bladeren*; groeyende in *Nieuw-Spanje*, en in de meeste *Caribische Eylanden*, als, *Martinico, Domingo, Cuba, Christoffel*, en meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve *Bewoning en Aar-neeming*.

Gemeene
Ameri-
caanfche
JUCA: en
met dra-
den.

De JUCA GLORIOSA, ET AMERICANA FILAMENTOSA, of *gemeene JUCA uyt America*, en *Americaanfche JUCA* met *draden*, brengen uyt hare *bruyn-roode*, van binnen witte, dikke *knobbel-wortel Bladeren* voort, op de wijze van de *Aloë*. Van aart en verwe zijn ze gelijk die van GLADIOLUS, of het *Zwaard-kwyd*: twee voeten, of daar ontrent, lang; twee, en ook wel meer vingers breed: hard, vast; stijf uyt staande; van binnen hol, van buyten uytwaarts rondachtig gedrayd; voorzien met eenige *Ruggen*, als *vouwen*. Eyndigen voor in een kort, rond, vast, regt-uytstaande, en *Castanien-bruyn* steekend punt.

Wat voor
een grond
zij bemijn-
nen.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, matig met twee-jarige *Paerdelmift*, een weynig een-jarige *Hoenderdrek*, en niet te veel *Veen-aarde*, wel door malkander gemengd en bearayd, voorziene grond: een warme, genoeg ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid.

Zijn wel tamelijk hard van natuur; maar konnen Hoe in de echter, buyten staande, de sterke *koude* en *Vorst* onzer *Winter* Landen in de *Winter-tijd* niet verdragen. Werden derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in *Potten* geplant zijnde, met den aanvang van *Oktober* binnens huys gebracht; gesteld op een luchtige plaats, daar of gedung, of alleenlijk bij vriezende weer in gevuurd werd; en, zoo langze hier staan, onderhouden met weynig lauww-gemaakt *Reegen-water*. Ontrent half *April* zet menze weer buyten, met een zoete lucht en *Reegen*, om daar de *Zonne-stralen* te genieten.

In deeze *Gewesten* krijgen ze noyt eenig *Zaad*. Aan eene Bregen echter gemeenlijk om het tweede jaar eenige *Plant 364.* honderden van *Bloemen* te gelijk op eenmaal voort uyt hare voornaamste *Hert-scheut*; 'twelk mij *Anno 1648.* en meer andere volgende jaren gebeurd is. Op dien tijd heb ik, voor de eerste maal, uyt eene *Plant*, in *mijnen Thuy* groeyende, gezien *driehonderd vierentwelfig Bloemen*, grijs- en wit-verwig, doch zonder eenige reuk. Zij hangen aan *bruyn-roode Steel*en; en doen haar van onder op, gelijk de *FRITILLARIA*, of *Kie-vitsbloem*. De minste der zelve kan de grootte van een *Hoender-ey* ophalen, of bekleden.

Afgevallen zijnde, werd hare *roode Steel*, ontrent *Wat het* derdehalve *Maar-voet*, wat meer of minder, hoog op- voor een wassende, alsze nu geheel verdrod is, voor, of in de *geleegent- heyd met* *Winter* afgesneden. Dan maakt de *Plant* (welke uyt *deze Plant* eygenen aart lange jaren in 't leven hebben, en zeer oud werden kan) in de volgende *Zomer* weer een nieuw *Hert*; 'twelk in 't jaar daar na op nieuws, als te voor- ren, veelvoudige *Bloemen* voortbrengt.

In onze Landen werden ze alleenlijk *aangewonnen Aanwin-* door hare bij de *oude uytlopende*, en van zelfs *Blade- ning.* *ren* krijgende *jongen*; of dikke *knobbel-wortelen*, noch geen *Bladeren* gelchoten hebbende; welke men met een volle *Maan* in *April* of *Maj* afbreekt, en in *Potten* verplant. Met 'er tijd schieten ze uyt, en groeyen voort.

De JUCA BRASILIANA, ET AMERICANA STEL- JUCA uyt LATA, of *Juca uyt Brazil*, en *uyt America met Stari-* *Brazil, en* *wijze gestelde Bladeren*, zijn veel teederder van natuur. *uyt Ame-* *rica.* Konnen de *koude* deezer Landen, hoe warm ook gezet, en zonder eenige vochtigheid onderhouden, niet langer dan eene *Winter* uytstaan.

Zij beminnen uyt eygenen aart een zandige en altijd *Grond*. drooge *aarde*. Konnen niet verplant, noch ook in deeze *Gewesten* vermenigvuldigd werden; vermits de *Wortel*, uyt de *aarde* opgenomen, terstond verderft: En niet anders als hier door kan men ze *aanwinnen*. Zelfs in hare geboorte-plaats duurd ze niet langer als drie jaren.

De BRASILIANA, of *Braziliaanfche*, waft uyt *ey- Brazilia-* *gener aart* in haar geboorte-land ter hoogte van zes, *fche JUCA*. *zeeven*, en ook agt voeten op. De *Stam* is ruym een duym dik; *bruyn-verwig*, van binnen grijs-wit; met *Stam.* *veele knobbelen* begaafd, houtachtig, en boven ver- deeld in vele *Takjens*; waar aan de *Bladeren* gemeene- *Bladeren.* *lijk* neerwaarts hangen, gelcheyden in drie, vier, vijf, zes, en zeeven deelen, wat dikachtig van aart, een vin- ger, wat min of meer, lang; in 't midden een duym, of daar ontrent, breed; voor spits toegeande, en van binnen met eenige *kleyne dwars-adertjens*, voort- komende uyt een regt-doorlopende *grootte*, voor- zien.

Uyt het bovenste komen te voorschijn *bleek-geele Bloemen*. *Bloemen*, gedeeld in vijf *Bladertjens*, van binnen ver- ciert met *veele geele draadjen*.

Hare *Wortel* is wel twee of drie voeten lang; een *Wortel*. *been* dik, en *witachtig* van verwe.

De AMERICANA, of *Juca uyt America*, schiet *Ameri-* *uyt zijne dikke, witachtige, of ook wel roode Wortel,* *caanfche* *een krom en bros hout*, beladen met *veele knobbelen*, *Juca.* *niet meer als vijf*, of ten hoogften zes voeten hoog op. *Staat* niet regt na boven, maar buygd zich van naturen

neet-

Bladeren. neerwaarts; en verdeeld zich in zommige grijze *Tak- jens*, waar aan de *Bladeren*, onordentlijk gesteld, zoo wel op- als neerwaarts gekeerd, gezien werden, aan lange *Steeleijens*: in 't ronde meerder als de voorgaande, ook in vijf, zes, zeeven en agt dikachtige en stijf staande deelen van malkander gefcheyden; ieder een goede vinger lang, een duym breed; aangenaam-groen-verwig; voor alderbreedst, en gelijk als drie-hoekig stomp, echter met een kleyn punt toe gaande; en in 't midden slegs met een regt-doorgaande *Rugge*, doch geen *Aderen*, voorzien. Geeft geene *Bloemen*, veel min eenig *Zaad*.

KRACHTEN.

G. Pl. b. **Hijf. Bra- flic. a.** **A**L de Soorten van dit aardig *Genus*, rauw ge-geeten, zijn vergifigend, en doodlijk. Gekookt, of gedroogd, verliezen ze wel hare quaadaardig- heid, doch werden echter van geene *Christenen* in de Geneskonst gebruykt. De Inwoners der Nieuwe We- relt daar teegens, de zelve gebraden, of gezoden, en tot Poeder, of Meel, gebragt hebbende, bakken 'er *Koekjens* van, welke haar dienen in plaats van Brood: en waar bij ze haar leeven onderhouden. Dit Brood noemen de *Brazilianen Pipeba*; de ingeboorne *Indianen* van andere Gewesten *Cassave*, of *Casavi*; de *Portugeezen Farinha*.

G. Mar- grawii. **Hijf. Rer.** **Nat. Bras.** **lib. a. c. 6.** Ook maken ze van het Meel dezer *Wortelen* een *Brij*, of *Pap*, en van het uytgeparfte Zap een *Syrop*, neevens andere dingen; welke ze gebruyken teegens *Vergif*, oude *wijle Gezwellen*, *Koorzen*, *Rode loop*, *Teering*, en diergelijke qualen: ook, om een vermoeyd Licham weer te versterken.

Ch. Roche- furi. **Hijf.** **Inf. Amer.** **cap. 9.** Het Zap dezer *Wortelen*, varfch uytgeparft, is van naturen zeer koud. Inwendig ingenomen, dood zeer schielijk beyde *Menschen* en *Beesten*. Doch als 't vier- entwintig uren lang gestaan heeft, verliest het al zijne quaadaardigheid, en werd, niet zonder groote ver- wondering, onschadelijk bevonden; dan ook gebruykt, 't zij tot spijs, of tot Geneesmiddelen.

CCLXXVI HOOFDSTUK.

GENGEBER.

Wat Geng- ber is.

Dit is niet anders dan de *Wortel* eener *Plant*, groeyende niet meer als ander- halve of twee voeten hoogte boven de aarde; waar van de *Bladeren* donker- groen, ontrent een voet lang, een goede duym breed zijn, en op de wij- ze van 't *Riet* voortkomen; bij veele

Namen.

genoeg bekend. Werd in 't *Nederlandsch* dus; doch ook van zommige *GENGBAR*, *GENBER*, en *GYM- BER* genoemd: in 't *Latijn* *ZINZIBER*, of *ZINGI- BER*: in 't *Hoogduitsch* *INGBER* of *INGWER*: in 't *Fransch* *GINGEBRE*, of *GINGEMERE*, in 't *Ita- liaansch* *GENGEVO*.

Groend.

Deze *Plant* is in onze *Nederlandsche* Gewesten zeer raar, en wil hier ook niet wel aarden, wegens hare teederheid. Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, 't Mol uyt verdor- vene Boomen, en een-jarige *Hoenderdrek* genoegzaam doormengd: een zeer warme plaats, beschut voor alle koude *Ooste- en Noorde-winden*: weynig, of geen wa- ter. Moet, zelfs in 't midden van de *Zomer*, voor veele *Reegenen* gedekt; in de *Herfst* droog gehouden; dan binnens huys op een warme plaats, waar in gedu- rig werd gevuurd, gesteld zijn. Ook moet dit al vroeg geschieden, in 't midden of in 't eynd van *September*. Gedurende de *Winter* mag men ze gantschlijk geen vochtigheid geeven: haar ook niet weer buyten bren- gen voor teegens *May*.

Hoe waar te nemen.

Is van naturen zulk een vyand van de koude vochtig- heid dezer Landen, dat men haar verdoerven vind er lijk te hou- men'er eens op denkt. Ter diër oorzaak valt ze zeer den bezwaarlijk een jaar of twee te doen overblijven; ten zij op de gehoorde wijze wel droog gehouden; en zorg- vuldig bewaard.

Deze *Gengber-plant* is bij mij in 't Jaar 1652. door Hoe opge- over-gezonden *Zaad*, met een wassende *Maan* van *May* geuekt, in een *Pot*, niet boven een *Stroo-breedte* diep, gelegd, overge- de aarde aanbevolen: en *Anno* 1665, door een groene zondene in *Mosch* in-gewondene groote *Wortel*, uyt *Portugal* *Wortel*, ontfangen, voortgekomen. Dien zelve *Zomer* is ze met zijne teedere, smalle, voor spitsze, regt-opstaande, die van de *Iris* of 't *Lis* niet zeer ongelijk zijnde *bladeren*, opgewaflen ter hoogte van meer dan een *Maat*-voet. Op de nu voorgesteide wijze waargenomen zijnde, bleef de geheele *Winter* groen, en toonde aan de curieuse *Liefhebbers* op het tweede jaar een witte *Bloem*, niet groot, en sober van gestalte. Deze vergaan en afgel- vallen zijnde, verliet ook de *Plant* kortz daar na hare aangename groenheide, en wierd cyndelijk door flauwe- te van 't leeven beroofd.

De andere, uyt *Zaad* opgekomen, bleef gantsch en uyt teeder, en schoot nauwelijks ter hoogte van een vinger- lengte op. Wierd ook, door een weynig te veel ge- me- noten water, in 't begin van *Augustus* bleek-vervig, en verging, ter oorzaak van hare teedere aangestekene *Wortel*; onaan gezien zij gedurig met hare *Pot* (gelijk ook aan de *Wortel* wierd gedaan) van de eene warme *Paerdemist* in de andere gesteld, en gedurig met *Gla- zen* overdekt was gewest. Waar teegens de gemelde *Wortel*, op zulk een wijs waargenomen, tot een zoo veel meerder hoogte quam op te schieten.

KRACHTEN.

DE *Wortelen* van *Gengber*, of *Zinziber*, 't zij *Renad. l. 1.* droog, 't zij geconftit, werden gehouden voor hitzig, en verdrogende tot in den derden *Man. Med.* *c. 1. st. 3.* *Dif. l. 2.* *cap. 190.*

In Spijzen gebruykt, zijne voor de *Menschen* zeer dienstig, om alle koude vochtigheeden te verteeren. Ver- sterken een zwakke, verkoude *Maag*; de *Gehengenis*; *Simp. c. 34.* *Menard.* 't *Gezicht*: openen een verstopte *Liever*: maken etens- *Nov. orb.* *lust*: stillen de *Buykloop*: *Rijden* teegens 't *Vergif*: *hif. c. 18.* *Sirap. l. 6.* *den*: verwarmen de *Moeeder*: doen de *Vrouwen* veel *Winn- de Temp.* *Simp. cap.* *326.* *Melk* in hare *Borsten* krijgen; en zijn zeer bequaam tot vermeerdering des *Zaads*.

Met *Anijs* in *Wijn* gezoden, en daar van een wey- nig, met *Zuyker* vermengd, ingenomen, is zeer dien- stig teegens den *Hofst*, en een verkoude *Borst*. Maakt ook rijp de *taze Fluymen*, zoo dat men de zelve ligte- lijk kan uytwerpen.

Ondertuffchen, *Gengber* te veel gebruykt, is scha- delijk voor galachtige en hitzige *Lieden*; wantze ont- steekt het ingewand door hare verwarmende kragt.

In roode *Wijn* gekookt, en dan de zelve warm in de mond gehouden, sild de *Tandpijn*.

CCLXXVII HOOFDSTUK.

JOBS TRANEN.

P't *Nederlandsch* dus genoemd: in *Namen.* 't *Latijn* *LACHRYMA JOBI*, of ook *LACHRYMA CHRISTI*, om dat haar *Zaad* aardig de gedaante van *Tranen* vertoond; anders *LITHOSPERMUM MAJUS*: in 't *Fransch* *LARMES DE NOSTRE DAME*, of in 't *Nederlandsch* onzer *Lieve Vrouwen Tranen*: in 't *Hoogduitsch* *HIOPS ZEHER*: in 't *Italiaansch* *LAGRIME DI GIOBBE*.

T t j

Dit

- Aanwin-
ning.** Dit *Gewas* blijft uyt eygener aart niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Word derhalven ieder *Voorjaar* met een volle *Maan* van *Maert* of *April* weer op nieuws gezaayd.
- Grond.** Bemind, uyt natuurlijke eygenschap, een goede, gemeene, zandige grond, met tamelijk veel twee-jarige *Paerdemist* genoegzaam doornemgt: een warme, welgeleegene plaats, en niet veel *Reegen*; ook niet veelgeeevene vochtigheid.
- Zaad.** Brengt, doch niet anders als bij goede warme *Zomers*, in deze koude Landen voor de aankomst der *Winter* rijp *Zaad* voort; en vergaat dan, of door een kleyne *Rijp*, of van zelfs, schoon binnens huys gezet.

KRACHTEN.

- Label. I. 1.** **D** E *Deugden* deezzer *Plant* zijn tot noch toe weynig bekend. Evenwel, het *Zaad*, waar van sommige lieden *PATER-NOSTERS* maken, gepulveriseert; in *Rhijnse* *Wijn* gezoden, en daar van door den dag gedronken, is zeer goed teegens den *Steen der Blaas*, en 't *Graveel der Nieren*.

CCLXXVIII HOOFDSTUK.

A N Y S K R U Y D
uyt A M E R I C A.

- Dus ge-
noemd,
en opge-
queekt.** En aangenaam, zeer welriekend *Gewas*, door *Zaad*, voor eenige jaren, onder meer andere, zonder naam uyt *Spanje* overgezonden, en in *mijnen Theyn* gelukkig voortgekomen, is van mij dus in het *Nederlandsch*, en in het *Latijn* *ANISOIDES AMERICANA* genoemd, om dat het in alle deelen van zich geeft een zeer lieflijke reuk, gelijk de *Anijs*, en uyt eygener aart in *America* groeyd.
- Grond.** Deezze *Plant* bemind van naturen een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, *Veengrond*, en een-jarige *Hoenderdrek*, voorzichtig door malkander gemengd; een warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, voor alle koude *winden* bewaard; en tamelijk veel water.
- Gefalte
der Bloe-
men.** Vergaat niet haast, maar is uyt eygener aart langlevend. Geeft de tweede *Zomer* (na datze in 't vorige jaar met een wassende *Maan* van *May* in een *Pot* is gezaayd geweest) volkomene, doch teedere en kleynne *Bloemen*, hebbende een gedaante van het *LYCHNIS*, of *Janette*. In het opperste der *Stelen* staan'er vele bij malkander gevoegd. Rieken zeer lieflijk, gelijk *Anijs*. Bestaan uyt vier *Bladerijens*; van welke sommige voor rond, doch de meeste in 't midden met een kleynne *indruck*, *Hertswijze* verciert zijn, houden ook inwendig eenige kleynne *Nappens*. De verwte is bevalijk geel. Doch zelden komt'er in deezze *Gewesten* eenig rijp *Zaad* van, ten zij met heete en drooge tijden.
- Wortel.** De *Steel* en al de *Bladeren* verderven van zelfs teegens de *Winter*; doch groeyen ieder *Voorjaar* uyt hare *Wortel* op nieuws weer voort. Welke *Wortel* teeder, dun, en bruyen-verwig is. De daar uyt opschietende *Stelen* bekomen in onze *Gewesten* de hoogte van anderhalve, twee, en ook wel meerder voeten. Aan de zelve spruyten schoone *Bladeren*; twee vinger-leeden, wat meer of minder, lang; eene vinger, of daar ontrent, breed; in 't midden op 't breedste; voor en achter smal, of spits toegande: donker-groen en wat blinkende van verwe, doch onder bleeker. Gemeenlijk zijn'er twee en twee aan de *Stelen* regt teegens malkander over gesteld; op geen bijzondere *Steeltijens*

rustende, maar aan de voornaamste *Steel* gelijk als vast gehegt zijnde: in het midden voorzien met een groote regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veel andere kleynne, echter genoegzaam zichtbare, zich tot aan de randen verspreyende, voortvloeyen. De bovenste *Bladeren* zijn de kleynste, ook gantich slegt; doch de andere aan de randen bezienswaardig gekerfeld, of getand, op zulk een wijze als het *SPINERIA* van *Theophrastus*; doch wel zoo sterk.

Ongeerne verdraagt deezze *Plant* veel of koude *Herfstregeenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, en *Vorst*. in de *Winter* Word derhalven in het begin van *October*, ook wel later, of een weynig vroeger, na dat de tijd vereyscht, binnens huys gebragt; niet dompig gezet; nauw gewacht voor een doordringende *Vorst*; gedurende de geheele *Winter* maar een of tweemaal met zeer weynig lauwigemaakt *Reegenwater* van boven begoten. Blijft wel zonder vuur over; doch beeter, warm gezet zijnde, inzonderheid wanneer 't hard vriest. Word niet voor in 't begin van *April*, of wat later, met een zoete *Reegen* en aangename *Lucht* weer buyten, en de *Zonnestralen* voorgefeld: doch ook dan voorzichtig bewaard en wel gedeckt voor koude *nachten*, *Sneeuwige vochtigheid*, zuure of schrale *Oeffen*- en *Noordwinden*.

Door haar *Zaad* wilze zich hier, ter oorzaak van *Aanwin-* de koudheid onzer *luchtfreek*, zeer bezwaarlijk lan-
gen *vermeeningvuldigen*. Kan echter bequameijk aan-
gewonnen worden door hare aangegroeyde nieuwe *Wor-* telen, welke men, met een wassende *Maan* van *April* of *May*, als de *kynde* voorbij is, zeer voorzichtig met een scherp *Mes* van de oude afneemt, en in *Pot-* ten verplant.

Het is verwonderenswaardig, dat niet alleen de *Steel-* **Aanmerk-**
len, *Bloemen*, en schoone *Bladeren* deezzer *Plant*, maar lijkheid.
ook de *Wortelen*, uyt de aarde genomen, een aange-
name *Anysijde* geur van zich geeven; welke niet alleen
't *Hoofd*, maar ook al de inwendige deelen des *Lig-*
chaams zeer verquikt en verfrist.

KRACHTEN.

H Et *Anyskruid* uyt *America*, is in den vierden *Deugden* graad van naturen warm en droog; subtil, en doordringende van deelen.

Drijft het *Water* en de doode *Frucht* af. Verwekt deezze de *Maandstonden*: geeft een goeden *Adem*: vermeer-
kruyds derd de *Melk* in der *Vrouwen* *Borsten*: weerstaat het
vergift. Veroorzaakt lust tot het *Echte werk*: neemt
wech de *Hoofdpijn*: is zeer dienstig voor onzinnige
menschen. Verdrijft de dorst der *Waterzuchtige*; en de
hitteghed der *Koortzen*. Verward de *Maag*: is goed
voor de *Steen der Nieren* en der *Blaas*; verdund ook
alle quade vochten.

Met een weynig *Honig* ingenomen, doet het dik-
maal *braken* ophouden. Is dienstig voor de *Moeder*; ken.
en geneeft allerley slag van gezwellen.

Ik heb door ervarenheid bevonden, dat de *Blade-* Ook tot
ren, of een geheele *Tak*, gelegd op een plaats, daar verdrij-
ving van zich *Wandluysen* onthouden, al de zelve doen ver-
wandluysen door haar aangename en krachtige reuk; zoo zen, en
dat de *Bedstede* binnen weynige dagen van dit onge-
diert gantich zuiver zal zijn. Verjagen desgelijks de
Mieren, zoo datze niet zullen komen komen ontrent
de plaats daar deezze *Plant* groeyd, of eenige *Bladeren*
neergelegt zijn.

CCLXXIX HOOFDSTUK.

ASPERGIE.

Verfchey-
de namen.

DE ASPERSIE, bij ieder bekend en be-
kend, word in 't *Neederlandsch* niet
alleen dus, maar ook wegens de
schoonheid harer *Vruchten*, van zom-
mige KORAAKRUUD, van andere
SARGEL, maar beeter SPERGET ge-
noemd. In het *Latijn* ASPARAGUS, of SPARA-
GUS; in 't *Hoogduysch* SPARGEN; in 't *Franfch* ASPER-
GES, of SPERAGES; in 't *Italiaanfch* ASPARAGO, of
ook ASPARACI.

Twee verander-
lijke soor-
ten;

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veran-
derlijke soorten; namelijk:

I. ASPARAGUS SATIVUS, of *tamme Aspergie*. II.
ASPARAGUS SYLVESTRIS, of *wilde Aspergie*; ook
genoemd SPINA MURIS, of CORRUDA: van welke
drie of vier onderfcheydene soorten worden gevon-
den, gelijk te zien is bij de geleerde CAROLUS
CLUSIUS; weynig verfchillende, als in de teeder-
heid en fchärpheyd harer *Bladeren*: dan ook noch
verfcheyden van de *tamme* in de *Bewwing* en *Waar-
neeming*.

De ASPARAGUS SATIVUS, of *tamme Aspergie*,
bemind een zeer vette, luchtige, wel-omperoorde en
kleyn-gemaakte grond: een opene, vrije, bequaamlijk
ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Blijft eeni-
ge jaren lang in 't leven. Verdraagt allerley ongelee-
genheeden der *Winter*, en geeft ieder jaar gemeenlijk
volkomene rijpe *Vrucht*, van een aangenaam-roode ver-
we, met zwartachtig-bruyn *Zaad* van binnen gevuld:
waar door, en dan ook door hare aangegroeyde *Worte-
len*, deeze soort kan aangewonnen en vermenigvuldigd
worden op de volgende wijze.

Neem een *Bed*, of andere plaats van uwen *Hof*, zoo
groot als gij wilt, en Mest het zelf zeer sterk met
twee-jarige Koeyemist en veel Zand. Maak daar na,
de aarde wel kleyn gewreven zijnde, *gaaijens* daar in
twee vingeren breedte diep, ieder een voet van malkan-
der af. Werp dan, straks na het eerste quartier der
waffende Maan van *Maert*, in elk *kuytje* twee *Zaden*,
en bedek de zelfe terfcond met aarde: en in 't laatste
van *Oktober* 't geheele *Bed* met oude, of ook wel met
een kock van varfche Koeyemist. Laat ze dus leggen
tot in 't midden van *Maert*; of, na geleentheyd van
de tijd, wat langer. Wrijf dan de Mist met uwe Han-
den zoo kleyn als mogelijk is, latende die leggen op
de zelfe plaats; zoo word de vettigheyd daar van door
den reegen na beneeden tot op de *Wortelen* gedreeven,
waar doorze merklijk aangroeyen.

Als dit dus ieder jaar vernigt is, en deeze jonge *Plan-
ten* twee of drie jaren stil geftaan hebben, worden ze
uyt hare eerste aarde opgenomen, en verplant in de
tweede, daar in zij wel agt of tien jaren lang mogen
blijven, zonder eens gerept te worden. Bij de opnee-
ming moet men zorgvuldig zijn, dat de voornaamfte
punten der *Wortelen* niet worden geflooten of afgebro-
ken; want in zulk een geval zouden de *Wortelen* ver-
gaan, en de *Plant* weer nieuwe moeten maken; waar
door ze in het groeyen zeer zou verachten. In de
verplanting moet men op de volgende manier te werk
gaan.

En op wat
voor een
wijze

Graaf uyt een *Bed*, 't welk nu een jaar stil en zon-
der *Vruchten* geleegen heeft, al de aarde uyt, vier
maatvoeten, of meer diepte. Leg daar in. een halve
voet hoog, goed Zand, zonder eenige zoutigheyd:
daar op een-jarige Koeyemist, ter hoogte van een voet.
Tree de zelfe met uwe voeten wat digt in een. Doe
daar op, drie vingeren breed hoog, half Schapen-
en half Duyvenmist, met genoegzaam Zand doorarbeyd.
Alweer op de zelfe een-jarige Koeyemist, met varf-

fche Draf of Zand doormengd. Dan op nieuws, drie
vingeren breedte hoog, half Schapen- en half Duyven-
mist, ook met Zand doormengt: of indien gij zoo
veel Duyvenmist niet bekomen kond, doe daar bij zoo
veel Hoenderdrek, als u noch van nooden zal zijn; ook
genoegzame Draf. Zoo voorts al wederom, tot dat
gij, op drie vierde deelen van een voet na, met de an-
dere grond gelijk zijt. Leg 'er dan boven op vijf duy-
men breedte goede, vette, zeer zandige aarde, door-
mengd met varfche Draf, wel kleyn-gemaakt. Zet
hier op uwe *Planten*, anderhalve voet van malkander:
ieder *Plant* op een gemaakte hoogte, in welker mid-
den de *Kop* of 't *Hoofd* der *Plant* come te ftan, zul-
kerwijs, dat de *Wortelen* daarom heen een weynig
neerwaarts in de rondte leggen. Dit moet gefchieden
in de Maand *Maert* teegens de volle Maan. Bedek ze
dan met de zelfe gantfch zandige vette grond, voor-
zien zijnde met een goed deel Draf (zuiver en flegt ge-
maakt) drie duym breed hoog, en laat ze dus ftan,
tot dat hare *Wortelen*, te zeer vermenigvuldigd,
noodwendig een weer opneeming vereyffchen; 't welk
zelden gefchied, voor dat tien jaren voorbij zijn gelopen.

Zommige gebruyken een geheel andere manier on-
trent de bereyding harer *Aspergie-bedden*; te weten
deeze:

Zij graven de zelfe niet meer als twee voeten diep
uyt. Vullen de uytgegravene plaats dan met goede
een-jarige Koeyemist, anderhalve voet hoogte. Be-
dekken die met goede, vette, en zandige aarde, twee
maatduymen hoog, en zetten de *Aspergie-wortelen* daar
op; de zelfe weer overleggende met zandige aarde, en
deeze aarde weer met een-jarige Koeyemist. Deeze wij-
ze word van vele geprezen; ja voor beeter dan de an-
dere gehouden.

Ondertuffchen, indien men ieder jaar in de *Maert*
de *Wortelen* deezer *Aspergien* met een Vork een wey-
nig oplicht, en de zelfe van onder niet alleen met twee-
jarige Koeyemist, doormengt met een tamelijke veel-
heyd van Draf, voorziet; maar dan ook alle dove of
verdorvene koppen daar uytzoekt, en wechneemt, zoo
zullen ze in *dikte* zeer aanwaffen, en geweldig aangroey-
en, inzonderheyd, wanneer ze een zandige grond ge-
nieten, welke ze van naturen geerne hebben; en daar in
verwonderlijk dik worden; 't welk in een andere aarde
onmogelijk is.

Dus verzet zijnde, mogen ze voor de eerste maal
niet afgefneeden worden, voor dat ze ten minften drie
jaren hebben stil geftaan; want hier door zullen ze
meerder sterkte bekomen, en dies te beeter zijn. Ook
moet men ze dan niet langer als tot den *twinigften*
Juny affnyden: waar bij noch aan te merken ftat, dat
men jaarlijks moet wechneemen zoo wel alle *dunne*
als *dikke* *Scheuten*. Want indien men de *dikke* wou
affnyden, en de *dunne* laten ftan, zoo zouden dee-
ze de meeste fpeelen, en de *Planten* zoo zeer doen
verzwakken, dat men naderhand aan de zelfe geen
goede meer zou vinden, vermits ze al 't voedsel na zich
trekken.

Men moet ook goede zorg dragen, dat in 't *Voor-
jaar* niet alle *spuyten* worden afgefneeden. Nood-
wendig moet men eenige der beste laten ftan, om daar
van (indien men 't begeerd) *Zaad* te konnen winnen.
Anders zouden de *Wortelen* te zeer in hare kracht wor-
den gekrenkt.

Het *Zaad* volkomen rijp, en in droog Weer ge-
wonnen zijnde (gelijk men allerley *Zaden* moet doen)
laat men evenwel hare *Stelen* ftan groeyen, tot op den
twinigften van *September*. Dan fnyd men ze eerst af;
veel bequaamer en beeter in de afgande als de waf-
fende Maan. Indien het eerder komt te gefchieden,
zoo geeven ze lichtelijk noch voor de *Winter* nieuwe
Scheuten, waar door ze, in hare kracht verzwakkende,
in 't volgende *Voortjaar* veel *klejner* en *dunner* *Aspergien*
te voorfchijn brengen.

Het

men hier
ontrent
moet te
werk
gaan.

Andere

manier
van Plan-
ting.Hoe men
zeer dikke
Aspergies
kan beko-
men.Wat bij
de affny-
ding ftat
waar te
aemenen.Verdere
waarne-
mingontrent de
Zaadwin-
ning.

en eenige Het gebeurd ook wel, dat tusschen de *oude Planten*, door het van zelfs neergevallene *Zaad*, dikmaal jongen opstaan: welke men terstond zorgvuldig moet wechneemen, op datze de andere niet van haar voedsel beroofden. Ook moet men ieder jaar 't neergevallene *Zaad* vlijtig van de *Bedden* opleezen, op dat'er geen jongen uyt mogten voortgroeyen.

Daarenboven word men zomtijds gewaar, dat eenige *Aspergies* met hare *Wortelen* een weynig om hoog rijzen; 't welk nochtans zelden in eenige Zand-grond, maar wel in de andere word vernomen. Hier voor, gelijk ook voor de koude der *Winter*, is zeer dienftig, dat men in 't laatste van *October*, of 't begin van *November*, in ieder jaar, even voor de *Vorst*, haar bedekke met een vingerbreed hoogte loutere Duyvenmist, en daar op legge, twee vingerbreed hoog, varlsche, of eenjarige Koeyemist: welke men daar na in *Maert* met de handen kleyn wrijft, en daar op laat blijven. Dus zal men jaarlijks, boven alle andere, *grote en delicate Aspergies* bekomen.

De wilde ASPERGIE, in het *Latijn* CORRUDA, of ook (gelijk hier boven gezegt is) ASPARAGUS SYLVESTRIS genoemd, word in deze Geweften, wegens hare teederheyd, niet ter spijsze gebruykt.

Zij bemind uyt eygenen aart een zandige aarde, met een weynig Veengrond en tweejarige Paerdmist doormengd: een warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheyd.

Kan noch koude *Herfstregenen*, noch eenige *Vorst* verdragen. Word derhalven, met een wassende Maan van *April*, in een Pot zoo wel gezayd als geplant: in *October* binnens huys gebragt: de geheele *Winter* door droog gehouden; en in 't begin van *April*, met een regenachtig Weer, wederom in de Lucht gesteld.

Ik heb hier van vier onderscheydene soorten, uyt *Portugalsch* *Zaad* voor deelen aangewonnen, over de zeven jaren lang opgequeekt: maar noyt eenige *Bloemen*, veel min *Zaad*, daar aan gezien, vermits ze de koude dezer Landen niet konnen lijdén. Waarom ze ook met'er tijd verminderden, en eyndelijk gantich vergingen.

KRACHTEN.

De jonge *Scheutjens* der *Aspergies*, of *Asparagus*, gezoden, en als een *Salade* met *Oly*, *Edik*, *Peper* en *Zout* gegeten, geeven een matig voedsel aan het Ligchaam: zijn tamelijk vochtig van aart, en in den eersten graad verwarmende, ook afvagende.

Voor ieder zijn ze zeer gezond: doen een klaar en helder *Gezacht* bekomen; neemen wech de *Heupenpijn*, en de *Borstsmerten*: geeven een goede *verwe*: verwekken een zachte *Stoelgang*: zijn goed voor de *Blaas*, en tegens de *Druppel-pis*. Vermeerderen het *Zaad*; maken lust tot de *Bijlaap*; en doen het Water in de *Blaas* slijken.

De *Wortelen* dezer *Plant* zijn gematigt tusschen warm en koud; doch wat drogende, en een weynig afvagende van aart.

De zelve in *Wijn* gekookt, en daar van ieder morgen nuchteren, eenige dagen achter malkander, een Roemertje gedronken, geneest de *roode Loop*: brengt de *verswakte Leeden* weer ter regt: verdrijft de pijn van de *Moeder*. Is goed voor de *Geelzucht*, en het *Graveel*: opend de verstopping in de *Blaas*, van de *Leever* en *Nieren*: verlicht de gebreken der *Borst*; en verdrijft de *Tandpijn*, de *Mond* daar meê gewasschen.

De gedroogde *Wortel* in de *Tanden* gestoken, doet ze *nytvallen*: doch de varlsche aan de zwellende *Tanden* gelegd, neemt de *smerten* daar van wech. 't *Zaad* heeft de zelve kracht.

De wilde *Aspergie*, of *Corruda*, in *Wijn* gekookt, *Apulj*, is goed tegens al de genoemde gebreken. Geneest daarenboven de *beeten* en *steeken* der vergifige *Dieren*. Verdrijft ook de pijn der *Nieren*.

Het Water, waar in men deze wilde *Aspergies* heeft *Dod. l. 24*, gezoden, de *Honden* te drinken gegeeven, doet de zelve *sterven*, gelijk zommige geloven. *c. 13.*

CCLXXX HOOFDSTUK.

E R I N U S
van DIOSCORIDES.

It raar en weynig bekend *Gruas* is, Namen mijns weetens, met geen anderen, als deelen naam, bekend; behalven dat het ook van vele word gehouden voor het ECHINUS GALANI, van MATTHIAS DE LOBEL genoemt CLINOPIDIUM MINUS, of WILDE

BASILICOM.

Het bemind een goede, gemeene, zandige aarde, Grond, met een weynig tweejarige Koeyemist vermengd: een warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats; en veel Water. Vergaat van naturen niet haast, maar blijft lang in 't leeven. Geeft ieder Voorjaar uyt een lange, een kleynen vinger dikke, ronde, geelachtige, uytwendig met eenige witte plekken, en vele *Knobbeljens* aan alle kanten voorziene, doch van binnen gantich witte *Wortel*, tamelijk veel *Bladeren*, rusten- Gedante de op lange, dunne *Steele*. Zijn niet groot; rond- der Blade- achtig, met stompe kerven aan de kanten gezaagd. ren.

van gedaante als die van het HEDERA TERRESTRIS, of *Hondjendraf*, immers de zelve niet ongelijk: Grasgroen van verwe; gemeenelijk neerwaarts hangende, inwendig gevuld met een wit *Zap*, en begaafd met een regt-doorgaande *Ader*, waar uyt verscheydene kleynen dwars-*Adertjens* voorschieten.

Tusschen deze *Bladeren* worden gezien vijf of zes *Gefalte* ronde, teedere, ook met een *Melkachtig Zap* van bin- der Bloe- nen voorziene, ruym een hand hoog opschietende *Tak- men* *jens*, aan beyde zijden met *Bladertjens* vercierd; welke haar boven verdeelen in vele *zijde-takjens*: uyt welker opperste punt de *Bloemen* te voorschijn komen.

Deze zijn uyt den witten bleek-blauw. Bestaan uyt vijf voor spits toegaande *Bladertjens*, zich vergelijkende met die van de gemeene witte *Jasmin*, en zijn van binnen verrijkt met een geel *Afhangzeltje*. Alsze eenige dagen lang open hebben gestaan, vallen ze af, nalatende (doch niet als met zeer warme *Zomers*) volkomen rijp *Zaad*, van verwe zwart, van smaak amper.

Verdraagt, buyten staande, zeer ongeerne de *Win- Hoe in de ter-koude*. Word derhalven met een wassende Maan van *April* in een Pot zoo wel gezayd als geplant, een weynig gewagt voor veel *koude Herfstregenen*: ontrent half *October*, wat eerder of later, na dat het Weer zich aanfeld, binnens huys gebragt, en op een luchtige plaats gesteld; daerze door de *Venstren* de *Zonnestralen* mag genieten, zoo lang de aandringerde *Vorst* zulks niet komt te verhinderen. Gedurende de geheele *Winter* moet ze niet als met lauwigemakt *Reegenwater* van boven onderhouden worden: daar na bij tijds weer de Lucht ontfangen; en in 't laatste van *Maert*, met een zachte *Reegen* weer buyten gezet; evenwel dan noch voor *variezende nagien* en *schrake winden* wel bewaard zijn.

Kan in deze onze Geweften aangewonnen worden, Aanwini- niet door *Zaad*, maar door hare bij de zijden des *Wor- ning* *tels* uytlopende jonge *Scheuten*: welke men ten halven op de wijze der *Angelierren* insnijdt; daar na, *Wortelen* bekomen hebbende, met een wassende Maan van *April*

Galen. l. 6.
Med. Snop.
Dioscor.
lib. Herb.
fol. 174.
Lustian.
l. 2. eurr.
118.

Levit. l. 2.
c. 148.
Egim. l. 7.
c. 3.
Diosc. l. 2.
c. 152.

DIPSACUS
SPINOSUS
AMERICANUS .

673 STEEKENDE KAARDEN UYT AMERICA. ROOMSCH NETELKRUYD. 674

April in Potten verplant. Alleenlijk hier door kan men ze *vermeenigvuldigen*.

K R A C H T E N .

Het *Zap*, gepast uyt de *Bladeren* dezer *Plant*, vermengt met een weynig *Zwavel* en *Salpeter*; dan met *Boomwolin* de *Ooren* gestoken, neemt'er de *snerten* van wech.

Het *Zaad* gestoten, en met wat *Honig* vermengt; dan daar mee de *Oogen* bestreken, verdrijft het *loopen* der zelve.

CCLXXXI HOOFDSTUK.

STEEKENDE KAARDEN uyt AMERICA.

Namen. En ongemeen en zeer schoon *Gewas*, word in het *Latijs* genoemd *DIPSACUS SPINOSUS AMERICANUS*: in het *Hoogduytsch* *AMERICANISCHE KARTENDISTEL*; en in het *Fransch* *CHARDON ESPINEUX DES INDES*.

Grond. Dezer *Plant* bemind een goede, zandige aarde, met een weynig tweejarige *Paeder*-en *Koeyemist*, van beyde even veel, wel door malkander gemengt: een warme, bequaam ter *Zon* staande plaats, en tamelijk veel vochtigheid in de *Zomertijd*. Vergaat niet haast, maar blijft enige jaren in 't leven.

Wortel. Word met een wassende *Maan* van *April* of *May* in een *Pot* gezayd. Brengt de tweede *Zomer* uyt hare dikke, in vele *Takken* verdeelde, langwerpige, bleekte *Wortel* schoone *Bladeren* voort, op de wijze van het *CHRISTUM*, zijnde een voet, of ook meer lang; drie vingeren, wat meer of min, breed; digt bij malkander te samen-gevoegd; inwendig als hol gesteld; aangenaam groen van verwe; met vele doorlopende zichtbare *Aderen*, uyt een groote in 't midden, of doornige *Rugge*, voortkomende, voor in een spits, stee-kend punt eyndigende; aan de randen met scharpe tanden bevallijk gezaagd, en over al met kleyne doornen voorzien.

Gedaante der Bloemen. Geeft ook uyt hare doornige, langwerpige-ronde knoppen in *Julius* en *Augustus* bleek-witte *Bloemen* die van de *SCABIOSA* niet zeer ongelijk, rustende op lange, ronde, purpurachtige, en van binnen holle *Steele* (gelijk het *DIPSACUS*, of de *Volders Kaarden*): waar aan zich ook vertoonen eenige kleyne *Bladeren*, de zelve, twee en twee tegen den anderen over, onder als omvattende; ook verre van of boven malkander gesteld. Zelden echter komt'er enig *Zaad* van, ten zij met zeer goede en zonderling-drooge tijden.

Zaad. Is reedelijk hard van aart: verdraagt echter ongeerne veel koude *Herfstregeenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, of *Vorst*. Word derhalven, in een *Pot* gesteld zijnde, in 't midden van *October*, wat eerder of later, na gelegenheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, boven wel droog geworden, binnens huys begragt, op een plaats, daerze onttrent het *Venster* gedurig de *Lucht* kan genieten, doch zonder eenige *rochten* of *zuyging*. Want hier door zou dit (schoon *Gewas* verminderen, en binnen weynigtijds al quijnende sterven; gelijk ook veel meer andere *Planten* gebeurd, welke door zulke *rochten* veel eer en schielijker worden wechgenomen en van 't leven beroofd, als door eenige doorringende *Vorst*. Gedurende de *Winter* wilze alleenlijk met een weynig lauwegemaakt *Reegenwater* van onder begoten; in vriezende *Weer*

verre van den *Oven* gesteld zijn, en bij tijds weer de *Lucht* genieten. In 't begin van *April*, of wat later, brengt menze, met een zoet *Reegentje*, weer buyten in de *Zonnestralen*.

Kan zoo wel door haar *Zaad*, wanneer het maar *Aanwies* rijp geworden is, met een wassende *Maan* van *April* of *May* gezayd, aangewonnen en vermeenigvuldigd worden, als door hare aangegroeyde jongen; welke men met de zelve *Aprilfche* *Maan* van de oude afneemt, en verplant.

Dit aardig en aangenaam *Gewas*, heeft, boven hare schoone *aanschouwing*, waar doorze de *Oogen* van al hare bekijkers verlustigd, noch dezer *zonderlinge* *eygenschap*, datze meest al de *Bladeren*, van onder op, zoo digt in malkander fluyt, en voegt, dat'er de *Reegen*, van boven invallende, niet weer uyt kan loopen, maar lang daar in blijft staan. Waar doorze dan haar zelve, dorstig zijnde, verquike en versfrischt. Want als door droogte de *Bladeren* al langzaam in hare kracht verminderen, en een weynig opening maken, zoo zakt het *Water*, 't welk zich daar in onthouden heeft, neerwaarts, en bevochtigd de *Wortel* zulker wijze, dat de geheele *Plant* weer in hare voorige kracht word hersteld.

K R A C H T E N .

Steekende *Kaarden* uyt *America*, of *Dipsacus spinosus Americanus*, is warm en droog tot in 't begin van den vierden graad; ook bitter, scharp, en geurig van smaak.

De *Wortel* in *Wijn* gezoden, en daar van 's mor- gens nuchteren een weynig gedronken; of de zelve gedroogd en gepulverizeert, dan drie *Drachmen* daar van met *Wijn* warm ingenomen, verdrijft uyt het *Lig- chaam* allerley quade en koude vochten: verwarmt en versterkt een zwakke, verkoude *Maag*. Verjaagd krachtig de *Winden*: is goet tegens het *Colyk*: verwekt lust tot *Bij slapen*, en de *Maandfontden*: drijft het *water der Blaas* af, en weerstaat de beetten der giftige *Dieren*.

CCLXXXII HOOFDSTUK.

ROOMSCH NETELKRUYD.

 P het *Neederlandsch* dus genoemd, *Urtica*, om dat het in en onttrent de *Stad Roomen*, doch ook in meer andere warme Landen, overvloedig groeyd, word in 't *Latijs* geheeten *URTICA ROMANA*: in 't *Fransch* *ORTIE ITALIENNE*: in 't *Hoogduytsch* *WELSCHES NESSEL*; in 't *Italiaansch* *ORTICA*.

Hier van zijn mij in haren aart twee veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

I. *URTICA ROMANA FOLIIS INTEGRIS*, of *Roomsch Netelkruid* met geheele *Bladeren*. II. *URTICA ROMANA FOLIIS INCISIS*, of *Roomsch Netelkruid* met gekartelde, of ingesneedene *Bladeren*. Beyde zijnde van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, zachte, of ook een yet-Grond, te, welgebouwde grond. Hebben liever een opene als een schaduwachtige plaats. Groeyen met veel *Water*, en ook met matige vochtigheid. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. Krijgen in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee door een kleyne *Vorst*.

Dit *Zaad* word ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, op nieuws, niet diep, de aarde weer aanbevolen. Doch slaat ook, door het neergevallene,

van zelfs wel op. Hier door konneze genoeg aangewonnen en vermeenigvuldigd worden.

KRACHTEN.

DE Bladeren van Roomsch Netelkruid, of *Urtica Romana*; zijn verwarmende in den eersten graad; ook afvagende van aart.

In Warmoes, of andere spijzen gebruykt, ook in Wijn gekookt, en daar van gedronken, maken ze een open Ligchaam: drijven het Gravel af; doen gemakkelijk water lossen; bevorderen der Vrouwen Maandstonden; en verwekken lust tot het Echte werk. In de Vlesch-Keutel gedaan, doen ze het vlesch haast gaar worden.

De zelve Bladeren gestoten, met Zout vermengt, en op de besten der dollen Honden, ook op allerlei vuyse zueringen gelegd, geneezen de zelve. Gemengd met Oly en Walsch, dan Plaasters-wijze gedaan op een verharde Milt, brengen de zelve weer te regt.

Het Zaad is verwarmende en verdrogende tot in den tweeden graad.

Een Drachma van 't zelve gestoten; met Wijn en Zuyker ingenomen, is goed voor den Hoest, 't zwelven van de Longe, en 't Pleuritis. Reynigt de Rorst van alle rye Fluyten en quade vochten: doodt de Wormen: strijd teegens het vberg; verwarmd en zuiverd de Alacrer.

Een halve Drachma van 't zelve Zaad 's avonds na den eten met Meede gedronken, doet overgeeven. Een Drachma met Rhijnische Wijn gebruykt, breekt de Steen der Nieren, en der Blaas.

CCLXXXIII HOOFDSTUK.

VERKEERD
NETELKRUYD.

Namen.

IN het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van veele Doove NETELLEN genoemd. In het Latijn LAM-
MIUM, URTICA INERS, of MOR-
TUA: in het Hoogduysch TAUBEL-
NESSEL: in het Fransch ORTIE
MORTE: in 't Italiaansch CALIOPSI, of ORTICA
FETIDA.

Hier van zijn mij in haren aart agt onderscheydene soorten bekend; namentlijk:

I. LAMMIUM MACULOSUM FLORE LUTEO, of bonte Doove Netelen met een gele schoone Bloem. II. FOLIO CAULEM AMBIENTE, of met Bladeren, rondom de Steel zittende. III. SYLVESTRE FLORE ALBO, of wilde met een witte Bloem. IV. SYLVESTRE FLORE PURPUREO, of wilde met een purpure Bloem. V. FETIDUM FLORE RUBRO, of stinkende met een roode Bloem. VI. PANNONICUM, of doove Netelen uyt Pannonien; welke ook GALEOPSIS TRAGI, of Galeopsis van Hieronymus TRAGUS, en HANEKOP word geheeten. VII. SCUTATUM, of SCUTELLARIA, doove Netelen, met Zaad als een Schild, of als een Helmet. VIII. LAMMIUM RUBROSUM AMERICANUM, of Americaansch doof Netelkruid met een Bolwortel. Niet alle zijnze van de zelve Bonwing en Waarneeming.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige, gemeene en welgemeste grond: meer een opene luchtige, als een donkere plaats, en veel Water. Konnen, buyten staande, harde Vorst zonder groote schade verdragen. Geeven ook meest den tijd volkomen rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert of April, niet diep gelegd, de aarde word aanbevolen.

Niet alleen hier door kan men ze bequameijk vermeenigvuldigen, maar ook door hare aangewassene jongen; welke men met de genoemde Aprilsche Maan van de oude afneemt, en verplant.

Het LAMMIUM FOLIO CAULEM AMBIENTE, of Doove doove Netelen, met Bladeren aan de Steel zittende; SYLVESTRE FLORE ALBO, of wilde doove Netelen met een witte Bloem; en SYLVESTRE FLORE PURPUREO, of wilde met een purpure Bloem, duuren niet langer dan eene Zomer; alhoewel die met de witte Bloemen ook wel meel den tijd 's Winters overblijft. Worden derhalven ieder Voorjaar in April met een wassende Maan gezayd. Komen ook, door 't uytgevallene Zaad, van zelfs wel voort; en konnen hier door genoegzaam vermeenigvuldigd worden.

Het LAMMIUM MACULOSUM FLORE LUTEO, of bonte doove Netelen, met een gele Bloem: FETIDUM FLORE RUBRO, of stinkende, met een roode Bloem; SCUTATUM, of met een Schild-zaad; en PANNONICUM, en noch of uyt Pannonien, vergaan niet zoo haast, maar blijven veele jaren in 't leeven. Staan alle ongeleegentheeden der Winter geduldig uyt; en geeven, doch alleen bij goede Zomers, rijp Zaad; 't welk men op de voorheenen genoemde tijd in de aarde moet leggen. Hier door worden ze genoeg vermeenigvuldigd; en dan ook door hare aangegroeyde jonge Schenckels. Ondertusschen heb ik door ervarentheyd bevonden, dat het Zaad van LAMMIUM SCUTATUM, of doof Netelkruid met een Schild-zaad, niet zoo haast als dat van de andere te voorfchijn komt; maar zomtijds een half, ja wel een geheel jaar lang in de aarde blijft leggen, eer men 't ziet opkomen.

Het LAMMIUM RUBROSUM AMERICANUM, of Americaansch doof Netelkruid, met een Bolwortel, is een bezienswaardig, schoon Gewas, doch het teederste van alle. Bemind een goede, zandige aarde, met een weynig tweejarige Paerdelmist en 't Mol uyt vergane Boomen, of in des zelve plaats van verrotte Boombladeren, doormengt: een warme, welgeleegene plaats, en matige vochtigheid.

Geest in deeze onze koude Gewesten noch Bloem Wortel, noch Zaad, ten zij met zeer warme Zomers, en drooge tijden. Uyt hare ronde Wortel, die van de ARISTOLOCHIA VERA, of opregte ronde Aristolochie, in gedaante genoegzaam gelijk, schieten op vijf, zes, en noch meerder Steelten; een, ook anderhalve voet lang. Aan welke gemeenelyk zich vertonen vijf, en zeeven schoone Bladeren, gelegd aan korte Steelten, twee en Bladeren. twee regt teegens over malkander gesteld; altijd voor in een alleen cyndigende. Zijn ovaals-wijze rond; bevaalijk-groen; niet groot, voorzien met drie groote Aderen in 't midden, op de wijze van PLANTAGO, of Weegbree; waar uyt veele kleyne ter zijden voortschieten: ook aan hare kanten vierd met nette en spitze Tandens; cyndigende voor in een spits punt. Tusschen de zelve worden gedung aan hare Steelten nieuwe uytloopzelen gezien.

Veel koude Herfstreegenen, Stormwinden, Sneeuw of sterke Vorst kan deeze Plant gantschlyk niet verdragen. Word derhalven (met een wassende Maan van April in een Pot gezayd, en als ze twee jaren daar in gestaan heeft, in de zelve op de eyge tijd weer verplant zijnde) in 't begin van October, of een weynig later, na tijds gelegentheyd, binnens huys gebragt op een luchtige plaats, waar in niet als bij vorrend Weer word gevuid: gedurende de Winter van boven begoten met een weynig lauwwesmaakt Regenwater; en niet voor in 't begin of op de helft van April, met een zoete Lucht en Reegen, weer buyten de Zonnestralen voorgefeld.

Deeze soort kan niet (gelijk wel de andere) door Aanwin- hare Wortel, maar alleenlyk door Zaad aangewonnen en vermeenigvuldigd worden.

KRACH.

KRACHTEN.

Aart. **V**erkeerd Netelkruid, of *Lamium*, is warm en droog in den eersten graad.

De Bladeren, het Zap, de Netelen, of het Zaad, met Zout en Edik vermengt, en dan Paps- of Plin. l. 27. Plaasters-wijze gelegd op wylse, verrotte zaeren, de c. 9. Kanker, inestende- en ook Bloed-zweeren, alle ge- Tragus. l. 1. quetste, gewondde, gebrande Leeden, Klieren, Krop- zweeren, het Fleresijn; allerley andere gezwellen en hardigheden, doen de zelve scheyden, verteeren, en geneezen. Vermogen voorts al het geene, 't welk hier boven van het Roomsch Netelkruid, of *Urtica Romana*, gezegt is.

De wilde doove Netelen met een purpure Bloem, of *Lamium silvestre flore purpureo*, in roode Wijn gezoden, en daar van gedronken, stillen de roode Loop.

CCLXXXIV HOOFDSTUK.

KNAWEL.

Namen. **D**us genoemd in 't Nederlandsch, word in 't Latijn geheeten *Polygonum angustifolium*, of *Duysendknop* met smalle Bladeren.

Grond. Is uyt eygener aart een kleyn en bij der aarden kreyppend Gewas. Bemind, door een sonderlinge eygenschap, een opene Lucht, een magere en gantsch zandige grond. Kan matige vochtigheyd verdragen. Blijft niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Want bij alle gelegent- heeden des tijds geeftze voor de Winter volkomen rijp Zaad, en vergaat dan. Moet derhalven in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April of Maert, niet diep wege zaayd, en de aarde aanbevolen zijn. Doch slaan ook van zels genoeg op door het neerge- vallene Zaad. Zie hier bij na het Hoofdstuk van DUYSENDKOORN, en dat van DUYSENDKNOP.

KRACHTEN.

Aart, en deugden. **K**nawel, of *Polygonum angustifolium*, is koud en droog in den eersten graad.

In Wijn gekookt, en 's morgens, eenige da- gen na malkander, een Roemertje daar van gedronken, helpt de geene, welke haar Water niet wel kunnen ma- ken. Is ook goed voor de zulke, die van 't Graveel, of de Nierensteen gequeld worden.

CCLXXXV HOOFDSTUK.

MUURBLOEM.

Verfchey- de namen. **M**en welickende, en zeer bevallige Plant; ter dier oorzaak ook wel in het Nederlandsch genoemd STEEN- VIOLIER, wijl ze zeer veel groeyd op de Muuren en vervallene Steen- hoopen, en daar van zels voort- komt, word in het Latijn geheeten *FLOS KEIRI*, *LEUCOJUM LUTEUM*, en *VIOLA LUTEA*; in het Hoogduytsch *GELBE VIOLATEN*, of *VIOLEN*; in 't Fransch *GIROFLEES JAUNES*, of *VIOLETTES JAUNES*; in het Italiaansch *VIOLA GIALLA*, of anders *VIOLE GIALLE*.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene soorten bekend geworden, te weten:

I. *FLOS KEIRI FLORE LUTEO PLENO*, of geele dubbele Steen-violier. II. *FLORE LUTEO PLENO PURPUREO MIXTO*, of gonde-lakenfche Muurbloem. III. *FLO-*

RE LUTEO SIMPLICI, of met een enkele geele Bloem. Deze alle verschillen weynig in hare Bouwing en Waar- neemng.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede zandige Grond, grond, met niet veel twee-jarige Paerdmist, nee-vens wat kleyn-geklapte roode Steen en Kalk, ge- nomen uyt oude Muuren, genoegzaam doormengt: matige vochtigheyd, en een opene, wel ter Zon ge- legene plaats.

Die met dubbele Bloemen, noch jong zijnde, kon- Met dub- nen, buyten staande, zelden langer als twee Winters bele Bloe- de koude verdragen: moeten derhalven, met een waf- sende Maan van April in Potten geplant, binnens huys bewaard, en gedurende de geheele Winter, op een niet al te warme maar luchtige plaats staande, met weynig Water onderhouden worden. Deze voort geeft uyt eenig Zaad: maar alleenlijk die, welker Bloemen enkel Met enke- zijn; doch niet voor 't tweede, ook 't derde jaar, na datze zijn gezaayd, of van zels voortgekomen. Daar na voorts ieder jaar, zoo lange ze in 't leeven blijven. Deze zijn hard van aart; zoo datze veel Water, stren- ge koude, en meer andere ongelegentheden der Win- ter kunnen uytstaan.

Wil iemand uyt het Zaad van enkele Bloemen dub- Hoe men bele winnen, die zaye het zelve in de Maand April dubbele met een volle Maan. Neeme de daar van voortko- kan beko- mende jongen al hare Zijde-scheyten, en late haar al- lenlijk de middelste Herblooten; uyt welke men ver- wagt dat de bloem zal voortspruyten. Indien de zelve ook Zijde-takjens maken, zoo moet men die desgelijks bij tijds wechneemen, enkelijk de regt opgaande met hare Bloemen behoudende.

Van deze moet men Zaad met een volle Maan win- uyt Zaad nen; en 't zelve met een Aprilsche volle Maan weer aan dubbele de aarde beveelen; zoo zal men eyndelijk daar uyt goe- van enke- de dubbele Bloemen bekomen; 't welk anders noyt zou gefchieden.

Alhoewel die met dubbele Bloemen noyt Zaad geeven, Aanwin- gelijk alreeds gezegt is, zoo konnen ze echter op twee- ning derley wijzen aangewonnen en vermeerigvuldigd wor- den.

Eerst, door hare Zijde-takken; hoe nader aan de zonde Worrel, hoe bequamer hier toe. Deze sijnd men, met Zaad, een wassende Maan van April, ten halven in, gelijk men de Angelieren doet, met afbreeking van al de Knoppen der Bloemen. Dan vuld men ze met aarde aan, en dus gehandeld zijnde, vatten ze genoegzame Wortelen.

Ten anderen door Takjens, welke geen Knoppen, op twee- of Bloemen hebben; en die men restfond in Potten derley wijzen steekt een halve vinger lang, of, na gelegentheyd van hare lengte, noch dieper, tot aan de bovenste top, in een schaduwachtinge plaats, daar ze van de Zonne- stralen niet geraakt konnen worden. Dus moet men ze meer dan zes weeken lang bewaren, en dikmaal met Reegenwater begieten; zoo beklijven'er gemeenlijk veele van; en zij groeyen teegens de Winter, of in 't volgende Voorjaar voort.

KRACHTEN.

Muurbloem, of *Flos keiri*, is verwarmende van Galen. l. 1. aart, dun van deelen, en heeft een afvagende Simp. kracht. De Bloemen, gedroogd zijnde, wor- Raps Simp. den van een ieder meest gebruykt, om datze veel krach- l. 6. 21. tiger zijn als de Bladeren.

De Bladeren in Wijn gekookt, en daar van, eeni- Dad. l. 6. ge dagen na malkander, 's morgens een weynig ge- 44 bruykt, drijft de doode Vrucht af; doch is gantsch ondienslig voor Vrouwenpersonen welke een leevendig Kind dragen.

Het uytgeparfte Zap der Bladeren en Bloemen in Lenc. l. 2. de Oogen gedaan, neemt de vlekken en donkerheyd der 235. zelve wech: zuverd de Wonden, verdrijft de onrey- nighyd

nigheid der Zeeren: geneest ook de smerten en Zwellingen van de Maand; met Honig vermengd zijnde.

De Bloemen gestoten; met Wafel en Oly gemengd; dan Plaasters-wijze gebruykt, verbeteren de Kloten des Fondaments. Met Honig gemengd, zijn goed voor de Sprouw der jonge Kinderen; en allerley Zeeren van de Maand. In een Bad gebruykt, verwekken de Maandstonden: geneezen de Onsteking en Apostematien van de Moeder.

In Wijn gezoden, drijven 't water der Blaas uyt: geneezen de gebreken van de Nieren en Loever: versterken, en brengen weer te regt de onsfelde en vermoeide Leeden. Zuyveren het Bloed, en verquikken het Gemoed.

Twee Drachmen van het Zaad gestoten, en met Wijn ingenomen, jaagd af de doode Vrucht, en de Nageboorte. Doet ook der Vrouwen Maandstonden voortkomen.

CCLXXXVI HOOFDSTUK. STOKVIOLIER.

Berallik-
heyd.

Namen.

Eene der bevallykste Gewassen, die men ergens zou mogen vinden; niet alleen wegens haren lieflijken reuk, maar ook om hare beziens-waardige en het oog verlustigende verwe; zoo dat menze met regt mag houden voor het pronk-cieraad eens Thyns. Wordt dit in het Neederlandsch genoemd: In 't Latijn geheeten LEUCOJUM, en VIOLA ALBA ARBORESCENS, niet zoo zeer om hare Bloemen, als Bladeren wil; welke, met een rugge of grijze wolachtigheyd bedekt, wit schijnen te zijn. In 't Hoogdutch GARTEN VEIEL, of LEUCOJE: in 't Fransch VIOLIER, of GYROFLEES BLANCHES: in 't Italiaansch VIOLA BIANCA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden enige schoone veranderlijke soorten, namentlijk:

I. LEUCOJUM INCANUM ARBORESCENS FLORE PLENO RUBRO, of roode dubbele Boomachtige Stokviolier. II. FLORE PLENO ALBO, of met een witte dubbele Bloem. III. PLENO PURPUREO, of met een dubbele purpure Bloem. IV. PLENO RUBRO ET ALBO VARIEGATO, of met een dubbele rood- en wit-bonte Bloem. V. PLENO ALBO ET PURPUREO VARIEGATO, of met een dubbele wit- en purpur-bonte Bloem. VI. FLORE ALBO PLENO FOLIO FARINACEO, of met een witte dubbele Bloem en grijs meelachtig Blad. VII. FLORE PLENO CARNEO, of met een dubbele Lijf-overwige Bloem. VIII. FLORE RUBRO SIMPLICI, of met een roode enkele Bloem. IX. ALBO SIMPLICI, of met een witte enkele Bloem. X. PURPUREO SIMPLICI, of met een Purpure enkele Bloem. XI. RUBRO ET ALBO VARIEGATO SIMPLICI, of met een rood- en wit-bonte enkele Bloem. XII. ALBO ET PURPUREO VARIEGATO SIMPLICI, of met een wit- en purpur-bonte enkele Bloem. XIII. FLORE ALBO SIMPLICI FOLIO FARINACEO, of met een witte enkele Bloem, en grijs meelachtig Blad. Al te zamen zijne van dezelve Bomsing en Waarneming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige grond, behaande uyt een deel Mol van verrotte Boom-bladeren, een deel twee- of drie-jarige geheel kleyn tot aarde gewordene Paardemist; twee deelgemeene zwarte grond, en twee deelen grof zand, wel door malkander gemengd: een warme plaats; opene, vrije lucht, en matige vochtigheyd. Konnen niet wel verdragen veelvoudige Herfst-regenen (waar door ze aan hare Stam, even beneden de aarde, ligtelijk in de Winter tot verrotting geraken) dergelyks kyude of vriezende dagen.

Moeten derhalven, in Potten of houtre Vaatjens ge-

plant, en boven droog zijnde, in 't begin, of ten halven van October (na gelegenheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds) binnens huys gebragt werden, op een lang de lucht genietende, wel geen warme plaats, maar ook zonder eenige rochten of zuuyging, en onderhouden met weynig water. In Maert, met goede donkere dagen, zonder Zonne-schijn (doch niet bij nacht) moet men ze weer buyten stellen; vermits hare voornaamste levens-behouding in de Winter-Herfst- en Lente-tijd bestaat in een lange, of dikmalige lucht-gemeting, zonder koude, of sterke, zuure Winden.

Kan iemand haar, gedurende de Winter, bewaren moet in een drooge verwelste Kelder, op een luchtige plaats, daar ze niet kunnen bevriezen, zonder warmte van Oven of Vuur, 't welk haar haast slap maakt, en cyn-delijk doet sterven, die zal bevinden, zulks best te zijn: maar ook zoo haast de vorst over is, moet hij haar weer van daar nemen, en een weynig lucht geeven, op datze niet mogten verschimmelen. Zij bloeyen (van Zaad opgekomen zijnde) na 't tweede jaar door het grootste gedeelte van de Zomer. Geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad; en blijven zelden langer dan vier jaren in 't leven.

De geene, welke dubbele Bloemen dragen, geeven Hoe men noyt enig Zaad. Werden echter door 't Zaad der enkele konst aangewonnen, op de volgende wijze.

Zay het Zaad, daar wel eer dubbele Bloemen uyt voortgekomen zijn geweest (waar aan men kan bemerken dat het van een goeden aart is) in de Maand April, een weynig voor of met volle Maan in een magere, gemeene, zandige grond. Begietze zomtijds, alsze zijn opgekomen, en zulks nodig is, met Reegen-water, daar een weynig Tabak, en een hand vol Ajssem in gekookt is geworden. Stroy'er dan over, terwijlze noch nat zijn, Stof van Tabak, zoo zullen ze onbeschadigd blijven van Aard-vloeyen, Slekken, en andere Ongedierten. Wanneer gij ze nu de hoogte van een vingerlid opgewassen ziet, zoo verplante ze in de aarde, met een volle Maan, ruym een halve voet van malkander; of anders een of twee in een Pot, niet alleen om de zelve dies te bequamer 's Winters te moeten overhouden, maar ook, om daar van dies te better Zaad te konnen winnen. Neem voorts met een Mes al de zijdescheuten daar van wech, dat'er niet meer als de middenste Hertloos koome aan te blijven. Als deeze in 't volgende Voorjaar Bloemen krijgt, ontbloom men ze dergelyks van al hare Bladeren, behalven van de alderbovenste twee of drie: op dat al 't voedsel en de kracht der geheele Wortel alleenlijk van 't Zaad genoten werde. Hier door zal 't veel dikker werden als anders. Wanneer 't rijp genoeg is, werd het met een volle Maan afgesneden, en een tijd lang in zijne Penlen gelaten. Eyndelijk in het volgende Voorjaar, op de genoemde tijd, weer in de aarde gelegd, niet diep. Hier door zal men veele zeer uytfteekende en dubbele Bloemen konnen aanwinnen.

Deze LEUCOJA, of Stokviolieren, zijn van zulk Raad voor een aart, datze ligtelijk even boven de aarde of de Wortel komen te verkwaken. Zonder groote moeyte kan men dit helpen; want men behoeft'er maar een weinig stof van Tabak in te wrijven. Ook werden deeze Planten dikmaal, door een andere ongelegenheid der Natuur, slawn en slap; het welk men ook aan andere Planten bevindt. Terstond kan men dit quaad wechneemen, door haar alleenlijk te begieten met half Reegen-water en half zoete Melk, in een Pot wel onderen gemengd. Dit verquikt op een verwonderlijke wijze niet alleen deeze, maar ook alle andere Gewassen des Aardbodens.

Behalven al de hier boven genoemde soorten van Noch Stokviolieren werden noch meer andere gevonden, alle eenige met enkele Bloemen, en niet langer als een Zomer du-rende; te wecten:

I. LEU-

Veele
schoone,
verander-
lijke soor-
ten,

tot der-
ten in ge-
tal hier
voorge-
feld.

Wat voor
een grond
zij bemin-
nen.

Hoedanig

andere
soorten
van Stok-
violieren.

I. *LEUCOJUM RUBRUM ANNUM*, of een-jarige roode Stokviolier. II. *MARINUM LUSITANICUM FLORE PURPUREO*, of Portuigalsche Zee-Stokviolier met een purpuren bloem. III. *MARINUM CRETICUM*, of Zee-Stokviolier uit Candien. IV. *LEUCOJUM MONTANUM FLORE LUTEO*, of Berg-Stokviolier met een gele bloem; welke ik, op de voor-verhaalde wijze behandeld zijnde, dikmaal met dubbele bloemen heb verkregen.

Aanwin-
nig.

Deeze werden ook in de zelve aarde, op de zelve tijd, in Potten gezaaid; doch alsze tegens de Winter rijp Zaad hebben gegeven, vergaanz. Moeten derhalven ieder Voorjaar weer op nieuws de aarde aanbevelen, en kunnen dezer wijs eeuwig-durend gemaakt werden.

Stok-
Violier
uit Can-
dien, met
een Zaad-
peul als
een Fijl.

Het *LEUCOJUM SAGITTALE CRETICUM*, of Stokviolier uit Candien, met een Zaadpeul, welke een Fijl niet zeer ongelijk is, is teeder van aart. Buyten staande, kan ze gezins de koude en andere ongelegenheeden des tijds verdragen. Word derhalven, in een Pot gezet zijnde, 's Winters binnens huys bewaard op de hier boven beschreevene wijze. Geeft in 't tweede jaar rijp Zaad, en versterft dan van zels.

Zee-
violier
met een
gele
bloem, en
met een
witte.

Het *LEUCOJUM MARINUM FLORE LUTEO*, of Violier met een gele bloem, groeyende aan de Zee-kant; en *MARINUM ALBUM*, of Zee-violier met een witte bloem, wassen niet, gelijk de voorige, Struvelachtig om hoog, maar gelijk andere Planten, in een goede, gemeene, zandige, met een weynig Paerdelmilt door-mengde grond. Zijn hard van aart. Konnen, buyten staande, de felle koude en andere ongelegenheeden der Winter zonder eenige schade verdragen. Geven in de tweede Zomer volkomen Zaad. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in het leeven.

KRACHTEN.

Aart.

Stokviolier, of *Leucojum*, is matig verwarmende, verdrogende, en afvagende van aart.

Th. Dor-
sten lib.
Herb. f.
196.

De bloemen in Wijn gezoden, en daar van zomtijds door den dag gedronken, is goed voor de engborstigheid, en voor de gene die bezwaarlijk haren adem kunnen halen. Verwaken de Maandstonden, doen gemakkelijk Wateren, en ook Zweeten; als men terstond daar op te Bed gaat, en zich wel toedekt.

Deze bloemen op Edik gezet, en daar van gebruykt in tijd van pest, 't zij in Spijzen gedaan, of op een andere wijze: bewaard de Menich voor deze besmettelijke Ziekte.

Voorts hebben deze bloemen de zelve kracht en werking; welke wij hier boven van de Muurbloem, of *Flos Reiri*, hebben aangewezen.

CCLXXXVII HOOFDSTUK.

ZOMERZOTJE.

Namen.

Deze Rol-plant werd in het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van veel witte Tydeloos, of *TEYLRORS* genoemd: in 't Latijn *LEUCOJUM BULBOSUM*, of *VIOLA BULBOSA TRIPOLIA*; in 't Hoogduitsch *HORNUNGSBLUMEN*, of ook *SCHNEETROFFEN*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vierderley soorten; namentlijk:

I. *LEUCOJUM BULBOSUM TRIPHILLUM*, of Zomerzotje met drie Bladeren. II. *BULBOSUM HEXAPHYLLUM*, of Zomerzotje met zes Bladeren. III. *BULBOSUM HEXAPHYLLUM SEROTINUM MAJUS*, of laat groot Zomerzotje met zes Bladeren. IV. *LEUCOJUM BULBOSUM MINIMUM AUTUMNALE*, of al-

derkleynste Zomerzotje, bloeyende in den Herfst. Al te zamen zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, Grond. Zandige, en met twee-jarige Paerdelmilt matig voorziene grond: veel Reegen: meer een schaduwachtige als een wel ter Zon geleegene plaats. Staan alle koude, Vorst, en andere ongelegenheeden der Winter uyt, zonder eenige schade.

Mogen ieder jaar, of ook om 't tweede, of om 't Opneederde, in 't midden van Julius, uyt de aarde genomen, op een drooge plaats neergelegt, en in September, straks na volle Maan neergezet werden in een op nieuws omgemeeene en gemelte grond.

Zomtijds geeven ze volkomen rijp Zaad; 't welk Aanwinmen met een volle Maan der genoemde Maand, en een halve vinger diep gelegd, aan de aarde beveeld. Hier door werden wel al de gemelde Soorten aangewonnen en vermeerderd; doch veel gereeder en bequamer door hare aangewassene jonge Bolletjens, welke men van de oude kan neemen, eer de zelve weer ingezet werden.

KRACHTEN.

De Krachten en Werkingen van dit aardig Bol-krachten gewas zijn de Onde niet bekend geweest; en van de Nieuwe tot noch toe niet onderzocht geworden; derhalven men geen bericht daar van geeven kan. Ondertusschen werden deze bloemen van veel zeer bemind, en in haren Tuyn geteld, om de zelve te verciere.

CCLXXXVIII HOOFDSTUK.

SALADE.

Oo zeer van ieder bemind, als wel bekend; werd ook in het Neederlandsch *LATTUW*, of *LATTUW* geheeten: in 't Latijn *LACTUCA*; in het Hoogduitsch *LATTICH*; in 't Fransch *LACTUE*; en in 't Italiaansch *LATTUGA*.

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke soorten bekend geworden; als;

I. *LACTUCA VULGARIS*, of gemeene Steeklattuow. II. *CRISPA*, of Kruul-Salade. III. *CAPITATA*, of Krop-salade. IV. *ROMANA*, of Roomsche Salade. V. *LONGIFOLIA*, of lang-gebladerde Salade. VI. *ROBURA*, of roode Salade. Meest alle zijn ze van eenereley Bouwing en Waarneeming; en onder al deze soorten werd de Krop-salade voor de beste gehouden.

Gemeenlijk werden ze gezaaid in Maert, een dag Zaying, of drie na volle Maan, of ook, om haar zeer vroeg te mogen hebben, wel in Februarium, indien de tijd het eenigzins wil toelaten; op een warme, wel ter Zon geleegene plaats. De Steeklattuow zaayd men dik of digt; de Krop-salade hol en luchtig, in een mulle, en Grond; met oude Paerdelmilt wel voorziene grond. Bij droog weer mag men ze wel dikmaal begieten, wijl ze daar door dies te beeter groeyen.

De gedagte Krop-salade werd veel malser en liefsjer Verplantker van smaak, wanneer men de zelve, in haar zesde tiing-Blad zijnde, uyttrekt daarze digt staat, en na de volle Maan verplant op een opene, vrije, en luchtige plaats, ten minsten ieder een halve voet van de ander. Deze werden veel grooter, en dan eerst bequaam om gegeten te werden, als de andere staande gebleevene alreeds op en wech zijn.

Wil men ze laat hebben, zoo werden ze met de genoemde Maan en in de gemelde grond, doch een late Maand na de gedagte tijd, gezaaid, daar na verplant.

Wil ook iemand gestolene Knoppen bekomen in 't begin, midden, of laatste der Maand, die zayc zijn May Zaad

Knop-
fa-
lade kan
bekomen.

Zaad hol en luchtig op een zeer warme plaats in een afgaande Maan van *Augustus* of *September*; en verplant daer van de geene, welke in de *Winter* zijn overgebleven, in de gemelde warme plaats, en welgemeste grond, tusschen volle Maan en 't laatste Quartier der Maand *Maart*, zoo zal hij zijne begeerte konnen genieten. Of wil iemand deze *Herfst*-planten, lusing en niet digt bij malkander gesteld zijnde, in 't *Voorjaar* onverplant laten staan, hij zal ook niet kwalijk doen; vermits deze dikmaal beeter worden als de geene die verplant zijn. Ondertusschen evenwel blijven ze harder, en zijn niet zoo mals als de geene, welke men in de *Zomer* wint.

Krul-sa-
lade.

De *Krul-salade* maakt noyt eenige *Knoppen*; doch laat zich tot drie of vier malen toe afsnijden, en gebruiken; 't elken weer nieuwe *Bladeren* schutende; cerze hare *Steel* zet om te bloeyen.

Slaap ver-
wekkende
Salade, rie-
kende als
Opium, en
hebbende
de gedaen-
de van En-
divie.

De *LACTUCA SOPORIFERA ODORIS OPIL*, of slaap-verwekkende *Salade*, riekkende als *Opium*, is van naturen geen sluytende of *Krop-salade*, meer een soort van *Endivie*; hebbende niet alleen *Bladeren*; de zelve gelijkvormig; maar moet ook op de zelve wijze behandeld en toegehoonden worden. Mag derhalven ook, en mijns oordeels met regt, genoemd worden *ENDIVIA OPIOIDES SOPORIFERA*, of slaap-makende *Endivie*, riekkende als *Opium*, te weeten, zeer zwaaren ontslijfelijk. De *Bladeren* zijn een hand lang; drie vingervormig, wat meer of minder breed; donker-groen van verwe; voor alderbreedst, rondachtig toegande; aan hare randen onordentlijk gekerft; en met veele spitse punten, als *Doornrups*, voorzien. Deze soort bloeyd in 't tweede jaar, en vergaat dan.

Wilde Sa-
lade, met
een door-
ruge in de
Bladeren.

Ook de *LACTUCA SYLVESTRIS COSTA SPINOSA*, of wilde *Salade*, met een doornige rugge in 't midden der *Bladeren* onder verciert, niet meer dan een jaar in 't leven blijvende, word, gelijk de voorgaande soort, vermits hare onaangename geur, reuk, en aart, niet ter spijze gebruykt.

Zaad.

Zij gevee al te zamen in deze Gewesten volkomen rijp *Zaad*, bequaam om weer gezaayd te konnen worden; behalven dat van de *LACTUCA CAPITATA*, of *Krop-salade*, waar van 't *Zaad* alderbest in *Brabant* word gewonnen. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van *HASEN-SALADE*.

KRACHTEN.

Aart.
Fuchf.
Herb. bijf.
a. 113.

Salade, of *Lactuca*, is koud en vochtig van aart, tot in 't begin van den tweeden graad. Matig met *Oly*, *Edik* en *Zout* gebruykt, is ze voor ieder zeer gezond gegeten te worden, inzonderheid voor de geene, die een warme en gezonde natuur hebben. Doch veel gezonder is ze, als men ze gekookt, of onder *Spinat*, of iet anders vermenigt, nuttigt.

Van al de soorten der *Salade* is, mijns oordeels, de *Krop-salade*, of *Lactuca Capitata*, de beste. Eevenwel teedere, wekelijk Lieden moeten de zelve maar zoberlijk gebruiken.

Egin. l. 7.
a. 3.
Martial.
lib. Epigr.
11.

Zij verwekt gemeenlijk *slaap*, en ook *eetenslust*. Stild de dorst: maakt een zachte *Stoelgang*; verfrischt het *Hert*; neemt wech de walging van de *Maag*, en is goed voor de opbrekkende *Gai*.

Maar zulke personen, die met de *Longen* nucht gequeld, of *Engborstig* zijn, of zomtijds *Bloedspuwen*; ook die begeerig zijn om *Kinderen* te winnen, moeten zich daar van onthouden; immers ten minsten niet veel daar van eeten.

Galen. lib.
Simp. 6.

De *Bladeren* groen gefloten, en gelegd op *Puyffen*, 't sprekt *Puur*, en andere soorten van verbittingen, drijven er de brand van wech.

In *Water* gezoden, en dan gegeten met een weynig *Boomoly* en *Edik*, is goed voor de geene, die zich van de *Geelucht* aangestaft vinden.

In *Wijn*, of *Garste-water* gekookt, en daar van nu

en dan door den dag gedronken, doed de *Melk* in der *Vrouwen Borsten* vermeeren.

Het *Zaad* gedroogt, gepulveriseert, en met *Wijn* *Diaf.* l. a. te drinken gegeven, is dienstig voor de beeten der *Scor.* a. 166. pioenen, en anderer giftige *Dieren*.

CCLXXXIX HOOFDSTUK.

HAAZEPOOT.

P het *Neederlandsch* dus genoot, Namen, word in 't *Latijn* geheeten *LAGOPUS*, en *PES LEPORIS*: in 't *Hoogduytsch* *HASENFUSZ*, en *KATZENKLEE*: in 't *Fransch* *PIED DE LIEVRE*; en in 't *Italiaansch* *LAGOPO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf on-
derfchey-
dene soor-
ten.

I. *LAGOPUS MINOR VULGARIS*, of *kleyne gemeene Haazepoot*. II. *LATIFOLIUS HISPANICUS FLORE RUBRO*, of *Spaansche breed-bladerige Haazepoot met een roode Bloem*. III. *ANGUSTIFOLIUS HISPANICUS*, of *Spaansche smalgebladerde Haazepoot*. IV. *SUPINUS CAPITIS PLANO*, of *leggende Haazepoot met slegte Hoofden*. V. *LAGOPUS MAJOR PERENNIS FLORE RUBELLO*, of *grote altijd-durende Haazepoot met een roodachtige Bloem*. Niet alle zijne van de zelve *Bewoening* en *Waarmeening*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, wat voor ne, zandige aarde, met twee-jarige *Paerdenmilt* een weynig voorzien: een warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en niet te veel vochtigheid. Blijven (uytgezondert de volgende) niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Worden derhalven gemeenlijk in ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, op nieuws, niet diep, in *Potten* gezaayd, zonder verzet te worden; behalven de *kleyne gemeene*, die in de aarde blijft, en dikmaal van zels genoeg opstaat. Gevee in goede drooge *Zomers* teegens de *Winter* volkomen *Zaad*, en ver-*Zaad*; en sterven daar mee. Konnen ook niet anders als door *aanwin-* dit haar *Zaad* aangewonnen en *vermeeningvuldig* worden.

Het *LAGOPUS MAJOR PERENNIS FLORE RUBELLO*, of *grote altijd-durende Haazepoot*, vergaat niet zoo haast, maar blijft vele jaren in 't leven. Geeft in deze Gewesten zelden, ten zij met zeer heete jaren, eenig volkomen *Zaad*. Is tamelijk hard van aart. Blijft ook wel, bij slappe *Winters*, buyten staande, over; doch vergaat door sterke *Vorst*. Moet derhalven, altijd in een *Pot* geplant, 's *Winters* op een luchtige Hoe in de plaats binnens huys gezet; met slegs een weynig lauw *Winter* Reegenwater (want door wat te veel zouze lichtelijk *neemna* verrotten) onderhouden; en 't begin van *April* weer buyten gebragt, en voor te veel vochtigheid voorzichtig gewagt worden.

De *aanwinning* en *vermeeningvuldiging* geschied niet *Aanwin-* alleenlijk door haar *Zaad*, maar ook door hare *aan-* gewassene jonge *Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* of *May* van de *onde* afneemt, en verzet.

KRACHTEN.

Haazepoot, of *Lagopus*, is verdrogende en te za-
mentrekkende van aart.

In de *Lieflichen* gebonden, houd in en be-
dwingd de *Breuken*, of *Gefcheurdheid*; doed ook de
gezwollen van die plaats verdwijnen.

De *Bloemen*, of *ruyge Pootjens*, in roode *Wijn* ge-
kookt, en daar van door den dag een weynig t'effens
gedronken, sropt de natuurlijke en onnatuurlijke *Stroel-*
gang; doch de geene, die met *Koortzen* zijn beladen, a. 61.
moeten 't met warm *Water* gebruiken.

De

Lusitan. De zelve *Blommen* gedroogd, gepulveriseert, en daar
 19. van een *Drachma* met roode *Wijn* ingenomen, heeft
 de zelve werking. Geneest daarenboven de *Wonden*,
 de inwendige *Gescheuretheit*: is goed voor de geene
 die een *hooge val* gedaan hebben, en versterkt de
Maag.

Drosten. Wil iemand, die zich te ver bevindt, *mager* worden,
 19. die cete de *Bladeren* dezer *Plant* tweemaal ter week
 19. 's avonds in een *Salade*.

Vermogen voorts alles, 't geen van de ERWETEN en
 BOONEN is gezegt.

CCXCI HOOFDSTUK.

STEEN-LEEVEKRUÏD.

Lleen met deezem naam in het *Needer-* *Namen*
landsch bekend, word in het *Latijs*
 geheeten *LICHEN*, of *HEPATICA*:
 in het *Hoogduysch* *STREIN-LEBER-*
KRAUT, ook *BRUNNEN-LEBERKRAUT*:
 in 't *Fransch* *HEPATIQUE*: in 't *Ita-*
liaansch *EPATICA FIGATELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart twee bijzondere soor- *Twee*
 ten bekend geworden namentlijk: *soorten*

I. *LICHEN MAJUS*, of groot *Steen-Leaveverkruyd*. II.
LICHEN MINUS, of klein *Steen-Leaveverkruyd*. Beyde zijn
 ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen, uyt eygener aart, een gemeene har- *Grond*
 de grond, gelegen in een donkere en van naturen
 vochtige plaats. Blijven gemeenlijk twee, of ook
 wel drie jaren lang in 't leeven, doch zelden langer.
 Verdragen *Sneeuw*, sterke *Vorst*, en allerley andere on-
 gelegentheeden der *Winter*, zonder enige schade.

Geeven ook volkomen rijp *Zaad*, 't welk weynig *Aanwint*
 word gewonnen, vermits het gemeenlijk geheel uyt- *ning*
 valt; doch het komt ter plaats daar de *Planten* staan,
 genoeg van zelfs op. Konnen ook alleenlijk hier door
 vermenigvuldigd worden.

KRACHTEN.

Steen-Leaveverkruyd, of *Lichen*, is verkoelende en *Ded. I. 151*
 verdrogende in den eersten graad; daarbenevens *c. 15*
 een weynig te zamentrekkende van aart.

In *Wijn* of *Bier* gezoden, en daar van 's morgens *Dief. I. 41*
 nuchteren gedronken, is goed voor de *Bloedgang*, of *c. 53*
roode Laep: opend een *verslapte*, en verkeld de ver- *Lusitan.*
histade Leever; desgelijks het *onstokene Bloed*. Neemt *l. 3. nov.*
 wech alle *bitzigheid* en *vloeying*, zoo van de *Tong* als *Plm. I. 26*
 van de *Mond*. Is dienlig tegens de *Geelzucht*, ver- *c. 4*
 oorzaakt uyt een heete *Leever*: ook tegens allerley
bitzige Koortzen, welke haren oorsprong uyt de *Gal*
 nemmen.

Gestoten, dan legt op het *wild Vuur*, of eenige *Galm. lib*
 andere *ruygheid*, *bitzige* en *bloedige Wonden*, meer *Simp. Med.*
 andere *onsteevende Zweeren*, desgelijks op de *sproeten* *fac. 71*
 en *vlekken* der *Huyd*, geneezen en verdrijven de
 zelve.

CCXCII HOOFDSTUK.

DAMASTBLOEM.

En Eedel en van ieder zeer begeerd *Verschee-*
Gewas; word in het *Neederlandsch* *de name*
 niet alleen dus, maar ook van zom- *en oors-*
 mige *JUFFROUWEN-VIOLEIER* ge- *sprong*
 noemd, vermits de *Italiaanse*,
Fransche, en meer andere *Vrouws-*
 peroonen deez *Damastbloem* gebruyken, om daar
 meê de *Moeder* te zuiveren; en om zich te bewa-
 ren voor de *quade Lucht*. Hierom ook in het *Latijs*
 geheeten *VIOLA MATRONALIS*; dan doch *VIOLA*
MASCENA; en van zommige *HESPERIS*. In 't *Hoog-*
duysch *WINTER-VIOLEN*: in het *Fransch* *VIOLETTES*
 DE DAMES; of ook *GROFFLES DE DAMES*; in 't *Ita-*
liaansch *VIOLA MATRONALE*.

Hier

CCXC HOOFDSTUK.
LATHYRUS.

Namen.

It teeder *Gewas* is, mijns weetens,
 met geenen anderen naam in 't *Needer-*
landsch en *Latijs* bekend. Word
 in 't *Hoogduysch* *PLATTERSEN* ge-
 heeten.

Verschey-
 dene aar-
 dige soor-
 ten.

Hier van zijn mij verscheydene aar-
 dige soorten in haren aart kundig ge-
 worden; te weeten:

Fab. Co-
 lumn. lib.
 min. cog.
 firs. cap.
 131.

I. *LATHYRUS ANNUUS AMERICANUS FLORE CÆ-*
RULEO, of een-jarige *Americaanse* *Lathyrus* met een
schone blauwe Bloem. II. *FLORE ALBO*, of met een
Blom. III. *FLORE RUBRO*, of met een *roode*
Blom. IV. *HISPANICUS FLORE LUTEO*, of *Spaan-*
sche Lathyrus met een *geele Bloem*. V. *MINOR LU-*
SITANICUS, of *kleine Portugalsche Lathyrus*. VI. *COR-*
DATUS LUSITANICUS, of *Portugalsche Lathyrus* met
Zaad na de *gelijkenis* van een *Heri*; ook wel genoemd
PISUM CORDATUM, of *Hert* *gelijgende Erwer*. VII.
JAPONENSIS FLORE PURPUREO MAJORE, of *Lathy-*
rus uyt *Japan* met een *grote* *schone* *purpure* *Blom*.
 VIII. *HUMILIS SUBTERRANEUS*, of *kleine* en *lage*
Lathyrus, hebbende zijn *Blom* en *Zaad* zoo wel on-
 der in de *aarde*, als daar *boven*: ook van *FABUS CO-*
LUMNA genoemd *ARACHYDINA SUBTERRANEA*. IX.
PERENNIS LATIFOLIUS, of *altijd-blijvende Lathyrus*
 met *breede Bladeren*. X. *LATHYRUS PERENNIS AN-*
GUSTIFOLIUS, of *altijd-blijvende Lathyrus* met *smalle*
Bladeren. Niet alle zijnze van de zelve *Bouwing* en
Waarneeming.

Grond.

Echter beminnenze al te zamen een goede, geme-
 ene, zandige *aarde*, matig met twee-jarige *Paerdelmift*
 voorzien: een wel ter *Zon* gelegene plaats, en mati-
 ge vochtigheid: geeven tegens de *Winter* volkomen
Zaad, en vergaan dan van zelfs. Worden derhalven
 in ieder *Voortjaar*, met een wassende *Aprilsche* *Maan*,
 weer op nieuws, een *stroobreedte* *diep*, *gezaayd*; en
 dus *eenswijgend* *gemaakt*.

Altijd-du-
 rende La-
 thyrus met
 breede en
 met smalle
 Bladeren.

Het *LATHYRUS PERENNIS LATIFOLIUS*, of *altijd-*
durende Lathyrus met *breede Bladeren*, veel beziens-
 waardige bij malkander gevoegde *Bloemen* van een aan-
 met *smalle* *gename* *verwe voortbrengende*, en het *PERENNIS AN-*
GUSTIFOLIUS, of *altijd-blijvende Lathyrus* met *smalle*
Bladeren, vergaan uyt eygener aart niet heeft, maar
 blijven dikmaal meer dan vijftien jaren lang in 't leeven.
 Konnen vele vochtigheid, en, buyten staande, de
 strenge koude der *Winter* verdragen. Geeven, bij goe-
 de *Zomers*, jaarlijks volkomen rijp *Zaad*: 't welk met
 een wassende *Maan* van *April* in de *aarde* gelegd zijnde,
 eerst in 't vierde jaar daar na de eerste *Bloemen* te voor-
 schijn brengt. Alleen door dit middel kan menze aan-
 winnen en *vermenigvuldigen*.

KRACHTEN.

Ded. I. 17.
 c. 10.

DE *Fruchten* van *Lathyrus* in *Water* gezoden,
 en met *Melk* gegeten, maken wel *grof Bloed*;
 doch voeden echter het *Ligchaam* meer als
Boonen.

Agteveranderlijke Soorten;

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden agt veranderlijke soorten; namelijk:

I. *VIOLA MATRONALIS MAJOR FLORE ALBO PLENO*, of groote witte dubbele Damastbloem, in't Franssch geheeten *BLANCHE MOUSQUE*. II. *MAJOR FLORE ALBO PLENO LINEIS PALLIDO RUBRIS VARIÉGATO*, of groote dubbele witte Damastbloem, inwendig versierd met bleek-roode streepen. III. *MINOR FLORE ALBO PLENO*, of kleyne, dubbele witte Damastbloem.

Bladeren der wit en purpurbonte Damastbloem.

IV. *FLORE PLENO PURPUREO*, of met een dubbele purpure Bloem. V. *FLORE ALBO ET PURPUREO VARIÉGATO PLENO*, of met een dubbele wit- en purpurbonte Bloem, welker Bladeren gemeenlijk kleyner, smaller, ook voor spitzer zijn als die van al de andere, en inzonderheyd voorzien met breede, bleek-geele plekken uyt den groenen, van geen onaangename aanschouwing. VI. *FLORE ALBO SIMPLICI*, of met een witte enkele Bloem. VII. *VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI PURPUREO*, of purpure enkele Damastbloem. VIII. *VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI VARIÉGATO*, of purpur en wit-bonte enkele Damastbloem. Alle zijne van even de zelve *Bewaving* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen zoo wel een kleygje met Zand gebroekene aarde, als een goede van naturen zandige, en met twet-jarige Paerdmist genoegzaam voorziene grond: een luchtige, vrije, wel ter Zon gekegene plaats, en tamelijk veel Water.

Soorten met enkele Bloemen.

Geeven ieder *Zomer* schoone, welriekende Bloemen; doch die met enkele alleenlijk volkomen rijp *Zaad*. Konnen redelijk wel de koude en alleley andere ongelegenheeden der *Winter* uytstaan; doch oud wordende, konnen ze door veel *Herfstregeenen* lichtelijk komen te verrotten. Blijven zelden langer dan vier jaren in 't leven.

Hoedanig

Vermits al de soorten met dubbele Bloemen geen *Zaad* te voorschijn brengen, zoo worden ze alleenlijk op de volgende wijs *aangewonnen* en *vermeengvuldigd*.

men die met dubbele Bloemen,

Snij van deeze Planten al de *Steele* af, een halve vinger boven de aarde, wanneer hare Bloemen ten naastenbij vergaan zijn (indien 't geschieden kan met een afgaende Maan) doch voor al niet eerder; want in zulk een geval zou de geheele Plant lichtelijk gekrenkt konnen worden; vermits de *Steele*, afgesneden zijnde terwijle noch in hare volle kracht staan, het natuurlijker wijze na boven gedreeven wordende *Zap*, 't welk haar en al de Bloemen tot *voedzel* verstrekt, schielijk zou *ontvoelen*: waar door de geheele Plant kracheloos worden. Doch als de Bloemen bijna vergaan zijn, kan zulks zoo lichtelijk niet gebeuren, wijl dan het drijvend *Zap*, volbragt hebbende het geen de Natuur eyschte, verminderd; en de *Steele* verlatende, zich weer na de *Wortel* begeeft: welke, hier door meer *voedzel* genietende, op nieuws veele jonge *Scheutjens* voortbrengt: die al groeiende *Wortelen* maken. Deeze snij men met een wassende Maan in *September* van de oude af met een Mes, of men breekt ze af met de hand, en men verplant ze in de voorgemelde, doch verschillende aarde. Hier toe is de *Herfst* de bequaamste tijd des geheelen jaars, en overtreft hier in zeer verre de voortijd.

vermits men noyt *Zaad* geeven,

kan aanwinnen, en waar op daar ontrent

Doch zoo deeze jonge *Scheutjens* noch niet *Wortel* genoeg gekregen hadden, of dat ook de Plant zelfs, wegens ouderdom, gevaar liep van te zullen vergaan, zoo moet men de zelve geheel opneemen, en in zoo veele deelen snijden, als zijden mag; zulker wijze, dat aan ieder deel iets van de *Wortel* blijve. Dus zullen ze nieuwe *Wortelen* bekomen; noch vóór de aankomst der *Winter* voorschieten; naderhand veel schooner en grooter Bloemen voortbrengen; ook met minder gevaar, als de geene, die men in *Maart* opgenomen en verzet heeft.

Daarenboven kan men ook de gemelde afgesneden *Steele*, in stukken, ruim een vinger lang verdeeld zijnde, terstond een halve vinger lengte in de aarde steeken, op een donkere en zandachtige plaats; en in droog Weer dikmaal met Water begieten, zoo vatenze haast *Wortel*, en groeyen voorpoedig voort.

Men ziet, dat al deeze Planten dikmaal, niet alleen Hoe men in den *Herfst*, maar ook in 't *Voorjaar*, zeer beschadigd worden van kleyne groene *Wormtjens*, welke van zelfs in de zelve groeyen: ja zomtijds worden ze daar van geheel opgegeten. Om zulks te verhinderen, kan men het volgende middel gebruyken.

Zoek al de Bladeren en *Herfscheuten* deezer Planten voorzichtig en nauwkeurig door met een *Houteprikkel*, en dood al de *Wormtjens* of *Rupsjens*, die gij geaar waar kond worden. Neem dan Regenwater, daar oprechte *Americaanische* of *Virginianische* *Tabaksbladeren* viereentwintig uren lang in te weyk gelegen hebben. Begiet uwe Planten daar méé, driemaal op een heldere drooge dag, 's morgens, 's middags en 's avonds. Vervolg dit, 'telkens om den derden of vierden dag, tot vijf of zes verscheyene malen toe, zoo zal al dit ongedierte sterven, en niet lichtelijk weer dar in groeyen, vermits ze dit krachtig vocht op geenley wijze konnen verdragen. Ook zullen de Planten zelfs dies te weelderiger groeyen, en weer frisch worden, schoonze ook tot op de *Wortel* toe waren afgebeeten geweest: want dit nat is van een voedenden aart, en versterkt de Planten niet weynig.

Even dit zelve kan men ook verrichten door 't *Poeder* of *Stof* van de gemelde *Tabak* alleen; op deeze *Wormtjens* manier: zuiver eerst, op de hier boven verhaalde wijze, de Planten van de schadelijke *Wormtjens* en *Rupsen*. Stroy dan 't gemelde *Stof* in en over de *Bladeren* heenen op een drooge dag; eerst tweemaal ter week; daar ha maar eens, tot den twintigsten van *November*, indien 't Weer zulks toelaat. Hier van sterven niet alleen de groene *Wormtjens*, maar ook alle *Slekken*, *Aardwormen*, en ander schadelijk ongedierte, 't welk zich onder deeze *Gewassen* verschuylt, en de zelve hinderlijk is.

De *VIOLA MATRONALIS FLORE SIMPLICI ALBO WITTE*, ET *PURPUREO SIMPLICI*, of witte enkele, en purpure enkele Damastbloem, krijgen ieder jaar tegeens de *Winter* een volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Maert* niet diep de aarde moet aanbevolen zijn. Anders konnen deeze soorten ook wel van zelfs genoeg op, door het peergevallen. Hier door konnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden.

Wil iemand nyt het *Zaad* van enkele Bloemen dubbele bekomen, die zaye 't zelve in de Maand van *April* met een volle Maan in een goede zandige aarde, op een opene luchtige plaats, en lette op de jonge Planten, welke hier van te voorschijn komen, als ze tegeens den *Herfst* kleyne *Bladerijens* beginnen te krijgen, waar uyt in de volgende *Zomer* *Steele* en Bloemen zouden spruyten. Deeze moet men zeer behendig met een *Pennemes*, zonder de lage *Steel* van de voornaamste *Herfscheut* te beschadigen, wegneemen; zoo dat geen andere Bloem, dan uyt het binnenste *Hert*, kan voor den dag schieten. Doch indien ze eenige *Zijde-takjens* quam te maken, gelijk zomtijds wel gebeurd, zoo moet men die al méé wech doen, op dat niet meer als de een enige, alleen regt-opgaande *Steel* met hare Bloem kome te blijven.

Win hier van het *Zaad* met een volle Maan. *Zaay* dubbele het daar na, en neem het waar op de boven verhaalde wijze, zoo kond gij, op 't derde of vierde volgende jaar, hier van bekomen zeer heerlijke, schoone dubbele Bloemen: doch deeze zullen dan geen *Zaad* meer geeven, of ze schoon uyt *Zaad* *aangewonnen* zijn. Indien men ze met een volle Maan 'telkens verzet, zoo zullen ze hier door verbeurd, en gantfchlijk niet vermeerder worden.

KRACH-

LAPATHUM UNCTUOSUM.

LAPATHVM
MINVS
DENTATVM.

LAPATHUM VULGARE RUBRUM RETUSO FOLIO.

LAPATHUM

PLANUM PALUDOSUM.

Oxypathum Tuberosum Americanum

KRACHTEN.

Aart. **D**amastbloom, of *Viola Matronalis*, is scherp en hitzich, echter niet zonder eenige vochtigheid; ook afvagende, doorsnijdende, en verterende van aart.

Durantes lio. sterb. fol. 476. Tabernul. 4. 7. Euchs. lio. Pl. c. 16. De Bloemen verquikken en verheugen door haren aangename reuk de treurige, zwaarmoedige menschen.

In Wijn gekookt, met Honig, of een weynig Zuyker, en daar van 's morgens een Roemertje gedronken, verdrijft de Winden: is goed teegens de Kramp en spanning der Zenuwen; ook gebroke Leeden; Hoest, en Engborstigheid. Doed zweeten, en zeer gemakkelijk Wateren. Verwect der Vrouwen Maandstanden; en, daar mee gegorgeld, verdrijft de gezwollen der Keel.

Dol. l. 6. 4. 5. De Wortelen der Damastbloemen in Wijn gezoden, en de zelve gebruykt, verbeteren de gebreken der Moeder.

CCXCIII HOOFDSTUK.

L A M P S A N A.

Namen. **D**us van een ieder geheeten; en tot noch toe, mijns weetens, in geene taal met een andere naam bekend; behalven dat de *Franfche* het ook noemen *SANCTES BLANCHES*, en de *Italianen* *DI LASANA*, of *DI LANDRI*.

Grond. Bemind, uyt eygener aart, een gemeene, zoo wel zandige als geen zandige, zoo wel ongemeste als gemeste grond: meer een donkere of schaduwachtige als een lichte plaats, en veel vochtigheid.

Zaad. Bloeyd meer als de halve Zomer lang. Blijft niet meer dan een jaar in 't leven. Geeft teegens de Winter volkomen Zaad, en word dan door een kleyn Riep ter neer gelegd: derhalven ook in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, op nieuws weer gezayd, niet diep onder de aarde. Doch komt ook van zels genoeg voort door het uytgevallene Zaad. Hier door konnen ze overvloedig vermeerderd worden.

KRACHTEN.

Disq. l. 2. 4. 143. **L**ampsana is verkoelende en verdrogende van aart. In Wijn gekookt, en daar van gedronken, of 't uytgeparfte Zap met Wijn ingenomen, is gezond voor de Leever en Maag: ook voor de geene, welke van Engborstigheid worden gequeld. Verdrijft de koude Pis: doet het braken ophouden: is dienstig teegens de Geelzucht; en vermeerderd de Melk in der Vrouwen Borsten.

CCXCIV HOOFDSTUK.

P A T I C H.

EERSTE AFDEELING.

Verfchey- de namen. **P**atich is in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van sommige Roo Ridder geheeten; ook wel *PERDIE*: in het *Latijs* *LAPATHUM*, en *ROMEX*: in het *Hoogduysch*, *MENGELWURTZ*, *STIEFWURTZ*, en *ROT RITTER*: in 't *Franfch* *PARIELLE*, of *LAPAIS*: en in 't *Italiaansch* *LAPATIO*, of *RAMICHE*. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden veele veranderlijke soorten; namentlijk:

Veele ver- anderlijke soorten.

I. *LAPATHUM MAXIMUM ROTUNDFOLIUM FLO- RIBUS ALBIS*, of *LAPATHUM SATIVUM ROTUNDFOLIUM AMPLISSIMUM FLORE ALBO*; dat is, *alder- grootste tamme Patich met ronde Bladeren en witte Bloemen*; of ook *RHAPONTICUM PROSPERI ALPINI*, *Alder- Rhaponticum van Prosper Alpini*; want dit is even grootte 't zelve Gewas: waar van ik een waarachtige ondervinding heb bekomen uyt het overgezondene en wel opgewassene Zaad; zijnde de *opregte Rhabarbar*, of *RHABARBARUM VERUM*, volgens het getuygenis van *ATHANASIVS KIRCHERUS*, in zijn *CHINA IL- LUSTRATA* fol. 185., die'er een kenbare *Figuur* heeft bij gevoegd, 't welk tot noch toe ieder onbekend, immers onzeker is geweest. Heeft ook even de zelve krachten; doch niet zoo sterk in onze *Neederlanden*, vermits de koude der zelve: waarom men'er ook eens zoo veel van moet gebruyken, gelijk ik dikmaal, niet alken aan andere; maar ook aan mij zelve, heb beproefd en ondervonden. II. *LAPATHUM ROTUNDFOLIUM HORTENSE FIMBRIATUM*, of *Patich der Hoven met ronde aan hare randen gekrulde of gevouwen Bladeren*; in hare kracht de voorige soort niet wijkende; en die met regt voor een *RHABARBARUM FIMBRIATUM*, of *Rhabarbar met gekrulde Bladeren* mag gehouden worden. III. *LAPATHUM LANUGINOSUM CHINENSE LONGIFOLIUM*, of *lang-gebladerde ruyge Patich uit China*, welke word gezegt de *opregte Rhabarbar van ANDR. MATTHIOLUS*, of *RHABARBARUM VERUM MATTHIOLI*. IV. *LAPATHUM HORTENSE*, five *SATIVUM LONGIFOLIUM*, of *tamme*, anders *Hof-Patich met lange Bladeren*, gemeenlijk genoemd *PATIENTIA*. V. *LONGIFOLIUM NIGRUM PALUSTRE*, of *zwarte lang-gebladerde Water-Patich*, welke is de *BRITANNICA ANTIQVORVM VERA*, of *opregte Britannica der Onde*; waar van in 't volgende *Hoofdstuk* breeder zal gehandelt worden. VI. *VIRGINIANUM*, of *Patich uit Virginien*, welke ook *BRITANNICA VIRGINIANA*, of *Virginianfche Britannica*, met regt moogt genoemd zijn, gelijk in 't volgende zal blijken. VII. *SANGVINEUM*, of *Patich met fchoone roode gelijk als bloedige Aderen doortropene Bladeren*; ter dier oorzaak ook van veele niet onbillyk genoemd *SANGVIS DR. CONIS*, of *Drakenbloed*, anders ook wel *LAPATHUM NIGRUM*, of *zwarte Patich*. VIII. *OXYLAPATHUM*, of *Patich met fpijze Bladeren*; ook *OXYLAPATHUM* geheeten. IX. *LONGIFOLIUM CRISPUM*, of *lang-gebladerde Patich met gekrulde randen*. X. *HOR- TENSE*, of *Hof-Patich*, van ieder genoemd *SPINACHIA*, of *Spinagie*; waar van mij drie soorten zijn bekend; als *SPINACHIA MAJOR*, of *groote Spinagie*. MINOR SEMINE SPINOSO, of *kleynen met een fteekend Zaad*; en *SPINACHIA MINOR SEMINE NON SPINOSO*, of *kleynen Spinagie zonder doornen*. XI. *VULGARE FOLIO MINUS ACUTO*, of *gemeene Patich met flempe Bladeren*; ook wel genoemd *LAPATHUM SYLVE- STRE ALBUM FOLIO SUBROTUNDO*, of *wilde witte Patich met rondachtige Bladeren*; en van andere *HYDROLAPATHUM*, of *Water-Patich*. XII. *SYLVESTRE RUBRUM SUBROTUNDO FOLIO*, of *roode wilde Patich met rondachtige Bladeren*. XIII. *UNCTIOSUM*, of *fmeerachtige Patich*; die ook draagt de naam van *BONUS HENRICUS*, of *goeden Henrik*. XIV. *FIBROSUM*, of *Patich met dunne en reedere Wortelen*, van *Plinius* geheeten *BULAPATHUM*. XV. *LAPATHUM VULGARE MINUS*, of *kleynen gemeene Patich*. XVI. *OXYLAPATHUM*, five *LAPATHUM MINUS DENTATUM*, of *kleynen Patich met getande Bladeren*. XVII. *OXYLAPATHUM TUBEROSUM AMERICANUM*, of *kleynen Patich met een Knobbelwortel uit America*. Meest al te zamen zijnde van eenen de zelve *Bewoning* en *Waarneming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een zandige, goede, lichte, en wel-gemeste grond: een warme, opene, vrije, lichte en bequaam ter Zon geleegene plaats; X x ook

Grond.

ook veel Water. Konnen *Sneeuw*, sterke *Vorst*, en meer andere ongelegenheeden der *Winter* tamelijk verdragen. Geeven de meeste tijd volkomen rijp *Zaad*, en blijven veele jaren in 't leeven. Doch het *LAPATHUM SANGUINUM*, of *Patich* met bloedroode *Aderen*; *LONGIFOLIUM CRISPUM*, of *lang-gebladerde Patich* met *krulachtige randen*; *FIBROSUM*, of met *reedere*, *kleyne dradige Worteltjens*; *VULGARE MINUS*, of *kleyne gemeene Patich*, en *LAPATHUM HORTENSE LONGIFOLIUM*, of *lang-bladerige Hof-Patich*, meest den tijd niet langer dan twee jaren : de *SPINACHIA*, of *Spinagie*, in *Februarius*, of *Maert*, na volle Maan gezaayd zijnde, niet meer dan eene *Zomer*.

Verschi-
de lang
leevent-
heyl.

Aanwin-
ning.

Hoe men
vroeg *Spinagie* kan
bekomen.

Meest alle soorten van *Patich* worden *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* door *Zaad*, weynig door hare *Wortelen*. Het *Zaad* word met een wassende Maan van *Maert* of *April* (doch veel beter van *September* of *Oktober*, vermits het doorgaans zeer lang in de aarde blijft leggen, eer het opkomt) een *kleyne* vinger breedte diep de aarde aanbevolen.

Om vroeg in 't *Voorjaar* bequame *Spinagie* te mogen hebben, moet men 't *Zaad* met een afgaande Maan van *Augustus* hol en luchtig zayen. Opgekomen zijnde, kan men ze twee of driemaal snijden, eer ze begint te schieten. Dergelijks kan men ook doen de geene die in 't *Voorjaar* is gezaayd. Want zoo haalt ze boven afgesneden is, schietze t'elkens aan hare *Steel* op nieuws weer uyt, en geeft aan haren *Heer*, in plaats van een, een drie-dubbele *portie*. Doch zulks kan niet geschieden van de *Planten*, welke digt bij malkander staan.

K R A C H T E N .

Aart.

Al de gemeene soorten van *Patich*, of *Lapathum*, zijn matig koud, verdrogende, en verteurende van aart.

Dod. l. 21.
c. 25.

De *Bladeren*, of ook de *Wortelen*, in *Wijn*, *Water*, of ander *Nat* gekookt, en daar van gegeten, veroorzaken een *open Ligchaam*; zuiveren de *Leever*, en drijven de *Gai* uyt: doch zijn niet zoo aangenaam als de *Beer*.

Apul. hist.
Pl. c. 13.

De *Bladeren*, noch groen zijnde, gestoten, met eenige *vettrigheyl* vermengt, dan gelegd op *Geswellen* en *opene Zweetingen*, *Plaasters-wijze*, doen de zelve *scheyden*.

Label. hist.
Pl. fol. 350.

De zelve met *Schaaps-ongel*, of *Reuzel*, en bruyen *Roggenbrood*, als een *Plaaster* gebruykt, verdrijven alle *hardigheyl*, *Klieren*, *Klapooren*, en andere *Geswellen*.

Trag. l. 1.
c. 104.

De *Wortelen*, inzonderheyl van de *Patientie*, of *Lapathum hortense longifolium*, gedroogd, en daar van een *Drachma*, met een *Drachma* *Gengebar*, in *Wijn* of ander *Nat* ingenomen 's morgens nuchteren, jaagt, zonder eenige ongelegenheyl, alle *Fluymen* en andere *waterachtige onreyngheden* uyt de *Maag* wech.

Flin. l. 20.
c. 21.

In *Wijn* gezoden, en daar van ieder morgen een *Roemer* gedronken, doet het *Graveel* en de *Steen* rijzen en breken; der *Vrouwen Maandstonden* voorkomen, en geeft een *goede verwe* aan 't *Ligchaam*. Verdrijft de *Geslacht*: ook de *derdedaatsche Koorts*, als men twee uren voor de aankomst der zelve een goede *Roemer* hier van gedronken heeft. Eeven 't zelve vermag ook de *Wortel*, gestoten, vijf of zes uren lang in *Wijn* geweykt, uytgeparst, en dan van die *Wijn* een *kleyne* *Roemer* vol ingenomen. Eeven deeze *Wijn* op der *uydgheyl*, 't *jenkel*, *sprentke Vuur*, *voortlopen* de *Zeeren*, en andere *uytwendige onzuiverheden* des *Ligchaams* gestreken; geneest de zelve. 't Welk ook verrijgt de *Wortel*, in *Edik* gekookt, en door een *Zeeff* geverwen: dergelijks 't *Water*, daar deeze *Wortelen* in gezoden zijn geweest.

Cammar.
l. 2. c. 36.
Disf. l. 2.
c. 140.

Lust. l. 2.
capit. 109.

Een *Drachma* van 't *Zaad* ('t welk een te zamen-trekkende kracht heeft) gestoten, en met *Wijn* in-

genomen, is goed voor de *Bloedsponwing*. Stild de *Galen. lib. 8. uyk*- en *roode Loop*: neemt wech de *walging* van *Med. Simp. de Maag*. Is zeer dienstig tegens de *beeten* der *Scorpioenen*, *dolle Honden*, en anderet *giffige Dieren*.

TWEEDE AFDEELING.

LAPATHUM SATIVUM ROTUNDI-
FOLIUM AMPLISSIMUM, five RHA-
BARBARUM VERUM ROTUNDI-
FOLIUM FLORE ALBO, vel HIP-
POLAPATHUM ROTUNDUM, five
RHEUM ANTIQVORUM

O F

OPREGTE RONDE RHABARBER.

Rijgd uyt een dikke, ronde, uyt eyge-
ner aart lang-leevende *Wortel* hare *Blade-
ren*. Deeze *Wortel* is verdeeld in veele lan-
ge *Zijde-schenten*, die van groot *CENTA-
urium*, of *Santorie*, niet zeer ongelijk,
doch wel zoo *kleyn*; *uytwendig* roodachtig van ver-
we wanneerze eerst uyt de aarde word genomen; doch
daar na met'er tijd drogende, word ze bruyner, of
zwartachtig: van binnen uyt den geelen wat rosch,
voorzien met een *ronde bleek-witte ring*. Is zonder
eenige reuk; licht, week, sponsachtig van *substantie*,
doch bitter van smaak; vermengt met eenige warmte;
ook wat *lijmachtig*; en geknauwd wordende, geeft ze
van zich een geele blecke couleur, gelijk *Saffraan*:
't Welk dan al te zamen zijn de opregte *reekenen*, ver-
eycht in het ware *RHEUM*, of *Rhabarber der Oude*,
volgens 't getuygenis van *DIOSCORIDES lib. 3. de Mat.*
Med. cap. 2. en van *GALENUS, lib. 1. de Antid. cap. 14.*
& lib. 8. Simp. cap. de Rheo.

De *Bladeren* zijn veel in getal, digt bij malkander
boven de aarde voortkomende: buygen zich niet neer-
waarts, maar verheffen haar altijd een weynig boven de
grond opwaarts. Zijn zeer groot, op de wijze van *PE-
TASITES*, of *Pestilentie-wortel*, ontrent rond, bijna
twee maatvoeten breed; niet wel zoo lang; ook veel
kleyn; gemeenlijk voort wat smaller en spitzer; ech-
ter in een *ronde stomphed* eyndigende. Aan de ran-
den regt, effen en wat roodachtig van verwe, boven
een weynig blinkende; donker, of zwart-groen; doch
onder veel bleeker; en daar bekleed met een korte
zachte *ruygheyl*. Leggen van naturen niet vlak uyt-
gestrekt, maar haar aardig vertonende in veele *ronnen*
of *fronsen*. Dikachtig zijn ze van *substantie*; in-
wendig vercierd met zeeven groote, sterke, bleek-ver-
wige *Aderen*; waar uyt bijna ontfbaar veel andere *kleyn-
ne* haren oorsprong neemen, waardig nauwkeuring be-
zichtigd te worden. De smaak is wat amper, of zuur-
achtig, vermengt met eenige bitterheyl. Zonder een-
nige reuk zijn ze. Hebben een lange *Steel*, daar ze
op rusten; een duym dik, en zomtijds noch dikker: van
boven plat, en als met een ingedrukte breede *holig-
heyl*, of *geut*, begaafd; van onder rond toegande,
ook zomtijds een weynig rood-verwig, en met veele
uytwendige *Ribbetjens*, of verhevene *strepen*, om-
vangen.

Uyt het midden, of *Hert*, ziet men in 't begin van *Steel*.
May gemeenlijk een eenig *Steeltje* voortschieten, drie,
drie en een halve, ook wel vier geheele voeten hoog,
zeer dik, ontrent rond; van verwe gelijk de *Bladeren*;
met veele *uytwendige hoogten* gelijk als *gestreep*, en
van binnen hol.

Aan deeze *Steel* komen, nu uyt de eene, dan uyt *Bladeren*
de andere zijde, ook *Bladeren* voort, doch veel *kleyn-
ner* als de onderste, en hoe hooger hoe *kleyn*. Tuf-
schen welke, in de Maand *May* de *Bloemen*, als uyt
bleeke *Blaasjens* haren oorsprong neemende, ook hare
Steeltjens hebbende, opschieten. Zitten zoo veelvul-
dig,

aan de zelt-
ve.

p. l.ogr.

Quercus *Quercus* *Quercus*

Lapathum Sativum Antiquorum.

RHABBARBARUM LANUGINOSUM SIVE LAPATHUM CHINENSE LONGIFOLIUM.

Gefalte
der Bloem-
men.

dig, dik en digt *ros-wijze* bij malkander, dat men bijna niet anders als een enkele geheele *Bloem-ros* ge-
waar werd. De verve is gantich wit. Wat kleyner
zijn ze als die van de *Vlier*: gemeenelyk neerwaarts ge-
keerd; lieflyk van reuk. Bestaan uyt zes *Bladertjens*;
waar van de uytwendigste drie kleyner zijn dan de in-
wendigste. Hebben ook van binnen eenige bleek-witte
Afhang-zeltjens. Blijven uyt eygener aart maar alleen
weynige dagen goed. Vallen zelden ter neer, maar ver-
minderen aan hare *Struyken*; nalatende een tamelyk
groot, drie-hoekig, eert bleek-groen en blinkende,
daar na rosachtig, haalt groot werdende, blaasachtig
Zaad-huyse: 't welk in 't begin van *Junius* tot zijne
volmaaktheit zijnde geraakt, in zich bevat een bruy-
nervig, drie-hoekig *Zaad*, doch van binnen wit.

Zaad-
huyse.
Zaad.

Aanw-
ning.

Dit *Zaad* werd in 't laatste van *April* (dan komt het na vier weken tijds op) of in een Pot, om binnens
huys te mogen stellen, gezayd in *November* (doch dan
komt het niet voor in 't volgende Voorjaar te voor-
schijn) met een wassende Maan, ontrent een kleyne
vinger-brede diep in de aarde gelegd. Geeft ook, op-
gekomen zijnde, en op een warme, wel-gemeste plaats
gezet, niet voor 't derde jaar zijn eerste *Bloemen*; en
in deeze koude *Nederlanden* wecr volkomen rijp
Zaad.

DERDE AFDEELING.

LAPATHUM HORTENSE ROTUN- DIFOLIUM FIMBRIATUM, five RHABBARUM FIMBRIATUM ROTUNDIFOLIUM:

O F

RHABARBER MET GEFRONSTE BLADEREN

Gefalte
en eygen-
schap der
Wortel.

Chiet uyt een dikke, geheel ronde, regt-
neergaande *Wortel* (waar aan met'er tijd
verscheydene sterke *zajde-scheuten* ovals-
wijze, of plat-rond, vol zwarte *strepjens*,
als aangegroeyde *draadjen*, voortkomen;
uytwendig bruy-n-wood, inwendig bleek-geel van ver-
we, rondom met veele bruyne langwerpige en daar tus-
schen gemengde bleek-geele *strepjens*, gelijk men een
stralende Zon afschilderd, aardig voorzien; zonder
reuk, maar zeer bitter en krachtig van smaak; te zamen-
trekkende, wat warm, en, geknauwd werdende, een
weynig bijtende van aart; wat digter, en niet zoo hol
noch sponsachtig, ook met meerder inwendige voch-
tigheyt begaafd als de voorgemelde) verscheydene digt
bij malkander zittende *Bladeren*, zich een weynig bo-
ven de aarde verheffende, doch niet zoo meenigvuldig
als de voorgaande *ronde Rhabarbar*, noch ook zoo zeer
opwaarts staande; maar zich gemeenelyk met het voor-
ste punt meer als 't agterste neerwaarts buygende. Zijn
ook niet zoo rond, maar langwerpiger; wat kleyner:
de grootste anderhalve Maat-voet lang, en ruym een
voet breed; in 't midden verciert met een groote dik-
ke *Rugge*, of *Ader*, hier en gintsch geteekend met
roode plekken; waar uyt veel andere ter zijden na de
randen ovals-wijze rond te zamen komen, en ook daar
uyt ontelbare kleyne voort-schieten. De gedachte *Blad-
eren* zijn Gras-groen van verwe; een weynig blinken-
de, aan de randen gekruld, of gefronst; bij de *Steel*
in twee rond-toegaande deelen zoo wat als ingesneeden;
en dus in een punt, doch niet zeer scharp, uytlopende.
Niet wel zoo dik als die van de voorgaande soort, ech-
ter in 't aanraken even zacht: weynig van smaak, en
gantich zonder reuk; ook uyt eygener aart wat ge-
fronst, doch op verre na zoo veel niet als de voorige;
maar vlakker.

Gedante
der Blad-
eren.

Steele.

Hebben ook lange *Steele*n, doch veel dunner als de
andere, rondder, ook met in- en uytwaarts gaande *stree-*

pen, zoo wel groen- als rood-verwig, verciert; boven
niet zoo plat, breed, noch met zoo een diepe *holligheyt*,
of *gent*, voorzien.

Uyt 't middel-punt deezer *Bladeren* schiet een *Steel* Voor-
voort, een, twee, en ook wel derdehalve Maat-voet
lang; ontrent rond; van binnen een weynig hol; uyt-
wendig bleek-groen, met veele *strepjens*; hier en gintsch
met groote roode *plekken* voorzien: aan welke zoo aan
de eene als de andere zijde boven malkander kleyne *Blad-
eren* uytspuyten; waar tusschen veele kleyne doch
tamelyk-lange *Steele*tjens, te zamen boven spits toegaan-
de, en een kleyne *pyramide* vertonende, uyttschieten.

Aan deeze komen in de *Maymaand* zeer aardig voort *Aardig*
ontelbare, zeer kleyne, niet meer als drie of vier dagen
durende *Bloemtjens*, hier en daar als bij leeden, digt op
malkander, aan teedere, korte *Steele*tjens neerwaarts han-
gende; en niet qualijk de gedaante van een *Parrnyk*
voorstellende. De verve is groen; doch uytwendig
verciert met enige roodachtige teederheyt, en inwen-
dig met vier of vijf geele *afhang-zeltjens*, gelijk men
wel ziet in die van de *ACTOSA ROTUNDIFOLIA RO-*
MANA, of *ronde Roomsche Zuring*. Bestaan uyt zes
Bladertjens; van welke de uytwendige drie de kleyne-
ste, de andere drie de grootste zijn. Deeze *Bloemen*
vergaan niet in haar zelve: vallen ook niet ter aarden *Zaad-
huyse*,
Zaad.
maar werden in teegendeel hoe langer hoe groo-
ter; en vertonen zich daar na drie-hoekig, boven breed,
en onder spits; alzoo dan onder hare drie *Bladertjens*,
nu gelijk als een drie-hoekig *Blaasje* verbeeldende, ver-
bergende een drie-hoekig *Zaad-huyse*; eerst Lijf-verwig
van couleur, en zeer schoon blinkende: doch in het
laatste van *Junius*, en in 't begin van *Julius*, werd
het bruyner, en bevat een drie-hoekig Leever-verwig
Zaad.

Dit *Zaad* in de Maand van *April* met een wassende *Aanw-
Maan* de aarde bevolen zijnde, komt haastig voort; ning.

geeft in het derde jaar daar na zijne eerste *Bloemen*, en
vervolgens in onze Landen rijp *Zaad*. 't Uytgevallene
flaat ook wel zomtijds van zells op. Indien het in *Okto-*
ber of *November* in een Pot werd gelegd, en binnens
huys gesteld, zoo komt het vroeg in 't Voorjaar voor
den dag. Begeerd dan een goede, luchtige, warme
plants; ook uyt eygener aart een wel-gemeste grond;
en blijft veele jaren lang in 't leeven.

VIERDE AFDEELING.

RHABBARUM, five LAPATHUM LANUGINOSUM CHINENSE LON- GIFOLIUM, vel VERUM MAT- THIOLI.

Dat is:

LANG-GEBLADERDE WOLLIGE PATICH uyt CHINA:

O F

OPREGTE RHABARBER van MATTHIOLUS.

En zeer cedel *Gewas*, door de Heere des *Gedante*
Heemels en der Aarden geschapen tot en eygen-
zonderlinge bevoording van der Men- schap der
schen gezondheid, heeft een lang-leeven- wortel.
de, dikke *Wortel*, bijna rond; ruym een
halve voet, of twee hand-breed lang; voorzien met
verscheydene over al gintsch en herwaarts uyttschie-
tende, tamelyk-dikke en korte *Veezel-worteltjens*; van
verwe uytwendig donker-bruyen, of uyt den rollen
zwartachtig, doch van binnen geel, doorloopen met
enige roode *Aderen*, van een bevallige aanschouwing;
welke, wanneer de *Wortel* droogd, vergaan. Deeze is
vochtig van aart, en bewaard in zich een lijmg *Zap*,
uyt

Xx 2

uyt den rooden geel. Is, in de mond geknauwd, zeer bitter en onaangenaam van smaak.

Gestalte,
en

Uyt de gemelde *Wortel* komen voort veelvoudige *Bladeren*, digt bij malkander, en al te zamen gelijk als uyt het *Hert* of de *bovenste top* des *Wortels*; echter de eene boven de andere met een wonderlijke orde uytsteekende. De lengte is van een hand, of wat meerder; onder zoo smal, dat ze zomtijds de breedte van een vinger, of duym, niet overtreffen; doch hoe meer na voren, hoe breeder; voor aan de punten alderbreedst; van ontrent drie vingeren; ook daar gantfch rond toelopende. Zijn voorzien met een zachte ruygheyd, alderzigtbaarst aan de randen; doch daar niet *ingefleeden*, maar effen, slegt, en zonder eenige *voanen*; boven begaafd met een meerder en aangenaamer groenheyd, als onder; ook inwendig met een regt-doorgaande groote *Adar*, of *Rugge*, waar uyt vele kleynen, ter zijden uytlopende, en zich daar een weynig rondachtig stellende, voor-schieten. Doorgaans staan ze opwaarts gekeerd; evenwel krommen ze zich voor aan, op de wijze van een *Pluym*, of *Vogel-Struys-veeder*, met een goede bevallykheyd neerwaarts. Bitter zijn ze van smaak, matig dik, en zacht in 't aanraken. Naderhand werden ze van onder eerst geel; beginnen dan in haar zelven te verdorren, en vallen op de aarde neer.

Steel.

Uyt haar middelste *Hert* komt jaarlijks een eenige *Steel* te voorschijn; drie vingeren breedte, wat meer of minder, boven de inwendigste en hoogste *Bladeren* uytsteekende; niet dik van aart, maar teeder, en van een bevallyk groen omvangen. In 't bovenste deel der zelve komen voort verscheide ovals-wijze-ronde en dikke *knopjes*, agt, tien of twaalf in getal, rustende op korte *Steelkens*; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde der voornaamste *Steel* groeyende. Deze openen zich eerst van onder, en zoo vervolgens de een na de ander, en vertonen dan bleek-blauwe *Bloemen*, van geen onaangename aanfchouwing. In grootte en gedaante zijnde die van het *LEUCIUM INCANUM ARBORESCENS*, of der *Stokroosjes* niet zeer ongelijk. Zomtijds bestaan ze uyt vier, doch meest uyt vijf voor rond toegaande *Bladertjes*; onlieflijk van reuk, en 't Hoofd bezwarende. Gestoten of gekneufd werdende, geveene van zich een blauw-verwig *Zap*.

Zaad, zeer zelden rijp in onze Landen.

Als ze eenige weynige dagen hebben open gestaan, vergaan ze in haar zelven, en op de aarde neergevallen zijnde, laten ze een *Zaad* na, doch 't welk in deeze onze Gewesten noyt, of zeer zelden, en niet anders als bij heete drooge *Zomers*, zijne volkomenheyd verkrijgt. Derhalven dit zeer schoone Gewas in deeze *Nederlanden* zeer bezwaarlijk kan *aangewonnen* werden.

Grono.

Deeze *Plant* bemind uyt eygenen aart een goede, zandige aarde, voorzien met twee-jarige *Pacde*- en een weynig een-jarige *Koeyemist*, wel door-een gearbeyd: in de *Zomer-tijd* een opene warme plaats, en niet zoo veel vochtigheid als de andere Soorten. Moet ook in de *Winter*, binnens huys staande, op een drooge, luchtige, en warme plaats, gedurende dien tijd alleenlijk met een weynig lau-gemaakt *Reegen-water* een- of tweemaal van boven belprengd zijn, vermits ze dan niet veel vochtigheid kan verdragen, en door een weynig te veel schielijk zou verrotten. 't Welk ik zelfs door ervarentheyd, tot mijn groot leedwezen, heb ondervonden aan drie uyt *China* over *Batavia* gezondene en wel over-gekome *Wortelen*, in mijnen *Hof*, tot mijn groot vermaak, genoegzaam *uytgeschoten* zijnde.

K R A C H T E N .

Schrijvers, welke van de Rhabarber handelen.

DE aart en eygenschap dezer *Planten* is veele wel bekend, en wijdlopgig genoeg beschreeven geworden: waarom ik ook onnodig oordeele, ter dezer plaats daar van te handelen. Wil iemand van de zelve een volkomene kennis hebben, die kan leeren

PEDACIUS DIOSCORIDES lib. 3. cap. 2., daar hy van deeze Stof spreekt. Delfgelijks CLAUDIUS GALENUS in zijn eerste Boek van de Medicijnen, welke strijden tegens 't Vergif, cap. 14., ook in 't 8. boek van de krachten der Kruiden, onder 't Hoofdstuk de RHEO, of van de Rhabarber; dan noch de Schriften van meer andere Geleerde Mannen, te veel in getal, om de zelve hier te noemen.

CCXCV HOOFDSTUK.

SCORBUTS,

anders

BLAUWESCHUYTS.

K R U Y D ;

of

OPREGTE BRITANNICA

der Oude Vriesen.

It zeer eedel, krachtig, en voor alle Bijzondere Menfchen een zeer noodwendig Gewas (meer als agthonderd jaren verborgen en gantfch vergeten, evenwel voordien tijd onze Voorouderen zoo wel bekend, zoo dikmaal met alle vlijt gezogt, zoo veel gebruykt geweest, tot geneezing van zoo vele gebreken) mag, mijns oordeels, met goede reeden van een ieder dus genoemd werden, vermits het de *Scheurbuyk*, of *Blauweschuyt*, te eenemaal wech neemt, en alle Menfchen daar van verloft.

Werd ondertuffchen ook in het *Neederlandsch* genoemd *SCHURFTLOOFSBLADEREN*, en *WATERRIDDER*, om dat dit *Kruyd* van Naturen in een vochtige aarde voortkomt, en de *Schurftigheid*, *Kruydgheid*, *Zeerigheid*, op 't *Vriefsch* gezegt *RIP*, of *RUED*, verdrijft. De Oude *Vriesen* hebben 't geheeten *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, *BRITANNICA*, alle eenenley betekening hebbende; of ook wel *VRYTTANICA*, om dat men'er de *Tanden* mee wrijft.

'tWoord *BRITANNICA* heeft zijnen oorsprong niet genomen van *BRITANNICA*, waar mee *Engelland* van de oude naam *Britannica*, werd beteekend, gelijk zommige dromen; maar dit *Kruyd* is dus genoemd geworden wegens zijn eygene aart en kracht tegens allerley ongelegetheeden des *Monds*, *Tandfmeren*, en inzonderheyt tegens de *SCORBUT*, of *BLAUWESCHUYT*, van welke meest alle Menfchen, als van een aangeboorne Landziekte, in deeze koude, lage, vochtige *Nederlanden* zeer gequeld werden; boven alle andere middelen hier toe dienftig, en weergadeloos.

De naam *BRITANNICA* geeft dit klaarlijk genoeg te en wat de kennen. Want de oude *Vriesen* noemden in hare onverbafterd gebleevne Sprak (gelijk ze noch heeden veelcrweegen in *Vriesland* doen) een wech-vloeyend en teekend. daar door verminderend ding, 't welk noodwendig te zamen gehouden, gedrukt, wel vast aan malkander gehegt, en gefloten moeft worden (gelijk men, wanneer de *Scheurbuyk* in de *Mond* zit, het *Tandvleefsch* moet doen, wijl dit quaad het zelve verteerd, de *Tanden* gantfch los maakt, en eyndelijk doet uytvallen) *BRITEN* en *BRIT*. 'tWoord *TAN* beteekend niet anders als dat, waar bij een *D* is gevoegd, te weeten *TAND*; en *HICA* beduyd zoo veel als een *nytwierping*; 't welk noch heedenfdag in *Groeninger- en Friesland*, ook anderweegen, in gebruyk is. Want een krachtige en haaltige *nytwierping* der *Winden* door de *Keel* geeft men de

de benaming van *HIK*: en als de *Kieken*, noch in de Eyeren belotten, tot hare volkomenheid geraakt zijnde, de zelve door-pikken, zulks werd *HIKKEN* geheeten.

Korte Reeden-voeringen over de woorden

Zoo dat dan *BRITANNICA* niet anders te kennen geeft, als een *Kruyd* teegens de *Scorbuz*, *Scheurbuyk*, of *Blauwſchuyt*, en andere quade Toevallen des *Monds*, inzonderheid der *Tanden*, om 't vleesch van de zelve te *zamen te houden*, en uyt te drijven de waterige, slijmerige, vloeyende onreynigheeden, waar door 't gedagte vleesch *afneemende* werd *vertoerd*: zijnde en blijvende dus een oud, opregt *Vrijsch* woord.

Maar dan noch, het woord *BRIT* en *BRITTEN* beteekend bij de gemelde *Vrijsen* ook een hoog-geleegene plaats; met *Moeras* of *Water* omringd, *VEN*, of *VEEN* geheeten; en noch heeden deezzen dag vind men in deezze vochtigheid dit *Kruyd* *BRITANNICA* groeyen. De daar uyt gegravene Aarde, in de lucht gedroogd zijnde, wierd voortijds *BRITTEN*, *BRETTEN*, en *BREETEN* genoemd, welke woorden tot noch toe in *Friesland* en de *Provincie Groeningen* in gebruik zijn gebleeven: inzonderheid werden de kleyne stukken der zelve zoo geheeten; alhoewel nu meest *TORVEN*; dat is, *TOR*, *Dor*, of *Droog*, en *VEN*, of *VEEN*, beteekenende, te zaam-genomen *dorre*, *drooge* *Veenaarde*: hier van daan is 't, dat een stuk Lands, met Grachten, Sloten, of Gruppen, omcingseld, en gescheiden, noch op deezze uur een *VENNE* werd genoemd.

Brit, Britten, Torven, Ven, of Veen, Britangel,

En wie zou niet mogen voor waarheid houden, dat de zeer oude Stad *VENETIEN* voortijds dien naam heeft bekomen, om dat ze gebouwd is op zulk een holle, van naturen *VEENIGE*, broffe, moeraslige aarde, uyt 't water steekende. Hier van daan is ook gesproten de naam van *BRITANGEL*, zijnde een zoodanige Hoogte, oostwaarts boven het Dorp *Winſchoten* gelegen; waar op nu een *Fortres* of Schans is gebouwd, behoudende noch heeden dien zelve Naam, alhoewel gemeenlijk door verſtaltering en onbedagtelijk gezegt de *BOURTANGE*.

Britten-berg, Britannia, Niebrit, Oldebrit, 't Huys te Britten, &c.

Defgelijks werd noch op deezzen dag de Hoogte in *Ost-Friesland*, bij het Karpel, voortijds *CYMBERS WOLD*, maar nu verkeerdelijk *SIMERS WOLD* geheeten, *BRITTENBERG* genoemd; en in *Engelland* voeten twee Steeden de naam van *BRITTIGTON* en *BRITTON*, om dat ze aan Rivieren op hooge plaatsen zijn gefligd. Eeven hierom heeft *Engelland* oudtijds de naam van *BRITANNIA* gekreegen. Dus noemd men ook enige Dorpen in de *Groeningſche Provincie* *NIEBRIT*, *OLDEBRIT*, *MITTELBRIT*, *ENGELBRIT*, *LETTERBRIT*, &c., om datze leggen op een Hoogte, omringd van Waterachtig, of Moeraslig Land.

en den oorsprong deezzer namen; waar na weer gekeerd werd tot 't Kruyd Britannica.

Uyt de zelve oorzaak voerd 't *Huys* te *BRITTEN* deezze benaming, waar van de *Fondamenten* noch in onze tijden gezien zijn; gebouwd van de *Roomſche* Keyzer *CAJUS CALIGULA* (gelijk daar van ſchrijft *JOHANNES CHRISTOVALLUS CALVETUS*, in zijn *Reysboek* van de Kroning des Konings *PHILIPPI* van *Spanje*) en van de *Romeynen* gehouden voor een Wapenhuys. Want 't lag op zulk een Hoogte, van waar men over 't Water heenen de aankomst der *Vijanden* kon vernemen. Doch wij moesten niet te verre van ons oogmerk afwijken.

Disfor. lib. 4. c. 2. Plin. l. 3. cap. 1. lib. 25. c. 3. 9. l. 27. c. 1. Galenus, Paulus Aegineta, Avicenna, lib. 4. c. 15. Gal. lib. 5. cap. 8. Aegin. l. 7. roemd: is nochtans zelden of noyt van haar gezien, veel min van eenige der nieuwe Kruyd-beſchrijveren tot noch toe regt, maar de oude *Vrijsen* genoeg, bekend geweest. Ook hebben al de oude *Griekſche* en *Latijn-*

ſche Geneesmeesters, welke ten tijde van *JULIUS CAESAR* en meer andere volgende Keyzere, onder 't *Roomſche* Heyt in de *Nederlanden* waren, wijlze de *Taal* der *Vrijsen* niet verſtonden, veel min de zelve door andere woorden konden uytleggen of beteekenen, de regte *Vrijsche* naam deezes *Kruyds* zoo wel in 't *Griekſch* als in 't *Latijn* behouden, en hare *Schriften* ingehelid. Echter heeft men 't ook, mijns oordeels, begrepen onder de naam van *LAPATHUM LONGIFOLIUM NIGRUM PALUSTRE*, of *zwarte lang-gebladerde Water-ridder*, wegens de *zwarte Wortel*, welke in geene der andere ſoorten van *Lapathum* of *Patch*, door geheel *Europa* van zelfs voortkomende, gevonden werd; en de groote gelijkheid, welke het, doch alleen in de uiterlijke gedaante, met de *Patch*, *Rho-ritter*, of *Roo-ridder*, ſchijnd te hebben.

Deezze *BRITANNICA* komt uyt eygener aart zeer Was dit krachtig voort door geheel *Friesland*, *Groeningerland*, *Kruyd* *Gelderland*, *Overijſſel*, en *Holland*, in moeraslige, Veenige, waterachtige, ongezonde plaatsen, en quade, Salpeterige, giftige, slijmerige aarde, daar gemeenlijk veel Adderen en Slangen werden gevonden, ook aan de kanten der Grachten en Sloten. Echter ſtrijdt dit *Kruyd* zoo geweldig teegens alle *Vergif*, en de *Scheurbuyk*, dat het elk, die 't gebruykt, binnen weynig tijds te eenemaal daar van bevrijd. Ja ook, hoe de *Wazonder-lingen zeldzaam-heyd* terer, daar 't bij groeyd, quadaardiger zijn, hoe de *Plant* zelve meer ongezontheid en *Blauwſchuyt* in der *Menſchen* Lighamen verwekken, hoeze meer doen purgeeren de geene die'er van drinken (waarom ook onze daar van gebrouwene Bieren meer opening maken als andere van ander water gebrouwen) hoe deezze *Plant* krachtiger van natuur, en teegens dit quaad meer werkzaam is.

De opmerkende konnen hier uyt vernemen de *Aanmer- wijsheyd* en goedheid des *Almachtigen Scheppers*; die elk Land heeft begiftigd met zoodanige *Gravellen*, als bequaam zijn tot geneezing der *Ziekten*, welke de daar in wonende *Menſchen* meest onderworpen zijn, ter oorzaak van de ſchadelijkheid der *Lucht*, *Aarde*, of *Wateren*. Waar bij dan noch komt, dat de *vergiftiging* van een giftig Dier door even 't zelve Dier werd teegenſtaan, verbeterd, en geheel krageloos gemaakt. 't Ware te wenschen, dat de krachten, welke God in de dingen gelegd heeft, van ons vlijtiger onderzocht, en alzo aan ons beter bekend wierden.

De *BRITANNICA* groeyd ook wel in de *Moen*, of *Britannica* andere vochtig en luchtig geleegene plaatsen, zoo dat in de *Floden* de *Zon*'t meeste deel des dags daar op kan ſpeelen. Defgelijks in een donker oord: of, dikmaal met water begoten werdende, in een luchtige, holle, met tweejarige *Koeyen*, eenjarige *Paerdemiff* en zand genoegzaam voorzien en door-werkte aarde. Schiet anders noyt zoo hoog opwaarts, noch geeft zulke krachtige *Bladeren*: doch gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp *Zaad*.

Verdraagd uyt eygener aart geweldige *Sneeuw*, *Hardeyde*, *gel*, *sterke Vorst*, en allerlei andere ongeleegentheeden der *Winter*; zoo dat men deezze *Plant* zonder moeyte bewaren, en genoegzaam *aanwinnen* kan.

Hare *Wortel* is zeer ſterk, Pek-zwart van buyten, Gedaante der Wortel. zelden van verwe veranderende, ſchoonze ook in een gantſch zandige, ja geheel witte grond ſtand; behalven dat ze wel zomtijds bleek-zwart werd gezien: doch als men ze varſch uyt de aarde opneemt, en door-ſnijdt, vind men ze van binnen gantſch zuiver en wit. Straks daar na werd ze tuſſchen geelen rood; de verwe van *Rhabarber* niet zeer ongelijk zijnde. Vervolgens gedroogd werdende, is ze bruyn. Hare geſtalte is lang, dik en breed, gelijk die van al de *Roo-ridderen*, of *Patch*, inzonderheid als ze ten ouderdom is gekomen; geenzijs zoo kleyn, als *Dioscorides*, die ze noyt gezien heeft, daar van ſprekt. Is ook vol *Zap* of vochtigheid.

Uyt deezze *Wortel* ſchieten ieder *Voorjaar*, in 't laast-Gedaante *Xx 3* *Re*

der Bladeren. *ste van April*, of begin van *May*, eenige, niet veele; *Bladeren* voort, de langste aller soorten van *LAPATHUM* of *PATICH*; hol en luchtig; altijd opwaarts gekeerd, met hare *Steele* digt bij en boven malkander als uyt eene plaats der *Wortel* spruytende. Zijn ruym een, anderhalve, ook (na dat de *Planten* jong of oud, kleyn of groot, luchtig of donker gesteld zijn) wel twee geheele voeten lang; gemeenlijk drie of vier vingeren breed; blauwachtig donker-groen van verwe, doch onder veel bleeker en droevig, niet blinkende; voor spits toegande: in 't midden alderbreedst; en daar voorzien met een dikke *Ader*, of *Rugge*; waar uyt zeer veel andere, teedere, eerst regt-uyt, dan na de randen rondachtig te zamen of in malkander lopende, bleek-groen van couleur, voortkomen. De gemelde *Bladeren* zijn wat dikachtig van substantie: zomtijds aan de randen weynig of niet; zomtijds wat meerder gekruld; inzonderheyt de *Bladeren*, zittende aan de opschietende *Steel*, en dan smaller werdende. Onder rusten ze op een tamelijk-lange, zeer dikke, boven platte, onder met *Ruggetjens* of uytstekende *Streepjens* rondachtig toegande, en gemeenlijk onder een weynig rondachtig zijnde *Steel*: welke roodheyt in de Moerassige plaatsen meerder is, als in de staande Wateren, of aan de kanten der Sloten in een zandige of kleijge grond. In de mond geknauwd werdende, bevind men te zeer te zamen-trekkende. In 't laatste van *Julius* beginnen ze weer te vergaan.

Uyt 't middenste Hert ziet men voortschieten een, twee, ook wel drie *Steele*, na dat de *Plant* jong of oud is; twee, drie, ook zomtijds wel vier voeten hoog; rond, van zulk een verwe, als de *Bladeren* onder; van binnen hol: aan welke de *Bladeren*, hoe hoger hoe kleyn, nu uyt de eene dan uyt de andere zijde, boven malkander voortkomen; zoo wel een weynig neerwaarts hangende, als opwaarts gekeerd staande. Tusschen de zelve werd men gewaar eenige uytstietende *Zijde-takjens*, luchtig en niet zoo veelvoudig gesteld, als wel in de andere soorten van *Patich* gezien werd; rondom voorzien met veele, hol en luchtig aan korte *Steele*ns afhangende ronde *Knopjens*, boven een weynig roschachtig.

Deeze in 't laatste van *Junius*, of 't begin van *Julius*, zich openende, vertonen kleyn, drie-bladerige, groote *Bloemtjens*, hebbende inwendig twaalf witte *afhang-zeltjens*; welke, na verloop van twee dagen, schielijk daar uyt vallen, of in de zelve verdorren, zoo dat men de *Bloemen* van binnen leedig ziet: daarenboven aan beyde de zijden harer *Bladertjens* een ruyg, witachtig *Tapje*, of eenige *witte rugheyt*, welke men in geene van al de andere soorten, behalven die van de *BRITANNICA VIRGINIANA*, of *Virginianaansche Britannica*, bemerkt; werdende boven met drie andere kleynere, smaller, groen-verwige *Bladertjens* gelijk als overdekt. Als ze eenige weynige dagen hebben open gestaan, vergaan ze niet in haar zelve, vallen ook niet af; maar werden in teengedeel grooter, en bewaren onder de zelve een kleyn drie-hoekig *Zaad*, als 't rijp geworden is *Cassianen-bruyn* van verwe.

't Zelve op een donkere plaats, met een wassende Maan van *October* in de aarde, of in *Maers* in een Pot, een kleyn vinger diep gezayd, en dikmaal met water voorzien zijnde, komt binnen eenige weeken te voorschijn; doch 't geen in *October* gezayd werd, zelden voor in 't *Voorjaar*. De jonge hier van uytgeprote *Planten* geeven niet voor 't derde en vierde jaar daar na hare eerste *Bloemen* en nieuw *Zaad*.

Zij vergaan uyt eygeren aart niet haast, maar blijven veele jaren in 't leven. Konnen bezwaarlijk door hare *Wortelen*, doch genoegzaam door haar *Zaad aangewonnen* werden, gelijk alreeds gezegt is.

K R A C H T E N .

DE *Bladeren* dezer zeer eedele *Plant* zijn koud in Aart der den eersten; droog in 't begin van den derden *Bladeren*, Graad.

De *Wortel*, desgelijks koud in den eersten, droog en der in 't laatste van den derden Graad, in den Mond geknauwd werdende, is geweldig *afstingende*; en trekt, veel meer als de *Bladeren*, of der zelve *Zap*, de lippen, tong en keel door een aangename bitterheyt te zamen; ook droogt ze het speekzel en alle vochtigheyt des monds op, gelijk de Oude daar van geschreeven hebben.

De *Bladeren*, wanneer ze, 't zij droog of groen, Kracht zonder iet anders daar bij te doen, werden geknauwd, der *Bladeren* en zachtjens door de keel gelaten, verligten de dorst; ren. veroorzaken een goede verdouwing der *Maag*: nemen de hitzigheyt van de zelve wech: vervolijken het *gemoed*: drijven het Water uyt, en versterken al de inwendige deelen des Ligchaams. Eeven 't zelve doet het *Zap*, verscht uyt de *Bladeren* geparst, en, met een weynig Wijn en Zuyker vermengd, ingenomen.

Van deze heerlyke *Plant* kan men de volgende *voortrefstijke Drank* bereyden.

℞. Foliorum Britannicae Manipulos duos.

Radicum Britannicae Uncias sex.

Glycerhysae Drachmas duas.

Zinciberi Drachmam unam.

Sacchari Uncias quatuor.

Vini Gallici albi optimi libras quatuor.

Incidentium & Contundantium omnia simul grosso modo, atque ad tertie ferme partis consumptionem coquantur.

Of in 't *Neederlandsch*: Neem twee handen vol van de *Bladeren* dezer *Britannica*. Vier of zes oncen van de *Wortel*. Gengehar een drachma. Zoethout twee drachmen: en Zuyker vier oncen. Sij het te zamen tot kleynen stukjens; en kookt het in een Kan goede *Franche Wijn*, tot dat'er een Pintje van vermindert is.

Die van dezer Drank ieder morgen nuchteren, tot gewis veertien dagen, of wat langer, agter-ten, 't vierdedel te genezen van een Pintje gebruykt, zal daar door verdrijven al de hem quellende *Scorbut*, *Scheurbuyk*, of *Blauwschuyt* (van *PLINUS* genoemd *Stomacacen*, en *Scelotyrben*). *Blauw-De Tand* en 't gantsche *Gebeent* zal weer in voorigen goeden staat werden hersteld, en versterkt: al het bloed gezuverd. Eeven hier door werden ook geneezen de gebreken der *Milt* en *Leever*; allerley *Buyk*- en *Bloedloop*; een *quade Borst*; neervallende *Zinkingen*, en lopende *Gaten*. Deze Drank zal verdrijven de overvloedige vochten des geheelen Ligchaams; alle *zeenwachrige deelen* bevestigen: de *Maandstonden* der Vrouwen, als ze te veel zijn, en alle andere *Bloed-vloeyingen* stoppen; dezer wijs de natuurlijke Ligchaams warmte bewaren. Is ook zeer goed voor *Brekken*, of *Gefcheurdeheyt*; *stijve*, *trekkende*, of *beuende Leeden*: de *kramp*, en *lammigheyt*; *hitzeige Koortzen*, en meer andere diergelijke qualen. Desgelijks voor de geene, die, 't zij in Spijs of Drank, *vergift* in 't *lijf* hebben gekregen. Ook voor de geene die dikmaal moeten *braken*, en nauwelijks konnen binnen houden 't geen ze gegeten en gedronken hebben.

Wanneer men deze *Bladeren* niet groen kan bekomen, en daarenboven de zelve gedroogd stoten, en in Wijn met Zuyker, of Honig, en een weynig Edik daar bij gedaan; of anders in Water, Zuyker en Azijn, inzonderheyt als'er Koorts bij gaat, of ook wel in Garste-water, als de gelegentheid zulks vereyscht, zoo lang zieden, tot dat het Nat de dikte van Honig bekomt. Hier van mag men zonder eenige schroom een weynig 't effens gebruyken tegens de *Tandpijn*, *Scheurbuyk*, en de andere hier bo-

ven

ven genoemde gebreeken. Indien men de *groene Bladeren* kan machting worden zoo moet men die op dezelve wijze in Wijn kookten.

zwarte ge-
breeken. Her *Zap*, of de vochtigheid uyt de *Bladeren*, of uyt de *Bladeren* en *Wortelen* te zamen, gepast, en een weynig met wat *Zuyker* gekookt, of in de *Hondsda-*
gen in de Zon gesteld, tot dat het dik word, geneest zeer spoedig de beetten van *dolle Honden* en andere giftige Dieren, als *Adderen*, *Slangen*, en zoo voorts, in de Wonde gedaan zijnde: dergelyks *vnsle* en als voor ongesmeesbaar geboude gezwellen; dunnetjes op een doek gestreken, en daar op gelegd: of ook de *groene Bladeren* zelfs daar op gedaan; doch ieder morgen en avond ververscht.

Heylzame
Zalf. Eeven 't zelve verrigt het *Zap*, uyt de *Bladeren* gepast; of ook men maakt 'er een *Zalf* van, zeer dienstig tegens al de voorgefelde gebreeken en ongemakken. Dit *Unguentum* trekt niet alleen allerley *vergsen* onreynigheyt uyt, maar zuyverd ook de *Wonde*, droogt ze op, en sluytze weer toe. Is goed voor de *Ros*, 't *Sprenkewur*, de *Kanker*, en de *Takken* of *Speen*en aan 't *Fondament*.

Dit kruid ontrent de geboorte van Christus van de Romeynen zeer hoog geacht. Dit alles is niet alleen in deeze tijden bij ons op nieuws onderzocht, en zoo bevonden, maar ook voor zoo vele honderd jaren onze *Voorvaders* ten deelen bekend geweest. Ter welker oorzaak deeze *Plant* van de *Romeynen*, dooze voor en na *CHRISTI* geboorte in de Gewesten van *Holland*, *Vriesland* en geheel *Nederland* tegens onze *Voorvaders* oorlog voerden, zoo zeer hoog geacht wierd, datze die, als een dierbare schat, mee na *Italien* en andere ver-afgeleegene Landen hebben gevoerd.

Waardoor
in verge-
tenheid
gekomen:
nu eerst
weer be-
kend ge-
worden. Doch als voor ruimt acht honderd jaren de *Gothen* en *Noormannen* ons *Vriesland* tot in de grond verdierden, *Menschen* en *Beesten* uytroeyden, zoo is, ter oorzaak van deeze ellendige verwoesting, de kracht van dit *Gewas*, en zelfs de kennis van 't zelve, in eengantfche vergeetelheid geraakt, tot op deezen onzen tijd: in welke dit *Kruid*, als nieuvelijks herboren, de nu leevende *Vriezen* weer gegeven is, en 't zelve haar hier voor oogten word gesteld, om het te leeren kennen.

Hoemen
't Zap, en
't Poeder,
lang kan
bewaren. Her *Zap*, zoo uyt de *Bladeren* als *Wortel*, met een weynig *Zuyker* gezoden tot het dik word als een *Rhob* (bij *AVICENNA* en andere *Arabishe* Schrijvers zeer genoemd, en in alle *Apotheeken* genoeg bekend) kan en moet men bewaren in een *Rams-hoorn*, of yvone *Doos*, of *Bus* van *Zilver*, ook *Tin*, of *Glas*, en dus zal 't de geheele *Winter* over goed blijven. In zulke *Vaten* moet men ook doen het hier van gemaakte *Poeder*, om gedurig te kunnen gebruiken: 't welk ook wel in *Wijn* mag worden opgekookt.

Gorgel-
water. Men maakt daarenboven van dit *Zap* een *gorgelwater*, om daar mee te zuiveren en te geneezen de *hietzigheid* en andere gebreeken des *Monds* en der *Keel*: ook wel een *Plaaster*, *Slikking*, *Syrop*, *Olie*, en diergelyke, waar van men in 't breedte kan na zien mijn *Latijnsch werk* DE *HERBA BRITANNICA*.

Deugden
van het
Zaad. Het *Zaad* een weynig gedroogt, dan gepulverizeert, trekt van naturen 't zamen. Is goed voor alle *Squinantien*, of gezwellen, *verstopping* en *verflikking* der *Keel*; swelling der *Amandelen*, *Huyg*, en *Bloedgang*. Geneest ook allerley andere quadaardige gezwellen, en beetten der giftige Dieren, daar in gestroyd.

Plinii Vi-
BONES, en
't Vries-
che
woord
VI-BONG,
wat het
beteekend. Eeven 't zelve vermogen ook de *Bloemen*, van *PLINIVS* geheeten *VIBONES*, om dat de *Oude Vriezen* de zelve *VI-BONG* noemden; 't welk beteekend zoo veel als een *onnatuurlijk* *gezwel* of *hardigheyt*, vergaard nyl *quade vruchten*, te verdrijven, want *VI-BONG* is te zaam gezet uyt *VI* en *BONG*. Komt of van *VIEN*, dat is, *verdrijven*, *verspreiden*; en van *BONG*, tekenen geveende een *onnatuurlijk* *gezwel*, noch heeden op deezen dag de *BONG* geheeten; te weeten, een *hardigheyt*, of *gezwel* in de *Keel*, van de *Genees-geleerde*

de naam van *Angina*, ook van *Squinante*; gegeven; 't welk gemeenlijk overkomt de geene, die zeer van 't *Scheurbuyk* worden gequeld, zoo dat ze nauwelijks iets door de *Keel* kunnen krijgen.

Noch verder: deeze *Bloemen* in *Fonteyn* of *Putwa-*
ter een kleyn half uur lang opgekookt met een weynig *Edik*, wel toegedekt in 't kookten, verdriest binnen weynig tijds de *Ros*, daar opgelegd zijnde: trekt uyt de wonden alle *vuurigheid*; ook het *doode vleesch*, veroorzaakt door 't daar in gekomene *Vuur*: sluyt de zelve toe, en geneestze voorspoedig.

De *Wortel* gedroogt, of daar van een gedeelte geno-
men, en eenige uren, of ook wel minder, in de *Mond* gehouden, neemt binnen een korte tijd wech alle *Tand-*
pijn; en de swelling van 't *Tandvleesch*, veroorzaakt door de *Scheurbuyk*, en andere ongeleegentheeden des *Monds*; maakt ook 't zelve weer vast. Daar na de *Tanden* zomtijts gewreeven met het *Poeder* deezer *Wortel*, behoud de zelve zeer lang in een goede staat, en verhindert meerder *Tandpijn*.

't Zelve doet ook het *Zap*, met *Franche Wijn* en Des *Zaps*, een weynig *Edik* tot op ontrent de helft toe verkookt, en dan in de *Mond* gehouden.

Ook word uyt deeze *Plant* gemaakt een *Tandpo-*
der, zeer nodig tegens alle *Scheurbuyk*, *losse Tanden*, swelling van het *Tandvleesch*, en meer andere diergelyke ongeleegentheeden. De wijze, op welke 't zelve moet bereyd worden, is de volgende:

R. Radicum Britannica Unciis quatuor.

Galange Majoris Drachmam unam
& semis.

Cyperus Rotundus Drachmam unam.

Myrrha.

Alajches.

Thuris, ana Drachmam semis.

Sacchari albisimi Unciam unam.

Syrupi coccineus Citri Drachmas duas.

Misceantur, terantur omnia, & fiat pulvis subtilissimus.

Of in 't *Nederlandsch*: neem van deeze gedroogde *Wor-*
telen vier oncen. *Groote Galanga-wortel* anderhalve *Drachma*. *Ronde Cyperus-wortel* een *Drachma*. *Myrrhe*, *Meftix*, en *Wierook*, van elk een halve *Drachma*. *Brood-zuyker* een once, en *Syrop* van *Citroen-scheften* twee *Drachmen*. Dit alles bij malkander gedaan, gestoten, gewreeven, 'en een *sijn Poeder* daar van gemaakt.

Neem hier van een weynig in de *Mond*; wrijf 'er de *en te ge-*
Tanden en het *Tandvleesch* mee, zoo zult gij met ver-
reiden,
wondering bevinden, hoe goed het u doen zal, en hoe haastig gij van de gemelde qualen verlost zult zijn.

Om deeze *Wortel* wel te droogen, en tot geneezing van de gemelde gebreeken te kunnen bewaren, moet menze uyt hare natuurlijke geboorte-plaats opneemen in 't begin van *May*; want ter diert tijd uytgeschoten hebbende, kan men ze eerst regt kennen. Maar indien men de zelve op vochtige plaatsen in de *He-*
ven heeft geplantt en aangequeekt, zoo kan men ze altijd met volle *Maan* van *September* of *October* uyt-halen. En dan is ze (mijns oordeels) zoo krachtig, ja krachtiger, als in de *Maytijd*; vermits ze 's *Win-*
ters door sterke *Porst* lichtelijk schade kan lijden; waar van ze in den *Herfst* gantfchelijk bevrijd is. Dan heeft ook de *Wortel* het *Zap* alreeds na zich getrokken, wijlze in dien tijd geene *Bladeren* of iet anders te voeden heeft; en is derhalven in volkomener staat van *krachten*.

Daarenboven mogen (volgens mijne meening) dee-
de uyt de *zaai-*
ze Wortelen door de geheele *Zomer* worden uytgeno-
de moet
men, als maar de *Plant* niet schiet, of eenige *Bloe-*
neemen.
men geeft. Want dan blijft ook in haar een volko-
meene *kracht*, of ze schoon *Bladeren* zonder eenige opschietende *Stielen* heeft gekregen ter plaats daar ze van zelfs is voortgekomen.

De

Wanneer de Bladeren, Bloemen en 't Zaad moeten aigementen zijn.

Authentiek, welke andere kruiden

hebben gehouden, doch zeer kwalijk, voor het oprechte Britannica.

De *Bladeren Bloemen*, en het *Zaad* (om, gedroogd zijnde, altijd ten gebruyk te kunnen hebben) moet men plukken en afneemen met een volle Maan, of straks daar na, even voor de *Hondsagen* (indien 't *Zaad* dan zijn volkomene rijpheyd heeft bekomen; 't welk echter zelden voor 't laatste der zelve gebeurd) vermitsze anders alle in de genoemde *dagen* door der Zonnen hitte schielijk verminderen, verderven, en dus krachteloos worden gemaakt.

Eyndelijk, uyt die alles is genoegzaam blijkelyk, dat deze OPREGTE BRITANNICA niet is de BISTORTA, *Naterwortel*; BETONICA, *Betonie*; PRUNELLA, *Brumelle*; PULMONARIA, *Longekruid*; PYROLA, *Winter-groen*; PERSICARIA, *Perzenkruid*; PLANTAGO AQUATICA, *Water-Wegbree*; DAMASONIUM, een soort van *Doronicum*; HALIMUS, *Zee-porcellain*; COCHLEARIA, *Leepelblad*; BECABUNGA, *Beeckbunge*, of eenige andere diergelyke *Plant*, gelijk PEDACIUS DIOSCORIDES, JOHANNIS RUELLIUS, AMATUS LUSITANUS, HIERONYMUS TRAGUS, ANGUILLARA, CONRADUS GESNERUS, REMBERTUS DODONAEUS, MATTHIAS LOBELIUS, CAROLUS CLUSTUS, JACOBUS DALECHAMPIUS, JOACHIMUS CAMERARIUS, JOHANNES BAUHINUS, JOHANNIS BODEUS A STAPPEL, en meer andere gemeend hebben. Geene van al de genoemde *Planten* hebben zoo een *eedele-kracht*, om onze *aangeboorene-quaal* en *gemeene Land-ziekte*, 't *Scheurbuyk*, of de *Blauw-schuyt*, te geneezen, als onze oprechte BRITANNICA, waar van al voor zeeventien honderd jaren de onloochenbare blyken zijn gezien. De *Romeynen*, ten tijde van CAJUS JULIUS CAESAR in deze *Neederlandsche Gewesten* gekomen, wierden ellendig van deze plaag aangevallen, maar alle door dit Kruid, haar eerst getoond door de ingeborene *Vriezen*, spoedig geholpen. Waaronze ook, de krachten van dit *Gewas* nu kennende, het zelve na *Romen* aan den Keyzer zonden, voor een zeer kostelyk geschenken.

CCXCVI HOOFDSTUK.

VIRGINIAANSCH
PATICH
of
AMERICAANSCH
BRITANNICA.

Namen.

Beschrijving van de Wortel.

En zeer voortreffelyk *Gewas*, wegens de zonderlinge deugden, waar mee het begaafd is, word dus in 't *Neederlandsch* geheeten. In 't *Latijn* LAPATHUM VIRGINIANUM, en BRITANNICA AMERICANA.

Heeft in deze *Gewesten* een dikke, tamelyk lange *Wortel* zich verdeelende in vele *Zijde-takken*, en voorzien met verscheydene *Peemel-worteltjens*, uytwendig ontrent *Castanie-bruyn-verwig*, ook in de grond een weynig geelachtig, doch hoe ouder hoe bruyn; van binnen roodachtig-geel, gelijk de *oprechte Rhabarber*; doch 't *alder-inwendigste* roode *Pis*, of *Marg*, bruyn-rood in de dikste en oudste *Wortelen*: daarenboven vertierd met een schoone witte ronde *Ring*. Digt en vast is ze van substantie; alhoewel naderhand, als ze een weynig geleegeen heeft om te droogen, voozer, of sponsachtiger. Verleest dan ook zijne witte *Ring*, en word gantfich van eenley verwe, te weeten, donker-geel. Van naturen is ze vol vochtigheyd; bitter van smaak, en te zamenrekkende; als men ze in de Mond knauwd een

geelachtig *Zap* van zich geveende; voorts is ze zonder eenige reuk.

Uyt deze *Wortel* komen voort beziens-waardige *Gedaante Bladeren*, doch niet veel in getal, digt boven malkander van de ker uyt de aarde spruytende. Eerst nytkomende, kruldenze zich aan de randen een weynig uytwendig om. Staan meer om hoog als om lag. Zijn ongelijk van de grootte; noch geen *Steel* om te *bloeyen* geveende de kleyfste, maar *Bloemen* voortbrengende de grootste, te weeten, de onderste met hare *Steel* daar ze op rusten, ontrent anderhalve voet lang; achter zes of zeeven vingeren breed, en daar op het breedste; van waar ze al langzaam smaller wordende, voor eyndigen in een spits punt, met 't welk ze zich gemeenelyk een weynig kromomdrayen. Matig dik en vet zijne van aart; boven gras-groen, doch zonder glans, met eenige roodigheyd, en veele roffche plekken en stippen voorzien; onder uyt den groenen blauwachtig; doorgaans aan de randen rood, en daar aardig gefronst. Hebben in 't midden een regt-doorlopende roodachtige groote *Ader*, of *Rug*, ge, uyt welke vele kleyne, ook gemeenelyk roode, haar na de randen rond in malkander drayende, en alzoo ten eynde uytstietende, voortvloeyen, gelijk in deze *FIGUUR* na 't leeven is afgetekend; doch van onder vertoonen ze geen of weynig roodheyd. Als men deze *Bladeren* in de Mond knauwd, vallen ze zuur van smaak, en zeer te zamentrekkend. Rusten op korte en dikke roode *Stielen*, vijf vingeren, wat meer of minder lang; onder rond, met verscheydene *Ribbetjens* gestrept; boven gantfich plat en ciffen.

In *Junius* komt uyt der zelve midden gemeenelyk *Bloemen*. een eenige *Steel* te voorschijn, onder ruym een duym dik; tusschen de drie en vier voeten hoog, rond, met veele uytsteekende *Strepjens* vertierd; van binnen hol; groen-verwig; doch over al aan elk Lid, of voet van de *Stielen* der *Bladeren* rondom, een vingerbreedte of daar ontrent hoog, rood van verwe. Aan deze *Steel* komen, nu uyt de cene, dan uyt de andere zijde, verscheydene *Bladeren* voort, boven malkander, gemeenelyk wat neerwaarts hangende, veel kleyner als de voorgemelde; ook hoe hooger hoe kleynder; eyndelyk zoo smaal als een stroo; en aldaar na buyten zoo zeer omgekruyl, dat ze als een *dubbel* *Plaasje* gelijk schijnen, en niet meer als de middenste *Rugge* of *Ader* kan gezien worden. Welke *Bladertjens* naderhand, als de *Bloemen* zijn voortgekomen, zich weer om, en los winden; haar dan vertoonende als de andere *Bladeren*.

Uyt de middenste *Hertfcheut*, of het bovenste *Beschrijpunt* (in het eerste alleenlyk hier, niet tusschen de *ving Bladeren* aan deze *Steel*, gelijk in meest al de andere soorten der *Patich* word gezien) schieten in de Maand *Julius* de *Bloemen* voort: welke naderhand haar verdeelen in eenige lange, hol-gefelde, en smalle *zijde-takjens*, waar aan onder bij de voornaamste *Hertfcheut* eenige weynige *Bladertjens*, doch niet zoo hoog als men aan de BRITANNICA VERA ANTIQVORUM, of *oprechte Britannica der Oude*, gewaar word, met de *bloemen* te voorschijn komen.

Welke *Bloemen* met hare wit-ruyge *Knopjens* (die der *Bloemen* in gene van al deze soorten, dan allen in deze *mea* AMERICAANSCH BRITANNICA en in de OPREGTE BRITANNICA DER OUDE VRIEZEN worden vernomen) aan hare *Bladertjens* die van de gemelde *oprechte Britannica der Oude* in alles, niets uytgezondert, zoo wel van binnen als van buyten, gantfich gelijk zijn; ook op de zelve wijze, doch wat slapper, neerwaarts hangende. Echter vallen de drie kleyne bovenste *Bladertjens* gemeenelyk wel zoo rood.

Wanneer ze nu eenige weynige dagen lang al hangen- *Zaad*, de hebben open gestaan, vallen ze niet af, maar worden, aan hare *Steeljens* blijvende, grooter, en laten naderhand achter een bleek-bruyn, drie-hoekig, blinkend *Zaad*,

Zaad, 't welk zijne volkomenheid verkrijgt in de Maand *September*.

Aanwin-
ning Het zelve word met een wassende Maan van *Maart* of *April* een kleynen vinger breedte diep in een Pot; of Zeepvaatte, de aarde aanbevolen, zoo komt het; na verloop van een korte tijd, te voorschijn; doch geeft niet voor 't derde jaar daar na de eerste *Bloemen*. Zoo lang deeze hier uyt voortgekomen *Planten* noch niet gebloeid hebben, zijn de *Bladeren* wat korter, ook ronder, als daar na.

Waarme-
ming in de
Winter. Doch vermits de zelve in deeze koude Gewesten zeer kwalijk sterke *Vorst* kunnen verdragen, zoo moeten ze 's *Winters* binnens huys gesteld, of anders, buyten blijvende, op een zeer warme plaats, beschut teegens het *Oosten* en 't *Noorden*, gezet, genoegzaam met stroo of Turfmul bedekt worden. Echter is noch geraadzaam, altijd een *Plant* of twee daar van binnens huys te houden, om, indien de buytenstaande te niet gingen, niet geheel van deeze soort beroofd te zijn: inzonderheid ook, indien men de *Wortelen* der zelve 's *Winters* wil gebruiken. Ondertusschen vertrouw ik vastelijk, dat ze in *Brabant*, *Frankrijk*, en andere warmer Landen, 's *Winters*, zonder haar te dekken, genoeg zonder schade zouden kunnen goed blijven; voor al, als ze warm gesteld wierden, en vochtigheid genoeg genoten; vermits in de *Zomer* veel Water begeren uyt eygenen aart; ook beminnen een goede, vette, zandige aarde.

K R A C H T E N .

Deugden,
weynig
minder
als die van
de opregte
Britannica
der Oude. Deze *Americaanse Britannica* word gebruykt, niet alleen teegens de gebreken des *Monds* en der *Keel*, maar ook tot geneezing van *Wonden*, en van de *Scorbut*, of *Blauwschyn*, anders gemeenlijk gezegt *Scheurbuyk*. Men ondervindt ook, dat ze teegens dit gebrek weynig minder krachtig is, als de voorbeschreevene opregte *Britannica* der *Oude*. Strijd daarenboven zeer krachtig teegens allerlei *vergift*, en is dienstig teegens vele andere inwendige gebreken der *Menschen*.

Hoe de
Indianen
in America
't Zaptee-
gens ver-
gift ge-
bruiken. Waarom dan ook de *Indianen* in vele Gewesten van *America* 't *Zap* deezer *Planten* geduyg in een Hoorn bij haar dragen; om, wanneer ze in een Gevegt teegens malkander, 't welk dikmaat gebeurd, zich door een *vergiftige Pijl* gewond bevinden, terstond iets daar van in de *Wonde* te kunnen gieten: 't welk dan fraks, of immers in een zeer korte tijd, niet alleen 't *gift* gantsch *krachtreloos* maakt, maar ook de *Wonde* geneest, en haar alzo buyten alle gevaar steld; daar ze anders gewisselijk, zonder eenige andere hulp, zouden moeten sterven, wegens de selheid des ontfangenen *vergifts*. Geen ander *Gewas* kennen ze, 't welk zulc een krachtige werking heeft teegens 't *vergift*, als dit.

Wortels
aart. De *Wortel* is stoppende en te zamentrekkende van aart. Heb echter ondervonden, dat ze, versich uyt de aarde genomen, en daar van gegeten, zeer zacht en zoet doet *purgeeren*.

Uyt Ame-
caan'sch
Zaad op-
gequeekt. Dit zeer edel *Gewas* hebben mijn oogen voor de eerste maal gezien in 't jaar 1656., voortgekomen van *Zaad*, uyt *Virginien* en *Nieuw-Neerland* gekreegen, door *Monfr. Jan van WELI*, Koopman te *Amsterdam*, mij toegezonden; en de aanschouwing daar van gaf mij een zonderling groot vermaak.

CCXCVIII H O O F D S T U K .

BULAPATHUM van PLINIUS.

An naturen een kleyn en aardig *Ge-* *Namen.*
was; met deezen naam in het *Needer-*
landsch bekend; of ook wel geheeten
OSSE-PATICH, vermits de *Bladeren*
in gedaante en stelling, echter niet in
grootte, de *Tongen der Offen* een wey-
nig gelijk schijnen. In 't *Latijn* BULAPATHUM PLI-
NI, of LAPATHUM FIBROSUM: in het *Grieksch* Bu-
λαπαθον.

Heeft een teedere, bruynachtige, of bleek-verwige *Wortel*.
dunne, korte, vezelige, en gantsch niet knobbelige
Wortel (gelijk anders alle andere soorten van *PATICH* of
RHORITTER hebben); bitterachtig van smaak, alsze
geknauwd word.

Uyt de zelve schieten op vele *Bladeren*, in 't ronde *Gedaante*
bij malkander uyt de aarde, van welke zommige haar en be-
plat op de grond neerleggen; andere zich een weynig
opwaarts verheffen. Hangen aan tamelijk korte *Steele-*
jens: zijn die van het LAPATHUM SANGUINEUM, of
RHORIDDER met roode gelijk bloedige *Aderen*, in ge-
daante en grootte zeer gelijk; ook achter aan de *Steel*
alderbreedt; van daar allenxen smaler wordende, en
voor in een punt eyndigende. Hebben echter geen
roode, maar bleek-groene *Aderen*, zomtijds een wey-
nig rood gevlekt. De groote *Ader* loopt in 't midden
regt door; waar uyt vele kleynen ter zijden voortvloey-
en. Zij zijn een hand breed, wat meer of minder
lang; twee groote vingeren breed. De verwe is don-
ker-groen, doch onder bleeker. Aan de randen zijne
flegt; eenwel zomtijds zich een weynig omfande;
doch niet *Ponswi-zijs* geploeyd; matig dik van *sub-*
stantie, en, in de *Mond* geknauwd, wat zuur en te
zamentrekkende van aart, vermengd met een weynig
bitterheid.

Uyt haar middenste *Hert* komt meest den tijd maar *Steel*.
een eenige *Steel* voort, ontrent anderhalve voet lang,
bijna rond, met eenige *Streepen* en roodachtige *plek-*
ken voorzien; van binnen gantsch niet hol. De ver-
we is niet wel zoo groen als de *Bladeren* zijn, maar een
weynig bleeker. Is na boven toe in twee of drie deelen
gescheiden; en aldaar omvagen in 't geheel van vier
of vijf kleynen *Bladeren*, hol en dun verspreyd; aan *Knopjens*,
welke aan alle kanten, en niet bij *arrikelen*, rondom
veele ronde groene *Knopjens* te voorschijn komen, ru-
stende op kleynen, korte, eerst regt-uytstaande, maar
daar na zich wat neerwaarts buygende *Steele-*
jens. Als deeze geopend worden, vertonen zich groene, drie-
bladerige *Bloemjens*, van binnen begaafd met eenige
bleeke *Afhang-zeltjens*. Eenige dagen lang blijven ze
goed. Vallen daar na niet ter aarden neer, maar blij-
ven; worden grooter, en verbergen eyndelijk onder
haar, als ze tot hare volkomenheid zijn geraakt, een
kleyn, Castanien-bruyn, blinkend, en drie-hoekig *Zaad*.
Zaad.

Het zelve moet men met een wassende Maan van *Aanwin-*
Maart of *April* aan de aarde beveelen, ontrent een
vinger breed diepte. Na drie of vier weeken tijds zal
het dan te voorschijn komen: noch in de zelve *Zo-*
mer weer *Bloemen* en *Zaad* geeven; doch daar meê ver-
sterven.

Doch indien de jonge *Planten* niet voor in de *Zomer* *Aanwin-*
of teegens den *Herfst*, zich vertonen, gelijk al veel-
maal gebeurd, zoo blijven ze de *Winter* over; inzon-
derheid binnens huys gezet zijnde: geeven dan in 't
volgende Voorjaar *Bloemen*, en in 't laatste van *May*
volkomen rijp *Zaad*.

KRACHTEN.

Gebruik. **V**An de krachten en deugden der Patich-soorten in 't gemeen, en haar gebruik in de Geneeskunst, is hier boven in het CCXCIV. Hoofdstuk gehandelt.

CCXCIX HOOFDSTUK.

GEMEEN KLEYN
RHORIDDER,

of

PATICH.

Namen.

Ynde van naturen een kleyn en teeder *Gewas*, groeyd in drooge en steenachtige, maar weynig in vochtige plaatsen. Bemind echter, en kan ook verdragen veel Water, inzonderheyd in de *Zomerrijd*. Wordt dus genoemd in 't *Neederlandsch*: in 't *Latijn* LAPATHUM VULGARE MINUS, of OXYLAPATHUM.

Wortel.

Krijgt uyt een dunne, met eenige teedere *Veelzelworteltjens* omvangene, een hand breed lange, uyt-en-inwendig bleek-geele *Wortel*, verscheydene *Bladeren*, al te zamen onder als uyt eene plaats digt aan malkander voortkomende. Zijn kleyn, en maar ontrent een vinger lang; achter aan de *Steel* een duym of daar ontrent breed, doch allenx smaller wordende, en voor in een spits punt cyndigende. De verwe is donker-groen, doch onder bleeker. Leggen plat op de aarde neer, of verheffen zich ook wel een weynig boven de zelve. Slegt en effen zijze; aan de randen een weynig rood; en aldaar teeder ingesneeden: in 't midden voorzien met een regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veelte zeer kleyne, ter zijden uytgaande, voortschieten. Geknauwd wordende, hebbenze weynig of geen zonderlinge smaak.

Uyt de zelve voort-schietende Steel

Uyt haar middenste *Hert* schiet gemeenlijk maar een eenige *Steel* op, zeer dun en teeder van aart; een voet, ook anderhalve, wat meer of minder, hoog; van binnen hol; ontrent rond; met eenige *Ribbetjens* gestrept; bruynachtig van verwe; na boven toe, niet hoog van de aarde, verdeeld in vijf, zes of zeeven *Zijde-saktjens*, uyt beyde de zijden boven malkander voortkomende: waar aan eenige kleyne *Bladerijens* hangen; groeyende nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde; ook hol en luchtig boven malkander gesteld; en aan hare *randsjens* niet zoo zeer als de onderste, maar alleenlijk weynig, of niet *getand*.

Geslaente der Bloemen.

Tusschen welke in 't ronde, en bij *artikelen*, de *Bloemen*, aan kleyne en zeer subtile *Steeltjens* gehegt, neerwaarts hangende worden voortgebragt. Gantich kleyn zijn ze, bleek-groen van verwe; van binnen voorzien met eenige geele *Afhangzeltjens*, en bestaande uyt drie *Bladerijens*. Alsze drie, vier, of ook wel vijf dagen, na dat de Lucht heet of gematigd is, hebben geopend geweest, vergaan ze niet in haar zelven noch vallen op de aarde neer (gelijk ook niet die van al de voorgemelde soorten), maar blijven staan, worden hoe langer hoe grooter, en, hare volmaaktheid bekomen hebbende, verbergen onder haar een zeer kleyn, drie-hoekig, bruyn-verwig, blinkend *Zaad*: 't welk jaarlijks van zelfs neer vallende, genoeg opstaat.

Zaad.

Aanwinnig.

Anders word het ook met een wassende Maan van *September*, *Maert* of *April* op een luchtige, varsch omgeworpene plaats, de aarde, niet diep gelegd, aanbevolen. Dan komt het door de geheele *Zomer* genoegzaam

voort: en dus kan deeze *Plant* overvloedig aangewonnen worden.

Het OXYLAPATHUM MINUS DENTATUM, of kleyn *Kleyn Patich met getandde Bladerijens*, komt met het nu gemelde in hoogte, stelling, verwe der *Bladeren*, &c. gantichelijc over een, behalven alleen dat de gedachte *Bladeren* met *Hoekjens*, of *Tandjens*, aardig voorzien zijn.

KRACHTEN.

DE krachten dezer *gemeene kleyne Rhoridder* zijn begreepen onder de andere soorten van *Patich*, voorgesteld onder het CCXCIV. Hoofdstuk.

CCC HOOFDSTUK.

LAPATHUM
tuberosum Americanum:

of

PATICH

met een Knobbelwortel uyt
America.

Eeze zeldzame *Plant* groeyd in onze *Opp-Neederlandsche* Gewesten ontrent, doch nauwelijks, anderhalve voet hoog. Is in mijnen Hof *Anno 1675*, door overgezonden *Zaad* uyt de *Americaansche* Landen, gelukkig voortgekomen.

Krijgd uyt een korte, dikke, hoekige, knobbelige, *Wortel* langwerpig-ronde, van binnen geheel witte, van buyten donker-geele, en met verscheydene *Veelzelworteltjens* omvangen zijnde *Wortel*, in 't begin van *May*, of 't laatste van *April*, aardige *Bladeren*; zes vingeren breedte, wat meer of minder, lang, en in 't midden twee breed; ook aldaar rondachtig, alhoewel voor in een stomp punt cyndigende; en beneeden na de *Wortel* *Bladeren*, als op een lange, smalle voet rustende; boven donker-groen, onder een weynig bleeker; alsze eerst uyt de aarde voortkomen roodachtig van aart; zomtijds met eenige weynige roode *plekjes* verciert; gemeenlijk aan de kanten effen en slegt; in 't midden voorzien met een sterke *Ader*; waar uyt veel andere kleyne ter zijden, tot aan de randen uytvloeyende, voortschieten. In de *Mond* geknauwd, zijn ze niet onaangenaam van smaak; doch een weynig zuurachtig, en wat te zamentrekkende. In 't laatste van *Augustus* verliezen ze allenx hare kracht; en in 't begin van *September* vergaan ze gantichelijc.

Tusschen de zelve, uyt de *Wortel*, komen voort, in 't *Steelen* laatste van *Junius*, en 't begin van *Julius*, een, twee, of ook wel drie *Steelen* 't effens, na gelegentheid van de oudheid en dikheid des gedachten *Wortels*; ruym een voet hoogte opschietende. Zijn teeder en rond; ook bekleed met een aangename groenheid; waar aan zomtijds een, zomtijds geen, ook wel twee kleyne *Bladerijens* groeyen. Boven welke uyt de top der *Steel* drie, vijf, ja dikmaal zeeven langwerpig-ronde, en gelijk als een weynig gehoekte *Knopjens* voortkomen. Als deeze de eene na de andere open gaan, vertoopen zich de *Bloemijens* bleekrood van verwe. Hebben ook een geheel ander gedaante en stelling, als die der voorgemelde soorten van *Lapathum*, of *Patich*: zijn ook, alhoewel anders voor haar zelven niet groot, veel grooter; doch haar rond, vlak, of plat leggende,

Bloemen :

zonder
Zaad na te
laten.Aarde; en
waarneem-
ming.Zander-
hugc
deugden
deceer
Plant.

Namen.

Vier on-
derfchey-
dene voor-
ten.

Grond.

Bloemen
doch hier
noyt Zaad.
Aanwin-
ning.Lavendel
met ge-
fneede
Bladeren.

en als te zaam-gevoegd; rustende op korte en zeer dunne *Steeleijens*. Bestaan uyt zes teedere *Bladerijens*; welke inwendig zeer smal, maar na buyten wat breeder, en aldaar op de wijze van *Cyanus*, of de *Koornbloem*, met drie *Puntjens* ingefneeden; ook van binnen met zommige weynige zeer kleyne geelc *Knopjens* voorzien zijn. Als ze eenige, doch niet veele dagen hebben ongefstaan, vallen ze af. Hebben tot noch toe geen volkomen *Zaad* in deze *Nederlandsche Gewesten* nagelaten; 't welk, wegens de zeer grootte deugden dezer *Plant*, zeer te beklagen is. Want zij kan met groot voordeel gebruykt worden in bijna allerley foorten van Ziekten, en op zulk een wijze als men wil.

Zij bemind van naturen een zandige vette grond, veel Water in de *Zomerijde*, en een warme, wel ter Zon geleegene plaats. Kan gantschelijk niet verdragen de *Winter-koude* en *Vorst* dezer Landen. Word derhalven, in een Pot geplant zijnde, 's *Winters* binness huys bewaard, en droog gehouden.

KRACHTEN.

DE *Wortel* is aangenaam en zoet van smaak; vochtig en koud in den ersten graad. 't *Zap* is zeer goed in allerley *bittege Koorken* en andere krankheeden; want het neemt niet alleen de brand wech, maar ook het verquikt, versterkt het *Hert*, en al de inwendige deelen. Maakt een graage *Maag*: verdrijft de scharphuyd des *Waters*, en verzacht de *Blaas*. Is zeer bequaam voor de gebroken der *Vorst* en der *Keel*. Werkt op 't alderkrachtigste tegens 't vergif, 't zij inwendig ingenomen, of uytwendig *Plaasters-wijze* opgelegd.

CCCI HOOFDSTUK.

LAVENDEL.

DUs in 't *Nederlandsch* genoemd; niet alleen om hare zonderling-goede kragt, maar ook wegens hare bevallige geur ieder aangenaam. In het *Latijn* *LAVENDULA SPICA*, of *NARDUS ITALICA*; in het *Hoogduitsch* *LAVENDER*; in het *Fransch* *LAVANDE*; en in het *Italiaansch* *LAVANDA*.

Hier van zijn mij in haren aart en natuur bekend vier onderfcheydene foorten, als:

I. *LAVENDULA MAJOR LATIFOLIA*, of *grootte, breed-bladerige Lavendel*. II. *MINOR TENUIORE FOLIO*, of *kleyne Lavendel met smaller Bladeren*. III. *FLORE ALBO*, of *met een witte Bloem*. IV. *LAVENDULA FOLIO DISSECTO*, of *Lavendel met gefneede Bladeren*, van *CAROLUS CLUSIUS* genoemd *MULTIFIDA*, of *MULTIFIDO FOLIO*, dat is, *veelbladerig*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede gemeene, en matig gemeste grond; een opene vrije lucht, een warme of wel ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Blijven lange jaren in 't leven: verdragen felle koude, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*. Geeven jaarlijks aardige *Bloemen*, doch in deze Landen noyt enig rijp *Zaad*. Worden echter genoegzaam *vermeengvuldigd* door hare veelvoudige *Zijde-takjens*: welke men 't elkens om 't tweede of derde jaar met de *oude* opneemen, en in een nieuwe grond, tot aan de bovenste toppen, weer in zetten moet. Dus krijgen ze binnen weynig tijds al te zamen nieuwe *Wortelen*, en groeyen voort.

De *LAVENDULA FOLIO DISSECTO*, of *Lavendel met gefneede Bladeren*, zijnde van aart veel teederder dan de andere, verdraagt geen zins veel koude *Herfst-*

reegenen, *Rijp*, of eenige *Vorst*. Moet derhalven, in een Pot gezet zijnde, in *October* binness huys worden gebragt, op een luchtige plaats, daar gantsch niet, of allen bij sterke *Vorst* voor een kleyne tijd, door een yzere *Oven* word gevutrd; en gedurende de *Winter* onderhouden met zeer weynig lauwegemaakt *Reegenwater*, door een *Pan* van onder: want door maar wat te veel zou deeze *Plant* schielijk verderven. In *Maert* moet ze bij goede dagen zomtijds weer buyten zijn gesteld, om dies te eerder de lucht te genieten, tot behouding haars leevens, maar geen zins moet men ze de nagt over laten staan.

Geeft in deze Gewesten, warm gezet zijnde, in *Lavendel* den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk in *April*, met een wassende *Maan*, weer in *Potten* gezayd moet zijn, niet diep, hol en luchtig. Alleenlijk hier door konnen ze *aangewonnen* worden. Zelden blijven ze in deze Landen langer dan twee *Zomers* in 't leven.

KRACHTEN.

LAVENDel, of *Lavendula*, is verwarmende en vetdroogende tot in 't begin van den derden graad; daarbenevens fijn van stof, en dun van deelen.

Met de *Bloemen* in *Wijn* gekookt, en daar van *Trag. l. 1.* gedronken, drijft uyt de *Windes*, de *Nageboorte*, de *c. 18.* *doodc Frucht*, en 't *water van de Blaas*. Doed der *Matth. l. 1.* *Vrouwen Maandfonden* voortkomen: helpt de *keude c. 6.* *Pis*: opend de *verstoptheyd van de Leever*. Verzach *Fern. l. 5.* de *hardigheyd van de Moeder* en *Milt*. Verbeert de *c. 10.* *Maag*. Is goed voor de *vallende Ziekte*; de *Yigt*; *Durant* *Beving*, *Beroerdheyd*, *opstijging van de Moeder*. Ver- *bijl. v. ant.* sterkt de *vergonde en vermoyde Zenuwen*; verkonde *fol. 307.* *Harstsen*, *verkrampene Leeden*, en diergelijke ongeleegentheeden. Verlicht daarenboven den *arbejd der barende Vrouwen*: 't welk ook vermag een halve *Drachma* van het *Zaad* dezer *Plant*; van *Endivie*, en van *Weegbree* elk twee *Scrumpelen*, en een *Scrumpel Peepser*, te zamen gestoten; daar na ingenomen met drie oncen *Water* van *Endivie*, en drie oncen van *Glaskruyd*, of *Parietaria*.

De *Bloemen* alleen in *Wijn* gedistilleert, en daar *Lovic. l. 2.* van een weynig gedronken, versterkt de *Tong*: neemt *c. 118.* wech de *slauwte van 't Hert*; de *Tand-* en *Hoofdpijn*: *Furlysch. l.* verbeert de *lamme Leeden*, daar mee gewasfchen. *Pl. c. 345.* *Cammar.* goed voor de *Hoofdwijmeling*, *Beroerdheyd*, *Geel-* *l. 1. c. 8.* *zucht*, en *Hertklopping*. Het zelve verrichten de *Bloe-* *Dyfen.* *men*, enkelijk gedroogd, gestoten, met wat *Caneel*, *lib. Simp.* *Notemufcaat*, en *Nagelen* vermengd, dan met *Wijn* *fol. 164.* *Tabern.* *l. 2. c. 19.* ingenomen.

Een *Conferve* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar van 's morgens nuchteren de grootte van een *Mufcaat* noot op 't punt van een *Mes* genuttigd, is ook zeer goed tegens de gemelde Gebreken.

De *Bloemen* bij de *Kleederen* gelegd, geeft aan de *Doel. l. 9.* zelve een goede reuk: bewaard ze daarenboven voor *c. 6.* *Motten* en *Wormen*.

De *Oly*, welke van deeze *Plant*, en de *Bloemen*, gedistilleert zijnde, word gewonnen, gemeenlijk genoemd *Speek*, of *Spijk-oly*, is zeer krachtig van reuk; daarbenevens verwarmende en versterkende van aart. Word dikmaal gebruykt om mee te smeeren.

CCCH HOOFDSTUK.

TONGEBLAD.

Heft deezen naam in 't *Nederlandsch* versche-
bekomen, wegens de gelijkheyd der de *stamca.*
Bladeren met een *Tong*. Word in 't
Latijn geheeten *LAURUS ALEXAN-*
DRINA, of ook *BISLINGUA*: in 't
Hoogduitsch *HAUCKBLADT*, of ook

AUFFENBLADT: in het *Fransch* LAURIER ALEXANDRIN, en *Hirre aux langues*; en in het *Italiaansch* HIPPOGLOSSO, of ook LAURO ALESSANDRINO.

Twee bijzondere soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee soorten; namentlijk:

I. De alreeds gemelde LAURUS ALEXANDRINA, of Tongeblad, uyt welks midden der Bladeren noch andere kleynere, gelijk als Tongetjens, aardig te voorschijn komen. II. LAURUS ALEXANDRINA VERA, of opregte Tongeblad, welke op hare Bladeren geen andere, of Tongetjens, heeft. Beyde zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminnen uyt eygeren aart een goede, gemeene, zandige, en met twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdemist tamelijk wel voorziene grond: een vrije, luchtige, genoegzaam ter Zon gelege plaats, en veel Water. Zijn tamelijk hard van natuur: kunnen echter, buyten blijvende, de strenge Winter-koude in deze Landen niet wel verdragen. Moeten derhalven, in Potten geplante, 's Winters binnens huys gezet, met matige vochtigheid onderhouden, en niet voor in 't laatste van Maert, of 't begin van April, na tijds gelegeheid, met een reegenachtige Lucht weer buyten gezet worden.

Bloemen. Zij geven in deze Gewesten bij heete en goede Zomers (eevenwel niet altijd) uyt het midden harer Bladeren kleynere, Stars-wijze getande Bloemtjens, bestaande uyt zes smalle Bladertjens, welke drie en drie bovenalkander zitten, en tuschen den anderen doorspeelen; bleek-groen van verve: in 't midden voorzien met een langwerpig paarsachtig, tamelijk dik Knopje; inzonderheid de eerstgenoemde soort: doch noyt eenig Zaad. Konnen echter bequaamlyk aangeleeld en vermeenigvuldigd worden door hare aangewassene jonge Wortelen; welke men met een wassende Maan in Maert of April van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Tongeblad, of Laurus Alexandrina, is verdroogende, ook wat scherp en bitter van aart.

In Wijn gezoden, en daar van een Roemer gedronken, of de Bladeren gedroogd, gekost, en anderhalf lood daar van met Wijn ingenomen, drijft uyt de Nageboorte, ook 't water der Blaas, en de koude Pis. Is goed teegens 't Gravel, en de Gescheurtheit: verlosst 't hinderd het uitschieten der Moeder; verwekt de Maandstonden; doed de Vrouwen gemakkelijken baren; en helpt de Moeder-opstijging in een korte tijd.

Eeven 't zelve vermag ook het Poeder van de gedroogde Wortelen.

Dit Poeder, beyde van de Wortelen, en van de Bladeren, droogd Wonden en allerley vuyle Zueringen op, als men 't daar over stroyd.

CCIII HOOFDSTUK.

L I M O N I U M .

Namen.

Oerd, zoo wel in 't *Neederlandsch*, als in het *Latijn* en andere Spraaken, mijns weetens, geen anderen naam dan deezen; behalven dat de *Italianen* LIMONIO zeggen.

Vrij onderscheidene soorten.

Van dit aardig Gewas zijn mij in haren aart bekend geworden vijf onderscheidene soorten; namentlijk:

I. LIMONIUM MARINUM BELGICUM, of *Neederlandsch Zee-Limonium*. II. LATIFOLIUM LUSITANICUM, of *breed-bladerig Limonium uyt Portugal*. III. MINUS, anders TENUFOLIUM LUSITANICUM,

of *kleyn, kleyn-bladerig Limonium uyt Portugal*. IV. ELEGANS SYRIACUM, of *Asplenium*, of *schoon Limonium uyt Syrien*, anders edel Limonium met Bladeren van Asplenium. V. LIMONIUM CAPITATUM AMERICANUM, of *veel-knoppig Limonium uyt America*. Niet alle van eenereley Bouwing.

Zij beminnen gemeenelyk een goede, zandige, Grond, luchtige, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene Paerdemist en 't Mol van verrotte Boombladeren genoegzaam doormengde grond: een opene, warme, wel ter Zon gelege plaats, en tamelijk veel Water. Verdragen, buyten gesteld zijnde, ongeerne de Winter-koude. Worden derhalven, met een wassende Maan van April in Potten geplante zijnde, 's Winters binnens huys gebragt, op een luchtige plaats; bewaard zonder groote warmte, en met een weynig lau-gemaakt Regenwater onderhouden. Wij spreken dit van het LIMONIUM LATIFOLIUM LUSITANICUM, of *breed-bladerig Portugalch Limonium*, en van het MINUS LUSITANICUM, of *kleyn Portugalch Limonium*. Welke beyde soorten in deze Landen Bloemen, maar noyt eenig ryp Zaad te voorschijn brengen. Worden echter genoegzaam vermeenigvuldigd door Aanwin-hare aangewassene Wortelen; welke men met een wassende Maan in April van de oude afneemt, en in Potten verplant.

Het LIMONIUM BELGICUM MARINUM, of *Neederlandsch Limonium*, groeyende aan de Zeekant, is van een harden aart. Verdraagt sterke Vorst, en alle ongelegheden der Winter, zonder moeylijkheid. Geeft, bij goede Zomers, volkomen ryp Zaad: het welk met de gedachte Maan van April wil gezayd zijn in een vochtige, met zout Zee-zand vermengde grond. Word ook noch op de voorgedachte wijze vermeenigvuldigd door hare Wortelen, en blijft veel jaren lang in het leeven.

Het LIMONIUM ELEGANS SYRIACUM, of *A-Heerlijk SPLENIADUM*, dat is, *heerlyk Limonium uyt Syrien*, of met Bladeren van Steenvaarn, boven al de andere van een bevallige aanschouwing, is veel teederder van aart. Brengt in deze Gewesten voort uyt een vingerdikke, bruyn-verwige, en voor spits-toegande Wortel, veelvuldige schoone Bladeren, haar op de aarde een weynig in 't ronde verheffende. Staant regt uyt. De grootte zijn een kleynen hand lang; voor twee vingers breed; achter smal; in veel rond-toegande deelen ingesleeden, gelijk het Asplenium, of Steenvaarn: hard van aart; een weynig ruygachtig; donker-groen; stomp toelopende: voor begaafd met een kleyn spitsje, gelijk een Doornje; en in 't midden met een regt-doorgaande Ader; waar uyt veel andere kleynere voortspruyten.

Uyt haar Hert komen te voorschijn verscheydene Steelten: ronde, stijt-staande, gelijk als gewenselde opschietende Steelten ter hoogte van onttrent anderhalve voet; vercierd met eenige gantich smalle, ruyt twee vingers breed lange, en twee, drie, of vier bijalkander gevoegde, voor spits toegande Bladertjens; tuschen welke andere, ook gewenselde, doch korter Zijdetakjens uytspuyten: op welker voorste punten vele digt bij een geschikte, boven breede, ruyge Hoofdjens, of Knoppen, groeyen: waar uyt vele ronde, holle, aan de randen een weynig gekartelde, blauw-verwige, kleynere, lang-durende Bloemen opschieten; en uyt haar midden noch andere kleynere, doch hooger uyt-wassende gantich witte Bloemtjens aardig voortkomen.

Deze soort bemind een zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist, het Mol uyt verdorvene Boomen, en een weynig een-jarige Hoenderdrek doormengd; ook matige vochtigheid. Blijft niet meer dan een Zomer in 't leeven. Geeft in deze koude Gewesten (warm gesteld), bij goede jaren in den Herfst dikmaal volkomen ryp Zaad, en verkerst daar mee: doch Zaad moet

moet voor *koude Winden* en *Herfstregeenen* voorzichtig zijn gewagt: zou anders niet tot zijne volmaaktheid geraken, maar veel eer verrotten.

Aanwin- Alleenlijk door dit *Zaad* kan deze soort *aangevon-*
ning. *nen* en *vermeengvuldigd* worden. Het zelfe moet men, met een wassende *Maan* in *April* of *May*, luchtig in een *Pot* zayen, niet boven een stroobreed diep. Niet meer als een, of ten hoogsten twee *Planten*, mag men in eene *Pot*, in 't midden, ongerept laten staan. De andere moet men'er uyt-neemen, in andere *Potten* zetten, en zes of agt dagen lang voor de *Zon* wachten.

Ameri- Het LIMONIUM CAPITATUM AMERICANUM, of
caisch Limonium, met veel
Knoppen. *Americaanfch Limonium* met veel *Knoppen*, boven aan de *Steele* tusschen twee *Bladeren*, op lange *Steele* *jens*, zes, agt, ja dikmaal tien in geral bij malkander voortkomende, is een aanzienlijke *Plant*, groeyende ontrent drie en een halve voet hoog; ook wel hoger, na dat de *Zomers* warm of koud zijn. Bemind een goede zandige aarde, met een weynig een-jarige kleyn-gewreene Hoenderdrek en het *Mol* der van binnen verdorvene *Boomen* genoegzaam doormengt: een opene, warme, bequaam ter *Zon* gelegene plaats, inzonderheyd bewaard voor alle koude *Ost*- en *Noor*-de-winden.

Bloemen. Vergaat niet haast, maar word van naturen oud. Brengd ieder jaar, voornamentlijk bij warme *Zomers*, kleyne, viergebladerde, voor spits toegaande *Bloemen* voort, boven uyt hare gelchubde *Hoofdjens*, die van het *Cyanus*, of de *gemeene Koornbloem*, niet ongelijk, doch grooter. De werve is bleek-geel. Zelden geopenze in deeze Gewesten eenig rijp *Zaad*. 's *Winters* verliest deeze *Plant* boven hare *Steele* en *Bladeren*; echter altijd aan hare *Wortel* ontrent de aarde eenige der zelve behoudende; welker gedaante zich al vrij

Zelden rijp *Zaad*. zeer vergelijkt met die der *Citroen-bladeren*. Zijn een kleyne hand lang, drie vingers breed, voor spits toegaande; donker-groen-verwig; scharpachtig, of rauw in 't anraken, en voorzien met een regt-doorlopende *Ader*, waar uyt veel andere kleynere voortvloeyen. Aan hare *Steel* zitten ze twee en twee regt teegens over malkander; doch voor in een cyndigende. In het volgende *Voorjaar* schieten uyt deeze weer nieuwe voort.

Hoe waar te nemen. Deeze soort verdraagd in de *Zomer* veel, maar altijd in de *Zon* warm gemaakt *Reegenwater*; doch wil in den *Herfst* weynig vochtigheyd. Kan niet wel *Stormwinden*, *Hagel*, *Vorst*, en diergelijke ongeleegentheeden uytstaen. Word derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* gezayd of geplant zijnde, in 't begin van *October*, wat eerder of later, na dat het Weer zich ansteld, binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, doch zonder eenige *rust* of *wynging*. Maar als nu de *koude* begint te vermeerderen, neemt men ze van daar wech, en men verplant ze, daar ze de warmte des vuurs door een *Oven* kan genieten, wijlze die geerne verdraagd, doch niet digt bij den *Oven*. Mag ook, gedurende de geheele *Winter*, maar alleenlijk een of tweemaal een weynig lauwege-maakt *Reegenwater* van boven ontfangen. Niet voor in 't begin, of ten halven van *April*, mag men ze weer buyten zetten, met een zoete lucht, en aangename reegen; doch voorzichtig gedekt voor *koude* nagten, en bewaard voor *Sneeuwachtige vochtigheyd*.

en in de Winter te wachten. Kan, in deeze koude *Landen*, niet wel *aange-*
wonnen worden. *nen* worden. Kan, in deeze koude *Landen*, niet wel *aange-*
wonnen worden, vernitsze noch volkomen *Zaad*, noch bij de *Wortel* (ten zij met langzaamheyd van tijd) eenige *uytloopzeelen* verkrijgd, welke of van zelfs *Wortel* vatten, of bequaam zijn mogten, om *ingesaden* te worden.

K R A C H T E N .

L *Imonium* is verkoelende van aart. De *Bladeren* *Galen. l. 7.*
zijn warm en droog in den eersten graad; ge-
knauid wordende van een aangename reuk. In
Wijn gekookt, of de *Wortel*, een weynig opge-
droogd zijnde, het zelfe gedaan, en van dit *Nat* een
halve once, of wat minder, gedronken, drijft het
Water, de *Steen*, de *Nageboorte*, en alle onreynigheyd
der *Moeder* af.

Het *Zaad* is zuur van smaak; en heeft een te samen- *Diof. l. 4.*
trekkende kracht. Gedroogd, gestoten, en daar van
twee *Scrupelen* eenige dagen achter malkander 's mor-
gens nuchteren met Wijn ingenomen, is zeer dienstig
tegens de *roode*- en andere *Loop*. Doed ook ophou-
den de overvloedige *Maandfonden* der *Vrouwen*, en is
dienstig teegens meer andere gebreken.

CCCIV HOOFDSTUK.

L A V A S .

Tet alleen in het *Neederlandsch* dus, *Namen*.
maar ook dikmaal *LUBSTOCK*, van
zommige *LAVETSE*, van andere *LUB-*
STICKEL genoemd: in het *Latijn* *LE-*
VISTICUM, en *LIGUSTICUM*: in het
Hoogduytsch *LEIBSTOCKEL*: in het
Franfch *LIVESCHE*, of *LIVECHE*; en in 't *Italiaanfch*
LIGUSTICO.

Deeze *Plant* bemind uyt cygener aart een gemeene, *Grond*.
doch meer een zandige, wel-gesette *grond*, en ta-
melijk veel *Water*. Heeft immers zoo lief een donke-
re, als een opene, vrije plaats. Geeft in deeze kou-
de Gewesten niet altijd, maar alleen in goede warme
Zomers, een weynig *Zaad*. Als dit, 't welk echter *Zelden*
zelden gebeurd, zijne rijpheyd heeft bekomen, word
het, met een wassende *Maan* van *Maert*, ruym een
stroobreed diep, in de aarde gelegd.

Hier door kan ze *vermeengvuldigd*; doch noch be- *Aanwin-*
quaam *aangevonden* worden, door hare bij de *Wortel*
uytgeschotene jongen; welke men op de genoemde
tijd van de *oude* afneemt, en verplant. Is hard van
aart. Kan vele koude *Reegenen*, *Sneeuw*, *Hagel*, *ster-*
ke Vorst, en alle andere ongeleegentheeden des tijds,
zonder schade uytstaen.

K R A C H T E N .

L *Avas*, *Lubstock*, of *Levesticum*, is warm en *Dod. l. 10.*
droog tot in 't begin van den derden graad.

De *Bladeren* en *Wortelen* in Wijn gezoden, *Galen. lib.*
en daar van een Roemertje 's morgens nuchteren ge- *Simp. 7.*
dronken, drijft uyt de *Winden*; slijdt teegens alle ver-
gift; verwarmd het *ingewand*; is goed voor een *koude*
Maag; *Schurftigheyd*, en andere gebreken der *Huyd*.
Zuyverd en geneeft de *Zeer* en *Zweeren*: maakt
een scharp *Gezucht*; een *zuiver* en *schoon Vel*, als men
de *Oogen* daar mee wascht, en 't *Aangezicht* dikmaal
daar mee wrijft.

De *groene Bladeren* gestoten, en op *varfche Wijn* *Fuchf. lib.*
den gelegd, geneezen de zelve. In een *Bad* gedaan, *Herb. cap.*
doen krachtig *zweeten*; neemen wech de *onzuivere*
vlekken der *Huyd*, en verweken der *Vrouwen Maand-*
fonden.

Het *Zaad*, of de gedroogde *Wortel*, gepulverifeert, *Diof. l. 3.*
en daar van een halve of geheele *Drachma* met Wijn *c. 58.*
ingenomen; doed gemakkelijk *wateren*, drijft de
Maandfonden voort, ook de achterblijvende *Nage-*
boorte. Geneeft de opstijging van de *Moeder*; de bee-
ten der *Slangen* en *dolle Honden*, ook van andere gif-
rige *Dieren*.

Treffelijk
middel
tegens de
Vijg.

Het zelve *Zaad*, of de *Bladeren*, met een weynig *Peeterzelie* in Bier gekookt tot op 't derde deel, en dan over de wassem gehouden de vinger, daar de *Vijg*, anders ook de *Haar* genoemd, aan is, zoo verre als 't quaad zich verspreyd heeft, 't overige gezonde met een doek bedekt zijnde; daar na de zelve vinger gekloken in dit kookzel, zoo warm als men 't gemakkelijk verdragen kan, en zoo lang daar in gehouden, tot dat het geheel koud is geworden, geneest deeze zeer smerlijke quaal.

CCCV HOOFDSTUK.

WINDEND
PAERDSHOEFYZER.

Namen.

Het *Zaad*
overge-
zonden
uyt *Ame-
rica*.

Us in het *Nederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheten *FERRUM EQUINUM VOLUBILE*, of *CONTRAVENENUM*; van de *Spaansjaarden* *CONTRAYERVA*. Is een raar, zeer schoon, ongemeen *Gewas*: waar van 't rond en zwartachtig-bruyen *Zaad* in het jaar 1652. mij toegezonden is van de Heer *JACOBUS ZWANENBURGH*, *Consul* der *Nederlanders* te *S. Lucar* in *Spaanje*, met dit opschrift: Een *Zaad* uyt *America*, met de laatste *Spaansche* *Scheepen* overgebragt; 't welk mij van de *Schipper* is mee gedeeld; wiens *Wortel* van de *Spaansjaarden* zeer hoog geacht word, vermits ze (een *drachma*, of wat minder, daar van gebruykt) zeer krachtig werkt tegens alle vergif.

Hoedanig
gezeyd,

Dit *Zaad*, in 't begin van *Maert* gelegt op een varfche *Paerdemist* in een *Glas*, en daar op *Salpeter* water gegoten zijnde (te weeten, *Reegenwater*, waar in een half *Etmaal*, of wat langer, een weynig *Zand*, begon binnen weynige dagen te zwellen: daar na te barften. Doe nam ik het daar uyt; en leyde het in een *Pot*, niet dieper als een stroobreedte. Stelde ook de *Pot* warm ontrent den *Oven*. In 't laatste der zelve *Maand Maert* begon 't zich boven de aarde te verooten. Daar na de *Zon* door de *Venstern*; vervolgens bij goede warme dagen de *Lucht* buyten genietende, schoot dien *Zomer*, zonder eenige verandering van *Gewormt*, *Aardvloeyen*, *Slekken*, of ander ongedierte ('t welk ook noyt geschied aan de *Planten*, waar van 't *Zaad* in zulk *Water* is gelegd geweest) ter hoogte van drie voeten op. In 't tweede jaar noch hoger; en bragt ook in den *Herfst* twee of drie *Bloemen* te voorschijn: doch vergingen weer zonder eenig *Zaad* na te laten.

Grond.
Plaats.

Deeze *Plant* is van naturen zeer teeder. Bemind een goede bequame grond, bestaande uyt drie deelen gemeene aarde, twee deelen grof *Zand*, zonder eenige zoutigheid; een deel twee-jarige kleyn-gewreene *Paerdemist*, en een deel een-jarige *Duyvemist*, genoegzaam door malkander gemengd: een opene, vrije, wel ter *Zon* gelegene plaats, beschut voor alle koude *Oofst*- en *Noorde*-winden; en weynig *Water*.

Wortel.

Hare ronde *Wortel* is niet slegt, maar zeer oneffen vol *Spleeten*, en kleyne *Knobbelen*, met verscheydene ter zijden uytvallende *Veazel-worteltjens* voorzien; ontrent een vinger, wat meer of min dik; uytwendig bruynachtig van verwe, van binnen wit, met vele grauwe *Aderen*, *Marmers*-wijze, doorwerkt; van reuk lieflijk aangenaam.

Bladeren.

Uyt de zelve komen voort zeer schoone bezienswaardige *Bladeren*, ontrent een vingerlid lang; een vin-

ger breed; in 't midden tot op de helft als uytgesneden, en alzo verdeeld in twee rond-toegaande stompe punten, doch achter geheel en gesloten blijvende; vertoonende de gedaante van een breed *Paerdschoefzer*. Hebben regt-doorlopende, en verscheydene dwars *Aderen*; ook op 't breedte van 't *Blad*, ontrent de *Steel*, drie ronde geele *Vlekjens*, of *Stippelen*, zittende drie-hoekig, in plaats van *Nagelen*. Deeze *Bladeren* zijn aangenaam groen-verwig, doch onder een weynig blecker; teeder van aart, en rustende op korte *Steeljens*. De *Bloem* is rond. Heeft, open zijnde, buyten-om vele kleynne witte *Bladertjens* van boven; maar word van binnen, voor zoo veel ik heb konnen bemerken, veel, of verscheyden-verwig. Is ook in 't midden verciert met eenige hoog-uytlichtende *Veazeljens*. Niet lang duren ze, maar vallen in onze Gewesten, na verloop van eenige dagen, ter aarden neer.

Zij word niet alleen door de gehele *Zomer* droog gehouden, maar ook in de *Maanden Augustus* en *September* voor veel vochtigheid, windige dagen en koude nachten nauw-keurig gewagt: ook op de helft van *September*, of een weynig later, na tijds gelegenheid, binnens huys gebragt, en voor de *Venstern* gesteld, om bij goede dagen der *Zonnen* glantsch te mogen genieten, zoo lang mogelijk is. Daar na moet men ze op een warmer plaats zetten, waar in 't *Winter* door een yzere *Oven* gedurig word gevurd, na gelegenheid van de koude; te weeten, eerst om den anderen, daar na ieder dag; ook dagelijks, als de *Vorst* zulks komt te vereytschen, twee, of driemaal; 's morgens ontrent ten zeeven, 's middags ten een, en 's avonds weer ten zes of zeeven uren, op dat het daar de gehele nacht door warm, en de *Vorst* buyten blijve.

Mag ook in deeze gehele *Winter*, waar in zij moet al hare *Bladeren*, en dunne ronde *Stelen* verliest, niet de minste vochtigheid genieten; want hier door zou ze lichtelijk worden aangestoken, en vergaan. Niet voor half *April* moet men ze weer buyten stellen, met een aangename *Lucht*, en zachte *Reegen*: dan noch evenwel haar met een *Glas* wel dekken en voorzichtig wachten, zoo wel voor veel warme als koude vochtigheid, hayrige, scherpe winden, en koude nagten.

Word in deeze Landen alleentijl aangewonnen en Aanwinvermeenigvuldigd door *Zaad*, op de hier boven gemeldde wijze. Ondertusschen, een stuk van de *Wortel* gebroken, maakt ook wel *Knaupen*, of *Oogen*, en dan uytlichtende, groeyd voort.

KRACHTEN.

De *Wortel* van dit windend *Paerdschoefzer*, of *Aart*, *Ferrum equinum volubile*, is een weynig rieken- de van aart, warm en droog tot in 't begin van den tweeden graad.

De zelve gedroogd, en vier *Drachmen* daar van al en zeer knauwende ingenomen; ook anderhalve of twee *Drachmen*, kleyn tot stof gestoten, in een half pintje warme *Wijn* 's avonds of 's morgens gebruykt, verdrijft zeer krachtig de smerten van alle invadende deelen des *Ligchaams*: inzonderheid tweemaal 's daags ingenomen, en daar op warm toegedekt, om te sweeten. Is ongelooflijk-goed tegens allerlei soorten van vergif, wijl 't der zelve kracht teeneemaal wechneemt, en door de *Stoelgang* uyteldrijft. Het toont terstond zijne werken de natuur daar tegen, als een vyand en overwinner van 't zelve.

Verwerkt daarenboven eetenslust; neemt wech alle van de onnatuurlijke hitte, onangezien men zou meenen, dat wortel ze, als warm van aart, de zelve zou vermeederen. Drijft het *Water* en *Graveel* af: verquikt de invadende Geesten, en maakt een vrolijk Gemoe.

Een deel van deeze gedroogde *Wortel* in *Wijn* te dezer weyken gelegd, en daar van dagelijks, 's morgens, of 't na den eeten, 't vierde deel van een pintje gedronken, bewaard

Hoedanig
men deeze
Plant in de
Winter tijl

waartoe-
men.

ning.

wortel

bewaan d

bewaard de menschen voor de Pest: helpt de spijs verzeeren: versterkt de Maag, en jaagt de Winden uyt. Indien iemand van deelen drank zoo veel nuttigd twee of driemaal ter week, hij zal bevinden, dat hij altijd frisch en wel-gesteld zal blijven; ook in wele jaren van gene ziekten zal aangevallen worden.

CCCVI HOOFDSTUK.

L E L I E.

Names.

Oo zeer van een ieder bemind, wegens hare schoone gedaante, verwe, en aangename reuk, als wel bekend. Voerd deeze naam in het Neederlandsch. Word in het Latijn geheeten LILIUM: in het Hoogduitsch LILIE, en GILGEN: in 't Fransch LIS; en in 't Italiaansch GILIO, of LILIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vele bezienswaardige foorten, met verscheydenheid van Bloemen; namentlijk:

I. LILIUM ALBUM VULGARE LATIFOLIUM, of gemeene witte Lelie met breede Bladeren. II. ALBUM FLORE PLENO, of witte Lelie met dubbele Bloemen. III. BYZANTINUM PRÆCOX, of vroege Lelie van Constantinopel. IV. RUBRUM ITALICUM PRÆCOX, of vroege roode Lelie uyt Italien. V. CRUENTUM BULBIFERUM, of Bloedroode Lelie met Bolletjens, tusschen de Bladeren aan de Steel voortkomende. VI. CRUENTUM NON BULBIFERUM, of bloed-roode Lelie zonder Bolletjens. VII. CRUENTUM FLORE PLENO, of Bloedroode Lelie met een dubbele Bloem; evenwel niet ieder, maar alleen om 't tweede of derde jaar dubbel. VIII. MONTANUM FLORE LUTEO PUNCTATO, of Berg-Lelie met een geflappelde gele Bloem. IX. MONTANUM FLORE LUTEO NON PUNCTATO, of Berg-Lelie met een gele Bloem zonder flappelen. X. MONTANUM PUNCTATUM ALBUM, of witte geflappelde Berg-Lelie. XI. NON PUNCTATUM, of witte ongeflappelde Berg-Lelie. XII. MONTANUM FLORE PURPUSCENTE PUNCTATO, of purpure Berg-Lelie met flappelen. XIII. NON PUNCTATUM, of purpure Berg-Lelie zonder flappelen. XIV. BYZANTINUM SEROTINUM, of late Lelie van Constantinopel; anders MARTAGON CONSTANTINOPOLITANUM, of Martagon van Constantinopel gezegt. XV. BYZANTINUM SEROTINUM FLORE MINUATO, of late Lelie van Constantinopel, met een zeer schoone Menie-roode verwe; van vele geheeten MARTAGON POMPOHII, of Martagon van Pomponius. XVI. LILIUM PERSICUM, of Perzjaansche Lelie. XVII. MAJUS MORINI, of groote Lelie van Morin. XVIII. MONTANUM CANADENSE FLORE LUTEO, of Berg-Lelie van Canada met kleine gele Bloemen; en dan noch meer andere. Al te zamen, behalven alleen de laatste genoemde, zijn ze van eenley Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede gemeene, zandige, luchtige en bequaam-gemeste grond; een opene, vrije, wel-geleegene plaats, en veel Reegen. Verdragen seldde koudte, en alle andere ongelegentheden des tijds zonder eenige schade. Worden om het vierde jaar, in 't laatste van Julius, uyt de aarde opgenomen, en terstond, na dat men de grond wel omgesmeeten, ook op nieuws gemest heeft, weer daar in gezet. Moeten niet lang uyt de aarde blijven, of zouden in 't volgende jaar befwaarlijk Bloemen kunnen dragen. Men moet ook meest al de Bollen van mal-kander affcheiden, en de zelve ieder bijzonder, vier vingers breed diep, zetten; zoo zullen ze veel beeter dragen; ook groter Bloemen voortbrengen. Worden ook deezer wijze zeer vermenigvuldigd.

Wil iemand van deeze foorten late, en ook vroege

Bloemen zien, zoo zette hij de Bollen hoog, en ook angedere diep; want dan zullen de hoog vroege, de diep Bloemen te bekoemen.

Het LILIUM MONTANUM CANADENSE FLORE LUTEO, of Lelie van Canada met aardige gele Bloemen, is veel teederder van aart; en verdraagt zeer ongerne de seldde koudte der Winter in deeze Gewesten. Moet derhalven in een Zonnebak, of Pot gezet, en 's Winters binnens huys gebragt: ook 's Zomers niet, voor dat hare Bladeren gantich vergaan zijn, uyt de aarde opgenomen, en terstond weer in een varfche grond verplant worden. Anders zoudt gij haar haast tay of slap zien; en dan zouden ze al langzaam verderven.

KRACHTEN.

DE Bladeren en Wortelen van witte Lelie, of Gal. L. 7. Liliolum album, zijn verdrogende, afvagende, en verteerende van aart; doch de Wortelen meer als de Bladeren.

De Bladeren in roode Wijn gekookt, en op oude Wonden gelegd, geneezen de zelve in een korten tijd.

Gestoten, met Wijn en Honig gemengd, zijn goed teegens het Sprekruur, de versuyghheid der Leeden, de beetten of steeken der Slangen, en anderer giftige Dieren, daar op gelegd zijnde. Neemen ook van de Huid wech alle viekken en sproetelen; doen de rimpelen des Aangezichts vergaan.

De Wortelen in Wijn of Edik gezoden, en drie pl. 1. 1. dagen lang op de Lakdoornen gelegd, verweken de zelve. Eeven deeze Wortel met Boom- of Rozen-oly doormengd, heeld de gebrandheid der Leeden; doodt daar hayt op groeyen: verdfijnt de hardigheid der Moeder: geneest allerlei Zeeren, Zuieren, en Wonden.

De Wortelen en Bloemen in Wijn gekookt, en daar Dod. L. 7. van gedronken, is goed voor de Miltsuchtige; en voor die met Breken zijn gequeld. Maakt ook een week Lighchaam: jaagt door de Stoelgang uyt het geronnen en onzuivere Bloed.

De Bloemen gedistilleert, en daar mee gewasschen, Dist. L. 3. maakt een zuiver en blank Aangezicht. Met wat Ca. 2. 116. neel en Saffraan ingenomen, is goed voor de bared. Matth. L. 3. Vrouwen; de slankheid des Hertzen; om de Nageboorte te doen rijzen; voorts teegens de Waterzucht, en heete Leever, de Heescheheid; en doodt de verlorene Siem weer komen.

De Oly, of Zalf, uyt deeze Bloemen gemaakt, en Ruell. de tot een plaaster bereyd, verzacht alle hardigheid, en Nat. St. gezwollen. Brengt weer ter regt de verrekke Zeenwuen; L. 3. c. 17. Beroerdheid, Lammigheid, en de Kramp.

CCCVII HOOFDSTUK.

M A Y B L O E M.

In het Neederlandsch niet alleen dus, Names. maar ook wel LILIF VANDEN DAELE genoemd, word in het Latijn geheeten LILIUM CONVALLIUM; LILIUM VERNUM, en EPHEMERUM NON LETHALE: in het Hoogduitsch MEYENBLUMLEIN, of MEYENREISZ: in 't Fransch MUGUET: in 't Italiaansch LILIO CONVALLIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vier onderscheydene foorten; namentlijk:

I. LILIUM CONVALLIUM MAJUS, of groote May-bloem. II. CONVALLIUM FLORE ALBO, of May-bloem van een witte couleur. III. FLORE PURPUREO, of purpure Maybloem. IV. LILIUM CONVALLIUM MINUS, of kleine Maybloem; ook genoemd UNIFOLIUM, of Eenblad.

Zij

717 BESCHRYVING DER KRUYDEN, BOLLEN EN BLOEMEN, III BOEK, 718

Grond. Zij groeyen, uyt eygener aart, in allerley slag van grond, doch lieft in een zandige, zoo wel ongemest als gemest. Beminnen een donkere of schaduwwachtige plaats, en veel Water. Verdragen de felle koude der Winter. Geven wel zomtijds volkomen rijp Zaad, doch worden zelden daar door vermeergerlijgd; maar veel meer aangewonnen door hare aangewassene jongen: welke, alsze vijf jaren hebben stil gestaan, opgenomen, en met een wassende Maan van Maert of April, van de oude afgescheyden zijnde, verplantt moeten worden. Zouden, indien dit niet geschiedde, lichtelijk in hare Bloemen komen te verminderen, wijlze te zeer door malkaander groeyen.

**Aanwin-
ding.**

K R A C H T E N .

**Desl. l. 7.
c. 8.** **D**E Bladeren dezer welriekende Maybloem, of *Lilium Convallium*, zijn, zoo wel als de Bloemen zelfs, warm en droog van aart; daar nevens zeer verteerende, dunmakende, en fijn van stof.

**Durantis
lib. Simp.
fol. 259.
Ar. de vill.
nov. Tract.
de Herb.
cap. 256.
Dorsten.
lib. Herb.
fol. 172.
Lonic. l. 2.
c. 231.** De Bloemen in Wijn alleen, of met Bloemen van Lavendel en Rosmarijn gezoden, of gedistilleert, en daar van een weynig gedronken, is krachtig tegens de Broerdrichheid, Lammingheyd, Flerfsyn, Hoofdschuwimeling, vallende Ziekte, beeten van giftige Dieren, en allerley Oog-gebreken, daar in gedaan. Versterkt het Hert, de Harstensen, Gebengenis, en Leever. Doed de verlorene spraak weer komen; ontdoed en geneeft alle Zweeringen: neemt wech de Hertklopping; helpt de Vrouwen, in baren-nood, tot een gemakkelijke verlossing. Versterkt de Maag; verjaagd alle gebreken, uyt vichtige Harstensen voortgekomen; en is dienstig voor de geene, welke vergif in het Ligchaam hebben gekreegen.

De Oly, gemaakt van deeze Bloemen, verzacht wonderlijk de Jgij der Voeten, en de smerten van alle pijnlijke Leeden; daar op gestreken zijnde.

**Camerar.
l. 3. c. 81.** De Wortelen gedroogd, gepulveriseerd, en daar van iets in de Neus opgehaald, doet Niexen, zonder eenige de minste ongelegenheyt, en ontlast de Harstensen van alle slijmige vochtigheden.

CCCVIII HOOFDSTUK.

V L A S K R U Y D .

Namen.

En wel bekend en zeer geliefte Gewas, wegens de bequaamheyt en hoognoodigheyt des gebruyks voor de Menschen door de gantche tijd haars levens. Is ook het eerste, 't welk haar, straks na hare geboorte, en 't laatste, 't welk haar na hare dood word gegeven. Voerd, mijns werens, in 't Nederlandsch geenen anderen naam. Word in 't Latijn geheeten LINUM: in 't Hoogduysch FLASCH: in 't Fransch DU LIN: in 't Italiaansch LINO.

**Zes on-
derfchey-
dene soor-
ten.**

Hier van zijn mij in haren aart zes onderfcheydene soorten bekend; namentlijk:

I. LINUM SATIVUM, of gemeen Vlaskruid. II. LINUM CATHARTICUM MINIMUM, of zeer kleyn purgerend Vlaskruid. III. FLORE LUTEO, of Vlaskruid met een gele Bloem. IV. ARBORESCENS, of Boomachtig Vlaskruid. V. LINUM ORIENTALE, of Oost-Indiaansch Vlaskruid. VI. LINUM UMBILICATUM, of zeer kleyn Vlaskruid met een witte Bloem, en een Naavel gelijkewormig Zaad. Niet alle zijn ze van de zelve Ronwing en Waarneeming.

Grond.

Echter beminnen ze al te zamen, behalven eenesoort, meer een zandige als kleyige, en welgemeste grond: een opene, vrije, bequaam ter Zon gelegene plaats. Blijven niet meer dan een Zomer in 't leven. Geeyen tegens den Herfst volkomen rijp Zaad, en ver-

sterven daar mee. Worden derhalven, in ieder Voorjaar, in Maert of April, met een wassende Maan weer nageopnieuw gezayd; en daar door genoegzaam vermeergerlijgd.

Het LINUM SATIVUM, of gemeen Vlaskruid, is Aanmerkenwaardig, dat het, ter plaats daar 't gezayd word, al 't Voedsel uyt den aardbodem na zich trekt, makende de zelve droog en onvruchtbaar. Ook is het, hoe dichter gezayd, hoe fijner Vlas geeft: in tegendeel, hoe holler, of onduister, hoe groover.

Het LINUM ARBORESCENS, of tot een Boomtje opwassende Vlas, is een aardige Plant, door Zaad, uyt Portugal gezonden, bij mij Anno 1654. gelukkig voortgekomen. Bemind een goede, luchtige, warme, wel de Zon gelegene plaats, en matige vochtigheyt. Blijft zeer lang in 't leven. Geeft gemeenlijk ieder jaar geene, bezienswaardige Bloemen, spruytende uyt de bovenste punten der Takjens, en bestaande uyt vijf ronde Bladerjens; maar zelden volkomen rijp Zaad in deeze koude Landen, ten zij met zeer warme, droge Zomert. Beyde 't Zaa-den de Knopis eeven als die van 't gemeene Vlaskruid.

In ons koud Gewest schiet het twee voeten, zomtijds lager, zomtijds ook hooger op. Verspreyd zich, als men 't voorzichtig opnoeyd, boven in vele ronde Takjens, bekleed met een zwarte Baf; waar aan de Bladeren veelvuldig in 't ronde groeyen. Zijn een vingerbreed, wat meer of minder, lang; in breedte en gedaante die van de MYRTUS MEDIA TARENTINA, of middelbare Tarentijnfche Myrtus, zeer gelijk.

Kan gantchelijk geen koude Herfst-regenen, Mist, Hoemen sterke Vanden, of eenige Vorst verdragen. Word derhalven, met een wassende Maan van April in een Pot, Winter 't zij gezayd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van October, wat eerder of later, na de gelegenheyt van 't Weer, binnens huys gebragt, op een plaats, daar het de Lucht kan genieten, tot dat de koude der buyten zulks komt te verhieden. Gedurende de geheele Winter moet men deeze Plant met slegs een weynig lau reggenwater van boven begieten; en de zelve niet voor in het begin of ten halven van April, met een aangename Lucht en zoete Reegen, weer buyten in de Sonne-stralen stelen. Maar dan noch haar wel wachten, en voorzichtig dekken voor koude nachten, hayrige, of scherpe winden.

K R A C H T E N .

Het Zaad van Vlaskruid, of Linum, 't welk Galen lib. van deeze Plant alleenlijk in de Geneskonst Simp. 7. word gebruykt, is verwarmende in den eersten graad: in vochtigheyt en droogte matig tusschen beyden.

In Wijn gekookt, en daar mee de gezwollen gewafschten, zuiverd de zelve. Met Oly en Anijs in Water gezoden; dan van buyten om den hals geslagen, geneeft de Squinantie, of 't Keel-gezwel; ook andere zwellen der Keel.

Het zelve Zaad met Honig, Oly, en een weynig Dische. l. 2. Wijn gekookt, dan Paps-wijze gebruykt, doet scheyden, en vermorwd alle in- en uytwendige gezwollen. c. 125. Lijnzaad gestoten, en met Rozijnen gegeeten, verdrijft de smerten, en verstopthet der Leever.

In Water gezoden, en dikmaal in de Oogen gedaan, scherp het Gesicht. Warm zijnde, en in een doek laten trekken, dan op de gebranderheyt gelegd, geneeft de zelve. Eeven dit Water door een Clisterie in de Moeder, en Darmen gedaan, verzacht de smerten dezer Ligchaams-deelen.

Lijnzaad gestoten, en dan, of ook geheel, ge-Hippocrateen, slopt het Lijf. Met Honig vermengd, en dus gebruykt, verzacht de Hoest, en zuiverd de Borst.

De

Ded. L. 17. De Oly uyt dit Zaad geparft, verzacht allerley hardicheyd, en verbeeterd alle gekrompene Zeenwaven, ook der zelve trekking en spanning. Eeven deeze Oly met Rhijnfche Wijn gebruykt, is goed teegens het Graveel. Met Roozewater vermengt, verzacht de pijn der Takken aan 't Fondament.

CCCIX HOOFDSTUK.

WILD VLASKRUYD.

Namen.

Us genoemd in het Neederlandsch, word in 't Latijn geheeten LINARIA, of LINUM SYLVESTRE: in 't Hoogduysch LEINKRAUT, KROTTEN-FLACHS, en WILDER FLACHS: in 't Fransch LIN SAUVAGE: in het Italiaansch LINARIA.

Veele aardige foorten; en bezienswaardige foorten; namelijk:

tot veertien in getal hier voorgegeld.

I. LINARIA REPENS CERULEA, of kruypend wild Vlaskruid met kleine bleek-blauwe Bloemen. II. PANNONICA FLORE PALLIDA, of wild Vlaskruid nyl Pannonien met een bleek Bloem. III. PANNONICA FLORE CERULEA, of nyl Pannonien met een blauwe Bloem. IV. FLORE PURPUREA, of met een purpure Bloem. V. PANNONICA FLORE VARIEGATA, of Pannonisch wild Vlaskruid met een bonie twee-verwige Bloem. VI. ANGUSTIFOLIA FLORE CERULEA AMPLO, of smal-gebladerd wild Vlaskruid met een schoone, groote, Heemels-blauwe Bloem. VII. SEDIFOLIA, of met Bladeren van kleyn Hayslook. VIII. FLORE LUTEA, of met een gele Bloem. IX. AUSTRIACA FLORE ALBO ODORATO, of Oostenrijke wild Vlaskruid met een witte welriekende Bloem. X. VALENTINA TRIFOLIA, of met een drie-bladerig loof van Valencia. XI. LUSITANICA, of nyl Portugal. XII. CRITICA SEMINE ODORATO, of nyl Candien, met welriekend Zaad. XIII. LINARIA SCOPARIA, of Bezem wild Vlaskruid, wyl men in Italien Bezemen daar van maakt: anders ook genoemd OSYRIS, of BELVEDERE ITALORUM; om dat het met een vermakelijke groenheid vercierd zijnde, zeer schoon, Pyramiden-wijze, opwaft; geveende den aanschouwers een aangename ooggenlust. XIV. LINARIA BACCIFERA, of wild Vlaskruid met Beziin; behalven noch meer andere. Niet alle zijnze van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Echter beminnenze al te zamen een goede, gemeene, zandige, zoo wel een ongemeste als gemeste grond: een opene Lucht, een warme, welgeleegene plaats, en tamelijk veel Water. Geeven teegens de Winter rijp Zaad, en dan vergaan zommige der genoemde foorten door een weynig koude; te weten: het LINARIA REPENS CERULEA, kruypend wild Vlaskruid met een kleine bleek-blauwe Bloem: SEDIFOLIA, met Bladeren van kleyn Hayslook: VALENTINA TRIFOLIA, drie-gebladerd wild Vlaskruid van Valencia, en LINARIA SCOPARIA, of wild Vlaskruid, bequaam om Bezemen van te maken; 't welk in onze Landen zelden, als met drooge warme Zomers, rijp Zaad bekomt. Derhalven moeten de gemelde foorten ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April, op nieuws, niet diep, weer gezaay worden.

en welke langer duren.

Al de andere, namelijk LINARIA PANNONICA FLORE PALLIDA, Pannonisch wild Vlaskruid met een bleek Bloem: FLORE CERULEA, met een blauwe Bloem: FLORE PURPUREA, met een purpure Bloem: FLORE VARIEGATA, of twee-verwige Bloem: ANGUSTIFOLIA FLORE CERULEA AMPLO, smal-gebladerd, met een groote Heemels-blauwe Bloem: FLORE LUTEA, met een gele Bloem: AUSTRIACA FLORE ALBO ODORATO, Oostenrijfche met een welriekende

witte Bloem; en LINARIA LUSITANICA, of Portugalsch wild Vlaskruid, vergaan niet zoo haast, maar blijven meerder jaren in 't leeven. Konnen reedelijk wel Aanwinde koude en andere ongeleegentheden der Winter uytstaen: geeven ook, bij goeden tijden, jaarlijks genoegzaam rijp Zaad; 't welk met de voorgemelde Maan van April in de aarde word gelegd. Hier door konnen ze genoeg vermeenigvuldigd worden; en dan noch door hare de grond doorlopende jonge Scheutjens, welke men op de zelve genoemde tijd, van de onde neemt.

Het LINARIA ANGUSTIFOLIA FLORE CERULEA Smal-gebladerd wild Vlaskruid met een groote Heemels-blauwe Bloem, heeft een zeer teedere, en korte, bleek-bruyne, Wortel. Geeft uyt de zelve, en ook wel eeven boven de aarde, verscheydene Scheutjens, een voet, wat meer of minder hoog, geheel dun, doch gantich taay en buygzaam, rond, en uyt den blauwen-groen-verwig: aan welke groeyen veele zeer smalle, digt boven malkander gestelde Bladeren, nu uyt Bladeren de eene, dan uyt de andere zijde in het ronde voortkomende; een vinger-breed lang, achter digt aan de Steel gehegt, voor spits toegande, uyt den blauwen-groen: doch aan zommige Bloemdragende Scheuten wat grooter, gelijk in de bijgaande FIGUUR te zien is. Van naturen staenze meer om hoog als neerwaarts gekerd: in 't midden met geen zichtbare Aderjens, maar alleen met een kleyn Ruggetje voorzien.

Uyt de bovenste Hert-punten komen te voorschijn Gedante verscheydene bezienswaardige Bloemen, rustende op korte zeer dunne Steeljens; de een na de ander opgaande. Zijn ruym een halve Ducaton 't in ronde groot, zich vlak open-doende: zonder enige reuk. Bestaan uyt vijf zeer schoone Heemels-blauw-verwige Bladeren; onder smalt, boven breedst, en daar rond toegande. Na verloop van vieren-twintig uren vallen ze ter aarden neer; doch ieder dag komen 's morgens weer nieuwe te voorschijn. Deeze laten na ronde, doch als met eenige Ribbesjens, en boven op met een scharp Puntje vercierde Haysjens, gevuld met een langwerpig-rond, bruyen, blinkend Zaadje, dat van het gemeene Vlaskruid zeer gelijk. Als dit Zaad zijne volkomene rijpheid heeft bekomen, openen de Haysjens zich boven, en scheyden haar in vijf deelen.

Het LINARIA VALENTINA TRIFOLIA, of drie-gebladerd wild Vlaskruid, groeyd uyt een teedere, wit-verwige Wortel, (niet onaangenaam van smaak, doch op 't laatste wat scharp in de Keel), een Maatvoet, wat meer of minder, hoog. Krijgt uyt de zelve zomtijds veele, zomtijds maar twee of drie Steelen; dun, rond, bleek-groen, doch onder bij de aarde een weynig purpurachtig. Waar aan de Bladeren voortkomen in 't ronde bij drieën, hol en luchtig boven malkander: alhoewel men ook aan zommige weynige Steelen zomtijds niet meer dan twee en twee teegens den anderen over ziet zitten. Dikachtig zijn ze, en zacht van aart, gemeenlijk inwendig een weynig hol gefeld: een vinger, wat min of meerder, breed; een lid van een vinger, of wat meer lang; voor in een stomp punt eyndigende; aan de randen effen en slegt; niet glad; bleek- of wit-groen van verwe; alleenlijk voorzien met drie Aderen, niet wel zichtbaar, maar als in de Huyd inwendig blijvende, op de wijze van Plantago of Meeg-bree. In de Mond geknauwt wordende, zijn ze niet onaangenaam van smaak, alhoewel'er een bitterheid, of viezigheid bij gaat.

Uyt de bovenste Toppen schieten ayrswijze boven malkander de Bloemen voort, welke zich van onder de een na de ander openen. Zijn van een wonderlijke gedaante, zeer aardig zittende in 't midden van vijf langwerpige groene Bladerjens; matig van grootte, na de gedaante van een Leenwen-muyt, Helms-wijze gefeld; wit-verwig, in 't midden geel: boven welke twee witte langwerpige Bladerjens, als twee Ezels-oorren, haar teegens malkander opteecken. Hebben

Z z

onder

PAERLEKRUYP.

N het *Nederlandsch* niet alleen dus, Namen: maar ook van sommige STEENZAAD genoemd. In 't *Latijn* MILIUM SOLIS, of ook LITHOSPERMUM: in 't *Hoogduitsch* PERLKRAUT, in 't *Fransch* GRIMIL, of HERBE AUX PERLES: en in 't *Italiaansch* LITOSPERMO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie Drie onderscheydene soorten, te weten:

I. LITHOSPERMUM HORTENSE, gemeen of *Hof- Paerlekruyd*. REPENS ANCHUSÆ FACIE, of *kruypend Paerlekruyd met een gedaante van Anchusa*. III. LITHOSPERMUM SURRECTUM MINIMUM, of *alderkleynste regt-opstaande Paerlekruyd*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Evenwel beminnen ze al te zamen een goede, ge-Grond. meene, zandige, doch luchtige, wel-gemeste grond; een opene, vrije, bequaam ter Zon gelegeene plaats, en tamelijk veel Reegen. Verdragen *Sneeuw*, *Hagel*, *Aart. felle Vorst*, en alle andere ongeleegentheden der *Winter*, zonder eenige moeylikheyt. Blijven (doch niet alle) lange jaren in 't leven, en geeven de meeste tijd volkomen rijp *Zaad*: behalven het LITHOSPERMUM *Zaad*. REPENS ANCHUSÆ FACIE, of *kruypend Paerlekruyd met een gedaante van Anchusa*; 't welk in deze Landen wel ieder jaar *bloeyd*, maar noyt eenig rijp *Zaad* bekومت.

Het LITHOSPERMUM SURRECTUM MINIMUM, of *Alder- alderkleynste regt-opstaande Paerlekruyd*, blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leven, en vergaat van zels, als 't *Zaad* in den *Herfst* rijp geworden is. Word derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan in *April*, op nieuws weer gezayd, niet diep, in een warme plaats. Hier door kan deze soort, gelijk ook het LITHOSPERMUM HORTENSE, of MILIUM SOLIS, gemeen *Paerlekruyd*, alleenlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden.

Het LITHOSPERMUM REPENS ANCHUSÆ FACIE, *Kruypend of kruypend Paerlekruyd met een gedaante van Anchusa*, kan men niet anders *vermeerderen*; dan door hare *Scheutjes*, welke men in de aarde legt, en alsze *Wortelen* gekregen hebben van de *oude afneemt*, en verplant.

K R A C H T E N .

Het *Zaad* van *Paerlekruyd*, of *Milium Solis*, *Dod. l. 3.* is verwarmende en verdrogende tot in den twee-^{6. 31.} den graad.

Twee *Drachmen* van 't zelve gepulveriseert, en met *Diole. l. 3.* Rhijnische Wijn ingenomen, drijft af het *Graveel*, en ^{e. 158.} het *water der Blaas*. Is goed teegens de *koude Pis*, en ^{Flus. l. 27.} voor de geene die van een *Druypers* gequeld worden; ^{e. 11.} ook voor de *Blaas-smerten*. Met Melk uyt der *Vrouwen Borsten* gebruykt, helpt zonderling de *Vrouwen* in *arbejd* zittende. ^{Simp. fac.}

ZEEVENGETYDEN-
K R U Y D .

P het *Nederlandsch* niet alleen dus, *Verfichey-* maar ook van veel *LOTUSKRUYP* de namen. genoemd: in 't *Latijn* LOTUS HERBA, LOTUS SATIVUS, en TRIFOLIUM ODORATUM; in het *Hoogduitsch* STRENGERZENTENKRAUT, of *kort* ^{Sie.}

onder een purpurachtig spits punt, op zulks een *ma-* nier, als men achter aan de *Bloem* van *Consolida Re-* gulus, of *Ridderspooren* ziet. Na verloop van eenige dagen vallen ze op de aarde neer, nalatende eenige langwerpige-ronde en dikke *Zaadkruysjes*, gesteld in 't midden van vijf kleine *Bladerjes*; en inwendig gevuld met een zwart-bruyn hockig *Zaadje*.

Zaad.

Het LINARIA CRITICA SEMINE ODORATO, of *wild Vlaskruyd van Candien*, met een welriekend *Zaad*, zijnde een aangenaam en schoon *Gewas*, bemind een goede zandige aarde, met twee-jarige *Paerdelmift*, en een weynig der verrotte *Boombladeren* doormengt: een opene, warme, wel ter Zon staande plaats, en matige vochtigheyt. Word met een wassende Maan van *April* in een *Pot*, niet boven een *Stroobreed* diep, gezayd; of anderweegen opgekomen zijnde, daar in verplant. Kan gantschelijk geen *koude Herfst-reegenen*, sterke *Windes*, *Mist*, of *Vorst* verdragen. Word derhalven in het begin van *October* gesteld in een plaats binens huys, daar re de Lucht kan genieten, tot dat de uyt-wendige *koude*, of *Vorst*, door de *Venstren* dringende, zulks komt te verbieden. Dan moet menze wel voor de gedachte *Vorst* wachten, zonder haar echter de warmte des vuurs te doen gevoelen, indien het eenigzins voorbij gegaan kan zijn; vermits ze de zelve ongeerne verdraagt. Mag ook niet meer als een of tweemaal, gedurende de gantche *Winter*, met een weynig lauwwarm Reegenwater begoten worden van boven. In 't begin van *April* moet menze met een zoete Lucht en Reegen weer buyten brengen: dan noch evenwel haar zorgvuldig wachten voor *koude rijpende nagten*, en schrale zoo *Ooste-* als *Noorde-winden*; teegens de zelve haar wel dekkende.

Wild Vlaskruyd van Candia.

Hoe in de Winter waar te nemen.

Bloemen.

Zaad.

en noch weer ander Zaad.

Aanwinning.

Zij geeft, in deze koude Gewesten, in de eerste *Zomer* blauwe vijf-gebladerde *Bloemen*, uyt de punten harer teedere *Takken* voortkomende, welke nauwelijks een voet hoog opschieten, ook met kleine, korte, smalle *Bladerjes* omwassen zijn: doch geen volkomen *Zaad*: 't welk echter in 't volgende jaar zijne rijphey verkrijgt; zijnde klein, zwart, en welriekend.

Doch de Natuur hier meê zich noch niet voldaan hebbende, drijft uyt het midden der *Stelen* een ander *Zaad* tusschen de *Bladeren* uyt; klein, rond, grijs-wit-verwig, en neerwaarts hangende gelijk een *Druyftroosje*, van een aardige aanschouwing. Het kan in deze Landen tot geen volkomenheyt geraken, gelijk wel veellicht in heeter Gewesten. Echter kan deze soort bequaamlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden door 't eerst-gemelde rijpgewordene *Zaad*, op de voorgedachte tijd en Maan gezayd. Zelden blijven ze in ons Land langer dan twee jaren in 't leven. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van *PASSERINE*, welke *Plant* een meede soort van 't *wild Vlas* is.

K R A C H T E N .

Aart.

Druyftroosjes lib. Herb. fol. 260. Dod. l. 6. c. 26.

Dorsten. bijl. Plant. fol. 173.

W *ild Vlaskruyd*, of *Linaria*, is warm en vocht van aart.

In Wijn gekookt, en daar van 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken, drijft uyt 't *water der Blaas*; de *Nagehoorte*, de *Maandsonden*; en is goed teegens *vergift*, ook voor de gebreken der *Oogen*. Neemt wech de *vlekken des Aangezichts*: verdrijft de *Nieren*, *Leenden*, en *Moeder-smerten*; desgelijks de *verslaphed* van de *Blaas* en *Nieren*.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* en *Bloemen* is goed voor de *Roos*, en teegens de *Kanker*, daar meê gewasschen. Ook teegens allerlei *heete Geswellen* des *Lighaams*.

SIEBENGEZEIT, om dat het, gelijk zommige meenen, *zeevenmaal* op eenen dag zijne bevallijke renk veranderd. In 't *Fransch* TREFFLE ODORIFERANT; en in het *Italiaansch* LOTO DOMESTICO.

Hier van zijn mij in haren aart veel aardige veranderlijke soorten bekend geworden; namentlijk:

Veel veranderingen in de soorten. I. LOTUS SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE RUBRO, of *Zeevengetijdenkryd met vierhoekige Penlen*, en een roode Bloem; ook gheeten LOTUS TETRAGONOLOBUS. II. SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE LUTEO, of *Lotuskryd met een vierhoekige Peul en gele Bloem*. III. ORNITHOPOIDES, *five flore* LUTEO SILIQUA ORNITHOPODII, of *met een gele Bloem*, en Peul als een Vogelvoet. IV. VESICARIUS HISPANICUS, of *Spaansch Lotuskryd met Blaasjens*. V. SILIQUOSUS CORONATUS MARINUS, of *gekrond Zee-Lotuskryd*. VI. SILIQUOSUS CORONATUS PALUSTRIS LUSITANICUS, of *Portugalsch gekrond Lotuskryd met Penlen*, groeiende in Water-achtige plaatsen. VII. SEGETUM FLORE LUTEO GLOBOSO, of *Lotuskryd wassende in 't Koorn*, met een ronde, gele, Knops-wijze Bloem. VIII. PRATENSI SILIQUOSUS, of *Peuljens*, voorkomende in Gras-velden. IX. BARBARIE FRUTEX DALECHAMPII, of *Heesterachtig Lotuskryd nyt Barbaryen*, geteekend van JACOBUS DALECHAMPIUS. X. LOTUS FRUTEX ELEGANS INCANUS, of *Zeevengetijden struvel-kryd met aardige ruige Bladeren*; en dan noch meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve Boswing en Waarneeming.

Grond, en Plaats. Echter beminnen ze al te zamen een goede, zandige, gemeene, en met twee-jarige Paerdelmilt tamelijk voorziene grond: een opene, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheid. Geeven in den Herfst gemeenelyk volkomen Zaad.

Welke soorten maar alleen Zomer leeven. Het LOTUS SATIVUS, of *gemeen tam Zeevengetijdenkryd*: SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE RUBRO, met vierhoekige Penlen en een roode Bloem: SILIQUOSUS CORONATUS MARINUS, of *gekrond Zee-Lotuskryd*: SILIQUA ORNITHOPODII, met Penlen van Vogelvoet: VESICARIUS HISPANICUS, nyt Spaansje met Blaasjens; en LOTUS SEGETUM FLORE LUTEO GLOBOSO, of in 't Koorn wassende Zeevengetijdenkryd met een ronde gele, Knops-wijze Bloem, blijven niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Geeven, bij goede tijden, teegens de Winter, rijp Zaad, en versterven daar mede. Worden derhalven ieder Voorjaar in April, met een wassende Maan, weer op nieuws gezaaid, niet diep in de aarde, en dezer wijs vermeerderd.

Zeevengetijdenkryd in 't Koorn wassende. Het heeft- genoemde Zeevengetijdenkryd, in 't Koorn wassende, schiet zelden meer dan een voet hoogte boven de aarde op; verdeeld zich echter in vele bleekgroene ronde Zijde-takjes; waar aan vele Bladeren voortkomen, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, niet hoog boven malkander; ruftende op korte Steeljens, en in drieën geteld, op de wijze der andere soorten. Tusschen de zelve komen te voorschijn de Bloemiroffen, tamelijk groot, veel in getal, en gevoerd op korte Steeljens, van een aardige aanbouwing.

Andere, langer durende soorten. Het LOTUS SILIQUOSUS QUADRANGULARIS FLORE LUTEO, Zeevengetijdenkryd met een gele Bloem en vierhoekige Penljens: SILIQUOSUS CORONATUS PALUSTRIS LUSITANICUS, of *Portugalsch Lotuskryd*, wassende in waterachtige plaatsen, met een Kroons-wijze getelde Bloem en Zaadpenlen: BARBARIE FRUTEX DALECHAMPII, of *Heesterachtig Lotuskryd nyt Barbaryen*, beschreven van den hoog-geleerden DALECHAMPIUS; en LOTUS FRUTEX ELEGANS INCANUS, of *Zeevengetijden struvelkryd met zeer schoone ruige Bladeren*, vergeen niet zoo haast, maar blijven eenige jaren in 't leeven.

Heester. Het Heesterachtig Lotuskryd nyt Barbaryen, be-

schreeven van Dalechampsius, groeyd in deeze Landen op tot de hoogte van derdehalve, ook wel drie voeten. Heeft onder al de andere soorten de sterkste en breedste Bladeren, Herf-wijze geteld, voor breed-rond, en onder smal toegeande; uyt den groenen blauw-verwig. Krijgt, als de kleine Bloemjens vergaan zijn, veel korte bij malkander gevoegde Zaad-penljens.

Het Zeevengetijden struvelkryd met schoone ruige Zeevengetijden struvelkryd met ruige Bladeren, bekomt in onze Gewesten nauwelijks de hoogte van twee voeten. De Bladeren zitten veelvuldig in getal aan hare Steeljens. Zijn een weynig blinkende, smal en langwerpig; voor voorzien met een kleyn puntje, als een doornje. Hare Bloemen komen veel grooter, als die van de voorgaande, te voorschijn, in 't bovenste van hare meeningvuldig-verdeelde, ronde en ruige Steeljens, uyt gantich ruige en langwerpige Knopjens.

Deze nu gemelde soorten buyten staande, verdragen ongerne felle Vorst, en diergelijke ongelegenheeden der Winter. Moeten derhalven, in Potten geplant, en in October voor veel kande Herfstregegen gewagt geweest zijnde, binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij harde Vorst door een Kachel word gevuurd. Gedurende dien tijd moet menze slegts met een weynig lauw Regenwater van boven begieten, en in 't begin van April, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten stellen. Dikmaal geeven ze volkomen Zaad: 't welk dan, met een wassende Maan van April of May, de aarde word aanbevolen, niet boven een stroobreed diepte gelegd. Hier door kan men deeze soort vermeerderdigen; en dan ook noch door langzaam-aangewassene jongen, die men met de gemelde Aprilsche Maan van de oude neemt, en verplant.

Het LOTUS QUADRANGULARIS, of TETRAGONOLOBUS FLORE LUTEO, laat zich ook wel door hare Scheutjens vermeerderdigen, als men die met een volle Maan van May of Junius afsnijdt, in een Pot steeft, zes weeken lang op een donkere plaats steld, en zomtijds met Reegenwater van boven begint. Want dan krijgen ze Wortelen, en groeyen voort. Dit heeft mij de ervarentheid geleerd, doe ik niet meer als een kleyn en slecht Plantje van deeze soort had over behouden, en derhalven door de nood gedwongen wierd, een proef hier van te neemen.

Het LOTUS ELEGANS FRUTEX INCANUS is 't teederste van alle, waarom men'er ook in de Herfst en Winter zeer nauw acht op moet neemen, zonder daar ontrent iets te verzuymen.

KRACHTEN.

Zeevengetijdenkryd, of Lotus sativus, is van aard Galen. l. 7. tusschen koud en warm; daar benevens een weynig verdrogende en verteerende.

De Bladeren en 't Zaad in Wijn gekookt, en daar Lonic. hift. van gedronken, doet wateren; neemt wech de brand van de Blaas; de opzigtig van de Moeder, en der zelve smerten; ook van alle andere Leeden. Is goed voor een eerst beginnende Waterzucht; de derdaagsche Koorts, en de beet der giftige Dieren.

De Bladeren, Bloemen, en 't Zaad in Edik en Honig gekookt: dan daar van een Roemertje ingenomen, word geprezen teegens vergif.

Het Zap dezer Bladeren met Honig vermengt, verdrift de vlekken der Oogen; doet de Vliezen en Wollen vergaan, daar in gedaan zijnde, en maakt een helder Gezicht.

De Oly, waar in de Bloemen en Bladeren geweykt of Camerar. geïnfondeert zijn geweest, is dienstig voor alle varfische Wonden; Breuken of Geheertheden; Gezwollen aan 't Fondament, en versjynke Leeden. Versterkt zonderling de Zeenuwen: verzacht de harde en koude gezwollen; vermits ze verterd, verzoet, en verdrift.

CCCXII HOOFDSTUK.

MALLOOTE.

Namen.

Iet alleen in het *Neederlandfch* dys, maar ook van vele *MELILOTE* genoemd: in het *Latijn* *MELILOTUS*: in het *Hoogduytsch* *GROSSER STEINKLEE*, of *BARINKLEE*: in 't *Franfch* *MELOT*; en in het *Italiaanfch* *ME-*

LILOTO.

Veel veranderinge foorten.

Hier van zijn mij in haren aart deeze veranderlijke foorten kenbaar geworden.

I. *MELILOTUS OFFICINARUM VULGARIS FLORE LUTEO*, of *gemeene Malloote met een gele Bloem*, gebruykelyk in de winkelen der Apothekeren. II. *FLORE ALBO*, of *met een witte Bloem*. III. *ITALICUS MAXIMUS*, of *aldergrooſte Italiaanfche Melilote*. IV. *ITALICUS SILIQUOSUS*, of *Peul-dragende Italiaanfche Melilote*. V. *ANNUUS ODORATISSIMUS LUSITANICUS*, of *zeer welriekende Portuſgalfche Malloote*. VI. *INODORUS SUPINUS LUSITANICUS*, of *leggende Portuſgalfche Melilote zonder eenige reuk*. VII. *MELILOTUS SYLVESTRIS*, of *wilde Malloote*; en dan noch meer andere. Niet alle zijne van de zelve *Bewoening* en *Waarneming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, zandige, wel-gemelte grond: een luchtige, vrije, genoegzaam ter Zon ſtaande plaats, en matige vochtigheid. Geeven in den *Herſt* volkomen *Zaad*, en worden dan door een kleyn *Rijp* van 't leeven beroofd, of vergaan van zelfs; vermitsze niet langer dan eene *Zomer* kunnen duren. Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een walfende *Maan van April*, weer *aangevonden* door het gedachte *Zaad*, niet meer dan een ſtroobreedte diep in de aarde gelegd.

Aanwinning.

Gemeene Malloote.

Het *MELILOTUS OFFICINARUM FLORE LUTEO*, ET ALBO, of *gele, en witte Melilote*, in alle Apotheken gebruykelyk, vergaan niet in 't eerste jaar, maar in 't tweede, na datze volkomen *rijp* *Zaad* hebben gegeven. Verdragen ook in de *Winter* sterke *Vorſt*, en allerley andere ongeleegtheeden des tijds zonder eenige ſchade.

Aanwinning.

Het *Zaad* word met de zelve *Aprilſche* *Maan*, als boven, gezayd; en hier door kennenze alleenlijk *vermeengvuldigd* worden.

KRACHTEN.

Averr. lib.

Simp. cap.

43.

Gal. lib. 7.

Med. Simp.

fac.

Cambrar.

l. 3. c. 43.

Trag. l. 2.

c. 3.

Dial. l. 19.

c. 10.

Malloote, of *Melilote*, is verwarmende en verdrogende in den eerſten graad; daarbeneevens een weynig te zamentrekkende, zuiverende, ſcheydende, verteurende, en *rijp* makende van aart.

De *Bladeren* en *Bloemen* in *Wijn* gekookt, en daar van een *Roemerſje* gedronken, verzacht de *ſmerſte* der *Nieren*, en andere *inwendige Ligchaams* deelen. Drijft het *water* der *Blaas* voort; ook 't *Grasvel*; en maakt *rijp* de *Fluyſen* op de *Borſt*.

Het *uytgeparſte Zap* in de *Oogen* gedaan, maakt een helder *Geſicht*. Doed ook ſcheyden en verteeren de *Vliezen* en *Schellen* der *Oogen*.

Het zelve *Zap* vermengt met *Edik* en *Rozen-oly*, verdrijft de *Hoofdpijn*, daar mee beſtrecken zijnde. Met zoete *Wijn* gemengt, en in de *Ooren* gedaan, neemt 'er de *pijn* van wech.

Ruell. l. 3.

c. 35.

De gedroogde *Bloemen* geſchoten, dan met *Wijn* en *Galnoten* vermengt, geneeft de *quade Schurſſigheyd* des *Hoofds*, daar op geſtrecken.

Dioſc. l. 3.

c. 48.

De *Bloemen* met *Rozijnen* in *Wijn* gezoden, en op allerley *gezwollen* gelegd, inzonderheyd op die *der brymlyke Leeden*, verzachten de zelve.

Kraſt lib.

Simp. cap.

28.

Daar van een *Plaſter* gemaakt, en opgelegd, vermorwd ook alle *hardigheyd*.

Deze geheele *Plant* gedroogt, en de *Paerden* te eeten gegeven, verſtrekt haar tot een aangenaam voedsel, en maakt haar vet.

CCCXIII HOOFDSTUK.

KLEYN
MAANKRUYD.

En kleyn en aardig *Gewas*, dus in 't *Verſchey*. *Neederlandfch* genoemd: in 't *Latijn* de namen.

LUNARIA, en *LUNARIA BOTRYTIS*, om dat het in 't midden uyt geeft een kleyn *Steltje*, kluchtig verciert met vele *Druyſ-wijze Knopjen*, gelyk het *Berriſchkruyd*: in het *Hoogduytsch* *MONDKRAUT*, of ook *MONDRAUTE*: in het *Franfch* *TAURE*, of *LUNAIRE*: in het *Italiaanfch* *LUNARIA DEL GRAPPOLO*, of *MINORE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke foorten; te weeten:

I. *LUNARIA BOTRYTIS MAJOR RAMOSA*, of groot getakt *Maankruid*, met vele *Druyſ-wijze geſfelde Knopjen*. II. *LUNARIA BOTRYTIS MINOR*, of kleyn *Maankruid*, ook met *Knopjen*, *Druyſ-wijze geſfeld*. Beyde zijne van even de zelve *Bewoening* en *Waarneming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een goede, zandige, luchtige, met een weynig twee-jarige, kleyn-gevreene, tot aarde geworden *Paerdenmilt*, en het *Mol* van verrotte *Boombladeren* genoegzaam doormengde grond: een opene, luchtige, wel-geleegene plaats, en niet te veel *Reegen*. Verdragen in onze *Landen* ongeener veel *ſharpe*, *bijzende*, *Sneeuwige vochtigheid*, en sterke *Vorſt*. Moeten derhalven, in *Hoe waas* een *Pot* geplant zijnde, in *Oktober* binnens huys gebragt worden, op een luchtige bequame plaats, waar in gantſch niet, of alleen bij harde *Vorſt*, word gevuurd: gedurende deeze tijd met zeer weynig *Reegenwater* onderhouden; en in 't laaſte van *Maert*, of 't begin van *April*, weer buyten geſeld zijn.

Krijgen hier noyt enig *rijp* *Zaad*. Worden echter *aangevonden* en *vermeengvuldigd* door hare jonge aangewallene *Uyloopzelen*. Verhezen midden in de *Zomer* hare *Bladeren*: op welke tijd zij opgenomen, van hare nieuw-aangewallene *Wortelzelen* ontbloot, maar terſtond weer ingezet mogen worden. Doch dan moet men ze bewaren voor de hitte der *Zon*; en tot in 't laaſte van *Auguſtus* ſtellen op een donkerachtige plaats. Daarenboven moet men haar wagten voor vele *Herſtregen*: zoo ſchieten ze weer uyt, en maken 't volgende jaar, in 't laaſte van *April*, of het begin van *May*, nieuw *Loof*.

Het *LUNARIA BOTRYTIS MAJOR RAMOSA*, of groot getakt *Maankruid* met vele *Druyſ-wijze geſfelde Knopjen*, van zommige in het *Hoogduytsch* ook genoemd *WIDERTHON*, ſchiet zelden hooger op dan *Druyſe* hand lengte. Heeft ontrent een handbreed lange, wijzegeen ſtroo dikke, onder ſpits toe gaande, zwartachtige, van binnen geel-verwige *Wortel*, beſtaande uyt te zamenhangende *Vezelwortelzelen*; in de *Mond* geknauwd wordende, van geen zonderlinge ſmaak. Uyt de zelve ſchieten in 't begin van *May* bezienswaardige *Bladeren*, ruſtende op *Steltjen*, twee vinger-keeden, wat meer of minder, lang, dikachtig, en vol *Zap*; geſcheyden in verſcheydene deelen, of *Takjen*, gemeenlijk regt teegens over malkander geſeld: welke al weer verdeeld zijn in vele kleyne deelen: aan hare randen hier en daar een weynig ingefreeden. De onderſte, eerst uyt de *Wortel* voortkomende, zijn de grootſte, de bovenſte de kleynſte en rederſte. De verwe is donker-groen, met eenige bleekheyd vermengt.

Twee foorten.

Grond, en plaats.

ge-te-nen.

Aanwinning.

Wortel. Stelen. Bladeren.

727 KLEYN MAANKRUYD. MAANKRUYD DER CHYMISTEN. VYGEBOON. 728

mengt. Zijn in 't midden, en van alle punten, met eenige teedere *Adertjens* doorlopen: dikachtig van aart; inwendig vochtig. De bovenste teederste geeven zich op verre na zoo breed niet uit als de onderste; zijn ook niet zoo groen-verwig, maar als met een korte bleek-*rugheyd* omvangen.

In de Maand van *Junius* komen tusschen de zelve in 't midden uit de *Wortel* een, twee, of ook wel zomtijds, na gelegetheyd van de grootte en sterkte des *Wortels*, drie *Stielen* t'effens te voorschijn, zijnde zes vingeren breed, wat meer of minder hoog; ontrent rond; een stroo, en wat meerder, dik, inwendig Zap-*pig*; uytwendig bekleed met een aangename groen-*heyd*; en boven verdeeld in verscheydene *hag-
rige Zijde-takjens*, nu uit de ene, dan uit de andere zijde boven malkander voortkomende: beladen met veel kleine, ronde, aardige *Knopjens*, *Druyf-wij-
xen*; doch zonder eenige andere *Bloemen*, of *Zaad*: welke naderhand verflauwende, in haar zelve ver-
gaan.

Bloem-
steel-
metKnop-
jens, doch
zonder
Bloemen.

K R A C H T E N .

Math. 13. c. 135. **K**leyn *Maankruid*, of *LUNARIA BOTRYTIS*, is koud en droog; ook een weinig te zamentrek-
kende, zuiverende, en heefende van aart.

Lobel 1. 1. fol. 984. Durantes lib. 27. fol. 467. Camerar. in- en nuywendige Wonden, quade Zweren, en de Gescheurtheden: voor de Laerverzuchtige; voor die Bloed spouwen, en voor die een Druyppert hebben.

Dal. 1. 5. c. 22. Het zelve *Poeder* met roode *Wijn* te drinken ge-
geeven, is dienstig voor de roode- en witte *Vloeden der Vrouwen*; desgelijks teegens de *Bloedgang*, of *roode Loop*.

De *Bladeren* groen gestoten, en alzoo gelegd op *Wonden*, *opene Gaten*, en andere *Zweren*, gene-
zen de zelve.

*Zeld-
zaamheyd
aan de
Beesten.* Het *Zaad*, of de *Knopjens* dezer *Plant*, worden van zommige voor *vergiftig* gehouden; zoo dat de *Keo-
yen* en *Paerden*, daar van etende, *sterven*. Doch als men haar straks daar op de *Bladeren* te eten geeft, zoo word dezer *quaadaardigheyd* terstond wechge-
nomen, en de *Beesten* behouden haar leven.

CCCXV HOOFDSTUK.

MAANKRUYD der CHYMISTEN.

Namen. **O**k, gelijk het voorgaande, een kleyn en aardig *Gewas*. Word in 't *Nee-
derlandisch* dus genoemd. In 't *La-
teijn* *LUNARIA CHYMICORUM*: in 't
Hoogdantsch *MONDKRAUT VON DIE
CHYMISTEN*: in het *Fransch* *LUNA-
IRE DE CHEMISTES*; en in 't *Italiaansch* *LUNARIA DI
ALCHIMISTI*.

*Grond, en
Plaats.* Bemind uyt eygener aart een geheel zandige, goede
aarde, met een weynig een-jarige *Paedemist* door-
mengt: een opene, vrije, warme plaats, en matige
vochtigheyd in de *Zomerijde*. Verdraagt ongeerne
felle *Vorst* in dezer *Gewesten*. Moet derhalven, in
een *Pot* geplaat zijnde, in *October* binnens huys wor-
den gebracht, op een luchtige plaats, zonder of met
Vuur: gedurende de *Winter* onderhouden met een
weynig lauwigemaaht *Reegenwater*, vermits ze in dien
tijd door een weynig te veel lichtelijk zou aangestoken
worden, en verrotten. Niet voor half *April* mag

Hoe in de
Winter
waar te
neemen.

menze weer buyten de *Zonnestralen* voorstellen, met
een aangename zachte *Reegen*.

In dezer koude *Landen* wordze *aangevonnen*, niet *Aanwin-
alleen* door haar *Zaad*, wanneer 't zijne rijpheyd mogt *ning-
bekomen* ('t welk hier zelden gebeurt, ten zij bij hee-
te *Voorjaren*) met een wassende *Maan* van *April* in een
Pot gelegd, gevuld met goede zandige aarde, zonder
eenige *Mist*, ontrent een kleyn vingerbreed diep; maar
ook door eenige weynige *jonge Scheutjens*, met lang-
heyd van tijd voortkomende. Welke men, als ze
bequamsam zijn, niet de gemelde *Aprilische Maan* af-
neemt en verplant.

Dit bezienswaardig en teeder *Gewas* heeft in onze
koude *Gewesten* een dikke, ronde, een vinger of daar
ontrent lang zijnde *Wortel*, met eenige kleynen en wey-
nige hol van malkander gestelde *Veexelen* voorzien;
onder wat dunner toelopende, inwendig wit, van buy-
ten bleek-bruyn van verwe; rondom met veel (zom-
tijds meer als twintig) kleynen, ronde *Knobbeltjens*,
ontrent even verre ordentlijk van den anderen gesteld,
begaafd.

Uyt de zelve komen voort, in 't begin van *May*, waar uyt
of in laatste van *April*, niet meer dan twee kleynen
Bladertjens, ieder twee vingerleeden, wat meer of min-
der, lang; een halve vinger of wat meer breed, in 't *Bladert-
midden* op 't breedste; voor en onder aan de *Wortel*
in een verminderend stomp punt eyndigende. Rusten
op geene *Steeltjens*, maar spruyten zonder de zelve als
uyt de *Wortel*; doch even boven de aarde zich ver-
heffende. Zijn aan de randen niet *gezaagd*, maar ef-
fen en slegt; in 't midden voorzien met een regt-door-
lopende groote *Ader*; waar uyt verscheydene kleynen, *Hare ge-
ter zijden* uytvloeyende, voortschieten: boven, na de
Zon gekeerd, begaafd met een zeer bevallige uyt den
groenen bleek-blauw blinkende couleur, doch van on-
der bleeker.

Uyt welker midden opschiet een eenig *Steeltje*, zoo *Bloem-
lang* als de middenste vinger, wat meer of min; on-
der een stroo dik, doch na boven wat dunner; rond,
gantich ruig; verciert met een schoone, wat blinken-
de, aangename bleek-purpure verwe. Op des zelve
bovenste punt ziet men een eenige *Bloem*; niet groot;
ook niet aan de rand gesneden, maar zich boven in 't
ronde openende, geheel hol van binnen; niet qualijk
vertoonende de gedaante van een *Kopje*, of *Bekertje*;
verciert met een verwonderens-waardige, schoone,
blinkende, donker-blauwe verwe; waar onder eenige
als zwart-donker-blauwe *streepen* doorlopen. Als ze
zommige dagen open gestaan heeft, vergaat ze in haar
zelven, en valt af; nalatende een ronde, doch ook
zomtijds wat gehoekte *Knop*, eerst uyt den bruynen
groenachtig, daar na blinkend bleek-blauw, voorzien
met eenige donker-blauwe *streepen*, even gelijk de *Bloe-
men*, doch sterker; ontrent op de wijze en na de ge-
daante van het *HERBA PARIS*, of *Wolfs-bezie*. Zom-
tijds is ze met *Zaad* gevuld.

K R A C H T E N .

Deze aardige *Plant*, uyt eygener aart groeyen-*Gebruik*,
de op zommige *Bergen* in *Hongaryen* en *Bo-
hemien*, waar van het *Zaad* mij uyt *Wenen* *om van
Quikzil-
ver Zilver*
is toegezonden geweest door den Ed. Heer N. *Why-
DERHOUT*, word van eenige *curieuze Chymisten* in die
Gewesten gebruykt, om van *Quikzilver goed, vast Zil-
ver* te maken; en heeft ter diert oorzaak de gemelde
naam bekomen.

V Y G E B O O N .

Namen. Us in het *Neederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *LUPINUS*, en daar van daan ook wel in onze Taal *LUPINEN*; in het *Hoogduytsch* *FRIGROHNEN*; in het *Fransch* *LUPINS*; en in 't *Italiaansch* *LUPINO*.

Zesderley soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zes soorten; namelijk:

I. LUPINUS MAJOR LATIFOLIUS CŒRULEO FLORE *IT PURPUREO VARIEGATO*, of *grootte breedbladerige Vijgeboon met een blauwe en purpur-bonte Bloem*: welke, eenige dagen open gestaan hebbende, hare purpur-roode streep gantschelijk verliest, en te eenemaal veranderd in een aangename witheyd, zonder verdering: zoo dat op eene *Steel* boven malkander te gelijk gezien worden met een zonderling vermaak, zoo wel *blauw en wit*, als *blauw en purpurbonte Bloemen*.

II. LATIFOLIUS CŒRULEUS MEDIUS, of *middelbaar breed-bladerige Vijgeboon met een blauwe Bloem*. **III. MINOR CŒRULEUS ANGUSTIFOLIUS**, of *kleyne blauwe Vijgeboon met smalle Bladeren*; ook genoemd *LUPINUS SYLVESTRIS*, of *Wilde Vijgeboon*. **IV. FLORE CARNEO PURPURASCENTE**, of *Vijgeboon met een donkere lijfverwige couleur*. **V. FLORE ALBO**, of *met een witte Bloem*. **VI. LUPINUS FLORE LUTEO ODORATO**, of *Vijgeboon met een gele welriekende Bloem*. Alle zijne van even de zelve *Bewooging* en *Waarneming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, weynig gemelte grond; en opene lucht: een warme, wel-geleegene plaats; en matige vochtigheyd. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. **Zaad.** Geven voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan dan van zels.

Aanwinning. Moeten derhalven in ieder *Voorjaar*, met een wafende *Maan* van *Maert* of *April*, weer op nieuws zijn gelegd in een varfch-omgelmeeene aarde, niet boven een halve vinger breed diep. Deezer wijs konnen ze alkenlijk *vermeengvuldigd* worden.

K R A C H T E N .

Gal. lib. Simp. 6. **D**E *Fruchten* van *Vijgeboonen*, of *Lupinen*, zijn warm en droog in den tweeden graad; ook verdeelende, verteerende, dunmakende, en afvagende van aart; doch onbequaam om ter spijs te gebruyken, vermits ze zwaar te verteeren vallen, en grof bloed veroorzaken.

Apule. hij. Plant. cap. 110. Diaph. l. 2. c. 132. De *Lupinen* gestoten, en de kinderen, 's morgens noch nuchteren, op de Navel gelegd, of met Honig ingenomen; of ook in *Wijn* gezoden, en nuchteren daar van gedronken, is een dienstig middel, om de *Wormen* te dooden, en uyt te drijven.

Acer. lib. Simp. c. 39. Het zelve *Poeder*, of *Meel*, is goed tegens de *Wrat-ten*; ook voor de *Speen* of *Takken* aan 't *Fondament*, daar op gestroyd zijnde. Mer *Meel* van *Garftenmout* en *Water* vermengt, verzacht allerley *Gezwellen* en *Apostematien*; daar opgelegd. Op de *pestilentielle Karbonkelen* gedaan, als men 't met *Edik* vermengt heeft, doed de zelve uytbreken.

Flin. l. 22. c. 25. Het zelve *Meel* in *Water* en *Edik*, of ook met wat *Honig* gekookt, en op *blauwgeflagene Plekken*, *Klieren*, en andere harde *Gezwellen* gelegd, doed de zelve scheyden, verteeren, en vergaan.

Trag. l. 1. c. 15. Dorsten. hij. Simp. fol. 176. *Lupinen* in *Wijn* gezoden, en daar meê dagelijks gewasschen, maakt een *schoon en klaar Aangezicht*; neemt'er alle *vlekken*, *puysten*, en *Zomerproetelen* van wech: desgelijks van de *huyd* alle *Schurfsheyd*,

gnade Zeeren, *sprenke Vuur*, en diergelijke onreynigheden.

Het *Water*, gedistilleert van de *Bloemen*, vermag even 't zelve.

W O U W E .

 An al de ingezetenen der *Neederlandsen* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten *LUTUM HERBA*; *LUTEA*, of *LUTEOLA*: in 't *Hoogduytsch* *STREICHKRAUT*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee onderscheydene soorten; namelijk:

I. LUTEA VULGARIS, of *gemeene Wouw*. **II. LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA**, of *geel-verwige Wouw van Candien*, met een gedaante van *Hennip*. Beyde zijne niet van de zelve *Bewooging* en *Waarneming*.

Zij beminnen een gemeene, goede, zandige, ma-Grond, en tig, en ook met twee-jarige *Paerdemist* wel voor-plaats-ziene grond: een opene lucht; welgeleegene warme plaats, en tamelijk veel *Water*. Konnen redelijk wel selte *koude*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds uytstaen.

Het *LUTUM HERBA*, of *gemeene Wouw*, blijft Gemeene niet meer dan twee *Zomers* in 't leven. Geeft in 't *Wouw*.

tweede jaar rijp *Zaad*, en vergaat daar meê. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, of ten minsten om 't tweede, door 't zelve *Zaad*, niet diep in de aarde gelegd, weer vernieuwd worden. Dikmaal komt het, door 't uytgevallene, genoeg van zels op. Alleen hier door kan men ze *aanwinnen*.

Het *LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA*, of *geel-verwige Wouw van Candia*, met een gedaante van *wige Wouw*, geeft uyt hare een vinger of duym dikke, van *Candien* zoo wel in als uytwendig geel-verwige *Wortel* (ver-deeld, rond, sterk, met vele kleynen knobbeltjen *Wortel* voorzien, met een geelachtig *Zap* begaafd, en zeer bitter van smaak) verscheydene *Steele*, vier, ook *Steele*.

wel vijf voeten hoog opfclietende; eerst groen-blinkende, maar daar na geelachtig wordende; van een aangename aanschouwing, gemeenlijk een vinger dik, en met vele streepen voorzien. Waar aan rondom, op de wijze van *Hennip*, vele schoone *Bladeren* groeyen; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, boven malkander. Zijn een hand, wat meer of minder lang; vijf, zes, en zeeven vingeren breed; in zeeven, en ook neegen *deelen*, diep en aardig *gesneden*: waar van men de onderste vier tot aan de regt-doorgaande *Steel* als van den anderen gescheyden ziet: zomtijds regt teegens over malkander, doch wel meest d'een een weynig boven de ander zittende: waar tegens de bovenste onder als geveleugd (op de wijze van het *THAPSIA* Gedaante *MAJOR LATIFOLIA*, *groot breed-bladerig Thapsia*, of een stelling der *bladeren* ook van 't *CENTAURUM MAJUS ALPINUS FLORE LUTEA*, of *groot Berg-Santorie met een gele Bloem*) aan malkander vast houden: zijnde niet alle even groot, maar aan de eene of de andere zijde kleynere; voor al tijd in een uytlopende, 't welk gemeenlijk 't grootste van allen is; en doorgaans met twee hoeken, ook eenige wel drie of vier, ingesneden; alle echter in een zeer spits en langachtig punt cyndigende; rondom met kleynen en groote, evenwel subtile *Tandjens* cierlijk gezaagd; teeder en zacht van aart: boven helder groen-verwig, lichtelijk geel wordende, en zonder enige plantfch, onder veel lichter, en van naturen blinkende. Ieder deel is begaafd met een *Aderje*; niet regt in 't midden, maar doorgaans eenzijdig zittende, gelijk men ziet in het *HELLEBORUS NIGER TRIFOLIATUS*, of *zwarte drie-gebladerde Nieuw wortel*: waar uyt zeer vele kleynen

LUTEOLA CANNABINOIDES CRETICA.

kleyn teedere, geheel boven krom ter zijden tytlopende, voortfchieten. De smaak dezer *Bladeren*, als men ze in de Mond knauwd, is bitter. Ruffen op heldere, of bleek-blinkende *Steeleus*, gemeenlijk opwaarts gekeerd; boven met een kleyn *geufje* plat, onder rond, ontrent twee of drie vingerbreed lang.

Gefalte
der
bloem-
jens.

Tuffchen de zelve, in het bovenfte, of de top der *Steele*, vertoonen zich (op de wijze van *CANNABIS* of *Hennip*) veel korte, *Ayri-wijze* te zaam-gevoegde *Bloemijens* (indien men ze dien naam mag geeven), en tuffchen de zelve ook fmalte teedere *Bladerijens*. Eerft zijn ze groen; maar worden daar na geel. Beftaan uyt zeeven, agt, en neegen groene *Knoppjens*, of *Afhange-eltyens*, een firoobreed, wat min of meer, lang; ontrent vierkant, in 't midden voorzien met een inwendig *Streepje*. Een lange tijd blijven ze hangen; en eyndelijk geel geworden zijnde, vallen ze neer, zonder in deeze Gewelften enig *Zaad* na te laten.

Langdu-
righyd.

Deeze foort vergaet niet haalt, maar blijft veele jaren in 't leeven. Wil in de *Winter* op hare *Wortel* met *Run* bedekt zijn; vermits ze zomtijds door de *Vorft* wel befchadigd word. Is derhalven niet quaad, dat men altijd iets daar van in een Pot binnens huys beware tegens de aankomft der *Wintertijd*.

Aanwin-
ning.

Schoon ze geen *Zaad* geeft, zoo kan men ze echter in onze Landen *aanwinnen* door hare aangegroeyde *Wortelen*; welke men met een waffende Maan in *April* van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Gebruyk.

Wouw, of *Luteola*, heeft in de *Geneeskunst* tot noch toe geen gebruyk of nuttigheid gehad. Is alleen dienftig voor de *Verweri*, om aan de Wolle, ook *Linne-lakenen*, een geele, Goud-geele, ook groene verwe te geeven.

CCCXVII HOOFDSTUK.

H O P P E .

Namen.

Y veele zoo wel bekend, als gedurig gebruykelyk. Word in het *Nederlandsch* gemeenlijk dus, of ook *Hoppereuyd* genoemd. In het *Latijn* geheeten *LUPULUS*: in het *Hoogduytsch* *HOPFEN*: in het *Franfch* *HOUBLON*: en in het *Italiaanfch* *LUPOLO*, of ook *BRUSCANDOLA*.

Twee
foorten.

Hier van zijn mij in haren aart twee bijzondere foorten bekend, namentlijk:

I. *LUPULUS SATIVUS* of *MAS*, tamme *Hop*, of *Hop mannetje*. II. *LUPULUS SYLVESTRIS*, of *FERMINA*, wilde *Hop*, of *Hop wijffe*: wel van naturen niet wild; maar alleen dus genoemd, om datze voortkomt zonder eenige *Bewijng*, *Oeffening* en *Waarneeming*.

Grond, en
Plaats.

Beminnen een losse, zandige, en vetgemefte grond: een vrije, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheid. Geeven, bij goede tijden, volkomen rijp *Zaad*. Blijven veele jaren in 't leeven. Worden in de *Winter*, door sterke *Vorft*, niet lichtelijk befchadigd. Moeten ieder *Voorjaar*, in de *Maert*, van hare doode *ftruyken* gezuiverd, en op nieuws met goede *Mift* verzorgd zijn.

Aanwin-
ning.

Konnen *aangeuonen* en *vermeenigoudigd* worden, niet alleen door haar *Zaad*, 't welk met een afgaande Maan van *April* of *May* niet diep in de aarde word gelegd; maar ook op noch twee andere wijzen. Eerft, door hare aangewallene *Wortelen*. Ten anderen door eenige afgefneedenen nieuwelijks utgelopene jonge *Rancken*, die men met een afgaande Maan van *Maert* in-

steekt: waar op ze spoedig *Wortel* vatten; zoo fterk als de oude opfchieten, en noch dien zelve *Zomer* *Vruchten* dragen.

Wil iemand van deeze *Planten* goede bequame *Hoe men* *Vruchten* winnen, die neeme in de Maand *Maert* wech de helft, of wat meer, van hare jonge *Scheuten*, zoo worden ze krachtig; krijgen veele en groote *Bloemen*; men anders weynige, maar veel *Bladeren*.

Deeze jonge *Scheuten* opgezoden, en genuttigd *Gebruyk* voor een *Salade*, of als *Aspergiens*, beyde van de wilde en tamme, zijn zeer gezond voor een ieder.

Men kan ook deeze *Planten* gebruyken, om *Pries-deezen* *len*, *Zomerhuysjens*, *Bogen*, en diergelijke te bekleden; op dat men in heete dagen daar onder een aangename fchaduw mogt genieten.

K R A C H T E N .

HOp, of *Lupulus Salicarius*, is warm en droog in den tweeden graad; ook openende, afvaggende, en door haren zwaren reuk het Hoofd bezwarende.

Word niet alleen gebruykt tot de *Bierbronging*, maar ook tegens verscheydene gebreken, veroorzaakt door melancholisch *Bloed*.

De jonge *Scheuten* gegeten als een *Salade*, zijn aangenaam, goed, en gezond, voor alle oude *Lieden*, ook voor het geheele *Ingewand*. Want ze verwekken een zachte *Stoelgang*, en doen het *water der Blaas* fchieten.

De zelve *Scheuten* in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, ftrijdt tegens allerley *vergift*: helpt de *Waterauchtige*, en de geene die *fchurfig*, of met andere onreynigheden der *Huyd* beladen zijn; die *verstoppe Borst*, of de *Geelzucht* hebben. De zelve gekookte *Scheuten* op de *Milt* gelegd, geneezen de *Milt-gebreken*.

De *Bladeren*, jonge *Scheuten*, en de *Bel-bloemen* in *Wijn* gekookt, en daar van een Roemerje's morgens nuchteren gedronken, opend de *verstoppeyd der Leever*, *Milt* en *Nieren*: zuiverd het *Bloed*, en is goed voor langdurende *Koortzen*.

Het uytgeparfte *Zap* met *Zuyter* tot een *Syrop* *Lobel* l. 1. gekookt, is goed tegens de *Geelzucht*; *hinzig* *Bloed*, *fol. 75a*, *galachtige*, en ook andere *Koortzen*. Opend de *verstopping van het Ingewand*.

Een halve *Drachma* van het gepulverfeerde *Zaad* met *Wijn* ingenomen, drijft het *water van de Blaas* voort: doed der *Vrouwen Maandfonden* voortkomen, en doed de *Wormen*.

CCCXVIII HOOFDSTUK.

P E E P E R .

Us genoemd in het *Nederlandsch*, *Vier on-* in het *Latijn* *PIPER*: waar van in *Indi-* diën vier bijzondere foorten worden ge- vonden; meest al te zaam verfcillende in hare gedaante, en felling der *Bladeren*; te weten:

I. *PIPER LONGUM*, of *lange Peper*; welke alleen aan zijn *Steeltje* groeyd. II. *PIPER AETHIOPI-CUM*, of *Peper wys* *Moorendland*, welke tros-wijze te zamen hangt. III. *PIPER ALBUM*, of *witte Peper*, gehouden voor de beste van alle. IV. *PIPER NIGRUM*, Der zelve of onze *gemeene zwarte Peper*; welkers gedaante in de namen. bij gaande *Figuur* na 't leeven is afgeteekend. Word op het *Hoogduytsch* geheeten *PEFFER*; in het *Franfch* *POIVRE*; in 't *Italiaanfch* *PEPE*, of *PEVERE NERO*; in 't *Arabisch* *FULFEL* of *FILFIL*. Van de *Malabaren* *MOLANGA*: van de andere *Indianen* *LADA*, *MERICHE*, en *MOROS*; doch de *lange Peper* *PIMPILUM* of *PEPILINI*.
Zij

Hoeze waft. Zij waft uyt eygener aart gelijk onze *Hop*; zich windende om een stok of boom, bij welkeze gezaayd of geplant word; zou anders langs de aarde neer kruypen, vermits ze zich van zelfs niet kan oprechten. Hoe ze ouder word, hoeze meerder *Fruchten* draagt.

Wortel. Geeft ieder jaar uyt hare bruyen-verwige, korte, niet diep in de aarde schietende *Wortel* nieuwe *Steele*n; zijnde rond, *Gras-groen*; gemeenlijk wat *Knobbelig*, of oneffen; van binnen gevuld met een wit *Marg*: waar uyt ter zijden verscheydene *Zijde-takjens* voortkomen; en aan de zelve schoone *Bladeren*, doorgaans drie en drie bij malkander gevoegd. In gedaante zijn ze die van onze *gemeene Peereboomen* niet zeer ongelijk; drie en vier vingerbreed lang; twee en derde halve vingerbreed; in 't midden alderbreedst, doch voor in een kort punt eyndigende: aan de randen effen en slegt; hard en stijf van aart; boven donker-groen-verwig en blinkende, onder bleeker: in 't midden voorzien met een regt-doorgaande groote *Ader*; uyt welke veel andere vloeyen, door 't geheele *Blad* lopende. Rusten op korte *Steele*n. In de *Maand* geknauwd wordende, vallen ze wat bijtende van aart; doch geeven een aangename geur van zich.

Fruchten. Uyt de voorste punten, ook wel ter zijden van de voornaamste *Steele*n, ziet men voortspruyten de *Fruchten*, of *Peepertrossen*, zonder *Bloemen*. Zijn een vinger, wat meer of minder lang; neerwaarts-hangende; niet zeer dik; voor spits toe gaande. Bestaan uyt dertig, veertig, ook wel vijftig ronde *Korlen*. Blijven groen, tot datze eyndelijk in haar zelve droogen; vervolgens bruyen, en daar na zwart worden.

Aanwinning. Als men dit *Zaad* op zijnen tijd de aarde beveeld, ziet men het binnen weynige dagen te voorschijn komen. Alleenlijk hier door kan deze *Plant* *aangewonnen*; *vermeengvuldigd*, en *eenswijdurend* gemaakt worden.

KRACHTEN.

Aart der Peepers. DE *Peeper* is verwarmende en verdrogende van aart, tot in 't laatste van den derden graad; ook doordringende, dunmakende, verdeelende, openende, en een weynig tot zich trekkende.

en gebruyk tot Geneesmiddelen. Verdrijft de *Winden*; droogt op alle *vochtigheeden*: verward en versterkt de *Maag*: verwekt *eienlust*; neemt wech de *duysterheid* van 't *Gezicht*: enige dagen achter malkander 's morgens nuchteren drie geheele *Korlen* ingenomen, is goed voor de *Water-zuchtige*; teegens *oeris*; en neemt wech de *Tandpijn*, als men ze in *Water* kookt, en 't zelve, noch warm, in de *Maand* houdt.

CCCIX HOOFDSTUK.

J E N E T T E.

Namen. IN het *Nederlandsch* niet alleen dus, maar ook *CHRISTUS OOG* genoemd: in het *Latijn* *LYCHNIS*, *OCULUS CHRISTI*, of *COELI ROSA*: in het *Hoogduitsch* *FRAUWEN ROSELEIN*, *HIMMELS ROSELEIN*, of ook *WIDERSTOSZ*: in het *Franfch* *OEILLITES*, of *OEILLITES DE DIEU*: in 't *Italiaansch* *LICHNIDE*.

Veranderlijke soortten. Hier van zijn mij in haren aart veele schoone, veranderlijke soorten bekend geworden; van welke wij hier (wijlze niet alle van de zelve *Boswing* en *Waarneeming* zijn) een weynig in 't *byzonder* zullen spreken.

Eerste soort, van vijfderley slag. I. *LYCHNIS CORONARIA*, of *Jenette*, is voortijds gebruykt geworden, om daar mee *Kransen* en *Kroonen* te versieren. Hier van zijn mij vijf bijzondere soorten bekend, namelijk: I. *LYCHNIS CORONARIA FLORE ALBO SIMPLICI*, of *Kroon-Jenette met een witte*

enkele Bloem. II. *FLORE RUBRO SIMPLICI*, met een *roode enkele Bloem*. III. *FLORE VARIEGATO SIMPLICI*, met een *bonte enkele Bloem*. IV. *FLORE RUBRO PLENO*, met een *roode dubbele Bloem*. V. *FLORE ALBO PLENO*, of met een *witte dubbele Bloem*.

Al te zamen beminnen ze een goede, gemeene, zandige aarde, voorzien met een weynige tweejarige *Paerdemilt*; en matige *vochtigheyd*, inzonderheyd in de *Herfst* en *Wintertijd*: een opene, welgelegeene plaats. Verdragen tamelijk wel de *koude* en andere ongelegeentheeden der *Winter*. Geeven in 't tweede jaar volkomen *Zaad*; en blijven zelden langer dan drie of vier jaren in 't leeven.

Het *LYCHNIS CORONARIA FLORE PLENO ALBO RUBRO*, of *Kroon-Jenette met een witte en roode dubbele Bloem*, geeven noyt enig *rijp Zaad*. Konnen echter *aangewonnen* worden door *jonge Scheutjens*, *Wortelen* gekregen hebbende, 't zij van zels, of 't zij een weynig ingefneden, gelijk men de *Angelieren* doet. Met een wassende *Maan van April* neemt men ze voorzichtig van de *onde af*, en men verplante ze, of in de aarde, of in de *Potten*, om 's *Winters* binnens huys te konnen bewaren, op een lichte plaats, onderhouden met weynig *vochtigheyd*.

Is iemand begeerig, om uyt *enkele Bloemen dubbele* te winnen, die neem een eenjarige *Plant*, en snijde bij tijds daar van af alle *uytgesprotene Scheuten*, zoo dat'er maar ene, uyt het midden van 't *Hert* voortkomende, blijve, en daar aan niet meer dan een enge boven *uytsteekende Bloem* gelaten worde. Hier van *Zaad* gewonnen hebbende, zaay bij het zelve niet diep in een *Pot*, met een volle *Maan van April*. Als het ruyt men *vingerlid* hoog opgeschoten is, verplante hij 't opgekome met een volle *Maan* in de aarde; en neem daar van, op de vorige wijze, al de *Zijdetakken* wech; zoo zal hij ten langsten op 't vierde jaar zeer schoone *dubbele Bloemen* zien.

II. *LYCHNIS BYZANTINA*, anders ook in 't *Latijn* *Tweede FLOS CONSTANTINOPOLITANUS*, of *HIEROSOLYMITANUS*, word in 't *Nederlandsch* geheeten *BLOEM van CONSTANTINOPOLEN*; en in 't *Hoogduitsch* *JERUSALEMS-BLUM*. Hier van zijn mij bekend vier onderscheydene soorten; te weten: I. *LYCHNIS BYZANTINA FLORE MINIATO PLENO*, of *dubbele Menie-roode Bloem van Constantinopelen*. II. *FLORE MINIATO SIMPLICI*, met een *enkele Menie-roode Bloem*. III. *FLORE ALBO SIMPLICI*, met een *enkele witte Bloem*. IV. *VARIEGATO SIMPLICI*, of met een *bonte enkele Bloem*.

Zij beminnen al te zamen een goede, lichte, zandige grond, met tweejarige *Paerdemilt* genoegzaam voorzien: een warme, vrije, en wel ter *Zon* gelegeene plaats. Verdragen veel *Reegen*, sterke *koude*, en meer andere ongelegeentheeden des tijds. Geeven, bij goede drooge *Zomers*, volkomen *rijp Zaad*, behalven *Zaad* die met *dubbele Bloemen*. Blijven lange jaren in 't leeven; en worden bequaamlijk *aangewonnen*, niet alleen *Aanwinning* door het gedachte *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan van April of May*, ter diepte van een vingerbreed, in de aarde gelegd moet zijn; maar ook door aangegroeyde *jonge Scheutjens*, die men met een toeneemende *Aprilsche Maan* van de *onde af* neemt en verplant.

III. *LYCHNIS SYLVESTRIS* is van zesderley soort. *Wilde Jenette*. I. *FLORE SIMPLICI RUBRO*, of *wilde Jenette met een enkele roode Bloem*. II. *FLORE SIMPLICI ALBO*, met een *enkele witte Bloem*. III. *FLORE SIMPLICI PALLIDO*, met een *enkele bleke Bloem*. IV. *FLORE ALBO PLENO*, met een *witte dubbele Bloem*. V. *FLORE RUBRO PLENO*, met een *roode dubbele Bloem*; genoemd *LYCHNIS ODONTITIS*, of *OCINASTRUM*. VI. *SYLVESTRIS FLORE ALBO LUSITANICA*, of *wilde Portugalsche Jenette met een witte Bloem*.

Deze beminnen de boven gemelde grond; de zelve plaats,

MAJORANA ORIGANITIS.

MAJORAAN.

En aangename, welriekende, zeer Namen, begerde en bekende *Plant*, word in het *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *MARIOLEIN* genoemd; in het *Latijn* *MAJORANA*; in het *Hoogduitsch* *MAJORAN*; of ook *MEYRAN*; in het *Fransch* *MARIOLEINE*; en in het *Italiaansch* *MAGGIORANA*; of ook *AMARACO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf onderscheide soorten; namentlijk:

I. *MAJORANA NOBILIS ANNUA*, of *Edele Mariolein*, maar eens Zomer durende. II. *NOBILIS PERPETUA*, of *edele Mariolein*, welke enige jaren lang in staat blijft. III. *ANGLICA PERENNIS*, of *Engelsche Mariolein*, altijd durende. IV. *MAJORANA ARBORESCENS*, of *struwellige Mariolein*. V. *MAJORANA ORIGANITIS LUSITANICA*, of *Portugalsche Majoraan*, riekende als *Oreg*. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Evenwel beminnenze al te zamen een goede, ge-Grondi meene, zandige, en met twee-jarige Paerdmist welvoorzien grond: een opene, warme, vrije, bequaam ter Zon gelegene plaats, en tamelijk veel Reegen.

Het *MAJORANA NOBILIS ANNUA*, of *edele Mariolein*, ieder jaar vergaande, geeft in deze Landen noyt enig rijk *Zaad*. Is zeer teeder van aart; een jaar en vergaat met de aankomst van de *Winter*. Moet duurende, derhalven ieder *Voorjaar* weer aangevonden worden door *Zaad*, uit heete Gewesten overgezonden, en in de aarde gelegd met een wassende Maan van *May*.

Het *MAJORANA NOBILIS PERPETUA*, of de *Winter overblijvende edele Majoraan*, wil geerne gezet zijn op een zeer warme plaats, beschut voor alle koude *Oost*- en *Noord*-winden. Dus blijftze op het langste drie jaren leevendig; maar knijp gantschelijk geen *Zaad*.

De *MAJORANA ANGLICA PERENNIS*, of *altijd duurende Engelsche Mariolein*, is hard van aart; alreley ongelegheden der *Winter* zonder enige schade verdragende. Word van naturen zeer oud; en geeft bij goede heete *Zomers* (gelijk die der jaren 1652. 1665. 1669. zijn geweest) volkomen rijk *Zaad*, maar anders niet in deze Gewesten. Het zelve moet in de Maand *May*, met een wassende Maan, niet boven een stroobreed diep, op een warme plaats worden gezayd. Hier door kan deze soort *vermeengvuldigd* worden; en dan ook noch door hare aangegroeide jonge *Wortelen*; welke men met een wassende Maan van *Maers* of *April* van de oude afneemt, en verplant.

De *MAJORANA ORIGANITIS LUSITANICA*, *Mariolein* of *Mariolein* uit *Portugal*, riekende als *Oreg*, is van een teedere aart. Kan *Sneeuw*, *Vorst*, en andere ongelegheden der *Winter* gantschelijk niet verdragen. Moet derhalven, in een Pot gesteld, 's *Winters* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij *vriezend* Weer word gevuurd; en gedurende dien geheelen tijd onderhouden met slegs een weynig lau-ge-maakt Reegenwater, van boven daar op gegoten. Bij tijds, met goede dagen, moet menze weer buyten zetten, doch wel dekken voor koude nagten en *sebrale* winden.

De *MAJORANA ARBORESCENS*, of *Mariolein* opschietende tot een kleyn *Boomtye*, ter hoogte van een voet, of wat meer, is, gelijk de vorige, van een teedere natuur. Moet ter dier oorzaak, in een Pot ge-plant, en 's *Winters* voor veel Water (gelijk ook in den *Herfst*) gewacht, binnens huys bewaard, en gezet zijn op een luchtige plaats, waar in niet als bij *vriezend* Weer word gevuurd. Niet voor in 't begin van *April*.

Aaa

of

Zaad.

Aanwin-
ning.Wolachtig-
Zee-
Jenette.Noch an-
dere soor-
ten van
Jenetten.

Grond.

Zaad.

Aanwin-
ning.Struwel-
Jenette,
met Blad-
deren van
Myrtus.

KRACHTEN.

DE Bladeren van *Jenette*, of *Lychnis*, gestoten, en op de *quersuren* van *Beenen* en *Voeten*; ook op oude *Zwieren* gelegd, geneezen de zelve.

Twee *Drachmen* van 't gestotene *Zaad* (zijnde heet *Simp. Med.* en droog tot in den tweeden graad) met *Wijn* ingegommen, jaagd uit de *galachtige vuchten*; en geneest de *Scorpioenen*, of andere *giftige Dieren* gestoken zijn.

Gal 1. 7.
Simp. Med.
e. 3.
Dijsc. 1. 3.
e. 114.

of wat later, mag menze weer buyten brengen; maar dan ook noch haar genoegzaam dekken voor *koude nagten en bayrige winden*. Zij blijft eenige jaren in 't leeven, indien men hare *Bloemen* dikmaal afsnijdt.

Geeft uyt hare *Wortel*, of boven de aarde, verscheyde viekante licht-bruyne *Steele*; welke men moet wechneemen, en niet meer als eene laten blijven, om dies te bequamer tot de gestalte van een *Boom* te konnen gebragt worden. Waar aan dan voortkomen kleynen ronde *Bladeren*, twee en twee tegens malkander over; onder bekleed met een *grijs-witte wolligheyt*; doorgaans toegevouwen, en rustende op korte *Steele*. Tusschen welke uytspuyten kleyne witte *Knopjes*, en in 't bovenste der *Takken* kleyne witte *Bloemjes*, uyt grijs-witte ruyge *Knoppen*.

In deze Landen komt'er noyt enig nyp *Zaad* van. Echter kan deze soort genoegzaam aangewonnen en *vermenigvuldigd* worden door hare bij de *Wortel* of boven de aarde uytstietende *jonge Looten*, ingesneeden, of van zels *geworteld* zijnde. Met een wassende Maan van *April* of *May* moet menze van de *oude* scheidt, en in andere Potten verplantten.

KRACHTEN.

Med. l. g. 6. 11. **M** *Arisleia*, of *Majorana*, is verwarmende en verdrogende van aart tot in den tweeden graad; ook openende, verdunnende, versterkende, en sijn van deelen; van elk zeer beminde, en in spijzen gebruykt, weegens de goede geur.

In Wijn gekookt, en daar van gedronken, of het uytgeparfite *Zap*, of ook 't *Poeder der Bladeren*, met weynig *uimveld* worden door hare bij de *Wortel* of boven de aarde uytstietende *jonge Looten*, ingesneeden, of van zels *geworteld* zijnde. Met een wassende Maan van *April* of *May* moet menze van de *oude* scheidt, en in andere Potten verplantten.

Cammar. l. 3. c. 44. *Fern. l. 9.* *Met. Med. l. 1. 1.* *Isid. 588.* **Majorana** gedroogd, gepulveriseert, of het uytgeparfite *Zap* in de Neus op-gesnuift, doet niezen; neemt wech de *versopping des Hoofds*, en reynigt de *Harstennen* van alle slijmerige vochtigheid. Op de voortteende *zweeringen* gelegd, doet de zelve verminderen. Met wat *Zout* en *Edik* vermengt, dan gelegd op de beetten en stecken der *giftige Dieren*, geneest de zelve.

De *Oly*, van deze *Plant* gedistilleert, met *Vet* van een *Haas*, en een weynig *Muscus*, de *barande Vrouwen* ingegeeven, bevordert zeer haren *arbejd*. Is desgelijks goed tegens al de genoemde gebreken.

CCCCXXI HOOFDSTUK.
THYMIAEN.

Namen. Anders korter van de *Neederlanders* genoemd *THYM*, word in het *Latijn* geheeten *THYMUS*, of *THYMUM*; in het *Hoogduitsch* *WELSCH QUENDEL*, of ook *THYMIAN*; in het *Fransch* *THYM*; in het *Italiaansch* *THIMO*.

Hier van sijn mij in haren aart bekend *zeer bijzondere soorten*; te weeten:

- I. *THYMUS VULGARIS LATIFOLIUS*, of *gemeene breed-bladerige Thymiaen*.
- II. *VULGARIS ANGUSTIFOLIUS*, of *gemeene Thymiaen met smalle Bladeren*.
- III. *CRETICA*, of *Thymiaen nye Candia*.
- IV. *MARINUS LUSITANICUS*, of *Portugalsche Zee-*

Thymiaen. V. *ANGUSTIFOLIUS AUREUS*, of *met smalle geelen, gelijk als Goudene Bladeren*. VI. *THYMUS LATIFOLIUS ARGENTEUS*, of *Thymiaen met breede en witte gelijk als Zilverne Bladeren*. Niet alle zijne van de zelve *Boomp* en *Waarneeming*.

Al te zamen evenwel beminnenze uyt eygenen aart *Grond* een goede, gemeene, zandige aarde, met slegs een weynig twee-jarige *Paerdmist* vermengt; vermitsze geenzins veel vettigheyt konnen verdragen; en warme, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats, en veel *Water*. Blijven eenige jaren in 't leeven. Konnen tamelijk wel sterke *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* uytlaan. Krijgen ook dikmaal bij goede *Zomers* volkomen *Zaad*; 't welk met een wassende *Zaad* Maan van *May* een *strobred* diep de aarde word aanbevolen.

Hier door konnen ze bequamdijk worden *vermet*. *Aanwin-nig* *uimveld*: doch veel beter, volgens mijn oordeel, door hare van zels *Wortel* gelchoten hebbende *Takjes*, waar omtrent deze wijze staat te volgen.

Graaf, t'elkens om het tweede of derde jaar, twee hoe de *Planten* uyt de aarde, met een wassende Maan van zelve beeft kan ge-schieden.

Verdeelze van malkander, na geleegentheyd harer grootte; en zetze terstond weer in een verichomgmetene grond, met de genoemde *Mist* een weynig voorzien; zoo diep, dat'er alleenlijk de bovenste groene toppen komen uyt te steeken. Dus schietzen veelvoudige *Wortelen*, en worden overvloedig *vermeerderd*; want ieder *Steele* krijgt in 't bijzonder *Wortelen*. Het voorgemelde *Zaad* komt veeltijds, zonder gezayd te worden, uyt het neergevallene van zels genoeg op.

Het *THYMUS CRETICUS*, of *Thymiaen van Candia*, en *MARINUS LUSITANICUS*, of *Zee-Thymiaen* uyt *Portugal*, sijn van een teederder aart. Geeven in deze *koude Gewesten* geen volkomen *Zaad*. Kon-maan uyt *Portugal*. men ook, buyten staande, de *Winter-wortel* op eenereij wijze verdragen; maar worden schielijk door de zelve wechgenomen. Moeten derhalven, in Potten geplant, in *October* binnens huys woran gesteld op een luchtige, geen warme plaats; en gedurende de geheele *Winter* met slegs een weynig vochtigheid van boven voorzien sijn. In 't laatste van *Maart*, of begin van *April*, na tijds geleegentheyd, moet menze met een zachte *Reegen* weer buyten brengen, en zeer warm zetten.

Het *THYMUS LATIFOLIUS ARGENTEUS*, of *Breed-bladerig verzilverd Thymiaen*, en *ANGUSTIFOLIUS AUREUS*, of *smal-gebladerd verguld Thymiaen* ziet men met'er tijd zijne schoonheid verliezen, en eyndelijk geheel groen worden. Doch lichtelijk kan men dit voorkomen, wanneer men altijd de *schoonste en bonste Takken* inlegt; daar na, *Wortelen* verkeegen hebbende, op de alreeds genoemde tijd verplant. Maar niet in *May*, gelijk veel doen. Want vermits dan gemeenlijk drooger *Weir* en grooter hitte is, zoo ziet men, dat het meeste-deel der zelve gantchelijk vergaat. Men kan hier bij na zien het *Hoofdstuk*, waar in gehandelt word van de *WILDE THYMUS*.

KRACHTEN.

T *Thymiaen*, of *Thymus*, is verdrogende en verwar-mende in den derden graad; ook doornijgende en afvagende van aart.

In Wijn gezonden, en daar van met wat *Zuyker* ge-dronken, is goed voor de *Engborstigheid*; opend de *versopping van het Ingewand*; verwekt het *water van de Blaas*, ook de *Maandstonden*; zuverd de *inwendige deelen*; doet de *Frucht voortkomen*; jaagt uyt de *Nagehoorte*; de *Wormen*, en alle *slijmerige vochtigheden*. Maakt een *klaar Gezicht*, als men'er dikmaal de *Oogen* meê bet. Versterkt de *Maag*, en het geheele *Ingewand*. Is dienfig voor de *zwaaarmoodige*

moedige van Geest. Verdrijft de Winden, en slijdt teegens het vergif. Is voor elk, in spijzen gebruykt, zeer aangenaam.

Durante hif. Plant. fol. 457. Dit Kruid gedroogd, gepulverizeert, en daar van drie Drachmen met wat Zout en Oxymel ingenomen, drijft uyt het Ligchaam alle *toe Fluymen*, en heete, *bijzende*, *Galachtige vochtigheid*; ook de onreynigheid des Bloeds.

Fernel. l. 6. Meth. Med. Thymiaen in Wijn gekookt, met Garstenmeel vermengt, en daar van een plaaster gemaakt, verdrijft de smerten van het *Sciatica*, of de *Heup-jagt*; van de *Moder*; en de *Buykkrymping*, daar op gelegd.

CCCXXII HOOFDSTUK.

POLEYE.

Namen. **D**us in het *Neederlandsch*, maar ook van zommige *PULVE* genoemd, gelijk ook zoo in het *Hoogduysch*. In het *Latijn* PULEGIUM, of PULEGIUM, om dat het, door haren reuk, de *Vloegen* niet alleen verdrijft, maar ook doodt, volgens 't bericht van LOBEL. In 't *Fransch* POULIOT; en in 't *Italiaansch* PULEGIO.

Vier onderfcheyden soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend vier onderscheydene soorten; namentlijk:

I. PULEGIUM VULGARE, of *gemeene Poley*; ook geheeten REGIUM, of de *Koningslike*. II. CERVINUM, of *Harren-Poley*. III. SYLVESTRE, of *wilde Poley*. IV. PULEGIUM LUSITANICUM, of *Portugalsche Poley*. Niet alle zijnze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen echter al te zamen een goede, gemeene, zandige, en met twee-jarige Paerdemist tamelijk voorziene grond: ook van naturen veel vochtigheid, of een waterachtige aarde: een opene, vrije, en welgeleene plaats. Geeven in onze Landen, bij goede, warme Zomers, zomtijds volkomen rijp *Zaad*. Verdragen selle *Pors* en andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder groote schade.

Harten-Poley. Het PULEGIUM CERVINUM, of *Harren-Poley*, geeft in deze Gewesten noyt eenige *Bloemen* of *Zaad*.

Portugalsche Poley. Het PULEGIUM LUSITANICUM, of *Portugalsche Poley*, in onze Landen warm gezet, brengt volkomen rijp *Zaad* voort. Is de teederste soort van alle. Verdraagt ongeerne veel koude *Herffreuzenen*, *Winden* of eenige harde *Vorst*. Moet derhalven, in een Pot geplant of gezayd zijnde, in *October* binnens huys worden gebragt; op een luchtige plaats, zonder eenige vuurwarmte (vermits die haar schadelijker is als de *Vorst*) bewaard, en gedurende dien tijd met zeer weynig Regenwater voorzien zijn; anders zouden ze lichtelijk verrotten, en dus 't leeven verliezen.

Gedaante der Bladeren. Deze soort bréngt bij ons aardige *Bladeren* voort, die van het PULEGIUM REGIUM, of *Koningslike Poley*, zeer gelijk. De grootste zijn een vinger breed, en 't lid ener vinger lang; doch achter aan hare korte *Steele* zijn op 't breedste; voor rondachtig-stomp toe gaande. Gemeenlijk staan de randen aan beyde de zijden een weynig teegens malkander *Genis-wijze* op. Zijn wat ruyg van aart; rondom aan de kanten met korte *Tandjens* als *gezaagd*; donker-groen van verve; doch onder bleeker: in het midden voorzien met een regt-doorgaande *Ader*; waar uyt verscheydene andere kleyne en smalle ter zijden opwaarts voortfchieten. De reuk is zeer sterk en krachtig, het Hoofd een weynig bewarende. Zitten aan beyde de zijden van hare ronde, gemeenlijk na de aarde neerwaarts buygende, onder groen-verwige, boven purper *Steele*, en hangen doorgaans na beneden.

Knopjens. Tusschen welke, zoo wel onder, en in het midden, als boven, veel teaderder *Steele* voortfchieten; niet

wel geheel rond, gelijk de andere, maar ontrent vierkant; doch ook ruyg van aart; rondom begaast met veel groene *Knopjens* boven malkander, neemende haren oorsprong tusschen de *Bladerjens*. In de Maanden *Bloemjens* *Julius*, *Augustus* en *September* komen uyt de zelve de *Bloemjens* te voorschijn; zijnde kleyn, bleek-blauw-verwig; bestaande uyt vier langwerpige, of ovaalswijze ronde en ruyme *Bladerjens*; hebbende in 't midden vier opstaande bleek-verwige *draadjens*, en daar op vier rondachtige, kleyne, ontrent purpure *Knopjens*. Alsze vergaan zijn, laten ze in den *Herff* achter (inzonderheid op een warme plaats staande) een kleyn, bruyn, en ontrent rond *Zaadje*.

Al deze soorten kunnen in deze Gewesten *aange-Aanwin-* worden, niet alleen door *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *April* niet diep in de aarde moet gelegd zijn; maar ook door aangegroeyde en van zels *Wortel* gevat hebbende jonge voortkruppende *Scheutjens*; die men in *September* of *April* met de genoemde Maan afneemt en verplant.

KRACHTEN.

Poley, of *Pulegium*, is warm en droog tot in den derde graad; ook fijn van deelen.

De *Bladeren* gedroogt, gepulverifeert, en daar van met Wijn ingenomen; of groen in Wijn gekookt en daar van gedronken, verwekt de *Maandfonteyn*; zuiverd de *Bors* van alle *Fluymen*; drijft uyt het water der *Blaas*, de *dode Vrucht*, de *Gal*, en het *Graveel*. Maakt een helder *Gezicht*: is goed voor de *Gefcheerde*, de *Miltzucht*; helpt de Vrouwen in *barennood*, des morgens en 's avonds gebruykt: zuiverd het *Aanzicht*, daar mee gewaschen; ook het *Bloed*. Helpt de geene, die van *grijze Dieren* gestoken of gebeeten zijn. Neemt wech de *jenkerigheid des Ligchaams*, daar mee bestreken zijnde. Is daarenboven dienstig voor de *Geel- en Waterzucht*; desgelijks voor *Long- en Leeverzuchtige* Menschen. Zuyverd de *oude Zeeren*; geneest de *blaauw-gelagene Leeden*; ook de *krymping* en *trekking der Zeenruwen*.

Het gedroogde Kruid gestoten, met Garstenmeel vermengt, en op heete *gezwollen* gelegd, verzacht de pijn der zelve, en is goed voor de *brand*.

Met Wasch vermengt, tot een plaaster gemaakt, en zoo opgelegd, verdrijft alle *Puysien*, *Wraaten*, *Oversgewassen*, en diergelijke ongeleegentheeden.

CCCXXIII HOOFDSTUK.

OREGÈ.

Oiet alleen dus in het *Neederlandsch*; *Nathen*: maar ook van zommige GROVE MAJORANA genoemd. In het *Latijn* geheeten ORIGANUM: in het *Hoogduysch* WOLGEMUTH; of ook DOST in het *Fransch* ORIGAN, of MAJOLATINE BASTARDE; en op het *Italiaansch* ORIGANO.

Hier van zijn mij in haren aart vijf bijzondere soorten bekend; namentlijk:

I. ORIGANUM VERUM HERACLEOTICUM; *frus* *HISPANICUM*, dat is, *Spaansche*; of *opregte Oregè*, alderbest voorkomende bij de Stad *Heraclaea*. II. VULGARE ALBUM, of *gemeene Oregè* met een witte *Bloem*. III. VULGARE PURPUREUM, of *gemeene Oregè* met een purpure *Bloem*. IV. VULGARE FLORE RUBICUNDO, of *gemeene Oregè* met een bloed-roode *Bloem*. V. ORIGANUM TUBEROSUM AMERICANUM; of *Americaansche Oregè* met *veele geklobbelde Wortelen*. Op de laatste soort na zijn ze alle van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zoo wel steenige, zandige, als andere, gemelte, en ook ongemelte grond: een opene, welgeleegene plaats; veel en ook matige vochtigheid. Konnen seld *Vorst*, en allerley andere ongelegenheeden der *Winter* uytstaan. Blijven lange jaren in 't leeven; en geeven gemeenlijk jaarlijks ryp *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* de aarde, niet diep gelegd, bevolen zijnde, overvloedig voortkomt. Hier door konnen ze genoeg *vermenigvuldigd* worden: en dan ook noch door hare aangegroeyde van zelfs wortelende jongen; welke men met de genoemde Maan in *April* van de *oude* afneemt en verplant.

Ameri- caanische Oreg met geknobbelde Wortelen. Het *ORGANUM TUBEROSUM AMERICANUM*, of *Americaansch Oreg met geknobbelde Wortelen*, van een aardige bevallige aanschouwing, hangende bij rondachtige veelvoudige *Knobbelen* als *Leeden* wonderlijk aan malkander, waar uyt veel *Veelzelworteltjens* voortfchieten, is teederder van aart dan al d'andere. Bemind een goede zandige aarde; met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, en 't Mol der van binnen verdorvene Boomen doormengt: een warme, wel ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel vochtigheid.

Grond. Blijft lange jaren in 't leeven. Geeft in ieder *Voortjaar* uyt hare *Wortel* verscheidene ronde *Steele*, een, en ook wel anderhalve voet hoog; aan welke de *Bladeren* weerszijds teegens malkander voortkomen; zijnde in grootte die van de *gemeene Oreg* niet zeer ongelijk; bleek-rood van verve; rauw of scharp in 't aaraken; aan hare slegte randen gemeenlijk een weynig omgekruild; en inwendig voorzien met verscheidene *Aderijens*, uyt eene voortkomende.

Steele. Uyt de bovenste *Toppen* ziet men voortfchieten de *Bloemen*, aan roode *Steltjens* neerwaarts hangende, gelijk *Vingerhoeden*. Zijn langwerpig, rond, niet zeer dik. De verve is als gemengt uyt rood en geel. Inwendig zijn ze begaafd met eenige roode *Vezeltjens*. Alze eenige dagen open hebben gestaan, vallen ze af, zonder in onze Gewesten enig goed *Zaad* na te laten.

Bloemen. Deze soort kan geen zins verdragen eenige *kynde Herfstreegenen*, sterke *Winden*, of seld *Vorst*. Word derhalven met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd, doch niet voor in het volgende jaar verplant. In 't begin van *October*, wat eerder of later, na tijds gelegenheid, binnens huys gezet, op een luchtige plaats, ontrent het Venster, doch daar geene tochten of wind-zuygingen zijn; om daar de Zon, zoo lang het de koude van buyten eenigzins wil toelaten, te mogen genieten. Kan tamelijk wel de warmte des vuurs verdragen; doch verre van den Oven. Gedurende deezee tijd moet men ze voorzien met een weynig lau Reegenwater, liever van onder als van boven. Laat 's *Winters* wel zommige *Steele* en *Bladeren* vallen; maar behoud echter eenige groenheid, met een aangename roodheid uyt den geelen aardig vermengt. Als de *Vorst* voorbij is, laat men haar de Lucht genieten gelijk te voren: en word met een zachte Reegen in 't begin of ten halven van *April* weer buyten gebragt, doch wel gedeekt en gewagt voor *Sneeuwachtige vochtigheid*, *kynde nagten*, *huyrige* en *schrake Oost-* of *Noordewinden*.

Hoe in de Winter waar te neemen. Deze soort kan geen zins verdragen eenige *kynde Herfstreegenen*, sterke *Winden*, of seld *Vorst*. Word derhalven met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd, doch niet voor in het volgende jaar verplant. In 't begin van *October*, wat eerder of later, na tijds gelegenheid, binnens huys gezet, op een luchtige plaats, ontrent het Venster, doch daar geene tochten of wind-zuygingen zijn; om daar de Zon, zoo lang het de koude van buyten eenigzins wil toelaten, te mogen genieten. Kan tamelijk wel de warmte des vuurs verdragen; doch verre van den Oven. Gedurende deezee tijd moet men ze voorzien met een weynig lau Reegenwater, liever van onder als van boven. Laat 's *Winters* wel zommige *Steele* en *Bladeren* vallen; maar behoud echter eenige groenheid, met een aangename roodheid uyt den geelen aardig vermengt. Als de *Vorst* voorbij is, laat men haar de Lucht genieten gelijk te voren: en word met een zachte Reegen in 't begin of ten halven van *April* weer buyten gebragt, doch wel gedeekt en gewagt voor *Sneeuwachtige vochtigheid*, *kynde nagten*, *huyrige* en *schrake Oost-* of *Noordewinden*.

Aanwinning. Zij word in deezee Gewesten alleenlijk *aangewonnen* door hare aangegroeyde *Wortel*, met veel knobbelen (gelijk alreeds gezegt is) leedens-wijze wonderlijk aan malkander gefchakeld. Deezee word, met een wassende Maan in *April*, voorzichtig van de *oude* afgescheyden, en in een Pot verplant.

KRACHTEN.

Galen. lib. Simp. Med. & *O* Reg, of *Organum*, is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad; ook doordringende en dunmakende van aart. In spijzen gedaan, is aangenaam en gezond voor ieder.

In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, of de gedroogde *Bladeren* gepulveriseert, en met *Wijn* ingenomen, maakt *eetenlust*; versterkt de *Maag*; verdrijft de *Winden*, strijd teegens alle *vergift*; helpt ook de *Durante* geene, welke *vergift* in 't Licham hebben gekreegen; of van enig *giftig Dier* gettocken of gebeeten zijn. Doed gemakkelijk *Wateren*; de *Maandstonden* voortkomen; drijft uyt de *zuarmoedige*, *galachtige Vochten*; is dienstig voor de *Waterzuchtige*, en *Schurftige*. Met *Zuyker* of *Honig* gebruykt, zuyverd de *Longe*, de *Borst*, en geneest de *Hoest*, dikmaal genuttigt: de inwendige *Breken*, of *Gefcheurtheit*; ook de *verkrampene* of *verstruykte Leeden*.

Het uytgeparfite *Zap* van *Oreg* is goed voor de *Fuchst*, *Huyg*, zwelling der *Amandelen*, en alle inwendige *zueringen* van *Mond* en *Keel*. Het zelve door de *Nieuwaten* opgetrokken, zuyverd het Hoofd van alle *catharrese Zinkingen*, en *sluyrige vochtigheid*. Doed de *geelheid der Oogen*, en *Geelzucht* vergaan. Met *Melk* in de *Ooren* gegoten, verzacht de *smerten*, ook het *zaygen* en *toyten* der zelve.

Oreg verjaagt, door zijn reuk, de *Mieren*. Het *Camernr.* Poeder der *Bladeren* met *Pek* vermengt, en daar van een plaaster gemaakt, opend, en doet rijpen de *zuere* en *Bloedvinnen*.

Een *Drachma* van het *Zaad* gepulveriseert, en 's morgens, eenige dagen achter malkander, met *Wijn* ingenomen, zuyverd de *Moeder*, en maakt de *Vrouwen vruchtbbaar*.

De *Wortel* van het *AMERICAANSCH OREG* is van *Krachten* naturen koud, te zamentrekkende, en een weynig bitter van smaak.

Zes *Drachmen* daar van in een weynig *Water* gekookt, en ingenomen, neemt wech de *hitzigheid* van de *Americaanische Oreg*. Is goed voor *allerley Gezwellen*. Helpt en versterkt de geene, welke met de *Teering* zijn behaden. Een once daar van ruw gebruykt, geneest alle soorten van *Buyk-* en *Bloedloop*.

CCCXXIV HOOFDSTUK.

BOK-OREGE.

En aardig en kleyn *Gewas*, word *Namen*. met deezen, en, mijns weeten, geen anderen naam in 't *Nederlandsch* genoemd. In het *Latijs* geheeten *TRAGORIGANUM*; en in 't *Italiaansch* *TRAGORIGANO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie veranderlijke soorten; te weeten:

I. *TRAGORIGANUM CRETICUM LATIFOLIUM*, of *Bok-orege met breede Bladeren* van *Candia*. II. *TRAGORIGANUM HISPANICUM ANGUSTIFOLIUM*, of *Spaansche Bok-orege met smalle Bladeren*. III. *TRAGORIGANUM PERFORATUM CORYLEUM*, of *doorgeboorde Bok-orege met een blauwe Bloem*. Alle zijnze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een zandige, goede, gemeene aarde, *Grond*. met een weynig twee-jarige kleyn-gewreene *Paerdemist* en 't Mol van verrotte Boombalderen doormengt: een opene, vrije Lucht, een zeer warme plaats, en niet te veel vochtigheid. Geeven in deezee koude Gewesten *Bloemen*, maar geen volkomen ryp *Zaad*. Zijn teeder van aart, en blijven eenige jaren lang in 't leeven uyt eygener *Natuur*; doch in deezee Landen zelden langer dan eene *Zomer*, vermits ze de ongelegenheid der *Herfstreegenen*, *kynde der Winter*, en de onnatuurlijke hitte des *vuurs* (binnens huys staande) gantich niet verdragen konnen. Wat vlijt men ook aanwend, om haar voort dit alles te bewaren, zoo blijven ze echter zeer zelden over. Konnen derhalven niet *aangewonnen* worden, als alleenlijk door nieuwe uyt *aanwinning* warmte.

LYSIMACHIA SPICATA PURPUREA, FOLIO SUBROTUNDO, OCYMI FACIE.

warne Landen ontfangen *Zaad*; 't welk men met een wassende Maan van *May* niet diep in een *Pot* zayd, zonder 't opgekomen te verzetten.

Doorgeboorde Bokorege met blauwe Bloemen.

Bladeren.

Bloemen.

Zaad.

Agia. l. 7. c. 3.

Disf. l. 3. c. 37.

Durante lib. Herb. fol. 461.

Namen.

Verschedene aardige en bezienswaardige foorten;

Het *TRAGORIGANUM PERFORATUM COERULEUM*, of *doorgeboorde Bok-orege met blauwe Bloemen*, schiet uyt zijn teeder, bruyt *Worteltje* in deeze Landen ruym een hand hoogte opwaarts, zich verdeelende in veel teedere, ronde, ruyge en bruyt-verwige *Takjens*, gelijk de *Thymian*: aan welke de *Bladerjens*, rustende op korte dunne *Steltjens*, op de wijze van *Acacia*, *Scorpioides*, en diergelijke, voortkomen, zeeven, neegen, of meerder in getal; altijd twee en twee regt teegens over malkander gesteld, en voor in een eyndigende. Zijn scharp, welriekende, als *Thym*. Geknauwd wordende, geevenze van zich een geur gelijk de *Kun*. Zijn een weynig langwerpig, ruyg, bleek-groen van verve: in 't midden voorzien met een kleyn *Ruggetje*; en met veelteernde als *doorgeboorde gaatjens*, zeer aardig verciend. Aan de randen zijne zlegt; echter begaaf met zulk een hayrige ruygheyd, datze gelijk als gekarteld schijnen. Ook worden aan de *Steltjens* noch meer andere gezien, niet zoo als deeze, maar als zonder *Steltjens* daar uyt voortkomende; in 't ronde, vier, zes, of agt digt op malkander te zaam gevoegd: daar na eenige langwerpige, bleek-groene *Blaajens*, of *Hayjens*, aan het bovenste der *Steltjens*, gelijk men aan het *Clinopodium*, of *wilde Basiliccom*, vind. Uyt welke voortschieten schoone, blauwe, vierbladerige *Bloemjens*. Deeze vergaan zijnde, laten, doch alleen in heete *Zomers*, een kleyn *Zaad* na, dat van de *Majoraan* in verve en gedaante niet ongelijk.

K R A C H T E N .

Bokorege, of *Tragoriganum*, is verdrogende en verwarmende tot in den derden graad; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

In *Wijn* gezoden, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, dood de *Gal* verminderen. Drijft uyt het *water der Blaas*, versterkt de *Maag*, en verwekt *teensluff*. Strijdt teegens het *vergijf*; doodt de *Vrouwen Maandstonden* voortkomen, en is zeer dienftig voor de *Milt*- en *Lonzuchtige*: desgelijks voor de *Engborstige*, en voor den *Hoesf*, met wat *Zuyker* vermengt zijnde.

Met *Garstenmeel* gemengt, en op *koude* gezwollen gelegd, maakt de zelve week, en doodtze verteeren.

CCCXXV HOOFDSTUK.

V E D E R I K .

Oerd deezen naam in 't *Neederlandsch*, of ook gezegt *WEDERIK*. In 't *Latijn* geheeten *LYSIMACHIA*, na den Koning *LYSIMACHUS*, Zoon van *ACATHOLIS*; welke men zegt de eerste uytvinder van de krachten deezer *Plant* te zijn geweest: in het *Hoogduitsch* *WEYDERICH*: in het *Fransch* *SOUCY D'EAU*, *PELLEBOSCH*, en *CORNEILLE*: in het *Italiaansch* *LISIMACHIA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden verschedene aardige en bezienswaardige foorten; na mentlijk:

I. *LYSIMACHIA COERULEA MAJOR SPICATA*, of *grote Federik*, met een *blauwe geayrde Bloem*. II. *MINOR SPICATA COERULEA*, of *kleyne Federik*, met een *blauwe geayrde Bloem*. III. *LUTEA MAJOR VERA*, of *opregte grote Federik met een gele Bloem*; ook *SALICARIA* genoemd. IV. *LUTEA MINOR*, of *kleyne Federik met een gele Bloem*. V. *LUTEA FLORE GLOBOSE*, of *met een gele ronde Bloem*. VI. *GAL-*

LERICULATA, of *Federik met een blauwe gehelme de Bloem*; ook *HERRA JUDAICA*. of *JODENKRUYD*, geheeten. VII. *SILIQVOSA FOLIO SALICIS*, of *Federik, met Peulen en Bladeren van Willigeboom*; van sommige voor het *CHAMÆNERIUM* van *CONRADUS GESNERUS* gehouden. VIII. *SILIQVOSA SYLVESTRIS MAJOR*; of *grote wilde gepuilde Federik*. IX. *MEDIA SYLVESTRIS SILIQVOSA*, of *middelbare wilde Federik met Peulen*. X. *SILIQVOSA MINOR SYLVESTRIS*, of *kleyne gepuilde Federik*. XI. *PURPUREA SPICATA MAJOR*, of *grote Federik met een purpure geayrde Bloem*. XII. *MINOR SPICATA PURPUREA*, of *kleyne Federik met een geayrde purpure Bloem*. XIII. *FLORE ALBO*, of *Federik met een witte Bloem*. XIV. *LYSIMACHIA AMERICANA REPENS*, of *kruypende Americaansche Federik*; ook wel genoemd *LYSIMACHIA SILIQVOSA HIRSUTA MAGNO FLORE*, dat is, *ruyge Federik met Peulen en grote Bloemen*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Echter beminnenze al te zamen een gemeene, zandige, welgemeste grond: een vrije, luchtige, bequaam-geleegene plaats, en veel *Water*. Blijven meest lange jaren in 't leeven. Geeven dikmaal, inzonderheid bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. Konzen, zonder eenige schade, *Hagel*, *Sneeuw*, *felke Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* verdragen. Worden aangewonnen, en *vermengvuldigd*, niet alleen door *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet diep, in de aarde moet gelegd zijn; maar ook doot hare aangegroeyde *Wortelen*, op de genoemde tijd; of in *April*, van de *oude* afgenomen; en verplant.

Het *LYSIMACHIA SILIQVOSA MAJOR, MEDIA*, *Zaad* en *MINOR*, of *grote*; *middelmatige*; en *kleyne Federik* met *Zaad*-peulen; ook *AMERICANA REPENS*, of *kruypende Americaansche Federik*, blijven niet langer dan een jaar in 't leeven. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee. Door het neergevallene komen ze dikmaal van zelfs genoeg op. Anders word het *Zaad* niet een wassende Maan van *September* of *Maert* in ieder jaar de aarde, niet diep daar in gelegd, weer aanbevolen; en hier door deeze *Planten* telkens weer vernieuwd.

K R A C H T E N .

Vederik, of *Lysimachia*, is koud en droog; ook te zamentrekkende van aart.

Het *Kruyd* zelfs, of de *Wortelen*, in roode *Wijn* gekookt, en daar van gedronken; of het uytgeparfste *Zap*; of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, met de gemelde *Wijn* ingenomen, stillt de onnatuurlijke *Vloeden der Vrouwen*; de *Bloedgang*; het *Bloed-sponwen*; versterkt de *Maag*; verwekt *teensluff*; is goed teegens de *Pest*, en meer andere *hitzige Ziekten*. Verkoeld ook een heete *Lever* en *Longe*.

De *Bladeren* van *Federik*, groen of gedroogd, op *Trag. l. 14* *Wonden* gelegd, of in de *Nieuwaten* gestoken, doodt het *bloeden* van de een en de andere ophouden.

Dit *Kruyd* gebrand, doodt en verjaagt door de rook *Disf. l. 4* en reuk de *Muggen* en *Vliegen*: verdrijft de *Slangen* en *Adderen*.

De *Bloemen* van *geele Federik*, of *Lysimachia flore Plin. l. 46* *luteo*, in *Loog* gekookt, en 't *Hoofd* dikmaal daar mee gewasschen, maakt blinkend en schoon *Hayr*. Doodt ook de *Luyzen* en *Vloojen*: versterkt daarenboven het *Hoofd*.

SOLANUM SPINOSISSIMUM ARBORESCENS ÆTHIOPICUM.

dragende Nagtschade wtj Moorenland zonder Doornen. XI. SOLANUM SPINOSISSIMUM ABBRESCHENS ÆTHIOPICUM, of Boom-wordende Nagtschade wtj Moorenland met veelevoonde fribkrijke Doornen. XII. LAGNUSINUM SPINOSUM ABBRESCHENS ÆTHIOPICUM, of wulfige en doornige Boom-Nachtschade wtj Moorenland. XIII. SOLANUM TUBEROSUM ESCULENTUM FLORE ALBO ET CUCURLO, of Nagtschade met eerbare, gewone Belletjen, ook geheeten PAPAS PERUANORUM, of Papassen van Peru; zoo met een wiste, als blauwachtige Bloem; in bawen noch meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve Bawing en Waarneming.

Grond. Evenwel beminnende al te zamen een goede, gemeene, zandige, met twee-jarige Kooye- en Paarde-milt (van elk even veel) genoegzaam voorziene grond: een opene, vrije Lucht, een warme welgelege-ne plaats, en tamelijk veel Water. Geeven volkomen rijp *Zaad*.

Gebruyl- Het SOLANUM OFFICINARUM , of gebruykelijk
lijke Hof- *Hof-Nagtschaade*, blijft uyt cygener aart niet langer dan
Hof-Nagts- *eene Zomer* in 't leeven. Word ieder *Voorjaar*, met
de. een waffende Maan van *Maert*, weer op nieuws gezayd.
Of komt anders uyt 't neergevallene van zelfs genoeg te
voorschijn. Hier door kan deeze soort *aangewonnen*,
en *altijd-durende* gemaakt worden.

Het SOLANUM VESICARIUM INDICUM, of Indische Nagelchade met Blaasjen: SPINOSUM INDICUM, of Indische Nagelchade met doornen: VESICARIUM NIGRUM, of zwarte Nagelchade met Blaasjen: POMIFERUM ÆTHIOPICUM, of Appelzayende Nagelchade vee Moerenland: POMIFERUM

asagene Nagtſchade *nyr moerlenda*: POMEIUM
 ÆTHIOPICUM SPINOSUM, of Moerenlandſche Appel-
 dragende Nagtſchade met Doornen, en SOLANUM
 POMEIUM ÆTHIOPICUM NON SPINOSUM, of Appel-
 dragende Nagtſchade *nyr Moerenland zenden Doornen*,
 blijven ook niet langer dan een jaar in 't leven. Worden
 derhalven ieder *Voortjaar* in *April* met de gemelde
 Maan weer op nieuws, niet diep, in Potten gezaaid,
 en getield in een heete, wel ter Zon geleegene plaats,
 ook onderhouden met matige vochtigheid; zo krij-
 gen zij, bij goede *Zomers*, volkomen *rijp Zaad*, en
 vergaan daar mee. Men moet er niet meer als een, of
 ten hoogſten twee, in eene Pot laten, ter oorzaak van
 de veelheid der *Wortelen*, dieze maken.

Het SOLANUM VELCARIUM, of ALKEKengi.
Nagtschade met Zaad-blaasjes; SOLANUM SOMNI-
FERUM, Slaapverwekkende Nagtschade, en SOLANUM
LETHALE, doodlijke Nagtschade, vergaan met zoet-
acht, maar blijven eenige jaren in 'tleeven. Konnen ta-
melijk wel de Winter-kende verdragen, en geven jaar-
lijks rijk Zaad: 't welk men op de voorgenoomde tijt
en Maan de aerde moet aanbevelen. Hier door worden
denze bequameijk vermeerderd; en dan ook noch
door hare voortlopende Wortelen. Echter blijft het
SOLANUM SOMNIFERUM niet altijd over; maar woront
wel lichtelijk door een harde Porst weghenomen.
Sterft ook gemeeneijk in deeze Gewesten met het
tweede jaar, en geeft zeer quallijk volkommen Zaad.

Waar toe men gemeenlijk de beste en grootste *Bollen* uytkeest.

Het *Solanum pomiferum* *Ethiopicum*, of *Appelstree*
Appelstreeke Nagtschade wyf *Moorende* *Nagtscha-*
 een veelvoudige brayn-veyge *Horrel* een tamelijk dikke
 , ronde *Stiel*, in onze Geweesten ter hoogte van an-
 derhalve of twee voeten opschietende, van buyten een
 weynig blinkende, van binnen wit, en zich boven ver-
 deelende in veele *Zijdetakens*; aan welke voortkomen,
 nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde, veele onordent-
 lijk boven malkander gestelde *Bladeren*, meer han-
 gende als optaaiende. Zijn ongelijk van grootte, en die
 van het *Solanum hortense*, of der gemeene *Nagtschade*
 niet zeer ongelijk; doch de onderste wel zoo groot, en
 meerder met punten ingesneeden: de bovenste in teeg-
 deendeel (bloeyende) kleiner; een weynig of niet
 blinkende; donker-groen van verwe; dun en treeder
 van aart; lichtelyk na 't geel trekkende, en neervallende
 in: 't midden voorzien met een regt-doorende
 groote *Ader*, waar uyt veele andere vloeijen; en rusten
 op korte *Steeleken*.

Tuifchen deze worden voortgebragt twee, drie, Gefeide
of vier *Bloemrijzen*; hangende aan korte der *Bloem-
Stedrijzen*. Beltaan uyt vijf witte en voor spits-ron-
loopende *Bladerrijzen*; inwendig gevuld met eenige men.
korte, kleyne gele *Nopjen*. Alsze zommige dagen
open getaan hebben, vergaan ze in haar zelf, en
laten dan na een groote, bezienswaardige, eert groene,
maar na fchoon-ronde blinkende *Vrucht*, die van het
Pomum Amoris, of *Goudenappel*, niet ongelijk. Frucht;
De gedaante is plat-ronde, verciert met vele inwaarts gaande
holligheeden (welk men ook ziet in het *Pomum Amoris*
fructu luteo, of *geel-verwige Goudenappel*), defelyks
boven, rept in 't midden, met een kleyne *Kroon*. Zaad;
Is inwendig gevuld met een rond, plat, geel-verwig
Zaadje, zeer overeenkomende met dat van het *Cappi-
um Brazilianum*, of *Braziliaanfche Peeper*. Als het
zijne volkome rijpheyd heeft gekreegen, versterft de
geheele *Plant*.

Dezelvlyk doet het SOLANUM POMIFERUM *Æ* Doornighe Appeldragende
 THUICUM SPINOSUM, of Doornighe Appeldragende
Nagtschade wy Moorenland, De Bladen dezer soort
 zijn wat grooter : ook de *Stelen* met een grijs-wit
ruyghed, en eenige korte bleekte Doornen; aardig be-
 kledt. Doch de zelve zit men aan de *Bladen* regt in
 't midden op de regt-doorgaande groote Aert alleenlyk
 zittende. *De Fruch* is rond, en flegt, wat kleyner als
 die van de voorige soort.

Nagtscha-
de uyts
thapien.

Het SOLANUM SPINOSISSIMUM ARBORESCENS *Æ-* Boom-
THIOPICUM, of een Boom-wordende Nagtichade, is wortende
Moorenland, met veelvuldige schriklijke Doornen, is Nagtichade
een bezienswaardig Gewas, in onze Gewesten gemeen- *is uyt*
nelijk opschietende ter hoogte van twee voeten. *in Moor-*
gaat niet zoo haast, maar blijft eenige jaren lang in 't *land, met*
leven. Als men 't opfoeyd, krijgt het de gedaante *veelvou-*
van een aardig Boompje; en metter tijd uyt een geel- *de schrik-*
lijke doorn

achtige en sterk-rikkende *Wortel* een *hontachtige Steel*, zich verdeelende in verscheydene *Zijde-takjes*, zoo wel na onder als boven. Is rond; zoo dik als een vinger; in 't eerste donker-groen en blinkende, maar naderhand Kaftanen-bruyn wordende, inzonderheid boven-waarts: aan alle kanten voorzien met veele kleynce, witte, wollige *Nepjes*; en meeninguldige, sterke, onder bleek-witte, boven gele *Doornen*; ook inwendig met een wit *Pit* of *Marge*.

Aandte Steelen rondom komen voort veele (hoorn- Gedante
ne *Bladders*, rustende op dikke en matig-lange *de*
Steele. Zijn vijf vingeren *briede*, wat reer of derlyke
minder, buyten *de Steel* lang; vier, en ook drie vin- *chag der*
geren *bried*; zich al te zamen half rond neerwaarts *de Bladders*.
gende. Als menze met de hand aanraakt, geeven ze
een oonaanname en zware ruk van zich. De onder-
ste zijn niet zoo zeer als de bovenste in zeer veele groo-
te en kleyne, doch alle stomp of rond toegande deelen
gefindeen

gesneden: in 't midden voorzien met een sterke, uyt den bruynen groene, van onder bleek-witte, en aldaar zeer uytstekende *Ader*, of *Rugge*, uyt welke veele andere ter zijden voortkomen in al de gesnedenen deelen. Boven zijn ze een weynig blinkende, donker-groen; doch eyndelyk na het geel trekkende; maar onder veel bleeker; en zoo wel onder als boven met meenigvuldige witte, gantsch sterke *Doornen* wonderlijk begaaf. Uytwendig hebben ze weynig of geen reuk; ook in de Mond geknauid wordende; geen smaak; doch zijn een weynig te zamentrekkende; en daar na met eenige scharpheyd de Mond en Tong bittende of steekende, op de wijze van het *Arum*, of *Kalfsvoot*, doch niet zoo sterk.

Bloem-
knoppen.

Tusschen de zelve, aan de voornaamste *Steel*, groeijen de *Zijdelakjens*; maar de *Bloemknoppen*, tamelijk dik en wat langwerpig, komen te voorichijn regt uyt de *Steel* zelfs (en niet, gelijk men in andere *Gewassen* ziet, tusschen de *Bladeren*) aan ronde, uyt den groenen bruyne *Steltjens*, een lid eener vinger lang, en met kleyne *Doornjens* bezet. Als deeze haar de een na de ander openen, vertoonen zich uyt den bruynen

Bloemen.

purpure *Bloemen*; in vijf punten ten halven, en niet zoo diep als de *Borrago*, of *gemeene Bernagie*, ingesneden, doch van de zelve grootte. Hebben in het midden een lang, dik, en schoon geel-verwig, met verscheydene *Ruggen* verciert zijnde *Knopje*. Als ze agt, tien of twaalf dagen hebben open gestaan, vallen ze op de aarde neer, nalatende een schoone blinkende, eerst groen en wit gemarmerde, daar na, zijn volkomenheid kriegende, geel-wordende *Vrucht*; zijnde rond; zoo groot als die van het *Pomum Amoris fructu rubro*, of *roode Appelen der Liefde*; gevuld met veelvuldig, plat, ontrent rond, eerst geel-verwig daar na na het bleek-bruyn trekkend *Zaad*, niet ongelijk dat van het *Capcium Brasiliannum*, of *Braziliaansche Peper*.

Zaad.

Zelden bekومت dit *Zaad* in onze Gewesten zijne volkomene rijpheyd, ten zij met zeer warme *Zomers*. Dan word het met een wassende Maan van *April* gezaayd in een Pot, gevuld met goede zandige aarde; en tot in *May* toe gezet in warme Paerdmilt. Opgekomen zijnde, moet men de Pot 's *Winters* binnens huys stellen, op een luchtige plaats, waar in niet, als bij *vriecend Weer* gevuurd word.

Wollige
en Door-
nige Nagt-
schade uyt
Mooren-
land;

Het *Solanum lanuginosum spinosum arborescens Ethiopicum*, of *wollige en doornige Nagtschade uyt Moorenland*, zijnde een meede-soort van de voorgaande, en eenen dergelyks eenige jaren in 't leven blijvende, groeyd uyt eygener aart niet boven de anderhalve voet hoogte. Heeft ook veel kleyner en minder *Doornen*. De *Bladeren* zijn niet zoo lang, maar wel zoo breed; noch zoo veelvuldig en diep, maar alleen een weynig, en niet zoo veel als de alder-onderste van de voorgaande soort, ingesneden; doch hangen op de zelve wijze neerwaarts gebogen. Zomtijds zijn ze aan de randen een weynig gelijk als gefronst; in zich gantsch *korthayrig-ruyg* van aart; van substantie dikker; ook bleeker en grizier van couleur; doch van geen bijzondere smaak, noch zoo zeer bittende, of, met de hand gewreeven wordende, zoo zwaar van reuk. Echter is deeze soort de voorgaande zeer gelijk in de purpure verwe aan 't bovenste der *Stelen* (zijnde 't onderste en 't middenste groen, met een vale of bleek-geele ruygheyd overtoegen), dergelyks in de stelling, verwe en gedaante der *Bloemen*; de slegte rondheyd, en het inwendig *Zaad* der *Vruchten*, behalven in de couleur van deeze, welke schoon-rood is.

Aanwin-
ning.

De *Zaying*, *Bouwing* en *Waarneeming* komt over een met die der voorige, wanneer bij goede *Zomers* (anders niet) 't *Zaad* zijne rijpheyd heeft verkreegen; 't welk eerst geschied in 't tweede jaar na dat het gezaayd is geworden.

KRACHTEN.

Nagtschade, of *Solanum horrense officinarum*, is *Galen* l. 8. verkoelende van aart tot in den tweeden graad, *Med. Simp.* en zeer te zamentrekkende. Moet derhalven geenzins inwendig gebruykt worden; ook niet uytwendig, anders als met groote voorzichtigheyd.

Evenwel, de groene *Bladeren* gelstoten met Meel *Lusu* l. 4. van *Garlennout*, kan met groot nut gelegd worden op de *Roes*, de *Kanker*, de voortteende *Zweersingen*, *Dysf.* l. 4. *Klieren*, en 't *Sprenkruur*.

Het uytgeparfte *Zap* vermengt met Wittebrood, *Dorsten.* en op hitzige *Oogen* gedaan, neemt'er de brand van *hijf.* *Plant.* wech. *fol.* 273.

De *Vruchten* van *Nagtschade* met *Zaadblaasjens*, *Dysf.* l. 4. of *Solanum Vesicarium*, raauw gegeeten, of in *Wijn* c. 25. gekookt, en daar van gedronken, neemt wech de *Geelzucht*; drijft voort het water van de *Blas*; de *steen der Nieren*, en is goed voor de *Lever*.

Het *Solanum Semiferum*, of *slaapoverwekkende Nachtschade*; is, inwendig ingenomen, zeer gevaar- c. 25. lijk, ja doodelyk. Drie *Drachmen* van de gedroogde *Wortel* met eenig nat een mensch ingegeven, maakt hem onzinning, of dol; maar vier *Drachmen* veroorzaakt hem de dood.

De ronde *Wortelen* van het *Solanum Tuberosum Efen-* *Laureb.* *lentum*, of *Papas Parnasorum*; *Nagtschade* met eetbare l. 2. *App.* *Bolwortelen*, ter spijsze gebruykt met een goede saus, gelijk men over de *Articijcken* doet, zijn zeer gezond voor elk, inzonderheyd voor oude *Manspersoonen*. Versterken de *Maag*, en 't geheele *Ligchaam*; maken goed *Bloed*, en verweken *lust* tot 't echte werk.

CCCCXXIX HOOFDSTUK.

MANDRAGORA.

Yt eygener aart een laag *Gewas*; waar *Namen.* van de *Wortel* ten deele de gedaante van een *Mensch* vertoond, word in het *Nederlandsch*, *Latijn* en *Italiaansch* met geen anderen naam genoemd; behalven dat zommige *Francoisen* *Mandegloire* zeggen; de *Hoogduytschen* *Alraun*.

Hier van zijn mij in haren aart twee bij zondere foort- Twee bijzondere foorten.

I. *MANDRAGORA MAS*, of *Mandragora mannetje*. II. *MANDRAGORA FEMINA*, of *Mandragora Wijfje*. Beyde zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*. 't *Mannetje* geeft ronde, het *Wijfje* *Peerswijze* *Vruchten*.

Zij beminnen een goede, luchtige, zandige, en met *Grond* twee-jarige *Paerdmilt* tamelijk voorziene grond: een warme, opene, wel ter *Zon* gelegeene plaats, genoeg bewaard voor koude *Oyfel* en *Noordewinden*, ook redde- lijk veel *Water*.

Konnen de *kinder* der *Winter* vrij wel verdragen, als *Vruchten*, men ze in *November* dik genoeg overdekt met *Stroo*; en *Zaad*. *Turfmul*, of *Run*, en in de *Maert* weer ontdekt. Krijgen ook dan in de *Zomer* dikmaal volkomene *Vruchten*: welker *Zaad* met een wassende Maan van *April* niet boven een stroodbreedte diep moet gelegd worden in de aarde eens *Pots*. Hier door konnen ze alleenlijk worden aangewonnen.

KRACHTEN.

De *Bast*, of *Schor*, der *Wortel* van *Mandragora*. *Galen* l. 7. *Simplic.* *Acori* l. 4. welke meest word gebruykt, is koud *Simp.* c. 41. en droog tot het laatste van den derden, of het begin van den vierden graad; daarenboven verdo- vende

SIDEREON.
sive
Serpentaria Mirabilis Montana.

vende en slaap-verwekkende van aart. De *Frucht* echter is niet zoo zeer verkoelend.

Plin. l. 25. c. 13. Eevenwel is ongeraadzaam, 't een of 't ander inwendig te gebruiken, ter oorzaak van hare quadaardigheid, ja doodlijkheid.

Diosc. l. 4. c. 76. De groene *Bladeren*, of *Wortelen*, met Meel van Garfennout vermengt, gestoten, en dan gelegd op alerley heete *Gezwullen*, ontstekingen, of verbittingen, doen de zelve scheyden, en de brand verdwijnen.

Durantes hist. Plant. fol. 274. De zelve gestoten, dan met Honig en Oly vermengt, geneezen de steeken en beetten der giftige *Dieren*.

Clasf. lib. 5. c. 3. Trag. l. 2. c. 126. De *Wortelen*, of de *Bast* der zelve, in Wijn geweykt, of in Wijn gekookt, en dan een weynig daar van gedronken, verwekt *slap*, en doed alle smerten *verdooven*. Word derhalven te drinken gegeven de geene, welke men eenig wil afzetten, of branden.

CCCCXX HOOFDSTUK.

BERG-SLANGENKRUYD.

Namen:

En aardig en ongemeen *Gewas*, In gedane uytwendig gesteld gelijk de *Mandragora*, doch boven alle andere *Gewassen* van een verwonderenswaardige aanschouwing, word in 't *Nederland* dus genoemd: in het *Latijn* SERPENTARIA MIRABILIS MONTANA; of ook wel *Serpent*, ter oorzaak van de schoone gedaante der *Bloemen*, zich vergelijkende bij zeer bevallijke *roode Starren*; in het *Hoogduytsch* BERG-SCHLANGENKRAUT.

Wortel.

Deze *Plant* groeyd van naturen niet hoog; noch schiet met hare *Wortel* diep in de aarde; welke van buyten uyt den grijzen donker-paarsch, van binnen wit; ontrent een duym, wat meer of min, dik, rond, en gemeendijk in drie deelen gescheiden is, waar uyt verscheydene dunne *Veexelwortelen* voortkomen.

Gedaante der Bladeren,

Uyt de zelve ziet men in 't laatste van *Maert*, of begin van *April*, alleenlijk vier *Bladeren* voortschieten; een weynig, op de wijze van *Mandragora*, boven de aarde verheeven. Hebben ook zeer kleine *Stielen*, op welke ze rusten. Staen niet regt om hoog, maar leggen vlak op de aarde neer. Zijn ontrent de middenste vinger van eens menschen hand lang; een vingerlid, of ook wel een weynig meerder, breed; voor spits toe gaande; ontrent de *Wortel* alderbreedst: niet zeer dik in 't aanraken; ook niet ingezaagd, maar aan de randen gantfch slegt: boven uyt den groenen bleek-blauw-verwig, zeer kluchtig; onder bleeker: in 't midden wonderlijk voorzien met een dikke *Ader* (uyt welke eenige andere kleine ter zijden uytloopen); zijnde een *leggende Slang* zeer wel gelijk-vormig, wiens Mond gelijk als open staat, met een grijs, of bleek-wit *Hoofd*, doch 't overige is donker-blauw. 't *Hoofd*, daar ze alderdikst is, staat na de punt der *Bladeren*; de *Staat*, het dunste, na de *Wortel* gekeerd; regt anders als in alle andere *Gewassen*. Dit *Hoofd* des *Aders* eyndigd ook niet in de spits te punt des *Blads*, maar blijft 'er noch een goed gedeelte van af; en uyt de Mond loopt noch een *kleyn Aderje*, zich uytstrekkende tot in 't gemeldde *Blad-punt*.

en zondelinge zeldzaamheid van de daer in zijnde grootte, een Slang eygentlijk gelijk zijnde *Aders*.

Een eenige een drie-dubbele *Star* gelijk zijnde *Bloem*, zeer be-

Regt in 't midden der vier genoemde *Bladeren* komt in 't laatste van *May* (zomtijds wel wat eerder of later) een enige *Bloem* voort, zeer schoon, en van een verwonderenswaardige aanschouwing, gelijk een drie-dubbele *Starre* aardig op malkander gesteld; en gelijk als zonder *Steel* geboren uyt 't *Herf* der *Wortel*; ook verheeven een weynig boven de *Bladeren*, welke maar even

boven de grond staan, ja gelijk als daar op rusten. In zien 't midden zijne elk als rond; doch ten halven gesneeden in veele kleine *Bladeren*, voor gantfch spits, even gelijk de *fralen* van een *Star*, toe gaande. Het getal, waar uyt ze te zamen bestaan, is vierentwintig; ieder orde van agt. Zijn verciert met een zeer behagelijcke en een weynig blinkend hoog-rood, zoo veel de *bovenste* agt betreft, welke de *kleynste* en smalste van allen, ook met een verheevene rondheid in 't midden voorzien zijn. De middelste agt vallen wat goud-geeler. De onderste agt, vermits ze niet zoo veel lucht kunnen genieten, ziet men niet verder als ten halven van hare voorste punten schoon donker-rood; welker middenste *blad*, regt tusschen de twee laagste *bladeren* der *Plant*, onder aan de punt is verciert met een *rand* digheid, hangende als een *kleyn Knopje*, van de zelve *couleur*, zeer bevallijck. Deze *zonderlinge* en wel bezienswaardige *Bloem* blijft eenige weynige dagen geheel open staan. Verdort dan met 'er tijd in zich zelve, en vergaat, zonder in deze *Gewesten* eenig *Zaad* voort te brengen, gelijk de *ervarentheid* ons geleert heeft.

Dit *Berg-Slangenkruid* bemind uyt eygener aart *Hoedanig* een gantfch luchtige en zandige grond, met twee-jarige *Paeudemist*, een weynig een-jarige *Hoenderdek*, en het Mol der van binnen verdorvene *Boomen* genoegzaam doormengt: een opene, warme, vrije, wel ter Zon gelegene plaats, gantfchelijk beschut voor alle koude *Ooste- en Noorde-winden*; ook een matige vochtigheid. Verdraagt ongemeen sterke *Wind*, selt *Vorst* in de *Winter*, *Sneeuw* of *Hagel*. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot gesteld zijnde, in 't laatste van *September*, eer de *nagt-risj* aankomt, binnens huys gebragt worden op een goede plaats, daar ze de Lucht mag genieten door de *Venstren*, tot dat het begint te *vriezen*.

Gedurende deze tijd moet men de *Plant*, met slegt staat in agt een weynig lauwigemaakt *Reegenwater* van boven be- gieten; ook, zoo 't mogelijk is, haar bewaren zomen. der haar veel of langdurige warmte des vuurs te den gevoelen. Ontrent half *April*, of wat later, na dat het Weer zich aansteld, moet men ze buyten de *Zonne-stralen* wederom voorstellen, met een zachte Lucht en aangename *Reegen*; doch ook dan noch haar voorzichtig wachten, en 's avonds dekken voor *Sneeuwachtige vochtigheid*, koude *nagten*, *hagige* en *schrake Ooste- en Noorde-winden*.

Kan in deze koude *Neederlanden* op geen andere *Aanwinwijze*, en dat noch zoberlijk, *aangewonnen* en *vermeerderd* worden, als door haar uyt *Stiermark*, of *Hongaryen* (daar deze *Plant* in *Bergachtige* plaatsen ryck van naturen voortkomt) varfch overgezonden *Zaad*; het welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* een kleine vinger diep de aarde in een Pot word aanbevolen, en zomtijds met niet te veel *Reegenwater*, lauwigemaakt, van boven besprenget.

Eevenwel kan de *aanwinning*, of liever *opvoeking*, En bij den noch op een andere wijs geschieden, waar van ik zelfs *Authent* de *ervarentheid* heb.

In 't jaar 1645, wierd de *Wortel* dezer *Plant*, *zond* door een der *Bladeren*, in *Mos* gewonden, mij over *Neurenberg* toegezonden. Met een bijzondere yver leyde ik de zelve, na den aanvang van *September*, eerst in een gemeene ongemestte aarde; doch wou niet wel voort. In het volgende jaar, met een wassende Maan in de zelve Maand, nam ik ze weer op, en stelde ze in de voorheen gemeldde goede, welbe- reyde *Zand-grond*. Doe schoot ze vroeg in 't *For* welke jaar krachtig uyt, en kreeg de verhaalde wonderlijke *zeven ja* *Bloem*; ook volmaakte aanmerkenswaardige *Bladeren*; bij hem welke ze ieder jaar, tot zeven achter malkander (dus geboeyd lang, en niet langer, is ze in *mijnen Thuy*, met op- merking van een groot getal liefhebbers, gezien worden) weer liet vallen, in 't midden van de *Zon*.

Bbb

mer

mer allenxen verdorrende. In September nam ik de Wortel weer op, en verzetteze; het welk ik door ervarentheyd heb bevonden de bequaamste tijd te zijn.

KRACHTEN.

Krachten
dezer
Plant,

DE Bladeren dezer Plant, en de Schors der Wortel, een weynig gekneust, en op de beeten der Slangen, Adderen, Scorpienen, en ander giftige Dieren gelegd, trekken zeer krachtig het vergif uyt. Staen ook het inwendige gif teegen, in Wijn gekookt, en zoo gebruykt. Bewaren al de inwendige deelen des Ligchaams voor zulk een ongeleghentheyd, inzonderheyd't Hert, zoo dat het daar van gezins kan beschadigd worden.

en ge-
bruyk
in de
Genees-
konit.

Van de zelve Wijn 's morgens nuchteren 't vierdedel van een pintje gedronken, of ook van het Water, daar deeze Bladeren, of de Wortel alleen, een kleyn half uur in gezoden zijn, is zeer goed voor de Pest, quade Lucht, en allerley huizige Koortzen.

Dit alles vermag desgelijks de Wortel, gedroogd, en daar van een Drachma 's morgens met goede Fransche Wijn en een weynig Theriac ingenomen.

CCCCXXI HOOFDSTUK.

MARUM.

Naam.

En kleynre, doch welriekende Plant, mijns weetens tot noch toe in geen taal met een andere naam genoemd.

Twee on-
derfchey-
dene soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart twee onderscheydene soorten bekend; te weeten:

Grond.

I. MARUM VERUM, of COMMUNE HISPANICUM, opregte, of gemeene Spaansche Marum. II. MARUM CRETICUM ARBORESCENS, of boomachtig Marum van Candia, 't welk van breeder en grooter Bladeren is. Beyde zijne van de zelve Boswing en Waarneeming.

Zij beminnen, uyt een natuurlijke eygenschap, een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig tweejarige kleyn-gewreevene Paerdmilt en het Mol van verrotte Boombladeren voorzien: een warme, vrije, wel ter Zon gelegeene plaats, voor alle koude winden beschut; en weynig Water.

Hoe waar
te oec-
men.

Konnen geenzins eenige koude nagten, Herfstreegenen, Sneeuw, Hagel, of Vorst verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet, in 't laatste van September of begin van October binnens huys op een luchtige plaats, waar in niet gevuurd word, gesteld; met slegts een weynig lauwigemaakt Reegenwater een- of tweemaal, gedurende de geheele Winter, van boven besprengt; in 't begin van April, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gebracht; maar ook dan noch voor koude nagten en hayrige Winden wel en voorzichtig gedekt zijn.

Teederen
aart.

Zij vallen van naturen teeder van aart. Vergaan niet haalt; maar blijven eenige jaren in 't leven. Het MARUM VERUM, of opregte Marum, geeft ieder jaar Bloemen (welke men tijdelijk moet afsnijden, of anders zou de Plant in groot gevaar van te verderven staan; kan ook in deeze Geweften bezwaarlijk in de Winter bij 't leven behouden worden), doch noyt bij ons enig rijp Zaad.

Aanwin-
ning.

Als men het zelve bekomt, uyt warmer Landen overgezonden, moet men 't met een wassende Maan van April of May in Potten zayen. Opgekomen zijnde, mag men de jonge Planten niet verzetten, ten

ware om haer veelheyd wil. Alleenlijk hier door kan men ze aanwinnen en vermenigvuldigen.

Het MARUM CRETICUM ARBORESCENS, of Boomachtig Marum van Candia, geeft, mijns weetens, in deeze Landen noyt eenige Bloem. Wordt echter aangewonnen door hare afgeschiedene Takjens; welke men met een wassende Maan in April of Augustus in Potten steekt; op een schaduwachtige plaats, en zomtijds met Reegenwater een weynig begiet: waar op ze Wortelen krijgen.

Het MARUM VERUM, of opregte Marum, in de Opregte 2e Nederlandsche Geweften een aardige en teedere Marum. Plant, van een ieder zeer bemind, wegens de aangename geur, groeyd van naturen sijnwelachtig. Kan ook, met langheyd van tijd, opgequeekt worden tot een teeder Boomje, een voet of anderhalf hoog, en een kleynre vinger dik.

Krijgt uyt een veelvoudige, bleek-bruyne, sterk Wortel geure, en, in de Mond geknauwd wordende, met eenige bitterheyd vermengde Wortel, een bontachtige substantie, grauw van verwe: uyt welke groeyen veel teedere, uyt den groenen witachtige Takjens, een Takjen. halve hand, of wat meerder lang. Aan de zelve spruyten veel Bladerjens, die van de Thymus latifolia, of breed-bladerige Thymianen, in stelling, gedaente, en grootte, niet zeer ongelijk; te weeten, een stroobreed, Bladeren: wat meer of minder, lang, achter aan de Steel op het breedste, ook aldaar zomtijds gelijk als twee-hoekig gesteld; voor in een stomp punt eyndigende, en twee en twee op dunne Steeljens rustende, alijd regt teegen over malkander aan de Steel zittende; hol en luchtig de ene boven de andere: boven na de Zon gekeerd groen, en blinkend, doch onder witachtig; zacht in 't aanraken, van een aangename reuk, en krachtige geur; in de Mond geknauwd, bitter van smaak. In 't midden ziet men een regt-doorgaande Ruggerij of Ader; waar uyt eenige weynige andere ter zijden voortvloeyen; doch alleen van onder, niet van boven, zichtbaar.

De Bloemtijns komen voort uyt zeer wollige, vijf- Bloemen. puntige, en uyt den groenen-rofliche Huisjens, op de bovenste punten, of Herfcheuten der Takjens, ays-wijze boven malkander, op de manier van Hysfopus, of Tjop, gesteld; purpur-verwig; van een aangename reuk; bestaande uyt twee Bladerjens, in de gedaente van een geopende Leenwen-mond. Alsze eenige dagen open gestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, en vallen eyndelijk ter aarden neer, zonder in onze Geweften eenig Zaad na te laten.

KRACHTEN.

Marum, een zeer aardige welriekende Plant, Aart, en is scharp en bitter van smaak; verwarmende en gebruyk. een weynig te zamentrekkende van aart. Door hare lieflijke geur versterkte de Herfstenen; neemt de Hoofdpijn wech, en doet Niezen.

Groen, of droog, gestoten, en op de voorreede Diste. l. 3. Zueringen, ook andere koude Gezwellen gelegd, doet a. 49. de zelve verminderen.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren Camerac. een Roermertje gedronken, versterkt het Hert; ver- l. 3. c. 43. warmt de Maag; jaagt uyt de Winden; opend de verstoptheyd der Lever: strijd teegen het vergif; verwekt der Vrouwen Maandfonteynen: is ook zeer dienstig voor de Geel- en Waterzuchtige.

MARRUBIUM MAJUS TOMENTOSUM.

CCCXXXII HOOFDSTUK.

MALROVE.

Namen.

Iet alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van vele witte ANDOORN genoemd. In het *Latijn* MARRUBIUM, of PRASSIUM: in het *Hoogduysch* weisz ANDORN, en MAROBEL: in het *Fransch* MARRUBIN, of MARROCHEMIN; en in 't *Italiaansch* MARROBYO.

Zeeven veranderlijke soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zeeven veranderlijke soorten, namentlijk:

I. MARRUBIUM NIGRUM, five BALLOTTE, of zwarte Andoorn, anders Ballotte: II. ALBUM VULGARE, of gemeene witte Malrove. III. AQUATICUM, Water, of in vochtige plaatsen groeiende Andoorn. IV. CRITICUM, of Malrove uit Candia. V. HISPANICUM, of Spaansch Andoorn. VI. ROTUNDFOLIUM MONTIS LISANI, of Malrove van den Berg Libanus met ronde Bladeren. VII. MARRUBIUM MAJUS LANUGINOSUM, five TOMENTOSUM, of groote Andoorn, met ruwe, of zeer wollige Bladeren. Alle zijne van eeven de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een goede gemeene, zoo wel zandige als andere, doch luchtige en welgemeste grond: een opene, warme, genoegzaam ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Reegen. Blijven zelden langer als drie, of ten hoogsten vier jaren in 't leeven. Verdragen, buyten staande, de koude der Winter; en geeven op 't tweede jaar volkomen rijp Zaad. 't Welk met een wassende Maan van April of Maeris de aarde, niet diep, wederom bevoelen word. 't Neergevallene komt ook dikmaal genoeg van zels op. Door dit middel konnen ze alleen aangewonnen worden.

Aanwaa- xing.

Rond-gebladerd Malrove van den Berg Libanus.

Het MARRUBIUM ROTUNDFOLIUM MONTIS LISANI, of rond-gebladerd Malrove van den Berg Libanus, vroeg opgekomen zijnde, geeft niet alleen in 't tweede, maar ook meest den tijd in 't eerste jaar een bequaam rijp Zaad.

Groeyd in deze Gewesten weynig hooger als een Maatduym. Vermits ze van naturen klein is en blijft, zoo geeft ze ook zelden meer als eene regt-op-schietende Steel, zijnde vierkant, en met een witte wolligheyd bekleed. Aan de zelve wassen kleine, rondachtige Bladerijens, twee en twee altijd regt teegens over malkander gesteld; hebbende de verwe en gedaante van 't gemeene witte Malrove; ook diergelijke Bloemen en Zaad, doch wat kleynere.

Groote Andoorn met zeer wollige Bladeren.

Het MARRUBIUM MAJUS TOMENTOSUM, of groote Andoorn met zeer wollige Bladeren, krijgt uyt een teedere, bleek-bruine Wortel verscheideyde in de rugge leggende, echter twee, derdehalve, ook wel zomtijds de grootte en middenste drie geheele Maatvoeten hoog opschietende Steelen, helder en aangenaam-groen, met eenige wolligheyd bekleed: uyt welke vele kleine Zijderakjens voorpruyten, waar aan schoone zeer ruwe Bladeren groeyen, zittende teegens over malkander, vertonende de gedaante van een Hert; ongelijk van grootte; de grootste rustende op geheel ruwe en matig-lange Steelijens. Zijn een kleine vinger lang; achter twee vingerleeden breed, voor allenxen smaller wordende, en in een stomp spits punt eyndigende: aan de randen met ronde tanden, niet diep, maar even-gelijk ingezaagd, met een ruwe bleek-witte wolligheyd bekleed; boven donker-groen, lichtelijk na het geel trekkende, doch onder veel bleeker: zacht in 't aanraken; bitter van smaak; inwendig met een regt-doorlopende Ader, en dan noch met verscheideyde andere, van onder regt opgaande, verciend; waar uyt ontrek-bare kleine diep-ingedrukte, en door 't gantsche Blad lopende Adertjens voorpruyten.

Gedaante derzelve.

Tusschen welke Bladeren rondom de Steel voort-Kaoppen. komen vele digt bij een gestelde, langwerpige, groene, ruwe Knoppjens, op de wijze van de andere soorten: waar uyt, in de Maand Julius, aardige, doch geen groote Bloemijens zich laten zien, in de gestalte Bloemen: van een smalle opgespalkte Lerwen-mond. Het onderste gedeelte is wit, met groote purple streepen en stip-pelen geteekend; maar het bovenste gantsch wit en zeer ruig: teegens 't welk van binnen tongs-wijze viert purple draadjens, boven begaafd met geele, ronde, kleyn Knoppjens, stijf opstaan. Als ze zich drie of vier Zaden open hebben vertoond, vergaaze ze in haar zelve, en laten eyndelijk na een kleyn, laagwerpig, en als driehockig bleek-bruyn-verwig Zaadje.

KRACHTEN.

Malrove, of Marrubium, is warm in den twee-^{Egin. l. 7.} den, en droog in den derden graad; daarenbo-^{6. 3.} ven verteerende en purgerende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren Trag. l. i. eenige dagen na den anderen gedronken, een matig ^{2.} Roemertje: anders twee of drie leepelen vol van 't uyt-^{Dod. l. 4.} geparste Zap met Wijn en Zuyker ingenomen, ^{Pl. c. 1.} reyt ^{Gal. l. 8.} Maish. l. 3. nigt de Longe en Borst van alle ^{6. 102.} tseye sijmerige vochten: is goed voor de ^{2.} uytterende menschen, en de Hoest: opend de ^{2.} verspithheid van de Leever, Milt, en Moeder: verwekt de ^{2.} Maandsonden: driest uyt de Nageboorte: strijdt teegens 't vergif. Geneest de beet en steeken der Slangen, Spinnen, en Adderen: maakt een helder Gezacht: dood de Wormen: is goed voor de Geelzucht, pijn der Zijden; en voor de Vrouwen welke niet wel verlossen konnen.

Het zelve Zap, of Wijn, gestreken op Schurfw. ^{Apul. hijf.} heyd, voortteende Krauwagie; ook met Honig ^{Pl. c. 47.} mengt, op wyle Zeeren en onreine Zweeringen ^{Gal. l. 8.} geltreken, geneest de zelve. In de Ooren gedaad, verdrijft de Oor-smerten. Is ook dienstig, om te verzachten de hardigheyd in der Vrouwen Borsten.

CCCXXXIII HOOFDSTUK.

MOEDERKRUYD.

IN het *Neederlandsch* niet alleen dus, Namen.

maar ook gemeenlijk MATER genoemd, word in het *Latijn* geheeten MATRICARIA, PARTHENIUM, AMARACUS GALENI, en LEUCANTHEMUM: in het *Hoogduysch* MUTTER-KRAUT, of ook MEIDBLUMEN: in het *Fransch* MAIRONE: in het *Italiaansch* PARTENIO, of ook AMARELLA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend zes verscheideyde soorten, namentlijk:

I. MATRICARIA FLORE SIMPLICI, of Moederkruid met een enkele bloem. II. FLORE ALBO PLENO MEDIO LUTEO, of Mater met een dubbele witte, en van binnen gele bloem. III. MATRICARIA FLORE TOTO ALBO PLENISSIMO, of Moederkruid met een gantsch witte zeer dubbele groote bloem. IV. MATRICARIA MINOR FLORE ALBO PLENO, of kleyn Moederkruid met een dubbele witte bloem. V. MATRICARIA FLORE ALBO PLENO FISTULOSO, of Moederkruid met een dubbele witte bloem, vol Pijp-jens. VI. MATRICARIA NUDO CAPITIS, of Mater met bloote Hoofdjens. Niet alle zijnde van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, ge-Grond. meene, zoo wel zandige als andere gemeste grond: een opene, vrije, of ook schaduwachtige plaats; veel Water, en ook matige vochtigheyd. Blijven zelden langer dan twee of drie jaren in 't leeven. Verdragen

**Aanwin-
ning.** sterke *keude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldiglijk. *Bloeyen* in 't tweede jaar, en geeven volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* niet diep in de aarde word gelegd. Komen ook anders van 't neergevallene genoeg van zelfs voort. Hier door kunnen ze overvloedig *aangevonden* en *vermenigvuldigd* worden.

**Mater met
een geheel
witte zeer
dubbele
grootte
Bloem.** Het *MATRICARIA FLORE TOTO ALBO PLENIS-* *IMO*, of *Mater met een geheel witte zeer dubbele grootte Bloem*, geeft in deeze Landen noyt eenig rijp *Zaad*: word echter genoegzaam *vermeerderd* door hare ten halven ingefneeden, of van zelfs *Wortel* gefchoten hebbende *Takjens*. Of ook, de zelve afgesneeden; gestoken in een schaduwachtige plaats, daarze van de Zon niet kunnen worden bescheenen, en dikmaal met Water begooten. Alsze dan *Wortelen* hebben bekomen, verplant menze op een lichte plaats.

KRACHTEN.

**Durante
bijt. Plaat.
fol. 337.** *M*oederkruid, of *Matricaria*, is heet in den derden, en droog in den tweeden Graad; daarbenevens openende, zuiverende, en afvagende van aart.

Trag. l. 1. Met de *Bloemen* in *Wijn*, en wat *Muscata*, of alleen *c. 50*. **Ruell. l. 3.** Met de *Bloemen* in *Wijn*, en wat *Muscata*, of alleen *c. 50*. **de Nat.** Met de *Bloemen* in *Wijn*, en wat *Muscata*, of alleen *c. 50*. **flor. c. 69.** Met de *Bloemen* in *Wijn*, en wat *Muscata*, of alleen *c. 50*.

Dioc. l. 3. De *Bladeren* en *Bloemen* gedroogd, gepulverisert; dan met *Wijn* en *Zuyker* ingenomen, reynigt het *Ligchaam* door de *Stoelgang* van alle *zwarte Gal*, en *stijm-* *rige vochtigheid*.

Plin. l. 21. De zelve *Bladeren* en *Bloemen* gedroogd, of ook *c. 30*. groen gestoten, en gelegd op de *Ros*, het *Sprek-* *tuur*, of andere *hitzige Geweelen*, vertoerd de zelve.

Een kleyn leepel vol van het uytgeparfte *Zap* deezer *Plant*'s morgens nuchteren met *Zuyker* ingenomen, doet ook de *Wormen* sterven.

CCCXXXIV HOOFDSTUK.

PAERDSBLOEM.

Namen. *D*us genoemd in het *Neederlandsch*: in het *Latijn* *MELAMPYRUM*, of *TRITICUM VACCINUM*; in 't *Hoog-* *dutchsch* *KUHWEITZEN*, of ook *BRAUN FLEISCH-RLUMEN*. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; te weten:

I. *MELAMPYRUM FLORE PURPUREO*, of *purpure Paerdsbloem*. **II.** *MELAMPYRUM FLORE LUTEO*, of *geele Paerdsbloem*. Beyde zijnze van eenen de zelve *Bowwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een gemeene, luchtige, zandige, zoowel ongemeste als gemeste *Grond*: liever een matig-warme, en schaduwachtige, als een heete, of opene lichte plaats; ook niet te veel vochtigheid. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeven in den *Herfst* volkomen *Zaad*, en vergaan daar med.

Zaad. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Het uytgevallene *Zaad*, na dat het een geheel jaar in de aarde gelegen heeft, slaat ook wel van zelfs op, en hier door kunnen ze genoegzaam *vermenigvuldigd* worden.

**Aanwin-
ning.** Het uytgevallene *Zaad*, na dat het een geheel jaar in de aarde gelegen heeft, slaat ook wel van zelfs op, en hier door kunnen ze genoegzaam *vermenigvuldigd* worden.

KRACHTEN.

*P*aeerdsbloem, of *Melampyrum*, is verwarmende aart van aart. Het *Zaad*, of de *Bladeren* gedroogd, gepulverisert, en met *Wijn*, of in eenige spijzen ingenomen, ontsteld het *Hoofd*; bedwemt de *Harssen*; verwekt *Hoofdpijn*, en maakt dronken.

Is derhalven dienstiger voor *Ossen*, *Paerden*, *Koeyen*, *Rensalm*, en diergelijke Beesten, als voor de *Menschen*. Want *bijt. Plaat.* aan de genoemde Dieren geeft deeze *Plant* een goed *so. 34.* voedsel, en doet haar vet worden.

CCCXXXV HOOFDSTUK.

NIGELLE.

It teeder en aardig *Gewas* voerd deen-Namen. *zen* naam in 't *Neederlandsch*. Word in 't *Latijn* geheeten *MELANTHIUM*, *NIGELLA*, en *NARDUS*; in 't *Hoog-* *dutchsch* *SANT CATHARINEN-BLOEM*; in het *Fransch* *NIELLE*; en in het *Italiaansch* *MELANTIO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden Veele veranderingen in de foorten; te weten:

I. *MELANTHIUM SATIVUM*, of *tamme Nigelle*. **II.** *CITRINUM*, of *Nigelle met geconleurde Bloemen*, *Zaad* en *Bladeren* van *Citroen*. **III.** *NIGELLA CTRINA FLORE CERULEO*, of *Nigelle met een Citroen-verwig Zaad*, en een *blauwe schoone Bloem*; ook met *Citroen-geel-verwige Bladeren*, de breedte van al de andere foorten. **IV.** *MELANTHIUM SYLVESTRIS*, of *wilde Nigelle*. **V.** *CORNICULATUM MAJUS HISPANICUM*, of *grootte Spaansch Nigelle met een gehoorn-* *de Zaadknop*. **VI.** *DAMASCENUM FLORE SIMPLICI*, of *Nigelle van Damasco met een enkele Bloem*. **VII.** *DAMASCENUM FLORE PLENO ALBO*, of *Nigelle van Damasco met een dubbele witte Bloem*. **VIII.** *MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO FOLIOSO*, of *hier tien-* *derley Nigelle van Damasco met een dubbele bladerige Bloem*; worden zijnde uytwendig groen; daar na wit, en geheel van aangebinnen *blauw-verwig*; bestaande uyt veele ronde of weezen.

malkander gepakte *Bladerjens*, gantichelijk niet vertonnende een gedaante van andere *Bloemen*, maar als van loof-schietende *Bladeren*, breeder als de *Bladeren* welke aan de *Stelen* voortkomen; ook korter en digt aan malkander gevoegd, doch in vercheydene voor spits toegeande deelen, op de wijze der zelve, eyndigende; aardig voor 't gezicht: welke niet, gelijk andere *Bloemen*, op de aarde neervallen, maar zoo lang duren, tot dat haar *Zaad* in een dikke, vijf-hoekigronde, en boven met vijf tamelijk-lange, ook een weynig gekromde *Hoornen* verciert zijnde *Knop*, in 't midden voortkomende, zijne volle zwartheid heeft verkregen. Dan vergaan ze eerst te zamen met de geheele *Plant*. **IX.** *MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO PROLIFERO*, of *Nigelle van Damasco met een dubbele bladerige Bloem uyt Bloem*. **X.** *MELANTHIUM DAMASCENUM FLORE PLENO PALLIDO CERULEO*, of *Nigelle van Damasco met een dubbele bleek-blauwe Bloem*. Alle zijnze van de zelve *Bowwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een goede, zandige, luchtige, welgemeste, en in elk *Voorjaar* op nieuws gerepte grond: een warme, vrije, genoeg ter Zon gelegene plaats: veel, en ook matige *Reegen*. Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeven in den *Herfst* rijp *Zaad*, en vergaan daar med. Moeten derhalven in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*: weer op nieuws door haar *Zaad* *aangevonden*, en dus *vermenigvuldigd* gemaakt worden. Door 't uytgevallene kunnen ze dikmaal van zelfs genoeg op.

KRACH-

Melanthium Flore Pleno Folioso.

KRACHTEN.

Het Zaad van *Nigelle*, of *Melanthium*, 't welk alleen in de Geneeskunst gebruykt word, is verwarmende en verdrogende in den dorden graad; ook fijn van stof, en dun van deelen.

Egin. l. 7. Een Drachma daar van gestoten, en met Wijn ingenomen, drijft uyt de Winden, en het water der Blaas: dood de *Wormen*, en doet de *Maandstonden* voortkomen. Is goed voor de *Engborstige*; wijl het de *Borst* en *Longe* zuiverd; voor die van *Spinnen* en diergelijke gedierten zijn gestoken. Vermeerderd de *Melk* in der *Vrouwen Borsten*. Is zeer dienfig voor de geene, die door een val of verrekking van binnen gequeest zijn: en nut tot alle gebraken, waar in verdeeling, dunmaking, afvaging, verdrogging, of verwarming van nooden is. Doch men moet het matig, en niet al te dikmaal gebruiken; want anders zou 't het Lichaam beschadigen.

Een weynig van de uytgeparfte *Oly* des *Zaads* met Wijn ingenomen, doet de barende *Vrouwen* gemakkelijk verlossen. Geneest ook de *Gezwellen* en de *hardigheyd* der *Milt*.

CCCXXXVI HOOFDSTUK.

KOORNROOS.

Namen. Iet alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van veele *GITH* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *NIGELASTRUM*, of *PSEUDO-MELANTHIUM*: in 't *Hoogduysch* *RADEN*, en *KORNROSE*: in het *Fransch* *YVRAYE*, of ook *NIELLE* des *BLEDs*: in het *Italiaansch* *NIGELASTRO*, *MELANTHIO FALSO*, *GITTONIS*, en *RUOSOLA*.

Grond. Zij bemind een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemestte als ongemestte grond: een vrije, bequaam ter Zon gelegene, doch zoo veel de Wortel aangaa, lieft een schaduwachtige plaats, en matige vochtigheyd. Blijft van naturen niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeft in den *Herfst* rijp *Zaad*, en gaat dan van zelfs te niet. Derhalven word dit *Zaad* in ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, wederom, niet diep, de aarde aanbevolen. Komt ook dikmaal, door 't neergevallene, van zelfs genoeg op; en hier door word deeze *Plant* genoegzaam vermenigvuldigd.

KRACHTEN.

Fuchsh. Pl. c. 44. **Trag. l. 1.** **e. 80.** **Matth. l. 1.** **c. 77.** **Durantes hist. Plant. fol. 210.** **H**et Bladeren van *Koornroos*, of *Nigellastrum*, gedroogd, gepulveriseert, en gelegd op het *Spreukwur*, *Fistelen*, *Wonden*, en *Schurftigheyd*, geneezen de zelve.

Het *Zaad*, heet en droog tot in 't laatste van den tweeden graad, gestoten, en met Wijn gedronken, is goed voor de *Geelzucht*: dood de *Wormen*: verwekt der *Vrouwen Maandstonden*: doet gemakkelijk wateren: opend ook, en neemt wech alle *Gezwellen*, en de verstophedij der zelve.

CCCXXXVII HOOFDSTUK.

BINGELKRUJD.

Namen. In het *Neederlandsch* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten *MERCURIALIS*, na de eerste vinder *MERCURIUS*: in het *Hoogduysch* *BINGELKRAUT*, *KUH-WURTZ*, en *MERCURIUS-KRAUT*: in

het *Fransch* *MERCURIALE*: in het *Italiaansch* *MERCURELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart drie verscheydene Drie onderscheyden soorten bekend geworden; te weeten:

I. *MERCURIALIS MAS*, of *TESTICULATA*, dat is, *Bingelkrujd mannetje*; anders, met *klootjens*- of *Balletjens-Zaad*. II. *FEMINA*, of *SPICATA*, *Bingelkrujd wijfje*, of met een *Zaad*, gevormd op de wijze van een *ayr*. III. *MERCURIALIS SYLVESTRIS*, of *SPICATA MONTANA*, *wild Bingelkrujd*, of *Berg-Bingelkrujd* met een *geayrde Bloem*. Niet alle zijze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze alle een goede, gemeene, varfch Grond. omgesetene, en welgemeste grond; immers zoo zeer een donkere, als een vrije, luchtige, bequaam gelegene plaats; en veel Reegen. Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeven in den *Herfst* rijp *Anwiazad*, en versterven door een kleinje *Rijp*, of van zels. Worden zelden in 't *Voorjaar* geayd, vermits ze van zels, daarze eens gestaan hebben, overvloedig genoeg opstaan.

Het *MERCURIALIS SPICATA MONTANA*, of *Berg-Bingelkrujd* met een *geayrde Bloem*, groeyende op *Bergachtige* plaatsen, vergaat niet zoo haast, maar blijft lange jaren in 't leven. Verdraagt sterke *koude*, en alle ongelegenheeden der *Winter*, zonder schade. Krijgt in deeze Landen jaarlijks *Bloemen*, maar noyt eenig rijp *Zaad*. Kan echter genoegzaam *aangevrouwen* worden door hare ter zijden uytlopende *jonge Scheuten*, welke men met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* van de *oude afneemt*, en verplant.

KRACHTEN.

Bingelkrujd, of *Mercurialis*, is warm en droog *Fuchsh. Pl. c. 180.* in den eersten graad; ook afvagende en verteerende van aart.

In Wijn gekookt, en daar van gedronken; of met *Diof. l. 4.* andere *Moeskruyden* gegeten; of 't uytgeparfte *Zap* met Wijn ingenomen, verwekt een *open Lichaam*, drijft uyt de *stijmerige* en *Galachtige vichten*: is goed voor de *Lever*, en voor de *Waterachtige* reynigd de *Maag*; doet gemakkelijk *wateren*; verdrijft de *keude Pis*: verwekt de *Maandstonden*; dood de *Nageboorte* voortkomen, en bevordert de *Vrouwen tot zwangerwording*. Geneest de *Geelzucht*, en reynigd de *Borst*.

Even 't zelve verrigt ook 't *Zaad*, gestoten, en met *Spaansche Wijn* of *Malvafey* gebruykt.

Het *Zap* doet ook de *Wraaten* vergaan. Met *Aziijn* vermengt, en dan gestreken op het *Spreukwur*, of andere *Zeerigheyd*, geneest de zelve. Verdrijft ook de *Cranwagie*.

Met dit *Zap*, vermengt met het *Zap* van *Porcellain Camerar*, en witte *Malve*, of *Althaea*, de *handen gewasschen*, zoo zou men daar mee zonder enig letzel *gesmolten Lood* mogen aanraken.

Het *Kruyd* zelfs is zeer noodwendig tot *Clysteren*, *Lust*, en word met groot voordeel in de zelve gebruykt teegens de *krimping*, *pijn*, en *hardigheyd des Bins*; ook teegens de *Nierensteen*.

CCCXXXVIII HOOFDSTUK.

MELISSE.

En wel bekende, en weegens hare *Namen* deugden zeer veel gebruykt worden de *Plant*, word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook *CONFALIE* genoemd. In het *Latijn* *MELISSA*, *MELISSOPHYLLUM*, *APISTRUM*, en *CITRAGO*, om dat de *Bladeren*, gewreven

wordende, een aangename Citroen-geur van zich geeven: in het Hoogduitsch, *Franfch en Italiaanfch* MELISSE; maar in de laatt-gemelde taal ook CEDRONELLA en ARANCIATA.

Agte bijzondere, en bezienswaardige foorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend agt bijzondere bezienswaardige foorten; te weten:

I. MELISSA VULGARIS, of gemeene Melisse. II. MACULOSA VULGARIS, five folio variegato, of gemeene Melisse met schoone geel- en groen-bonte Bladeren. III. MELISSOPHYLLUM VERUM FUCHSI, of opregte Confilie, van LEONARDUS FUCHSIUS beschreeven. IV. MELISSOPHYLLUM TURCICUM FLORE ALBO, of Turksche Melisse met een witte Bloem. V. FLORE PURPUREO, of met een purpuren Bloem. VI. FLORE COERULEO, of met een blauwe Bloem. VII. MELISSA MOLUCANA ODORATA, anders MOLUCA LEVIS, of Moluckische Melisse; of Molucke met segte Bladeren, van geen onaangename reuk. VIII. MELISSA MOLUCANA SPINOSA, of Melisse uit de Moluckische Eylanden met Doornen. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond. Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige, gemeene grond, met twee-jarige Paerdmist, en het Mol van verrotte Boombladeren genoegzaam doormengt.

Gemeene Confilie. De MELISSA VULGARIS, of gemeene Confilie: FOLIO MACULOSO, of met bonte Bladeren, en MELISSOPHYLLUM VERUM FUCHSI, of opregte Melisse van L. Fuchsius, zijn van naturen lang-leevende. Beminnen zoo wel een schaduwwachtige, als een opene, vrije plaats, en veel Water. Verdragen alle ongelegenheeden des tijds. Geven gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert of April de aarde, niet diep, weer aanbevoelen, en dikmaal met Water begoten moet worden; zoo komt het, na een geheel jaar tijds, eerst te voorschijn. Hier door worden ze aangewonnen en vermeerderd. Maar dan ook noch door hare aangegroeide Wortelen, op de gemelde tijd van de oude afgenomen en verplant.

Turksche Melisse. Het MELISSOPHYLLUM TURCICUM, of Turksche Melisse, zoo met een witte, purpuren, als blauwe Bloem; MELISSA MOLUCANA LEVIS, of Moluckische Confilie zonder Doornen; en MOLUCA SPINOSA, Moluckische Melisse met Doornen, blijven niet meer dan een Zomer in 't leven. Beminnen een zeer warme, luchtige, en wel ter Zon gelegene plaats. De beyde Moluckische Melissen willen ook, wegens hare teederheid, geerne in Potten gesteld, en voor alle koude Noorde-winden gewagt zijn. Konnen matige vochtigheid verdragen. Geven dikmaal bij goede jaren in deze Gewesten volkomen rijp Zaad, en vergaan van zelfs, of door een kleine Rijp. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April, op nieuws weer in Potten gezayd; voor koude nagten, niet minder voor veel Water, wijl het Zaad daar door lichtelijk en haast verrot, wel gedeekt en bewaard, ook een wijl tijds in warme Paerdmist gesteld zijn. Hier door konnen deze schoone, bezienswaardige Planten, alleenlijk vernieuwd en vermeerderd worden.

Waarneeming. De MELISSA MOLUCANA LEVIS ODORATA, of Moluckische riukende Melisse met segte Bladeren, krijgt uit een vinger dikke, niet zeer lange, houtachtige, grijs-witte, met veele teedere Vezelingen omvangene Wortel gemeenlijk maar alleen een enige Steel, verdeeld in twee of drie Zijde-takjens, opschietende ter hoogte van twee of ook drie voeten; rond, zoo dik als een Schrijffpen, wat min of meer; van binnen hol; van buyten bekleed met een aangename groenheid.

Aanwinning. Aan de zelve komen Bladeren voort, zoo wel neerwaarts hangende, als opwaarts gekeerd staande; altijd twee en twee tegens malkander over; een duym breed of wat meer boven den anderen gesteld. Zijn rond van aart, doch aan de Steelten plat; ingefneeden

Gedante der Bladeren. met verscheide, meest rond-toegaande, onordentelijke Kerven. De onderste en grootste hebben de lengte van twee vinger-leeden; de breedte van ruim de helft der lengte; doch de opperste zijn veel kleynere: boven verciert met een aangenaam groen, en vijf grootte, donker-groene Aderen in 't midden, waar uit veele kleine voortvloeyen; doch onder bleeker, en de Aderen zeer aardig geheel wit. Teeder en dun zijn ze van substantie; van een aangename reuk; een weynig bitter van smaak, en ruilen op Steeljens, een vingerlid lang.

Tusschen de zelve ziet men in 't rond van de regt opschietende Steel vijf, zes, zeeven of agt Haysjens, onder omvangen met eenige kleine, bleek-groene Doornjens. Onder zijn ze eng en spits, maar voor zeer breed open, gevende de gedaante van een Zee-top; hard en stevig van aart; aan de randen met eenige kleine Doornjens verciert; van buyten bleek, van binnen donker-groen-verwig; en met ontelbare kleine, witte, bezienswaardige Aderjens doorloopen.

In 't midden der zelve ziet men schoone, groote, lijf-Bloemen. verwige Bloemen; inwendig voorzien met eenige geel- en rood-verwige Napsjens, en vertonende de gedaante van dove Neetelen. Drie of vier dagen lang staan ze open. Als ze afgevallen zijn, laten ze in elk Haysje een Knopje na, voor breed en rond, onder spits toegande; eerst groen, daar na bleek wordende: dan zich scheidevende kruyswijze in vier drie-hoekige deelen, inwendig gevuld met een kleyn, langwerpig, bleek-blauw, blinkend Zaad. Hier mé vergaat deze Plant.

De MOLUCA SPINOSA, of Moluckische Confilie met Doornen, groeyd op de wijze der voorgaande, en is de zelve niet zeer ongelijk; doch de Bladeren zijn niet Doornen. zoo rond, maar wat langer; dieper ingefneeden, en veel donkerder groen. Hebben ook bruyner Steelten; en de Bloem-huyjsjens zijn voorzien met veele groote en zeer scharpe Doornen; waarom ook deze soort de naam van Spinosa, of gedoornde, heeft bekomen.

Beyde wassjen ze van naturen in Syrien, Perzien, en 't Zaad de Moluckische Eylanden, gelegten in Oost-Indien, van waar het Zaad eerst in Europa is gebracht.

K R A C H T E N .

Melisse is verwarmende en verdrogende in den Aarden tweeden graad.

In Wijn gedistilleert, en daar van gedronken, verquikt en versterkt het Hert, het Hoofd, de Geheugenis; verbeeterd een koude Maag; bevordert de verteeening der spijsen; strijd tegens 't vergif, en de beetten der dolle Honden; verwekt de Maandafvonden; is goed voor de Kort-ademige; voor de opsligting der Moeder, en de Pest. Verdrijft de Hert-klopping; zet aan de lust tot 't echte werk; neemt wech de Hilt, en doet het braken ophouden.

Het uytgeparfite Zap in Wonden gedaan, of andere Rastjes lib. re. Ongezwoeren, geneest de zelve. Desgelijks de steen. Simp. cap. 18.

Dit Kruid bij de Bykerven gelegd, of de zelve daar mee bestreken, doet de Byen, wijl haar 't zelve zeer aangenaam is, niet alleen bij hare Korven blijven; maar ook worden de vreemde daar toe gelokt. In tegendeel, deze Korven met Mater bestreken, doet al de Byen hare woonplaats verlaten.

Beyde de foorten der Moluckische Melisse zijn ver-warmende, openende, en dunmakende van aart. Weer-der staan 't vergif. Openen de verstoptheid der inwendige deelen; verheugen 't Hert, en versterken de Hart-fenen.

De Bladeren gestoten, en op uytwendige Gezwel-len gelegd, verteren de zelve. Het daar uytgeparfite Zap word met groote baat en voorspoed gebruykt in veelreley Hoofd-wonden.

MELISSA VARIEGATA.

MELISSA LEVIS MOLUCANA.

Meccicacanna Vera Sativa.

MECHOACAN.

Namen.

Uyt America
Zaad op-
gequeekt.

Oo in het *Nederlandsch*, en in het *Latijn* MECHOACANNA genoemd, na de *Americaansche* Provintie *Mechoacan*, daarze van naturen voortkomt, en uyt dit Werelds-deel eerst in onze Landen is gebracht. Van de *Italianen* word ze geheeten REUBARBARO INDIANO. In 't jaar 1652. is deeze *Plant* bij mij van *Zaad* gelukkig opgekomen, en door vlijtige zorge voorspoedig aangegroeyd.

Twee on-
derfchey-
dene voor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderfcheyden foorten, als:

I. MECHOACANNA VERA SATIVA, of *opregte tamme Mechoacan*, dus genoemd, om dat anderhalve *Drachma* van de *Wortel* met *Wijn* ingenomen alle *quade vochten* uyt 's menschen *Ligchaam* door de *Darmen* genoegzaam uytduyft. II. MECHOACANNA SYLVESTRIS, of *wilde Mechoacan*; zoo geheeten, om dat hare *Wortel* niet zoo krachtig purgeert, alleenlijk het *Water* uyt de *Blaas* jaagt, en de zelve afdroogende versterkt, als men'er anderhalve *Drachma* van gebruykt.

Grond, en
plaats.

Zij beminnen uyt eygenen aart een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreevene *Paerdmist*; 't *Mol* der van binnen verdorvene *Boomen*, of in plaats van 't zelve 't *Mol* der verrotte *Boombladeren*, en een-jarige *Hoenderdrek* genoegzaam doormengt: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleegene plaats, bevrijd voor alle koude *Oufte* en *Noorde-winden*; en matige vochtigheid.

Hoe waar-
te nemen
in de Win-
ter.

Zijn teeder van *Natuur*. Konnen geen sterke *Winden*, koude *Herfst-reegenen*, *Rijp*, of de *Vorst* deezer *Landen* verdragen. Moeten derhalven, droog zijnde, in 't laatste van *September* binnens huys gebracht worden, op een warme plaats, waar in door de geheele *Winter* word gevuurd; wel gewagt voor een doordringende *Vorst*: gedurende deeze tijd alleen van boven besprengt met slegs een weynig lauwe *Reegenwater*; en niet weer buyten gezet voor in 't begin van *April*, met een zoete *Reegen*, en aangename *Lucht*: dan noch voorzichtig gedekt en wel gewagt voor koude *Reegenen* en koude nagten.

Langlee-
ventheyd
in deeze
Gewelten.

Dus waargenomen, blijvenze in deeze onze koude Gewelten vele jaren in 't leven. Verliezen teegens de *Winter* al haar *Loof*, gelijk de *Brionie*; doch brengen ieder voorjaar in *May*, even gelijk de gemelde, uyt hare dikke *Wortel* (welke de verrotting zeer onderworpen is) weer nieuwe *Scheuten* voort.

Opregte
tamme
Mechoa-
can.

De *Wortel* van MECHOACANNA VERA SATIVA, of *opregte tamme Mechoacan*, is groot, dik, en lang; onder alleen eenige weynige *dradige* of *veezelachtige Worteltjens* hebbende, op de wijze van *Brionie*. Is bleek-wit van verwe, en heeft inwendig een wit *Zap*. Uyt de zelve komen voort vele ronde *Steele*; zich lichtelijk windende om een stok, en aan deeze *Steele* schoone *Bladeren*, nu aan de eene, dan aan de andere zijde, boven malkander; zeer gelijk zijnde die van het *Convolvulus Indicum*, of *Indiaansche Winde*, hebbende de gedaante van een *Hert*. Zijn vier duymen breedte, wat min of meer, lang; ontrent drie breed: uyt den blauwen donker-groen boven, maar onder bleeker; teeder van aart; achter alderbreedst; en aldaar aan beyde de zijden des *Stels* met twee rond-toegsande punten toelopende, doch voor in een spits eyndigende: in het midden voorzien met een regt-doorlopende grootte *Ader*, waar uyt vele kleyne, ter zijden uytgaande, ontslaan.

Bladeren.

Tusschen de zelve schieten de *Bloemen* op, gesteld op korte *Steeeltjens*. Deeze zijn purpur-verwig; in ge-

Bloemen.

daante, grootte en stelling die van de genoemde *Indiaansche Winde* niet ongelijk. Alsze haastig vergaen *Kluchtige* zijn, latenze een *kluchtige Frucht* na, hebbende de gedaante van een kleyne *Concommer*; een hand lang; drie duymen, wat meer of min, in 't ronde dik; voor eyndigende in een spitsze rondigheyd, en aldaar, gelijk onder, dunner; van buyten met een geelachtige witte ruygheyd bekleed; en van binnen gevuld met een plat, dun en bleek-wit *Zaad*; waar aan zich vast *Zaad*. houd een aardige *Zilver-verwige wolligheyd*, gelijk als men ziet in de *Frucht* van *Apocynum*.

De MECHOACANNA SYLVESTRIS, of *wilde Mechoacan*, geeft uyt een ook sterke *Wortel*, doch niet zoo dik, in tegendeel in veel meer *Takken* en *Vezelen* verdeeld, hare bleek-roode *Steeeltjens*; niet rond en slegt, gelijk de andere, maar als uyt vele *Leedekens* aan malkander gezet: en winden zich ook om 't geen bij haar gestoken word. Aan de zelve groeyen de *Blade*-*Bladeren*, in gedaante en op de wijze van *Apocynum*; ook twee en twee regt teegens over malkander gesteld; veel rondter als van de voorgedachte; gemeenlijk twee duymen breed, en wel zoo lang.

Tusschen deeze worden voortgebracht groote witte *Bloemen*, de voorgemelde niet ongelijk. Afgevallen zijnde, ziet men een ovals-wijze ronde *Frucht*, veel kleynere als die van de andere foort; vier duymen, wat min of meer, lang, ruym twee duymen dik; voor wat stomp-spits; donker-groen van verwe; een weynig als *gestippeld*, en van binnen gevuld met een geel *Zaad*, *Zaad* waar aan vele witte *Draadjens* hangen.

KRACHTEN.

DE *Wortel* van *Mechoacan* is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad; daarbenevens een weynig te zamentrekkende van aart.

Twee *Drachmen* van de zelve gedroogd en gepulveriseert voor een oud perfoon, doch voor een jongeling maar een, voor een kind een halve *Drachma*, met *Wijn* ingegeven: of ook de gemelde *Wortel* in *Wijn* geueykt, en daar van een *Roemertje* 's morgens nuchteren gedronken, jaagt door *Stoelgang* uyt alle *quaadaardige, roye, dikke, waterige en galachtige Vochten*. Neemt wech de *verstopping* der *Lever*, *Milt*, en ander derer deelen des *Ligchaams*. Verbeeterd de gebreken van de *Maag*. Is goed teegens de *Winden*; voor de *Water- en Geestelucht*; *Hoofdpijn*; *Nierenpijnen*; *valende Ziekte*; 't *Colijk*; de gebreken der *Moor*, veroorzaakt door koude. Versterkt de *Harfenen*, de *Zenuwen*, en alle andere inwendige deelen. Doet ophouden en verteeren de *koude Zinkingen*. Is dienstig voor een *verouderde Hoest*; voor de gebreken der *Borst*, *Koortzen*, en de *Spaansche Pokken*.

BEERWORTEL.

Op het *Nederlandsch* dus genoemd, Namen. word in het *Latijn* geheeten MEUM, of ook FENICULUM PORCINUM: in het *Hoogduytsch* BEER- of BEERWURTZ: in 't *Italiaansch* MEDO, IMPRATRICE, en FINOCHIELLA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee veranderlijke foorten; namentlijk:

I. MEUM ATRAMANTICUM, of *Deerwortel*, welke van naturen groeyd ontrent den *Berg Athamas*, geleege in *Theffalieu*; na wienze deeze naam heeft ontfangen. II. MEUM SPURIUM, of *basterd Beerwortel*. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing* en *Waarneming*.

Zij

Grond. Zij beminnen meer een zandige als een andere, doch met twee-jarige Paerdemist wel voorziene grond: een vrije, bequaam ter Zon gelegeene plaats, en veel Water. Blijven lange jaren in 't leeven. Verdragen sterke koude, en alle andere ongelegenheeden der Winter. Geeven ook gemeenlijk bij goede Zomers volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *October* in een Pot, of van de *Maert* (om dat het langzaam opkomt) in de aarde word gezayd, ruym twee stroobreedte diep. Hier door kunnen ze aangewonnen en vermeenigvuldigd worden. Maar dan ook noch door hare aangewassene jonge *Wortelen*; welke men met de gemelde Maan in *Maert* of *April* van de oude afneemt, en verplantt.

**Aanwin-
ging.**

Opgekomen zijnde, mag men dezze jonge *Planten* niet verzetten; ook niet meer dan een, of ten hoogsten twee, na gelegenheid harer grootte, in eene Pot laten blijven. Zij beminnen groote hitte, en een wel ter Zon gelegeene plaats, beschut voor alle koude zoo *Oost-* als *Noorde-winden*; en matige vochtigheid. Geeven volkomene *Bloemen*, maar noyt eenig vast-blijvend *Zaad*. Konnen de *Winter-koude* gantschelijk niet uytstaen, maar vergaan van zelfs binnens huys, 't zij dat men ze wel gewagt heeft of niet. Moeten derhalven t'elkens weer aangewonnen worden door *Zaad*, uyt heete Landen overgezonden.

Hoe te
handelen
ontrent de
Queeking.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N .

Galen. l. 7. **D**E *Wortelen* dezer *Plant*, welke alleenlijk in de *Geneeskunst* worden gebruykt, zijn droog in den tweeden, en warm in den derden graad; ook dun van deelen, en sijn van stof.

Simp. Med. fac. Deze *Wortelen* in *Wijn* gezoden, en daar van een Roemerij's morgens nuchteren gedronken, openen de versloptheid der inwendige deelen; zuiveren de *Blaas*, en *Nieren* van 't *Graveel*: doen gemakkelijk *wateren*: verdrijven de koude *Pis*, de *Winden*, de pijn of krimpings des *Buyk*, ook allerley *Leeden* (merken), en de *Tigt*, of *Fierstijp*. Versterken de *Maag*. Doen der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen; en geneezen de beeten of steeken der giftige *Dieren*.

Diosc. l. 1. De *Wortelen* gedroogt, gepulveriseerd; met *Zuyker*, of *Honig* vermengt, en daar van zomtijds een weynig genomen, is goed voor de *Hofst*, reynigd de *Borst*, en doet de daar op vallende *Zinkingen* verteeren.

Dod. l. 10.
c. 9.
Plin. l. 20.
c. 23.
Math. l. 1.
c. 3.

Diosc. l. 1.
c. 3.

CCCXLI HOOFDSTUK.

G E E R S .

Namen.

Niet alleen in 't *Nederlandch* dus, maar ook van veele *HEERS*, *HIRS*, gemeenlijker *GIERST* genoemd. In 't *Latijn* *MILUM*, *QUASI MILLUM*, om datze door hare *Vruchtbaarheid* duyzend koorren in plaats van een of honderd voortbrengt. In 't *Hoogduytsch* *HIRSE*, *HIRSEN*, of *HIRST*: in 't *Fransch* *MILLET*, of *MIL*: in 't *Italiaansch* *MIGLIO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie verscheyde soorten; namentlijk.

**Drie ver-
scheyde
soorten.**

I. *MILUM SEMINE ALBO*, of *witte Geers*. II. *SEMINI FLAVO*, of *geele Geers*. III. *MILUM GAMBAICUM SEMINE NIGRO*, of *Gambaische Geers* met een scharp zwart blinkend *Zaad*. In hare *Bewoening* en *Waarneming* verschillen ze maar weynig.

**Witte, en
geele
Geers.**

De twee eerst-genoemde soorten beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, matig met twee-jarige *Paerde-* en *Koeyemist* voorzien; een luchtige genoeg ter Zon gelegeene plaats, en veel Water. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven teegens de *Winter* rijp *Zaad*, en vergaan dan van zelfs. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Alleen hier door kunnen ze vermeenigvuldigd worden.

**Gambai-
sche Geers.**

Het *MILUM GAMBAICUM*, of *Gambaische Geers*, is veel teederder van aart; doch grooter en sterker van *Bladeren*. Blijft in dezze Landen niet meer dan eene *Zomer* over. Word met een wassende Maan van *April* of *May* niet boven een stroobreed diep gezayd in een Pot, gevuld met goede luchtige aarde, vermengt met een weynig twee-jarige *Paerdemist*, 't Mol der verrotte *Boomen*, en een-jarige *Hoenderdrek*.

K R A C H T E N .

GEERS, *Heers*, *Hirs*, *Gierst*, of *Milium*, is ver-koelende in den eersten, verdrogende in den tweeden graad, ook sijn van stof.

In Melk gekookt tot een Brij, en daar van gegeeten, is aangenaam voor de *Maag*, doch geeft aan het Ligchaam weynig voedsel. Een Pap van *Geers-meel* gemaakt, verslopt het *Ligchaam*, en doet *wateren*.

Geers heet gemaakt, in een zakje gedaan, en op den *Buyk* gelegd, doet de *Buykkramping* ophouden; ook de pijn der *Leeden* en *Zeeuwen* vergaan. Op 't Hoofd gedaan verskerkt en verdroogt de *Harstsen*.

Rhabarbar, *Mechoacan*, *Citroenen*, *Limoenen*, *Math.* l. 2. *Oranje-appelen*, zelfs ook *Vleesch*, in *Geers* gelegd, bewaart de zelve een tijd lang voor verderving, vermits'er noyt *Wormen* in groeyen.

Meel van *Geers* vermengt met *Tarwenmeel*, dan gelegd op de beeten of steeken der *Adderen* en *Slangen*, geneest de zelve.

Dod. l. 16.
c. 23.

CCCLII HOOFDSTUK.

DUYZENDBLAD.

By de *Nederlanders* niet alleen met dezer naam, maar ook met dien van *GERWE* bekend, word in het *Latijn* geheeten *MILLEFOLIUM*, of ook *ACHILLEA*: in 't *Hoogduytsch* *GARBEN*, *SCHAFGRASZ*, en *TAUSENTBLAT*: in 't *Fransch* *MILLEFEUILLE*: in 't *Italiaansch* *MILLEFOLIO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend eenige verdierlijke soorten, namentlijk:

I. *MILLEFOLIUM MAJUS ALBUM*, of *grote witte Gerwe* (anders *Duyzendblad*). II. *MAJUS PURPUREUM*, of *groot purpur Duyzendblad*. III. *MAJUS FLORE PURPUREO HOLOSERICO*, of *grote Gerwe met een purpur-snuwele Bloem*. IV. *MINUS ODORATUM*, of *kleyn Duyzendblad met welriekende Bloemen*. V. *MINUS FLORE LUTEO*, of *kleyne Gerwe met een geele Bloem*. VI. *MILLEFOLIUM AQUATICUM*, of *water-Duyzendblad*. VII. *AQUATICUM FOMICULACEUM*, of *water-Gerwe met tedere Bladeren als Venkel*. VIII. *PALUSTRE MINUS*, of *kleyne water-Gerwe*. IX. *MILLEFOLIUM AQUATICUM CORNUTUM*, of *Duyzendblad, groeiende in waterachtige plaatzen, met een geboord *Zaad**. Niet alle zijn ze van de zelve *Bewoening* en *Waarneming*.

De geene, welke op drooge plaatsen groeyen, beminnen alle een goede, gemeene, zandige, liever gemestte als ongemestte grond: een opene welgelegeene plaats; veel reegen, en ook matige vochtigheid. Blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen sterke *Vorst*, en meer andere ongelegenheeden des tijds. Geeven ook dikmaal volkomen *Zaad* bij goede *Zomers*, en welke men met een wassende Maan van *Maert* de aarde weer kan aanbevelen. Deezer wijs kunnen ze aangewonnen worden; maar dan ook noch door hare voortlopende

Verschey-
dene ver-
anderlijke
soorten.

Aanwin-
ning.

loopende *jonge Schentjens*, gemeenlijk van zelfs wortelende; welke men met een wassende Maan in April van d'oude afneemd, en verplant.

Het MILLEFOLIUM AQUATICUM, of *Wassere Duyzendblad*, wil zeer kwalijk in eenige *Hoven* groeien, ten zij in vochtige, schaduwachtige plaatsen, om den anderen, of ook ieder dag, met water begooten wordende. Duurd dan wel eenige jaren. Brengd ook *Bloemen* voort, maar nooit volkomen *Zaad*. Moet derhalven alleenlijk *aangewonnen* worden door hare voortkruypende en van zelfs wortelvallende *Schentjens*; welke, als men ze niet genoeg in agt neemt, haast weer vergaan. Zie hier bij na 't *Hoofdstuk* van DUYZENDBLAD MET BLADEREN VAN DUYZENDBLAD.

KRACHTEN.

Galen. l. 8. Med. Simp. D'uyzendblad, of *Millefolium*, is verkoelende in den eersten graad; ook een weynig afvagende en t'zamenrekkende van aart.

Dorfen. lib. 2. fol. 191. In Wijn gedistilleert, en daar van 's morgens nughten eenige dagen achter malkander gedronken, of het uytgeparste Zap met Wijn ingenomen; of ook 't Poeder der gedroogde *Bladeren* met 't zelve nat gebruykt, dood de *Wormen*; stopt de *witte Vloeden* der Vrouwen; verdrijft de *koude Pus*, en is goed voor de geene welke *Bloed spuwen*. In roode Wijn gekookt, stilt de *Bloed en Buijsloop*.

Egin. l. 7. c. 3. Durantes hist. Pl. fol. 293. De *Bladeren* en *Blomen* gestootten, dan op *varsche Wonden* gelegd, doen het *bloeden* der zelve ophouden; en *geneeszen*. De zelve *Bladeren* gekneuld, en in de *Neusgaten* gestooken, stempt het *bloeden* uyt de zelve.

CCCXLIII HOOFDSTUK.

RUYTERSKRUYD.

Namen. Ok wel in 't *Nederlandsch* genoemd *KRABBEKLAUW*, word in 't *Latijn* geheeten *MILITARIS AQUATICA*, *ALOE PALUSTRIS*, *SEDUM AQUATICUM*, en *MILITARIS AISOIDES*.

Kan in geen Hoven levendig gehouden worden; Groeyd van naturen in staande Wateren; of loopende Riviertjens. Noyt ziet men haar in eenige andere soort van grond voortkoomen. Konnen derhalven op geenetley wijze in *Thuyen* of *Bloemhoven*, levendig gehouden worden, wat voor moeyte en vlijt men ook daar toe mogt aanwenden, gelijk d'ervarentheyd mij dikmaal heeft getoond.

maar wel in Slooten of Grachten. Doch als men een *Gragt*, of *Sloot* graaft, met Water voorziet, en dan dit *Ruyterskruid* met een wassende Maan van *Mey* daar in plant, zoo beklijft het niet alleen, maar geeft ook *Bloemen*. De *Bladeren* verdorren in de *Winter*. Schieten echter ieder *Voorjaar*, in de *Maymaand*, uyt d'oude *Wortel* op nieuws weer voort. Hier door werdenze *vermeeningvaldigd*; gelijk ook door haar *Zaad*, in 't water neerzakkende, aangewonnen, zonder eenige menschelijke hulp.

KRACHTEN.

Dod. l. 20. c. 9. Dyf. l. 4. c. 102. Pl. l. 24. c. 18. Ruyterskruid, of *Militaris Aquatica*, is droog en koud van aart.

In Wijn gefooden, en daar van gedronken, geneeft alle *inwendige quetsuren*, de *swelling der Nieren*, en doet het *Bloedspuwen* ophouden.

De *Bladeren* gestootten, en op *varsche Wonden* gelegd, bewaren de selve voor alle heete *Sweeringen*. Met edik vermengd, geneesent 't *Spyrenk vuur*, alle wonden, en de *Ros*.

CCCXLIV HOOFDSTUK.

DRIEBLAD.

Enoeg bij elk bekend; word in 't *Nederlandsch* niet alleen dus, maar ook gemeenlijk *KLAVER* genoemd. In 't *Latijn* *TRIFOLIUM*; in 't *Hoogduysch* *KLEE* en *WIESENKLEE*; in 't *Fransch* *TREFFLE*; en in 't *Italiaansch* *TRIFOLIO*.

Hier van zijn mij in haren aart zeer veele bezienswaardige soorten bekend geworden; te weten:

I. *TRIFOLIUM BITUMINOSUM*; of *Swaar-riekend Drieblad*. II. *AMERICANUM SPICATUM FLORE PURPURASCENTE*, of *geayrd Americaansch Drieblad met een Purpurachtige Bloem*. III. *CORNICULATUM MAJUS*; ET, IV. *MINUS*; of groot, en kleyn *Drieblad*, met een *gehoord* *Zaad*. V. *STELLATUM HIRSUTUM SUBTERRANEUM LUSITANICUM*, of *Ruygebladerd Portugalsch Drieblad*, met een *ronde als vol Starren gevormde Zaadknop*, op de aarde leggende. VI. *ARBORESCENS LUSITANICUM*, of *Boomachtig Portugalsch Drieblad*. VII. *ACETOSUM FLORE LUTEA*, of *Zuure Drieblad met een gele Bloem*. VIII. *ACETOSUM FLORE MAGNO COERULEA*, of *Zuure Drieblad met een groote blauwe Bloem*. IX. *ACETOSUM FLORE ALBO MAGNO*, of *Zuur Drieblad met een groote witte Bloem*. X. *STELLATUM HIRSUTUM HUMIFUSUM*, of *Ruyg gestard Drieblad*, op d'aarde kruypende. XI. *CANADENSE FLORE PURPUREO SPICATO*, of *Drieblad van Canada met een purpure geayrde Bloem*. XII. *FRAGIFERUM PERENNE*, of *langduerend Drieblad*, met een *Vrucht als een Aerdbesje*. XIII. *FRAGIFERUM HIRSUTUM*, of *Drieblad met ruyge Bladeren*, en een *Aerdbesje* gelijkende *Vrucht*. XIV. *FRAGIFERUM CORNUTUM*, of met een *gehoord de Vrucht als een Aerdbesje*. XV. *FRAGIFERUM AESTIVUM RARUM*, of een *raar, aardig Aerdbesjen dragend Drieblad*, in de *Somer* bloeyende en *rijs* *Zaad* gevende. XVI. *FRAGIFERUM AESTIVUM MINIMUM*, of *alderkleynst Aerdbesjen dragend Sommer-drieblad*. XVII. *AESTIVUM CAPITULO TURBINATO*, of *Somer-Drieblad met een scharpe knop*. XVIII. *FALCATUM*, of *Drieblad met een Zaad-penl gelijk een Zikkel*. XIX. *CAPITE HIRSUTO ANNUUM LUSITANICUM*, of *eenjarig Portugalsch Drieblad met een ruyge knop*. XX. *CAPITE ECHINATO LUSITANICUM*, of *Portugalsch Drieblad met een doornige knop*. XXI. *VESICARIUM INDICUM*, of *Indiaansch Drieblad met Blaasjens*. XXII. *SILIQUSOSUM*, of *Drieblad met Peuljens*. XXIII. *SILIQUSOSUM LUSITANICUM*, of *Portugalsch Drieblad met Peuljens*. XXIV. *SILIQUSOSUM AFRICANUM*, of *Africaansch Drieblad met Peuljens*, van sommige genoemd *MOSAMBO d'ANGOLA*, met welken naam het mij ook voor deezen is toegezonden geweest; en dan noch veel meer andere, onnoodig hier alle verhaalt te worden. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Van welke hier vier-en twintig worden opgeteld.

Grond.

Echter beminnen ze al t'zamen een zandige, goede, of ook wel een andere gemeene, zoo wel met tweejarige Paardemist, als met gantfich geen vetthigheid voorziene grond: een opene, warme, genoeg ter Zon geleegene plaats, en taamlijk veel Water. Geven gemeenlijk, inzonderheid by heete, drooge *Zomers*, volkomen *rijs* *Zaad*, en vergaan tegens den *Winter*, of blijven ook lang in 't leven; gelijk als het

TRIFOLIUM AMERICANUM SPICATUM, of *Drieblad uyt America met een geayrde purpurachtige Bloem*, soont lang in 't levenblij. *CORNUTUM MAJUS ET MINUS*, groot en kleyn *Drieblad met een gehoord Vrucht*: *STELLATUM HIRSUTUM SUBTERRANEUM LUSITANICUM*, *ruyg Portugalsch Drieblad*, met een op d'aarde leggende *Zaadknop*.

gelijk als met *Starren* voorzien. ACETOSUM FLORE LUTEO, MAGNO CERULEO, ET MAGNO ALBO, *zuure Drieblad, met een geel, groote blauwe, en groote witte Bloem*; in het *Neederlandsch* ook genoemd *zuure KLAVER*, en *KOEKOEKSROOD*; in 't *Latijn* OXYs, PANIS CUCULI, en ALLELUJA; in 't *Hoogduitsch* SAWR-KLEE, BUCHAMPFEER, en BUCHEROT; in 't *Fransch* PAIN DE COCU: en dan FRAGIFERUM PERENNE, of overblijvend *Drieblad met een Vrucht op de wijze van een Aardbezie*. Welke niet alleen eenige jaren lang in leeven blijven, maar ook, buyten staande, de *keude* en alle andere ongelegetheeden der *Winterse* dagen tamelijk wel verdragen kunnen. Worden *vermeenigvuldigd*, beyde door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan van April* in de aarde eens Pots, niet boven een stroobreedte diep, moet gelegd zijn, en door hare *aangevassene jongen*, welke men op de zelve tijd van de *oude* afheemt, en verplant.

Het TRIFOLIUM AMERICANUM SPICATUM, of *Drieblad uyt America met een geayde purpurachtige Bloem*, krijgt uyt een lange doch niet zeer dikke, taye, bleek-bruyn-verwige, en, in de Mond geknauwd wordende, niet onaangenaam van smaak zijnde *Wortel*, verscheyden *Stelen*, in deze Gewesten twee, derdehalve, ja ook drie voeten hoog opschietende. Deeze zijn reedelijk dik, rond, bleek-groen, met vele bruyn-roode streepen voorzien, en van binnen gevuld met een wit Pit. Aan welke groeyen vele *Bladeren*, een duym breed, wat meer of minder, boven malkander; nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde voortkomende, rustende op regt-opstaande ruysachtige *Steltjens*, en bestaande uyt drie deelen, waar van 't voorste het grootste; ontrent een vinger lang, en ruym een duym in 't midden breed is; de andere twee, regt teegens over malkander gesteld, zijn wat kleyner, doch eyndigen alle drie voor in een stomp punt. Zijn aan de randen effen en slegt; boven donker-groen, onder veel bleeker; ook aldaar in 't aanraken een weynig scharp-ruyg; zoetachtig van smaak, en ook te zamentrekkende. In 't midden zijne voorzien met een regt-doorlopende groote *Ader*; waar uyt veel andere kleyner, opwaarts gekkeerd, ter zijden uytvloejen.

Uyt de bovenste punten ziet men vier, vijf en zes vingerbreed hooge, *Ayrs-wijze* bij malkander gevoegde *Bloemen* groeyen. Deeze zijn purpur-verwig, zonder eenige reuk; bestaande uyt een bovenste opstaande rond-achtig *Blaadje*, in 't midden verciert als met twee aan malkander zittende *Oogjens*, en daar onder eenige weynige langwerpige kleyne, aan malkander gevoegd. Hebben inwendig gelijk als een bleek-wit, uytsteekend *Hoornje*; waar uyt eenige korte witte *Draadjens*, voorzien met kleyne geele *Knopjens*, in 't licht worden gebragt. Weynige dagen open gestaan hebbende, vallen ze af, en laten na verscheyden korte, matig breede, platte, bruyn-verwige *Peultjens*, zeer kleevende of vast houdende van aart; inwendig gevuld met twee, drie, of vier onderfcheydene, vaal-bruyn, platachtig en ontrent rond zijnde *Zaadjens*.

Al de andere voorheenen genoemde soorten blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Want 't zij dat ze rijp, 't zij dat ze geen volkomen *Zaad* hebben voortgebragt, zij vergaan door een kleyne ongelegetheide, of versterven van zels. Moeten derhalven ieder *Voortjaar*, met een wassende *Maan van April*, weer op nieuws, niet diep, in Potten worden gezayd. Men mag ze niet verplanten: ook niet te veel opgekomenen *jongen* in eene Pot laten. Zouden anders te zeer verachten; en daar door dies te minder rijp *Zaad* kunnen voortbrengen; 't welk alleenlijk 't middel harer *vermeenigvuldiging* is.

Het TRIFOLIUM SILIQUOSUM LUSITANICUM, of *Drieblad uyt Portugal met Peultjens*, opschietende uyt een reeder, en, in de mond geknauwd, bitter van smaak zijnde *Worteltje*, een of anderhalve maatvoet hoog,

krijgt een regte *Steel*, of ook wel verscheyden andere, uyt de zelve voortkomende: rond, reeder van aart, bleek-groen van verwe, blinkende, en met een kleevende korte bleek-witte ruysheide bekleed: aan welke in het benedenste gedeelte de *Bladerijens* uyt-spruyten, rustende op reedere dunne *Steltjens*. Zijn ongelijk van grootte; boven donker, of zwart-groen der *Blade*- van verwe, doch onder bleeker, en daar ruysachtig; niet blinkende, zag in 't aanraken, sterktachtig van reuk, bitter van smaak; bestaande uyt drie bij malkander gevoegde deelen, waar van het middelste het langste is, doch alle zeer smal, voor stompachtig-spits toelopende, en in het midden voorzien met een regt-doorlopende *Ader*. De andere, welke in 't bovenste gedeelte groeyen, komen boven malkander voort, nu uyt de eene, dan uyt de andere zijde der *Stelen*; niet in drieën, maar eeniglijk alleen. Zijn ook doorgaans langer en breeder als de andere drie-deelige; echter zelden breeder als een stroo.

Tusschen welke aardige en kleyne *Bloemijens* te voor-schijn komen; te weeten, tusschen ieder *Blad* een; bestaande uyt vier uytgepanne *Bladerijens* als *Vlengelijens*; van welke de twee onderste de grootste en rondste zijn; donker-bruyn-rood van verwe; inwendig geteekend met vele kleyne *Stijpijens*; de twee bovenste, tusschen de twee andere regt-opstaande, veel smaller: voor stomp-rond toegeaande, en voor 't meeste deel gantfch geel. Hebben inwendig drie kleyne, blinkende geele *Knopjens*, als *Oogjens*, van welke 't middelste 't kleyfste is: waar onder zes afhangende, voor aan zich een weynig opkrommende *Draadjens* zitten, houdende daar een kleyen bruyn-rood *Knopje*: waar onder noch een ander grooter, van verwe groener, ook vooropstaande, en aldaar als met een plat, breed *Knopje* verciert, aardig een *Elephantis-fuut* verbeeldende, in 't licht gebragt word.

Als deeze *Bloemen* vier, vijf of zes dagen open *Vruchte* afgestaan hebben, vergaan ze in haar zelve, en worden gevolgd van *Peultjens*, twee vingerleeden lang, dun, rond, ruys, groen, voor spits toegeaande; van binnen gevuld met veel zeer kleyne, rond *Zaad*, eerst *Zaad*-groen, doch daar na zwart- of ook blauwachtig wordende.

Het TRIFOLIUM ARBORESCENS LUSITANICUM, of *boomachtig Drieblad uyt Portugal*, blijft eenige jaren lang in 't leeven, doch is teeder van aart. Kan op geenereij wijze de *Winterkeude* dezer Gewesten verdragen. Moet derhalven, met een wassende *Maan van April* in een Pot 't zij gezayd 't zij geplant zijnde, voor veel koude *Herfstreegenen* worden bewaard; in 't begin van *October* binnens huys gebragt; op een luchtige, maar geen warme, plaats gezet; gedurende de *Winter* met weynig lauwigemaakt Reegenwater voorzien; voor de *Forst* wel gewagt, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gesteld zijn.

Dit *boomachtig Drieblad* kan alleenlijk *aangevonnen* Aanwinworden door zijn *Zaad*; 't welk in deze Landen zeldzamen zijne volkomene rijphed verkrijgt.

Het TRIFOLIUM AERICANUM SILIQUOSUM, of *Drieblad met Peulen uyt Africa*, anders genoemd MOSAMBOS D'ANGOLA, is het teederste van alle; en van een aangename anschouwing. Bemind groote hitte, en matige vochtigheid. Kan noch sterke *Winden*, noch eenige *keude* verdragen. Brengt in hare *Peultjens* geen rijp *Zaad* voort, maar versterft schielijk in den *Herfst* door een kleyne ongelegetheide, zoo dat deeze soort hier niet wil overblijven.

Het TRIFOLIUM PALUSTRE, of *water-Drieblad*, Waterblijft uyt eygener aart zeer lang in 't leeven, in stil staan de *Wateren*, of vlietende Riviertjens wassende. Verdraagt allerley ongelegetheeden der *Winter*. Geest een verwonderlijk-schoone *Bloem*, en ook in sommige jaren volkomen rijp *Zaad*; 't welk in het Water vallende

Koe-
koe-
brood.Aanwin-
ning.Drieblad
uyt Ame-
rica, met
een geay-
de purpur-
achtige
Bloem.

Bladeren.

Bloemen.

Zaad.

Welke
soorten
maar een
Zomer
duren.Drieblad
uyt Portu-
gal met
Peultjens.

TRIFOLIUM SPICATUM AMERICANUM.

vallende, weer voortkomt, en zich alzoo *vermeengvuldigd*. Kan ook *aangewonnen* worden door hare aangegroeyde jonge voortfchietende *Wortelen*.

In de Hoven gezayd of geplant zijnde, wil het niet voortwassen. Doch gesteld in een gegravene Waterkuyl, beklijft het zomtjits wel, doch blijft zelden langer dan twee jaren in 't leven.

K R A C H T E N .

Het *zwaar-riekend* Drieblad, of *Trifolium Bituminosum*, is warm en droog tot in den deren graad.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken; of een lood der gedroogde Bladeren, Bloemen, of drie *drachmen* van het *Zaad* gepulverizeert, en met Wijn ingenomen, verwekt der Vrouwen *Maandfonden*; doet wel *Water lossen*; de *Vrucht*, en de *Nagboorte* voortkomen. Is goed tegens de *Zijdepijn*, de *Kondepis*; een *beginnende Waterzucht*; de *opstijging der Moeder*; de *Kramp*; en voor de genee, die van *giftige Dieren* gestoken of gebeten zijn.

Het *zware* Drieblad, of *Trifolium Acetosum*, is koud en droog van aart, ook dun van deelen. In eenig Nat gekookt, of ook rauw gegeten, stild de *Dorst*, verkoeld en versterkt een *bitzige Maag*, de *Leever* en het *Hert*: verwekt *eteenslust*: weerhoud het *braken*: is goed tegens de *Koortzen*; voor die gebrooken of *gecheurd* zijn: ook voor de *weeringe des Mandi*.

De Bladeren gestoten, en op de *Roes*; ook andere verbittingen gelegd, doen veel goed. *Water-Drieblad*, of *Trifolium Aquaticum*, is warm en droog van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken, is goed tegens de *Scheurbuyk*, anders genoemd de *Blaauwshuyt*.

Het *Zaad* (zijnde afvagende, doornijndende, verdeelende, en ook een weynig te zamentrekkende van aart), gestoten, en met Honig-water gedronken, geneest de *Hoest*, de *pijn van de Borst*, de genee die *Bloed opgeven*, en gebrek aan de *Leever* hebben.

De jonge Bladeren van dit *Kruyd* de *Schape* te eten gegeven, doet haar haastig *vet worden*.

CCCXLV HOOFDSTUK.

BRUYN-ROOD VIERBLAD.

Namen. Oo genoemd in het *Neederlandsch*, om dat deze kruypende *Plant* meest vier, minst drie en vijf Bladeren, verciert met een aangename *bruyn-roode conleur*, te voorschijn brengt. Word in 't *Latijs* geheeten *QUADRIFOLIUM FUCUM*, of *TRIFOLIUM FUSCUM*: in het *Fransch* *QUATRE FEUILLEBRUN*.

Grond. Zij bemind een goede, gemeene, zandige, luchtige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdenmijt* voorzien: een welgeleegene, en gantsch niet belommerde plaats; ook veel *Water*.

Bloemen. Geeft in de Maanden van *Junius* en *Julius* Bloemen, ook voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*. Verdraagt sterke *koude*, en alle andere ongelegenheeden des tijds, zonder schade. Word *vermeengvuldigd* en *aangewonnen*, niet alleen door het gemelde haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, niet diep, in de aarde moet gelegd zijn; maar ook door hare bij de grond voortkruypende, en zonder eenige moeyelijkheid van zelfs *uortlootende* jonge *Schenijens*; welke men op de genoemde tijd, of in de zelve *Zomer*, van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Het *bruynrood Vierblad*, of *Quadrifolium Fucum*, is koud en droog van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, stild de onnatuurlijke *witte en roode Floeden der Vrouwen*. Is goed tegens 't *Celijks* en de *krimping der Darmen*; de *zweeringen* van de *Longete*; de *Waterzucht*, de *Roodeloop*: en word met voordeel gedaan bij de dingen, welke men gebruykt tegens de gebreken der *Oogen*.

Gebruyk de *cucur Plant*.

CCCXVI HOOFDSTUK.

A A R D B E Z I E .

Eder genoeg bekend; zoo wel weegens *Namen*.

haar aangename smaak, als om hare deugdrame en verkoelende kracht, ook van elk begeerd. Voerd deelen naam in het *Neederlandsch*. Word in het *Latijs* geheeten *FRAGARIA*; de *Plant* zelfs *FRAGARIA*: in het *Hoogduitsch* *ERD-BEEREN*, en *ERD-BEERENKRAUT*: in het *Fransch* *FRAISES*: en in het *Italiaansch* *FRAGOLARIA*, LE *FRAGHE*, en *FRAGOLF*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige kluchtige veranderlijke soorten; namelijk:

I. *FRAGARIA FRUCTU RUBRO MAJOR*, of groot *Aardbezenkruyd*, met een *roode Vrucht*. II. *MINOR FRUCTU RUBRO*, of klein *Aardbezenkruyd*, met een *roode Vrucht*. III. *FRUCTU ALBO*, of met een *witte Vrucht*. IV. *FRUCTU HIRSUTO*, of met een *ganfch ruwe Vrucht*. V. *FRAGARIA FLORE PLENO*, of *Aardbezenkruyd* met een *dubbele bezienruardige* *Bloom*. Al te zamen zijne van even de zelve *Leuning* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, goede, luchtige, en Grond. welgemeste grond: immers zoo zeer een opene, vrije, bequaam ter Zon geleegene, als een donkere of schaduwwachtige plaats; en veel *Water*. Geeven een smakelijke *Vrucht*, welke door *giftige Dieren* niet lichtelijk besmet of beschadigd word. Verdragen selle *koude*, en alle andere ongelegenheeden der *Winter*, zonder groot nadeel. Worden ook gemeenlijk *aangewonnen* *Aanwin-* *vermeengvuldigd* door hare aangewassene, of van nings zelfs voortgekome *jongen*.

Wil iemand hier van jaarlijks zeer goede, groote, Om groo- zonderling-welsmakende *Vruchten* genieten, die moet te, wel- al de jonge *Schenijens* gedurig wechneemen, haar van maal ende *Vruchten* het onkruid genoegzaam zuiver houden; in drooge te kuygen. dagen met *Reegenwater* begieten; en om 't derde, of ten langsten om 't vierde jaar met een wassende *Maan* van *Augustus*, of in *Maert*, verplanten, in de hier boven beschreevene grond, niet diep, en ontrent een voet wijde van malkander. Hier door konnen ze over- verplant vloedig *vermeerderd* worden. De bequaamste tijd de- ting. zer verplanting is de *Maand Augustus*, want als 't dan geschied, zullen ze in 't volgende jaar *Vruchten* dragen, en de *oude* hebben in dit jaar hare *Vrucht* gegeven.

K R A C H T E N .

DE Bladeren en *Wortelen* van *Aelbenkruyd*, *Dod. l. 23.* of *Fragaria*, ook de *onrijpe Vruchten* zelfs, *c. 10.*

zijn verkoelende in den eersten, en verdroogende in den tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart. Doch de *rijpe Aardbezen* zijn verkoelende en vochtig van natuur.

De Bladeren gestoten, en op *varsche Wonden* gelegd, verkoelen en geneezen de zelve.

De *Wortelen* en *Bladeren* in Wijn gekookt, en daar *Matib. l. 4* *c. 38.*

773 BESCHRYVING DER KRUYDEN, BOLLEN EN BLOEMEN, III BOEK, 774

van's morgens, eenige dagen achter malkander, een Roemer gedronken, helpt de *Geelzuchtige*: is goed voor die het *Pleuris* hebben. Stopt de *witte Vloed* der Vrouwen; de *roode*- en andere *Loop*. Verwekt ook de *Maandfonten*, en neemt wech de *brand van de Leever*.

Durantis *hijf. Plant.* fol. 192. *Dorsten.* *hijf. Plant.* fol. 131. De *Bladeren* in Water gezoden, en zich dikmaal daar mee gewasschen, is goed voor een *zweetrige Huyd*: versterkt het *Tandvleesch*, maakt de *Tanden* vast, en verdrijft het zwellen der *Amandelen*, de *Keel* daar mee gorgogeld.

Trag. l. 1. c. 170. *Fernel.* l. 5. *Math.* *Med.* De *Vruchten*, of *Aardbeziën* zelfs, gegeten, zijn niet onaangenaam voor de *Maag*: geeven echter aan het *Ligchaam* een slegt en ongezonder voedsel. Doch met *Wijn* en *Zuyker* genuttigd, zijne veel beeter: verlaan de *Dorst*, verdrijven de *brand van de Maag* en van al de inwendige deelen. Zijn dienstig voor de *Galachtige* menschen: zuiveren de *Nieren*, de *Blaas*, en doen gemakkelijk *water lossen*.

De zelve in *Brandwijn* gedaan, en daar van 's morgens twee of drie leepelen vol gedronken, is dienstig tegens 't *Graveel*.

Camerar. l. 4. c. 46. *Fuch.* *hijf.* *Pl.* c. 329. Het *uytgeparfte Zap*, of 't *gedistilleerde Water* dezer *Vruchten*, verdrijft de *roode plekken* en *puistjes* des *Aangezichts*, veroorzaakt door een *beete Leever*; de *Roos*, *roode Oogen*; *witte Schilfferen*, *Sproetelen*, en andere onzuiverheden der *Huyd*, daar mee gewasschen. Is daarenboven ook dienstig in de gebreeken der *Milt* en *Borst*: tegens 't *Graveel* der *Nieren*, en het *Zaad van de Blaas*. Versterkt het *Hert*, en reynigt het *Bloed*, zomtjids een *Roemer*te daar van gedronken.

CCCXLVII HOOFDSTUK.

MOSCH, of MOS.

Namen.

Et deezen naam in 't *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *Muscus*; in 't *Hoogduysch* *Mosz*: in het *Fransch* *du Mousch*, of *LA MOUSSE*: in 't *Italiaansch* *Mosco*, of *LA MUTA*.

Van het Mosch op en aan de Takken der Boomen word hier niet behandeld.

Hier van zijn mij in haren aart veel kluchtige, veranderlijke, bezienwaardige soorten bekend geworden; welker enige op en aan de *Takken der Boomen*, zonder enige menschelijke hulp, behandeling, bouwning en waarneeming delachtig of onderworpen te zijn, van zich zelfs, door de almachtige hand des grootsten Werk-meesters, konstig voortkomen. Doch van deeze zullen wij hier niet spreken; maar alleen van die, welke in der aarde groeyen; en welker *Culture* ons niet in alles onbekent is; te weten:

Soorten van Aard-Mosch.

I. *MUSCUS TERRESTRIS DENTATUS*, of *Aard-Mosch met Tandjens*. II. *TERRESTRIS CLAVATUS*, of *Aard-Mosch met kleyne Schentjen als Koffjens*. III. *TERRESTRIS MINOR*, of *kleyn Aard-Mosch*. IV. *CORALLOIDES*, of *Mosch, groeyende Koraals-wijze*. V. *MUSCUS AQUATICUS MINOR*, of *kleyn Water-Mosch*. Behalven deeze laatste soort zijn ze al te zamen van een *nerley Bouwing en Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, slegte, zandige aarde; een vrije, opene, luchtige en vochtige plaats; ook veel Water. Konnen de koude en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter* tamelijk wel verdragen. Geeven, mijns weeten, noyt *Zaad*; maar worden alleenlijk door hare aangewassene *jonge Schentjens* aangewonnen en *vermeenigvuldigd*. Welke, van de oude afgenomen, en in een goede grond gezet zijnde, niet meer dan twee, of ten hoogsten drie jaren daar in leevendig blijven. Want vermits de zelve niet verdragen mogen, zoo vergaan ze quijnende daar in.

Water.

Het *MUSCUS AQUATICUS MINOR*, of *Water-*

Mosch, groeyd op geen andere plaatsen, als alleen in *Mosch*, hare haar natuurlijke vochtigheid.

K R A C H T E N.

ALde soorten van *Mosch*, of *Muscus*, zijn ver- *Trag.* l. 1. koelende en verstoppende van aart. c. 189.

Het *Muscu Terrestris*, of *Aard-Mosch*, in *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, verbeterd de *zwellende Nieren*: is goed tegens 't *Graveel*, en doet gemakkelijk *water lossen*.

Het zelve *Mosch* gelfoten, in *Wijn* gezoden, en *Math.* l. 1. op alle *Inflammationen* of *ontsteeking*en gelegd, is zeer c. 20. dienstig. Ook op de voeten gedaan, verzacht de *Camerar.* l. 1. c. 15. smerten der *Jagt*, 't *Floresijn*, en 't *Podagra*. Een *Drachma* gepulverist, en met *roode Wijn* ingenomen, stild de *Roodloop*.

In een *Wijnvat* gehangen, bewaard de *Wijn* voor *Durantis* verderving. fol. 301.

CCCXLVIII HOOFDSTUK.

MUSCARI.

Deze eedele *Bolplant*, wegens de aan-Namen. gename, welriekende geur, die ze van zich geeft, en hare kluchtige, druyswijze te zaamgevoegde *Bloem*, word in verscheidene talen niet alleen dus; maar ook van zommige *TYCADI* en *DIPCADI* geheeten. De *Italianen* zeggen *MUSCATELLA*, of *MUSCHIO GRECO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie *Drie verscheidene soorten*. Drie verscheidene soorten; namentlijk:

I. *MUSCARI FLORE OBSOLETO*, of *Muscari met een verouderde onaangename couleur*. II. *FLORE ALBIDO*, of *met een witachtige Bloem*. III. *FLORE LUTEO*, of *met een geel Bloem*. Alle zijne van de zelve *Bouwning en Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, zandige, gemeene grond, *Grond*. voorzien met twee-jarige *Paerde-* en *Koeyemist*: een opene, wel ter *Zon* gelegene plaats, en matige vochtigheid. Konnen sterke *koude* en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder enige schade uytstaan. *Bloeyen* ieder jaar, maar geeven niet altijd volkomen rijp *Zaad*.

De *Bol*, om 't derde jaar, in 't begin of op de helft *Aanwin-* van *Julius*, uyt de aarde opgenomen, en in een drooge plaats gelegd zijnde, word in *September* tegens de volle Maan 't elken weer gezet in een nieuwtijks omgesmeete en gemestte grond. Veel bequamer worden ze *aangewonnen* door hare aangegroeyde jonge *Bolletjens*, die men bij de opneeming van de oude aldoed, als door haar *Zaad*; 't welk, als men 't met een volle Maan van *September* de aarde heeft aanbeyden, niet voor na agt of negen jaren de eerstemaal *Bloemen* geeft.

K R A C H T E N.

DE *Bloemen* van *Muscari* versterken, door hare *Gebruyk*. zeer aangename geur, 't *Hert*; het *Hoofd*; de *Geheugenis*: en verquikken alle *Geesten* des menschelijken *Ligchaams*. Eeven 't zelve doen ze ook, in *Wijn* gekookt, en dan daar van gedronken.

CCCXLIX HOOFDSTUK.

CAMELINE.

't *Neederlandsch* dus genoemd, word in 't *Namen*. *Latijn* geheeten *CAMELINA*, of ook *MYAGRUM*: in 't *Hoogduysch* *FLACHS*-of *LEIN-DOTTER*: in 't *Fransch* *CAMELINE*.

Hier

Vijf bijzondere foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf bijzondere foorten, namentlijk:

I. MYAGRUM VULGARE, of gemeene Cameline, anders *Myagrum*. II. MONOSPERMUM, of *Myagrum* met een alleen in haar buysje zittend Zaad. III. MONOSPERMUM FOLIO VARIEGATO, of *Myagrum* met geel- en groen bonte Bladeren, en alleen een Zaad in haar buysje. IV. THLASPIOS FACIE, of Cameline met een gedaante van *Thlaspi*. V. MYAGRUM ROTUNDUM, of rond *Myagrum*. Al te zamen zijn ze van eenley Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, goede, zandige, welgemeste grond: een vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats, en tamelijk veel Water. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven; geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs.

Aanwinning.

Moeten derhalven in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April of Maert, weer op nieuws, niet diep, gezayd worden. Komen ook dikmaal uyt 't neergevallene Zaad van haar zelven voort; en kunnen hier door genoegzaam vermenigvuldigen.

K R A C H T E N .

Aart.

Dad. l. 17. c. 23.

Dijsc. l. 4. c. 117. Kuchl. l. 3. c. 126.

C Ameline, of *Myagrum vulgare*, is verwarmende en te zamentrekkende van aart; weegens de bitterheid onaangenaam te gebruiken in de Geneeskunst, en voor de Maag. Want het geeft weynig voedsel; verwerkt Dorst; en mag niet inwendig ingenomen worden zonder groote voorzichtigheid.

Het uytgeparfite Zap der Bladeren op de zeeren des Monds, en op de Schurftigheid des Lichaams gelegd, geneest de zelve.

De Oly, uyt het Zaad gepast, word van veele tot branding in de lampen gebruykt.

CCCL HOOFDSTUK.

KRAECKEBEZIEN.

Namen.

Iet alleen dus in het *Neederlandsch*, maar ook van veele *Postelbeziën* genoemd. De oorsprong des naams is, om datze, geheeten wordende, een *kraeckend* geluyd van zich geeven. In het *Latijn* MYRTILLUS, en VACCINIA: in het *Hoogduitsch* HEYDELBEEREN: in het *Franfch* AIRELLE, of AVRELLÉ: in het *Italiaansch* MYRTILLO, CALAVEZZA, en VIGNA D'ORSO, of UVA ORSA.

Twee bijzondere foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee bijzondere foorten, namentlijk:

I. MYRTILLUS FRUCTU NIGRO, of zwarte *Kraeckbezië*. II. MYRTILLUS FRUCTU RUBRO, of roode *Kraeckbezië*, die niet zoo zeer als de andere begeerd word. Beyde zijnze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen van naturen een gemeene, zandige, magere of dorre, doch luchtige grond. In een goede aarde geplant zijnde, geeven ze weynige of gantsch geene *Vruchten*. Kunnen echter veel *Reegen*, sterke *Winter-koude*, en andere ongelegenheeden des tijds uytstaan. Worden uyt eygener aart zeer oud. Verliezen laat in den Herfst hare *Bladeren*; welke zich vroeg in 't Voorjaar weer vernieuwen.

Aanwinning.

Kunnen door geen ander middel *vermenigvuldigd* worden, als door hare aangewassene jonge *Scheutjens*; welke men, *Wortel* gekreegen hebbende, in *October*, of *Maert*, met een afgaande Maan, van de oude afneemt, en verplaat.

K R A C H T E N .

DE *Vruchten* van *Kraeckbeziën*, of *Myrtillus*, zijn Dad. l. 27. verkoelende tot in 't laaft van den tweeden graad; ook te zamentrekkende, versterkende, en een weynig drogende van aart.

Met Wijn en Zuyker geheeten, stillen de Dorst: *Durantes* verkoelen een hitzige Maag: stoppen de *Buysloop*; ook de *Bloedgang*: doen 't *Braken* ophouden, en neemden wech de brand der Koortzen.

Het uytgeparfite Zap dezer *Vruchten* met Zuyker tot een Syroop of Rob gekookt, doet even 't zelve teegens de genoemde gebreken, doch veel bequamer. Is daarenboven goed voor de geene die *Bloed spuwen*, voor alle onnatuurlijke hitte der Leever; en 't geheele *Ingewand*. Neemt wech de Dorst in hitzige Koortzen, als men 't in de mond houdt, of inneemt. Verkoeld ook de brand van de Gale.

CCCLI HOOFDSTUK.

PENNINGSKRUYD.

Us in het *Neederlandsch* genoemd, *Namen*. weegens de overeenkoming in gedaante: in 't *Latijn* gecheeten NUMMULARIA, en CENTIMORSA: in het *Hoogduitsch* EGELKRAUT, en PENNINGSKRAUT: in het *Franfch* HERBS MONNOYERE: in het *Italiaansch* DINERARIA, en NUMMOLARIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie veranderlijke foorten, te weeten:

I. NUMMULARIA FLORE LUTEO, of *Penningskruid* met een gele Bloem. II. FLORE PURPURA, of met een purpure Bloem. III. NUMMULARIA AMERICANA, of *Amerikaansch Penningskruid*. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een luchtige, goede, Grond. gemeene, zandige, zoo welgemeste als ongemeste grond: meer een donkere dan een opene, wel ter Zon geleegene plaats, en veel Water. Verdragen selle koude, en alle andere ongelegenheeden der Winter, zonder schade. Geeven gemeenlijk ieder jaar in den Herfst rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van Maert, Zaad niet diep, weer in de aarde gelegd word. Komen ook, door 't neergevallene, dikmaal van zelfs genoeg voort. Doch niet alleen hier door worden ze aangewonnen en *Aanwinvermenigvuldigd*; maar ook door hare bij de grond ingekruypende jonge *Scheutjens*, welke gemeenlijk van zelfs *Wortel* vatten. Door de geheele Zomer mag men ze met een wassende Maan afstecken en verplanten; maar terstond moet men ze met Water begieten.

De NUMMULARIA AMERICANA, of het *Penningskruid* uyt *America*, is een zeer schoon en aardig *Amerikaansch Penningskruid*. Geeft van naturen teedere, ronde, en zich omwindende, of ook op de aarde neerleggende *Steele*, anderhalve voet, of daar ontrant lang; verciert met ronde, doch voor een weynig puntige, en schoone kleynen *Bladeren*, van een aangename groente, veel *Bladeren* kleynere als die van de gemeene *Nummularia*, of *Penningskruid*; inwendig voorzien met teedere *Aderijens*; en twee en twee teegens malkander over aan hare *Steel* voortkomende.

Bemind een goede, zandige aarde, met een weynig tweejarige Paerdemist, een-jarige Hoenderdek, en het Mol der van binnen verdrovene Boomen doormengt; een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid. Blijft eenige jaren lang in 't leeven. Kruypt niet, gelijk de andere, bij der aarde; maar de *Takjens*, aan een bij gestelde *Stok* *Takjens*.

Ccc 3

ccijf

Wortel. eerst vastgebonden zijnde, winden zich daar na van zels om. Neemen haren oorsprong uyt een tamelijk lange, uyt den bruynen grauw-verwige, onder en boven ontrent even dikke, van binnen met veel *Melkachtig aankleevend Zap*, en met eenige weynige Veezelen voorzien *Wortel*.

Hoe waar te nemen. Geest in deze koude Gewesten noch *Bloem* noch *Zaad*. Verdraagt ongerne koude *Hersfveregenen*, sterke *Winden*, *Sneeuw*, *mistige Dampen*, of *selle Vorst*. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* of *May*, niet boven een stroobreedte diep in een *Pot* gezayd, ook in 't eerste en tweede jaar niet gerept zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gesteld op een luchtige plaats, (waar in niet word gevuid als met vriezend Weer), niet verre van een Venster, doch zonder eenige tochten: gedurende de geheele *Winter* met slechts een weynig lauwwegmaakt Reegenwater van boven begoten, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en Reegen, weer buyten gebragt; dan noch voor *Sneeuwachtige wachsigheid*, *keude nachten*, *sebrale winden* wel gewagt en gedekt zijn.

Aanwijzing. Zij word in deze Landen zoerblijkelijk aangeworven door hare teedere *Takken*, welke, in de aarde gebogen zijnde, eyndelijk *Wortel* vatten.

K R A C H T E N .

Durantes hist. Plant. fol. 315. **Cameras. l. 4. r. 38.** **Fuchs. hist. Pl. 6. 152.** **Deel. l. 10. c. 24.** **Ameri- caan- sch Penning- kruid.** **Reech. l. 6. c. 58.** **P**enningkruid, of *Nummularia*, is verdrogende, heelende, en te zamentrekkende van aart. In *Wijn* gezoden, of gedistilleert, en daar van 's morgens duychteren gedronken, stilt de *Rondeloop*, ook andere *onnatuurlijke Vleden* des *Ligchaams*, inzonderheid vermenigt met gestald *Water*: geneest de *Gescheurtheit*; en de gebreken van de *Keel*, daar mee gegorgeld; alle *inwendige Wonden* en *verzeeringen*, desgelijks allerley *zeerigheden*, daar mee gewasschen zijnde: versterkt het *Ingewand*: helpt de genee die *Blad opwerpen*; de *Engborstige*, en de zulke, die met den *Hoest* zijn gequeld; want het brengt weer te regt de gebreken van de *Lunge*.

De *Bloemen* en *Bladeren* gestoten, of 't *Zap*, uyt de zelve geparft, gelegd op *Wonden* en *Zeeven*, geneezen die.

De *Wortel* van *NUMMULARIA AMERICANA*, of *Penningskruid* uyt *America*, of het *Zap* uyt de zelve, is goed teegens de *hitzigheid der Koortzen*, een weynig daer van ingenomen, vermitsze droog en eenigzins koud van aart is. Stopt allerley *onnatuurlijke Bynkeloop*: drifft het *Water* af: geneest de *Wonden*, de *zwellingen des Mond*, en maakt alle *opgekyompe Zeeuwen* weer flap.

CCCLII HOOFDSTUK.

N A R C I S S E .

Namen. **B**eyde, om hare schoonheid, en om hare behaaglijke welriekendheid, van een ieder zeer bemind, word in 't *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van vele *SPAANSCH* *JENETTE*, en *JONQUILLEN* genoemd: in het *Latijn* *NARCISSE*: in het *Hoogduysch* *NARCISROSEIN*, of *MERTSELUMEN*; en in 't *Italiaansch* *NARCISO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *drie-en-tweentig* soorten; doch onnodig, om hier al te zamen op te tellen, vermitsze doch meest van eeven de zelve *Bomping* en *Waarneming* zijn.

Watvoor een grond zij beminnen. Zeer geerne hebbenze een goede, gemeene, zandige grond, met een weynig *Veenarde*, twee-jarige *Paerde-* en *Koeyemist* wel voorzien: een vrije, war-

me, genoeg ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheid. Verdragen tamelijk wel de *keude der Winter*. Geeven jaarlijks gemeenlijk volkomen *Zaad*, inzonderheid bij goede *Zomers*, doch de genee, welke met *dubbele Bloemen* te voorschijn komen, noyt. Worden, om 't derde jaar, uyt de aarde opgenomen, te weeten, de *slegtste*; maar de beste van vele elke *Zomer*, in 't begin of ten halven van *Julius*, als een tijd Opneehier toe zeer gevoeglijk; op een drooge bequame plaats ming en weert in gelegt; en in *September*, met of teegens de volle Maan, in een varich-omgemaetene, en op de boven-gedachte der *Bollen* wijze gemeste aarde tamelijk diep weer ingezet; zoo nochtans, dat de *Bol* zels gantschelijk niet aan de *Mist* kome te raken, maar alleenlijk de *Vazelwortel* daar in kan spelen; anders zouze lichtelijk de verrotting onderworpen gemaakt worden. Ook moet men voor de *inzetting* de *Bol* wel zuiveren van haar oude *Vazelwortelen*. Gemeenlijk worden ze aangewonnen door de twee volgende wijzen.

Eerst, door hare aangegroeyde *jonge Bollerjens*; wel- Aanwin- ke men bij de opneeming zeer gevoeglijk van de oude ning afneemt, en met de zelve weer inzet.

Ten anderen door haar *Zaad*; 't welk met een volle Maan van *September* of *Augustus*, een kleyne vinger diep, moet gezayd zijn in een *Pot*, in de aarde gesteld. Dan komt het in 't volgende *Voorjaar* op; doch geeft zelden, voor 't zesde of zevende jaar daar na, voor de *eerstemaal Bloemen*. Waar in den dikmaal aardige *veranderingen*, zoo in gedaante als in *conleuren* worden gevonden.

De *NARCISSUS VIRGINIANUS FLORE LILIACEO* *Virgilio* *ALBO EXTRA RUBELLO*, of *Virginiaansche Narcisse* met een *inwendige witte* maar *uwendig rode Leliebloem*, bloeyd in deze onze Gewesten uyt eygener aart zeer wel. Krijgt uyt een kleyne bruyn-verwige *Belverscheydene Bladeren*, gras-groen van verwe; een *Bladeren*. stroo of wat meer breed, ruym een voet lang; blinkende, teeder van aart, en gemeenlijk neerwaarts ter aarden hellende. Uyt welker middenste ieder jaar in de *Bloemen*. Maand *Junius* een voet hoogte, wat min of meer, opschiet eene maar weynig reul hebbende *Bloem*, op een aan de grond bruynedoch boven gras-groene en ruym een stroo dikke *Steel* eeniglijk alleen, rustende. Is echter tamelijk groot, op de manier van een *Lelie* regt opstaande gesteld. Bestaat uyt zes lange *Bladeren*, ontrent een kleyne vinger breed, voor in een punt eyndigende; van binnen gantsch wit; van buyten bruyn-rood gestrept; doch de bovenste drie meerder als de inwendigste. Heeft van binnen zeeven lange witte opstaande *draaden*; van welke men eene veel langer ziet als de andere; ook aan de punt in drie witte deelen gelijk als gescheyden: doch de overige zes zijn begaafd met een langwerpige geelverwige *Afhangkeltje*.

De *RUBEUS INDICUS*, of *roode Indiaansche Narcisse*: *MARINUS*, of *Zee-Narcisse*, die ook *SCILLA*, *PANCRATIUM MARINUM*, en *HEMEROCALLIS VALENTINA* word geheeten: *LILIACEUS RUBEUS IN-* *dicus*, anders ook *NARCISSUS JACOBEL*, of *CAPITIS BONAE SPEI* genoemd, zijnde een *Indiaansche Narcis*, met een *Bloem* op de wijze van een *Lelie*: *TER-* *tius* et *QUARTUS MATTHIOLI*, of de *derde* en *vierde* soort van *P. ANDR. MATTHIOLIUS* beschreeven. *BIFOLIUS CAPITIS BONAE SPEI*, of *twee-gebladerde Narcis* van de *Caap*, of 't *Hoofd der Goede hoop*: *CARDONIUS*, of *Narcis* uyt *Calcedonien*; en veel andere, uyt eygener aart in warme Landen voortkomende, en van overgezonden *Zaad* of *Bollen* hier aangekeekt, zijn al te zamen teeder van aart. Konnen, buyten staande, de koude Lucht dezer Landen niet verdragen. Moeten derhalven, in een *Zonnebak*, of in *Potten* gezet, binnens huys op een luchtige plaats worden be- *Hoe men* waard, en met zeer weynig vochtigheid onderhouden. *doen* *doen* *bloeyen*. Men mag haar ook gantsch geen vette aarde geeven, want door de weeldigheid dragenze dan zeer zelden *Bloemen*;

Bloemen; maar een slegte, gemeene, zeer zandige, magere, alleenlijk met slegte en weynig vettygheds door-
mengde grond, in welkeze, gelijk als armoede lijdende, dikmaal tot *bloeyen* gedwongen worden, met ge-
noegzame schoonheyd in deeze koude Gewesten, anders zelden of noyt. Inzonderheyd zalmen 'er *Bloemen*
aan zien, alsze zijn geplant in een Pot, met zandige aarde, en meer als de helft Mol der van binnen ver-
dorvene Boomen, wel door een gemengt, gevuld, en dan in de geheele Maand van April van de eene warme Paer-
demiit in de andere gesteld.

Soorten, welke de Winter-koude dezer Landen, buyten staande, verdragen kunnen.
NARCISUS JUNCIFOLIUS FLORE LUTEO SIMPLICI, of *Jonquillen met een geele enkele Bloem*. FLORE LUTEO PLENO MAJORE, of *met een groote, geele, dubbele Bloem*. FLORE LUTEO PLENO MINORE, of *met een kleyne dubbele geele Bloem*. FLORE ALBO, of *Jonquillen met een witte Bloem*. NARCISUS JUNCIFOLIUS FLORE COARULO ET PURPUREO PLENO, of *Jonquillen met een blauw- en purpurante Bloem*, en NARCISUS JUNCIFOLIUS PYRENAEUS FLORE RUBRO PLENO, of *Jonquillen met de Pyrenaische gebergten, met een roode dubbele Bloem*, al te zamen zeer welriekend, kunnen, buyten in de aarde gezet op een warme plaats, de koude der Winter in deeze Landen verdragen. Moeten echter dan drie of vier vingeren breed hoogte met Turfmul of Run wel bedekt zijn.

Hoe men deeze en andere Bollen na verre Landen kan overzenden.
Wil iemand deeze, of ook andere Bollen, overzenden na vreemde Landen, verre of na bij, die legge de zelve in *Mofch*, niet van dat, 't welk aan de Boomen, maar tyt de aarde groeyd. Want hier in blijven ze veel beter goed, als in eenige andere dingen: vermits de *Mofch* haar in drooge dagen bewaard voor al te veel uyt-
drooging: en in regeenschap Weer, door een aan-
geboorene aart een weynig vochtighyde aan zich trekkende, de Bollen zies daar van meedeeld. Zoo dat de zelve, ofze schoon in zeer hete dagen op een langdu-
rige wech een weynig quamen te verdrogen, evenwel door dit middel kunnen goed blijven.

K R A C H T E N .

Egin. l. 7. 3. **N** Arcisse, of Narcissus, is warm en droog in den tweeden graad; daar benevens afvagende, te zamentrekkende, verteederende, en heelende van aart.

Apuleijsh. 35. De Bloemen, of Wortelen, in Wijn gedistilleert, of gekookt, en daar van gedronken, is goed teegens de vallende Ziekte; ook teegens de *Papelay*, of *Beraerd-
heyd*. Helpt de gene, die de *Teering* hebben; die met *smerten* of *krimping* des *Ligchaams* zijn beladen; die van den *Hoest* worden gequeld. Word met voordeel ge-
bruikt teegens de *zwaeringen* der *Nieren* en *Blaas*; ook teegens de inwendige *Gefchewrtheyd*.

De Wortelen gestoten, en daar van een Papje gemaakt, dan op 't *Fleresijn* gelegd, verzacht wonderlijk de *smerten* van deeze qualen.

Gal. l. 8. De zelve met Oly en Meel vermengt; dus op *zware Wonden*, *Gezwellen*, *gequetste Zeeuwen*, en *verstuykte Leeden* gedaan, geneest deeze gebreken.

Ruel. l. 3. Gestoten zijnde, met Honing vermengt, is goed voor de *gebrandheyd*. De zelve *Wortel* met andere spij-
gen genuttigd, doet *Braken*.

Laurenk. App. Pl. l. 1. c. 18. De Oly gedistilleert van deeze Wortelen, of de *Bloemen*, op alle *varfische Wonden* gedaan, geneest ze haasteljk. Met Wijn ingenomen, of van buyten gesmeert, verdrijft het *Colijk*.

CCCLIII HOOFDSTUK.

P L O M P P E .

Ord, mijns weetens, in het *Needer-Namen*. *laudsch* met geen anderen dan de-
zen naam genoemd. In 't *Latijn* ge-
heeten NYMPHAEA: in 't *Hoogduysch*
WASSERMON, ZEEBLUMEN, en HAR-
WURTZ: in 't *Franfch* BLANC D'EAU
in 't *Itaaliaanfch* NINFEA, of NENUFARI.

Hier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene Vier on-
soorten bekend, te weten:

I. NYMPHAEA MAJOR ALBA, of groote witte Plompe. II. MINOR FLORE ALBO, of kleyne witte Plompe. III. MAJOR LUTEA, of groote Plompe met een geele Bloem. IV. NYMPHAEA MINOR FLORE LUTEO, of kleyne geele Plompe. Al te zamen zijze van even de zelve *Bewuving* en *Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een gedurige vochtig-Grond. Groeyen ter dier oorzaak geerne in staande Wa-
teren en lopende Riviertjens of Slooten; maar niet in enige andere grond. Geeven ieder Zomer niet alleen *Bloemen*, maar ook gemeenlijk volkomen rijp *Zaad*: Bloemen. 't welk neervallende, in 't volgende Voorjaar opfchiet, en de *Bladeren* plat of vlak op 't Water legt. Niet alleen hier door worden ze *vermeeningvuldigd*, maar ook Aanwin-
door hare aangegroeyde jonge *Scheuten*, van zelfs *Wor-
ting* tel vattende.

Indien iemand deeze Plompen geerne in zijnen *Thuy* om ze in wou hebben, die grave een langwerpige *Groef*, of zijner *Slootje*, gedurig met Water voorzien, en plantze dan *Thuy* te krijgen. in de grond, in een luchtige vette aarde, met een waf-
fende Maan van April, zoo zullen ze niet alleen be-
blijven; maar ook *Bloemen* voortbrengen. Evenwel cyndelyk weer vergaan, gelijk mij tot tweemalen toe gebeurd is.

K R A C H T E N .

D E Wortelen van Plompe, of Nymphaea, inzon- Gal. l. 8. derheyd van die met witte Bloemen, welke meest *Simp. Med.* geprezen word; desgelijks ook 't *Zaad*, is ver-
drogende, dan ook afvagende van aart.

De zelve gedroogd, gepulveriseert, en met roode *Disf.* l. 3. Wijn ingenomen, stild een *onnatuurlijke Buikloop*; c. 148. ook de *Roodeloop*, en doet ophouden der *Vrouwen Maandfjonden*.

Met witte Wijn gebruykt, geneezen de *bitzigheyd* *Plin.* l. 26. van de *Blaas* en *Nieren*. Beletten ook het onmatig c. 10. vloeyen des *Zaads*.

De *Bladeren* gedroogd, tot stof gewreeven, en *Thuyph.* op *varfische Wonden* gelegd, stempen het *Bloeden* der l. 9. c. 13. zelve.

Het gedistilleerde Water der Bloemen is goed in *Dorsten*. heete *Koortzen*, voor de *Pest*, voor onmatige *Dorst*. *hist. Plant.* fol. 200. een droogen *Hoest*, teegens de ontstekking en *smerten* der *Leever* en *Milt*, ook voor de gene, welke begin-
nen *nyt te teeren*.

Een *Conserve* van deeze Bloemen gemaakt, vermag *Darantes lib. 12th.* even het zelve. Doed daarenboven gerusteljk sla- fol. 310. pen.

De Oly, waar in de Bloemen teegens de Zon hebben *Lufitan.* gestaen, is goed voor al de genoemde gebreken. *Bluff.* l. 3. c. 145. ook de *brand der pestilentielle Koortzen*.

De witte Bloemen in Wijn gedistilleert, en daar *Dod. l. 20.* met gewalchen, zuuyverd het *Aangezicht* van alle c. 5. plekken.

De geheele Plant, met Wortelen, Bladeren, en *quaal* Bloemen, in een Bedtiede gehangen, op welke iemand slaapt, die dikmaal van de *Kramp* word geplaght, of een Bloem, of Blad gelegd op de plaats daar men de *Kramp* voeld, bevrijd en verloft de *Lijder* van deeze

quaal; en brengt te weeg, datze gemeenelyk noyt weer komt.

De *Wortel* van geel Plompen gepulverfeert en ingenomen, helpt de gene, die haar *gewog willen doen*, doch niet *kennen*. Het zelve Poeder op voortlopende Zeeren getroyd, geneefze.

CCCLV HOOFDSTUK. VELDSALADE.

Namen.

In het *Nederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele VETTERKOESEN, VETTERKOUS, WINTERSALADE, van andere Witmoes en VELDKRUPPEN genoemd. In het *Latijn* geheeten OLUS ALBUM, en VALERIANA CAMPESTRIS in 't *Hoogduytsch* SCHAFFMAULER, of WEISMUS.

Grond.

Bemind een goede gemeene, nieuwelijks omgefmetene, liever gemette als ongemette grond; een vrij, welgeleegene plaats, en veel vochtigheid. Blijft niet meer dan eene Zomer in 't leven, in het Voorjaar gezayd zijnde. Want zij geeft voor de Winter volkomen rijp Zaad, en versterkt dan van zels.

Zaying.

Doch vermitsze in de Winter van veele voor Salade word gebuykt, zoo word dit Zaad (hoe ouder hoe beeter gehouden) met een afgaande Maan van Augustus of September, niet diep, digt of niet digt, na elks gelieven, in de aarde gelegd.

Om in de Winter te gebruiken.

Verdraagd dan sille koude, en allerley andere ongeleegentheden des tijds zeer geduldig. Blijft dus ook de geheele Winter door, tot aan April toe, bequaam om gegeten te kunnen worden. Schiet daar na een Bloem; en geeft in 't begin of ten halven van Juniusrijp Zaad: 't welk schielijk op de aarde neervalt. Derhalven men het zelve wel in agt neemen, en iets daar onder leggen moet: gaat anders, als 'er Recgen op valt, lichtelijk verloren.

Zaad.

KRACHTEN.

Gebruik.

Veldsalade, of Olus Album, is een weynig verkoelende, en vochtig van aart.

Word in den Herfst, en door de geheele Winter, met Oly en Edik gegeten voor een aangename Salade.

CCCLV HOOFDSTUK. VALERIAEN.

Namen.

Iet alleen in het *Nederlandsch* dus, maar ook van veele gehoemd SPEENKRUYD, en SINT JORISKRUYD: in het *Latijn* VALERIANA, PHU, en NARDUS RUSTICA, of BOEREN-NARDUS: in 't *Hoogduytsch* BALDRIAN; en in 't *Fransch* VALERIANE.

Veeleley bezienwaardige soorten.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke, bezienswaardige soorten bekend, als:

I. VALERIANA MAJOR VERA, of groote opregte Valeriaen. II. MAJOR SYLVESTRIS, of groote wilde Valeriaen. III. MINOR SYLVESTRIS, of kleine wilde Valeriaen. IV. GRÆCA FLORE ALBO, of Grieksche Valeriaen met een witte Bloem. V. GRÆCA FLORE CŒRULEO, of Grieksche met een blauwe Bloem. VI. CRETICA ODORATA, of welriekende Valeriaen uit Candia. VII. VIII. INDICA MULTIFLORA ALBA; ET RUBRA, of Indiaansche Valeriaen, zoo met een witte als roode veelvondige Bloem. IX. INDICA ANNUA FLORE RUBRO; X. ET FLORE ALBO, of

Tot veertien in

Indiaansche Valeriaen, maar eene Zomer durende, met een getal hiet roode, en met een witte Bloem. XI. FOLIO SCROPHULARIÆ MAJOR, of groote Valeriaen met Bladeren van groot Speenkruid. XII. ANNUA FOLIO SCROPHULARIÆ, of met Bladeren van groot Speenkruid, ieder jaar vergaande. XIII. VALERIANELLA UMBELLATA LUSITANICA, of kleine Valeriaen, anders Valerianella uit Portugal, met veele Bloemen bij malkander. XIV. VALERIANELLA CAPITATA LUSITANICA, of klein Portugalsche Valeriaen, met Bloemen, knops-wijze te zamen gevoegd. Deeze beyde krijgen Bladeren eeven ge-Beschrijving der twee laatste genoemde.

groot, en veel meer aan de kantén getakt. Groeyen ook op de zelve wijze, doch niet zoo leggende, maar de veel hooger en regter, zomtijds wel anderhalve voet opstaande. De een bekamt kroonwijze bij malkander gestelde kleine witte Bloemen. De andere in veel le ronde, twee en twee te zamen gevoegde, en boven uyt twee teegens malkander over gestelde Bladeren voortfchietende, op korte Steelten rustende, met zeer groote Knoppen, de zelve Bloemijens. Welke vergaan zijnde, ook een Zaad, dat van de Veldsalade in alles gelijk-vormig, te voorfchijn brengen. Niet alle zijn ze van eeven de zelve Boswing en Waarneeming.

Eevenwel beminnenze al te zamen een goede, zandige, luchtige, gemeene, welgemette grond: een bequaam ter Zon gelegeene plaats, en veel Water. Verreken in 't dragen tamelijk wel de koude der Winter en andere leeven ongeleegentheden des tijds; als: VALERIANA MAJOR VERA, opregte groote Valeriaen; MAJOR SYLVESTRIS, groote wilde; MINOR SYLVESTRIS, kleine wilde; GRÆCA FLORE ALBO, ET CŒRULEO, Grieksche, met een witte, en met een blauwe Bloem: INDICA FLORE ALBO, ET RUBRO, Indiaansche, met een roode en ook met een witte Bloem; en VALERIANA FOLIO SCROPHULARIÆ, Valeriaen met Bladeren van groot Speenkruid: welke niet haast vergaan, maar lange jaren in 't leven blijven. Geeven gemeenelyk jaarlijks volkomen rijp Zaad; 't welk met een wassende Maan van April, niet boven een stroobreedte diep, de aarde word aanbevolen. Hier door worden ze genoeg vermeenigd. Aanwin-vuldigd: en dan ook noch door hare aangegroeyde jongen Worrelen; welke men op de zelve genoemde tijd van de oude afneemt, en verplant.

Al de andere soorten duren niet langer dan eene Welke Zomer. Brengen te regens de Winter een rijp Zaad (maar alleen een ne Vorst. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert of April, na geleegentheid of ongeleegentheid des tijds, op nieuws weer in Potten worden gezayd, niet diep; en niet verplant; met matige vochtigheid onderhouden, en in een opene, vrije, zeer warme plaats gesteld zijn. Alleen Aanwin-niig.

De VALERIANA CRETICA ODORATA, of welriekende Valeriaen uit Candien, is de teederste van al de bekende Valeriaen. Bemind een goede, zandige aarde, uit Candien, met een weynig twee-jarige Paerde- en Koeyemist, wel door een gemengt een opene, warme, wel ter Zon gelegeene plaats, en tamelijk veel Water. Geeft ieder Zomer welriekende Bloemen; doch noyt in deeze Gewesten eenig volkomen Zaad. Verdraagd ook, buyten staande, ongeerne sterke Winterkoude.

Moet derhalven, met een wassende Maan van A-Hoe waar pril in een Pot, 't zij gezayd 't zij geplant zijnde, in 't begin van October binnens huys worden gezet op eenen lichte plaats, waar in niet anders word gevraagd als bij felle Vorst, op dat de zelve niet mogt komen door te dringen; vermitsze deeze warmte, welke haar niet natuurlijk is, niet wel kan liden, inzonderheid als ze een tijd lang zou aanhouden. Het zou derhalven veel

VERBENA MAXIMA URTICÆ FOLIO SPICATA.

veel gevoeglijker zijn, indien men haar voor de sterke Vorst bequamek kon bewaren in een verwelste Kelder zonder vuur. Wil ook, gedurende deeze tijd, met alleenlijk een weynig lauwegemaakt Reegenwater van boven zijn voorzien. In 't laatste van Maert, of 't begin van April, moet menze weer buyten brengen, met een aangename Lucht, en zoete Reegen. Dan noch evenwel haar dekken voor koude nagten, Sneeuwachtige vochtigheid, en hayrige Winden.

Aanwin-
ning. Wordt alleen in onze Landen aangewonnen en vermeer-
nigvuldigd door hare aangegroeyde Wortelen, zeer wel-
rickend, en zwart-verwig. In April neemt menze van
de oude af, en men verzetze met de boven genoemde
Maan in Potten, of in de aarde.

Valeriaen
met Blade-
ren van
groot
Speen-
kruid. De VALERIANA FOLIO SCROPHULARIÆ, of Va-
leriana met Bladeren die van het groot Speenkruid in
gedaante niet zeer ongelijk, doch in grootte veel ver-
schillende, heeft een teedere, bleek-bruyne, of wit-
achtige Peesewortel. In de Mond geknauwd, valtze
een weynig bitterachtig; doch is anders krachtig en
aromaticq, of welrickende, op de wijze van Angelica;
echter naderhand op de Tong een weynig bijtende.
Uyt de zelve schieten Steelen op, ontrent vier maat-
voeten hoog; rond, onder bruynachtig van verwe,
boven groen; een weynig blinkende, matig dik; van
binnengroen, doch inwendig voorzien met een gantfch
wit Pit.

Gedaante
der Blade-
ren, Aan deeze Steelen komen voort bezienswaardige
Bladeren, rustende op Steelkens, ontrent twee vin-
gerbreed lang; boven bruy-n-verwig, beneedenwaarts
groen. Zijn ongelijk van grootte; zes en zeven vin-
geren breedte lang; achter ruym vier vingeren breed,
en daar op 't breedste; onder rond toegande, en voor
allentx in een spits punt toelopende; aan de randen
spits getand, op de wijze van 't groot Neetelkruid; bo-
ven uyt den bleeken donker-groen; onder veel bleek-
er; aldaar na voren gemeenlijk een weynig rosachtig,
en blinkende; in 't midden aardig begaaf met een regt
doorlopende groote Ader; waar uyt van onderen, als
ook in 't midden; eenige andere wat kleynere ter zij-
den uytloopen; en uyt die noch ontelbare andere zeer
kleyne, doch volkomen zichtbare, van een bevallij-
ke aanschouwing, voortvloeyen. In de Mond ge-
knauwd wordende, zijnze zeer krachtig, gelijk ge-
droogde Angelica-wortel, en in 't eerste wat bitter van
smaak; doch daar na scharp; de Tong bijtende en steek-
kende. Twee en twee zittent altijd regt teegens over
malkander aan de Steel.

Knoppen. Tusschen welke, gemeenlijk in 't bovenste gedeel-
te, jonge Scheuten voortkomen, houdende op hare
bovenste punten veele Trus-wijze bij een gevoegde,
ontrent langwerpige, ronde en hockige groene Knop-
pens: van welke ieder, na malkander open gaande, in-
wendig bewaren twee-, vier- of zesentwintig kleyne,
Sneeuw-witte Bloemkens, haren oorsprong neemende
uyt dunne, lang-werpige, bleek-groene en boven ruym
zijnde Knoppens. Geen zonderlinge reuk hebben ze.

Bloemen. Bestaan uyt vijf Stars-wijze gefelde Bladerkens: van
binnen vercierd met twee lang-uytschietende, teedere,
ronde Draadkens, voortpruytende uyt een bruy-
nachtig zeer kleyn Knopje. Eyndelijk vergaanze in haar
zelve, en vallen af, zonder in deeze koude Gewesten
eenig goed Zaad na te laten.

Aanwin-
ning. Echter kan deeze soort ook aangewonnen worden
door hare aangegroeyde jonge Scheuten, op de voor ver-
haalde manier; en deezer wijs kan menze genoeg ver-
meenigvuldigen.

K R A C H T E N .

Instr. I. 1.
enart. 10. D E droogte Wortelen van de groote Valeriaen; of
Valeriana major vera, zijn warm in den eersten,
en droog in den tweeden graad; ook openende,
dunmakende, en verterende.

In Wijn gekookt, en daar van een Roemertje ge-
dronken, doet gemakkelijk Waterlossen; verwerkt der
Vrouwen Maandstonden; verzacht de Zijdesmer in 't
Pleuris: is goed teegens Vergif, de Pest, de Takken
of Speenen aan 't Fondament, en andere Zeeren. Groen,
of varfch, gestoten, en tusschen twee doeken op de
Oogen gelegd, neemt'er de brand van wech, en maakt
een helder Gesicht.

De Wortel van wilde Valeriaen, of Valeriana major Duranti
gluefrit, verwarmd en verdroogt sterker.

In Wijn gezoden, strijd teegens 't vergif. Is goed
voor de Geelacht: maakt een klaar Gezichts; doodt de
Wormen: geneest de Wonden, ook de zwoeringen der
Monds, daar mee gewasschen zijnde; en de beetten of
steeken der giftige Dieren.

De Wortel der kleyne Valeriaen, of Valeriana mi-
nor, vermag even het zelve; doch valt in hare
werking een weynig zachter, als die van de andere
soorten.

CCCLVI HOOFDSTUK.

YZERKRUYD.

Us in het Nederlandsch, maar ook Namen
van veele YZERHART genoemd; word
in het Latijn geheeten VERBENA, of
VERBENACA: in het Hoogduysch EISEN-
KRAUT, of ook EISENHART: in
het Fransch VERVAINE: in het Ita-
liaansch VERMINACULA BERBENA,

of BERBENA-CA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend zeeven bijzon-
dere soorten, te weten:

I. VERBENA COMMUNIS, of gemeen Tzerhart. II.
VERBENACA SUPINA, of achter-over-legend Tzer-
kruid. III. SUPINA NODOSA, of liggende Tzerhart
met knobtelen. IV. MAXIMA URTICÆ FOLIO SPI-
CATA, of aldergroofter Tzerkruid met Bladeren van
Neetelen, en een Ays-wijze gefelde Bloem. V. BO-
TRYOIDES URTICÆ EFFIGIE MAJOR CANADENSIS,
of groot Tzerhart van Canada, met een Druys-wijze
gefelde Bloem, en gedaante van Neetelen; 't welk,
mijns oordeels, ook wel URTICA MAJOR AMERI-
CANA, of groot Americaansch Neetelkruid moogt ge-
noemd worden, wegens de groote gelijkheid. VI.
VERBENA AMERICANA RADICE GRUMOSA, of Tzer-
kruid uyt America met geknobbeldde Wortelen. VII.
VERBENA CAUDATA AMERICANA FLORE PALLIDO
CERULEO, of Americaansch Tzerkruid met een lange
staart, en bleek-blauwe Bloemen. Niet alle zijn ze
van de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen van naturen een goede, luchtige, Grond-
zandige, en met twee-jarige Paerdemist genoegzaam
voorzien grond: een vrije, warme, wel ter Zon ge-
leegene plaats, en tamelijk veel vochtigheid. Gee-
ven ieder jaar Bloemen, en sommige soorten volko-
men rijp Zaad.

DE VERBENA COMMUNIS, 's gemeen Tzerkruid: Langlee-
MAXIMA URTICÆ FOLIO SPICATA, aldergroofter
Tzerkruid met Bladeren als Neetelen; en VERBENA
BOTRYOIDES MAJOR URTICÆ EFFIGIE CANADENSIS, kruid.

groot Tzerkruid uyt Canada met een gedaante van Neetelen
en Druyswijze gefelde Bloemen, vergaan van
naturen niet haalt, maar blijven eenige jaren lang in 't
leven. Geeven gemeenlijk, bij goede, drooge Zo-
mers, volkomen rijp Zaad. Konnen veel Water, ster-
ke Vorst, en alle andere ongelegenheeden der Winter
verdragen. Worden aangewonnen en vermeer-
digd, zoo wel door Zaad, 't welk met een wallende
Maan van April niet diep in de aarde moet gelegd
zijn; als door hare bij de Wortel uytgelopene jonge
Scheutkens; welke men, op de genoemde tijd, van de

Ddd

onde

Gal. 1. 8.
Simp. Med.
Dijsc. 1. 1.
t. 10.

fol. 467.
Trag. 1. 1.
t. 19.

Dod. 1. 111
t. 25.

Zeeven
bijzondere
soorten.

Aanwin-
ning.

oude neemt, en verplant. Slaan ook veeltijds van zelfs genoeg op door 't uytgevallene *Zaad*.

Leggend
Yzer-
kruid.

Het VERBENA SUPINA, of *legend Yzerkruid*, word uyt eygener aart niet zoo oud, maar blijft zelden langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Bemind veel Water: doch houd zich ook te vreedten met matige vochtigheid. Geeft in den *Herfst* volkomen *Zaad*: 'twelk ieder *Voortjaar*, met de gemelde Maan in *Maart*, op nieuws moet gezaayd zijn. Komt ook door het neergevallene wel van zelfs voort. Op deze wijze kan deze soort alleenlijk *vermenigvuldigd* worden.

Leggend
Yzerhart,
met Knob-
belen, de
teederste
soort van
alle.

Het VERBENA SUPINA NODOSA, of *legend Yzerhart met Knobbelen*, is de teederste soort van al de andere. Word gemeenlijk met een wassende Maan van *April* in een Pot gezaayd; niet verplant; voor veel koude *Herfstregeenen* bewaard, in 't begin van *October* op een goede luchtige plaats binnens huys, niet verre van een Venster, doch zonder enige tochten en *ruygingen*, gesteld, voor de warmte des *vuurs* (zoo veel mogelijk is); voor harde *Vorst*, en te veel Water in de *Winter* gewagt, vermitsze door de zelve, aan hare *Wortel* lichtelijk verdervende, al langzaam vergaet. Mag ook niet voor in 't laaft van *Maart*, met goede dagen, of in 't begin van *April*, met een aangename Reegen weer in de Lucht gebragt, dan noch voor koude *nagten*, *Sneeuwachtige vochtigheid*, *hayrige en schrale winden* wel gedekt en bewaard worden. Dus waargenomen blijftze zomtijds over, 't welk echter zelden in deze koude Gewesten gebeurd, wegens hare teederheid. Geeft dan ook wel volkomen ryp *Zaad*, en versterft daar mee.

Americaan-
sch
Yzer-
kruid met
een geknob-
belde
Wortel.

De VERBENA AMERICANA RADICE GRUMOSA, of *Americaanisch Yzerkruid*, met een geknobbelde *Wortel*, heeft de zelve geshceyden in drie, of ook in vier korte, dikke deelen, onder eyndigende in een spits punt, bruyachtig van verwe; uyt welke voortschieten enige weynige *Stielen*, of ook eene alleen, doch boven verspreyd in zommige *Zijde-takjens*, van onder tot boven aan de *Bloemen* voorzien met *Bladeren*, op geene *Stieltjens* rustende; zijnde ingesneeden in drie deelen, gelijk de VERBENA COMMUNIS, of 't gemeen *Yzerkruid*; van welke 't middenste 't grootste en langste is, doch al te zamen gantfch slegt, en aan de randen ongekroft; ook voor eyndigende in een punt; aangenaam groen van verwe; altijd twee en twee regt teegens over malkander zittende, inwendig begaaf met genoegzaam zichtbare *Aderen*.

Bladeren.

Grond.

Bemind een zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige, kleyn-geweevene *Paerdemist*, eenjarige *Hoenderdrek*, en even zoo veel van 't *Mul* of *Mol* dat verrotte *Boombladeren* genoegzaam doormengt; een opene, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid.

Bloemen
zonder
Zaad na te
laten.

Is van naturen teeder. Vergaet niet haast, maar blijft enige jaren in 't leeven. Geeft ieder *Zomer* *Bloemen*, uyt de bovenste punten der *Takjens* voortkomende, en rustende op korte *Stieltjens*. Zijn tamelijk groot, gemeenlijk twee en twee bij malkander gesteld. Bestaan uyt zes rond-toegaande *Bladeren*, niet qualijk gelijkende die van de *Ranunculus*, of *Roserbloem*; vercierd met een schoone roode verwe: in wiens midden gezien word een aangename geel-verwige *Ring*, van een boven maten bevallijke aanschouwing. Zij verderven op hare *Struyk*, en vallen ter neer, zonder in deze Gewesten eenig *Zaad* na te laten.

Noe op te
quecken,
uyt *Zaad*,
uyt *Ame-
rica*
overge-
zonden.

Het *Zaad*, uyt *America* overgezonden, moet met een wassende Maan van *April* of *May* in een Pot gezaayd en geplant; voor veel koude *Herfstregeenen*, *Sneeuw*, *Rijp* en *Vorst* gewagt; en, boven droog geworden, in het begin van *October* binnens huys op een luchtige plaats gesteld zijn, in welke niet anders, als gedurende de *Vorst*, word gevraagd. En vermitsze in deze tijd verliest hare *Steel* en *Bladeren* (welke in *April* weer te voorfchijn komen) zoo moet de *Wortel*, zoo

lang de *Winter* daurd, niet meer als een- of ten hoogsten tweemaal van boven begoten worden met een weynig lauw-gemaakt Reegenwater. Meerder vochtigheid kanze, zonder te verrotten, niet verdragen. Mag ook niet voor half *April*, wat eerder of later, na geleegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des Weers, met een aangename Lucht en Reegen weer buyten gebragt; dan noch evenwel voor koude *nagten* en *hayrige winden* wel gedekt, en voorzichtig bewaard zijn.

De VERBENA CAUDATA AMERICANA FLORE PAL-
LIDO CERULEO, of *Yzerkruid uyt America met blaau-
ten, en een bleek-blauwe Bloem*, blijft niet meer dan
eene *Zomer* in 't leeven. Geeft in deze Gewesten noyt
enig ryp *Zaad*; en vergaet van zelfs teegens de *Win-
ter*. Kan derhalven niet anders aangevoenen worden,
als door op nieuws uyt *America* bekomen *Zaad*; niet-
't welk met een wassende Maan van *Maart* word gezaayd
in een Pot, gevuld met een zandige grond, doormengt
met twee-jarige *Paerdemist*, en een weynig een-jarige
Hoenderdrek: voorts gesteld in een *Zonnbak*, en ge-
durd in warme *Paerdemist*.

Ameri-
caan-
sch
Yzer-
kruid met
blaau-
ten.

Aanwin-
ning.

Het VERBENA MAJOR BOTRYOIDES URTICAE FI-
GURIE CANADENSIS, of *groot Yzerhart van Canada*, *Yzerhart
van Cana-
da*, met een *Druyfi-wijze* gestelde *Bloem*, en een gedaante
van *Neetelen*, is een aardig *Gewas*. Heeft een teede-
re, veezelige; van buyten bruyen-verwige, van bin-
nen witte, digte *Wortel*, vol *Zap*, en in de Mond *Wortel*.
Geknauld wordende, zeer te zamentrekkende. Krijgt
uyt de zelve veele *Stielen*, twee, en derdehalve voet,
wat meerder of minder, hoog; regt opstaande, sterk,
en tamelijk dik; donker-groen-verwige, rond, en met
enige weynige *hayrige scharphged* luchtig omvangen.

Aan deze *Stielen* komen voort de *Bladeren*, ruym
twee vingerenbreedte boven malkander, nu uyt de een-
de, dan uyt de andere zijde; een weynig hangende.
Zijn vijf en zes vingerenbreed lang; wat meer als drie
vingeren breed; Ey-wijze rond, doch zomtijds wat ron-
der; donker-groen-verwige, met enige goelheid ver-
mengt; onder bleeker, ook aldaar wat fcharp, en ge-
lijk de *Neetelen* brandende, of itteekende (waarom dit
Gewas ook de naam URTICA MAJOR CANADENSIS of
groot Neetelenkruid van Canada, mijns oordeels met
goed regt mag voeren) hardachtig en steevig van aart;
met eenige verheevene *hoogen* tusschen de opwaarts
gaande *Aderen* als *gefronst*; rondom aan de randen
zaags-wijze zeer net, doch niet diep, getand, achter
rond toegaande, doch voor in een puntje eyndigende.
In de Mond geknauld, word men'er geen zondlerin-
ge smaak aan gewaar; vallen echter een weynig te za-
mentrekkende. Zijn van binnen vercierd met verfchey-
dene schoone, van onderen ruige en half-rond na bo-
ven toelopende *Aderen*, voortkomende van eene in 't
midden. Rusten op *Stieltjens*, ontrent twee vingeren-
breed lang; ook aan de regt-opgaande groote *Steel* uyt
een ronde, donker-purpure *Ring* haren oorsprong nee-
mende.

Bladeren;
en der zel-
ver gefal-
te.

Tusschen welke, van het midden der *Stielen* tot op
twee of drie na de alderbovenste *Bladeren*, eenige *Bloem-
troffen*,
troffen (op de wijze der *Bloemkroopen* van *Felix Flori-
da*, of *Urtica major vulgaris*, dat is, *Bloemdragende
Varen*, of gemeen groot *Neetelenkruid*, ook in 't eerst de
zelve niet qualijk gelijkende, doch tusschen elk *Blad*
maar eene *Tros*) *Druyfi-wijze* groeyen. De onderste
zijn wel zoo groot, als die van 't gemelde *Neetelenkruid*;
doch de bovenste kleynere, en zich meer onder de *Blad-
eren* verschuytende. Bestaan uyt zeer veele bleek-
groene kleynen *Knopjens*, zich als in *Takjens* versprey-
dende: ook inwendig twee of drie zeer kleynen witte
Knopjens houdende; welke haar, daar na verminderen-
de, hol van malkander verspreyden, en zonder enig
Zaad te geeven op de aarde neervallen.

Evenwel komen daar na tusschen de alderhoogste, doch daar
en op een, en op twee na de alderhoogste *Bladeren* an-
dere
met *Zaad*,
dere

dere regt-opstaande *Steltjens* voort, veel dikker als de voorgemelde, boven wat bruyn-verwig; niet onder de *Bladeren* blijvende, maar boven de zelve haar verheffende: aan welke *Drafsj-wijze* groeyen zeer kleyn groene *Kuuspjens*, voorzien met witte opstaande *Draadjens*: welke niet neervallen, maar blijven; ook grooter worden, en in een korte tijd nalaten veele, wat meer als halfmaans-wijze ronde, neerwaarts hangende, platte of dunne, eerst bleek-groen zijnde, daar na bruyn, dan ook een weynig dikker wordende *Zaadjens*, veel-tijds hare volkomene rijphcyd verkrijgende.

Alde- grootte De *VERBENA URTICÆ FOLIO MAXIMA*, of het *aldergrootste Yzerkruyd met Bladeren van Neetelen*, groeyd in deeze Gewesten ter hoogte van vier en vijf voeten. Krijgt uyt een teedere, wit of bleek-bruyn-verwige, bittere, en een weynig te zamentrekkende *Peezelwortel*, een of meerder *Stielen*, zich verdeelende in veele *Zijde-takken*: zijnde ontrent vierkant, donker-groen; blinkende, en in 't midden met een holle streep voorzien: aan welke groote *Bladeren* voortkomen, altijd twee en twee regt teegens malkander over zittende. De grootte zijt ontrent een hand lang en breed, rustende op matig-lange *Stielen*; donker-groen-verwig, doch onder bleeker; begaift met zeer schoone veelvoudige diepe *Aderen*, spruytende uyt eene in 't midden; aan de randen gelijk als een *Zaag getand*; voor in een kleyn punt cyndigende; van onder in het aanraken rauw; ook bitter van smaak, en een weynig te zamentrekkende.

Bladeren. Uyt de bovenste *Hert-punten* ziet men bij malkander voortkomen veele *Ayrs-wijze* gefelde, teedere *Schietjens*, met kleyne groene *Kuuspjens* voorzien, deeze de eene na de andere open gaande, vertonen zeer kleyne, spier-witte, vijf-bladerige *Blaemtjens*, die van het gemeene *Yzerhart* zeer gelijk, doch kleyn. Zelden blijven ze langer dan vier of vijf dagen goed. Daar na vergaande, laten ze achter een kleyn langwerpig en groenachtig *Zaadje*, altijd drie aan den anderen gevoegd.

Bloemen. Uyt de bovenste *Hert-punten* ziet men bij malkander voortkomen veele *Ayrs-wijze* gefelde, teedere *Schietjens*, met kleyne groene *Kuuspjens* voorzien, deeze de eene na de andere open gaande, vertonen zeer kleyne, spier-witte, vijf-bladerige *Blaemtjens*, die van het gemeene *Yzerhart* zeer gelijk, doch kleyn. Zelden blijven ze langer dan vier of vijf dagen goed. Daar na vergaande, laten ze achter een kleyn langwerpig en groenachtig *Zaadje*, altijd drie aan den anderen gevoegd.

Zaad.

K R A C H T E N .

Gal. l. 8. *Yzerkruyd*, of *Verbena*, beyde het regt-opstaande, en het achter-over leggende, als van de zelve krachten zijnde, is verdrogende van aart; een weynig te zamentrekkende, afdroogende, en verkouende.

Ætius l. 1. In Wijn gekookt, en daar van een Roemertje t'elkens gedronken, of het uytgeparfte *Zap* met Wijn ingenomen; of twee *Drachmen* van 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* in Wijn gebruykt, is goed voor de *Urin*. l. 26. *Heup-jagt*, het *Voet-zwuel*, of *Podagra*; *Vergif*; de *Peft*; de *beesten en sterken der giftige Dieren*; de *Geel-zucht*, 't *Graveel*, en alle andere inwendige gebreken des Lighchaams. Doed gemakkelijk *Wateren*. Opend de *versloophcyd der Longe*, *Nieren*, *Lever*, *Milt*, en

Ægin. l. 7. *Galblaas*. Neemt wech de pijn van de *Maag*; de hitzigheyd der *Gezwellen*; *Zeeven* en *Zuweeren* der heymelijke of andere *Leeden*; van alle *wonden*, inzonderheyd van de *Beenen*: maakt een *glad*, en *zuiver Vel*, daar van wech drijvende allerley *Schurfsheyd* en andere onreynigheyd; dit quaad daar meê gewalchen zijnde. Verbeeterd de voortteende *zeerigheyd van de Mond*, en maakt de *losse Tand en vult*, daar meê gegorgeld. In de *Oogen* gedaan, versterkt niet alleen het *Gezicht*, maar neemt'er ook de *donkerheyd* van wech, en maakt het *belder*. Belet daarenboven de *nyualling des Hayts*.

Fuchs. l. 15. Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Edik* vermengt, gelegd op de *Ros*, *Roodgrond*, en *voortkruypende Zuweeren*, doed veel goeds.

Disf. l. 4. Het zelve *Poeder* met *Honig*, of *Boter* gemengt, geneeft alle *varfche Wonden*, en *oude Zeeven*.

Dod. l. 5. Dit *Kruyd* word zeer begerig van de *Duyven* ge-

geeten. Houd ook de zelve, ontrent haar *Slag* of *Nesten* opgehangen, bij malkander, en lokt de vreemde derwaarts.

CCCLVII HOOFDSTUK. STALKRUYD.

Ord in het *Neederlandsch* niet alleen *Verhey-* dus, maar ook van veele *PRANGH-* de *stamen* wortel genoemd: in het *Latijn* *ONONIS*, *ANONIS*, *ARRESTA BOVIS*; en *NATRIX PLINTI*: in het *Hoog-* *duytsch* *OCHSENRECH*, *OCHSEN-* *KRAUT*, en *STALKRAUT*: in het *Fransch* *ARRESTE* *BEUF*, *BUGRANDES*, *BURGRUNDER*, *BUGRAVES*: en in het *Italiaansch* *ANONIDE*, *BONAGAS*, en *RESTA* *BOVE*.

Hier van zijn mij in haren aart veele veranderlijke soorten bekend geworden; namentlijk:

I. *ONONIS SPINOSA FLORE PURPUREO*, of *stee-* *kend Stalkruyd met een purpure Bloem*. II. *SPINOSA FLORE ALBO*, of *Prangwortel met Doornen*, en een *witte Bloem*. III. *NON SPINOSA FLORE PURPUREO*, of *Stalkruyd zonder Doornen*, met een *purpure Bloem*. IV. *NON SPINOSA FLORE LUTEO*, of *met een gele Bloem en geen Doornen*. V. *NON SPINOSA PURPURASCENS CRETICA*, of *purpur Stalkruyd zonder Doornen* uyt *Candia*. VI. *NON SPINOSA FLORE RUBELLO MAJOR*, of *groot Spaansch geel hiet Stalkruyd met een ronde Bloem en geen Doornen*. VII. *NON SPINOSA SPICATA FLORE RUBELLO MINOR*, of *kleyn Prangwortel zonder Doornen met een geayrde rode Bloem*. VIII. *NON SPINOSA LUTEO ODORATA ANNUA MAJOR*, of *groot geel welriekend Stalkruyd zonder Doornen*, niet langer als een jaar durende. IX. *NON SPINOSA ODORATA LUTEA ANNUA MINOR*, of *kleyn geel welriekend Stalkruyd zonder Doornen*, maar eene *Zomer* in 't leven blijvende. X. *LUTEA NON SPINOSA MONTIS LIBANI*, of *geele Prangwortel zonder Doornen van de Berg Libanus*. XI. *ONONIS ARBORESCENS*, of *tot een Boomtje opvayf send Stalkruyd*. Niet alle zijn ze van eenen-gelijke *Bouw*ing en *Waarneming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, zandige Grond, aarde, met twee-jarige *Paerdemist* tamelijk voorzien: een vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheyd. Geeven in goede *Zomers* dikmaal volkomen rijp *Zaad*, en blijven lange jaren in het leven.

Het *ONONIS SPINOSA FLORE ALBO*, *FLORE PURPUREO*, ET *NON SPINOSA FLORE PURPUREO*, *doornachtig Stalkruyd met witte, met paarsche, en zonder die wel Doornen met paarsche Bloemen*, zijn wat hard van aart. Konnen, buyten staande, selle *koude*, en alle andere ongeleegentheyd der *Winter* zonder schade verdragen. Blijven echter niet altijd groen, maar laten in den *Herff* hare *Bladeren* vallen: welke, te zamen met hare *Stielen*, ieder *Voerjaar* weer uyt hare *Wortel* voortkomen.

Men kan haar *aanwinnen* en *vermenigvuldigen* doot de *Winter* haar *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *April* niet diep in de aarde word gelegd. Al de andere soorten, meede eenige jaren durende, worden op de zelve wijze behandeld, doch kunnen gantschelijk geen sterke *koude* verdragen. Moeten derhalven, in *Potten* geplant, in *October* binne huys gebragt, luchtig gesteld, met weynig vochtigheyd onderhouden, bewaard, en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename Reegen weer buyten gezet worden.

Het *ONONIS NON SPINOSA LUTEA ODORATA ANNUA MAJOR ET MINOR*, of *groot en kleyn geel welriekend Stalkruyd zonder Doornen*, niet meer als wel-

kend Stal- *een jaar durende*, worden ook, met de gemelde *Maan*,
kruyd in een Pot de aarde aanbevolen. *Bloeyen* aardig, en
zonder vergaan teegens de *Winter* van zelfs, na datze, bij goe-
Doornen. de, warme *Zomers*, rijp *Zaad* hebben gegeven. Het
 welk ieder jaar in *April* weer gezeit moet worden.
 Want alleenlijk hier door kan men ze aanwinnen en ver-
 meenigvuldigen.

Boomach- Het *ONONIS ARBORESCENS FLORE RUBELLO*, of
tig Stal- *boomachtig Stalkruyd*, met een *schoone roodachtige Bloem*,
kruyd. is een aardig, zeer bevallig *Gewas*; van naturen *stru-*
velachtig; voorzien met veel bij de zwarte en teedere
Wortel uytlichtende *Looten*, of *Takjens*, een weynig
 blinkende van aart, bleek-bruyn van verwe, en nauw-
 lijks meer als een voet hoog oprijzende. Deeze alle moet
 men wechneemen, en alleenlijk eene in 't midden laten,
 indien men'er een aardig *Boomtie* van begeert te win-
 nen. Uyt de punten der *Takjens* ziet men spruyten de
Bloemen, tamelijk groot, rustende op teedere *Steltjens*,
 hol en luchtig, doch *Tros-wijze* veel bij malkander en
 aardig gesteld. Van onder af gaanze eerst open. Als ze
 eenige dagen hebben gestaan, vallen ze neer; nalatende
 de ronde, korte, dikachtige, ruige, bleek-groene
Peuljens, voorzien met een Doorns-wijze spits *Knop-*
je, neerwaarts hangende; waar in gevonden word een
 platschicht *Zaad*, van een halfmaans-wijze vorm, als
 het rijp word groenachtig graauw van verwe, doch
 niet groot.

Bloemen. Deeze soort blijft, wanneer men'er goede acht op
 neemt, lange jaren in 't leeven. Word ook (wilt ze
 door sterke *Vorst* en andere ongelegenheeden der *Win-*
ter lichtelijk kan worden wechgenomen) in een Pot
 geplant zijnde, in *October* binns huys gebragt, op
 een luchtige plaats, waar in niet als bij *vroezend Weer*
 water gevuurd; met slegs een weynig lau Reegen-
 water van boven begoten, en niet voor in *April*, met
 een donkere Lucht en zachte Reegen, weer buyten
 gezet.

Hoe waar Zij behoud hare groenheyd tot in *October* of *Novem-*
te nee- *ber* toe; maar laat dan hare bezienwaardige teedere,
men. en rondom aardig-getandde *Bladerijens* vallen. Deeze zijn
 langwerpig; van naturen stijf staande; voor alder-
 breedst; ook daar rondachtig toe gaande; onder smal toe-
 lopende; gemeenlijk in drieën bij malkander gesteld;
 waar van het middelste het grootste, eenenwel nauwe-
 lijks een vingerbreedte lang is; de breedte kan die van
 een stroo niet ophalen. De twee andere zijn veel smal-
 ler; doch alle onder aan malkander vast; en in 't mid-
 den voorzien met een regt-doorgaande *Ader*, waar uyt
 andere kleynere voortspruyten. Zijn verciert met een
 aangename bleek groenheyd, zoo wel onder als bo-
 ven.

Gefalte Zij behoud hare groenheyd tot in *October* of *Novem-*
der Blad- *ber* toe; maar laat dan hare bezienwaardige teedere,
ren. en rondom aardig-getandde *Bladerijens* vallen. Deeze zijn
 langwerpig; van naturen stijf staande; voor alder-
 breedst; ook daar rondachtig toe gaande; onder smal toe-
 lopende; gemeenlijk in drieën bij malkander gesteld;
 waar van het middelste het grootste, eenenwel nauwe-
 lijks een vingerbreedte lang is; de breedte kan die van
 een stroo niet ophalen. De twee andere zijn veel smal-
 ler; doch alle onder aan malkander vast; en in 't mid-
 den voorzien met een regt-doorgaande *Ader*, waar uyt
 andere kleynere voortspruyten. Zijn verciert met een
 aangename bleek groenheyd, zoo wel onder als bo-
 ven.

Zaad. Door drift der Natuur vernieuwt deeze *Plant* in
Maert hare *Bladeren* weer. Geeft, niet altijd, maar
 alleen in goede *Zomers*, in deeze Landen dikmaal vol-
 komen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van
April niet boven een stroobreedte diep in een Pot word
 gelegd. Niet alleen hier door word ze *vermeenigvul-*
digd, maar ook door hare bij de *Wortel* uytlopende
jonge Looten, die men met een Pennemes voorzichtig
 ten halven insnijdt, op de wijze der *Angelieren*, en met
 aarde overdekt. Als ze dan *Wortelen* hebben bekomen,
 worden ze op de genoemde tijd van de *onde* afgeno-
 men, en verplant.

Aanwin- Niet alleen hier door word ze *vermeenigvul-*
ning. *digd*, maar ook door hare bij de *Wortel* uytlopende
jonge Looten, die men met een Pennemes voorzichtig
 ten halven insnijdt, op de wijze der *Angelieren*, en met
 aarde overdekt. Als ze dan *Wortelen* hebben bekomen,
 worden ze op de genoemde tijd van de *onde* afgeno-
 men, en verplant.

K R A C H T E N.

Gal. l. 8. *Talkruyd*, of *Ononis*, is warm en droog tot in den
Simp. Med. derden graad; ook dunmakende en doorsnijdende
 van aart.

Het *Poeder* van de gedroogde *Wortelen*, of de *Bast*
 der zelve, met *Wijn* ingenomen; of de *Wortelen* in
Wijn gekookt, of in *Wijn* gedistilleert, en daar van
 een Roemerje gedronken; of, 't geen noch beter is,
 anderhalve hand vol van de *Wortelen* in stukjes gesnee-

Disq. l. 3.
e. 21.

den, en in anderhalve Kan, of zes ponden *Rhijsche*
Wijn, tot op de helft gekookt, en daar van 's morgens
 drie Onzen nuchteren gebruykt, driest uyt het *Gra-*
fel 32.
Maith. l. 3.
c. 8.
 veel, en breekt de *steen der Nieren*: doet wel *Water*
lossen; geneest de *Vleesch-breken*, als men 't eenige
 weken achter malkander ieder dag nuttigt: ook de
Takken of *Speenen* aan 't *Fondament*. Doed de *Maand-*
sonden voortkomen. Opend de *versloophed* van *Milt*
 en *Leever*.

De *Wortelen* in *Water* gekookt, en 't zelve de *Paer-*
Lust. l. 3.
 den te drinken gegeven, doet haar, als haar *Water* enarr. 19.
 word opgehouden, 't zelve lossen.

Eeven deeze *Wortel* met *Honig* en *Edik* tot op de helft *Plin. l. 27.*
 gezoden, en daar van gedronken, is een dienstig mid-
 del teegens de *vallende Ziekte*.

De eerst uytkomende jonge *Scheutjens* deezer *Plant* *Dod. l. 26.*
 als een *Salade*, gelijk *Aspergie*, gegeten, zijn goed
 teegens al de nu genoemde gebreken.

CCCLVIII HOOFDSTUK.

HANEKAMMETJENS.

Oerd deeze naam in 't *Nederlandsch*, verschey-
 om dat het *Zaad* deezer *Plant* zeer de namen.

aardig de gedaante der *Hanekammen*
 vertoond. Word in het *Latijn* geheet-
 en *ONOBRYCHIS*; *caput GALINIA-*
CUM *BELGARUM*, en *POLYGALA* *VE-*
RA *DALECHAMPII*. In 't *Hoogduysch* *KERSTWURT-*
ZEL. In 't *Fransch* *SAINT FOIN*; en in 't *Italiaansch*
URPUPARIA *DEL* *MAGHI*.

Hier van zijn mij in haren aart drie bijzondere foot-
 ten bekend geworden, te weeten:

I. De gemelde *ONOBRYCHIS*. II. *ONOBRYCHIS*
BELGARUM *ALTERA*, of tweede soort van *Hane-*
kammetjens der *Nederlanden*; ook genoemd *VIOLA*
PENTAGONIA, of *Viole* met een vijfhoekig *Zaadhuysje*;
 anders *SPECUCUM* *VENERIS*, dat is; *Venus* *Spiegel*,
 wegens hare zonderlinge schoonheyd. III. *ONOBRY-*
CHIS *PERFOLIATA*, of *Hanekammetjens* met doorge-
 wassene *Bladeren*, zeer aardig te zien.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, nieu-
 welijks omgesmeetene, meer een gemelte als onge-
 mestte aarde; ruym zoo zeer een zomtijds schaduwach-
 tige, als een vrije wel ter *Zon* gelegene plaats, en ta-
 melijk veel Reegen.

Blijven niet langer dan eene *Zomer* in het leeven. *Zaad.*
 Geeven teegens de *Winter* rijp *Zaad*, en vergaan dan
 van zelfs. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, met een
 wassende *Maan* van *Maert*, niet diep, weer in de aar-
 de worden gezeit: waar door ze rijkelijk kunnen aan-
 gewonnen en *vermeenigvuldigd* worden. Komen anders
 ook dikmaal van zelfs genoeg te voorschijn, door het
 uytgevallene *Zaad*.

K R A C H T E N.

H *Anekammetjens*, of *Onobrychis*, is verwarmende *Gal. l. 8.*
 en verdrogende van aart, daarenboven dunma-
 kende, en verteerende. *Simp. Med.*

De *Bladeren* gedroogd, gepulveriseerd, en met *Plin. l. 24.*
Wijn ingenomen, doen gemakkelijk *Water* lossen; *c. 16.*
 stillen de *loop des Buys*, en zijn goed voor de *kon-*
 de *Pis*.

De groene *Bladeren* gestoten, en *Paps*- of *Plaafers-*
Disq. l. 3.
 wijze gelegd op allerley *Gezwellen*, en *Klieren*, vertee-
 ren de zelve, en doen ze vergaan. *c. 170.*

CCCLIX HOOFDSTUK.

GROOTE KROK.

Namen.

Vier on-
derichey-
dene foot-
ten.

Us genoemd in 't *Neederlandsch*; word in het *Latijn* geheeten *OROBUS*, of ook *ARACUS LATIFOLIUS*; en in het *Italiaansch* *OROB.*

Hier van zijn mij in haren aart vier onderfcheydene footten bekend geworden; namentlyk:

I. *OROBUS VENETUS*, of *grote Krok*, groeyende ontrent *Venetiën*. II. *PANNONICUS TENUIOR FOLIO*; of *grote Krok* nyt *Pannoniën*, met seedere *Bladeren*; ook genoemd *OROBUS SECUNDUS CLUSII*, of de *tweede grote Krok* van *CAROLUS CLUSIUS*; wel-
 Zohel. P. 2. ke van *MATTHIAS DE LOBEL* word geheeten *ASTRA- fol. 92.*
 Clus. R. P. galoides. III. *QUARTUS CLUSII*, of *vierde soort*
 1.6. fol. 230. van *CAROLUS CLUSIUS*. IV. *OROBUS PANNONICUS PRIMUS CLUSIUS*, of *eerste grote Krok* van *CAROLUS CLUSIUS*. Alle zynze van de zelve *Bouwving* en *Waarneming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en welgemeeste aarde: een vrije, genoeg ter Zon gelee-
 Bloemen. Geneen vroeg in 't *Voorjaar* schoone *Bloemen*; en
 Zaad. gemeenlyk in ieder jaar, inzonderheid bij goede droo-
 ge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *September* of *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, de aarde weer aanbevolen word. Ook slaat het neergevallene *Zaad* dikmaal van zels ge-
 Aanwin- noeg op. Niet alleen hier door kan men haar *vermee- ning*
 nighvuldigen, maar ook *aanwinnen* door hare jonge aangegroeyde *Wortelen*, welke men met de gemelde wassende Maan, in *Maert* of *April*, van de *oude* afneemt, en verplant.

KRACHTEN.

Gebruik

van het

Zaad

deezee

Plant.

Het *Zaad* van *grote Krok*, of *Orobis latifolium*, is afvengende en te zamentrekkende van aart; zwaar om te verteeren, en maakt grof, zeer slecht *Bloed*.

Gedroogd, gestoten, en met *Melk* gekookt, is 't dienstig, om de *loop des Buys* te stoppen. Doet ook het *Braken* ophouden, en neemt wech de *oprisping* van de *Maag*.

Het *Meel* van dit *Zaad* met *Wijn* vermengt, en *Plaasters*-wijze gelegd op de *beeten der dolle Menschen*, *Honden*, en, andere *razende Dieren*, is zeer dienstig, en van goed gebruik.

Dit *Zaad* aan *Hoenderen*, *Duyven*, of andere *Vogelen* gegeven, doet haar in weynig tijds *zeer vet* worden.

CCCLX HOOFDSTUK.

AARDANGEL.

Namen.

Grond.

Zaad.

Et deeze naam in het *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *TRIBULUS TERRESTRIS*; in het *Hoogduytsch* *BURSELDOWN*; en in het *Italiaansch* *TRIBOLO*.

Zij bemind van naturen een goede zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdemilt*, en 't *Mol* der verrotte *Boombladeren* doormengt: een warme, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheid.

Blijft niet langer dan *eene Zomer* in 't leeven. Geeft

in deeze onze *Gewesten*, bij goede jaren volkomen rijp *Zaad*, en vergaat dan van zels. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws in de aarde *Pots* gezaayd zijn; maar niet verplant. Ook mag men niet meer dan twee opgekomenen *jongen* in *eene Pot* laten, ontrent in 't midden der zelve; vermitsze zich op de aarde neerleggen, en door de meenigte harer *Takjens* de *Pot* aan alle kanten vervullen.

Aanwin-
ning.

KRACHTEN.

Ardangel, of *Tribulus Terrestris*, is koud, aard- Gal. lib. 3.
 achtig, en te zamentrekkend van aart. De *Vrucht* Med. Simp.
 ook is dun van deelen, en sijn van stof.

De zelve gedroogd, gestoten, en daar van een *Disse. l. 4.*
Drachma met *Wijn* ingenomen, breekt de *steen der Nieren*: geneeft de *beeten der Adderen* en *Slangen*: strijd teegens allerley vergif.

De zelve *Vrucht* in *Water* gekookt, en daar mee de *Peddele* of het *Leedekant* besprengt, doodt de daar zijnde *Vlooyen*. Durantes
 f. Plant.
 fol. 462.

CCCLXI HOOFDSTUK.

WATERNOOT.

Iet alleen in het *Neederlandsch* dus, verschey-
 maar ook van vele *MINKERS* ge-
 heeten. In het *Latijn* genoemd *TRI- de namen.*
BULUS AQUATICUS, of ook, we-
 gens hare lieflijke smaak, *CAS-
 TANA PALUSTRIS*, zoo veel als *Water-
 Castanien*: in het *Hoogduytsch* *WASSERNUSZ*, of ook
SPITSNUSZ: in het *Fransch* *ESCARBOTS*, *SAILIGOTZ*,
 en *CHASTAIGNES D'EAU*: in het *Italiaansch* *TRIBO-
 LO AQUATICO*.

Zij bemind, uyt een aangeborene eygenschap, een *Wat* voor
 slijmerige, mocraffige, vochtige grond, in een opene, een grond
 vrije, *Lucht*: of ook wel een klaar en helder *Water* zij willen.
 zels, waar in ze al dikmaal gevonden word. Kan
 derhalven qualijk in de *Hoven* worden opgevoet; ten
 ware men daar in een *Sloot*, of *grote Kuyt* groef, en
 in 't *Voorjaar* haar plantte in den grond der zelve; dan
 zal ze wel bekliven, en voortgroeyen.

Word niet lichtelijk beschadigd door een sterke *Win- Bloemen*
 ter-voorst. Geeft niet altijd, maar bij goede heete *Zo-
 mers*, *Bloemen*: zelden, of wel noyt, in deeze *Gewe- Zeld-
 sten* een rijpe *Vrucht*, of volkomen *Zaad*: zijnde van zaam-
 een aardige aanschouwing; vertoonende het hoofd van heyd,
 een *Os* met zijne *Hoornen*. Verliest ieder *Winter* hare
Bladeren; welke t'elkens teegens de *May* zich
 weer vernieuwen, en boven 't *Water* uytstekende ge-
 zien worden.

Kan door geen ander middel worden *aangewonnen*, Hoe men
 als alleen door bekomen rijp en goed *Zaad*. Ontrent haar
 deeze *aanteeling* kan men te werk gaan op de volgende
 wijze, gelijk van mij gedaan is in 't jaar 1657.

Neem een *Pot*: maak'er onder een groot gat in, in een *Hof*
Vul dan de zelve met een zeer luchtige, zandige aarde, kan doen
 genoegzaam doormengt met oude *Paerdemilt*. Leg'er groeyen.
 dan het *Zaad* in met een wassende Maan van *April*,
 ontrent een kleynen vingerbreedte diep. Zet ze ver-
 volgens op een warme en matig-luchtige plaats, ge-
 durig die nat houdende; zoo komt het uyt de aarde op.
 Laat dan de *Pot* zinken in de gemaakte *Sloot*,
 of *grote Kuyt*, tot op de grond toe; zoo zal deeze
Plant, lange *Wortelen* geschooten hebbende, tot bo-
 ven 't *Water* opgroeyen: evenwel niet veele jaren in 't
 leeven blijven.

Ddd ;

KRACH-

KRACHTEN.

Gal. l. 8.
Simp. Med.

Waternoot, of *Tribulus Aquaticus*, is vochtig, verkoelende, en een weynig te zamen-trekkende van aart.

De *Bladeren*, het zij geheel, of gestoten, en Plaasters-wijze gelegd op allerley *wringheyt*, *hitzige* *gezwellen*, en *zweeren*, doet veel goeds tot der zelve geneezing.

Disf. l. 4.
c. 75.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* is dienstig teegens de *verhuting* des *Monds*, het *uerynlen* van het *Tandvlesch*, de *zwelling* der *Amandelen*, de *Spruw*, *Huyg*, en *Keel-gebreken*, daar mee gewasschen, of gegorgeld.

Durantes
hijf. Plant.
fol. 463.
Lustaan.
l. 4. enarr.
16.
Camerar.
l. 4. c. 18.

De *Vruchten*, of *Nooten* zelfs, worden, in plaats van *Castanien*, voor een *Banquet* gegeten. Ook maakt men'er *brood* van; doch 't geeft weynig voedsel, en verstoppt het *Ligchaam*.

De zelve *Vruchten*, tot stof gestoten, en dan met *Wijn* gebruykt, zijn zeer dienstig teegens de *beeten* der *Slangen*; teegens 't *Gravvel*; voor de geene die *Bloed spuwen*, en *Bloed pissen*; ook voor zulke, die van de *Buykloop* worden gequeld.

CCCLXII HOOFDSTUK.

SPEERKRUYD.

Verfchey-
de namen.

Een kleyn en aardig *Gewas*; word in het *Nederlandsch* niet alleenlijk dus, maar ook *ADDERSTONG*, of *NATER-TONG* geheeten: in 't *Latijn* *OPHIOGLOSSUM*, *LANCEA CHRISTI*, *LINGUA SERPENTINA*, *LUNARIA*, en *HENOPHYLLUM*; in het *Hoogduysch* *NATERZUNG-LEIN*; in 't *Fransch* *LANGUE DE SERPENT*, of ook *HERBE SANS COUSTURE*; in 't *Italiaansch* *OPHIOGLOSSO*, en *HERBA SENZA COSTA*, of ook *LINGUA DI SERPENTE*.

Grond.

Deeze *Plant* bemind uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemelte als ongemelte aarde; ruym zoo zeer een donkere, schaduwwachtige plaats, als een ruyme *Lucht*; en veel vochtigheyt.

Kluchtige
Vrucht.

Verdraagt allerley ongelegenheeden des tijds zonder schade. Geeft noch *Bloem* noch *Zaad*; maar wel een kluchtige, zeldzame *Vrucht* uyt haar een eenigste *Blaadje*, gelijk zijnde een kleyne *Lans*, of *Speere*. In het laatste van *Junius* vergaanz te zamen, en komen niet weer te voorschijn, voor in de Maand *Maert* des volgenden jaars. Konnen echter genoegzaam aangewonnen en vermenigvuldigd worden door hare aangewassene jonge *Worteltjens*; welke men met een wassende *Maan* in de Maand *Augustus* van de oude afneemt, en verplant.

Aanwin-
ning.

KRACHTEN.

Lobel. hijf.
Plant. fol.
984.
Dod. l. 5.
c. 21.

Speerkruid, of *Ophio glossum*, van naturen een treflijke *Wondkruid*, is koud in den eersten, en droog in den tweeden graad.

In *Wijn* gekookt, en daar van een tijd lang achter malkander 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken; of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn*; of met het gedistilleerde *Water* van *Equisetum*, anders *Paerdeljaers* gezegt, ingenomen, geneest alle invendige en uytwendige *Quersuren*; de *Breuken*, of *Gescheurtheit*; de *ontsteking* van de *Leevers*, en andere invendige brand. Is goed voor de lopende of tranende *Oogen*, daar mee gewasschen; voor *hitzige Kootzen*; voor de *verzeering* der *Darmen*; voor de geene die *Bloed* opgeeven; en voor die van de *Pest* zijn angetast, een *Drachma* van 't *Poeder* met *Wijn* en *Edik* gebruykt.

Durantes
hijf. Plant.
fol. 320.
Lenc. l. 2.
l. 2. c. 87.
Camerar.
l. 2. c. 101.

Het zelve *Poeder* met het gedistilleerde *Water* van *Matth. l. 1.* Eyke *bladeren* ingenomen, stillt de *witte Vloeden* der c. 161. Vrouwen. *Euchf. hijf.*

Even dit *Poeder* met *Varkens-reuzel* vermengd, is goed teegens de *gebrandheyt*, alle *heete Gezwellen* c. 219. en *Apfsemaiten*; ook het *Sprekruur*. Belet daarenboven de *Kanker*; en verhindert dat het *Vuur* in de *zwering* zou komen. *Trag. l. 1.*

De *Oly*, waar in de *Bladeren* een lange tijd in de *Zon* geweykt zijn, met een weynig *Oly* van *Denneboomen* vermengt, zuverd en geneest alle *wassche Wonden*; allerley *uyle zweringen*.

CCCLXIII HOOFDSTUK.

WINTERGROEN.

Yns weetens met geen anderen als *Verfchey-* deenen naam in het *Nederlandsch* de namen. bekend, word in het *Latijn* geheeten *Pyrola*, of ook *TINTINNABULUM* *terre*; in het *Hoogduysch* *WINTERGRUNN*, *KUCHENSCHELLE*, of *HOLTZMANGOLT*; in 't *Fransch* *LIMOIRE*. en *BETE SAUVAGE*; in 't *Italiaansch* *Pyrola*.

Hier van zijn mij in haren aart drie veranderlijke foorten bekend geworden; te weten:

I. *Pyrola officinarum vulgaris*, of gemeen gebruykelyk *Wintergroen*. II. *FOLIO DENTATO*, of *Wintergroen* met getande *Bladeren*. III. *Pyrola AMERICANA*, of *Wintergroen* nyt *America*. Niet alle zijpze van eenley *Banwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen, uyt eygener aart, een goede, gemeene Grond. ne aarde, met zeer veel *Zee-zand*, maar geen mist of andere vettigheyt doormengt; zoo wel een schaduwachtige als een lichte plaats, en ved *Water*. Blijven *Uytneemend* lief- 't geheele jaar door groen. Geeven in de Maanden *Junius* en *Julius* *Bloemen*; begaafd met zulk een aangename, verquikkende reuk, datze in lieflijkheyt de *Bloemen*. *Maybloemijens*, of *Lilium convallium*, ook meest al de andere *Kruyden*, daar in te boven gaan.

Niet haalt verdervenze, maar blijven eenige jaren *Zaad*. lang in 't leven. Brengen bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad* voort; en konnen allerley ongelegenheeden der *Winter* uytstaen. Worden aangewonnen, niet alleenlijk door dit haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *Maers* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, in een *Pot*, met de voorgedachte aarde gevuld, gezayd moet zijn; maar ook door hare aangegroeyde en langzaam voortkomende jonge *Scheutjens*, welke men op de zelve tijd van de oude afneemt, en verplant.

Het *Pyrola AMERICANA*, of *Wintergroen* nyt *America*, walt met hare ronde en teedere regt-opstaansche *Steltjens* ter hoogte van anderhalve voet. Aan der zelve beyde zijden, niet teegens over malkander, maar onordentlijk gesteld, komen de *Bladeren* voort, *Bladeren*. rustende op kleyne *Steltjens*. Zijn een weynig hard van aart; donker-groen-verwig; in grootte niet veel verschillende van die van ons gemeen *Wintergroen*; echter niet zoo geheel, maar een weynig langwerpig-rond; ook inwendig niet voorzien met zoodanig gestelde *Aderen*.

Bemind een zandige grond, met een weynig twee-Grond. jarige *Paerdelmit*, een-jarige *Hoenderdrek*, en 't *Mol* der van binnen verdorvene *Boomen*, of in der zelve plaats 't *Mol* der verrotte *Boombladeren* doormengt: een opene, warme, luchtige en vrije plaats; ook matige vochtigheyt. Blijft van naturen veele jaren in 't leven. Geeft in drooge, warme *Zomers* een gele *Bloemen*. *Bloem*, met een lange *Kelk*, of *Hals*; gemeenlijk niet meer als twee bij malkander op tamelijk-lange *Steltjens* gesteld;

gefeld; maar noyt in deeze koude Landen eenig volkomen rijp Zaad.

Zaying. Is teeder van aart. Kan weynig koude Herfst-reegenen, Sneeuw, Rijp, of Vorst verdragen. Moet derhalven, als men 't Zaad uyt heete Geweften heeft ontfangen, met een wassende Maan van April of May in een Pot beyde gezayd en geplant zijn; gedurig in warme Paerdenmilt gezet. In 't begin van October, wat eerder of later, na gelegenheyt dat het Weêr zich aanfeld, moet menze binnens huys zetten, op een zeer luchtige plaats, waar in niet als bij vriezend Weêr word gevuyrd door een yzere Oven. Gedurende de gantche Winter moet menze niet meer als eens, of ten hoogften tweemaal, met een weynig lauw Reegenwater van boven begieten: ook niet voor in 't begin, of ten halven van April, met een zachte Lucht, en aangename zoete Reegen, weer buyten brengen: dan noch evenwel haar zorgvuldig wagten, en wel dekken voor koude nachten, Sneeuwachtige vochtigheyt, hagelen en scherpe winden.

Aanwin-
ning in
onze Lan-
den. Zij verliest 't Winters al de Steelen en Bladeren, welke geblayd hebben. Houd'er echter eenige bij hare Wortel groen; die in 't volgende Voorjaar weer opschieten, en Bloemen voortbrengen. In onze Landen kan ze door geen ander middel aangewonnen en vermeenigvuldigd worden, dan alleenlijk door hare sterke en tamelijk dikke Wortel: waar van men, met een wassende Maan in April, voorzichtig een deel afsnijdt; 't zelve in een Pot verplant, en een tijd lang wel vlijtig voor veel Water wacht.

K R A C H T E N .

Ltbl. l. 1. fol. 362. **W**intergroen, of Pyrola, is koud in den tweeden, en droog in den derden graad; ook te zamentrekkende van aart.

Groen gestoten, of 't Poeder der gedroogde Bladeren op de gebrandheyt gelegd, verkoeld en geneest de zelve.

Lonic. l. 2. c. 235. Camerar. l. 4. c. 21. Dod. l. 5. c. 30. In Wijn gezoden, en daar van gedronken, heeld en zuuyverd alle inwendige- en uytwendige wonden, lopende eeten, quade zwoeringen, en de ontfokene Nieren. Eeven het zelve doet het uytgeparfte Zap der Bladeren: of ook de Wijn daarin gekookt zijn geweest, de qualen daar mee gewasschen zijnde.

Dorsten. hift. Pl. fol. 225. Twee Drachmen van het gestotene Zaad met Wijn ingenomen, stillt en geneest de Buikloop, de Bloedgang, het Bloedspuwen, en de onnatuurlijke Vloeden der Vrouwen.

CCCLXV HOOFDSTUK.

VELDAJUYN.

Namen. **D**us, en, mijns weetens, met geen anderen naam in het Nederlandsch genoemd. Word in het Latijn geheeten ORNITHOGALUM, en BULBUS LEUCANTHENUS: in 't Hoogduytsch VOGELMICH, FELD; of ACKERZWIBEL: in 't Italiaansch ORNITHOGALO.

Dertien veranderlijke soorten; te weten:

I. ORNITHOGALUM ARABICUM, of Veldajuyt Arabien. II. NEAPOLITANUM MAJUS, III. ET MINUS, of groote en kleyne Veldajuyt van Napels. IV. LACTEUM MAXIMUM, of zeer groote witte Veldajuyt. V. LUTEUM, of Veldajuyt met gele Bloemen. VI. UMBELLATUM FLORE ALBO, of met groote, breede witte Bloemen. VII. SPICATUM FLORE PALLIDO, of met een bleek-geayrde Bloem. VIII. SPICATUM FLORE ALBO ODORATO, of met een wit-geayrde welriekende Bloem. IX. SPICATUM NARBONENSE, of

van Narbona, met een geayrde Bloem. X. PANNONICUM FLORE VIRESCENTE, of uyt Pannonien, met een groenachtige Bloem. XI. MINUS FLORE ALBO, of kleyne Veldajuyt met een witte Bloem. XII. MAJUS ETHIOPIICUM FLORE ALBO CAPITIS BONÆ SPEI, of groote Veldajuyt uyt Moorenland, groeyende aan Capo de bona Esperanza, of het Hoofd der goede Hoop, met een schoone witte Bloem, welke ik voor de eerste maal gezien heb bij mijn Heer en goede Vriend JOHAN VAN VELZEN, Klerk van hare Ed. Grootmogende, de Staten van Holland. XIII. ORNITHOGALUM ETHIOPIICUM PARVUM CAPITIS BONÆ SPEI, of kleyne Veldajuyt uyt Moorenland, voortkomende ontrent de Caap. Niet alle zijn ze van de zelve Bouswing en Waarneeming.

Echter beminnenze al te zamen een goede, zandige, luchtige, en met twee-jarige Paerdenmilt wel doormengde grond: een opene, vrye, bequaam ter Zon geleegene plaats, en niet te veel vochtigheyt. Verdragen geduldig allerley ongelegenheeden der Winter. Geeven ook, doch niet alle, ook niet ieder jaar, volkomen rijp Zaad: 't welk met een volle Maan van Zaad: September, een kleyne vinger diep, de aarde moet aanbevolen zijn; dan komt het in 't volgende Voorjaar te voorschijn; doch draagt niet voor 't achtste of neegende jaar daar na de eerste Bloemen: onder welke men gemeenelyk eenige veranderlijke conleuren gewaar word.

Hare Bollen worden ieder jaar, of ('t welk ik oordeele best te zijn) om de derde Zomer, in 't laatste van Julius, uyt de aarde opgenomen; op een drooge plaats gelegd; daar na, de grond weer geneest op de boven-verhaalde wijze, de Bollen van haar oude, doode, en onzuivere Vazelwortelen gezuyverd zijnde, daar weer ingezet, tamelijk diep, met een volle of wassende Maan van September.

Worden dus niet alleen door haar Zaad, 't welk langzaam toegaat; maar ook, en veel bequamer, door hare jonge aangewassene Bollen, uyt Arabien, en vermeenigvuldigd: welke men, bij de opneeming uyt de aarde, van de oude afscheyd, en verplant.

Het ORNITHOGALUM ARABICUM, of Veldajuyt uyt Arabien, en ORNITHOGALUM MAJUS ET MINUS uyt Arabien, en ETHIOPIICUM CAPITIS BONÆ SPEI, of zoo groot uyt Moorenland, groeyende bij de reeland-Caap, zijn niet zoo hard van aart als de andere soorten. Konnen de sterke Winterkoud en Vorst deezer Landen niet wel verdragen. Moeten derhalven, in Potten gesteld, en in de Winter tijd binnens huys gebragt; daar ook, zonder eenige vochtigheyt op een luchtige plaats, of anders buytens huys in een Zonnebak, zorgvuldig bewaard worden.

K R A C H T E N .

DE Bolwortel van Veldajuyt, of Ornithogalum, Gebruyk gestoten, en op vassche Wonden gelegd, geneest de zelve.

Rauw gegeten, of in Water gekookt, of gezoden zijnde, is ze zoet, en aangenaam van smaak, als een Castanie. Word derhalven van de Boeren, en andere gemeene of geringe Liederen voor een bequame spijs gebruykt.

CCCLXV HOOFDSTUK.

VOGELVOET.

DN 't Nederlandsch dus genoemd, om dat Namen hare te zaamgevoegde Zaad-pentijens een kromme Vogelvoet, of de gestotene Klauwtjens der kleyne Vogelstijens niet ongelyk zijn. Word in het Latijn geheeten PYS.

AVIS, of ORNITHOPODIUM: in 't Hoogduytsch Vogelhusz: in 't Fransch PIED D'OISEAU.

Drie ver-
anderlijke
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart drie veranderlijke soorten bekend; namentlijk:

I. ORNITHOPODIUM MAJUS, of groot Vogelvoet, ook genoemd SCORPIOIDES LEGUMINOSA, of Scorpioneuwyd met Zaadpenlijens. II. MAJUS CRETICUM, of groot Vogelvoet van Candien. III. ORNITHOPODIUM MINUS, of klein Vogelvoet. Meest zijn ze van eenereley Bowwing en Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen uyt cygener aart een goede, gemeene, zandige, en weynig gemelte grond: een opene, vrije, welgeleene plaats, en niet te veel Reegen. Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven: geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs, of door een kleynen Rijp. Moeten derhalven ieder Voorjaar weer op nieuws, met een wassende Maan van Maert, niet boven een stroobreedte diep gezayd zijn. Alleenlijk hier door konnenze aangewonnen en vermeenigewuldigd worden.

Aanwin-
ning.

Groot Vo-
gelvoet,
en groot
Vogelvoet
van Can-
dien.

Het ORNITHOPODIUM MAJUS, of groot Vogelvoet, en MAJUS CRETICUM, of groot Vogelvoet van Candien, gezayd zijnde, komen dikmaal eerst laat te voorschijn; waar door ze, verachtende, veeltijds geen goed Zaad konnen krijgen. Moeten derhalven, in 't begin van Maert, of in 't laatste van Februarium, met een wassende Maan, niet boven twee stroobreedte diep, de aarde worden aanbevolen.

Kleyn Vo-
gelvoet.

Ook blijft dan het ORNITHOPODIUM MINUS, of klein Vogelvoet, laat opkomende, en 's Winters buyten staande, meerendeel zonder ongeleghentheid in 't leeven. Naderhand een rijpe Vrucht gegeeven hebbende, versterkt het de tweede Zomer.

K R A C H T E N .

Gebruyk.

Vogelvoet, of Ornithopodium, word tot gene gebreken der Menschen gebruykt. Verstrekt onduertelijken de Schapen, Koeyen, Ossen en Paerden tot een aangenaam en gezond Voedzel.

CCCLXVI HOOFDSTUK.

R Y S .

Namen.

Eder genoeg bekend, vermits ze zeer veel gebruykt word tot een aangename spijs voor de Menschen. Word, mijns weetens, in het Neederlandsch niet geenen anderen als dezen naam genoemd. In het Latijn ORIZA: in het Hoogduytsch REISZ: in het Italiaansch RISO, of GRANO RISO.

Grond.

Zij groeyd van naturen gelijk alle Koorn. Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige Paerdemist matig voorzien: een opene, warme, vrije, wel ter Zon geleene plaats, voor alle koude Winden beschut, en veel vochtigheyd, bijzonderlijk in heete dagen. Blijft niet langer dan eene Zomer in 't leeven.

Geeft in
onze Lan-
den noch
Vrucht
noch
Bloem.

Geeft in deze koude Landen noch Bloem noch Vrucht; en vergaet, wegens hare teederheyd, haastig in den Herfst, door een weynig koude. Niemand behoefd dit vreemd voor te komen; vermits ze in heete Gewelten met een afgaande Maan van April, of wat eerder, een kleynen vingerbreed diep in de aarde gezayd zijnde, niet voor laat in den Herfst hare rijpheyd bekomt.

K R A C H T E N .

Dieft. l. 2.
c. 117.

R, of Oriza, is verwarmende in den eersten, en verdrogende in den tweeden graad; daar benevens verftoppende van aart.

In Melk tot een Brij gekookt, of ook 't Meel van Rijs met zoete Melk, Zuyker, Amandelen en een weynig Caneel gezoden, is aangenaam van smaak; geest aan 't Lighchaam een goed voedzel; stild de Roodeloop, en stopt de Buikloop.

Rauw gegeten, is ze zwaar te verteeren, en geeft grof voedzel.

CCCLXVII HOOFDSTUK.

P A N I K K O O R N .

Us in het Neederlandsch genoemd, Namen, word in het Latijn geheeten PANICUM, of MELINE: in 't Hoogduytsch HEYDELFFENNIG, of PENNIG: in 't Fransch PANIC; en in het Italiaansch PANICO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; als:

I. PANICUM VULGARE, of gemeen Panikkoorn. II. PANICUM INDICUM, of Indiaansch Panikkoorn. Beye zijn ze van eenereley Bowwing en Waarneeming.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en Grond. weynig gemelte aarde: een vrije, warme, welgeleene plaats, en niet te veel vochtigheyd. Blijven maar alleen eene Zomer in 't leeven. Geeven tegens de Winter volkomene rijpe Vrucht, of Zaad, en vergaan dan van zelfs. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een afgaande Maan van April, weer in de aarde, niet diep, gezayd zijn. Waar door ze 'telkens vernieuwd, en op geen andere wijze aangewonnen konnen worden.

Het PANICUM INDICUM, of Indiaansch Panik-Indiaansch koorn, als van een teederder aart, en meerder hitte begerende, als onze Wereld-streek kan geeven, komt niet, als bij zeer goede warme Zomers, laat in den Herfst tot genoegzame rijpheyd, en vergaet dikmaal door een kleynen koude.

K R A C H T E N .

Panikkoorn, of Panicum, is verkoelende, verdro-Aart: gende, en te zamentrekkende van aart.

In Melk gezoden; en zoo tweemaal ieder dag gebruykt, stopt de Buik en Roodeloop.

Het brood, van dit Koorn gemaakt, is onaangetast voor de Maag, ook zeer droog; en geeft aan het Lighchaam weynig of geen voedzel. Word ter diert oorzaak alleen van arme menschen, enkelijk uyt nood, gegeten, als ze niet anders bekomen konnen.

CCCLXVIII HOOFDSTUK.

P E O N I E .

Ord in 't Neederlandsch dus genoemd: Namen, in het Latijn PEONIA, na de oude Geneesmeester PEON, die hare krachten eerst uytgevonden, en bekend gemaakt heeft. In het Hoogduytsch PEONIEN-BLUMEN, GICHTWURTZ, en KONICBLUM: in het Fransch PIVOINE: in het Italiaansch PEONIA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend tien veranderlijke soorten; namentlijk:

I. PEONIA FLORE ALBO PLENO, of witte dubbele Peonie. II. FLORE PLENO INCARNATO DURABILISSIMO, of met een langdurige dubbele incarnate bloem; welke, als ze veertien dagen of noch langer gestaan heeft, geheel wit word; echter in de grond noch iets behoudende van hare voorige bevalijke couleur.

III. Hi-

Gal. l. 8.
Simp. Med.
Trag. h. 2.
c. 23.
Dod. l. 16.
c. 28.

Twee ver-
anderlijke
soorten.

Panik-
koorn.

Durantes
h. 1. Plant.
fol. 33.
Gal. l. 1.
de Alim.
fac. c. 151.
c. 6.

Tien ver-
anderlijke
soorten.

III. *HISPANICA PUMILA FLORE PARVO PURPUREO*, of *kleine Spaansche Peonie*, met een *kleine purpure Bloem*. IV. *MAS LATIFOLIA FLORE RUBRO*, of *Peonie mannetje*, met *breede Bladeren*, en een *roode Bloem*. V. *MAS ROTUNDFOLIA FLORE RUBENTE*, of *Peonie mannetje met rondachtige bladeren en roode Bloemen*. VI. *MAS ANGUSTIFOLIA FLORE PLENO*, of *Peonie mannetje met smalle Bladeren en dubbele Bloem*. VII. *FEMINA FLORE ALBO SIMPLICI*, of *Peonie wijfje met een enkele witte Bloem*. VIII. *FEMINA FLORE RUBRO SIMPLICI*, of *Peonie wijfje met een enkele roode Bloem*. IX. *PEONIA FEMINA FLORE RUBRO PLENO*, of *Peonie wijfje met een dubbele roode Bloem*. X. *PEONIA BYZANTINA*, of *Peonie van Constantinopel*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch genoegzaam gemestte grond: een vrije, luchtige, bequaam ter Zon geleegene, of ook een schaduwachtige plaats; en veel Water. Blijven lange jaren in 't leven. Verdragen allerley ongeleegentheden der *Winter*, zonder eenige schade. Geeven ieder jaar in den *Herfst* een volkomen zwartbinkend *Zaad*; waar onder zich gemeenlijk zeer aardig vertonen eenige roode gelijk als onrijpe *Korlen*, van een bevallijke aanschouwing.

Aanwin-
ning.

Dit *Zaad* moet met een wassende *Maan* van *April* in de aarde, of in *September* in een *Pot*, een halve vingerbreedte diep gezayd zijn; vermits het lange, ja wel een geheel jaar tijds blijft leggen, eer het opkomt. Geeft ook niet voor de vijfde of zelfde volgende *Zomer* de eerste *bloemen*. Deezer wijs dan kan men ze *aanwinnen* en *vermeenigvuldigen*; doch veel bequamer en spoediger door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*, klein of groot, geheel of in stukken gebroken: welke men met een volle *Maan* in *Augustus* of *September* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Dud. l. 6.
c. 32.

DE *Wortel* van *Peonie mannetje* met een *enkele roode Bloem* (gemeenlijk om des *Zaads* wil *Coral-Peonie* genoemd), of *Peonia Mas flore rubro simplici*, welke meest gebruikt, en van al de andere soorten voor de beste geacht word, is warm in den eersten, droog in den tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart, met eenige zoetigheid daar bij gevoegd.

Matth. l. 3. Gedroogt, gestoten, en daar van een half once met *Wijn* ingenomen; of de *Wortel* in *Wijn* gekookt, en ieder morgen daar van een Roemertje gedronken; of *c. 157.* **Fernel. l. 5.** ook, 't zij rauw, 't zij gezoeden, dikmaal gegeten, verwekt der *Vrouwen Maandstonden*. Is goed tegens de *beeten en steeken der giftige Dieren*; voor alle *zwarte Droomen*, voor die van *Pogely of Beroerdheid* zijn geraakt; voor 't *Gravet* van oude en jonge *Personen*; voor de *Gesticht, Buikpijn; Nier- en Blaas-smerten*; en de gebreken des *verstands*, en de *vallende Ziekte*; inzonderheid een weynig *Maarentakken*, of *Viscum*, daar bij gedaan wordende. Voor welk laatstgenoemd *Envel* men ook de *Wortel*, met een volle *Maan* uyt de aarde genomen, gedurig aan den hals moet hangen. Versterkt daarenboven het hoofd der *Maanachtige*: opend de verstoptheid der *Lever en Nieren*. Doet alle *Zinkingen* ophouden, alle neerdelende vochtigheeden der *Harstsen* verteeren.

Trag. l. 1. **Twaalf** van de *roode*, of *onrijpe, Zaadkorlen* gestoten, en met *roode Wijn* ingenomen, doen ophouden der *Vrouwen ovelvoedige, onmatige roode Vloed*. Gegeten, of in een gemeene drank van de *Kindren* ingenomen, verdrijven het *begynfel van de Steen en het Gravet*; het *Braken* en opgeeven van de *Maag*. Nemen ook wech de *uunrighed* en de *zweeringen des Mondt*.

Zelften der *zwarte Korlen*, of van 't opregte ryp *Camerak. Zaad*, gestoten en met *Wijn* gebruykt, versterken het *4. 3. c. 109.* *Hoofd*: zijn goed voor de *stuypen*; voor de *duyzelings* *Rafis lib.* en *onvroering der Harstsen*; de *beroerdheid der Zenuwen*; de *smerten en opstijging der Moeder*; de *beeten der Slangen*, *zwarte Droomen*, en ook de *vallende Ziekte*; inzonderheid vermengt zijde met *Oxyjel Scythicum*, en *Syroop van Stachas*.

CCCLXIX H O O F D S T U K .

P A N A X .

Eyde in het *Duytsch* en *Latijn* met *Namen*. deelen, en mijns weetens met geen anderen naam genoemd. De *Italianen* zeggen *PANACE*.

Hier van zijn mij in haren aart *vijs Vijf* onderscheydene soorten bekend gewor- derichey-
den; te weten: dene soor-
ten.

I. *PANAX HERACLEUM*, of *Panax*, voorkomende bij de *Stad Heraclea*: ook wel *PANAX HERCULEUM LATIFOLIUM*, of *SPONDILIUM CYRENAICUM* geheeten. II. *PANAX LEPTOPHYLLUM*, of *ANGUSTIFOLIUM*, of *Panax met smalle Bladeren*; daarom ook van sommige *PANAX FERULACEUM*, of *Panax met Bladeren van Ferula* genoemd. III. *PANAX SYRIACUM*, of *Panax uit Syrien*. IV. *CHIRONIUM LUTEUM*, of *Panax Chironium met een gele Bloem*. V. *PANAX CHIRONIUM ALBUM*, of *Panax Chironium met een witte Bloem*. Niet alle zijne van eenley *Bouwing en Waarneeming*.

Evenwel beminnen ze al te zamen een goede, ge-Grondi-
meene, zandige aarde, genoegzaam vermengt met twee-
jarige *Paerdenmist*: een opene, wel ter Zon geleegene
plaats, en tamelyk veel Water. Vergaan niet haast, maar
blijven eenige jaren lang in 't leven. Konnen zelfs selle
koudte en allerley andere ongeleegentheden der *Winter*
uyltaan zonder groote schade. Geeven ook in deeze *Zaad*.
Gewelven volkomen ryp *Zaad*; 't welk met een wassen- Aanwin-
de *Maan* van *September* of *Maert* in de aarde in een *Pot*,
ruym een strobreedte diep, moet aanbevolen zijn:
want alleenlijk hier door konnen ze *aangewonnen* en *vera-
meenigvuldigd* worden.

Het *PANAX FERULACEUM CHIRONIUM LUTEUM*, *Panax* met
en *CHIRONIUM ALBUM*, of *Panax met Bladeren*
van *Ferula*; *Panax Chironium* met een *geele*, en met la-
een *witte Bloem*, zijn niet wel zoo hard van aart. Mo- Chiro-
gen, 's *Winters* buyten blijvende, de koude en *Vorst* nium met
zelden langer dan een of twee jaren verdragen; vermits een geel-
ze door de zelve afneemen, en eyndelyk vergaan; en met een
lyk de daaglykze *ervarentheyd* genoegzaam bevestigt. Bloem.
Moeten derhalven, in *Potten* geplant, 's *Winters* bin-
nens huys bewaard worden, op een luchtige plaats;
waar in niet als bij *vriesend Weer* word gevuurd;
met matig *Reegenwater*, lauwwarm gemaakt, van boven voor-
zien en onderhouden: ook niet voor in 't laatste van
Maert of *April*, met goed *Weer*, wederom buyten
gebragt; dan noch voor alle *Nagtrijpen* en *sebrale win-
den* genoegzaam gewagt zijn.

Het *PANAX CHIRONIUM LUTEUM*, *ET AL*-Aanwin-
BUM, of *geel en wit Panax Chironium*, word niet nung-
alleen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door haar
Zaad; met een wassende *Maan* van *April* gezayd: maar
ook door hare teedere, en altijd met groene *Bladeren*
verciert blijvende *Takken*: welke men een weynig,
op de wijze der *Angeliken*, insnijdt, of ook wel zonder
dat in de aarde gebragt. Als ze dan eyndelyk *Wortelen* ge-
kreegen hebben, van de *oude* afneemt, en met een
Aprilische wassende *Maan* in *Potten* verplant.

KRACHTEN.

Aart.

DE Wortel van *Panax Heracleum*, of *Panax*, bij de stad *Heraclea* voortkomende, is verdrogen-de, verwarmende, en afvagende van aart.

Ded. l. 10.
c. 12.

De zelve, of de Schors daar van, gedroogt, gepul-verifeert, en, met Honig vermengd, op alle Wonden en oude Zeeren gelegd, geneeftze, en doet op de ontbloote Beenderen weer nieuw vleesch groeyen.

Disf. l. 3.
c. 55.

Het Zaad gefloten, en met Wijn ingenomen, ver-drijft de opfijging van de Moeder.

Gal. lib. 8.
Simp. Med.

Het Zap, of de Gons deezer Plant, genoemd *Opo-ponax*, is droog in den tweeden, en warm in den der-den graad; daarenboven verzachtende en veteerende van aart.

Averroes
lib. 6. 42.

Gefloten, en daar van twee Drachmen met Wijn ge-bruykt, drijft, door de Stoelgang, uyt 't geheele Lig-chaam alle tape Flaymen en sijmerige vochtigheeden. Word ter dier oorzaak ook geprezen teegens allerlei koude gebreken der Harften, Zeenruwen, Lamig-heyd, en de Kramp. Zuyver de Bors: is goed voor een veronderde Hoest; de Kortademheyd; Koorzen, en pijn in de Zijde. Geneeft de gebreken der Milt; en crist aangekomene Waterzucht; alle inwendige quetzu-ren, Breuken, en de koude Pis, met Honigwater ge-bruykt. Doed der Vrouwen Stonden voortkomen:

Mefus lib.
Simp. lib.
bor. folio.
c. 21.

drijft uyt de doode Vrucht (maar andere zwangere Vrou-wen moeten'er zich nauw voor wachten), en de W'in-den. Helpt de Moederfmeren, en verzacht de hardigheyd der zelve, van onder gebruykt als een Pef-faris.

Sesap. lib.
Simp. cap.
252.

Op de Bloedzuverren, Klapooren, Klieren, ook al-lerley kleine of groote, zelfs pfeilentiale Gezwellen gelegd, doedze rijp worden, en uytbreken.

Disf. l. 3.
c. 57.

Het Poeder der gedroogde Bladeren van *Panax Chi-ronium* met Wijn ingenomen, of de zelve in Wijn ge-zoden, en daar van gedronken, is goed teegens vergif-fen de beetten der Slangen en anderer giftige Dieren: voor de roode Loop: voor de geene die Bloed opgeeven; de zeeren van de Mond, en der heimelijke Leiden. Stild de vloedten der Vrouwen. Kortelijk, is zeer dienftig in allerlei gebreken; inzonderheid in zulke, waar bij stilling, heeling, en versterking nodig is.

Plin. l. 25.
c. 4.

De bovenfte topjes der Steelten en Bladeren geflo-ten, dan op waarsche wonden gedaan, stild het Bloeden der zelve, en geneeft ze haastelijk.

CCCLXX HOOFDSTUK.

MANKOP.

Namen.

Met alleen met deelen naam, maar ook met dien van *Eul* of *Haul*, en van *Slaapkruid*, in het Neder-landsch bekend. Zommige zeggen wol in plaats van *Mankop*, *Manekop*. Word in het *Latijn* geheeten

PAPAVER: in het *Hoogduitsch* *Wagsamen*, *Mohn* en *OLMAG*: in het *Franfch* *PAVOT*; en in het *Ita-lianifch* *PAPAVERO*.

Veelerley
foorten.

Hier van zijn mij in haren aart eenige fchoone, veran-derlijke, en bezienswaardige foorten bekend; bij veele zeer aangenaam en begeert, vermitsze een gantfchen Hof kunnen verciere. Zullen derhalven van zommige in 't algemeen, van eenige een weynig in bijzonder fpreken, wyl deeze meerder opzicht en waarneeming van nooden hebben.

Tamme
Heul. met
enkele en
dubbele
Bloemen.

Het *PAPAVER SATIVUM*, of *tamme Heul*, zoo wel met enkele, als met dubbele bonte, of ook een-veurige Bloemen, bemind uyt eygener aart een gemeene, zan-dige, varfch omgelmeeene, liever gemefte als onge-mefte grond: een vrije, luchtige, welgeleegene plaats;

en veel Water; ook matige vochtigheyd. Blijft niet meer dan eene Zomer in 't leeven. Geeft ieder jaar volkomen rijp Zaad, en vergaat dan van zelfs. Moet derhalven altijd met een volle Maan van Maert weer op nieuws, hol en luchtig, niet diep, gezayd zijn: doch komen ook door 't neergevallene Zaad overvloedig ge-noeg van zelfs voort, en konnen deezer wijs met mee-nigen vermeerderd worden.

Wil iemand van deeze dubbele foort zeer groote en wyftekende Bloemen winnen, van wat voor een couleur de zelve ook mogten zijn, die verkieze een Plant met een dubbele Bloem. Snijde bij tijds daar van af al de zijdetakjens, zoo dat maar alleenlijk de middenfte, en daar aan niet meer als alleen een eenige Heriknop blij-ve. Winne daar van 't Zaad met een volle Maan; en zaye 't zelve weer met volle Maan in Maert; zoo zal hij niet alleen fchoone couleuren, maar ook meeft alle groote en dubbele Bloemen daar uyt bekomen.

Het *PAPAVER RHODAS*, of *ERRATICUM*, in het *Nederlandsch* gezeyt *Koornroose*; *FLORE PLENO RUBRO OSCURO*, of met een donkere roode dubbele Bloem: *FLORE RUBRO PALLESCENTE PLENO*, of met een bleekroode dubbele Bloem: *FLORE PLENO PHOE-NICEO*, of met een dubbele bruyjn-roode brandende Bloem: *FLORE PLENO FIMBRIATO*, of met een dubbele Bloem met witte kanten; en *FLORE PLENO INCARNATO*, of met een dubbele fchoone lijf-veurige Bloem, moeten (voor zoo veel men'er Zaad af wil vergaderen) op de gemelde wijze opgefnoeyd en behandeld worden; doch ten minften drie Heriknoppen (of meer, indien men begeert) daar aan behouden; vermits men deeze niet zoo wel als de voorgaande kan culiveren, zoo om hare teederheids wil, als om de veelheyd der uytfchietende Takjens. Moeten ook, met een volle Maan van Maert, op een gantfch warme plaats gezayd, en de knoppen, als de Bloemen afgevallen zijn, wel nauw voor den Reegen gewagt worden; wijlze daar door lichtelijk komen te verderven, zoo dat men dikmaal geen goed Zaad daar van kan winnen.

Het *PAPAVER RHODAS SIMPLICI*, of *Koornroos*; met een enkele Bloem, heeft geen opzicht of waarneeming van noode, wijlze haar Zaad laat vallen, en in elk Voorjaar, ter plaats daarze gefaam heeft, van zelfs ruym genoeg weer opflaat.

Het *PAPAVER SPINOSUM FLORE LUTEO SIMPLI-CI*, of *Mankop met Doornen*, en een enkele gele Bloem, een zeer aardig Gewas, en het *PAPAVER CORNICU-LATUM MINUS FLORE RUBRO*, of *kleine Mankop gele met een roode Bloem en geboord Zaadhuyze*; ook *COR-NICULATUM MINUS FLORE VIOLACEO*, of *kleine Heul met een paerfche Bloem en geboord Zaadhuyze*, gehoort worden met een waffende Maan in Maert delgelijks op een warme plaats gezayd. Geeven ook in den Herff volkomen rijp Zaad, en vergaan gelijk de an-dere, vermitsze niet langer dan eene Zomer in 't le-ven konnen blijven.

Het Zaad van deeze foorten, inzonderheid van de Zeldzaam-Mankop met Doornen en een gele Bloem, is van zulk een aart, dat het, gezayd zijnde, noyt al te zaam in 't eerft jaar zal opkomen, maar ook in 't tweede, derde, vierde, vijfde, zekde, ja dikmaal in 't tiende jaar daar pa; als maar de aarde weer komt omgeworpen te wor-den, in welke het verborgen legt.

Het *PAPAVER CORNICULATUM MAJUS FLORE PHOE-NICEO*, ET *FLORE LUTEO*, of *groote Mankop*, zoo wel met een roode brandende, als gele Bloem, en geboorde Zaadpeul, worden ook op de gemelde tijd de Zaad-plaats gezayd. Zijn harder van aart dan al de ande-re, ook langer leevende. Verdragen geduldig de fter-ke koude der Winter, en allerlei andere ongelegent-heeden des tijds. Geeven, van Zaad voortgekeeten zijnde, in de tweede Zomer Bloemen, en voorts ieder jaar, zoo lang alze in 't leeven blijven (t welk men zelden langer als drie jaren ziet gebeuren) volkomen rijp

PARIETARIA MINOR OCYMIFFOLIA.

rijp *Zaad*: waar doorze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeerderd* kunnen worden. Ter plaats daarze *geftaan* hebben, komen ze dikmaal genoeg van zelfs voort, door het neergevallen.

KRACHTEN.

Gal. l. 7. Sup. Med. **A**L de foorten der *tamme Mankop*, of *Papaver sativum*, zijn van een verkoclende aart, tot in den vierden graad.

Dod. l. 14. e. 16. De *ronde Hoofdjens* in *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, of 't *Zaad* der zelve droog gegeten, verwekt de *Slaap*. Stild, en bedwingd allerley *dunne* en *scharpe neersakkende vochtigheeden* op de *Borst*. Verzacht alle *smerten*: is zeer goed teegens den *Hoofst*. Flopt de *Buikloop*; deijgelijks ook de *onmatige Vloeden* der *Vrouwen*.

Dieft. l. 4. e. 65. De *Bladeren* van *tamme Mankop* in *Edik* gekookt, met *Garfenmout* vermengt, en dan gelegd op 't *sprenke Vuur*; ook op allerley *heete Gezwellen*, geneezen deezee qualen.

Opium uyt Mankop. Het *Zap*, door een insnijding vloeyende uyt deezee *ronde Hoofdjens*, inzonderheyt uyt die met *witte* en *roode enkele Bloemen*, word van ieder genoemd *Opium*. Is van een zeer gevaarlijken aart, en mag niet zonder groote voorzichtigheyt gebruykt worden. Want maar alleen een weynig te veel daar van ingenomen, of ook dikmaal van buyten aangelegt, verwekt een zware *slaap*, ontroering des verstands, razernij des *Hoofds*; lammighèyd en onmatigheyt der *Leeden*: krenkt het vernuft zeer schadelijk, en leeverdyndelijk den mensch aan de dood over. Eevenwel word dit *Zap* in veele *Medicinale Compositien* gedaan met goed voordeel en nut.

Meconium, wat. Het *MECONIUM*, zijnde niet anders als het *Zap*, gepart uyt de *Bladeren* en *Stelen* van *Mankop*, is niet zoo sterk van aart, als 't gedagte *Opium*.

Lust. l. 4. e. 68. De *Koornroos*, of *Papaver Rhoeas*, is de nu genoemde foorten in *krachten* gelijk; daarenboven ook dikmakende, verteerende, en subtyl van deelen, waar door ze ook de *vergaderingen* op de *Borst* zich lichtelijc doet scheiden, in een *Syroop* ingenomen zijnde.

Tragus l. 1. e. 38. Lonic. l. 2. e. 50. Het *Zap* deezee *Bloemen* gedistilleert, matig de *bitte* van alle *inwendige deelen* des menschelijken *Ligchaams*. Ook de *Keel* daar mede gegorgeld, of de *Mond* daar mede gepoeld, neemt'er de *ontsteeking* van wech.

Het *Papaver Corniculatum*, of *Mankop* met een *geboorde Zaadpen*, is doorsnijdende en afvagende van aart; ook verwarmende en verdroogende tot in den derden graad. Heeft daarenboven al de *dengden*, welke wij van de voorgenoemde hebben aangewezen.

Durant. l. 1. e. 335. De *Wortelen*, een uur lang in *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, is goed voor de *gebreken* en *versoptheyt* der *Lever*, de *pijn* der *Lendenen*; en doet in genoegzame veelheyt *Water lossen*.

Camer. l. 4. e. 66. Een *Leepel* vol van het *Zaad* met *Wijn* ingenomen, verwekt een zachte *Stoelgang*.

CCCLXXII HOOFDSTUK.

PASSERINE.

Namen. **E**n teeder en aardig *Gewas*, meedesoort van *LINARIA*, of *wild Vlas*. Word, mijns weetens, met geen anderen dan deezen naam genoemd.

Drie veranderinge foorten. Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene foorten bekend geworden, als:

I. PASSERINA UMBELLATA; *Passerine* met een geboorde, of in het *ronde*, *Waters-wijze*, zittende *Bloem*. II. RAMOSA, of *Passerine* met *Takjens*. III.

PASSERINA GLOBOSA LUSITANICA, of *Passerine* uyt *Portugal*, met *ronde Hoofdjens*. Alle zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, Grand. met een weynig twee-jarige *Paerdemist* vermengt: een opene, luchtige, vrije, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en tamelijk veel *Reegen*. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven teegens de *Winter* volkomen rijp *Zaad*; en versterken dan door een kleyne *Vorst*.

Worden derhalven, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, iedert *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep, in een *Pot*, of op een andere plaats gezaaid. Hier door kunnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermenigvuldigd* worden.

KRACHTEN.

PAsserine is verwarmende en verdrogende tot in den Gebruykswaarden graad; ook openende van aart.

In *Wijn* gekookt, en daar van door den dag van die gedronken, is goed voor de *Geel-* en *Waterzucht*; ook *Gewas* voor de *Kondepis*. Opent de *versoptheyt* van *Lever* en *Milt*; doet gemakkelijk *water lossen*: drijft uyt de *Nageboorte*; verwekt der *Vrouwen Maandstonden*, en doet het *geronnene Bloed* zich scheyden.

CCCLXXII HOOFDSTUK.

GLASKRUYD.

Ord in het *Nederlandsch* niet alleen *Namen* en *waaron* zoo genoemd. dus, maar ook wel *PARIETARIA* genoemd: in het *Latijn* *VITRARIA* (om dat het *Glas*, met dit *Kruyd* gewreeven, door des zelve *scharphed* zuiver en zeer klaar word gemaakt), *HELIXINE*, en *PARIETARIA*, vermits het over al zeer geerne aan de *Steen* en *Muuren* groeyd. Gelijc dan ook voortijds de *Romeynen* de *Keyzer* *TRAJANUS* pleegen te noemen *PARIETARIA*, om dat men zijn naam veel eer weegen vond gescheeven en uytgehouden in *Marmor-steenen* en *Muuren*: In 't *Hoogduysch* *TAG* UND *NACHTKRAUT*, *SANT PETERSKRAUT*, en *MAURKRAUT*: in het *Fransch* *PARIETAIRE*: in het *Italiaansch* *VETRIOLA*, *PARIETARIA*, en *HERBA MURALE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden Vier bijzondere foorten; namentlijk:

I. *PARIETARIA MAJOR*, of *groot Glaskruyd*. II. *MINOR OCYMI FOLIO*, of *Kleyn Glaskruyd*, met *Bladeren* van *Rafiscum*. III. *PALUSTRIS*, of *Water-Glaskruyd*. IV. *PARIETARIA LATIFOLIA TRIMESTRIS LUSITANICA*, of *breed-bladerig Glaskruyd* uyt *Portugal*, ruym drie *Maanden* in 't leeven blijvende. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, goede, zandige, welgemeste grond: een opene, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats: matige vochtigheyt, en ook veel *reegen*. Blijven eenige jaren in 't leeven, en verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter*. Van *Zaad* opgekomen zijnde, bloeyen ze de tweede *Zomer*, en geeven wederom volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *November* de aarde, niet diep gelegd, bevolen moet zijn. Hier door worden ze *aangewonnen* en *vermenigvuldigd*, veel bequaamer als door hare *angewassene Wortelen* die men ieder *Voorjaar* met een wassende *Maan* in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Het *PARIETARIA PALUSTRIS*, of *Water-Glas-Kruyd*, moet gesteld zijn op een vochtige plaats, of *glaskruyd*, geplant in een *Pot*, en dan dikmaal met *Water* voorzien worden.

- Wortel.** Deze *Plant* groeyt uyt een teedere, veelvoudige, langdurende, dunne *Veezelwortel*, met verscheidene hol-gestelde *Leedjens*, en donker-bruyn-verwig, een hand lengte, of daar ontrent, opwaarts. Uyt hare ronde *Steel* (met veele *Leedjens*, digt op malkander komende, vercierd) komen beneeden andere kleyne *Scheutjens* voort, met breede, voor puntig toegeaande *Bladeren*, een vingerlid, of wat minder lang, die van de *Parietaria minor*, of 't kleyne *Glaskruyd*, in gedaante gelijk: rustende op korte bleek-bruyn *Steeljens*, altijd twee en twee aan hare *Steel* regt teegens over malkander gesteld, uyt den groenen donker-bruyn-verwig; een weynig ruyg; dun van substantie, met slegte kanten, en een groote regt-doorlopende *Ader* begaaf, waar uyt veele kleyne ter zijden uytstichtien.
- Bladeren.** Tusschen de bovenste dezer *Bladeren*, aan de *Steel*, spruyten uyt eenige, weynig, bij malkander gestelde, *Bloemen*, bestaande uyt vier *Bladeren*. De werke is uyt den paerischen geel. Deeze afvallende, kleine kleyne ronde *Knopjens* te voorschijn, boven aardig in vier *puntjens* verdeeld, gelijk de *Nagelen*, en gevuld met een kleyne, zwartachtig-bruyn *Zaad*.
- Bloemen.** Het *PARIETARIA LATHOLIA TRIMESTRIS LUSITANICA*, of *breed-bladerig Portugalsch Glaskruyd*, die wel de tijd van vier Maanden durende, word met een wassende Maan van *April* in een Pot gezaayd, warm gesteld, en met matige vochtigheyd onderhouden. Dus gehandeld, geeft het dikmaal volkomen rijp *Zaad*, en vergaet dan van zels.
- Zaad.** Het *PARIETARIA MINOR OCYMOIDES*, *sive* *OCYMI FOLIO*, of *kleyne Glaskruyd met Bladeren van Basilicum*, groeyd uyt een teeder, bruyn-verwig, veezelig, en in de Mond geknauwd wordende bitter van smaak zijnde *Worteljens*, een hand lang opwaarts; zich verdeelende in verscheidene teedere, ronde, uyt den bleek-bruynen roodachtige, heldere (of klare) en een weynig blinkende *Steeljens*, onder meer als boven. Aan welke de *Bladerjens* niet regt teegens malkander over, maar een vingerbreed de eenen boven de ander, nu uyt de eenen, dan uyt de andere zijde, voortkomen; rustende op bleek-rood-verwige *Steeljens*, nauwelijks de breedte van een vinger lang. Met de zelve hebben ze de lengte van een kleyne vinger, wat meer of minder; en zijn ontrent een vingerlid breed; wat ruygachtig van aart, uyt den geelen aangenaam-groen van couleur, wat blinkende; in 't midden op het breedste, na beneeden smal; ook voor in een spits punt uytlopende; zacht in 't aanraken; echter onder een weynig scharp; ook een weynig bitterachtig van smaak, en te zamentrekkende: in 't midden begaaf met een regt-doorlopende *Aderjens*, waar uyt vier andere opwaarts gekeerd, en uyt deeze meer andere *Aderjens*, zeer veel in getal, voortvloeyen.
- Gefalte der Bloemen.** Tusschen de zelve, aan de *Steeljens*, groeyen zeer veele kleyne, digt aan malkander gestelde, *drie-bladerige*, toegesloten groene *Bloemjens*, hebbende inwendig eerst een rond, en voor spits *Knopje*, waar op men ziet rusten een ander zeer kleyne *Knopje*, ruyg van aart, zeer schoon purpur-rood-verwig. Het zelve vergaan zijnde, doen de *Bladerjens* zich geheel open; en dan word men in 't midden gewaar vier bleke *draadjens*, vlak als een *kruys* zich neerleggende, en boven op voorzien met vier gantsch witte *Knopjens*. Deeze *Bloem-bladerjens* vallen niet af, maar blijven. Vervolgens word haar inwendig *Knopje* grooter: eerst roodachtig zijnde, maar daar na vaal wordende, en binnen in zich bewarende een zeer kleyne, schoon-blinkend Pek zwart, ovaals-wijze rond *Zaadje*.
- Aanwinning.** Het zelve op de genoemde tijd in de aarde geeft, en voortgekomen zijnde, geeft in de eerste en in de volgende *Zomer* weer *Bloemjens*, en volkomen rijp *Zaad*, waar door deeze *Plant* *altijd-durend* word gemaakt.

KRACHTEN.

Glaskruyd, of *Parietaria*, heeft een afvagende, *Gal. lib.* een weynig te zamentrekkende, en verkoelende *Simp. 6.* kracht.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken; of drie *ood. l. 4.* oncen van 't uytgeparfite *Zap* der *Bladeren* met Wijn *c. 18.* ingenomen, verdrijft de *Koudepis*; doed gemakkelijk water lossen: is goed voor een *veronderde Hoest*, voor 't *Graveel*; de *versloptheyd* der *Lever*, *Nieren*, en *Milt*; ook teegens de gebreken der *Blaas*; de beetten der *Slangen*, en anderet giftige *Dieren*.

De *Bladeren* in *Boomoly*, of *Oly* van *Olijven*, *Trag. l. i.* Boonenmeel, *Zemelen* *Malva* gekookt; dan op een *af. 63.* gesneden *Zeeuws* gelegd, doed veel goeds. De zelve groen gestoten, met een weynig *Wittebrood*, *Oly* van *Camillen* en van *Lelien*; dan plaasters-wijze gelegd op de *gezwollene Borsten* der *Vrouwen*, ook op andere *zweeren*, verzacht de zelve, en verteert het quaad.

De gemelde *Bladeren* alleen gestoten, en zoo op- *Matth. l. 4.* gelegd, geneeft de *Wonden*, de *Schutstheyd*, en ande- *c. 81.* re *Ziegrheyd*; *Pijnsen*, *Fistelen*, 't *Sprekewuur*, de *Disf. l. 4.* *Ros*, en alleley *bijzige*, voortlopende *Zweeringen*. *c. 86.* Eeven het zelve vernicht ook het *Zap*; vernemgt met *Ceruys*.

Dit *Zap* met *Schapen-vet*, of *Ceratum Cyprinum*, *Plin. l. 22.* gemengt, verzacht de fineten van 't *Podagra*. 't *Zelve c. 17.* vermag ook het *Kruyd*, in *Water* gezoden, en daar mee de voeten gestoofd.

Het gedistilleerde *Water* dezer *Planten* maakt, (daar *Lust. l. 4.* mee gewaschen wordende) een *zayver*, *klear vol. mar. 41.* Men gebruykt ook de *Bladeren*, om daar mee alleley *Glazen* te reynigen, en helder te maken.

De *Bladeren* van het *Warm-Glaskruyd*, of *Parietaria* *Krachten* *palustris*, in *Water*, of in *Wijn* een weynig opgekookt, van 't *Wa-* en dan daar van gedronken, is een zeer bequaam mid- *ter-Glas-* *kruyd.* del, om de *Hoest* en *Steen* te verdrijven. Helpt ook de geene, die zeer *beswaarlijk* haar *Water* kennen *maken*.

CCCLXXIII HOOFDSTUK.

PARONYCHIA.

Us in het *Neederlandsch*, *Latijn* en *Namen* *Italiaansch*, ook mijns weetens met geenen anderen naam, genoemd.

Hier van zijn mij in haren aart be- *Drie ver-* *anderlijke* *soorten.* kend geworden drie onderfcheydene *soorten*, als:

I. PARONYCHIA ALSINE FOLIA, of *Paronychia* met *Bladeren* van *Maur.* II. ALPRA MATTHIOLI, of *tweede Paronychia* van *PET. ANDR. MATTHIOLI*; van sommige ook *CENTUM GRANA*, of *HONDERDENOP* geheeten. III. PARONYCHIA FOLIO CRENATO, of *Paronychia* met *gekerfde Bladeren*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bewijzing* en *Waarseming*.

Zij beminnen een gemeene, zandige, slegte, zoo *Grond*. wel ongemestte als gemestte grond: een vrije, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats, en veel *Reegen*; ook matige vochtigheid.

Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't *leven*. Gee- *Aanwin-* *ning.* ven in 't begin van den *Herft* volkomen rijp *Zaad*, *niog*. en vergaan daar mee. Moeten derhalven ieder *Voer-jaar*, met een wassende Maan van *Maert* of *April*, weer op nieuws, niet diep, gezaayd zijn, en dus *vermeengvuldigd* worden. Komen ook dikmaal van zels genoeg op, ter plaats daarze gestaan hebben, door het uytgevallene *Zaad*.

KRACHTEN.

Aart. *Paronychia* is dun en fijn van deelen; ook verdorrende van aart.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Gestoeten, of in Water gekookt, en dus op de zwellende of zweerende Vingers of Nagelen gelegd, geneest de zelve, en doed weer nieuwe Nagelen aangroejen.

Durantis fol. 336. In Rhijnsche Wijn gezoden, en daar van 's morgens een Roemerje gedronken, breekt, en drijft af de steen der Nieren.

CCCLXXIV HOOFDSTUK.

VYFVINGERKRUYD.

Namen.

Eest dien naam in het *Nederlandsch* bekomen. Word in het *Latijn* geheeten *QUINQUEFOLIUM*, of *PENTAPHYLLUM*: in het *Hoogduitsch* *FUNFFINGERKRUT*, of ook *FUNFBLATT*: in 't *Fransch* *QUINTE FEUILLE*: in het *Italiaansch* *PENTAFILLO*, of *CINQUEFOLIO*.

Tien ver- Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden tien
anderlijke onderfcheyde foorten; als:

I. *PENTAPHYLLUM REPENS VULGARE FLORE LUTEO*, of *gemeen kruypend Vyfvingerkruyd met een gele Bloem*. **II.** *PALUSTRE*, of *Water-Vyfvingerkruyd*, groeyende in waterachtige plaatzen. **III.** *LUTEUM ERECTUM*, of *opstaande Vyfvingerkruyd met een gele Bloem*. **IV.** *ALPINUM*, of *Berg-Vyfvingerkruyd*. **V.** *MINUS ARGENTUM FLORE HERBIDO MUSCOSO*, of *kleyen Vyfvingerkruyd met Zilvere Bladeren*, en groene moffige Bloemen. **VI.** *CANDIDUM MAJUS*, of *groot Vyfvingerkruyd*, met witte Zilverige Bladeren van onder. **VII.** *SUPINUM TORMENTILLÆ FACIE*, of *leggend Vyfvingerkruyd*, met een gedaante van *Tormentil*. **VIII.** *FRAGIFERUM LATIFOLIUM MAJUS*, of *groot Vyfvingerkruyd met breede Bladeren*, en Vruchten als *Aardbezen*. **IX.** *FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM MINUS*, of *kleyen smal-bladerig Vyfvingerkruyd*, met Vruchten gelijk *Aardbezen*. **X.** *PENTAPHYLLUM SILIQUOSUM SYRIACUM*, of *Vyfvingerkruyd uit Syrien*, met *Zaadpenlen*. Niet alle zijnze van even de zelve *Bewoening* en *Waarmeening*.

Groend. Zij beminnen echter meest al te zamen een zandige, goede, holle, welgemeste grond: een opene genoegzaam ter Zon geleegene plaats, en ook een fchaduwachtige; neevens veel Water. Vergaan niet haalt, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. Verdragen felle koude, en andere ongeleegtheeden der *Winter*. Geeven meest alrijd 's *Zomers* volkomen rijp.

Zaad. *'t* welk met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, deaarde moet aanbevolen zijn, niet alleen hier door worden ze *vermeengvuldigd*, maar ook bequameijk *aangewonnen* door hare aangegroeyde jonge *Wortelen*, welke men op de zelve tijd van de oude afneemt, en verplant. Dikmaal slaanze ook, ter plaats daanze staan, van zelfs genoeg op, door 't uytgevallene *Zaad*.

Soorten, Het *PENTAPHYLLUM SUPINUM TORMENTILLÆ FACIE*, of *achter-overlegend Vyfvingerkruyd*, met een gedaante van *Tormentil*: *FRAGIFERUM LATIFOLIUM*, of *groot breedbladerig Vyfvingerkruyd*; en *FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM*, of *met fmalle Bladeren*, beyde met Vruchten als *Aardbezen*, vroeg in 't Voorjaar gezaay zijnde met een wassende Maan, of anders ook van zelfs uyt 't neergevallene *Zaad* voortgekomen, bloeyen niet alleenlijk noch dien zelven *Zomer*, maar geeven ook voor de *Winter* volwassene *Vruchten* en *Zaad*. Daar mee dan verfterven ze, vermits ze

niet langer konnen leeven. Doch in *May*, of noch later te voorschijn komende, blijven ze gemeentlijk de *Winter* over, en geeven dan in 't volgende jaar volkomen rijp *Zaad*.

Het gemelde *PENTAPHYLLUM FRAGIFERUM LA-TIFOLIUM*, of *groot breedbladerig Vyfvingerkruyd met Vruchten als Aardbezen*, krijgt uyt een bruynachtige, teedere, regt-neerschietende, vezelige *Wortel*, met verscheydene ronde, bleek-groene, en ruyge *Stelen*; Vruchten welke zich zoo wel op de aarde neerleggen, als boven de zelve zich een weynig verheffen. Waar aan de *Bladeren*, nu uyt de esne, dan uyt de andere zijde, boven malkander voortkomen. In het begin zijn 'er *Bladeren*, wel een of twee in vijf deelen gescheyden, doch doorgaans anders alle in drieën verdeeld; waar van 't middenste het grootste; twee vinger-leeden lang, een goede vinger breed, ovaals-wijze rond, doch onder smaller als boven toelopende is. De andere twee zijn veel kleyner, doch alle aangenaam groenverwig; niet blinkende; wat ruyg van aart, aan de randen rondom aardig getand, en in 't midden vercierd met een regt-doorgaande *Aderijze*; waar uyt veel andere teedere ter zijden opwaarts vloeijen.

Tusschen welke de *Bloemijens* eenig en alleen, ook *Bloemen*, op geen lange *Steltijens* rustende, te voorschijn worden gebracht, bestaande uyt vijf kleyne, gele, en een Hert gelijk zijnde, hol gestelde *Bladerijens*; waar onder verscheydene groene, voor spits toelopende *Bladerijens* in 't ronde gesteld zijn; houdende in 't midden een kleyne, gele, ruyge *Knop*. Als ze neergevallen zijn, worden ze gevolgd van kleyne, plat-ronde, noppige *Vruchten*, zich niet qualijk met een *Aardbeze* vergelijkende; waar in zich bevind een kleyne, platachtig rond en wit *Zaad*.

Het *PENTAPHYLLUM FRAGIFERUM ANGUSTIFOLIUM MINUS*, of *kleyen smal-bladerig Vyfvingerkruyd*, met Vruchten gelijk als *Aardbezen*, krijgt uyt een regt-neerschietende, bleek-bruyne, vezelachtige *Wortel*, ronde, kruypende, en boven een weynig rood zijnde *Steltijens*; aan welke vervolgens uyt spruyten veele teedere *Bladeren*, gemeentlijk gescheyden in vijf, zeven, ook wel meer deelen: doch al te zamen rondom ingezaagd, op de wijze van *Pimpinel*; welke ook de eerste en onderste *Bladeren* in stelling en gedaante niet zeer ongelijk zijn: aangenaam groen-verwig, niet blinkende, gantschelijk niet zoo ruyg als de voorgaande. Ook heeft ieder *Blad* onder aan haar *Steltijze*, de groote *Steel* gelijk als omvattende, twee boven spits zijnde kleyne *Bladerijens*, niet qualijk *Oaren* gelijkende; waar aan gezien word eenige holle *rugghed*, gelijk ook aan de voornaamste *Stelen*. De *Bloemijens* en *Vruchten* zijn die *Bloem*, van de voorige soort in alles gelijk, doch kleyner *Vrucht* van aart.

Het *PENTAPHYLLUM MINUS ARGENTUM FLORE LUTEO HERBIDO MUSCOSO*, of *kleyen Vyfvingerkruyd met Zilvere Bladeren*, en groenachtige moffige *Bloemen*, kan niet zoo veel Water verdragen als, wel de andere foorten. Moet derhalven verzorgd zijn van een drooge plaats; zoo blijft ze better over, en langer in het leeven.

Het *PENTAPHYLLUM SILIQUOSUM SYRIACUM*, *Vyfvingerkruyd uit Syrien met Zaadpenlen*, is een kruyd uyt zeer schoon *Gewas*, waar toe de *Natuur* haar hoogste *Syrien*se vermogen schijnd aangewend en ten toon gesteld te hebben. Schiet in deeze *Gewesten* op tot de hoogte de *Natuur* van een hand. Is van onder tot boven met veel aangename groene *Bladeren* vercierd aan hare ronde, regt-opstaande, teedere *Steel*. Uyt welke in 't onderste gedeelte eenige weynige groote *Bladeren* voortkomen, regt tegens over malkander rustende op lange *Steltijens*, zijnde in gedaante die van de *Lupinen*, of *Pijgeboonen* zeer gelijk; te weeten, in vijf deelen geheel gescheyden, van welke 't middelste 't langste en grootste is; de

de twee onderste dekleynste; ook met inwendige *Aderen* voorzien zijn. De andere veelvoudige digt aan de *Steel* op zeer korte *Steeltjens* onordentelijk, en niet teegens malkander over gesteld, bestaan alleen uyt drie kleyne *Bladertjens*; tusschen welke, gelijk ook voornamelijk in 't bovenste der *Steel*, veele kleyne *Steeltjens* te voorschijn komen, *Kroons-wijze* gezet: waar uyt wederom vier andere van een gelijke grootte opstaan. Ieder der zelve draagt kleyne, witte, een weynig riekende, langwerpige, breedachtige, en wonderlijk uyt een eenig *Bladje* bestaande *Bloemtjens*. Alsze uytgebloeyd hebben, komen tusschen de zelve weer andere vijf of zes, zoo dun als een draadje, voor met kleyne *Knopjens* verciert. Waar uyt lange, dunne, aan lange *Steeltjens* hangende, en voor spits toegeaande *Peultjens* zich laten zien, gevuld met een kleyn, rond, en zwart *Zaad*.

Grond. Deze soort bemind een zandige, goede aarde, met een weynig een-jarige Hoenderdrek en twee-jarige Paerdmist bequaamelijk doormengt: een opene, vrije, luchtige, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid.

Hoe aan te winna. Blijft uyt eygener aart niet meer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeft in deze koude Gewesten teegens den *Herfst* *Bloemen*; maar niet anders als bij goede droge *Zomers* volkomen rijp *Zaad*; waar mee zij dan vergaat. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, op nieuws, niet diep, in een Pot gezayd; niet verplant, ook niet meer als drie of vier *Planten* in eene Pot gelaten worden; anders zouden ze de een de ander 't voedsel onttrekken; en dan noch geen volkomen *Zaad* kunnen verkrijgen. Schoon ze niet hooger als een Maatvoet opschieten: zoo zijn ze echter voor nauwkeurige Liefhebbers van een aangename aanschouwing.

KRACHTEN.

Galen. l. 8. *H*et groot *Vijfvingerkruyd*, of *Pentaphyllum candidum majus*; en het opstaande *Vijfvingerkruyd* met een geel *Bloem*, of *Pentaphyllum luteum erectum*, welke onder al de soorten de beste zijn, en ook alleenlijk gebruykt worden, zijn verdroogende van aart, tot in den derden graad; ook subtyl en dun van deelen.

Diösc. l. 4. De *Bladeren* en *Wortelen* in Wijn gekookt, en daar van 's morgens een tijd lang een Roemertje nuchteren gedronken, of vijf onzen van het uytgeparfte *Zap* met Wijn gebruykt, geneest in een korte tijd de *Geelzucht*; stilt de *Bloedgang*, en alle *Buysloop*: is goed teegens alle smerten van 't *Floersijn*, en de *Heupenjigt*: ook teegens *vergift*; alle *quade*, *pestilentielle lach*; de gebreken van *Liever* en *Longe*; de *beeten* en *steken* der *Slangen*; de *quade zweren des Mond*s, daar mee gewasschen zijnde. Dergelijks voor de *zueringen der Amandelen*, en der *Keel*. Verzacht de *Tandpijn*, in de Mond gehouden.

Fuchs. hif. Pl. c. 239. De *Wortelen* in Edik gekookt, en gelegd op de *Schurftigheid*, ook op de *gezwollen des Aarsarms*, geneezen de zelve.

Matth. l. 4. c. 38. De *Bladeren* gestoten, dan met Honig en een weynig Zout gemengt, heelen voortpoedig de *Wonden*, en *Fistelen*, of *lopende Gaten*. Dergelijks allerley harde en voortsetende *zweren*.

CCCLXXV HOOFDSTUK.

DEURWAS.

Namen.

Nders ook in het *Nederlandsch* genoemd *DEURBLAD*, word in het *Latijn* geheeten *PERFOLIATA*: in het *Italiaansch* ook zoo: in het *Hoogduytsch* *DURCH-*

WACHSZ, of ook *BRUCHWURTZ*: in het *Fransch* *PERFOLIATE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf onderscheydene soorten; namentlijk:

I. *PERFOLIATA VULGARIS*, of gemeen *Deurwas*.
II. *FOLIO PLANTAGINIS*, of *Deurwas* met *Bladeren van Weegbree*.
III. *LONGIFOLIA*, of met lange *Bladeren*.
IV. *MINIMA BUPLEURI FOLIO FABII COLONNÆ*, of *alderkleyfste Deurwas*, met *Bladeren van Bupleurum*, of *Hazen-oren*, van de Hoog-geleerde Heer *FABII COLUMNA*.
V. *PERFOLIATA MONTIS LIBANI*, of *Deurwas van de Berg Libanus*. Alle zijnze van de zelve *Bowwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-gemeste aarde: meer een opene, warme, bequaam ter Zon geleegene, als een schaduwachtige plaats, en tamelijk veel Water; doch houden zich ook te vreedden met matige vochtigheid.

Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. Gees-Zaad ven meest alijd in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee. Moeten ter dier oorzaak met een wassende Maan van *Maert* of *April* in ieder *Voorjaar* weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn, en deezet wijs *vermenigvuldigd* worden. Komten anders *Aanwinkmaal* genoeg van zels voort uyt het neergevalle-*ning*.
ne *Zaad*.

Het *PERFOLIATA LONGIFOLIA*, of lang-geblader-lang-ge-de *Deurwas*, schiet in deze Gewesten een of anderhalve voet hoogte op; zomtijds wel tot twee voeten. Krijgt uyt een witte, ten naasten bij een hand lange, doch teedere *Wortel*, in de Mond geknauwd zijnde van een lieflijke of zoete gear, vercheydene regt-opstaande, bleek-groene en ronde *Steelen*; aan welke, op de wijze van het *PERFOLIATA VULGARIS*, of gemeen *Deurwas*, de *Bladeren* in 't ronde groeyen. Zijn de *Gefalte der bladeren*, middelste vinger, wat min of meer, lang; twee vinger-leeden, of daar ontrent breed; achter op 't breedste; onder rond toegeande, doch voor in een stompspits punt eyndigende: aan de randen slegt en effen; uyt den donker-groenen blauwachtig van verwe, niet blinkende. In de Mond geknauwd wordende, zijnze eerst onaangenaam; daar na een weynig scharp; eyndelijk zoet van smaak: ook in 't midden verciert met veele regt-opgaande *Adertjens*; waar uyt een groot getal andere kleynere voortvloeyen.

Uyt wiens bovenste in het offerste, ook wel *Andere* ter zijden de *Steelen*, noch andere kleynere *Bladertjens* voortspruyten, gemeenlijk in drie deelen van malkander gescheyden, rustende op korte *Steeltjens*, vier en vijf in 't ronde bij een plat leggende te zamen gevoegd; van welke drie de grootste, ook in 't midden met een kleyn *puntje* voorzien, de twee andere de kleynste, en zonder eenige *puntjens*, doch alle rond van gefalte zijn.

In welker midden op *Steeltjens*, ontrent een hal-Bloemsteefvoo breedte lang, twaalf, zelften of achten bij jens malkander staande *Bloemtjens* groeyen. Deze zijn zeer kleyn. Bestaan uyt vijf geele, omgekruilde *Bladertjens*. Vergaan zijnde, wordenze gevolgd van een *Zaad*. platachtig-rond en zeer hockig zwart *Zaad*, wat grooter als dat van 't gemeen *Deurwas*.

KRACHTEN.

Deurwas, of *Perfoliata*, is warm en droog, ook *Cammarar*. een weynig te zamentrekkende van aart. l. 4. c. 101.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, *Durantes* fol. 348.
of het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, geneest allerley inwendige *Wonden*, *Breuken* of *Gescheurdheid*, en is zeer goed voor de geene, die van om hoog gevallen zijn.

De groene *Bladeren* gestoten, met Meel en Wijn *Dorff. hif.* vermengd, dan gelegd op de *uytspulende Navel* der *Pl. fol. 215.* *Trag. l. 1.* *Kinderten*, doodt de zelve weer inwaarts keeren. Genee-
c. 162.

zen ook de *Kropzweer*, en *Klieren* aan den Hals. Verdrijven de *Roos*, en de *Roodgrind*: desgelijks de *voorslopende* en *andere zwellingen*. Heelen daarenboven de *Wonden*. 't Zelve vermag ook het gepulveriseerde *Zaad*, daar opgestrooyd zijnde.

CCCLXXVI HOOFDSTUK.

PERZENKRUYD.

Verscheyde namen.

Lleen niet met deelen naam, maar ook met dien van *VLOOKRUYD*: in het *Neederlandsch* bekend. Word in het *Latijs* geheeten *PERSICARIA*, of ook *PIPER AQUATICUM*: in het *Hoogduysch* *PERSIGKRAUT*, *FLOHRAUT*, en *WASSER-PFEFFER*: in het *Fransch* *CUBRAIGE*, of *CURTAGES*: in het *Italiaansch* *PEPE AQUATICO*, of *PEPE D'ACQUA*, *HIDROPEPE*, en *PERSICARIA*.

Vier bijzondere soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk:

I. *PERSICARIA MACULOSA MAJOR LONGIFOLIA*, of groot *Perzen*- anders *Vlookruid*, met lange *zwartgepippelde Bladeren*. II. *MACULOSA MAJOR ROTUNDIFOLIA*, of groot *Perzenkruid* met *ronde zwartgepikkelde Bladeren*. III. *NON MACULOSA*, of *Perzenkruid zonder vlekken*; ook genoemd *PIPER AQUATICUM*, of *Waterpeper*. IV. *PERSICARIA MINOR*, of klein *Perzenkruid*. Alle zijnze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, drooge; en ook vochtige, zoo wel gemelte als ongemelte grond: een opene, luchtige, vrije, welgelege, ook een schaduwachtige plaats; en veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leven. Konnen seldde *koud*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*, zonder schade ystlaan. Geeven ook dikmaal volkomen rijp *Zaad*: 't welk in *Maart* met een wassende *Maan* de aarde moet aanbevolen worden. Komen wel door 't neergevallen dikmaal van zelfs genoeg op. Hier door worden ze *vermeengvuldigd*; en dan noch *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jongen*; die men, zoo wel in 't *Voorjaar* als in de *Zomer*, van de *oude afneemt*, verplant, en terstond met Water begint.

Zaad.

Aanwinning.

KRACHTEN.

Aart.

Het groot *Perzenkruid*, met *zwartgepippelde Bladeren*, of *Persicaria major maculosa*, is koud en droog van aart.

Gal. lib. 8. Het uytgeparfite *Zap*, of de groene *Bladeren gesto-*
Simp. Med. ten, en op *oude, harde Gezwellen, Apostematien*, en
Prog. l. 1. *Wonden* gelegd, neemt'er de brand van wech.

Het zelve *Zap* met het *Zap* van *Chelidonium*, of *Oogenklaar*, verdrijft wonderlijk de *duysterheid der Oogen*; en neemt wech de eerst-beginnende *Phlezen* of *Schellen* op de zelve.

Dod. l. 20. Het *Persicaria non maculosa*, of *Perzenkruid zonder vlekken*, is warm en droog tot in den derden
c. 32. in Aditi. graad.

De *Bladeren* en *Bloemen* gestoten, of 't uytgeparfite *Zap* der zelve met *Oly* vermengt, geneest de *Fistelen*, lopende *gaten*; de *Tukken* of *Speen* aan 't *Fondament*, en de *verouderde quade harde zweeren*.

Math. l. 2. Het gedachte *Zap* in de *Ooren* gedaan, doet de daar
c. 135. in zijnde *Wormen* sterven.

Dit geheele *Kruid* in Water gezoden, en alzooy gelegd op de *vochtige, lepe, loopende Oogen*, helpt de zelve.

De *Bladeren*, en 't *Vlies* van *Eyeren*, van elk eenen veel genomen, en op de *Vijt*, of *Worm* der *vingeren* gelegd, doet ze sterven en vergaan.

CCCLXXVII HOOFDSTUK.

VARKENSVENKEL.

Onders ook in het *Neederlandsch* van Naam, en veel genoemd *VARKENS-STAART*, Word in het *Latijs* geheeten *PEUCEDANUM*, na het *Griekische* *Word* *ΠΙΝΑΧ*, 't welk *PINUS*, een *Pijn*, of *Dennboom* beteekend, wijl de *Wortel* dezer *Varkensvenkel*, gelijk ook 't *Zap*, een *Goma* achtige, *Harszige* en *Pekkige* reuk of *stank* van zich geeven, eenen gelijk de *Dennboomen*; ook *PINASTELUM*, en *FOENICULUM PORCINUM*. In het *Hoogduysch* *HAARSTRANG*, *SCHWEBELWURTE*, en *SAW-FENCHEL*: in het *Fransch* *PEUCEDANNE*: in het *Italiaansch* *PEUCEDANO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; te weten:

I. *PEUCEDANUM VULGARE*, of *gemeene Varkensvenkel*. II. *PEUCEDANUM MAJUS ITALICUM*, of *PEUCEDANUM VERUM*; groot *Italiaansch*, of *opregte Varkensvenkel*. Beye zijnze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, luchtige, welgemelte aarde: een opene, warme, drooge, genoegzaam ter *Zon* gelegene plaats, en tamelijk veel Water. Vergaan niet haast, maar blijven lange jaren in 't leven. Verdragen in deze *Gewesten* seldde *koud*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. *Bloeyen* jaarlijks, doch geeven alleen bij heete en zeer goede *zomers* volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *November* of *Maart* (vermits het lang in de aarde blijft leggen eer men het ziet opkomen) in een *Pot* moet gezayd zijn, ruym een *strootbreedte* diep.

Niet alleen hier door konnen ze *vermeengvuldigd*, *Aanwin-* maar ook *aangewonnen* worden door hare *jongeg*ing. *gewassene Wortelen*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de *oude afneemt*, en verplant.

KRACHTEN.

DE *Wortel* van *Varkensvenkel*, of *Peucedanum*, Gal lib. 3. is warm in den tweeden, en droog in den derden graad. Het uytgeparfite; of uytgevloeyde *Zap* dezer *Plant* is verwarmende en verdrogende eenen zoo als de *Wortel*.

Het zelve *Zap* met *Wijn* ingenomen, of onder de *Neus* gehouden, is goed tegens de *groeve, taye vocht-*tygheeden der *Borst*, het *trekken der Lendenen*, de *span-*ning en *lammigheid der Zeenaven*, de *beroerdheid der Eufch. huf.* *Leeden*, de *pijn der Nieren* en *Blaas*; het *opstijzen van* *de Moeder*; de *Slaapzichte*, *zwijmeling des Hoofds*, het *vallend Euvel*, de *Kramp*, en de *Houpenpijn*. Doet ook gemakkelij *Wateren*: vermindert een al te groote *Milt*; verwekt een week *Ligchaam*, en jaagt door de *Stroelgang* wyt alle *taye koud*, en *heete Galachtige vocht-*tygheeden.

Het zelve *Zap* in een week *Ey* genuttigd, is goed *Serapia lib.* voor de *Hofst*, en de *Engstighheid*, ook voor de *rom-* *Simp. cap.* *meling*, *krumping* en de *winden der Darmen*.

CCCLXXVIII HOOFDSTUK.

ZEEVENKEL.

Namen.

Us genoemd in het *Neederlandsch*, word in het *Latijn* geheeten FOENICULUM MARINUM, CRETA MARINA, CRITHMUM MARINUM: in het *Hoogduysch*, MEERFENCHEL: in het *Fransch* BACILLE, of FENOIL MARIN: in het *Italaansch* CRITHAMO, CRITHMO, FINOCCHIO MARINO, en HERBA DI SAN PIERO.

Twee bij-75 sere soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten, te weeten:

Grond.

I. CRITHMUM MARINUM SINE SPINIS, of Zeevenkel zonder Doornen; anders van veel ook genoemd PETROSELINUM MARINUM, of Zeepesterzelie. II. CRITHMUM SPINOSUM, of Zeevenkel met Doornen. Beyde zijde van de zelve *Bewwing* en *Waarneeming*. Zij beminnen een goede, luchtige, gemeene aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en veel zout Zee- of Duynzand doormengd: een opene, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en matige Reegen.

Hoe waar te neemen in de Winter.

Blijven lange jaren in 't leeven. Zijn teeder van aart, waar doorze geenzins in onze Gewesten veel koude vochtigheid of felle Vorst kunnen verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet anders als bij vriezend Weer word gevuurd. Ook moet men haar verre van den Oven afneemt, vermitsde de warmte des vuurs zeer ongeueur lijden, maar ondertusschen haar nauw wachten voor een doordringende koude. Gedurende de gantsche Winter heeft men haar alleenlijk met een weynig lauwe Reegenwater van onder te verzorgen. Niet voor in 't begin van *April* mag menze weer buyten brengen met een aangename Lucht, en zoete reegen. Maar dan noch haar zorgvuldig wachten, en voorzichtig dekken voor veel Reegen, koude nagten, hayrige en schrale winden, als haar zeer schadelijk zijnde.

Aanwin-ning.

In deze onze Landen geevenze noyt eenig volkomen rijp Zaad. Als men echter 't zelve uyt andere Gewesten heeft ontvangen, word het met een wassende Maan van *April* de aarde eens Pots, niet diep gelegd, aanbevolen. Doch niet alleenlijk hier door worden ze vermenigvuldigd, maar ook door hare aangewassene jonge Wortelen, welke men op de genoemde tijd van de oude afsneemt, en verplant.

Gebruik.

De Bladeren, Bloemen en Steel en van deze Zeevenkel, ingelegd en behandeld zijnde gelijk men de Agorken doet, zijn zeer dienstig tot allerley gebrad, en van een uytneemende smaak.

KRACHTEN.

Gal. lib. 7. Simp. bñd.

Zeevenkel, of *Crithmum Marinum*, is matig, of in den eersten graad, droog en warm; ook afvagende van aart, en een weynig bitter van smaak.

Dijsc. I. 2.

e. 157.

Dod. I. 24.

e. 14.

Lysit. I. 2.

enarr. 123.

De Bladeren, de Bloemen en 't Zaad, de Wortelen, alleen, of ook te zamen, in Wijn gezoden, en zoo gegeten, ook daar van gedronken; of het uytgeparfte Zap, of het Peeder der gedroogde Bladeren, met Wijn enarr. 123. 's morgens nuchteren ingenomen, drijft uyt de Galachtige, sijmerige, en ook wasserachtige vochtigheeden: breekt de Sten der Nieren; geneest de Druppel- of Koudpiss, en de Geelzucht: verwerkt de Maandstonden der Vrouwen, en doet gemakkelijk Water lossen.

Dianthus

hijf. Plant.

feb. 153.

De Bladeren, op de wijze der Agorken, in Edik en Zout ingelegd, en alzoo rauw, of gezoden, met Azijn en Oly in een Salade, of voor zich zelven alleen, gelijk de Cappers, tot gebrad gegeten, zijn zeer aan-

genaam voor de Maag, de selve versterkende: verweken eetens lust, openen allerley verstopping en de Inge-wands, helpen de geene, welke haar Water niet kunnen maken: en zijn zeer dienstig voor de Lever, de Nieren, en Mil.

CCCLXXIX HOOFDSTUK.

PHALANGIUM.

Et deezen, en mijns weetens, geen Namen. anderen naam in 't *Neederlandsch* en *Latijn* bekend, en dus genoemd, om dat deze Plant geneest de beet en der PHALANGIEN, of giftige Spinnen. In het *Hoogduysch* ERDSPINNEN-KRAUT, in 't *Italaansch* PHALANGIO.

Hier van zijn mij in haren aart ses veranderlijke soorten bekend geworden, als:

I. PHALANGIUM RAMOSUM, of *Phalangium* met verander-Takken. II. NON RAMOSUM, of zonder Takken. III. ALLOBOGICUM MAJUS FLORE LILIACEO ALBO, of groot *Phalangium* uyt Savogen met een witte Le-lybloem. IV. VIRGINIANUM FLORE CÆRULEO, of *Phalangium* uyt *Virginien* met een witte Bloem, ook van sommige genoemd GLADIOLI'S AMERICANUS, of *Amerikaansch* Swardkrynsd. V. PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE ALBO, of *Virginianaansch* *Phalangium* met een witte Bloem. VI. PHALANGIUM FISTULO-UM, of *Phalangium* met een Bloem als Orgelpij-pen. Al 't zamen zijn ze van eenenley *Bewwing* en *Waar-neeming*.

Zij beminnen een goede, zandige, gemeene, meer Grond. een gemefte als ongemefte grond; een opene, vrije, luchtige, welgelegene plaats, en veel Water. Werden van naturen oud. Verdragen felle Vorst, en allerley ongelegenheden der Winter. Bloeien ieder Jaar, en geven in den herfst rijp Zaad, 't welk met een wassen. Zaad. de Maan van *Maeri* in een Pot, ruym een stroobreed diep, word gelegd; hier door werden ze genoegzaam vermenigvuldigd en aangewonnen: doch veel gevoeg-lijker door hare jonge Wortelen, welke men in *Augustus* of *September*, met de gemelde Maan van de oude afneemen en verplanten moet.

Het PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE CÆ-Phalan-RULEO, of *Phalangium* uyt *Virginien* met een blauwe gium uyt Bloem, is een zeer aardig Gewas. Hrijgt uyt een veel. *Virginien* met een eenvoudige digt-t-zamengevoegde, een stroo dikke, bruyn-achtig-geelverwige, spongieuse, en geen smaak heb-Bloem. bende Wortel, verscheydene Steel en, een voet, ook wortel. wel een vierendeel meer, hoog; ruym een Schrijffen dik, donker-groen, geheel rond, van binnen voos en vogtig van aart, aan welke eenige weynige Bladeren, nu uyt d'eene, dan uyt d'andere zijde, hol boven mal-kander gesteld, voortkoomen. Zijn in gedaante, stel-ling en substantie die van het *Lelydragende Affodille*, seer gelijk, onder gantsch in 't ronde de Steel omhel-zende; aldaar een weynig roschtig; ook door al de Bladeren geheel groen gestrept: grasgroen van verwe, altijd hol geenswijze na boven gesteld; wat dik; d'on-derste gemeenlijk de kleinste en smalste, de bovenste de grootte, een vinger breed, een geheele hand lang, ag-ter op 't breedte, en voor gantsch spits toegande, ook aldaar twee of drie digt en platgag by mal-kander ge-steld.

Uyt welker midden-punt, en bovenste der Steel en, Gestalte thien, dikwils veertien, en noch meerder taamlijk-der Bloc-dikke knoppen voortchieten, groen van verwe, en op de punt wat purpuragtig. Als nu d'eene na d'andere open gaan, vertoonen zig schoone, donker-blauwe Bloemen, hangende aan purpure Steelstems neerwaarts gebogen: zijn driehoekig, doch vlak: bestaan uyt drie breedte, groote, voor rond-plat toegande Bladeren. Hebben in-

Gedaante der Blade-ren.

PHALANGIUM VIRGINIANUM.

inwendig zeven uyt den purpuren blauwe en zeer ruyge opstaande Draadjen, boven voorzien met geele Knoppjen. Als ze eenige weynige dagen hebben opengestaen, vergaanze, en vallen ter arden neer. Zelden laten ze in onze Gewesten enig volkomen rijp Zaad achter, ten zij met gantfch warme Zomers, en op een zeer wel ter Zon gelegene plaats staande; ook dikmaal met water begoten zijnde.

Aanwin- Evenwel kan deze soort, gelijk de andere, ge-
ning. noegzaam aangevonden en vermeengvuldigd worden door hare Wortelen.

Phalan- Het PHALANGIUM VIRGINIANUM FLORE ALBO, Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. of Phalangium uyt Virginien met een witte Bloem, is in alles de voorige soort gelijk, behalven dat de Bloem spierwis is. Ook bestaande uyt niet meer dan drie Bladeren; en desgelijk inwendig houdende zeven opstaande Draadjen, doch wit, boven voorzien met geele Knoppjen, maar onder zeer aardig met een purpure ruygheyd.

Phalan- Het PHALANGIUM FISTULOSUM, of Phalangium Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. met Pijpjes, is de teederste soort van alle. Verheft, buyten staande, al dikmaal door sterke Vorst 't leeven, Is derhalven geraadzaam, dat men van dit slag altijd in de Winter iets binne huys bewaard, op een goede luchtige plaats; waar in niet als bij vriesend Weer gevuurd word; om niet eens onverwagt te eenemaal van dit Gewas beroofd te blijven.

K R A C H T E N .

Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. PHALANGIUM is verdrogende van aart; fijn, of dun van deelen.

De Bladeren, Bloemen, of wel 't Zaad, gedroogd, gepulveriseert; of ook 't uytgeparfte Zap der Bladeren, met Wijn gedronken, verzacht de smerten des Buys; verdrijft de krimpung en rommeling der Darmen; geneest ook de steeken en beetten der Slangen, en anderer giftige Dieren.

Kroon, vriest, weegens hare teederheyd, zomtijds, met een buyten staande, in de Winter wel dood. Is derhalven geraadzaam, altijd iets van deze soort in dien tijd binne huys te bewaren, voorzien en onderhouden met zeer weynige vochtigheyd, zoo blijft ze onseylbaarljk in 't leeven; en dus zal men zich, door een quaad toeval ontrent de buyten staande, niet te eenemaal van dit Gewas beroofd bevinden.

Het PILOSELLA MINOR SILIQUOSA, of Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. kleine Kleya Muysoor met Zaadpeltjens, blijft niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Word derhalven in ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, op nieuws, niet diep, gezyd. Komt ook, ter plaats daar het staat, door het neergevallene Zaad dikmaal van zelfs genoeg voort. Geeft in de Zomer weer rijp Zaad; en vergaat daar mee.

K R A C H T E N .

Muysoor, of Pilosella, is verdrogende in den Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. tweede, en verwarmende in den eersten graad; ook te zamentrekkende van aart, en fijn van deelen.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of 't Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn ingenomen, Galen. lib. Simp. 8. Dief. l. 3. c. 123. Plin. l. 27. c. 13. verwekt een versopt Ligchaam: sild de Bloedgang, en de onnatuurlijke Vloeden der Vrouwen. Is goed voor het Graveel en de Steen: voor de gene die inwendig Gebrooken of Gescheurd zijn: voor die Bloed opgeeven: voor de Leeverzuchtige: voor roode en lopende Oogen. Verklaard ook het Gezicht; en geneest de Hoge, als men'er mee gorgeld.

Het Poeder der gedrongde Bladeren op de Wonden gestrooyd, heeld de zelve.

Als men een Mes, gloeyende gemaakt, dikmaal steekt in 't Water, waar in deze Plant is gekookt, zoo word het zoo hard, dat men'er Tser en Steen mee kan doorsnijden, of doorhouwen, zonder daar door stomp, bot, of schardig te worden.

CCCLXXX HOOFDSTUK.

M U Y S O O R .

Namen. Ord in het Neederlandsch niet alleen dus, maar ook van sommige NAGELKROUD genoemd: in het Latijn PILOSELLA, of ook AURICULA MURIS: in het Hoogduysch NAGELKRAUT: in het Fransch PILOSELLE, OREILLE DE RAT, of DE SOURIS: in 't Italiaansch PILOSELLA.

Drie onderfcheyden soorten bekend; namentlijk:

I. PILOSELLA VULGARIS MAJOR, of groote Muysoor. II. MINOR SILIQUOSA, of kleine Muysoor met Zaadpeltjens. III. PILOSELLA UMBELLATA, of Muysoor met een Kroon, of met een ronde Kroons-wijze gefelde Bloem. Niet alle zijn ze van de zelve Bouswing en Waarneeming.

Grond. Echter beminnen ze al te zamen een gemeene, flegte, zandige, en met een weynig twee-jarige Paedemiff doormengde grond: een wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheyd. Verdragen tamelijk wel de koude der Winter. Blijven enige jaren in 't leeven: geveven dikmaal; inzonderheyd bij drooge Zomers, volkomen rijp Zaad; 't welk, ter oorzaak van zijne lichtigheyd, lichtelijk van de Wind word wechge-dreeven. Het zelve word in Maert met een wassende Maan in de arde gelegd. Hier door konnen ze genoegzaam aangevonden en vermeengvuldigd worden: Maar dan ook noch door hare aangegroeyde jongen, op de zelve tijd van de oude afgenomen, en verplant.

Zaad. Het PILOSELLA UMBELLATA, of Muysoor met een

Aanwin- ning.

Muysoor

CCCLXXXI HOOFDSTUK.

L E E U W E N B L A D .

 An ieder in het Neederlandsch dus ge-
noemd: in het Latijn, ook in het Grieksch LEONTOPETALON. Maar zou ook, mijns oordeels, in 't Latijn mogen geheeten worden FUMARIA MAXIMA RUBROSA CRETICA, en in het Neederlandsch ALDERGROOTSTE HOLWORTEL VAN CANDIA. Aldergrootste Holwortel, weegens hare groote gelijkheyd met de zelve; en van Candien, om dat ze op dit Eyland van naturen groeyd. De Italianen noemen ze LEONTOPETALO.

Hier van zijn mij in haren aart twee bezienswaardige Twee veranderlijke soorten bekend, als:

I. LEONTOPETALON SILIQUOSUM CRETICUM, of Leontopetalon uyt Candien met Zaadpeltjens. II. LEONTOPETALON CAPITATUM AMERICANUM, of Leontopetalon met Zaadbolletjens uyt America. Beyde zijn ze van eenen de zelve Bouswing en Waarneeming.

De laatst-genoemde soort heeft, aan veel langer Leontopetalon als die van de andere, kleine roodachtige Bloemtjens, zittende, gelijk die van de eerst-gemelde, in een Stars-wijze gedaante. Bestaan uyt zes, ook Knoppen, uyt vijf, kleine, voor spits toegaande Bladerjens: Bloemen, welke afvallende, gevolgd worden van veel aardige ronde, tamelijk groote Knoppjen, welke boven een weynig stompachtig-spits, op de wijze van de Aard-bezên, toegaan; gesteld op lange, dunne Steeljens, die haren oorsprong hebben genomen uyt een in 't midden regt-opfchietende ronde en teedere Steel, ontrent

een voet hoog; zijnde eerst groen, maar worden na-
derhand bleek-rood, alsze een tijd lang hebben ge-
staan. Zijn ook voorzien met veele over en weer
over, regt-oplopende bruyn-verwige *Streepsjen*.

Tusschen deeze en de eerst-gemelde *LEONTOPETA-*
lon word ook een genoegzame ongelijkheid gezien,
zoo wel in de stelling der *Bladeren* (welke tamelijk
breed; donker-groen-verwig, en in twee, drie, ook
meerder deelen gescheiden zijn, op de manier der *Poa-*
me-bladeren; voor stomp, of rondachtig toe gaande;
voorzien met nauwelijks zichtbare *Aderen*; maar daar
tegens in 't midden begaift met een *rugs-wijze* gefel-
de *boogte*: die ook hoger opschieten als die van de an-
dere) als in de verandering des *Wortels*; welke niet zoo
slegt, noch zoo bruyn (evenwel ook *Knobbeltachtig*),
maar Roosachtig is, en als uyt verscheydene deelen en
Schubbejen bestaande.

Zij beminnen beyde een goede, gemeene, zandige
aarde, met een weynig twee-jarige Paerdmist, en het
Mol der verrotte Boombladeren doormengt: een lichte-
tuge, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en niet te
veel Water.

Zijn teeder van aart, echter lang-leevende. Konnen
in deeze onze Gewelten geen sterke *Winden*, koude
Herfstregenen, noch eenige *Vorst* verdragen. Moeten
derhalven, in Potten gesteld zijnde, in 't laatste van
September, of 't begin van *October* ten langsten, de
aarde boven droog zijnde, binnens huys worden ge-
zet op een luchtige plaats, waar in niet als bij *ver-
zend* Meer word gevuurd: gedurende de *Winter* voor-
zien met flegts een weynig lauwe Reegenwater van
onder; en niet weer buyten gebragt voor in 't be-
gin van *April*, met een zachte Lucht en aangename
Reegen: dan noch evenwel zorgvuldig gewagt en
gedekt voor *koude nachten*, *hayrige* en *schrake Oefte*-
Noorde-winden.

Zij geven in onze Landen (niet altijd, maar alleen
bij goede *Zomers*) *Bloemen*; doch noyt volkomen rijp
Zaad. Verliezen ook ieder jaar, in 't laatste van *Ju-*
nius en begin van *Julius*, hare *Bladeren*: welke men
in 't begin van *Adert* weer voor den dag ziet komen
uyt hare ronde *Bol*.

Wanneer het *Loof* en de *Steele* vergaan zijn, moet
men deeze *Bollen* wel droog houden, en gantsch zorg-
vuldig voor te veel Water bewaren. Anders zouden ze
zeer lichtelijk komen te verrotten; gelijk mij zelfs,
van huys zijnde, gebeurd is, door de onachtzaamheid
van mijnen *Hovenier*. Moeten derhalven, opgenomen
zijnde, tot in *October*, of 't laatste van *September*, in
droog zand gelegd, en met een volle Maan weer in Pot-
ten, gevuld met de voorbeschreevene aarde, gezet,
ook terstond binnens huys gebragt worden; ten wa-
re daar noch een aangename Reegen mogt komen te
vallen.

K R A C H T E N .

L Eenwenblad, of *Leontopetalon*, is verdrogende,
verwarmende, verteerende van aart, tot in den
derden graad.

Het *Poeder* der gedroogde *Wortelen* met *Wijn* in-
genomen, verlicht zeer haast de smerten van de bee-
ten der *Adderen*, *Slangen*, of diergelijke giftige *Dieren*;
en geneest ze.

CCCLXXXII HOOFDSTUK.

TURKSCHË BOONEN.

Verschey-
de namen.

En welbekende, voedzame, van veele zeer
begeerde *Vrucht*; inzonderheid noch
groen met hare *jonge Schel* afgesneden,
gekookt, gestoofd, en dan gegeten. Word

ook van sommige in het *Neederlandsch* wel *ROOM-*
SCHË BOON genoemd: in het *Latijn* *PHASEOLUS*,
FABA TURCICA, of *ROMANA*; en *SMILAX HORTEN-*
SIS: in het *Hoogduysch* *WELSCHË BONE*; *STEIG-*
BONE (en dus ook in 't *Neederlandsch* *KLIM-BOON*);
GARTEN-FASELEN, en *TURKISCH BONE*: in 't *Fransch*
FASIOLES, of *PHASEOLES*: in het *Italiaansch* *FAGGI-*
VOLI, *FAGIOLI*, *FASELI*, of *FASCIOLI*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend veele beziens-
waardige soorten, zoo wel in deeze onze Gewelten, als in
verre afgelegene heete Landen voortkomende: van welke
eenige zelden in onze Provincien hare volmaakte
rijpheid genieten. Zullen derhalven hier alleen een
weynig spreken van vijf bijzondere soorten deezer *Boo-*
nen, die bij ons, onangezien onze koude *Weereld-*
streek, tot hare volkomenheid geraken:

I. *PHASEOLUS MAJOR TURCICUS FRUCTU ALBO*, van welk
of *grote witte Turkische boon*. II. *MAJOR FRUCTU* hier
VARIEGATO, of *grote Turkische boon met een gecon-*
leurde, of *bonte Vrucht*. III. *TURCICUS MINOR*
FRUCTU RUBRO, of *kleyne Turkische boon met een roo-*
de Vrucht, zijnde niet alleen voldragende, maar ook
de delicateste van alle: hebbende een *Schel*, die niet, of
zelden, hard, tay, dradig, of stokkig word, al heeft
ze schoon hare groenheid verloren, en datze alreeds
bleek-wit is geworden. Dan zijn ook de volkomene *vijfdele*
Boontjen zoo bequaam en smaaklijk, ja aangename, worden
als andere, die noch kleyn, of half volwassen zijn. IV.
PHASEOLUS MINOR TURCICUS FRUCTU ALBO MI-
NORE, of *kleyne-witte Turkische boon*, wegens hare
rondheid van veele *Turkische erwete* geheeten. V.
PHASEOLUS AMERICANUS NIGER FLORE PHENI-
CEO, of *zwarte Americanaische boon*, met een als *bran-*
dend-roode zeer schoone verve, gantsch bevallig voort
't *Gezicht*; van veele genoemd *PIETHYNS-BOONEN*,
om dat de *Admiraal PIETER HEYN*, als hij in 't jaar
1628. de *Spaansche Zilver-Flot* had veroverd, de
zelve eerst uyt *America* in deeze Landen heeft ge-
bragt. Alle zijn ze van even de zelve *Bonswing* en
Waarneming.

Zij beminnen een goede, luchtige, op nieuws om-
gemeteene, niet alleen met oude twee-jarige, maar
ook met varfiche noch warme Paerdmist wel voor-
zietende grond; want deeze doed, door hare natuurli-
ke warmte, de *Boonen* wel voortkomen, en zeer
hoog opschieten: een luchtige, warme, wel ter Zon
gelegene plaats; en in 't eerst weynig, maar daar na
veel Water.

Blijven niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven, en *Vrucht*,
geeven in den *Herfst* een rijpe *Vrucht*, welke men in
hare *Schel* aan de *Struyk*, of zoo de tijd, door te veel
reegen, zulks niet wil toelaten, afgenomen zijnde alze
hare groenheid heeft verloren, op een luchtige plaats
binnens huys, laat droog worden.

Als men deeze *Vrucht* met de *Schel*, noch groen, waar-
wil gebruyken, moet men de zelve met de *Handen* af-
breken, zonder met een *Mes* daar aan te raken, ver-
mits men ondervonden heeft, dat het *Taer* aan de *Plant*
zelfs zeer schadelijk is.

Deeze *Gewassen* zijn teeder van aart, en vergaan ieder *Zaying* en
jaar door een *kleyne Rijs*, of van zelfs. Moeten der-
halven elk *Voortjaar*, niet eerder als een dag drie of vier
voor *May*, met een afgaende Maan, weer op nieuws
de aarde aanbevolen worden; nauwelijks een vinger-
breed diep gestoken, en met haar *Lapie* omslag, op
dat de daar uyt voortkomende *Wortel* te bequaam neer-
waarts schieten, en de *Boon* zelfs dies te lichter uyt de
aarde opkomen mogt. *Op dat dit te haastiger, en 't
wassen te voorspoediger mogt toegaan, hat men ge-
meenlijk de *Boonen*, welke men insteeken wil, twee
dagen te voeren in Water weyken. Deezer-wijs kon-
nen ze ieder jaar overvloedig worden *vermeengoud-*
digd.

Alzoo dit teeder *Gewas* 't vermogen niet heeft, *BijReking*
van

819 TURKSCHÉ BOONEN. CANARIZAAD. MUYZENKOORN. YDELE HAVER. 820

van stok-
ken.

van zich zelfs opwaarts te verheffen, zoo zou het langs de aarde heenen kruipen; ter dier oorzaak weynig vruchten dragen, en de zelve noch meest verrotten. Men moet'er derhalven hooge stokken, of sparren van twaalf of veertien voeten bij-steeken, zulker-wijs, dat vijf of zes der ingestokene Boonen langs ieder van de zelve kunnen opklimmen. Veele steecken deeze stokken, te gelijk met de inlegging der Boonen, in de aarde; en dan acht of tien Boonen aan elke stok, wijlze niet al te zamen opkomen.

Zwarte
Ameri-
caanische
boon.

DE PHASEOLUS NIGER AMERICANUS FLORE PHOENICE, of zwarte Americaanse boom, met een hooge roode Bloem, wil geerne gesteld zijn tegens een Muur; of Heyning, vermitsze groote hitte begeerd. Geeft anders altijd geen volkomen-rijpe vrucht; inzonderheyd niet in reegensachtige Zomers: zoo dat men ze dikmaal, noch groen zijnde, moet afplukken, en binnens huys ophangen, om daar langzaam te mogen droogen.

K R A C H T E N .

Aart.

TURKSche boon, of Phasoli Turcici, zijn een weynig, of in den eersten grad warm, en vochtig van aart.

Lust. l. 2.
enorr. 140.
Disgl. l. 2.
n. 130.

Groen zijnde, met de Schel; of buyten de zelve gekookt, en met Peterzelde gestoof, geeven een aangename kost voor elk; en ook goed voedsel aan het Ligchaam: maken een weeke Buij; drijven het water uit de Blaas af; verwekken lust om bij te slapen; en versterken de Maag.

De groene Boonen, of de Schellen, eer'er noch Boonen in zijn gegroeyd, worden van veele ingelegt, dat is, in Pekel, of in Edik en Zout bewaard. Dan in de Winter met gedroogde Peterzelde gestoof, en voor een gezonde spijs op Tafel gezet.

Durante
hijf. Plant.
fol. 179.

Rauw gegeeten, doenze braken; en hebben dan geen aangename smaak.

De bloemen, of de Boonen zelfs, gedistilleert, en zich daar mee gewasschen, reynigen 't Aangezicht; en maken een zuiver vel.

CCCLXXXIII HOOFDSTUK.

CANARIZAAD.

Namen, en
oorsprong.

Us in het Neederlandsch genoemd, om dat het voortijds, te zamen met wel-geleene Canari-vogeltjens, welke dit Zaad tot hare spijs gebruyken, uyt de Canarische Eylanden in deze onze Gewelsten is gebragt. Wordt in het Latijn geheeten PHALARIS: in het Hoogduysch CANARIENKRAUT: en in 't Italiaansch FALLARIDE, of FALARI.

Grond.

Deze Plant bemind van naturen een goede, zandige, luchtige, en met twee-jarige Paerdemist welgemelte grond: een opene, warme, bequaam ter Zon geleegene plaats, voor alle koude Noorde-winden genoegzaam beschut, en weynig Reegen. Blijft niet langer dan eene Zomer in 't leeven; geeft, laat in den Herfst, rijp Zaad, doch bij slegte jaren niet volkomen; en sterft dan van zelfs, of door een schielijk-overvallen- de Riep of Vorst.

Aanwin-
ning.

Moet derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert of April, na geleegentheyd van de bequaamheyd of onbequaamheyd des tijds, op nieuws weer gezayd worden, niet boven een stroobreedte diep, in een varsch-omgeworpene en gemelte aarde, warm ter Zon staande; zoo word het dies te eerder en te beter rijp: inzonderheyd, wanneer men de opgekome Planten voor de koude nagten des Voorjaars, ook voor heijge en schrale winden, met stroo een weynig dekt,

en voorts goede acht op de zelve neemt. Deezer-wijs kan men deeze voort bequaam genoeg aanwinnen en vermenigvuldigen.

K R A C H T E N .

HET Zap, uyt Canarizaad, of Phalaris, geparft; of het gestotene Zaad (zijnde een weynig warm van aart) met Wijn ingenomen, verdrijft de smerten, en de verstoptheyd van de Blaas. Is daarenboven goed tegens 't Graveel.

Het zelve Zaad verftrekt ook de Canari-vogelen tot een veldzame haar dienflige spijs.

CCCLXXXIV HOOFDSTUK.

MUYZENKOORN.

Iet alleen dus in 't Neederlandsch, maar Nemea, ook van veele Rooden DOLK genoemd. In 't Latijn geheeten PHOENIX, LOTIUM RUBRUM, HORDEUM MURINUM, en TRITICUM MURINUM: in het Hoogduysch BINTZENHELMER, of ook WALTROHR: in 't Fransch YVRAYE SAUVAGE; en in 't Italiaansch PHENICE, of ook GIOGLIO SALVATICO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; te weten:

I. Dit nu gemelde gemeene PHOENIX, of Muyzenkoorn. II. PHOENIX ALATA LUSITANICA, of Muyzenkoorn met Vleugelen uyt Portugal. Beyde zijn ze van eenereley Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt cygener aart een goede, luchtige, zandige, welgemelte grond: een opene, vrije, bequaam geleegene plaats, en weynig vochtigheyd.

Worden niet oud, maar blijven alleenlijk eene Zo-Aanwinmer in 't leeven. Geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad, en vergaan dan van zelfs, of door een koude Riep. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van April of Maert; weer op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Alleen hier door konnenze vernieuwd en vermenigvuldigd worden.

K R A C H T E N .

MUYzenkoorn, of Phœnix, gestoten, gepulveris seert, en met witte Wijn ingenomen, verwekt sol. 44. der Vrouwen Maandstonden: doch met roode Dief. 44. Wijn gebruykt, doedze de zelve ophouden, volgens 't 643. getuygenis van DIOSCORIDES. Steld daarenboven de luykloop, en het al te veel Wateren.

CCCLXXXV HOOFDSTUK.

YDELE HAVER.

N het Neederlandsch dus genoemd. Namen. In het Latijn geheeten BROMUS HERBA: BROMUS STERILIS, FESTUCAGO GAZÆ, ÆGILOPS ALTERA MATYTHIOL, en PHOENIX QUORUNDAM: in het Fransch AVERON; en in 't Italiaansch EGILOPA, en ORZO SALVATICO.

Zij bemind een goede, gemeene, luchtige, gemelte. Grond. te, en ongemelte grond: zoo wel een vrije, wel ter Zon geleegene, als een donkere of schaduwwachtige plaats. Kan, uyt eygener aart, weynig Water verdragen. Blijft niet meer dan eene Zomer in 't leeven, en vergaat tegens de Winter.

Als men 't Zaad van deeze Plant met een wassende Aanwin- Maan in Maert, niet diep gelegd, aan de aarde beveeld, ning.

Fff 2

200

zoo geeft teegens, of in den *Herfst*, volkomen rijp *Zaad*, en versterkt dan van zelfs. Doch het later ge-
zayde, of 't geen van zelfs voortkomt van het uyte-
vallene *Zaad* ('t welk dikmaal geschied) blijft zonder
eenige schade of ongeleghentheid de *Winter* over. *Bloeyd*
dan in de tweede volgende *Zomer*, en krijgt tijdelijk hare
regte volkomenheyd.

K R A C H T E N.

Aart. *Y* *Dels Haver*, of *Bromus herba*, is matig, of in
den eersten graad warm en droog; ook verteere-
nde en te zamentrekkende van aart.

Gal. lib. 6. De *Bladeren* gestoten, met Meel vermengt, en van
Simp. buyten opgelegd, verdriift en geneest de *hardigheyd* van
de *holle Zeeren*, komende aan de hoeken der *Oogen*;
welke men *Egilopes* noemt.

Math. 14. Het uytegeparfte *Zap* met een weynig *Zuyker* of
c. 134. *Honig* vermengt, en dus genuttigd, is goed teegens
den *Hoest*.

CCCLXXXVI HOOFDSTUK.

P H L O M O S.

Namen. *Ord*, mijns weetens noch in 't *Latijn*
noch in het *Neederlandsch*, met een
anderen als deezen naam genoemd;
doch in het *Italiaansch* geheeten
SUCHAMELE.

Wat voor een Plant. Is een *Plant*, gesteld tusschen het
VERBASCUM, of *Wollekruid*, en *LYCHNIS*, of *Je-*
metreken, anders *Christus Oog*: ter dier oorzaak van
zommige ook wel genoemd *WIT WOLLEKRUID*.

Twee bij- Hier van zijn mij in haren aart *twee* bijzondere voor-
sondere ten bekend geworden; te weeten:
soorten.

I. *PHLOMOS FLORE LUTEO PARVO*, of *Phlomos*
met een kleyn geel Bloem; anders *VERBASCUM*
MONTANUM MINUS, *kleyn Berg-Wollekruid*; welke
naam deeze soort, mijns oordeels, met regt mag voeren.

II. *PHLOMOS LYCHNITIS CLUSII FLORE LUTEO MA-*
gno, of *Phlomos met Bladeren*, op de manier van *Je-*
metreken, met een groote geel Bloem. Beyde zijn ze
van de zelve *Bouw*ing en *Waarmeening*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde,
met een weynig kleyn-geftoten *Steen-gruyt*; en twee-
jarige *Paerdmist* doormengt: een opene, vrije, war-
me, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats, en matige
vochtigheyd. Blijven zelden langer dan drie jaren in
't leeven. Worden lichtelijk, door te veel *koude Herfst-*
reegenen, of door een langdurige, of selle *Forst*, buy-
ten staande, beschadigd, en wechgenomen.

Hoe te be- Is derhalven geraadzaam, dat men van elke soort een
waren. *Plant* met een wassende *Maan* in een *Pot* steld, en de
zelve, gedurende de *Winter*, binnens huys, op een
luchtige plaats, droog bewaard. Niet voor in 't laatste
van *Maert*, of 't begin van *April*, mag men ze weer
buyten brengen, met een zoete *Reegen*.

Zij *bloeyen* in de tweed. *Zomer*, en geeven vol-
komen rijp *Zaad* in deeze koude *Landen*: 't welk met
een wassende *Maan* van *April*, niet boven een stroo-
breedte diep, weer in de aarde word gelegd. Alleenlijk
hier door konnen ze, zoo in andere als in deeze *Landen*,
vermeemigvuldigd worden.

Kleyn Het *VERBASCUM MONTANUM MINUS*, of *kleyn*
Berg-wit *Berg wit Wollekruid*, anders *PHLOMOS FLORE LU-*
Wolle- *TEO PARVO*, of *Phlomos met een kleyn geel Bloem*,
kruid. groeyd van naturen, uyt een teedere *Wortel*, twee voe-
ten, of daar ontrent hoog. Krijgt aan hare *Scheutjens*
rondachtige *Bladeren*, niet groot, ontrent eene vinger
breed, inwendig groen-verwig; met een *grijze ruyge*
wooligheyd boven bekleed, maar onder veel witter: dik-
achtig van aart, inwendig met vele ruygachtige en ter

Bladeren.

nauwer nood zichtbare *Aderen*, ook met kleyn *geaag-*
de randen voorzien.

Uyt der zelve voorste *Hert* schieten ronde *Steele* *Steele*.
voort; tay en buyzaam van aart; boven gemeenlijk
een weynig gekromd; gantich wit-ruyg, en met veele
Bladeren tot boven toe bekleed; wat langwerpiger als
de onderste, doch in 't opperste der *Steele* weer ron-
der; aan beyde de zijden regt teegens over malkander
zittende: ook in 't midden de *Steele* omhelzende.
Tusschen welke rondom de *Steele* langwerpige, kleyn
en gebladerde ruyge *Huytjens* te voorschijn komen;
waar uyt kleyn geel *Bloemtjens* spruyten. Als ze eyn-
delijk in haar zelve vergaan zijn, laten ze een langwer-
pig, kleyn, en zwart gehoekt *Zaadje* na. Zaad.

K R A C H T E N.

P *Phlomos*, of *wit Wollekruid*, is verdrogende en ver-
teerende van aart.

De *Bladeren* en *Bloemen* gestoten, in *Wijn* ge-
zoden, en op enige plaats des *Ligchaams* gelegd, trekt
uyt alles wat daar ingedrongen is door eenige onge-
leghentheid, 't zij *Doornen*, *Houtspintren*, of *Zeer*.
De zelve *Wijn* gedronken, en ook daar met ge-
gorgeld, is goed voor de *gezwollen der Keel*, en *A-*
mandelen.

De *Bladeren* gestoten, en paps-wijze op eenige ge-
brandhuyt gelegd, geneezen de zelve. Ded. l. 5. c. 29.

De *Oly* deezer *Bloemen*, gemaakt door veele *Infu-*
sen, stild zeer krachtig de zwaare smerten van het
Podagra en *Flersijn*: ook van de *Takken* of *Speenen*
aan 't *Fondament*.

CCCLXXXVII HOOFDSTUK.

P I M P I N E L.

 *O*o genoemd in het *Neederlandsch*, **Namen.**
van zommige ook wel *PIMPINEL*,
word in het *Latijn* geheeten *PIMPI-*
NELLA, *BIPINELLA*, en *SANGUISOR-*
BA: in het *Hoogduitsch* *BLUTKRAUT*,
BLUTWURTZ, en *WELSCH* *PIMPI-*
NELLE: in het *Fransch* *SANGUISORRE*; en in het
Italiaansch *SOLBASTRELLE*, en *PIMPINELLA*.

Hier van zijn mij in haren bekend geworden eenige *Agr* veran-
derlijke soorten. derlijke soorten.

I. *PIMPINELLA MAJOR INODORA*, of groote *Pimpi-*
nel zonder reuk. II. *MAJOR LUSITANICA*, of groo-
te Portugalsche Pimpinel. III. *MINOR HORTENSIS*
ODORATO, of *kleyn*, *gemeene*, *riekende Pimpinel*.

IV. *FLORE ALBO SPICATO*, of *Pimpinel met een witte*
geayde Bloem. V. *AGRIMONOIDES LUSITANICA*,
of *Portugalsche Pimpinel met Bladeren op de wijze van*
Agrimonie. VI. *SAXIFRAGA MAJOR*, of groote *Steen-*
brekende Pimpinel, ook wel genoemd *BEURENAERT*,
BEVERNEL, en GROOTE *STEENBREEK*. VII. *SAXI-*
FRAGA MINOR, of *kleyn Steenbrekende Pimpinel*. VIII.

PIMPINELLA SPINOSA CRITICA, of *steekende Pimpe-*
nel van Candien. Niet alle zijne van eenen de zelve
*Bouw*ing en *Waarmeening*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-
gemeste grond: een vrije, welgeleegene plaats, en
veel vochtigheyd. *Veeyen* zelden, en niet anders als
met goede warme *Zomers*, volkomen rijp *Zaap*. Blij-
ven lange jaren in 't leeven. Verdragen sterke *koude*,
en alle andere ongeleghentheden der *Winter* zonder
schade. Worden *vermeemigvuldigd* door haar *Zaad*; Aanwin-
't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* de
aarde, ruyem een stroobreed diep gelegd, aanbevoelen
moet worden. Anders komen ze ook dikmaal van zelfs
genoeg op door het uytgevallen. Dan noch worden
ze *aangevrommen* door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*,
die

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Grond.

Portugal-
sche Pim-
pincl.

die men op de genoemde tijd, en met de gemelde Maan van de oude afneemt, en verplant.

De *PIMPINELLA AGRIMONOIDES LUSITANICA*, of *Portugaleze Pimpinel*, met *Bladeren van Agrimonia*, doch met zoo groot, echter in gedaante en ruyheid de zelve niet zeer ongelijk, schiet uyt eygenaar aat nauwelijks tot de hoogte van twee Maatvoeten op. De onderfte *Bladeren* zitten gemeenelijk zeeven in getal aan beyde de zijden van hare regt-doorgaande *Steel*, meereendel twee en twee regt tegeens over malkander; voor nochts in een eyndigende; van welke de onderfte de kleynfte, de bovenfte de grootfte, doch alle hol en luchtig boven den anderen geteld; ovals-wijze, of langwerpig; een lid van een vinger, wat meer of minder lang, een vinger breed; aan de randen rondachtig gelijk als een *Zaag getand*; inwendig met een grootte *Ader*, en dan noch met vele kleyne *Adertjens* voorzien zijn.

Hoe waar
te nemen
in de Win-
ter.

Deze soort is teeder van aart, en moet de *sterke Vorst* deezer Landen niet verdragen. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een Pot gezayd of geplant zijnde, ook wel gewacht voor vele *Hersfreesgeenen*, in *October* binnens huys worden gebragt, op een lichte plaats, waar in niet gevourd word als alleenlijk bij vriezende Weer. Of, indien 't geschieden kan (vermits dit alderbest is) bewaard in een plaats zonder vuur, doch daar de *Vorst* niet kan indringen; en hier gedurende de gehele *Winter* onderhouden, allen voorzien met zeer weynig vochtigheid van onder. Niet voor in 't laatste van *Maert* mag menze weer buyten zetten: dan noch evenwel haar wel wachten en zorgvuldig dekken voor koude nagten, veel water, *hayrige* en *schrake Winden*. Kan niet anders als alleenlijk door haar *Zaad vermeerderd* worden.

Doornige
Pimpinel
van Can-
dia.

De PIMPINELLA SPINOSA CRETICA, of *Candiaanse doornige Pimpinel*, van de geleerde Heer CAROLUS CLUSIUS genoemd POTERIUM DALECHAMPTII, is het schoonste tot deederfste *Gras* van allen. Bemind een goede, gemeene, zandige aarde; doormengd met een weynig twee-jarige Paerdmist, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol van verrotte Boombladen: een opene, luchtige, vrije, zeer warme plaats, voor alle koude *Offen*- en *Noorde-winden* bewaard; ook matige vochtigheid.

Hoedanig
in de Win-
ter waar
te nee-
men,

Bloud wel in deeze Landen, doch geeft nyet eenig-
rijp Maas. Verdraep op geenerley wijze enige *Wint-
er-regenen*, *Vorß*, of andere ongelegentheeden der *Wint-
ter*. Word derhalven , met een waffende Maan van
April of May , in een Pot gezaayd of geplant zijnde , in
't laatste van *September* of begin van *October* (na ge-
legentheeyd van de bequaamheeyd of onbequaamheeyd
des tijds) de aarde boven droog zijnde geworden, bin-
nens huys ghefeld, op een lichte plaats, waar in niet
anders als bij vriezend Weer voor een kleynen tijd word
gevuurd : gedurende deeze *Winter-dagen* van onder-
voorzien met slegts een weynig lauwhoutgemaakt Regen-
water ; niet meer als een, of ten hoogften tweemaal ,
vermiszze geen nattigheeyd kan verdragen ; en niet voor
in den aanvang van *April*, met een aangename Lucht
en reegen, weer buyten gebracht. Dan noch evenwel
nauw gewagt en voorzichtig gedeekt voor koude nag-
ten, Sneeuwige vochten, hayne en schrale winden.
Want zoo wel in deeze als in de *Wintertijd* vergaet ze
lichtelijk door een kleyn verzuym, wegens hare teeder-
heeyd. Anders blijfzite, gelijk de aarde, gedurig
groeyn ; en verliest hare zoete kleyne *Bladerzjens* niet,
als door onderdom. Zie hier bij na het *Hoofdstuk* van
STEENBREEK.

K R A C H T E N.

Fernel. l.
Meth.
Med.

P*Impinel* is verwarmende en verdrogende in den
tweeden graad; ook te zamentrekkende en een
weynig verkoelende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het *Diets. l. 4.*
Zap, anders ook t' *Paeder* der gedroogde *Bladeren* met 34.
Wijn ingenomen, of ook van buyten, met de gekneuf-
te *Bladeren* op de *Wonden* gelegd; of met het *Zap*, of
de gemelde Wijn, de zelve gewasschen, geneezt zeer
gelukkig en voorspoedig. Steemt ook t' *Bleeden*, zoo
uit deezze gekneufte, als uit andere deelen des *Lig-*
chaams. Verterkt het *Hert*, verwekt een *vrolyk Ge-*
moed: doed de *Bloedgang*, de *Buykzap*, en der *Vrou-*
wen overvloedige *Aansdonden* ophouden: desgelijks *fol. 35r.*
het *Bloedspuwen* en *Bloedpissen*, als men van de gemel-
de Wijn drinkt, of de *Bladeren* in *Spijzen* eet. Is daer-
enboven goet voor de *bevoog* en *Klopping* des *Hertens*;
voor t' *Graveel*; voor de *gebreken* der *Lecver*, *hinz*;
Koortzen, alleley *veraf*, en de *Pelt*. *Trag. l. 1.*
c. 156.

De Bladeren gestoten en gelegd op de Wondem der Fab. Col.
Hand, door een Mes gesneden, heelen de zelve ten vol- lib. min.
len, zonder iet anders daar bij te doen. cogn. stirp.

6. 37.
Caméar.
L. 4. c. 52.

CCCLXXXVIII HOOFDSTUK.

W E E G B R ' E E.

P En welbekend Gewas, in het Neder-
landsch dus genoemd; maar ook wel
in sommige WEGE-BLAD geheeten;
in het Luyse PLANTAIN; in het
Hoogduysch WEGRICH, of WEGE-
RICH, ook SCHAFFENZ; in het
Fransch PLANTAIN; in het Italiaansch PIANTAGI-
NE, PIANTANA, PEVACCIOTOLA, en CENTINER-
RIA.

Hier van zijn mij in haren aart veel veranderlijke Veel veranderlijke
soorten bekend; namelijk:

I. PLANTAGO VULGARIS LATIFOLIA, of *gemeen* Soort.
Weegbree met breeds *Bladeren*. II. LATIFOLIA
MEDIA, of *middel-soort* van *Weegbree* met breeds *Bladeren*. III. LATIFOLIA ROSA FLORIS EWANSO, of
breed-bladerige Weegbree met een *platte, Ros-wijze* *nyl-*
gespannen Bloem. IV. LATIFOLIA FLORE SPICATO,
of *breed-bladerige Weegbree* met een *geayde Bloem*. V.
ALOPECUROIDES HISPANICA, of *Spaanische Weegbree*
met een *Bloem* als een *Vosselaar*. VI. QUINQUE NERVIA,
of *Weegblad* met *vijf* *doorlopende Aderen*. VII. A-
QUATICA LATIFOLIA, of *breed-bladerige Water-Weeg-*
bree. VIII. AQUATICA MINOR ANGUSTIFOLIA, of *kleine smal-*
gebladerde Weegbree, *groeijende in Water-*
achtigste plaatsen. IX. MARINA, of *Zee-Weegbree*,
voorkomende in zoute plaatsen. X. CORONOPIDES
LUSITANICA, of *Portugaleische Weegbree*, met een *ge-*
daante van Hartshoorn. XI. CORONOPIDES LUSI-
TANICA FOLIS TENUISSIMIS DISSECTIS, of *Weeg-*
bree met een *gedaente van Hartshoorn*, en *dun gefe-*
delde Bladeren *wey Portugal*. XII. PLANTAGO AN-
GUSTIFOLIA HIRSUTA CORONOPIDES LUSITANICA, of *ruwe*
en smalgebladerde Weegbree *wey Portugal*, met
de zelve gedaante, en *dan noch meer andere*; onnodig
al te *zamen hier op te tellen*. Niet alle zijn *van even*
de zelve Bonning en Waarneming.

Zij beminnen nochtans al te zamen een gemeene, ^{Gron-}
liever zander, gemelte, als andere ongemelte grond:
een vrije, warme, en ook een schaduwachtige plaats;
met tamelijk veel Water. Vergaen niet haest, maar
blijven eenige jaren in 't leven. Verdragen fterke kou-
de des *Winters*, zonder groote ongleegentheyd. Geven
ook gemeeneelich eer jaer raad: 't welk men in
't *Voerjaar*, met een wadende Maan van *Maert* of *Asswin-*
April in de aerde kan leggen. Doch komen, door ^{ning-}
het uytervalfe, van zellis geuoeg voort. Hier door
Effe 2. kon-

konnenze overvloedig *vermenigvuldigd* worden: gelijk ook noch door hare aangegroeyde *jongen*.

De PLANTAGO CORONOPOIDES LUSITANICA, of *Portugalsche Weegbree* met een gedaante van *Hartshoorn*: en ANGUSTIFOLIA HIRSUTA CORONOPOIDES LUSITANICA, of *ruyge smal-gebladerde Portugalsche Weegbree*, ook met een gedaante van *Hartshoorn*, zijn teederder dan eenige der andere van aart. Verdragen ongeerne veele zoo *koude Herfst* als andere *warme reegenen*; vernitsze door zelve zoo wel, als door een felle *Vorst*, van 't leeven worden beroofd.

Moeten derhalven, in een Pot gesteld, 's *Winters* binnens huys worden gebragt op een luchtige plaats, zonder vuur; droog gehouden zijnde, en dus wel bewaard. In het laatste van *Maert* brengt menze weer buyten, en men wachtze zorgvuldig voor te veel *nattigheid*; delfelijks voor *koude nachten*, en *huyrige winden*.

Konnen ook niet, gelijk de gemelde andere soorten, *aangewonnen* worden door hare *jonge Schenten*, maar alleen door *Zaad*, op de genoemde tijd en Maan deaarde aanbeyden.

K R A C H T E N.

Galen. lib. Simp. Med. 6. **W**EEGBREE, of *Plantago*, is verdroogende en verkoelende van aart, tot in den tweeden graad.

Fuch. lib. Pl. c. 11. Dod. l. 4. c. 23. In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, of het uytgeparfite *Zap* met *Wijn* ingenomen; of de *Bladeren* zelfs in spijs gegeten, stillt de *roode*- en andere *Buikloop*, de *Bloedpauwing*, en 't *Bloedpijfen*. Doet ophouden het *Braken*. Is goed tegens den loop der *Zinkingen*, de *Pest*, allerley inwendige brand: voor de *uytgerende Menschen*; de *bleynen des Mond*s; de *beeten der dulle Honden*, de *heete zuveeringen van Mond* en *Keel*; het *bloeden van 't Tandvlesch*; en de *zwelling van de Nieren* en de *Blaas*.

Diof. l. 2. c. 153. Egin. l. 7. c. 3. Het *Zap* in de *Ooren* en *Oogen* gedaan, neemt 't de pijn en brand van wech. Verkoeld ook de *verbrandheyd*, en doodt de *Wormen*; 's morgens nuchteren een Leelpol vol daar van ingenomen. In onzuivere en heete *Zeeven* en *Zuieren*, oude en varfche *Wonden*, lopende *Gaten*, en op de *Schurfscheyd* gedaan, of de gestotene *Bladeren* daar opgelegd, doet veel goeds ontrent deeze qualen.

Serap. lib. de Temp. Simp. c. 23. Het *Zaad*, zijnde fijn van deelen, gestoten, en met eenig *Nat*, of *Rhijnsche Wijn* ingenomen, verdrijft de *smerten van de Liever* en *Nieren*.

CCCLXXXIX HOOFDSTUK.

L A G E ZEE-ERWETEN.

Namen.

It aardig, kleyn, en op der aarden leggend *Gewas* voerd deezen naam in 't *Nederlandsch*. Word in 't *Latijn* geheeten PISUM MARINUM ANGULOSUM PERPETUUM: in 't *Franfch* POIS DE LA MER; en in 't *Italiaansch* BISO, of PISELLI DI MARE.

Grond.

Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige *Paerdemilt* matig voorzien: een warme, luchtige, welgeleene plaats; en tamelijk veel *Water*. Blijft lange jaren in 't leeven; *bloeyd* ieder *Zomer* zeer schoon, en geeft in alles volkomen rijk *Zaad*.

Hoe waar te nemen.

Kan, buyten gezet zijnde, niet meer dan een, of op 't hoogste twee jaren, de felle *koude* der *Winter* verdragen; vernitsze daar door al quinnende versterf. Moet derhalven, met een wassende Maan van *Maert*

in een Pot, 't zij gezaayd, 't zij geplant geworden, in de *Winter* op een goede warme plaats binnens huys gezet zijn; digt bij den *Oven*, of ook verre daar van daan: van boven met matig *Reegenwater* begooten: daar na in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na geleegentheyd dat het *Weer* zich aanfeld, met een goede *Lucht* en aangename *Reegen* weer buyten gebragt.

Kan niet alleen *aangewonnen* worden door haar *Zaad*, *Aanwin-* 't welk met een wassende Maan van *Maert* of *April*, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn; maar ook door aangewassene *jonge Wortelen*, welke men op de zelve tijd van de oude afneemt, en verplant. Zie hier bij na het *Hoofdstuk* van de *WITZEN*, of *WIKKEN*.

Deze *Plant* schiet vroeg in ieder *Voorjaar* uyt hare *Wortel*. teedere, ronde, bruyne-*verwige*, met zommige *Knaap-* *jen* voorziene, en de aarde doorborende *Wortelijens*; ontrent vier vingerenbreedte hooge, en als driehoekig gedrayde *kluchtfuge Steeltjen*, om harer teederheids wil *Kluchtfuge* niet opstaande, maar gemeenlijk neerwaarts leggende: *Steeltjen*, uyt welker beyde zijden, tusschen twee kleyne, voor spits-toegande *Bladerijens*, op de wijze der gemeene *Peulen*, of *Poelen*, daar na *Steeltjen* voortkomen, voor ook met eenige weynige omflingerende *draadjens* voorzien: aan welke de *Bladeren* digt op den anderen, en *Bladeren*. niet regt tegens over malkander zitten. Deeze zijn *Ovvals-wijze* rond; de grootste nauwelijks een vingerlid lang; en 't kleinste vinger breed: hard, stijfsstaande, dik van substantie, donker-groen van verve, slegt aan de randen, en in 't midden met een dunne regt-doorgaande *Ader* begaaf; waar uyt veele zeer teedere andere, opwaarts tot aan de kanten uytfluerende, voortvloeyen.

Tusschen deeze *Bladeren* spruyten *Steeltjen* uyt, niet *Bloemen*. veel in getal, voor aan voorzien met zes, zeeven, agt, of meer digt bij elkander gevoegde *Bloemen*; achter rond en smal; tamelijk lang; voor open staande, en aangenaam-paarsch van verve; welke lang duren; en daar na afgevallen zijnde, achter laten ronde *Peulijens*, een lid van een vinger lang, van binnen vervuld met rondachtige bruyne-*verwige Erwtijens*.

K R A C H T E N.

LAGE ZEE-ERWETEN, of *Pisum Marina*, zijn matig Gebruikt vocht van aart, en koud in den eersten graad.

In *Water* gekookt, en met *Melk*, of *Vleesch-deezer* nat gegeten, zijnze aangenaam van de *Maag*. *Gee. Plant.* ven ook aan het *Ligchaam* goed voedsel, en reynigen de *Borft*.

Gestoten, en met *Garstenmeel* vermengt, verzachtenze de *smerten* van allerley *Gezwellen*.

CCCXC HOOFDSTUK.

P O L I U M.

Yns weetens in het *Nederlandsch* en *Namen*:

Latijn met geen anderen als deezen naam genoemd, na het *Grieksche* woord ΠΙΣΙΟΝ; 't welk berekend een *witte zwelligheyd*, met welke deeze *Plant* is bekleed: de *Italianen* zeg-

gen *POLIO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *Zes* eenige aardige, bezienwaardige veranderlijke soorten; delfcheyden. namentlijk:

I. *POLIMUM MONTANUM MINUS FLORE ALBO*, of *Kleyn Berg-Polium* met een *witte Bloem*. II. *MONTANUM MAJUS FLORE ALBO*, of groot *Berg-Polium* met een *witte Bloem*. III. *MONTANUM MAJUS CANDIDUM FLORE LUTO*, of groot *wit Berg-Polium* met een *geele Bloem*. IV. *MONTANUM ROSMARINI FOLIO*, of *Berg-Polium* met *Bladeren van Rosmarijn*. V. *RE-*

PENS

PEN'S TENUFOLIUM, of *kruispand Polium met teedere Bladeren*. VI. POLIUM GNAPHALOIDES TOMENTOSUM, of *Polium met witte zeer wollige Bladeren*; en *bloemen als Gnaphalium*. Meest al te zamen zijn ze van de zelve *Bewijzing en Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen uyt eygener aart, een goede, zandige, gemeene grond, met een weynig twee-jarige kleyn-gewreene Paerdemist, en 't Mol der verrotte Boom-bladeren doormengd: een opene; warme, wel ter Zon geleegene plaats, en niet veel vochtigheid. Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. *Bloeyen* ook zeer aardig ieder *Zomer*; doch geeven in deeze Gewesten zelden, ten zij bij drooge zeer warme jaren, volkomen rijp *Zaad*. Konnen ook de ongematigde *Herfstreegenen* en de *Winter-koude* niet wel verdragen.

Zaad. Word derhalven zeer goed bevonden, dat men haar, met een wassende Maan van *April* in Potten; niet hoven een stroobreed diep, gezaayd, of ook geplant zijnde, in 't begin van *Oktober* droog binnens huys brengt, op een luchtige bequame plaats, waar in gantich niet, of alleenlijk bij felle *Vorst* word gevuurd. Gedurende deeze tijd mag menze niet meer als een, of ten hoogften tweemaal van boven begieten met slegts een weynig lauw Reegenwater; wijlze anders lichtelijk zouden verrotten; en niet voor in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na gelegentheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, met een zoete Lucht en aangename Reegen weer buyten stellen.

Aanwining. Zij geeven, gelijk alreeds gezegt is, in onze Landen zelden eenig *Zaad*. Konnen evenwel *aangevoenen* worden door hare aangewassene *jonge Schenken*, welke men in de aarde legt; of met een Pennemes in *April* ten halven, gelijk men de *Angelenen* doet, voorzichtig insnijdt, en met aarde dekt: daar na, *Wortelen* bekomen hebbende, van de *oude afneemt*, en met een wassende Maan der genoemde Maand in Potten verplant.

Het POLIUM GNAPHALOIDES TOMENTOSUM, of *Polium met witte zeer wollige Bladeren*, en *bloemen als Gnaphalium*, bemind een goede, luchtige, holle aarde, voorzien met het grootste deel Zee-zand, en een weynig twee-jarige Paerdemist; een opene, warme, welter Zon geleegene plaats, en niet veel Water. *Bloeyd* wel ieder jaar, doch geeft bij ons noyt eenig volkomen rijp *Zaad*.

Is teeder van aart; van een schoone aanschouwing, verciert met zeer aardige, ruige, voor spits toe gaande, op een aangename en wonderlijke wijze gestelde *Bladertjens*. De zelve rusten op geen *Steltjens*, maar zijn zoo dicht om en aan hare van naturen kromgebogene, en houtachtige *Steel* geplaatst, dat men de zelve niet kan zien. Zijn daar alderbreedst, en voor spits toe gaande. In 't aanraken zacht; geheellijk bekleed met een *ruige witte wolligheid*; bitter en scharp van smaak; aan de kanten zachters *ingezaaigd*; en in het midden met geen zichtbare *Adertjens*, maar wel met een kleyn *Ruggetje* voorzien.

Bloemen. Tusschen welke verscheyden ronde, regt-opstaande witte *Steltjens*, een halve hand; wat min of meer lang, opschieten; voorzien met veele *Bladertjens*; en in 't bovenste met geelverwige, langdurende *Bloemtjens*, bestaande uyt veele *Draadtjens*, en beslooten in kleyne ronde *Knooppens*, op de wijze van Gnaphalium. Waar in (in heete Landen) tusschen eenige ruygheid het *Zaad* word gevonden; zijnde zeer teeder, week, geelachtig van verve; en lichtelijk van de wind wech gedreeven wordende.

Zaad. Op geenley wijze kan deeze soort verdragen enige koude *Herfstreegenen*, of *Vorst*. Moet derhalven (even gelijk de vorige) droog zijnde, binnens huys worden gebracht, op een zeer luchtige plaats: onderhouden met weynig vochtigheid; nauw gewagt, zoo wel voor 't vuur, als voor een indringende *Vorst*. Niet

voor in 't begin van *April* mag menze weer buyten stellen, met een aangename Reegen, en Lucht; dan noch wel bewaren en voorzichtig dekken voor *koude nachten*, veel *vochtigheid*, en *hayrige* of *schrake winden*.

Men kan haar op geen andere wijze, in bnze Gewest, *Aanwilt* *vernienwen* en *aangueken*, dan alleenlijk door haar uyt warme Landen bekomen *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *May* niet diep in een Pot word gezaayd: gantich warm gesteld; en niet veel begoten moet zijn.

KRACHTEN.

Polium is verwarmende in den tweeden, verdroogende tot in 't begin van den derden graad: ook openende, insnijdende, dunmakende, en afroegende van aart.

In Wijn gekookt, en daar van 's morgens nuchteren gedronken, of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijngebruikt, maakt een week *Ligchaam*; opendende *verstoptheid des Ingewands*: is goed voor de *Maan-Geel-*, *Milt-* en *Water-zuchtige*: verwekt der Vrouwen *Maandstonden*: doet gemakkelijk *Wateren*: geneest de *steeken* en *beeren* der *Slangen* en *Adderen*.

De groene *Bladeren* gekneust; dan gelegd op *Wonden* en *quade Zeeren*, heelen de zelve.

Op 't vuur gebrand, verdrijven door de *rook* en *reuk* de *Slangen* uyt een huys. Het zelve geschied, als men *Polium* in een kamer ophangd.

CCCXCI HOOFDSTUK.

KRUYSBLOEM.

N het *Neederlandsch* dus geheeten, Namen.

word in het *Latijn* genoemd *FLOS AMBERVALIS*, of *POLYGALA*: in het *Hoogduysch* *CREUTZBLUME*: in het *Italijsch* *POLIGALIA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend Agt onderfcheydenen soorten; als:

I. *POLYGALA VULGARIS FLORE PURPUREA*, of gemeent *Kruysbloem* van een *purpure conleur*. II. *FLORE CERULEA*, of *blauwe Kruysbloem*. III. *FLORE CARNEA*, of *lijf-verwige Kruysbloem*. IV. *FLORE CCRULEA*, of *kruispande Kruysbloem* van een *blauwe verswe*. VI. *VALENTINA FRUTICESCENS MAJOR CLUSA*, of *groot struvel Kruysbloem* van *Valentien*, aantekend van den hoog-geleerden Heer *CAROLUS CLUSIUS*. VII. *VALENTINA FRUTICESCENS MINOR*, of *kleyne heesterige Kruysbloem* van *Valentien* in *Spanje*. VIII. *POLYGALA FRUTICESCENS RUTÆ FOLIO*, of *struvel Kruysbloem* met *Bladeren* van *Wijnruyt*. Niet alle zijn ze van eenen de zelve *Bewijzing en Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een zandige, gemeene, Grond: zoo wel een slegte, als met een weynig twee-jarige Paerdemist voorziene grond: een vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats, en matige vochtigheid. Vergaan niet haast, maar blijven lange jaren in 't leeven. Geeven gemeenelick ieder *Zomer*, bijzonderlijk met goede jaars-tijden, volkomen rijp *Zaad*. Verdragen sterke *Winter-koude*, en alle andere ongeleegentheden des tijds, zonder schade; doch verliezen dan hare *Bladeren*, behalven het *POLYGALA REPENS FLORE CERULEA*, of *kruispande blauwe Kruysbloem*.

Het *POLYGALA VALENTINA MAJOR ET MINOR*, *Groote* en *kleine heester-achtige Kruysbloem* van *Valentien*; desgelijks *FRUTICESCENS RUTÆ FOLIO*, of *achtige struvelige Kruysbloem* met *Bladeren* als *Wijnruyt*, blijven altijd groen, en verliezen noyt al hare *Bladeren*.

Gal. l. 8.
Simp. Med.

Disf. l. 3.
Apul. hist.
Plant. c. 57.
Ruell. l. 3.
c. 60.

Durantes
hist. Plant.
fol. 369.

Car. Claf.
rar. Plant.
hist. lib. 1.
fol. 98.

bloem, &c.
ten

ten zij door ouderdom. Zijn teederder van aart dan de andere. Konnen, buyten staande, de Winterkoude deezer Landen, ook geen sterke winden; verdragen.

Hoe in de Winter wint te nemen.

Worden derhalven, in Potten verplant, of met een wassende Maan van April daar in gezayd zijnde, in 't begin van October binnens huys gebragt, op een plaats, waar in niet anders als bij vriezende Weer word gevuurd: met weynig lauwigemaakte Reegenwaterfche vochtigheyd onderhouden; en niet voor in den aanvang van April, met een donkere Lucht en aangenaam Weer, wederom buyten de Zonnestralen voorgefeld. Dan noch teevenwel voorzichtig gewagt en gedeckt voor koude nagten, hayrige en febrile winden.

Aanwinning.

Konnen ook alle niet wel aangewonnen en vermenigvuldigd worden, als alleenlijk door haar Zaad; 't welk met een wassende Maan van April, niet diep in een Pot gelegd, de aarde moet aanbevelen zijn.

K R A C H T E N .

Fig. 1. 7.
c. 3.

Kruyblom, of *Flos Ambrnalis*, is warm en vocht van aart, ook een weynig te zamentrekkende.

Disf. 1. 4.
c. 14.

In Wijn of Bier gekookt, en daar van gedronken, vermeerdert de Melk in der Vrouwen Borften.

CCCXCII HOOFDSTUK.

DUYSENDKNOP.

Namen.

Us genoemd in het *Neederlandsch*, word in 't *Latijn* geheeten *Polygonum*, of ook wel *PROSERPINA*, om dat het bij deraarden krypt. In 't *Italiaansch* *POLICONO*, *CORREGGIOLA*, en *CENTONODI*.

Agt genoegzaam veranderlijke, aardige, bezienswaardige foorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden agt genoegzaam veranderlijke, aardige, en bezienswaardige foorten; namentlijk.

I. *Polygonum vulgare*, of *gemeene Duyzendknop*. II. *Montanum minus candidum rotundifolium*, of *kleyne witte Berg-Duyzendknop*, met *ronde Bladertjens*. III. *Montanum minus candidum longifolium*, of *kleyn witachtig Berg-Duyzendknop met lange Bladeren*. IV. *Marinum Lusitanicum*, of *Zee-Duyzendknop uit Portugal*. V. *Polygonum argenteum latifolium*, of *breed-bladerige Duyzendknop, met Zilveren Bladertjens; rondom de Knopjens van hare kleyne, en van binnen als met geele Vezelingen verciarde Bloemtjens*, van een zeer schoone aanbouwing. VI. *Argenteum angustifolium*, of *smalgebladerde Zilveren Duyzendknop*. VII. *Argenteum rotundifolium*, of *witte gelijk als Zilveren Duyzendknop met ronde Bladertjens*. VIII. *Polygonum elegans argenteum montis libani*, of *schoone, Zilver-verwige Duyzendknop van den Berg Libanus*. Niet alle zijn ze van even de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Wat voor een grond zij beminnen.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren, doormengt; een luchtige, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en niet te veel vochtigheyd. Blijven zelden langer dan eene Zomer in 't leven. Geeven tegeens de Winter volkomen rijp Zaad, en vergaan daar mee; te weeten, het *Polygonum marinum Lusitanicum*, *Portugalsche Zee-Duyzendknop*; *Montanum minus candidum flore rotundifolium*, et *longifolium*, *kleyne witte Berg-Duyzendknop met ronde, en ook met lange Bladertjens*.

Aanwinning.

Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, weer op nieuws gezayd zijn. Ko-

men anders ook dikmaal, door 't uytgevallene Zaad, van zelfs genoeg op: waar door ze dan rijkelijk konnen vermenigvuldigd worden.

Het *Polygonum argenteum latifolium*, of *Breed-bladerige Zilveren Duyzendknop*, waar van de *Bladeren* ontrent een half vingerlid lang, een stroobreed zijn, zonder eenige *Aderen*; dikachtig van substantie, voor breedst; uyt den groenen blauwachtig van verwe, zittende aan hare meeningvuldige, ronde, uyt een witte *Wortel* haren oorsprong neemende, en op de zachte kruypende *Takjens*, in 't eerste teegens overmalkander; daar na onordentelijk gesteld: *Argenteum angustifolium*, of *smalgebladerde Zilveren Duyzendknop*; welkers *Bladeren* wel zoo lang, doch de helft smaller zijn: *Argenteum rotundifolium*, of *Zilveren Duyzendknop met ronde Bladeren*, zijnde van al de andere foorten de kleynste en kortste, doch ook twee en twee tegeens over malkander aan hare *Steltjens* staande: En *Elegans argenteum montis libani*, of *schoon-zilver-verwige Duyzendknop van den Berg Libanus*; waar van de *Bladeren* ook rond, doch veel grooter en meeningvuldiger, ook dicht boven malkander aan hare *Stelen* gevoegd, en daar onder veel langwerpig, of ovals-wijze ronde gezien worden, zijn veel teederder van aart, en konnen de *Winterfche* ongelegenheeden niet wel uytgaan.

Hoe waar te nemen; en meer als twee of drie in opgekomen zijn: op een warmte plaats gesteld, of zouden geen volkomen Zaad konnen voortbrengen: en 's *Winters* binnens huys gebragt op een luchtige plaats; droog gehouden, en in April weer buyten gezet. Zoo geeven ze in de tweede Zomer genoeg en zeer goed Zaad.

Het *Polygonum vulgare*, of *gemeene Duyzendknop*, kan, buyten staande, de selle *Winter-koude* verdragen. Geeft in 't tweede jaar volkomen rijp Zaad, en versterft daar mee. Blijft echter zomtijds wel de derde Zomer noch in 't leven.

K R A C H T E N .

Het *Polygonum vulgare*, of *gemeene Duyzendknop*, is koud en droog in den tweeden graad; ook een weynig te zamentrekkende van aart.

In roode Wijn gekookt, en 's morgens daarvan van *Lust*. 1. 4. gedronken; of het daar uytgeparfste Zap met Wijn *enarr.* 4. ingenomen; of ook een *Drachma* van het Poeder der gedroogde *Bladeren* met roode Wijn gebruykt, verkoeld alle hitzige invandige deelen des Ligchaams. *Disf.* 1. 4. Doed ophouden de *Bloedspijging*, de *Roodloop*, en *c. 4.* der Vrouwen overvloedige *Maandstonden*. Drijft de *Steen* en 't *Graveel* af. Dood de *Wormen*. Geneest *Med.* de *Druppels*; de beet en steeken der *Slangen*; *Galen* 1. 8. de voortkruypende *Zieren*; het *Sprenkewur*; de *Roodgrond*; de *Ros*; de *beste Gezwellen*, en alle *varfche Wonden*. Eeven 't zelve verrigten ook de *Bladeren*, of 't Poeder daar van gemaakt; op de verzeering gelegd zijnde.

Het Zap van deeze *Duyzendknop* warm in de *Ooren* gedaan, heeld de *Oor-zweren*. 't Zelve Zap vermengt met Oly van *Roozen*, verdrijft de pijn der *Zijde*, als men de plaats, daar men de smert gevoeld, dikmaal daar mee bestrijkt. In de *Nieuw* gedaan, doet het *Bloeden* uyt de *Nengaten* ophouden: neemt ook wech de *zweren* van het *Tandvlesch*.

Het geheele *Kruyd* gedistilleert in Water, of in Wijn, en dan dit Nat de *Oogen* toegepast, neemt 'er de *Schellen* of *Vliezen* van wech. Maakt daarenboven een *klaar* en *helder Vel*, daar mee gewasschen zijnde.

Het Zaad van *Duyzendknop* gestoten, dan daar van *Ench* 1. 3. drie *Drachmen* met Wijn ingenomen, verwekt een open *c. 237.* *Ligchaam*; doet gemakkelijk *Wateren*, en jaagt de *Steen* der *Nieren* uyt.

P. latifolium, P. latifolium, P. latifolium

PRINCEPS ARGENTUM LATIFOLIUM

P. latifolium, P. latifolium, P. latifolium

CCCCXIII HOOFDSTUK.

SALOMONSZEEGEL.

Naam; en
oorsprong.

An een ieder dus in t' *Nederlandsch*, en, mijns weetens, met geen en anderen naam in deeze *Taal* genoemd. Word in t' *Latijn* geheeten *POLYGONATUM*, of ook *SIGILLUM SALAMONIS*, ter oorzaak van de teekenen, *Zeegeels*-wijze in hare *Wortelen* gedrukt. In het *Hoogduitsch* *WEISZWURTZ*: in het *Fransch* *SEAN* DE *SALOMON*, *SIGNET* DE *SALOMON*, en *GINULIERE*, of *GENICULIERE*: in het *Italiaansch* *POLYGONATO*, *FRASINELLA*, *GINOCCHIETTO*, en *RADICE COSI NOMATA*.

Ses
verander-
lijke foot-
ten.

Hier van zijn mij in haren *as* veranderlijke soorten bekend geworden, als:

Salomons-
zeegel met
een dubbe-
le Bloem.

I. *POLYGONATUM VULGARE*, of *gemeene Salomonszeegel*. II. *ELLEBORI ALBI FOLIS*, of *Salomonszeegel met Bladeren van wit Nieskruid*. III. *RAMOSUM*, of *Salomonszeegel met Takken*. IV. *FLORE PLENO*, of *Salomonszeegel met een dubbele Bloem*; van binnen gantscheijk met groenachtige *Bladerijens* gevuld, eenzijdig teegens over de *Bladeren* aan hare regt om hoog staande, rondachtige, ook een weynig hoekachtige *Stelen*; niet veelvoudig bij malkander, maar een alleen afzonderlijk boven den anderen gesteld, voortkomende; van welke de onderste de grootste, de bovenste de kleynste zijn. De *Bladeren*, gelijk ook de *Wortelen*, zijn in grootte die van de *gemeene*, of der andere soorten niet ongelijk, behalven dat ze wat smalter vallen; voor wel zoo spits zijn, en geheel eenzijdig twee en twee teegens malkander stijf opwaarts staan, gelijk in de bijgaande *FIGUUR* klaar genoeg vertoond word. V. *VIRGINIANUM FLORE ALBO SPICATO*, of *Virginiaanische Salomonszeegel met een witte geayde Bloem*, ruym een lid van een vinger lang; ook uyt vele digt bij malkander gestelde *Bloemte* te zaamgevoegd; bestaande uyt zes smalle, geheel witte, voor stomp-rond toegande *Bladerijens*. Eenige dagen lang duren ze. Komen voort regt uyt de bovenste punten der ronde *Stelen*; de *Bladeren* aan beyde de zijden der zelve gesteld, doch niet regt teegens over malkander. Zijn twee vingeren, ook wel een duym, breed, en zes vingeren lang; voor met breedachtige spitsze punten, en met regte *Aderen*, loopende door t' geheele *Blad* gelijk als gestreep. VI. *POLYGONATUM ANGUSTIFOLIUM*, of *Salomonszeegel met smalle Bladeren*. Alle zijne van de zelve *Bouwing* en *Waarneming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, *gemeene*, zoo wel zandige, als andere, doch bequameijk gemestte grond: een luchtige, wel ter Zon geleegene; ook een schaduwachtige plaats, en veel Water. *Bloeyen* vroeg in t' *Voorjaar*; en krijgen in t' laatste van *Julius* volkomen rijp *Zaad*; behalven het *POLYGONATUM VIRGINIANUM FLORE ALBO SPICATO*, of *Virginiaanische Salomonszeegel met een witte geayde Bloem*: welke soort in deeze onze Gewesten noyt zijne regte volkomenheid genieten kan.

Aanwin-
ning.

Hard van natuur zijn ze, zoo dat ze felle *koude*, en alle andere ongelegenheeden des tijds kunnen uytstaen, zonder veel schade. De *aanwinning* en *vermenigvuldiging* geschied, niet alleenlijk door haar *Zaad*, t' welk met een wassende Maan van *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, in de aarde word gelegd; maar ook door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; die men op de zelve tijd van de *oude* afneemt en verplant. Teegens de *Winter* laten ze al hare *Bladeren* vallen.

K R A C H T E N.

Salomonszeegel, of *Polygonatum*, is warm en droog Aart. in den eersten graad, ook afvagende, en te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, en 's morgens daar van nuchte. *Durantes* ren gedronken; of een *Drachma* van het *Poeder* der *leijf. Plant.* gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, reynigt het *fol. 193.* Ligchaam van alle *teye Flaymen* en *stijmerige vochtig.* *Ganser. l. 4.* heeden. Doed der *Vrouwen Maandhonden* voortkomen: drijft het Water van de *Blaas*, desgelijks het *Gravvel* uyt. Stild daarenboven, en jaagt wech het *geronnen* *Bloed* van de inwendige deelen des *Ligchaams*.

De *Wortelen* geconfsijt, en een tijd lang dagelijks daar *Disf. l. 4.* van geeteen, doen ophouden de *witte Vloeden* der *c. 6.* *Vrouwen*-perloonen. De zelve gestoten, en dan gelegd *Dod. l. 11.* op de *Wonden*, ook op *blauw-gestote* of *geslagene* *plaat.* *Galen. lib.* *zen*; desgelijks op de *Sproetelen* des *Aangesichts*, *genec.* *Simp. 8.* *zen* de zelve, en neemzen ze wech.

Zeltien *Zaad-beziet* ingenomen, *openen t' Ligchaam* van onder en boven.

De *Wortelen* in Wijn gedissillceert, en daar mee gewaf. *Matth l. 4.* *schen*, verstrekt de *Vrouwen* voor een goed *Blankge.* *c. 5.* *zel*, want het maakt een *klaar*, *zuiver* vel.

CCCCXIV HOOFDSTUK.

FONTEYNKRUYD.

Eest in het *Nederlandsch* deezen, en, *Namen.* mijns weetens, geen en anderen naam. Word in het *Latijn* geheeten *POTAMOGETUM*, of ook *FONTINALIS*: in het *Hoogduitsch* *SAMKRAUT*: in het *Italiaansch* *POTAMOGETO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijfveranderlijke soorten; als:

I. *POTAMOGETUM MAJUS LATIFOLIUM*, of *groot Fonteynkruid met breede Bladeren*. II. *MAJUS ANGUSTIFOLIUM SPICATUM*, of *groot geayd Fonteynkruid met smalle Bladeren*. III. *MAJUS VULGARE*, of *gemeen groot Fonteynkruid*. IV. *MINUS*, of *kleyn Fonteynkruid*. V. *POTAMOGETUM ROTUNDFOLIUM*, of *Fonteynkruid met ronde Bladeren*. Al te zamen zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneming*.

Uyt eygener aart groeyenze in *staande*, ook in *loo-* *Groeyen* *pende Wateren*; maar noyt buyten de zelve. Konnen *alleen* in de *Hoven* niet *opegeuekt* worden, ten zij *Water*; en *men* in de zelve een *Gragt* of *Vijver* deed delven, en *hoe noch* in *Hoven* met een wassende Maan van *April* deeze *Planten* daar te *krijgen* in zetten. Dan groeyenze niet alleenlijk voort, maar slaan ook met'er tijd van zelfs op. *Bloeyen* genoegzaam, doch geeven zelden volkomen *Zaad*. Verliezen ook 's *Winters* al hare plat op 't Water neerleggende *Bladeren*; welke in de volgende *Zomer* weer voortkomen.

K R A C H T E N.

Fonteynkruid, of *Potamogetum*, is verkoelende en *Aegin. l. 7.* te zamentrekkende van aart. *c. 3.*

In Wijn gekookt, en daar van, eenige dagen *Plin. l. 36.* achter den anderen, een Roemertje gedronken, stild *c. 8.* allerley *Byskloop*, ook zelfs de *Bloedgang*. Desgelijks het *jenken* van de *Huyd*, de zelve daar mee gewasschen zijnde.

De *Bladeren* gestoten: met Honig en Edik gemengt, *Disf. l. 4.* dan gelegd op *heste*, *voortteende zweeren*, *geneezen* *c. 103.* de zelve.

De zelve *Bladeren* met Oly en Edik zachrijens in een Pan gebraden; zoete Melk daar op gegoten, en *Durantes* *lijst. l. 1.* *lanst.* *fol. 376.* *G g g* 200.

zoo, lauw zijnde, op het pijnlijke *Podagra*, op de opdruyftheit des *Aangezichts*, op de *Koos*, en andere ontfteekingen des Ligchaams gelegd, verzachten niet alleenlijk al deeze qualen, maar doenze ook dikmaal geheel vergaan.

CCCXCV HOOFDSTUK.

GANSERICH.

Namen.

Nders ook in 't *Neederlandsch* genoemd *GENSERICK*, of *GENSRYCK*, en van veele *ZILVERKRUYD*, weegens de blin-kende verve van dit *Genus*. Word in het *Latijs* geheeten *ARGENTINA*, *POTENTILLA*, of *AGRIMONIA SYLVESTRIS*, in 't *Hoogduysch* *GRENSICH*, of *GENSERICH*; in 't *Fransch* *ARGENTINE*, *BECC D'OYE*, of ook *TANESIE SAUVAGE*: in het *Italiaansch* *ARGENTINA*, gelijk in het *Latijs*.

Grond.

Deeze *Plant* bemind uyt eygēne aart, een zandige, gebouwde, en ook ongebouwde, vette, of magere grond; liever veel *Water*, als matige vochtigheyt: immers zoo zeer een opene, luchtige, vrije, welgeleegene, als een schaduwachtige plaats. Vergaat niet haast, maar blijft eenige jaren in 't leeven. Geeft meest den tijd in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*. Kan seldē uytfaan.

Zaad.

Word overvloedig aangewonnen en vermenigvuldigd, zoo door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *September* of *Maert* niet diep de aarde word aanbevolen, of ook van het neergevallene genoeg van zelfs opstaat; als door hare kruypende jonge *Scheutjens*, welke men met een wassende *Maan* in *April* van de oude afneemt en verplant.

Aanwinning.

KRACHTEN.

Aart.

Ganserich, *Genzerik*, of *Potentilla*, is koud in den eersten, droog in 't laatste van den tweeden graad; en te zamentrekkende van aart.

Lonc. l. 1. c. 319.
Durand. hist. Plant. fol. 376.
Matth. l. 4. c. 37.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, doet het *geronnene* *Blaed* scheidē. Is goed voor de geene, die door een *hoogen val* zich inwendig of uytwendig verzeerd hebben; ook teegens 't *Graveel*, inwendige *Wonden*; de overvloedige *witte Vloed* der *Vrouwen*; voor personen, die ter *Stoel* willen gaan, doch niet kennen: voor 't *Colijk*, *Rugge-smerten*; de *Gefcheurde*, en de *Bloodspuwing*. Doet het geklonterde *Zag* in der *Vrouwen* *Borsten* zich scheidē: zuiverd de *Wonden*; geneest de *roode loopende Oogen*; de *zwelling* van het *Tandvleesch*; de *Tandpijn*; en neemt wech de *Zomer-sproeielen*, daar met gewalchen zijnde. Stild het *Bloed*, en ook een *onnatuurlijke Buikloop*.

Camerar. l. 4. c. 39.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* met *Wijn* vermengt, en in allerley *Wonden*; ook op de *zeeren* der *beymelijke Leeden* gedaan, geneest de zelve.

Dod. l. 20. c. 33.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* op de opene *huyd*, of 't *afgeweevene vel* der *Paerden*, *Ossen*, *Ezelen*, en ander *Beesten* gelegd, doet de *Wonden* *sluyten*, en *nieuw* vel daar over groeyen.

CCCXCVI HOOFDSTUK.

VLOOKRUYD.

Namen.

Eest in het *Neederlandsch* dien naam gekreegen, om dat het *Zaad* dezer *Plant* de gelijkenis eener *Vloot* niet kwalijk vertoont. Word in het *Latijs* geheeten

PSYLLIUM, of *HERBA POLUCARIS*: in het *Hoogduysch* *PSYLLIENKRAUT*, of *FLOHKRAUT*: in het *Fransch* *HERBE DES PULCES*: in het *Italiaansch* *PSILLIO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere foorten; te weten:

I. *PSYLLIUM ANNUUM*, of alle jaar vergaande *Vlookruyd*. II. *PSYLLIUM RADICE PERENNI*, of altijd-durend *Vlookruyd*; 't welk zelden meer als anderhalve of twee voeten hoogte opschiet; doch zeer ruyg van *Bladeren* groeyd. Zijn niet van eenley *Bewaving* en *Waarneeming*, maar zeer daar in verschillende.

Beminnen nachts beyde een goede, gemeene, zandige, varfch ongemestene, en met twee-jarige *Paerden* matig voorziene grond: een luchtige, vrije, wel ter *Zon* gelegene plaats, en tamelijk veel vochtigheyt. *Zaad*. Geeven ook ieder jaar, inzonderheyt bij goede drooge tijden, volkomen rijp *Zaad*.

Het *PSYLLIUM ANNUUM*, of maar een jaar durende *Vlookruyd*, vergaat in den *Herfst*; na dat het haar *Zaad* tot volmaakt heyt heeft gebragt. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert*, wederom op nieuws, niet diep, gezayd zijn. Komt anders ook van zels genoeg op van 't uytgevalene: en hier door kan deeze foort overvloedig aangewonnen worden.

Het *PSYLLIUM PERENNI* heeft veel teederder *Bladertjens*, boven malkander voortkomende in een ontelbare menigte aan beyde de zijden van hare ronde, niet zeer dikke, doch houtachtige, meenigvuldige, en uyt den bruynen grijs-verwige *Stieltjens*; welke zonder geheel omhelzen. Zijn een vingerlid of daar onder trent lang; niet dikker als een draad van *Stikzijde*; donker groen-verwig; niet rond, maar gelijk als driehoekig; het platte boven met veele *ruyge Hayrtjens* bekleed, en voor gantfch spits toe gaande. Tusschen welke, in 't opperste van de *Takjens*, doch niet regt uyt 't *Herf* der zelve, voortfchieten enige *Knopjens*, gemeenlijk zes digt bij malkander gesteld, en te zamen rustende op een dun *Steltje*, ruym een lid eener vinger lang; in welke *Knopjens* *kleyne Bloemtjens* worden gezien.

Deeze foort blijft lange jaren in 't leeven. Is hard *Hardtheyd* van aart, zoo dat ze, 's *Winters* buyten blijvende, lichtelijk verdraagt sterke *Vorst*, en alle andere ongeleentheden des tijds: doch tot ouderdom gekomen, wordze door de zelve van 't leeven beroofd. Geeft ook zelden, ten zij met heete, drooge jaren, volkomen rijp *Zaad*; 't welk een weynig langwerpigh-rond, en bleek-bruyn van verve is. Echter kan men 'er goed en in alles volkomen *Zaad* van winnen, wanneer men *Zaad*, ze, met een wassende *Maan* van *April* in een *Pot* geplant, 's *Winters* binnens huys brengt; daar met matige vochtigheyt onderhoud, en 's *Zomers* op een warme plaats zet.

Niet alleenlijk door dit *Zaad*, op de gemelde tijd gezayd zijnde, kan ze vermenigvuldigd, maar ook aangewonnen worden door hare dunne en teedere rijsachtige *Takjens*; welke men op de wijze der *Angelieren*, voorzichtig met een *Pennemes* ten halven in snijnd; met aarde aanvuld, of bedekt, en als ze *Wortelen* hebben gekreegen, op de zelve genoemde tijd van de oude afneemt en verplant.

KRACHTEN.

Het *Zaad* van *Vlookruyd*, of *Psyllium*, 't welk *Calen. lib.* van deeze *Plant* alleenlijk in gebruik is, doch *Simp. 8.* niet dikmaal inwendig mag ingenomen worden, zonder groot gevaar, is koud in den tweeden, en droog in den eersten graad.

Het zelve *Zaad* eerst een weynig gebraden, of ge-droogd, daar na maar even gekneufd, en zoo lang in Water

Stragis Water te weyken gelegte, tot dat het dik en *lijmerig* is geworden; dan ingenomen, verzacht allerley *inwendige verhitizing en ontfleeking*; ook de *rauwigheyt van de Tong*. Matigt de brand der *Koortzen*, en de *Dorft*. Verdrijft de *smerten des Ingewands*. Is goed teegens de *Rodeloop*, en maakt een *zachte Stoelgang*; inzonderheyt vermengt zijnde met wat *Syroop van bleek-roode Roozen*. Drijft ook uyt de *geele Cholérique vochten*.

Rafis lib. Van deeze *stijnerigheyt*, welke men noemt *Muc-*
Simp. c. 129. *cago*, of *Mucilago*, word in *Apotheeken* gemaakt een *Electuarium*, of *Slikking*, zeer geprezen tot het uyt-drijven der *Galachtige vochrigheyt*; geneezing van *hee-te Koortzen*, pijn en *draying des Hoofds*: de *verhitizing van de Lever*; en van de *Geelzucht*, drie, vier, of vijf *Drachmen* daar van ingenomen.

Plin. l. 16. De zelve *Mucago* gelegte op een *uytpuylende Navel*, de *Breuken der Darmen*, allerley *verhitizing*, 't *sprenken*
r. 8. *Puur*, de *Ros*, 't *Fleresijn*, of 't *Podagra*, door hitte
Diap. l. 4. veroorzaakt, *Klieren*, *zweren*, *waterige Gezwellen*, en *versnykte Leeden*, geneestze; neemt'er de brand en pijn van wech.

Het uytgeparfite *Zap* der *Bladeren* in de *Ooren* gedaan, doodt de daar in zijnde *Wormen*.

Zufl. l. 3. Twee of drie druppelen van 't gedistilleerde Water
r. 108. deezer *Plant* in de *Oogen* gedaan, neemt de *smert* en brand der zelve wech.

CCCCXVII HOOFDSTUK. KEUKENKRUYD.

Namen. Een aardig *Gewas*, dus in het *Needer-*
 landsch genoemd, word in het *Latijn* geheeten (ook in 't *Italiaansch*) *PULSATILLA*, of ook *HERRA VENTI*, om dat het *Zaad*, rijp zijnde, door de wind word wechgenomen; gintsch en herwaarts gedreeven: in 't *Hoogduytsch* *KUCHENKRAUT*: in 't *Fransch* *COQUELOURDES*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie veranderlijke soorten; te weeten:

I. *PULSATILLA FLORE SIMPLICI*, of *Keukenkruid met een enkele Bloem*. II. *PULSATILLA FLORE PLENO*, of *Keukenkruid met een dubbele Bloem*. III. *PULSATILLA APII FOLIO*, of *Keukenkruid met Bladeren van Peterzelle*. Alle zijne van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, geheel zandige, en zeer weynig of gantsch niet gemestte aarde: een luchtige, vrije, wel ter *Zon* gelegene, niet minder dan een donkere of schaduwachtige plaats; en niet veel *Reegen*. Blijven eenige jaren in 't *leven*, en geeven, warm gesteld zijnde, gemeenlijk ieder jaar volkomen rijp *Zaad*. Verdriegen felle koude, en diergelijke ongelegentheden der *Winter*, zonder groote schade.

Aanwining. Konnen niet anders *vermenigvuldigd* en *aangewonen* worden, als door haar *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van *Maart*, niet boven een stroobreedte diep, de aarde word aanbevolen; en zomtijds met *Reegenwater* begoten moet zijn. De hier uyt voortkomende *jonge Planten* geeven in het vierde en vijfde jaar daar na hare eerste *Bloemen*; welke men niet alleen *purpur* en *bleek-purpur-verwig*, maar ook bij na geheel wit ziet, onaanziende zij uyt even 't zelve *Zaad* zijn voortgesprooten. Zeer nauw moet men op de inzameling van dit *Zaad* letten, vermits het, rijp geworden zijnde, door de *Wind* schielijk versluyd.

Bloemen. De hier uyt voortkomende *jonge Planten* geeven in het vierde en vijfde jaar daar na hare eerste *Bloemen*; welke men niet alleen *purpur* en *bleek-purpur-verwig*, maar ook bij na geheel wit ziet, onaanziende zij uyt even 't zelve *Zaad* zijn voortgesprooten. Zeer nauw moet men op de inzameling van dit *Zaad* letten, vermits het, rijp geworden zijnde, door de *Wind* schielijk versluyd.

KRACHTEN.

Keukenkruid, of *Pulsatilla*, is heet en droog tot in den *derden graad*; ook zeer scherp van smaak; *lijst* *Plant*. doorrijdende, dunmakende, verteerende, *zuig-fch 3da.* verende, en doorknagende van aart; derhalven niet ge-raadzaam is, 't zelve inwendig te gebruiken.

De *Wortel* in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken; *Matth. l. 1.* of twee *Drachmen* van het *Poeder* der gedroogde *Wor-* *r. 172.* telen met *Wijn* ingenomen, word zeer geprezen teegens de *Pest*, allerley *vergift*; de *steeken van vergiftige Dieren*, en de *beeten van dolle Honden*.

De *Bladeren* gelfoten, en van buyten opgelegd, *ma-* *Dod. l. 14.* ken op die plaats, wegens haren brandenden aart, *groot* *r. 6.* te en *kleyne Bladeren*, of *Bleyen*.

Het uytgeparfite *Zap* der *Bladeren*, op de *hol- Tragula* *l. 1.* gemakte *Wratte* gedaan, verteedt de zelve in *6-137* korte tijd.

Het gedistilleerde Water der *Bladeren* en *Bloemen* word van zommige met voordeel geordonert en inge-geeven in *Koortzen*, welke nu en dan ophouden.

CCCCXVIII HOOFDSTUK. SLEUTELBLOEM.

 Iet alleen dus genoemd in het *Neer-* *Verfchey-* *derlandsch*, maar ook van veele *He-* *de namen.* *mele* *Sleutel*, en *SINT PIETERS-* *Kruid*. Word in 't *Latijn* geheeten *PRIMULA VERIS*, *HERRA PARALYTICA*, of *PARALYTICA*: in het *Hoog-* *duytsch* *SCHLUSSELBLUM*, *HIMMELSCHLUSSEL*, en *SANCT PETERSKRAUT*: in 't *Fransch* *COCU*, *PRAYES* *DE COCU*, en *PRIMEVERE*: in 't *Italiaansch* *HERBA PARALISI*, en *FIOR DI PRIMAVERA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *Meer dan* meer dan *tsjef* *schone*, *bezienswaardige*, *verander-* *stijf* *lijke* *soorten* van *verwen*, *binnen weynige jaren*, uyt *verander-* *stijf* *Zaad*, door *viertig* *oeffening* van mij aangereid, wel- *lijke* *soort* *getal* in *verfcheydenheyt* noch *dagelijks* *vermeer-* *ten* *derd*: zijnde voorzien niet alleen met *enkele*, maar ook met *dubbele*, en *twee-vondige* *Bloemen*, of *Bloem* *uyt* *Bloem*. Al de zelve onderscheydene soorten hier te willen verhalen, acht ik onnodig, en zou te lang vallen. Houde genoeg te zijn eenige daar van den *Lezer* hier voor te stellen; namentlijk:

I. *PRIMULA VERIS FLORE PLENO SULPHUREO*, of *geele dubbele Sleutelbloem*. II. *FLORE LUTEO* *teeld*; *PLENO UMBELLATO*, of met een *geele dubbele*, *Kroon-* *wijze* *veele* op *ene Steel* bij *malkander* *gevoegde* *Bloem*. III. *FLORE GEMINO TOTO ALBO MAGNO*, of met een *grootte spier-witte* *Bloem* *uyt* *Bloem*. IV. *FLORE GEMINO MAGNO ROSEO GRATO*, of met een *grootte* *ziet* *aangename* *Ros-verwige* *Bloem* *uyt* *Bloem*. V. *PURPUREO*, of van *even* *zoodanige*, met een *pur-* *pure* *conleur* *voorzien*. VI. *RUBRO*, of *roode*. VII. *LUTEO*, of *geele*. VIII. *OBSELETO*, of met een *gelijk*, *als* *verouderde* *gecleurde* *Bloem*. IX. *FERRUGINEO*, van welke of met een *Bloem*, *van* *zalk* een *verwige* *gelijk* de *hier* *ver-* *roeft* *aan* het *Zier*. X. *FLORE VARIEGATO*, of met een *bonte* *Bloem* *uyt* *Bloem*. XI. *CAULE FOLIOSO*, of met een *gebladerde* *Steel*, *etc.* XII. *PRIMULA VERIS ALPINA FOLIO ROTUNDO*, of *Berg-Sleutelbloem* met een *rond* *Blad*; ook genoemd *SANICULA ALPINA*, *VERRAS-* *culum alpinum*, en *PARALYTICA ALPINA*, *Berg-* *Samig*. XIII. *PRIMULA VERIS ALPINA FOLIO OB-* *longo*, of *Berg-Sleutelbloem* met *langwerpige* *Blade-* *ren*. XIV. *PRIMULA VERIS ALPINA FLORE PROLI-* *fero*, of *Berg-Sleutelbloem* met *Bloem* *uyt* *Bloem*, *ge-* *meenlijk* *drie*, of *twee*, *boven* *en* *uyt* *malkander* *voortkomende*; en dan noch veel meer andere, tot

(gelijk wij alreeds gezegt hebben) boven de *tsiffig* in getal. Al te zamen zijne van eenen de zelve *Bouw* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede gemeene, meer zandige als andere, doch welgemeste grond, uyt een natuurlijke eygenschap. Hebben liever een donkere of schaduwachtige, als een opene, luchtige, wel ter Zon gelezene plaats; en bgeeren veel Water. Vergaan niet haalt, maar blijven eenige jaren in 't leven. Konnen selle koude en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* geduldig uytstaan.

Zaad. Bloeyen ieder *Voorjaar*, in de Maanden van *April* en *May*. Geeven ook in het laatste van *Junius* en den aanvang van *Julius* volkomen rijp *Zaad*. Het welk, wanneer de *Zaadknop* een weynig bleek geworden is, en zich aan haar eerste punt maar een geend heeft, schielijk daar uyt op de aarde neervalt. Is bruyn-verwig, en plachtig-rond. Om de verhaalde oorzaak des uytvallens moet men wel nauw daar op letten, indien men 't begeerd in te zamen. Ten dien eynde plukt men de *Knoppen*, alsze rijp zijn geworden, in 't geheel af, en men laat'er 't *Zaad*, zoo veel doenlijk is, in blijven. Dan bewaard menze op een bequame, doch geen drooge plaats, tot in *Augustus* of *September*: ter welker tijd men 't *Zaad* uyt de *Knoppen* doet, 't zelve wel zuiverd; daar na met een volle Maan, of een weynig te vooren, zayd op een donkere of schaduwachtige plaats, in zoodanig een aarde, als hier boven beschreeven is; te weeten, een goede, gemeene, zandige; genoegzaam voorzien met tweejarige Kocyemist, zulkerwijze, dat het ruym een vinger breedte diep daar onder kome verborgen te leggen.

Als men het nu de aarde dus heeft aanbevolen, ziet men het niet eerder als in *May*, of ten vroegsten in 't laatste van *April* te voorschijn komen.

Bij droog Weer moet men 't, zoo wel terwijl 't noch onder de aarde legt, als wanneer 't zich begint te veronten, dikmaal met Water begieten, zoo zullen de *Planten* niet alleen dies te eerder uytchieten, maar ook, uytgeschoten zijnde, te beter voortgroeyen.

't Zij datze te digt bij malkander staan, of niet, in *Julius*, een weynig voor of met de volle Maan verplant menze in een varfch-omgheetteene en welgemeste grond, op een schaduwachtige plaats: want hier door worden ze sterker; en krijgen, voor een groot gedeelte, in 't volgende *Voorjaar* hare eerste *Bloem*: welke niet alleen in grootte, enkel- of dubbelheid der zelve, maar ook in schoonheid der veelvoudige kleuren zoo aangenaam en veranderlijk is, datze op een zonderlinge wijze de Oogen en 't Hert der curieuse aanbouwers verlustigt, met een vermaaklijke inwendige beweging.

Ondertusschen ziet men gemeenlijk, dat de grond, daarze gezayd worden, ter oorzaak van hare donkerheid, met een groot deel *Wormen* is vervuld; welke de jonge ophomende *Plantjen* niet alleen zeer hinderlijk zijn in haren groey, maar ook wel de zelve gantschelijk onder de aarde na haar trekken. Krachtelijk en spoedig kan men dit quaad voorkomen, door alleenlijk *slof van oprechte Virgimaansche Tabak* op de aarde te stroyen. Want 't zelve is voor deze *Dierjen* zoo kachtig en onverdraaglijk, datze, zoo ze maar eens daar aan komen te geraken, terstond moeten sterven. De *Slekken*, en ander diergelijk *Ongediert*, indien ze daar over niet straks 't leven verliezen, worden echter hier door opgeblazen, en gelijk als Waterzuchtig; zoo datze van deze plaats wech vlieden, en noyt weer komen. Hier bij staat te weeten, dat dit *Tabak slof* als 't twee of driemaal bereegend, of met Water overgoten is, krachteloos word gemaakt tot afweering van het gedachte schadelijk gespuis; en moet derhalven, zoo dikmaal als men 't nodig oordeelt, weer vernieuwt worden. Te meer, wijl dit *Poeder*, door de Reegen in

de aarde dringende, de *Wortelen* der *Planten* tot een zonderlinge voedzaamheid verstrekt.

Alle oude *Planten* van *PRIMUMA VERIS*, of *Slen-Aanwin-telbloem*, luchtig geplant staande, verliezen in 't midden van de *Zomer* hare *Bladeren*; zoo datze t'eenemaal verdord schijnen te zijn: doch in den *Herfst* schietenze weer nieuwe uyt. De geene, welke *schaduw*, of *donkerheid* genieten, verliezen'er en behouden'er gemeenlijk eenige. Komen ook met haar nieuw geboren *Loof* eerder weer te voorschijn als de andere die in opene lucht staan.

Het *PRIMUMA VERIS ALPINA*, of *SANICULA AL-Berg-Sleu-pina*, *Berg-Sleutelbloem*, of *Berg-Sanikel*, word in telbloem een Pot gezayd; op de zelve hier boven gemelde wijze aangequeekt; op een donkere plaats gesteld; gedurig vochtig gehouden, en 's *Winters* binnens huys bewaard op een luchtige, gezinsz warme gelegenheid, doch zonder bevrooren te worden. Vermits deze soort teederder van aart is, als de andere, zoo vriedze in zommige *Winters* wel geheel dood, als men ze buyten 'laat blijven. Moet derhalven in de aarde gezet zijn op een warmer en luchtiger plaats, als de andere, bevrijd voor koude *Ogste- en Noorde-winden*. Is ook geraadzaam, gedung een of twee van dit slag in Potten te planten, om in de *Winter* binnens huys gebragt, en daar voor een quade ftoot verzekerd te konnen worden.

Het *Zaad* dezer soort is zeer kleyn, en bij na ge-lyk als stof. Als 't rijp geworden is ('t welk niet gebeurt als in goede jaren) vergaan de *Bladerjen*; ook wel eerder; en daar blijft niets overig, als een kleyn, groen gestreep, en rond *Knopje*; 't welk dikmaal met zijn *Worteljen* uyt de aarde oprijft, en alzoo verdorrt. Staat derhalven voorzichtig daar op te letten, dat het zelve weer in de aarde gebragt, en tot in den *Herfst* met matige vochtigheid onderhouden worde; op dat men niet plotzelijk zich te eenemaal van deze soort mogt beroofd bevinden, 't welk dikmaal gebeurd door onbedachttheyd en verzuym.

De jonge *Planten*, van *Zaad* voortgekomen, ge-Aanwin-ten, gelijk die van de andere soorten, in 't tweede *Voor-jaar* hare eerste *Bloemen*; daar na vervolgens ieder jaar. Worden niet alleen vermenigvuldigd door hare *Zaad*, maar ook door hare aangewasene jongen: welke men met een wassende Maan, 't zij van *Augustus* of *Maerti*, van de oude afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Slentelbloem, of *Primula veris*, is verdrogende tot Aart. in het laatste van den tweeden graad; ook een weynig afvagende van aart.

In een Salade, Koecken, Warmmoes, of op eenige *Reuculm*. andere manier in spijzen gebruykt; of ook de geheele *Plant* met Zelf en Majoraan in Wijn gezoden, of ge-distilleert; of ook het uytgeparfte *Zap der Bladeren* met Wijn ingenomén, helpt wonderlijk *F.Columm*. de geene, welke bevende Leeden hebben; *Lams*, of *Beroerd* zijn. Versterkt daarenboven het *Hert*, de *Tragac*. *Harssen*, de *Zeezuur*; en het geheele Lichzaam. *Hecht de Steeken der Scorpionen* en *Spinnen*: is goed voor de ontfteeking der *Bloeds*: geneeft allerley *Wyt- en inwendige wonden* of andere *verzeeringen*. Eeven het zelve verrigten de *Bladeren*, wel gestoten, en daar opgelegd zijnde. Dan moech opend de *Sleutelbloem* de *Euchf*. *versloptheid der Nieren* en *Blaas*. Drijft het *Graveel*. *af*. Is goed voor de geene, die *Wytwendig* of *inwendig* Gebroken, *Gescheurd* zijn, of *versloptte* Leeden hebben. Ook voor die van het *Flerfijn* worden geplagd.

De *Bloemen* alleen, of met de *Wortelen* van *Salomonse*, of *Fraxinella*, eerst eenen nacht in Wijn ge-weykt, daar na gedistilleert, dan zich daar mee 's mor-gens en 's avonds gewalchen, neemt wech de *rim-pelen*.

Middel teegens Wormen, Slekken, en diergelijk ongediert.

Opmerking.

pelen en fronsfelen des Aangezichts: maakt een zuyver en blinkend Vel.

Tabern. 2. De Wijn, waar in alleen de Bloemen zijn gedistilleert, gedronken van zwangere Vrouwen, versterkt haar zeer merkelyk, verquikt de Vrucht, en is goed voor alle zwakke personen.

CCCXC HOOFDSTUK.

LONGEKRUYD.

Namen.

P het *Nederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele ONZER VROUWEN MELKKRUYD genoemd, vermits de Bladeren dezer Plant met witte plekken gelijk als Melk zijn voorzien. Wordt in 't *Latijn* geheeten PULMONARIA, of ook SIMPHITUM MACUCOSUM: in het *Hoogduysch* LUNGENKRAUT: in het *Fransch* HERBA AUX POUIMONS: in het *Italiaansch* POLMONARIA.

Vier veranderinge soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier veranderlijke soorten; te weten:

I. PULMONARIA FLORE PURPUREO, of *Longekruyd met een purpurs Bloem*. II. FLORE ALBO, of *met een witte Bloem*. III. MACULOSA MAXIMA, of *zeer groot Longekruyd, met schoone wit-geplekte Bladeren*. IV. PULMONARIA MACULOSA GALLORUM, of *Longekruyd der Fransche, met aardige bonte Bladeren*. Al te zamen zijnze van eenen de zelve *Bouwning* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, zoo wel zandige als andere, doch welgemelte grond: een opene, vrije, bequaam ter Zon geleegene, en ook een schaduwachtige plaats; met veel Water. Blijven eenige jaren lang in 't leven. Verdragen seld konde, en alkerley andere ongeliegentheeden der Winter, zonder schade.

Zaad.

Geeven ook ieder Zomer volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van Maert of April, niet boven een stroobreedte diep gelegt, de aarde moet aanbelen zijn. Niet alleen hier door worden ze vernieuwvuldig, maar ook aangewonnen door hare aangewassene jongen; welke men met de gemelde Maan in April van de onde afneemt, en verplant. Alsze een tijd lang op eene plaats hebben sijn gestaan, zijn ze zeer begerig, om verzet te worden in een op nieuws omgesmetene en welgemelte grond. Zonder zaying komen ze ook wel van zelfs genoeg voort uyt het neergevallene Zaad ter plaats daar ze eens geplant zijn.

Aanwinning.

Het zeer groot Longekruyd, voorgesteld onder Num. III., of PULMONARIA MACULOSA MAXIMA, heeft zeer schoone, wit geplekte, ook licht en donker-groen bonte Bladeren; zijnde gelijk die van de andere soorten, (scharp en rasiw; een geheele voet, wat min of meerder, lang; voor drie vingeren breed, en daar in een spits punt eyndigende; doch hoe lager, onder na de aarde toelopende, hoe smaller, en gelijk als plat op de aarde neerleggende. Ook veel grooter, en blauwer; daarenboven wel geheel bleek-roode onder de blauwe vermengde, hier en daar aan de Steelen in Aprilen May voorkomende Bloemen.

Ruyg Longekruyd, of Longekruyd der Franschen.

Het PULMONARIA MACULOSA HISPIDA, of MACULOSA GALLORUM, ruyg Longekruyd, of Longekruyd der Franschen, heeft aardig-bonte Bladeren, uyt een veelvoudige, dunne, slegte, teedere, regt in de aarde neerschietende, van binnen witte, van buyten bruyn- of bleek-zwart-verwige Wortel, ieder Voorjaar in 't laatste van May zoo meemigvuldig en digt op malander gesteld, darze de eene de ander schijnen als voort te stoten, te voorschijn komende. Van een kluchtige en bevallige aanschouwing zijn ze; bekleed met een ruyge witte wolligheyd; zoo zeer, dat ze, als ze

uyt de aarde voortkomen, eerst als gantschelyk wit-ruyg worden gezien; doch daar na in grootte toeneemende, verminderd deezze ruyghed. De grootte dezer Bladeren is ongelijk; en de grootste zijn een vinger lang, een lid van een vinger, wat meer of minder, breed: in 't midden op het breedste; van daar allenxen smaller wordende, en voor in een spits punt eyndigende; doch daar niet zoo veel als na beneeden: aan beyde de zijden spits, niet diep, getand: niet dik van substantie; boven bleek-groen van verwe, en aldaar wonderlijk verciert met zeer veele uyt den geelen bruyne, of zwart-groene plekken en streepen: onder uyt den groenen enverwig-blauw: rustende op langachtige ruyge Steelstems: altijd regt omhoog staande, en in 't midden begaaf met een regt-doorlopende groote Ader; waar uyt verscheydene kleyne opwaarts ter zijden voortspruyten.

Uyt der zelve middenste Hert worden voortgebracht Gestalte etnige ronde, bleek-groene, ontrent een maatvoet der Bloem hoog opschietende teedere Steelen, boven gemeenelyk in twee of drie deelen gescheyden: waar op in 't laatste van May de Bloemen zich vertoonen; tamelijk-groot, schoon-geel van verwe, zonder eenige reuk. Bestaan uyt veele langwerpig-smalle, en alleenlyk boven een weynig ingesneedene Bladerstems, in 't ronde getfeld; van binnen voorzien met veele Veersels. Vijf, zes of zeven dagen lang blijven ze goed. In grootte, gedaante, en stelling zijn ze die van het Hieracium fave rubente flore Fabii Columne, of Haukskruyd met een lelsijk-roode Bloem des Heeren FABII COLUMNAE, niet ongelijk. Eyndelyk vergaane ze in haar zelve, en Zaad, bewaren in een ruyge wolachtigheyd een zwart, dun en langwerpig Zaad, als 't rijp is geworden.

K R A C H T E N .

Longekruyd, of Pulmonaria, is verdroogende, *Durante* te zamentrekkende, en afvagende van aart. *bijst. Planch fol. 371.*

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nutteren een Roemer met Zuyker gedronken, of het uytgeparfite Zap met Zuyker en Wijn ingenomen, of ook het Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn of ander Nat gebruykt, versterkt het Hert; geneest de gebreken en verstoppeghed der Longe: ook de Wonden, vuyse L. 1. gezwollen, en de zwaerende Nagelen: 't welk ook de geladene verrichten, gestoten en daar op gelegd. De gemelde drank is zeer goed voor de gene die de Teering hebben, en silt het Bloedspoonwen.

CCCC HOOFDSTUK.

WILDE DRAGON.

Iet alleen dus in het *Nederlandsch*, Namen. maar ook van zommige WILDE BERTRAM, en WILD TANDKRUYD genoemd: in het *Latijn* PTARMICA VULGARIS, PYRETHRUM SYLVESTRIS, en DRACO SYLVESTRIS: in 't *Hoogduysch* WILDER BERTRAM: in het *Fransch* PYRETHRE SAUVAGE: in 't *Italiaansch* STERNUTILLA, en PTARMICA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderscheyden soorten; namentlyk:

I. PTARMICA VULGARIS FOLIO CRENATO, of *wilde Dragon, met gekartelde Bladeren*. II. FOLIO NON CRENATO, of *met slegte Bladeren*. III. PTARMICA FLORE PLINO, of *wilde Dragon met dubbele Bloemen*, van een bevallige aanschouwing. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwning* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede gemeene, zoo wel eenige als Grond, zandige, doch welgemelte grond; en schaduwachtige, ook een opene, vrije plaats, en veel Water.

G g g 3

Geeven

Zaad. Geeven ieder jaar volkomen rijp *Zaad*, inzonderheid met een drogen *Herfst*; behalven die met schoone *dubbele Bloemen*; welke in deeze Landen (mijns weetens) noyt eenig *Zaad* hebben voortgebracht. Konnen felle *Forst*, en meer andere ongelegenheeden der *Winter*, zonder schade uytftaan. Blijven niet altijd groen; maar hare *Stelen* en *Bladeren* vergaan door de koude. Schieten echter in 't *Voorjaar* bij de *Wortel*, op nieuws weer uyt. Konnen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* worden, niet alleen door 't gemelde haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van *Maert*, niet diep, in de aarde word gelegd; maar ook door hare aangegroeyde, de grond door-loopende, en van zelfs *Wortel-schietende jonge Looten*; welke men op de zelve tijd, en met de genoemde Maan, van de *oude* afneemt en verplant.

**Aanwin-
ning.**

K R A C H T E N .

*Calen. lib.
Med. Simp.
8.*

Wilde *Dragon*, of *Piarmica vulgaris*, is warm in den tweeden en droog in den derden graad; ook openende, verdeelende, verteerende, dunmakende, en doorsnijdende van aart.

De *Bloemen* en *Bladeren* groen gestoten, en gelegd op *blauw-ge-lagene*, gevallene, of *gestotene* plaatsen des *Lighthaams*, ook op *Buizen* en *Bluizen*, scheiden het daar in zijnde *geronnene Bloed*; doenze vergaan, en geneezen ze.

*Durantes
hijst. Plant.
fol. 360.*

De *Wortel* in de *Mond* geknauwd, verdrijft de *Tand-pijn*, en trekt de *sluimerigheyt* uyt het *Hoofd* wech. Word derhalven zeer geprezen teegens de *Zinkingen*, en de vallende *Ziekte*.

*Dod. l. 24.
c. 18.
Dijsc. l. 2.
c. 192.*

De *Bladeren* worden ook voor *opregte Dragon* in alle *Saladen* gebruykt. De zelve gedroogd, en 't *Poeder* daar van in de *Neus* opgetrokken, doet *Niezen*.

CCCCI HOOFDSTUK.

PYRETHRUM.

Namen.

An de *Nederlanders* dus genoemd; degelijks van de *Hoogduytschers*; doch bij deeze voerd ze ook de naam van *GEYFERWURTZ*; zoo veel als *Zee-vertortel*. Word in 't *Latijn* geheeten *PYRETHRUM*, of *Pes ALEXANDRINUS*; in het *Fransch* *PIED D'ALEXANDRE*; in 't *Italiaansch* *PIRETRO*, of ook *BERTRAM*.

Grond.

Is een aardig *Gewas*. Bemind uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige, met een weynig twee-jarige *Paerdmist*, en 't *Mol* der verrotte *Boombladeren* doormengde grond: een opene, warme, wel ter *Zon* gelegeene plaats, en matige *vochtigheyt*.

Zaad.

Geeft gemeentelijk, inzonderheid bij drooge *Najaren*, volkomen rijp *Zaad*. Kan op geenerey wijze de ongelegenheeden der *Winter*, of veele *Herfstregeenen* uytftaan, buyten blijvende. Moet derhalven, met een wassende Maan van *April* in een *Pot* geplant zijnde, voor veele *vochtigheyt* zorgvuldig gewacht, en 's *Winters* binnens huys, op een zeer luchtige plaats gebracht worden, waar in niet als bij vriezende *Weer* word gevuurd. Doch noch beter is 't, zoo 't eenigzins geschieden kan, buyten gevaar van *bevrizing*, haar geen vuur te laten genieten. Ook moet men haar, gedurende de *Winter*, onderhouden met zeer weynig, bij na geen *vochtigheyt*, wijlze door de zelve zeer lichtelijk vergaet. Niet voor in 't laatste van *Maert*, of 't begin van *April*, na gelegenheyt van de bequaamheyt des tijds, mag menze weer buyten stellen, met een zoete *Lucht*, en aangename *Reegen*. Dan noch evenwel haar wel nauw wachten, en voorzichtig dekken voor veel *Water*, *koudnagten*, *hayrige* of *schrake Oylte*- en *Noordewinden*.

**Hoe in de
Winter
waar te
neemen.**

Zij blijft van naturen altijd groen; doch zelden

langer dan drie jaren in 't leven. Kan ook niet anders *aangewonnen* of *vermeenigvuldigd* worden, dan door haar *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *May* in een *Pot*, niet boven een stroobreed diep, holen luchtig gezayd moet zijn.

K R A C H T E N .

De *Wortel* van *Bertram*, of *Pyrethrum*, is verwarmende en verdrogende van aart, tot in den derden graad.

De zelve gedroogd, gepulverfeert, met *Honig* vermengt, en zoo ingenomen, doet *zweeten*: brengt weer te regt alle *verkeude* en *lamme Leeden*, en de *beeving* der *Zeeuwen*. Versterkt de *koude Harfsten*, en verlost de zelve van alle overvloedige *sluimerigheyt*.

*Teru. l. 6.
Med.
Med.*

*Dijsc. l. 3.
c. 86.
Dod. l. 11.
c. 22.*

De *Wortel* gedroogd, en aan de *kissende Tand* gelegd, of geknauwt, neemt'er de *pijn* van wech.

De zelve in *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, 's morgens nachteren, een *Roemerje* vol, drijft uyt, zoo door de *Blaas*, als *Stoelgang*, alle *grove*, *stijve* en *sluimerige* *vochten*.

CCCCII HOOFDSTUK. ZEEP KRUYD.

Us in het *Nederlandsch* genoemd, *Namen*, en om dat het *Zap* van deeze *Plant*, een *warom*.

ven gelijk de *ZEEP*, allerley *Plekken* wech neemt, schoon en zuuyver maakt. Word in het *Latijn* geheeten *SAPONARIA*; in het *Hoogduytsch* *WESCHKRAUT*, of ook *SEYFENKRAUT*, en *SPEYCHELWURTZEL*; in 't *Fransch* *HERBE AU FOULON*, of 't *HERBE SAVONNIERE*; in het *Italiaansch* *RADICETTA*, en *HERBA LANARIA*, en *HERBA DA TINTORE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee *Twee* bij, zondere *soorten*.

I. *SAPONARIA VULGARIS*, of *gemeen Zeepkruid*. II. *SAPONARIA GENUINA*, of *opregte Zeepkruid*; van zommige genoemd *STRUTHIUM ANTIQVORUM*, dat is, *Struthium*, of *opregte Zeepkruid der Oude*. Beye zijnze in hare *Bewoning* en *Waarneeming* zeer verschillende.

De *SAPONARIA VULGARIS*, of 't *gemeen Zeepkruid*, Gemeen bemind een goede, zandige, liever gemestte als ongemestte grond: een vrije, wel ter *Zon* gelegeene plaats, en veel *Water*. Blijft lange jaren in 't leven. *Bloeyd* ieder *Zomer* zeer vermakelijk; doch geeft in deeze onze Gewesten noyt eenig volkomen rijp *Zaad*. Verdraagt felle *koude*, en alle andere ongelegenheeden der *Winter*, zonder eenige schade. Ontaangezien zij hier geen *Zaad* geeft, zoo kan menze echter *aanwinnen*, en overvloedig *vermeenigvuldigen*, door hare bij de *Wortel* uytlichtende, en de aarde zeer doorloopende *jonge Schenten*. Welke men, van zelfs *Wortelen* verkregen hebbende, met een wassende Maan in *Maert* of *April* van de *oude* afneemt en verplant.

**Aanwin-
ning.**

Men bevindt dit *gemeen Zeepkruid* te zijn van *deezeldzame* en *aardige* *eygenfchap*, dat het, *nieuwe* *eygenlijks* opgenomen en verzet zijnde, niet anders als 't *eenmaal enkele Bloemen* te voorschijn brengt; doch nu een jaar, of noch langer, *geftaan* hebbende, worden ze gelijk als *kleyne Roosjen*; veele te zamen groeyende, al te zamen weer geheel *dubbel*; 't welk een bevallijk *aangename* *aanschouwing* geeft.

Het *SAPONARIA GENUINA*, of *opregte Zeepkruid*; *Opregte* anders *STRUTHIUM ANTIQVORUM*, of *groot Zeepkruid* *Zeepkruid der Oude*, is van een veel teederder aart. Bemind een goede zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerde-*

*Zeldzame
eygen-
fchap
deezeldzame*

CCCCIII HOOFDSTUK.

ROOZEWORTEL.

An een ieder dus in 't *Neederlandsch* Namen, genoemd, om dat de zelve, met de *Handen* gewreeven zijnde, een aangename *Rooze-reuk* van zich geeft. Word ook even daarom in 't *Latijn* geheeten RADIX ROSEA; dan doch RHODIA

RADIX: in het *Hoogduytsch* ROSENWURTEL: in het *Fransch* RACINE SENTANT LES ROSES: in het *Italiaansch* RHODIA RADICE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee *Twee ver- anderlijke soorten*.

I. ROSEA RADIX ELATIOR, of *hoogst-opfchietende Roozewortel*. II. ROSEA RADIX CRISPIORI FOLIO HUMILIOR, of *lager Roozewortel*, met gekruld of *sterker getande Bladeren*. Beyde zijne van even de zelve *Bewaving* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, en *Grond*. matig-gemeste grond; een luchtige, wel ter Zon gelegene plaats, en niet al te veel vochtigheid. *Bloeyen* wel ieder *Zomer*, doch geven in deze onze Gewelten noyt eenig rijp *Zaad*.

Worden echter genoegzaam *aangewonnen* en *ver- Aanwin- mengvuldigd* door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*, welke men met een wassende Maan van *Maert* of *April* van de *oude afknijp*, of afbreekt; en niet haast vergaan, maar vele jaren lang in 't *leven* kunnen blijven.

KRACHTEN.

Roozewortel, of Rhodia Radix, is koud en *Matig*. *L* droog van aart; 't Hoofd zeer versterkende, *L* door de zeer aangename Rooze-geur, welkeze van zich geeft.

Gedroogd, of groen gestoten, en met Roozewater *Disf*. *L* vermengt, verdrijft allerley *Hoofdpijn*, veroorzaakt *L* door hitte. Daar teegens, vermengt met het gedistilleerde Water van Majoraan (of Marioline) is goed voor de *Hoofdpijnen*, welke haren oorsprong yut koude hebben.

CCCCIV HOOFDSTUK.

RADYS.

En *Gewas*, aan elk genoeg bekend, Namen, en van vele zeer begeerd, wegens de daar in zijnde aangename en verfrisschende scharpheyd, word in het *Neederlandsch* dus genoemd: in het *Latijn* RADICULA, of ook RAPHANUS: in het *Hoogduytsch* RETTICH: in het *Fransch* RAIFORT: in het *Italiaansch* RAPHAANO, RAVANO, RADICE, en RADICCIO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier *Vier on- derscheydene soorten*; te weten:

I. RADICULA SATIVA MINOR, of *kleine, tamme, gemeene Radis*. II. MAJOR SATIVA NIGRA, of *grote zwarte tamme Radis*. III. MAJOR SATIVA ALBA, of *grote tamme witte Radis*; van welke soort sommige met *lange*, andere met *ronde Wortelen* worden gezien; van vele geheeten ROMMULATZEN, of volgens *Rommu- de gemeene uytpraak* RAMELATZEN; in 't *Italiaansch* REMOLAZZO. IV. RADICULA SYLVESTRIS, of *wilde Radis*. Niet alle zijne van de zelve *Bewaving* en *Waarneeming*.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, *Geme- ne, zandige, en slegs met weynig twee-jarige Paerde- mist*, *Grond*.

Grond.

Wortel.

Steele.

Bloem-

knoppen

maar op-

pen zich

noyt in

onze Ge-

welten.

Bladeren.

Hoe danig

inde Wi-

nter waar

te nemen.

Aart.

Plin. l. 24

c. 11.

Disf. l. 2.

c. 193.

Galen. l. 8.

Simp. fac.

Dod. l. 6.

c. 21.

mist voorziene grond; want te veel is voor haar quaad; vermitsze, de vochtighejd niet wel verdragen konnende, daar door lichtelijk wormsteekig worden. Voorts, een luchtrige, vrije, welgeleegene plaats, en tamelijk veel vochtighejd.

Kleyne
gemeene
Radijs.

De *RADICULA SATIVA MINOR*, of *kleijne gemeene Radix*, word gezynd en de aarde aanbevolen ieder *Voortjaar*, met een waffende Maan van *Maart*, niet diep in de aarde gelijkt. Anders gefchied, om deeze *Vrucht* vroeg te mogen hebben, de *Zaying* ook wel in *Februarius*, te gelijk met de *Lattour*, of *Lattourw-Salade*, in 't Latijn *Lactuca*. Haastig fchiet deeze *Plant* op, en geeft in den *Herft* volkomen rijp *Zaad*: 't welk, gelijk ook alle andere foorten van *Zaden*, met droog Weer moet gewonnen zijn. Hier mél vergaat ze; en moet derhalven in ieder *Voortjaar* door haat *Zaad* weer aangevonden worden.

Aanmer-
king.

Hier bij staat weer aan te merken, 't geen alreeds voor deezen is gezegt, te weeten, dat alles, wat zijn *Vrucht in de aarde* geeft, als *Wortelen, Knollen, Radjs, &c.* met een *afgaande Maan* de aarde moet aanbelen zijn. Echter heeft deezen Reegel zomtjds een *afneeming*, gelijk wij fraks zullen aanwijken.

Groote
tamme
Radijs,
zoo witte
als zwarte
soort:

De *Radicula major* SATIVA, of *groote tamme* Radix, zoo wel de *witte als zwarte soort*, kan men ook op de voorgenoemde tijd en met de gemelde Maan zayen; doch dan schieten ze zeer haastig op, en worden *flakkig*, of *voor*, onbequaam om te nuttigen. In derhalven veel gevoeligker, dat men haar zayd met een wassende Maan van *Julius*, niet eerder. Want dan schieten ze niet voor de *Winter*. Blijven ook zeer goed, om gegeten te worden; niet alleen in 't overige van de *Zomer*, maar ook zelfs door de geheele *Winter*, ja, wanneer men met een volle Maan van *Oktober* of *November* (na gelegentheyd dat de tijd zich aandeld) enige der zelve opneemt, en dan in droog zand legt, 't zij in een kelder, of in enige andere plaats, daar de *Vorst* niet kan indringen. Daarenboven is dit middel dienstig ter *awarwing*. Want buyten blijvende, worden ze dikmaal door een sterke *Vorst* gantsche-lijk van 't leven beroofd. Doch dezer wijze bewaard wordende, kan men ze daar na een volle Maan van *Maert* weer op een goede warme plaats in de aarde zetten. Dus zullen ze in *April* spoedig voortgroeyen, en in de Maand *Augustus* volkomen rijp *Zaad* geeven; 't welk men, op de gemelde tijd, de aarde weer aanbeveelt, niet boven een stroobrede diep zelegt.

Hoe men
de beite
aan de
Bladeren
kan ken-
nen.

Als men zomtijds met de voet een weynig treed op de *Bladeren* deezer soorten, zoo worden hare *Wortelen* dikker als anders. Ook kan men de *heffe* kennen aan de gedachte hare *Bladeren*: want hoe zachter men de zelve bevindt in 't handelen, hoe lieffliker de *Wortel* in 't eeten. Hoe ook de *Schel* van de *Radijs* dunner word gezien, hoe de zelve aangename van smaak valt.

Wilde Ra-
dijg.

De *RADICULA SYLVESTRIS*, of *wilde Radijs*, valt van naturen zeer scharp te gebruyken. Om noch gegeten te worden, is ze in de *Maert* alderbequaamst. Vergaat niet haast, maar blijft vele jaren in 't leeven. Word, gelijk de andere soorten, door haar *Zaad* aangenomen en vermeenigvuldigd.

K R A C H T E N.

Galen. l. 8.
Simp fac.

RAdijs, of Radicula, is verwarmende in den derden, en verdrogende in den tweeden graad; ook openende en dunmakende van aart: welke eygenschap voornamentlijk bestaat in de uytwendige *Schorffe*, of *Bast*: anders is 't inwendige Pit meer verkoelende als verwarmende.

Русск. л. 2.
изд. 197.

De Radijs matig gebruykt, is aangenaam. Maakt een graage Maag, maar ook Winden. Doed de andere spijzen wel verteeran; bijzonderlijk na de Maaltijd

gegaan met geboterd Brood en wat Zout; alhoewel
 men 't Lijchaam weynig voedsel geeft. Voor de *Calen. 1.*
 eten genuttig (ten ware voor een *huzige Maag*), of de *Alim.*
 ook te veel daar van geeten, strekken de *Maag* tot *fac.*
 bezwaring; want zij geeten kwalijk te verteerren; ver-
 werken vele *Winden*; veroorzaken *walwing* en *oprij-*
ping; ook een *stinkende Maag*; *Donken Luyzen* *Donf. l. 1.*
jen; de zwangere Vrouwen een *Almaal* krijgen; de *137.*
 menschen *mager* worden; en zijn schadelijk voor de
Oeren.

Kadijs in Wijn gekookt, of gedistilleert, en daar *Dod. L. 23.*
 's morgens nauden gedronken, doet gemakke- *C. 5.*
 lijk en veel *Water lossen*; de *Flaymen*, op de *Borſt* *Fem. L. 5.*
 gende, rijp worden, en uitwyren. Is goed voor een *Marb.*
verouderde Hoef; voor de *beeten* en *ſteeken der gifſige* *Med.*
Dieren; 't *Graveel*; de *Water-zucht*; de *verſtoppeghd*
van Leever en Milt; de *pijn der Lendene*; 't *Colic*;
Vergif; de *Kondepis*, en andere gebreken. *Verwect* *Pin. l. 30.*
 en *heldere ſtem*; de *Maandſonden der Vrouwen*; *e. 9.*
 veel *Melk* in de *Borſten* der *zoogende*; *ſcherpt*
het verſand; ook 't *Gezicht*, de *Oogen* daar mee ge-
 waſſchen.

Radij's kleyn gehakt, met Wijn besprengt, in een Pan warm gemaakt, en dan boven de schamelheyd gebonden, doed de geene, welke haar *Water niet kunnen maken*, 't zelve gemakkelijk lossen.

Nuchteren Radijs gegeten, is een bewaarmiddel tegen *Vergif*.

Het *Zaad van Radijs*, zijnde veel krachtiger als de *Th. Dorst.*
Bladeren of Wortelen, met Honig en Edik 's morgens
 nuchteren ingenomen, dood en jaagt uyt de *Wormen.* *hijf. Plant.*
 Twee *Drachmen* daar van 's morgens rauw uyt de *fol. 245.*
 hand gegeeten, drie dagen achter malkander, en tel-
 kens, een half uur daar na, een weynig Brandewijn,
 op zwarte *Aelbeizen* gezeit, gedronken, is een heerlijk
 middel teegens 't *Graveel.*

Het zelve *Zaad* in Wijn gezoden, dan gezeeyd, en gedronken, is goed teegens de *Pefft*, gelijk men dikmaal heeft ondervonden. Met Edik ingenomen, verminderd een *grootte Milt*.

Durantes
hifl. Plant.
fol. 384

CCCCV HOOFDSTUK.
PEEPERWORTEL.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheydene soorten; te weeten:

I. De gemelde *RAPHANUS RUSTICANUS*, of gemeene Peesperwortel. II. *RAPHANUS AQUATICUS OFFICINARUM*, of Water-Peesperwortel, in de Winkel en der Apotheekers gebruikelijk. Beyde zijn ze van ontrent even de zelve Bouwing en Waarneeming.

De **RAPHANUS MAGNUS**, of *groot Peperwortel*, Groot Peperwortel-Grond.
 bemind een goede, zandige, of veel meer een Keytleeninge, gemeene aarde, met twee-jarige Paarde- en Koomst genoegzaam voorzien. Heeft liever een vrije, wel ter Zon gelegene, als een schaduwachtige plaats; en eyscht veel Water.

Geeft in deze onze Landen zelden *Bloemen*; veel min eenig *Zaad*. Heeft echter in 't jaar 1673, in 't laatste van *May*, voor de eerste maal bij mij hier binnen *Groeningen* geboeyd: zijnde boven op zijne ronde *Steel*, drie

drie of vierdehalve voet hoog, verdeeld in veele kleine Zijdetakjens; aan welke veele Bloemen wierden gezien, *Ayri-wijze* bij malkander gesteld; de eene na de andere open gaande. Zijn niet groot; en spier-wit. Bestaan uyt vier voor rond toelopende Bladertjens, kruys-wijze gefchikt; houdende van binnen inwendig zes kleine geele Knopjens. Alsze eenige dagen lang open gestaan hadden, vielen ze af; nalatende eenige langwerpige kleine Knopjens, doch zonder eenig Zaad daar in.

Aanwin- ting. Deze soort blijft veele jaren in 't leeven. Verdrasgd felle koudes, en andere ongelegenheeden der Winter, zonder schade. Word ook genoegzaam aangevonden en vermenigvuldigd door hare Wortel; welke men in 't Najaar, in de Maand September, of in 't Voorjaar, in de Maand Maert, met een volle Maan afbreekt, en de dunste Wortelen, in een welgemelte steenige aarde, overdwars, of in de lengte, niet regt neerwaarts, een weynig meer als twee vingers breedte diep verplant. Dus genieten ze meerder warmte van de Zon; worden dies te eerder dik, en veel bequamer ten gebruyk. Krijgen dan ook haaltiger Loof, en groeyen spoediger voort; 't zij hoe kleynen stukje men mogt ingelegt hebben.

Water- Peeper- wortel. De RAPHANUS AQUATICUS, of Water-Peeperwortel, bemind de zelve aarde en plaats. Wil ook veel Water; 'twelk men haar moet geeven, wanneer'er geen reegen valt. Bleeyd gemeenlijk ieder Zomer; doch geeft geen volkomen rijp Zaad, ten zij met een goede, bequame jaarstijd. Vergaat niet haast, maar blijft lange jaren in 't leeven. Word niet alleen aangevonden en vermenigvuldigd door 't gedachte haar Zaad, het welke men met een wassende Maan van Maert op een donkere en vochtige plaats, of in een Pot, altijd nat gehouden, moet zayen; maar ook door hare aangegroeyde jonge Looten, die men op de genoemde tijd van de onde afsnemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Regn. l. 1. **P**eeperwortel, of *Raphanus Rusticanus*, is warm en droog in den derden graad; ook scharp van smaak.

Linc. l. 1. De Bladeren in Wijn gekookt, daar na vermengd met Oly, en dan Paps-wijze gelegd op een verharde of gezwollene Adt, ook Leever, verzachten de zelve, en brengen ze weer te regt. Op het Gemagt gedaan, word de Koudes daar door verdreeven.

Ruell. l. 2. De Wortelen gesneden, en in Wijn gekookt, of gedistilleert, en daar van 's morgens nuchteren gedronken; of de gewreevene Wortelen met Edik tot Spijzen gegeten, drijft het Water van de Blaas uyt, en het **Trag. l. 2.** Graveel af: verwekt der Vrouwen Maandstonden: neemt wech de versoptheyd der Leever, Milt, Longe, en Nieren; ook van 't geheele Ingewand, veroorzaakt door koude en slijmerige vochtigheeden; desgelijks de vlekken van het Vel, of de Huid; de schellen der Oogen; daar meê gewaschen wordende. Is zeer goed teegens de Scheurbuyk, of Blauwschuyt; inzonderheyd 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken van een Water, op de volgende wijze bereyd en gedistilleert.

Water te bereyden, zeer tref- felijk
 * *Raphani Rusticani acerimi lib. iij.*
Polypodi Quercini. 3j.
Cortic. Rad. Cappar. 3℥
Semin. Fumculi. 5j.
Cardemomi. 3ij.
Croc Orient. 2j.

teegens de Scheurbuyk, of Blauwschuyt. Giet hier op seltien ponden Rhijnsche Wijn: laat het dus agt dagen lang staan; doch ieder dag een of tweemaal omgeschud wordende; doe dan noch daar bij:

Succi Cochlearia.

Becabunga.

Nasturtii Aquatici. ana. lib. 1. & Semi

Chamed. Vere.

Syrup. Fumar. Majoris. ana. l. 1.

Seri Lactis Caprini. lib. 1. & Semi.

Distillentur una in Balneo Mariae igne lento.

De Schors dezer Wortel gestoten, of kleyn gesneden; in Honig- Azijn, of Oxyssel, drie dagen lang laten weyken, en dan ingenomen: of de zelve Schors, in Edik geweykt zijnde, met Honig gegeten, of een daer op een weynig lauw water gedronken; of een Lood van het Zaad gestoten, en met Meede, of Garstenwater ingedronken, doet uytwerpen veele slijmerige en Galachtige vochtigheeden, door braking. 't Welk dan ook van zoodanig een uytwerking is, dat dikmaal door dit middel de vierdedaagsche Koortzen worden wechgenomen.

De Wortelen gestoten, en in Wijn gedaan, doen de zelve haastelijk in Edik veranderen.

Voorts vermag deze Wortel alles wat van de Radix is gezegt. Moet ook van hitzige lieden niet anders als matig worden gebruykt.

CCCCVI HOOFDSTUK.

R A P E .

Do zeer bij ieder bekend, als van veele Namens begeerd, om te gebruyken tot een aangename spijs; word in het Nedersche land niet alleen dus, maar ook gemeenlijk Knol, van sommige ook RUIVE genoemd: in 't Latijn RAPA, of RAPUM: in 't Hoogduysch RUBEN: in 't Fransch NAVEAU: en in het Italiaansch RAPA, RAPPO, en RAVA.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden, Vier onder meer andere (onnodig hier alle te verhalen) vier anderlyke soorten.

I. RAPUM ROTUNDUM, of ronde Rape, zoo wel witte als geele. II. RAPA OBLONGA, of lange Rape. III. NAPUS, of steek-Rape; welke ook PARYSSCHE, of FRANSCH RAPPE word geheeten; zijnde kleyn, langwerpig, drooger en zoeter dan al de andere. IV. NAPUS SYLVESTRIS, of RAPUM SYLVESTRIS, dat is wilde Rape. Alle zijne van eenen de zelve Benaming en Waarneeming.

Zij beminnen van naturen een varfch-omgesmeetene, Grond. zandige, welgemelte, vochtige, of ook slijmerige, kleynige aarde: een opene, vrije, bequame ter Zon gelezene, geenzins schaduwachtige plaats, alwaar schoon de grond noch zoo goed; en veel Reegen. Blijven niet langer dan twee jaren in 't leeven. Konnen 's Winters geenley Vorst verdragen. Geeven in de tweede Zaad, Zomer volkomen rijp Zaad, 't welk twee jaren lang goed blijft.

Het zelve word niet alleen met een afgaande Maan van Maert; maar ook, en veel bequamer, met de zelve Maan in Junius of Julius, de grond vochtig zijnde, gezayd; doch niet digt; anders worden ze langwerpig, en blijven kleyn: maar indien 't Zaad hol en luchtig word gelegd, zoo worden ze rond, en veel grooter. Ondertusschen, zoo ze op sommige plaatsen wat verplant digt mogten voortkomen, zoo mag men haar (een vinger dik geworden zijnde) teegens een volle Maan in een nieuveljks-gemelte grond verplanten; zoo zullen ze naderhand veel heerlijker en grooter worden gezien, doch als men ze dezer wijze handeld, moeten ze gantshelijk met aarde bedekt, en 't Loof een weynig met de voet getreden zijn; want dan trekt dies te meerder kracht in de Wortel of Knol; vermits de Bladeren door de kneuzing verzwakken, en derhalven te minder voedsel van nooden hebben. Moeten ook wel gewied, en van allerley ruyt, of onkruid, zuiver gehouden worden.

H h h

Zij

Wanneer beil. Zij krijgen hare lieflijkheid en aangename zoetigheid tegeens de Winter, wanneer het koud word; want de vochtigheid verlaat dan de Bladeren, en begeeft zich na de Wortel.

Hoe in de Winter te bewaren: Het beste Zaad word gewonnen van de aldergrootste, en van de geene die verplant zijn geworden. Eer men 't zelve zayd, moet men 't drie dagen te vooren in Soetemelk laten weyken; want dan word de Frucht, of Knol, dies te beeter. Met een volle Maan van November moet men ze uyt de aarde opneemen, en (om de geheele Winter door te konnen gebruyken) in een kelder leggen, om voor de Vorst bewaard te zijn. Dus blijven ze dies te langer goed.

en weer in te zetten. Ook moet men de geene, van welke men Zaad meent te winnen, met een volle Maan van Maert weer in de aarde zetten; in zulk een grond, als hier boven aangewezen is.

Wilde Knol. Raapzaad. Raapoly. De NAPUS SYLVESTRIS, of RAPUM SYLVESTRIS, wilde Knol, is gantsch niet dienstig om ter spijsze gebruykt te worden. Word derhalven met de gemelde Maertische Maan gezayd, enkelijk om haar Zaads wil, genoemd Raapzaad; waar van de Raapoly word gemaakt; en waar toe zij genoech bequaam is.

K R A C H T E N.

Cameras. l. 2 c. 28. **R**Apen, Knollen, of in 't Latijn Rapa, zijn vocht in den eersten graad, en droog in den tweeden; ook afvagende van aart.

Lust. l. 1. c. 107. **R**apen, of allerley wijzen, gekookt, of gezoden, zijn ze aangenaam voor de Maag. Geeven aan 't Lichaam een matig en goed Voedzel. Vermeerderen het Zog in der Vrouwen Borsten: desgelijks het Zaad. Verweken goed Bloed, en een helder Gezicht. Zijn goed voor de Borst, de Keel, en tegeens den Horst. Verzachten alle invendige deelen des Lichaams; maar veroorzaken ook Wonden.

Fuchf. lust. Pl. c. 77. De jonge Bladeren van Knollen, of Rapen, in Wijn gekookt, en zoo gegeten, ook van deeze Wijn gedronken, drijft het Water uyt de Blaas voort, en is dienstig voor de geene die van het Gravel gequeld worden.

Diof. l. 1. c. 134. De Rapen zelfs, gezoden of gebraden zijnde; dan gelegd op verzeerde, verzwoore, of verkonde Kakielen, brengen de zelve weer te regt. Gebraden, en heet gedaan op de kwalijk-geheelde Zeeven; de al te haast toelpende wyle Wonden, en opene gaten, openen de zelve weer.

Durantes bijf. Plant. fol. 380. Een halve Drachma Knol- of Raapzaad, met Wijn of ander Nat ingenomen, doet de Maxelen en Kinderpokkens uytflaan. 't Zelve Zaad is droog en warm van aart; ook afvagende door zijne bitterheid, openende, verteurende, en verwekende.

Tragus l. 1. c. 61. Met Meede gebruykt, doet veel goeds den geenen, die vergif in 't Lichaam heeft gekreegen. De Oly van Rapen, rauw, of ongezoden zijnde, de kinderen 's morgens nuchteren ingegeven, dood en jaagt uyt de Wormen.

CCCCVII HOOFDSTUK.

ZONNEDAUW.

Namen, en oorsprong uyt een zonderlinge zeldzaamheid.

En kleyn, aardig, en wonderlijk Gewas, hebbende in de Zomer, bij het alderhelderste en heetste Weer op den dag, de meeste Dauw of vochtigheid op hare Bladeren, zoo dat ze daar van blinkende worden gezien; en heeft ter dier oorsaak in het Neederlandsch dien naam bekomen. Word in 't Latijn geheeten ROSSOLIS, ROSELLA, en DROSIUM RECENTIORUM; in het Hoog-

duysch SONNENTAUW, ook SINDAUW: in 't Italiaansch RUGIADA DEL SOLI.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onveranderlijke soorten; te weten:

I. ROSSOLIS FOLIO OBLONGO, of Zonnedauw met een langwerpig Blad. II. FOLIO LONGISSIMO, of met een geheel lang Blad. III. ROSSOLIS FOLIO ROTUNDO, of Zonnedauw met een ganisch rond Blad. Alle zijne van even de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, zandige, zoo wel met twee-jarige Paerdmist voorziene, als ongemeste, doch luchtige en vochtige grond: een opene, vrije, wel ter Zon geleegene plaats, genoegzaam van alle onkruid gezuyverd; en veel Water. Blijven gemeenlijk drie jaren, en niet langer, in 't leeven. Verdragen geduldig felle Vorst, en alle andere ongelegheden der Winter. Geeven in den Herfst volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April in een Pot, niet diep, hol en luchtig gezayd, ook van een gedurende vochtigheid verzorgd moet zijn. Alleenlijk hier door konnen ze aangewonnen en vermeerderd worden.

Als men deeze Planten uyt het wilde halen, en eerst in de Hoven opqueeken wil, zoo moet men de zelve uytsteecken met een ronde klomp aarde daar aan zittende, op dat de Wortel niet gerept, haar Loof niet beschadigd worden mogt. Dan moet men ze voorts voorzichtig planten in een Pot, gevuld met de voorgeenoemde grond; ook wel met Water onderhouden: zoo zullen ze eenige jaren lang goed blijven; echter niet altijd.

K R A C H T E N.

Zonnedauw, of in 't Latijn Rossolis, is heet en Durantes droog in den derden graad; ook scherp; een weynig te zamentrekkende, rijpmakende, verdunnende, verdeelende, en afvagende van aart.

In Wijn gekookt, of gedistilleert, en daar van Label. l. 1. gedronken, neemt wech de versloophed, de Fluymen, fch. 989. en andere gebreken der Longe. Jaagt uyt alle tye, schadelijk vochten, en verquikt de Geesten der Oude Lieden.

De Bladeren gestoten, met wat Zout vermengt, Dod. l. 15. en zoo op de Huid gelegd, verzeeren de zelve, en doen 'er, door hare brandende scharphed, Bladeren en Bleyen op komen.

CCCCVIII HOOFDSTUK.

WONDERBOOM.

Us in het Neederlandsch, maar ook Namen van veele MOLLEKRUVD genoemd, om dat deeze schoone, bezienswaardige Plant de Mollen zou konnen verdrijven; doch de daaglijkse ervarenheid leerd ons regt het teengedeel; zoo dat dit voorgeeven voor een verdigtzel moet gehouden worden.

Word in 't Latijn geheeten RICINUS, PALMA CHRISTI, CATAPUTIA MAJOR, en PENTADACTYLON; in 't Hoogduysch WUNDERBAUM, of ook CREUTZBAUM: in het Fransch PALME DE CHRIST: in het Italiaansch RICINO, MIRASOLE GIRASOLE; en CATAPACCIA MAGGIORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf veranderlijke soorten; te weten:

I. RICINUS MAJOR AMERICANUS CAERULEUS, of groote Americaanische Wonderboom met een bleekblauwe Stam en Stelen. II. RICINUS AMERICANUS MAJOR RUBICUNDUS, of groote Wonderboom uyt America met een zeer schoone bloed-roode Stam en Stelen.

Ricinus Americanus Major Rubicundus

len. III. RICINUS AMERICANUS MINOR CÆRULUS, of *kleine Wonderboom* *uyt America met blauwe Steelen*. IV. RICINUS AMERICANUS MINOR RUBICUNDUS, of *kleine Americaansche Bloedroode Wonderboom*, van een zeer bevallighe aanschouwing. V. RICINUS AMERICANUS MINIMUS, of *alderkleynste Wonderboom* *uyt America*. Al te zamen zijn ze van eenve de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een gemeene, zandige, luchtige aarde, met een gedeelte twee-jarige Poedemist, een weynig een-jarige Hoenderdrek, en het Mol der verrotte Boombladeren doormengd: een vrije, warme, wel ter Noor gelegene plaats, voor alle koude Oofte- en Noordwinden beschut; en tamelijk veel vochtigheid.

Hoe op te quecken. Zijn teeder van aart. Konnen de *koude*, en *koude Herfstregeen* dezer Landen, veel min enige *Vorst* verdragen. Moeten derhalven met een wassende Maan van *April* in Potten gezayd; gantschelijk niet verplant, ook niet meer dan een alleen in elke Pot gelaten worden, vermits de veelheid en grootheid harer *Wortelen*. Dus gehandeld, geeven ze, inzonderheid de MINOR, of *kleine*, laat in den *Herfst*, doch de MAJOR, of *grote*, zelden, in onze Landen volkomen rijp *Zaad*, en versieren dan al langzaam; alhoewelze in *America* en andere heete Landen, van naturen eenige jaren lang in 't leven blijven. Ook heb ik eens (in 't jaar 1659.) eene (zijnde een *kleine soort*) binnens huys tamelijk droog, en op een matig-warme plaats, waar in niet als bij *vroezen* Weer word gevuurd, de geheele *Winter* over bewaard, en welgesteld overgehouden; geevende in 't midden van de volgende *Zomer* een goed en in alles volmaakt rijp *Zaad*: 't welk op de genoemde tijd de aarde aanbevelen zijnde, wederom voor de *Winter* zijn volle volkomenheid verkreeg: en van dit quam weer ander, eenige jaren vervolgens achter malkander, zijnde nu wel half of meer den aart onzer Landen en Lucht alreeds gewoon geworden.

Groote Wonderboom *uyt America*, met bleekroode Stam en Steelen. Het RICINUS AMERICANUS MAJOR RUBICUNDUS, of *groote Wonderboom* *uyt America*, met een *Bloedroode Stam* en *Steelen*, is een zeer schoone *Gewas*. Blijft, in onze koude *Neederlanden* in een Pot geplant zijnde, niet meer als twee jaren lang in 't leven; doch langer in *America*, als 't natuurlijk Geboortegewest van 't zelve. Krijgt uyt een teedere, veelvoudige, bleek-wit-verwige *Peelzwortel* een eenige *Steel*; vijf, zes, zeven, en ook meerder voeten (na geleegentheid van de warmte der jaartijd) in een *Zomer* opschietende. Is een duym, en ook meerder, dik; in 't ronde bij ieder voet van de *Steel* des *Blads* als met een dunne, doch verhevene *Ring* omvangen; verciert met een zeer schoone, *Bloedroode*, en helder-blinkende verwe; van binnen hol, en daar *Lidswijze* voorzien met eenige digte *afscheydingen*, tegens welke ieder *Blad* uytwendig heeft gezeeten, op zulk een wijze als in 't *Riet* word gezien.

Steelen. Aan welke in 't *Rond*, twee, drie, vier, en ook wel meer vingeren breedte boven malkander, bezienswaardige *Bladeren* groeyen, rustende op zeer lange, tamelijk dikke, van binnen holle, van buyten schoonrood-verwige *Steelen*; van boven begaaf met vier *kleynen*, *Navelswijze* gestelde *Knoppens*; eene der zelve digt bij de voornaamste *Siam* zittende; de tweede een weynig daar van daan; en de twee andere digt bij malkander onder het *Blad* te zaamgevoegd; zijnde in 't ronde zeer groot, boven donker-goed van verwe, een weynig blinkende; van onder wat bleeker, of lichter-groen: aan de kanten *Zaagtswijze*, zeer net, doch oneffen, *Gesand*; gemeenlijk in neegen deel tamelijk diep ingesneeden; van welke in 't midden de bovenste de grootste, de onderste naaft aan de *Steel* de kleynste vallen. Ieder deel heeft een dikke rood-verwige *Ader*, onder veel zichtbaarder als boven; uyt welke andere *kleynere voortfchieten*, aan

de randen uytlopende: zeer vlak of plat en stijf uytgespannen, op de wijze van een hand opwaarts gekeerd leggende; of ter zijden, ook van vooren en achteren afhangende: niet hard, maar zacht van aart, en zwaar van reuk.

Tusschen welke dikmaal een of twee *Zijdelings* in 't bovenste gedeelte voortfchieten: uyt wiens inwendige *Hert* zoo wel, als uyt 't bovenste van de voornaamste *Herfststeel*, een hand lang zijnde, en een vinger-dikke rood-verwige *Steel* in de Maand *Augustus* of *September* word voortgebracht; aan welke in 't onderste *Tros-wijze* digt aan malkander eenige *Knoppen* hangen aan korte *Steeltjens*, bestaande uyt vijf roode en een voor spits-toegaande *Bladerijens*: houdende inwendig zeer veel, hoog in 't ronde uytsteekende, digt te zaamgevoegde, uyt den geelen bleek-verwige *Mofchachtige Knoppens*: welke, na drie dagen in hare kracht opengestaan te hebben, haastelijk in haar zelve vergaen, en op de aarde neervallen: boven haar latende een *Druyfs-wijze* te zaamgevoegde, en boven spits opgaande *Tros*, houdende in 't ronde veele zeer schoonhoog-rood-verwige, gemeenlijk drie bij een gestelde, Der *Blou-regt* om hoog gekeerde, en als uyt een wolachtige stof men. bestaande *Veezelijens*, of *Staartijens*, de *Blomen* uytbeeldende. Welke niet afvallen, maar op de *Zaadknoppen* blijven zitten, en daar met de *Knoppen* groeter worden; tot dat de zelve cyndelijk (een duym dik geworden, driehoekig-rond, neerwaarts gekeerd hangende, bleek-blauw-verwig, en met veel *Staartjens* *Zaad* rondom kluchtig voorzien) hare volkomene grootte verkreegen hebben: elk van haar in zich bevattende drie groote, langwerpige, platachtig-ronde *Leeden*, van een zwarte verwe, en geprikkel met vele blecke *stippelen*, *Marmers-wijze*.

KRACHTEN.

Wonderboom, of *Ricinus*, is warm en droog, in *Durant* 't laatste van den tweeden graad. *hijf. Plant.* *tbl. 393.*

De groene *Bladeren* op der *Vrouwsvan Borsten* gelegd, doen het *Zog* in de zelve *verminderen*: maar in teengedeel, op de *Schouderen* gebonden, 't zelve *verminderen*.

De zelve *Bladeren* gestoten, of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Meel van *Garstenmout* vermengt, en op de *gezwollene Borsten* gedaan, verbetere die weer, en brengen ze te regt. *Verteeren* ook de *brand der Oogen*.

De *Bladeren* alleen, of ook met *Edik*, van buyten gelegd op 't *Wildvuur*, de *Roes*, en diergelijke gebreken, *verteeren*, en geneezenze.

Zeeven koren van 't *Zaad* met *Anijs* gestoten, en met *Wijn* ingenomen, beroeren 't *Ligchaam*, en doen 't *purgeeren*, ook zomtijds braken; met uytderijving van de *Galachtige* en *waterige vochten*. Is derhalven dienstig voor alle *Geel- en Waterzuchtighe*.

De *Oly*, uyt dit *Zaad* geparst, is zeer afvagende en drogende van aart. Doet ter dier oorzaak de *lidteeken* *vergaan*: geneest de *zeeren* en *schurftigheid des Hoofds*; ook de verhitting des *Aardsdarms*.

CCCCIX HOOFDSTUK.

RHAPONTICUM.

En aardig en fray *Gewas*, zoo wel *Namen* in het *Nederlandsch* als *Latijn* dus genoemd, maar ook van zommige *PONTICA RADIX*, en *RHABARBARUM* (alhoewel het de regte *Rhabarbar* niet is, volgens 't geen wij hier vooren hebben aangewezen), na de *Rivier Rha*, aan welke kant de zelve overvloedig veel groeyd, gelijk

AMMIANUS MARCELLINUS getuygd in 't *twaaſde Boek* zijner *Hiſtoren*. De gemelde Rivier RHA vloeyd van de *Noordſche Gebergten*, welke de naam van *MONTES HYPERBOREI* voeren, door *Sarmatien* tot in de *Caspische*, of *Hyrcaniſche Zee*, van zommige geheeten de *Turkiſche*. De *Italianen* zeggen in plaats van *Rhaponticum*, *RHEUPONTICO*, of ook *RHAPONTICO*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden *twee* bijzondere ſoorten; namentlijk:

I. *RHAPONTICUM MAJUS FOLIO HELENII*, of groot *Rhaponticum* met *Bladeren van Alantwortel*. II. *RHAPONTICUM HELENII FOLIO MINUS*, of klein *Rhaponticum*, met *Bladeren van Alantwortel*. Beyde zijn ze van de zelve *Bewoſing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde; doormoſd met een weynig twee-jarige Paerdmift, een-jarige Hoenderdrek, en 't Mol van verrotte Boombladeren: een vrije, warme, wel ter Zon geleegene plaats; en matige vochtigheyl. Blijven lange jaren in 't leven. Geeven in deze Geweſten ieder *Zomer* *Blomen*, maar noyt eenig volkomen *Zaad*. 't Welk men, als men 't uyt heete Landen heeft bekomen, in een Pot, gevuld met de gemelde aarde, met een waffende Maan van de Maand *April*, een halve vingerbreedte diep, moet leggen. Daar na opgekomen zijnde, brengen ze niet voor 't derde jaar daar na voor de eerste maal hare *Blomen* te voorschijn.

Hoe in de Winter waar te neemen. Ongoerne verdragen ze veel koude *Herſtreegenen*, of sterke *Vorſt*, buyten blijvende. Moeten derhalven op de genoemde tijd, en met de gemelde Maan, in Potten geplant zijnde, in *Oktober* binnens huys worden gebracht, op een luchtige bequame plaats, waar in niet anders als wij vriezende Weer word gevuurd: gedurende de geheele *Winter* met ſlegs een weynig lauwe Regenwater van boven begoten: en niet voor in 't laſtſte van *Maert*, of 't begin van *April*, na geleegentheyl van de bequaamheyl of onbequaamheyl des tijds, met een aangename Lucht en zoete Regen weer buyten geſteld; dan noch genoegzaam voor *koude nachten*, en veel *vochtigheyl*, bewaard of gedekt zijn.

KRACHTEN.

Aart. *Rhaponticum* is verwarmende, te zamentrekkende, en dikmakende van aart.

Matth. l. 3. c. 2. Twee *Drachmen* van deze gedroogde *Wortel* met Wijn of ander Nat ingenomen, ſtopt het *Ligchaam*. Verſterkt echter de *Maag*: verbeeterd de gebreken der *Leever*, *Milt* en *Borſt*. Is goed teegens 't *Colick*, de ſmeren der *Nieren* en der *Blaas*: voor de *Kortademheyl*, *ſpanning des Heren*, *Heupenpijn*, *Opſtijging der Moeder*; de *Bloedſpawing*: de *Rooden* en alle andere *Buykloop*: de inwendige *Breuken* of *Queten*; *zwaren*; *gekrampene* en *geſpannene Zenuwen*; de *beeten* en *ſteeken der Slangen*, *Adderen*, en anderet giftige *Dieren*.

Gal. lib. 8. c. 10. De zelve *Wortel* geſtoten, met *Edik* vermengt, en dan gelegd op *blauw-geſlagene* of *gevallene plaatszen*, *guade Schurſheyl*, en de *ſproetelen der Huyd*, verdrijft en geneeft de zelve.

CCCCX HOOFDSTUK.

MUYSDOORN.

Namen.

It kleyn, ſteeds groen-blijvend *Gewas* word in het *Neederlaſch* niet alleen dus, maar ook van veele *STEBKENDE PALM* genoemd. In het *La-tijn* geheeten *RUSCUS*, *BRUSCUS*, *MYRTACANTA*, en *SPINA MURINA*:

in het *Hooftſch* *MAUSDORN*, *MUESZDORN*, en *BRUSCH*: in het *Frantiſch* *BRUSC*: in het *Italiaanſch* *RUSCO*, *BRUSCO*, *MIRTO SALVATICO*, en *PONGI-TOP*.

Deze *Plant* bemind een goede, gemeene, zoo wel Grond. zandige als andere, doch wel gemeste grond: een warme, vrije, bequaam ter Zon geleegene plaats; en veel vochtigheyl. Geeft in deze onze Geweſten noyt *Blomen*, veel minder enige *Vrucht*. Is hard van natuur. Kan geduldig en zonder enige ſchade verdragen sterke *Vorſt*, en alle andere ongetegetheeden der *Winter*. Blijft lange jaren in 't leven. Word ook hier alleenlijk *aangevromen* en zoerbijk *vermeening* nage-digd door hare langzaam aanwaffende *Wortelen*: welke men in *April* van de oude affnijdt, en met een waffende Maan verplant.

KRACHTEN.

DE *Wortelen* van *Muyſdoorn*, of *Ruscus*, welke Aart heeft worden gebruykt, zijn droog in den eerſten, warm in den tweeden graad; ſijn van ſtof, en dun van deelen.

In Wijn gezoeden, en daar van 's morgens nuchte. ren een Roemer gedronken, verdrijft de *Geeleucht*; opend de *verſtoppeyl* van het *Ingewand*, en aller inwendige deelen: jaagt 't *Water van de Blaas* uyt; ook de *Steen*, en 't *Gravel* der *Nieren*: is goed teegens de *Koudes*, en de *Hoofdpijn*. Doed de *raye Fluymen*, en *Slijm*, op de *Borſt* en *Longe* hangende, rijp worden, en voortkomen. Verwet ook der *Vrouwen Maandſonden*.

Even 't zelve vermogen ook de *Bladeren*, en de *Zaadhuſen*, gepulverizeert, en met Wijn ingenomen; doch werken zoo krachtig niet.

Het uytgeſtſte *Zap* der *Bladeren* neemt wech de *ſank* en de onzuiverheyl van de *Mont*, daar met geſpoeld zijnde: geneeft ook de *Montwonden* en *verzeeringen*. Het zelve *Zap* met Melk gemengt en aan de *Oogen* geſtreken, maakt een *klaar Gezicht*: jaagt ook uyt de *Oogen* wech allerley bij geval daar in gekomene onreynigheyl. Even dit *Zap* met wat *Zuyker* ingenomen, doet het *Bloedſpawen* ophouden.

Het *Poeder* dezer gedroogde *Wortelen* gelegd op *onde Wonden*, in welke *ynſt vleſch* groeyd, verteert het zelve, en geneeft de *verzeering*.

De *raye Takken* van dit *Gewas* gebruykt men in *Ita-* *Dod. l. 26. c. 146.* *lien*, om *Beezemen* van te maken. Zommige han- *gen ze aan 't gezoeten geroookt vleſch*, om, wegens de *ſteekende Bladeren*, *Minyen*, en inzonderheyl de *Vleermuyzen* daar van te weerden.

CCCCXI HOOFDSTUK.

RUYTE.

Een ieder genoeg bekend; en van Namen. veele in 't *Neederlaſch* ook *WYN- RUYT* genoemd. Word in het *La-tijn* en *Italiaanſch* geheeten *RUTA*: in 't *Hooftſch* *RAUTE*, of *WEIN- RAUTE*: in het *Frantiſch* *RHUT* of *RUT*.

DE JARDIN.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderſcheydene ſoorten; te weten:

I. *RUTA VULGARIS*, of *gemeene Ruyte*. II. *MONTANA LUSITANICA*, of *Berg-Ruyte* *uyt Portuhal*. III. *RUTA MONTANA TENUIFOLIA*, of *Berg-Ruyte* *meer reedere Bladeren*. Niet alle zijnde van eenreley *Bewoſing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, on-Grond. gemeste, doch met een weynig Mol van verrotte Boombladeren doormengde grond: een vrije, warme, luche.

luchtige, wel ter Zon gelegene plaats, en niet te veel vochtigheid.

Gemeene Ruyt. De RUTA VULGARIS, of gemeene Ruyte, blijft vele jaren in 't leven: ja word eyndelyk zoo oud, datze in warme Landen de hoogte van een gemeene Boom bekamt. De vermaarde *Joodfche* Gefchiedfchryver FLAVIUS JOSEPHUS verhaalt in 't *ruetwintigfte* Hoofdfuk zyns *neevenden* Boeks van de *Joodfche* Oorlogen en de verwoefing der Stad Jerufalem, dat in 't Kasteel van de Stad Macherus een Ruyten-plant heeft gegroeyd, zoo hoog en dik, dat geen *Vijgenboom* de zelve daarin overtrof; of anders, zoo groot als onze gemeene *Karsfeboomen* zijn. Koning Herodes hadze hier in den aanvang zynner Regeering geplant. Als hij nu daar over de *zevenentig* jaren lang had geftaan, en noch in een krachtige welstand zich bevond, hebben de *Jooden*, bij de verwoefing deezer Plaats, dit treffelyk Gewas afgehouwen.

Grooten ouderdom, en hoog-op walling. *Jofeph. l. 7. c. 22.* Deze gemeene Ruyt geeft ieder Zomer volkomen ryp Zaad. Verdraagt sterke koude, en allerley andere ongeleghentheden des tijds. Word ook alleenlyk *vermenigvuldigd* door 't gemelde Zaad; 't welk met een waffende Maan van *Oktober* in een Pot; of met een waffende *Maerfche* Maan in de grond des *Hofs*, ruym een ftroobreed diep, hol en luchtig word gezayd.

Aanwinnig. De RUTA MONTANA LUSITANICA, of *Portugalfche Berg-Ruyte*, is van een teederen aart; zeer krachtig of zwaar van reuk. Kan in deeze ouden Geweften, buyten blijvende, de koude der *Winter* op geenerley wijze verdragen. Moet derhalven, in een Pot geplant zijnde, gewagt worden voor veel zoo wel *Zomerfche*, als *koude Herfstreegenen*: in 't begin van *Oktober* binnens huys gebragt zijn, op een luchtige plaats, zonder enig Vuur, doch ook zonder tochten en luchtzuigingen: maar alleen eenmaal met zeer weynig Water van onder voorzien; en niet voor in 't laatste van *Maeri*, of veel better in 't begin van *April*, met een aangename Lucht en zoete Reegen, weer buyten gefield: dan noch wel gedekt en bewaard worden voor *Sneeuwige vochtigheid*, *koude nagten*, *hagryge* en *febrile* winden.

Portugalfche Berg-Ruyte. Hoe waar te nemen. De RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of *Berg-Ruyte* met *smalle dunne* Bladeren, is zeer teeder van natuur. Kan in deeze Geweften 's *Winters* noyt overgehouden worden, wat voor moeyte men ook daar toe aanwend. Dan noch niet weer *vernieuwd* of *aangevonden* zijn, als alleenlyk door haar Zaad, uyt heete Landen herwaarts overgezonden: 't welk met een waffende Maan van *April*, niet boven een ftroobreedte diep, in een Pot moet worden gezayd, en niet verplant.

Berg-Ruyte met smalle dunne Bladeren. KRACHTEN. De gemeene *Hof-Ruyte*, of *Ruta vulgaris*, is heet en droog tot in den derden graad; dun en fijn van deelen: daarenboven doornijfjende, fcheydende, verteerende en verdrijvende van aart.

Gal. lib. 8. Simp. Med. In Wijn gezoden, en daar van gedronken; de groene Bladeren gegest; of het uytgeparfte Zap met Wijn ingenomen, drijft uyt de Winden; doed gemakkelijk Wateren, en der Vrouwen Maandfonden voortkomen: 't ftopt daar teegens de *Buykloop*: is goed voor de pijn der *Borft* en *Buyk*, veroorzaakt door koude. Delfgelyks voor de *Hoofst*, de *Kortademigheyd*; de *fwerten* van hes *Flerexijn*; de *verftoptheyd* van de *Milt* en *Longe*; de *Opftijging* van de *Moeder*, en de eerst beginnende *Waterzucht*. Dood de *Wormen*: fcherpt en verfterkt het *Gezicht*; drijft uyt de *Nageboorte*, en drijft de *dode Vrucht*. Strijd teegens de *Peft* en allerley vergif: ook teegens de *beeten* en *fteeken* der *giftige Dieren*. 't Zelve verrichten de Bladeren, 's morgens nuchteren gegeten met *Okkernooten* en *Vijgen*.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Matib. l. 3. c. 45. Flin. l. 20. c. 13. Diffe. l. 3. c. 52. De RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of *Berg-Ruyte* met *smalle dunne* Bladeren, is zeer teeder van natuur. Kan in deeze Geweften 's *Winters* noyt overgehouden worden, wat voor moeyte men ook daar toe aanwend. Dan noch niet weer *vernieuwd* of *aangevonden* zijn, als alleenlyk door haar Zaad, uyt heete Landen herwaarts overgezonden: 't welk met een waffende Maan van *April*, niet boven een ftroobreedte diep, in een Pot moet worden gezayd, en niet verplant.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Matib. l. 3. c. 45. Flin. l. 20. c. 13. Diffe. l. 3. c. 52. De RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of *Berg-Ruyte* met *smalle dunne* Bladeren, is zeer teeder van natuur. Kan in deeze Geweften 's *Winters* noyt overgehouden worden, wat voor moeyte men ook daar toe aanwend. Dan noch niet weer *vernieuwd* of *aangevonden* zijn, als alleenlyk door haar Zaad, uyt heete Landen herwaarts overgezonden: 't welk met een waffende Maan van *April*, niet boven een ftroobreedte diep, in een Pot moet worden gezayd, en niet verplant.

Gal. lib. 8. Simp. Med. Matib. l. 3. c. 45. Flin. l. 20. c. 13. Diffe. l. 3. c. 52. De RUTA MONTANA TENUIFOLIA, of *Berg-Ruyte* met *smalle dunne* Bladeren, is zeer teeder van natuur. Kan in deeze Geweften 's *Winters* noyt overgehouden worden, wat voor moeyte men ook daar toe aanwend. Dan noch niet weer *vernieuwd* of *aangevonden* zijn, als alleenlyk door haar Zaad, uyt heete Landen herwaarts overgezonden: 't welk met een waffende Maan van *April*, niet boven een ftroobreedte diep, in een Pot moet worden gezayd, en niet verplant.

Deze Bladeren met Honig en Edik, of met Varkens-reuzel vermengt, en allerley *Schurftigheid*, of *Krauwagie*, daar met beftreken; geneeft ze.

Ruyte, of *Wijnruyt*, dagelyks, of dikmaal, gebruykt, verdroogd het Zaad, maakt de Mannen onvruchtbaar: verdroogd delfgelyks de Melk in der Vrouwen Borften. Zwangere Vrouwen daar van etende, zouden hare Vrucht doen fterven.

Het uytgeparfte Zap der Bladeren alleen, of met *Serapil* lik Vrouwen Melk, of Honig vermengt, in de hoeken der Oogen gedaan, verdrijft de *fcheemering* en *donkerheyd* der zelve.

Twee oncen van 't zelve Zap met Wijn ingenomen, is goed voor de *beeten* der *delle Honden*. Met Ceruys, Edik, en Oly van Roozen gelegd op 't *Sprektoovar*, de *Koors*, alle andere *voortlopende vnuirgheyd* en *Zetteren*, verteerd de zelve. Met Oly van Roozen vermengt, en in de Ooren gedaan, verdrijft de *hardhoorrendheyd*.

Het Zaad van Ruyte gefloten, en met Wijn ingenomen; is goed teegens alle *doodelyk vergif*: droogt en reynigt de *Moeder*, de zelve herftellende in een goede ftat.

Een *Drachma*, of ook wel twee, na gelegentheid van de perfoon, van 't zelve Zaad zeeven dagen na makender gebruykt; helpt de geene, welke haar Water niet konnen maken, en doet haar 't zelve loffen.

Oly van *Wijnruyt* met Wijn gedronken, verdrijft *Trag. l. 1. het Calijf*; de pijn en *Krimping* der *Darmen*: verzacht ook de *hardigheyd* der *Milt*.

De Bladeren van *Wijnruyt* gelegd in een *Bedfteede*, of *Leedekanten* verdrijven uyt de zelve de *Vloeyen* en *Wandluizen*.

Ruyte gelegd bij 't eten der *Pogeltyen* in hare *Kouten*, verquikt en geneeft haar, alsze treurig, of ziek, of in 't ruyen zijn.

CCCCXII HOOFDSTUK.

HARMALA
uyt SYRIEN.

Yns weetens met geen anderen als Namen. deezen naam in 't *Neederlandfch* bekend. Word in 't *Latijn* met de zelve beteekening geheeten HARMALA SYRIACA. Schijnd een meedefoort van de WYNRUYT te zijn.

Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, voorzien met een weynig twee-jarige *Paerdemift*: een opene, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheid. Vergaat niet haalt, maar blijft lange jaren in 't leven.

Geeft in deeze koude Landen bij goede *Zomers Bloemen*, maar geen volkomen ryp Zaad. Is teeder van aart. Kan op geenerley wijze veel *koude Herfstreegenen* of *wierend Water* verdragen. Moet derhalven, met een waffende Maan van *April* in een Pot 't zij gezayd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van *Oktober* binnens huys gebragt; op een luchtige, geheel- of ook matig-warme plaats gezet; gedurende de *Winter* met een weynig lauw-gemaakt Reegenwater van onder in een Pan voorzien; en niet voor in den aanvang van *April*, met een aangename Lucht en zoete Reegen, weer buyten gefield; dan noch voor veel *vochtigheyd* bewaard, en voor *koude nachten* wel gedekt worden.

KRACHTEN.

Harmala uyt Syria, in het *Latijn* *Harmala* Syriaca; is verdroogende en verteerende van aart.

Hhh 3

In

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het uytgeparfite Zap met Wijn ingenomen, doet gemakke-
lijk water lossen; alle *stijve vochtigheeden* scheiden:
drijft uyt de Winden, en verwekt der Vrouwen
Maandstonden.

Cammar.
l. 3. c. 46.
Disq. l. 3.
c. 33.

Het Zaad is warm in den derden graad, en sijn
van deelen. 't Zelve kleyn gewreven, en met Ho-
nig, Wijn, Saffraan, 't Zap van Venkel, en Gal van
een Hoen vermengt; dan in de Oogen gedaan, neemt 'er
de duysterheid van wech, en verheldert het Gezicht.

CCCCXIII HOOFDSTUK. SERPENTSTONG.

Namen.

P het Neederlandsch dus, en ook
wel van zommige Slangestong ge-
noemd, om dat de Bladeren niet on-
cygentlijk vertoonen de gedaante van
de Tong eener Slang. In het La-
tijns geheeten SAGITTA, SAGITTALIS,
LINGUA SERPENTIS, en SERPENTARIA AQUATICA:
in 't Hoogduitsch PEILKRAUT: in 't Fransch QUEVE
D'ARONDELLE.

Twee ver-
anderlijke
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee
veranderlijke soorten; te weeten:

I. SAGITTA MAJOR AQUATICA, of groote Serpents-
tong. II. SAGITTA AQUATICA MINOR, of kleyne
Serpentstong. Beyde zijn ze van de zelve Bonwing en
Waarneming.

Hoe men
ze in de
Hoven kan
aangec-
ken.

Zij groeyen van Naturen in lopende of stilstaande
Wateren; gantschelijk niet op eenige andere, of droe-
ge plaatsen. Konnen derhalven zeer bezwaarlijk in de
Hoven worden aangegueekt; ten ware men in de zel-
ve een Gracht of Sloot groeve. Dan kan men ze met
een wassende Maan van April of May in de grond
planten, en de Groef met Water vullen. Dus ge-
handeld, wassende dikmaal voort tot boven 't Water,
en krijgen hare volle volkomenheid. Worden ook
door sterke Vorst niet lichtelijk beschadigd. Verliezen
tegens de Winter hare Bladeren; welke in 't laatste van
May weer te voorschijn komen.

KRACHTEN.

Gebruik

Serpentstong, of in het Latijn Sagitta aquatica, is
koud en vocht van aart, ook te zamentrekkende.

tot genees-
middelen.

Het uytgeparfite Zap der Bladeren, of de gesto-
tene Bladeren zelfs, gelegd op de Roos, 't Sprekruis,
alle andere wunrigheid of hitzige zweeren, verkoeld en
verteerd de zelve.

CCCCXIV HOOFDSTUK.

S E L F.

Namen.

Eder genoeg bekend, en van bijna
alle menschen begeerig gebruykt; word
in het Neederlandsch niet alleen dus,
maar ook van vele SAVIE, SALIE,
en SELVE genoemd. In het Latijn
en in het Italiaansch SALVIA: in het
Hoogduitsch SALBEY: in het Fransch SAUGE.

Verschey-
dene aar-
dige en
verander-
lijke soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden
verschedene aardige, veranderlijke soorten; nament-
lijk:

I. SALVIA LATIFOLIA MAXIMA FLORE PURPU-
REO, of Aldergrootste Self met breede Bladeren, en
een purpure Bloem. II. ANGUSTIFOLIA AURICU-
LATA, of smalgebladerde Self, met Ooren. III. AN-
GUSTIFOLIA NOBILIS FLORE ALBO, of eedele smal-

gebladerde Self met een witte Bloem. IV. MACULO-
SA MAJOR, of groote Self met rood, wit, en groen-
bonte Bladeren. V. MACULOSA MINOR, five AL-
BIS PUNCTIS VARIATA, of gestipte kleyne bonte Self,
met wit en groen zeer schoon gemarmerde of gestippelde
Bladeren: welcke wijsheid ieder jaar, in 't laatste van
Junius, of het begin van Julius, vergaat; doch in
Maert des volgende jaars zich 'telkens weer op nieuws
vertoont. VI. ALTERA MINOR MACULOSA, of twee-
tot dertien de kleyne soort van Self, met bonte Bladeren. VII. in getal
hier voor-
gesteld. MARMOREA, of met zuiver wit, als sijn gemarmer-
de Bladeren. VIII. MARMOREA ALTERA, of twee-
de soort van Self met spierwitte grof-gemarmerde Bla-
deren. IX. LUTEA VARIATA, of Self met schoo-
ne geel als goud vercierde plekken. X. SALVIA CRE-
TICA, of Self nuy Candien. XI. SALVIA MINOR AN-
GUSTIFOLIA CRETICA, of kleyne Self nuy Candien,
met zeer smalle en teedere Bladeren. XII. SALVIA
MAJOR ARBORESCENS, of groote Boom-self. XIII.
SALVIA AGRESTIS, of wilde Self; en dan meer an-
dere. Meest al te zamen zijze van de zelve Bonwing
en Waarneming.

Zij beminnen ook al te zamen een goede, gemeene, Grond.
zandige aarde, met oude Koey- en Paerdmist genoeg-
zaam voorzien: een vrije, wel ter Zon gelegene plaats;
en liever veel Water als eenige droogte; welke ze echter,
als de tijd zoo valt, ook konnen verdragen: desgelijks
geduldig uytslaan selle Vorst, en allerley andere ongele-
genheeden der Winter.

Bloeyen ieder Zomer, en geeven meest den tijd vol-
Zaad.

komen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van
April niet dipt, maar hol en luchtig, in de aarde word
gelegd. Hier door kan men ze genoegzaam aanwinnen
en vermeenigvuldigen. En dan ook noch door hare
diep ingezette, of in de grond gebogene, en haastig
Wortel schietende Takjens. Welke men ook, met een
volle Maan van April of May, eerze noch aan her-
Bloemschieten geraken, kan afsnijden; op een scha-
duwachtige plaats insteeken, en dikmaal met Water
begieten, op datze disse te bequamer Wortel vatten
mochten. Met een wassende Maan in Maert (niet in
May; gelijk vele doen) wordenze opgenomen en ver-
plant. Dan zullenze gewisselijk beklijven. Anders
vergaan ze dikmaal, door de gewoone droogte der May-
maand; gelijk de dagelijckche ervarentheid ons genoeg-
zaam heeft geleerd.

De SALVIA ANGUSTIFOLIA NOBILIS FLORE AL-
BO, of eedele smal-gebladerde Self, met een witte
Bloem, valt teederder van aart dan de andere soorten;
waarom ze dan ook lichtelijk door de Vorst word
wechgenomen. Is derhalven goed, dat men van de
zelve eenige Planten ontrent den Herfst in een Pot zette,
en 's Winters binnens huys beware; daar men haar met
matige vochtigheid moet voorzien.

Daarenboven is noch ongeraadzaam noch ongerijmd,
dat men ontrent de Self een Plant of twee Wijnruyte
zette, om dat de Padden en andere giftige Dieren de
krachtige reuk der Ruyte niet wel konnen verdragen:
welke anders zich geerne laten vinden, hare verblijf en
schuylplaats neemen op de onbebouwde plaatsen daar
Self valt; die hier door een schadelijke quadaardigheid
aan zich neemen, ja zomtijds 'teenemaal vergiftigd
worden: waar door men dan, deezee Self gebruykende,
zou vallen in 't grootste gevaar van 't leeven te verlie-
zen: waar van de Geschiedboeken ons verscheyden en
zeer aanmerkelijke voorbeelden leeveren.

De SALVIA MINOR ANGUSTIFOLIA, of kleyne smal-
gebladerde Self, krijgdt uyt een teedere, bruyen-vervi-
smal-ge-
bladerde
ge en veelvoudige Wortel vele ronde en korte Stielen, Self.
aan welke groeyen vele digt bij, en digt boven malkan-
der gestelde Bladerjens, altijd twee en twee regt toe-
Bladeren.
gens over den anderen zittende. Zijn bleek-groen van
verwe; een, en ook anderhalf vinger-lid lang; rusten-
de op lange en dunne Stieljens; makende te zamen
(te

(te weeten; de grootte der zelve, met haar *Steele*) de lengte van een vinger, of daar ontrent, uyt. De grootte dezer *Bladeren* zijn ontrent anderhalve stroom, gemeenlijk maar een stroom breed. Eyndigen voort in een spits punt. Zijn gewoonlijk half rond, of *Gentwize* geteld: aan de randen gelijk als *gefronst*, of *omgekiesuweld*, wat dikachtig van aart; bleek-groen van verwe; zeer welriekend; van binnen voorzien met veele kleyne *Noppen*, en verscheydene *Aderkens*; onder meer als boven zichtbaar, voortkomende uyt een grootte in 't midden.

Bloemen. Tusschen welke, uyt het bovenste der *Stelen*, de *Bloemen* worden voortgebracht, op de wijze der andere soorten van *Self*; de zelve ook in gedaante zeer gelijk, doch veel kleynr, en bleek-blauw-verwig. Als ze eenige dagen open gestaan hebben, vergaanz in haar zelve, of vallen op de aarde neer; nalatende een kleyn, rond, uyt den bruyen-zwartachtig *Zaadje*.

Zaad. De *SALVIA MAJOR ARBORESCENS*, of *grote Boomself*, krijgdt tamelijk groote, dikachtige, ontrent ovaals-wijze, of langwerpige-ronde *Bladeren* aan een Stam, welke opschiet tot de hoogte van drie, of ook vier voeten. De *Bloemen* van deze soort zijn zeer groot, en blauw-verwig.

Moe tot een Boomtje te doen opgroeijen. Om deze *Boomself* tot een *Boomtje* te doen opgroeijen, moet men de zelve van jongs af opelhoeyen, en ontblooten van alle andere *Takken*, uyt of boven de *Wortel* voortschietende. Maar ook op deze wijze handelende, kan men al de andere soorten van *Self* tot *Boomkens* opqueeken.

K R A C H T E N .

Gal. lib. 6. *Self*, *Salie*, *Savie*, of in 't Latijn *Salvia*, is verwarmende en verdrogende tot in den derden graad, ook een weynig te zamentrekkende van aart.

Fernel. l. 4. In Wijn gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemerje gedronken; of het uytgeparfite *Zap* van *Self* met Wijn gebruykt; of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met Wijn ingenomen, is een zeer goed middel, ter versterking van het *Hert*, de *Harstsen*, en de *Zenuwen*. Vermeerderd de natuurlijke warmte des Ligchaams. Is dienftig voor 't *Graveel*; de *Bloedsomwringing*; tegeens *vergift* in het Ligchaam gekreegen: de koude gebreken en *Zinkingen* des *Hoofds*: de vallende *Ziekte*; *Beroerdeheid*, *Lam-migheid*, *Slaapziekte*, en allerley koude ongelegent-heeden der *Borst*. Voor beevende *Leeden*: de beet en steeken der giftige *Dieren*, en 't *Pleuris*, of *Zijde-wee*. Neemt wech de *Hoofdpijn*; maakt een goeden adem; zuiverd het *Tandvlesch*; geneest de *verstopping* der *Lever*; de *Hoest*, het *Fleren*, en de *Wonden*. Drijft de doode *Vrucht* der *Vrouwen* af: veroorzaakt *eetenlust*; doed de inwendige *Apostematien* doorbreken: stild het *Bloed*: reynigt en heeld allerley *wyse* en *huzige* *Zeeven*. Neemt wech het *Teukzel* aan de *heymelijke* *Leeden*. Diend tot *vruchtbarmaking* der *Vrouwen*. Dan noch daarenboven, als ze ontfangen hebben, om de *Vrucht* wel te doen bekliven; in 't leeven te behouden, te versterken, en voorspoedig te doen aangroeyen. Ter dier oorzaak behoorden zoodanige *Vrouwpersonen*, welke lichtelijk een *mifal* krij-gen, dikmaal 's morgens eenige *Bladeren Self*, of anders iets van de *Conferve* der *Bloemen*, te nuttigen. Boven dit alles stopt de *Self* de *Bloedsomwringing*; drijft het *Water* der *Blaas* uyt, en doed der *Vrouwen* *Maandstonden* voortkomen.

Apulej. hijt. Flaut. e. 101. **Ruell. l. 3.** **e. 28.** **Strus l. 1.** **Serm. 1.** De *Bladeren* van *Self* in Melk gekookt, en daar mee gegorgeld, geneest de gebreken van de *Keel*.

CCCCXV HOOFDSTUK.

S A N I K E L .

N het *Neederlandsch* dus genoemd, *Namen*: word op het *Latijn* geheeten *SANICULA*, of ook *DIAPENSIA*: in 't *Hoogduysch* desgelijck *SANIKEL*: in 't *Fransch* *SANICLE*: in 't *Italiaansch* *SANNICULA*, *DIAPENSIA*, of ook *CINQUE*

FOGLIO MAGGIORE.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheydene soorten; te weeten:

I. *SANICULA OFFICINARUM*, of *Sanikel*, gebruykelyk in de *Apotheeken*. II. *SANICULA CUTTATA*, of *gespreukelde Sanikel*, rond van *Bladeren*, en die altijd groen blijft. Beyde zijne van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, Grond. met twee-jarige *Paerdestift* genoegzaam voorzien: meer een donkere of schaduwachtinge, als een opene, vrije plaats; en veel *Water*. Vergaan niet haast, maar blijven lange jaren in 't leeven.

Geeven, bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. *Zaad*. Konnen, buyten staande, felle koude, en alle andere ongelegentheeden der *Winter*, zonder schade verdragen.

Worden aangewonnen en vermeenigvuldigd, niet *Aanwin* alleenlijk door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *ning*. Maan van *April* in een donkere plaats, of in een *Por*, dikmaal met *Water* begoten, niet boven een stroom-breedte diep in de aarde moet gezayd zijn; maar ook door hare aangewassene *jonge Looten*, gemeenlijk van zelfs *Wortelen* bekommende: die men op de genoemde tijd van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Sanikel, of in het *Latijn* *Sanicula*, is verwar- *Doden. l. f.* mende en verdrogende in den tweeden graad: ook *e. 23.* versterkende, zuiverende, en te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, of het *Trag. l. 1.* uytgeparfite *Zap* met Wijn ingenomen; of van buy- *e. 173.* ten, gelijk ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, opgelegd, geneest allerley in- en *uytwendige* *Wonden*, *Ewenken*, en andere *verzeeringen*: desgelijck *wyse* *zwaeven*, en *koude* *zwellingen*. Stopt de *Roodeloop*: stild *Duantes* de *Bloed-opwerping*: helpt de *zwaevende* *Nieren*; de *ge-* *fol. 157.* *questte* *Longe*, het *verwylde* of *verzworene* *Tandvlesch*, en de *zwellung* der *Keel*, daar mee gewasschen en gegorgeld zijnde.

CCCCXVI HOOFDSTUK.

K U N N E K E .

F korter gezegt *Kun*, word in het *Namen*. *Neederlandsch* niet alleen dus, maar ook van veele *Saturay*, en *Ku-* *re* genoemd: in het *Latijn* *SATUR-* *reia*, en *CUNILA*: in 't *Hoogduysch* *GARTEN ISSOP*, *ZWIBEL-RISSOP*, *KUNELI*, en *SATUREY*: in het *Fransch* *SAVORIE*: in het *Italiaansch* *CONIELLA*, *SATUREIA*, *SAVOREGGIA* en *PEVERELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie onderscheydene soorten; namentlijk:

I. *SATUREIA HORTENSIS ANNUA*, *Hof*, of *gemeen Kunneke*, ieder jaar vergaande. II. *SATUREIA PERENNIS*, of *eenige jaren overblijvende Saturay*; welke soort ook word geheeten *THYMBA LEGITIMA*, of

of opregte *Thymbra*. III. *SATUREIA*, sive *THYMBRA MONTANA LUSITANICA*, of *Portugalsch Berg-Kunneke*. Niet alle zijne van eenreley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, doch liever een zandige grond, het zij voorzien met een weynig twee-jarige *Paerdenmist*; 't zij zonder eenige vettigheyd: een opene, warme, wel ter Zon gelegeene plaats; veel Water, en ook matige vochtigheyd.

Gemeene Kunocke. De *SATUREIA ANNUA*, of *gemeene Kunneke*, blijft de *Winter* niet over. Geeft in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en versterkt daar mee. Moet derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan* van *April* of *Maert*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws gezaayd, en alzoo door het gedagte haar *Zaad* aangewonnen en vermeenigvuldigd worden. Anders ook komt het dikmaal van zelfs genoeg ter voorschijn ter plaats daar deze soort eens gestaan heeft.

Langdurende Saturey, of Kun. De *SATUREIA PERENNIS*, of *langdurende Saturey*, anders genoemt *THYMBRA LEGITIMA*, of *opregte Kunneke*, geeft in deze onze Gewesten zelden eenig *Zaad*, ten zij met zeer warme en drooge *Zomers*. Blijft altijd groen. Kan sterke *koude* en andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade uytfaan. Word, om het derde jaar, met een wassende *Maan* van *Maert*, opgenomen, en tot aan de *Toppen* toe in nieuwljks omgesmetene en varsch-gemelte aarde gezet. Dan schieten al de *Takjens Wortelen*: welke men daar na afneemt, op de genoemde tijd. Deezer wijs kan deze soort aangewonnen, en zeer vermeenigvuldigd worden.

Berg-Saturey uyt Portugal. De *SATUREIA MONTANA LUSITANICA*, of *Berg-Saturey uyt Portugal*, vergaat ook niet haast, maar blijft lange jaren in 't leven. Vriest, wegens hare teederheyd, in koude tijden dikmaal dood, buyten staande. Men moet derhalven, om van deze soort niet onverwacht gantsch beroofd te worden, altijd eenige *Planten* der zelve; in een *Pot* gezet, 's *Winters* binnens huys brengen; met niet veel vochtigheyd voorzien; ook niet voor in 't begin van *April*, met een zachte *Reegen*, weer buyten stellen; dan noch haar wagtten voor *koude nagten*, en *hagrige Winden*.

Aanwinning. Geeft in onze Landen noyt rijp *Zaad*. Word echter aangewonnen en vermeenigvuldigd door hare *Takjens*, behandeld op de hier boven aangewezene wijze.

K R A C H T E N .

Ægin. l. 7. 6. 3. **K**Un, *Kunneke*, *Koude*, in 't *Latijn Satureia*, is warm en droog in den derden graad; ook doorsnijdende, zuiverende, en dunmakende van aart.

Fuchf. hist. Plant. cap 114. Duranti hist. Plant. fol. 415. In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, of groen in spijzen gebruykt, of ook het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, geeft niet alleen een aangename geur aan 't eeten, maar versterkt ook de *Maag*; verwekt *etenslust*; doet de *spijs* wel verteeren: drijft uyt de *Winden*, en 't *Water* van de *Blaas*: verward al de inwendige deelen des *Ligchaams*. Geneest de *Opflijging der Moeder*, veroorzaakt door koude; de gebreken der *Dorst*; de verstopping van de *Blaas*; de *Opflijging der Moeder*, veroorzaakt door koude;

Disf. l. 3. c. 45. Meib. Med. Lange. Doet der *Vrouwen Maandstonden* voortkomen. Jaagt uyt de *Nageboorte*, en de *dode Vrucht*. Maakt een *helder Aangezicht*: verdund en verteerd alle *dikke en taye vochtigheeden*: verdrijft de *pijn in de zijde*, met *Tarwemel* vermengd, en daar op gelegd. Is daarenboven goed voor de *geene*, welke met de *slaapziekte* zijn gequeld: dood de *Wormen*, en verwekt *lust tot het echte Werk*.

CCCCXVII HOOFDSTUK.

STEENBREEK.

Us genoemd in het *Nederlandsch*, Namen. word in het *Latijn* gheeten *SAXIFRAGIA*: in het *Hoogduysch* *STEINBRECH*: in het *Franfch* *SAXIFRAGE*, en in het *Italiaansch* *SASSIFRAGIA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekende drie veranderlijke soorten; namentlijk:

I. *SAXIFRAGIA ALBA*, of *witte Steenbreek*. II. *SAXIFRAGIA AUREA*, of *goude Steenbreek*. III. *SAXIFRAGIA ANTIQVORVM*, of *Steenbreek der Oude*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemelte als ongemelte, en met een goed deel kleyngeklepte roode *Steen* doormengde aarde: een opene, vrije *Lucht*, en ook een schaduwachtige plaats. Willen veel *Water*.

Geeven dikmaal, bij goede jaren, volkomen rijp *Zaad*. *Zaad*; inzonderheyt het *SAXIFRAGIA AUREA*, of *goude Steenbreek*. Verdragen allerley ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade. Worden ook bequaamelijk aangewonnen en vermeenigvuldigd, niet alleen door haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* op een schaduwachtige plaats, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevolen zijn; maar ook door hare aangegroeyde *jonge Worteltjens*; welke men op de zelve tijd van de oude afneemt, en verplant.

Het *SAXIFRAGIA ANTIQVORVM*, of *Steenbreek der Oude*, schiet uyt een dikachtig, houtig, bruyn-verwig *Worteltje* veele dunne, zeer smalle, en voor spits toegaande *Bladerjens*, teederder als het gemeene kleyn *Gras*; donkergroen van verve; stevig staande, en nauwljks een kleyne vinger lang. Uyt welker *Herri Bladeren* een goed deel zeer dunne, ronde, drie, of ook vier vingeren breedte hoog opschietende *Stieltjens* te voorschijn komen; voorzien met veele teedere, noch geen lid van een vinger lang zijnde *Bladerjens*; altijd twee entweert tegens over malkander zittende. Tusschen welke lange, kaale, andere *Stieltjens* voortschieten: op welker bovenste punten uyt langwerpige *Kaapjens* de *Bloemjens* zich laten zien; zijnde gelachtig groen *Bloemen*, van verve; in gedaante gelijk die van de *Lychnis sibirica sexta Caroli Clusii*, of *zafde soort van wilde Fenice* des Heeren *CAROLI CLUSII*. Bestaan uyt vijf kleyne *Bladerjens*, zijnde boven 't breedst; in 't midden met een kleyne *Kerf* gesneden. Alsze vergaen zijn, laten ze na een kleyn bruynachtig *Zaad*.

Deeze soort is teeder van aart; zoo dat ze in deze *Hoe*, weerkende *Gewesten* 's *Winters* niet, of zeer zelden overblijft. Moet derhalven, met een wassende *Maan* van *heyd*, waar *April* in een *Pot*, niet boven een stroobreedte diep, gezayd zijnde, in de *Zomer* met matige vochtigheyd voorzien; op een vrije, luchtige, welgelegeene plaats gesteld; voor koude *Herfstreegen* wel gewagt, in *October* binnens huys in een luchtig doch geen warm *Vertrek* gezet; slegt met een weynig *Reegenwaterfche* lauwigemaakte vochtigheyd (gedurende deze tijd) onderhouden, en niet voor in *Maert*, met een aangename *Lucht* en *Reegen*, weer buyten gebragt; dan noch evenwel voorzichtig gewagt en gedekt worden voor veel vochtigheyd, koude nachten, en hagrige *Winden*.

Vergaat niet haast: blijft altijd groen, en eenige ja-*Zaad*. ren lang in 't leven. Geeft, bij heete *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de gemelde tijd de aarde moet aanbevolen zijn. Alleenlijk hier door konnen ze aangewonnen en vermeerderd worden.

KRACHTEN.

Aart. **S**TEENBREEK, of in 't Latijn *Saxifragia*, is verwarmende en verdrogende in den tweeden graad.

Doed. 1. 10. Deze *Plant*, met de *Wortelen* en 't *Zaad*, in Infr. 1. 4. Wijn gekookt; dan daar van 's morgens nuchteren een Roemertje gedronken, breekt en jaagt uit de Nieren- *Uitslijt* steen, ook de steen der Blaas. Doed wel water lossen. *Uitslijt* 17. Geneest de *Koudpis*; de pijn der *Lendenen*. Drijft af de *Nageboorte*; de doode *Vrucht*, en verwekt der *Vrouwen* *Aanandriften*.

CCCCXVIII HOOFDSTUK.

SCABIOSE.

Namen. **M** Et geen en anderen naam als deelen, mijns weetens, in 't *Nederlandsch* bekend. Voerd in 't *Latijn* en *Italiaansch* ook de benaming van *SCABIOSA*: in het *Fransch* desgelijks. Van de *Duytschers* word deze *Plant* geheeten *APOSTENKRAUT*; *GRINDKRAUT*, als ook meede *SCABIOSA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden veel schoone veranderlijke foorten; te weeten:

I. *SCABIOSA MAJOR VULGARIS*, of *gemeene groote Scabiose*. II. *MAJOR HISPANICA*, of *groote Spaansche Scabiose*. III. *CENTAURIODES MAXIMA*, of *aldergroofter Scabiose*, met *zwartachtige*, *dikke*, en *langlevende Wortelen*, die van het *Centaureum majus folio* *Cinara*, of *groot Santorie* met *Bladeren* van *Arnicke*, niet ongelijk. IV. *HIRCINA*, of *Bok-Scabiose*. V. *ALPINA*, of *Berg-Scabiose*. VI. *PETREA TENUIFOLIA*, of *smal-gebladerde Scabiose*, groeyende op *berg- en steenachtige plaatsen*. VII. *PETREA LUSITANICA*, of *Portugalsche Scabiose*, op *steenachtige plaatsen voorkomende*. VIII. *GLOBOSA FOLII INTEGRIS*, of *Scabiose met ongesneede Bladeren*, en *ronde-geknopde Bloemen*. IX. *INDICA FLORE PURPUREA*, of *Indiaansche Scabiose met een purpure Bloem*. X. *INDICA FLORE PURPUREA ET ALBO VARIEGATO*, of *Indiaansche Scabiose met een purpur en wit-bonte Bloem*. XI. *INDICA FLORE RUBRO*, of *Indiaansche Scabiose met een roode Bloem*. XII. *INDICA FLORE RUBRO ET ALBO VARIEGATO*, of *Indiaansche Scabiose met een rood- en wit-bonte Bloem*. XIII. *INDICA PROLIFERA*, of *Indiaansche Scabiose met Bloem uit Bloem*. XIV. *INDICA PROLIFERA IN FLORE PROLIFERO*, of *Indiaansche Scabiose met een dubbele Bloem uit Bloem*; te weeten, uit de eerste, zijnde de grootste *Bloem*, in 't ronde ter zijden vier, vijf, en ook zomtijds zes *Bloemen*, kleyner dan de zelve voortkomende; uit welke ieder afsonderlijk weer twee, en ook drie, noch kleyner voortgrypen; 't welk een zeer schoone aanschouwing geeft, doch niet ieder jaar even gelijk worden gezien. XV. *ANGUSTIFOLIA PRATENSIS HIRSUTA*, of *Scabiose met smalle rugge Bladeren*, groeyende op *grazige Velden*. XVI. *INDICA ARBORESCENS*, of *Indiaansche Scabiose*, opschietende tot een *Boompje*. Niet alle zijne van de zelve *Benaming* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen nochtans al te zamen een goede, gemeene zandige aarde, met twee-jarige *Paerdmist* matig voorzien: een vrije, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en tamelijk veel *Water*. Zommige blijven eenige jaren lang, andere niet zoo lang in 't leven. Van de eerst-gemelde voort zijn:

Groote gemeene, en smal-gebladerde *Scabiose*. De *SCABIOSA MAJOR VULGARIS*, of *gemeene Scabiose*, en *PETREA TENUIFOLIA*, of *Scabiose met smalle Bladeren*, groeyende op *steenachtige Oorden*. Deze verdragen de sterke koude der *Winter*;

veel Reegen, en geeven meest den tijd volkomen *Zaad*: 't welk men met een wassende *Maan* van *April* de aarde, niet diep, moet aanbevelen. Alleenlijk hier door konnen ze *aangewonnen* en *vermeerderd* worden.

De *SCABIOSA ALPINA*, of *Berg-Scabiose*; *HIRCINA*. Andere *NA*, of *Bok-Scabiose*; *GLOBOSA FOLII INTEGRIS*, of *Scabiose met ongesneede Bladeren* en *ronde Bloemen*; *ANGUSTIFOLIA PRATENSIS HIRSUTA*, of *Scabiose met smalle rugge Bladeren*, voorkomende op *Grasvelden*, en *SCABIOSA INDICA*, of *Indiaansche Scabiose*, met al hare meede-foorten, blijven niet langer dan twee *Zomers* in 't leven. Zijn teeder van aart. Konnen noch veel *koude Herfstregeenen*, noch *selle Vorst* verdragen.

Moeten derhalven, met een wassende *Maan* van *April* of *May* in *Potten* gezayd of geplant zijnde, in 't begin of laatste van *October*, na gelegenheid van de bequaamheid of onbequaamheid des tijds, binne huys gebragt zijn, op een luchtige plaats, daar, indien 't geschieden kan, niet, of immers alleen met *vroezende Weer*, en ook niet lang, word gevuurd, vermits ze de *vuur-warmte* minder als de *Vorst* verdragen konnen. Voorts moet men ze onderhouden met zeer weynig vochtigheid; bij tijds weer de *Lucht* laten genieten; ook zomtijds, bij goed *Weer*, haar over dag na buyten, 's nachts weer binnen brengen; doch in 't begin van *April* geheel buyten laten blijven: echter haar genoegzaam wachten en dekken voor *koude nagten*, *huyrige* en *schrake winden*.

Geeven dan de tweede *Zomer* rijp *Zaad*: 't welk zomtijds van het *Indiaansch Scabiose*, vroeg opgekomen zijnde, wel in de eerste *Zomer* tegeens of in den *Herfst* geschied. Hier na versterven ze. Wil iemand van de *Indiaansche Scabiose* met *Bloem uit Bloem* jaarlijks weer de zelve zien, die winne 't *Zaad* van de zelve afzonderlijk; en zaye het op de voorheenen aangewezen wijze; zoo zal hij uit dit *Zaad* op nieuws zoodanige bekomen.

De *SCABIOSA INDICA PROLIFERA*, ET *DUPLEX*. *INDICA CITER PROLIFERA*, of *Scabiose met een dubbele*, of *enkele Bloem uit Bloem*, krijgt uit een witte, van smaak bittere *Wortel* aardige *Bladeren*; ontrent een kleyne hand lang; voor een vinger of duym breed, achter zeer smal gesneden in verscheyene deelen van een ongelijke grootte; de onderste de kleyntste, de voor-aanstaande de grootste, en gemeenlijk voor rond teolopende. Zijn een weynig rug van aart; aan de randen wat rondachtig *ingesneden*; voorzien met eenige *Aderen*, uit eene in 't midden voortkomende. In de *Mond* geknauwd wordende, zijn ze bitter smaak; ook lijmachtig van natuur.

Uyt welker *Herf* een of twee ronde, bleek-groen *Stielen* verwige, doch na de *Zon* gekeerd-bruyn-achtige, een weynig blinkende, wat rugachtige *Stielen* opschieten, doorgaans twee, derdhalve, of ook wel drie voeten hoog; aan welke *Bladeren* groeyen, hoe hooger hoe smaller en teederder, altijd twee en twee tegeens over malkander gefeld, en onder de *Stielen* gelijk als omhelzende; zich ook verdeelende in veel *Zijdenak-jens*.

Uyt der zelve voorste punten komen te voorschijn *Gedaante de Bloemen*, op lange, dunne, ronde, zeer taye *Stielen*, niet ligt te breken. Eerst bestaan ze uit veel in 't rond bij malkander gefelde *Knoppens*. Als deze de eene na de andere geopend worden, vertoonen zich de vijf-gebladerde *Bloemzjens*, van de voorheenen genoemde verscheyene schoone coulours; van welke de uytwendigste de grootste, de inwendigste de kleyntste, echter al te zamen uit vijf *Bladerzjens* toegefeld zijn. Waar van men de twee onderste de kleyntste, de twee middelste wat grooter, en de eene voorste in 't midden de aldergrootste ziet; doch alle langwerpig, en voor stomp-rond toegande; hebbende van binnen vier teedere

dere opstaande *Draadjens*, waar op langwerpige, witachtige *Knopjens* groeyen. Al deeze *Bloemen*, 't zij ook van wat voor een verwe, veroorzaken een bevallijke aanbouwing. Als ze eenige dagen hebben open gestaan, vergaan ze in haar zelven; nalatende eenige dikke, langwerpige, boven stomp-rond toe gaande, kluchtige *Zaadhuysjens*; van welke ieder zich vertoont met een ronde witte krooze rand van buyten: in zich houdende een groen *Knopje*, voorzien met vijf bruynachtige, lange, haynige, steevig-staande *Draadjens*. Als ze nu in den *Herfst* hare volkomenheyt hebben verkregen, worden ze bleek, of vaal van couleur, en bewaren van binnen een kleyn langwerpig, doch dikachtig, bleek-verwig *Zaadje*.

Zaadhuysjens.

Zaad.

Aanmerkelijckheid.

Het is aanmerkenwaardig, dat deeze *Bloemen*, waar uyt andere voortwassen, niet altijd hare schoonheyt en eerste gedaante behouden; maar dikmaal zoodanig veranderen, dat ze uyt niet anders, als uyt geheel groen-verwige, spits toe gaande *bladerige Bloemen*, zonder eenige bevallijckheyt bestaan: gelijk men zien kan in de kleynste hier bij gedane *FIGUUR*, na 't leeven afgeteekend.

De *SCABIOSA MAJOR HISPANICA*, of *grote Spaansche Scabiose*, en *PETREA LUSITANICA*, of *Portugalsche Scabiose*, wassende op steenachtige plaatsen, worden niet zoo oud, maar blijven alleenlijk eene *Zomer* in 't leeven. Met de voorheenen gemelde *Maan* worden ze in Potten gezyd; en niet meer als twee of drie *Planten* in ieder Pot gelaten. Geeven niet als bij goede jaren voor de aankomst van de *Winter* rijp *Zaad* in deeze Gewesten; en vergaan van zelfs. Eevenwel heb ik de *grote Spaansche Scabiose*, laat opgekomen zijnde, meer maal de *Winter* over behouden; bin-nens huys altijd luchtig gesteld, en zoo wel voor de warmte des *vuurs*, als voor de *Vorst* voorzichtig gewagt zijnde.

Grootte, Spaansche, en Portugalsche Scabiose.

KRACHTEN.

Dod. l.g. 6.3.

DE *grote gemeene Scabiose*, in het *Latijn Scabiosa major vulgaris*, is warm en droog in den tweeden graad; ook sijn van deelen; alle taye, dikke vochten doorsnijdende, dunmakende, en verterende.

Trag. l. 1. c. 80. Camerar. l. 4. c. 16. Lufft. l. 4. c. 17. en arr. 13.

In *Wijn* gekookt, en daar van gedronken, is goed voor inwendige *verzweringen*, of *Apostematien*: *Hoesf*, *Pleuris*, benaauwde *Adembaling*, Engborstijghed, pijn in de *Zijde*: de beet en steeken der giftige *Dieren*: *Pestilentielle* en *beete Koortzen*: *Wonden*; *Schurftijghed*, en het *Spreukvuur*: 't welk ook vermag het uytgeparfite *Zap* der *Bladeren*, daar op gestreken zijnde.

Ferm. l. 5. Mith. Med.

Drie of vier oncen van 't zelve *Zap*, met twee *Scrupelen Theriac*, in *Wijn* ingenomen, is goed voor de gene, die *vergift* in 't *Lighaam* hebben gekregen; ook voor die van *pestilentielle Koortzen* worden aange-tast. Reynigd daarenboven de *Longe*.

Durant. l. 1. fol. 417.

Een *Conferf* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar van dagelijks, 's morgens nuchteren, een weynig, op 't punt van een *Mes* gedaan, gebruyt, geneest ook al de gebreken van de *Longe* en *Borst*.

CCCCXIX HOOFDSTUK.

DUYVELSBEET.

Namen.

En meede-soort van de boven gemelde *SCABIOSA*, word in het *Nederlandsch* met deelen, en, mijns weeten, geen anderen naam genoemd: in het *Latijn* *MORSUS DIABOLI*, of *SUCCISA*: in 't *Hoogduysch* *TEUFELS ABBEIS*; in 't *Franfch* *MORS DE DIABLE*: in het

Italiaansch *MORSO DI DIAVOLO*; alle van de zelve beteckening.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee *Twee ver- anderlijke foorten*; te weten:

I. *MORSUS DIABOLI FLORE ALBO*, of *Duyvels-beet met een witte Bloem*. II. *SUCCISA FLORE CERULEO*, of *Duyvelsbeet met een blauwe Bloem*. Beyde zijn ze van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, zoo *Grond*, wel gemelte als ongemelte grond: een vrije, bequaam ter *Zon* geleegene plaats, en matige vochtigheyt. Verdragen sille koude, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter* zonder schade.

Blijven zelden langer dan vier jaren in 't leeven; en *Zaad*, geeven dikmaal in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* (na geleegentheyt van de bequaamheyt of onbequaamheyt des tijds) niet diep in de aarde word gelegd. Komt ook, door 't uytgevallene, genoeg van zelfs voort; en geeft de *tweede Zomer* haar eerste *Bloem*. Alleen hier door *Aanwin-nen* kunnen ze *vermeeningdlijgd* worden.

KRACHTEN.

Duyvelsbeet, in 't *Latijn* *Morsus Diaboli*, is warm *Aart*. en droog tot in 't begin van den derden graad: ook verdeelende en verterende van aart.

Met de *Wortel* in *Wijn* gekookt, en daar van ge-*Dodon. l. 5. c. 4. Matth. l. 1. c. 174. Trag. l. 1. c. 81.* dronken, ook daar mee gegorgeld, geneest de *Squi-nantie*, of 't *Keel-gezwell*; de ontfokene en gezwollene *Amandelen*; de beet en steeken der giftige *Dieren*: verdrijft de *Winden*; verzacht de *smerten*, en de *op-sligging* van de *Moeder*: strijd teegens 't *vergift*: scheidt het *geronnene Bloed*: is goed voor de *Pest*: geneest de *Schurftijghed* en diergelijke gebreken, daar mee gewaschen zijnde; of het uytgeparfite *Zap* daar opgestreken. Vermag voorts ook al 't geene van de *Scabiose* is gezegt.

Deeze *Plant* met zijne *Wortel* en *Bloemen* groen ge-*Fuchs. hift. Pl. c. 272.* sloten, maakt rijp, en heeld de *pestilentielle Gezwellen*, *Klieren* en *Carbuncelen*, daar op gelegd zijnde.

De *Wortel* gedroogd, gepulveriseert, en 's morgens nuchteren, drie of vier dagen na malkander, met *Span-sche Wijn* ingenomen, doed de *Wormen* sterven.

CCCCXX HOOFDSTUK.

NAALDEKERVEL.

US in het *Nederlandsch* genoemd, *Namen*. word op 't *Latijn* geheeten *SCANDIX*, of ook *PECTEN VENERIS*, ter oorzak van hare aardige reedere *Bladeren*: in het *Hoogduysch* *WILDE MOOREN*: in het *Italiaansch*, volgens 't *Latijn*, *PETINE DI VENERE*, of *SCANDICE*.

Hier van zijn mij in haren aart twee onderscheydene *Twee on- derfchey- de foorten* bekend geworden; te weten:

I. *SCANDIX MAJOR*, sive *PECTEN VENERIS*, of *grote Naaldekervel*; anders *VENERUS-KAM*. II. *SCANDIX MINOR*, of *kleyne Naaldekervel*, welke ook genoemd word *PERCHÉPIER ANGLORUM*, of *Perchepier van de Engelsche*. Deeze beyde zijn niet van even de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, meer *Grond*, een gemelte als ongemelte grond: een vrije, wel-geleegene plaats, en veel *Water*. Geeven volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar mee; de eene-soort echter vroeger dan de andere.

Het *SCANDIX MAJOR*, of *grote Naaldekervel*, an-*Aanwin- ders ook gezegt* *PECTEN VENERIS*, of *Venuskam*, ning der *blijft niet langer dan eene Zomer* in 't leeven. Moet *grootte* derhalven ieder *Voerjaar*, met een wassende *Maan* van

Maert

Maart, wees, niet diep in de aarde, worden gezayd. Want alleen hier door kan deeze soort *aangewonnen* en *vermeerderd* worden. Komt anders ook van zelfs genoeg op yst 't neergevallene Zaad.

en der
kleyne
Naalde-
kervel.

Het SCANDIX MINOR, of *kleyne Naaldekervel*, brengt voort een kleyne Zaad, 't welk dat van 't ander gantchelyk niet gelijk is. Deeze soort vergaat niet zoo haast. Kan selt *konde*, en alle andere ongeleegentheeden der Winter uytstaen. Bloeyd in de tweede Zomer. Geeft volkomen rijp Zaad, en versterft daar mee. Word door dit haar Zaad *aangewonnen*. Doch komt, ter plaats daar het eens geftaan heeft, zoo overvloedig door 't uytgevallene voort, dat de moeyte der zaying gantch onnodig zou zijn.

KRACHTEN.

Gal. lib.
Simp. 8.

Roote Naaldekervel, in 't Latijn *Scandix major*, is verdrogende en verwarmende in den tweeden graad; ook scharp en bitter op de Tong.

Diof. l. a.
c. 168.

Word veel weegen van veel voor een Moeskruyd in spijzen gebruykt. In Wijn gezoden, en daar van gedronken, is aangenaam voor de Maag, en alle andere inwendige deelen des Ligchaams. Op den daerenboven de *verstoptheden van Liever, Blaas en Nieren*.

Durant.
hijf. Plant.
fol. 352.

De Bladeren, Bloemen en Wortelen van Naaldekervel, met Boter, Wijn, en eenige Peeterzelie-bladeren, en weynig in een Pan gebraden, en zoo gelegd op 't Gemagt der kinderen, welke haar water niet kunnen maken, doet haar 't zelve loffen.

Het SCANDIX MINOR, of *kleyne Naaldekervel*, rauw in een Salade genuttigt, of anders ook, in pekel ingelegt zijnde, zoo gegeten, doet *sterkelyk water loffen*. Op den daerenboven de *verstoptheden der inwendige Ligchaams deelen*.

CCCCXXI HOOFDSTUK.

SCORPIOENSTAART

met Bladeren van

HAAZE-OOREN.

Namen.

Ord in het *Neederlandsch* dus, en, mijns weeten, niet geenen anderen naam genoemd; den zelve bekomen hebbende na de gedaante haars kromgebogenen Zaads, niet qualijk een Scorpioensstaart gelijkende. Word in het Latijn geheeten SCORPIOIDES, en in 't Italiaansch SCORPIOIDE.

Zes bij-
zonder
soorten:

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zes bijzondere soorten; namentlijk:

I. SCORPIOIDES BUPLEURI FOLIO, of *Haaze-ooren met Bladeren van Bupleurum*. II. ALTERA BUPLEURI FOLIO, of *tweede soort van Haaze-ooren*, of *Scorpiodeskruid*, met Bladeren van Bupleurum. III. PORTULACÆ FOLIO, of *Haazen-ooren met Bladeren van Portulacum*. IV. LEGUMINOSA, of *Scorpiodeskruid*, anders *Haazen-ooren met Peultjens*. V. LEGUMINOSA LUSITANICA, of *Haazen-ooren met Peultjens uit Portugal*. VI. SCORPIOIDES LEGUMINOSA SECUNDA LUSITANICA, of *tweede Scorpiodeskruid*, met zeer teedere, dunne, in 't ronde inwaarts gedrayde Peultjens uit Portugal. Al te zamen zijne van eenen de zelve *Bewoening en Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een gemeene, zandige, goede aarde, met twee-jarige Paerdmisk matig voorzien: een opene, warme, vrije, wel ter Zon gelegene plaats; en niet te veel vochtigheid. Blijven niet langer dan ene Zomer in 't leeven. Geeven teegens de Winter volkomen rijp Zaad, en versterven daar mee.

Moeten derhalven met een wassende Maan van Maart *Aanwisa* of April in ieder Voorjaar weer, op nieuws gezayd zijn: want alleen hier door konnen ze *vernieuwd* en *vermeerderd* worden.

De soorten van SCORPIOIDES LEGUMINOSA, of *Scorpiodeskruid met Peultjens*, zijn, de teederste van alle; en geraken derhalven niet ieder jaar tot hare volkomenheyt. Moeten ter diert oorzaak in Potten gezayd, niet verplant, en op een zeer warme plaats gesteld worden; zoo krijgenze dies te beeter rijp en goed Zaad.

KRACHTEN.

Scorpioensstaart, in 't Latijn *Scorpioides*, is verdro- Gal. l. 8.
gende in den tweeden, en verwarmende in den *Med. Simp.*
derden graad.

De Bladeren geknot, en op de beet en of steeken der Scorpienen gelegd, geneezen de zelve. Dergelijks ook andere *varische Wonden*.

Indien een Scorpien met dit Kruyd word aangeraakt, *Durantes*
zoo valt hij terstond in onmagt. *fol. 421*

CCCCXXII HOOFDSTUK.

ADDERSKRUYD.

P het *Neederlandsch* met deelen, en, Namen, en mijns weeten, geenen anderen naam oorsproeg bekend. In het Latijn en Italiaansch geheeten SCORZONERA: in 't Hoogduitsch meede SCORZONERA, of ook SCHLANGEN-MORD. De *Fransche* noemen 't, gelijk de Latijnen en Italianen, SCORZONERA, na 't woord SCURZE, 't welk in de Spaansche taal een Adder beteekend, vermits deeze Plant zeer haastig geneest de geene, welke van Adderen, Slangen, of anderer giftige Dieren gebeeten zijn geworden.

Hier van zijn mij in haren aart drie bijzondere soorten bekend geworden; namentlijk.

I. SCORZONERA MAJOR LATIFOLIA FLORE LUTEO, of groot breed-bladerig Adderskruid, anders Scorzonerā, met gele Bloemen. II. MINOR ANGUSTIFOLIA FLORE LUTEO, of kleyne Adderskruid met gele Bloemen. III. SCORZONERA FLORE RUBRO, of Adderskruid met een roode Bloem. Alle zijne van eenley *Bewoening en Waarneeming*.

Zij beminnen van naturen een goede zandige aarde, Grond, wel voorzien met twee-jarige Paerdmisk: een vrije, wel gelegene plaats; en tamelijk veel vochtigheid.

Blijven eenige jaren in 't leeven. Konnen in deeze Zaad. Geweften selt *konde*, en alle andere ongeleegentheeden der Winter uytstaen. Bloeyen niet alleen, maar krijgen ook dikmaal, inzonderheid bij drooge Zomers, volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April, niet diep, in de aarde word gelegd. *Aanwisa* leenlyk hier door kan menze *aanwinnen* en *vermeerderd* worden.

Deeze uyt 't Zaad voortgekome jonge Planten Bloeying, bloeyen zelden voor in 't volgende, ook wel eerst in 't derde jaar. Ten minsten een voet wijde moeten ze van malkander gesteld worden.

KRACHTEN.

Adderskruid, of Scorzonerā, met de Wortel in Israhel l. 1.
Wijn, of Edik gekookt, en daar van ieder mor- *fol. 651*
gen nuchteren een Roemertje gedronken; of het uytgeparste Zap met Wijn ingenomen; of ook de Wortelen geconhit, en daar van 's morgens wat gegeten, stijd zeer krachtig teegens 't vergif, de steeken van giftige Dieren, en de beet en der dode Honden: inzonderheid ook teegens de Pest. *Durantes*
hijf. Plant.
fol. 422.

de pestilentielle Ziekte of Koorts alreeds op 't lijf had, of de zelve gevoelde, en dan van deelen Edik twee oncen, of van de Wijn vier oncen, anders een Roemer vol, innam, en daar op terstond ging leggen zweeten, zoo zou hij binnen weynige dagen zich geneezen bevinden. Is daarenboven ook goed voor de geene, welke gequeld zijn met draying of zwijmeling des Hoofds; heaving en klopping van 't Hert; de vallende Ziekte, en dergelijke gebreken. Versterkt dergelijks de slaauwmoedige menschen; maakt een vrolijk Hert, en verdrijft alle zaauwmoedigheid.

Math. l. 2.
c. 137.

Del. l. 8.
c. 14.

Het Zap uyt de Wortelen van Aderkruid gepast, en in de Oogen gedaan, veroorzaakt een helder en scharp Gezicht.

CCCCXXIII HOOFDSTUK.

GROOT SPEENKRUYD.

Namen.

IN het Nederlandsch dus genoemd, word in Latijn geheeten SCROPHULARIA: in het Hoogduitsch BRAUNWURTZ, of ook KNOTENKRAUT: in 't Fransch SCROFULAIRE; en in 't Italiaansch SCROFULARIA.

Verfcheydene bezienswaardige soorten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige bezienswaardige veranderlijke soorten; namentlijk:

I. SCROPHULARIA VULGARIS MAJOR, of gemeen groot Speenkruid. II. AQUATICA, of Water-groot Speenkruid. III. SAMBUCCI FOLIA FLORE PURPUREO MAJORI, of groot Speenkruid met Bladeren van Vlier, en een groote purpure Bloem. IV. PANNONICA FLORE LUTEO, of Oostenrijksch groot Speenkruid, met een gele Bloem. V. AESTIVA MINOR URTICAE FOLIO, of Zomer groot Speenkruid met Bladeren van Netelen. VI. SCORDIANAE FOLIO LUSITANICA, of Portingalsch groot Speenkruid met Bladeren van Scordium, of Waterlook. VII. TENUIFOLIA RUTAE CANINA DICTA, of groot Speenkruid met teedere Bladeren, genoemd Hondsruijtel. VIII. SCROPHULARIA RUTA CANINA DICTA LUSITANICA, of groot Speenkruid uyt Portugal, Hondsruijtel. IX. SCROPHULARIA (of SCROFULARIA) HIRSUTA MONSPELIENSIS, of groot Speenkruid van Mompeliens met ruwe Bladeren; anders ook wel van zommige HERBA VENTI geheeten. Niet alle zijn ze van eenreley Bawing en Waarneeming.

Gronl.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch luchtige, vochtige, en welgemeste grond: immers zoo zeer een bequaam ter Zon gelegene, als een schaduwachtige plaats; en veel Water. Konnen tamelijk wel de koude en andere ongelegenheeden der Winter uytstaan.

Gemeen groot Speenkruid.

De SCROPHULARIA VULGARIS MAJOR, of gemeen groot Speenkruid, blijft vele jaren lang in 't leeven. Geeft ieder Zomer volkomen rijp Zaad: 't welk met een wassende Maan van April in de aarde moet gelegd zijn. Hier door word ze genoeg vermenigvuldigd; en dan ook noch aangewonnen door aangewassene jonge Worteltjens, welke men op de genoemde tijd van de ondede afneemt en verplant.

Water-groot Speenkruid, of Oostenrijksch groot Speenkruid.

De SCROPHULARIA AQUATICA, of Water groot Speenkruid, en SCROPHULARIA PANNONICA FLORE LUTEO, of Oostenrijksch groot Speenkruid met gele Bloemen, blijven zelden langer dan twee jaren in 't leeven. Verdragen de koude der Winter. Geeven de tweede Zomer volkomen rijp Zaad; 't welk op de hier boven verhaalde wijze moet gezaaid zijn; en hier door konnen ze genoegzaam vermenigvuldigd worden. Komen ook wel in veelheid op van zels, door 't uytgevallene Zaad.

De SCROPHULARIA SAMBUCCI FOLIA FLORE PURPUREO MAJORI, of groot Speenkruid met Bladeren van Speenvlier, en een groote purpure Bloem, van PROSPER ALPINUS lib. de Plantis Exoticis fol. 203. genoemd SIDERITIS SAMBUCCI FOLIO, of Taerkruid met Bladeren van Vlier: dergelijks de SCROPHULARIA RUTA CANINA LUSITANICA, of Portingalsch groot Speenkruid, genoemd Hondsruijtel, blijven ook zelden boven de twee jaren in 't leeven. Worden, buyten staande, door de anders koud der Winter wechgerukt. Moeten derhalven in Potten gezaaid, teegens de aankomst van de Vorst binneens huys op een luchtige plaats, waar in men geen vuur stookt als bij vriezend Weer, gefeld; met matige vochtigheid voorzien, en niet voor in April met een zoete Lucht en Regen, weer buyten gebracht; dan noch voor koud nachten en hayrige winden voorzichtig gewagt worden. Krijgen de tweede Zomer rijp Zaad; en vergaan dan. Zelden blijven ze langer in stand.

Het gemelde Scrophularia ruta Canina Lusitanica, Hoe waar of Portingalsch groot Speenkruid, anders Hondsruijtel, heeft aan hare Steel onttrent ten halven gantsch smalle, daar na rondachtige Bladeren; ruym een halve vinger lang, ook een vinger breed: onttrent donker-groen van verwe; aan de randen een weynig gekerfd, en van binnen voorzien met verscheydene teedere Aderijens, opwaarts lopende.

De SCROPHULARIA AESTIVA MINOR URTICAE FOLIO, of klein Speenkruid met Bladeren van Netelen; en SCROPHULARIA SCORDIANAE FOLIO LUSITANICA, of Portingalsch groot Speenkruid met Bladeren van Waterlook, blijven niet langer dan een jaar in 't leeven. Geeven niet alleen Bloemen, maar ook goed Zaad, en verfluiten daar mee. Moeten derhalven ieder Voorjaar, met een wassende Maan van Maert, de eerst-genoemde in de aarde (welke ook wel genoeg van zels opstaat), de andere in een Pot, niet diep, op nieuws gezaaid zijn.

De Portingalsch groot Speenkruid met Bladeren van Kleya Waterlook, heeft de zelve van vier vingerbreedte, en ook meerder, lang. Onttrent of ruym half zoo breed zijn ze; aan de kanten aards getand; donker-groen-verwig, van binnen voorzien met sterke omhoog gekerfde staande Aderen. Ruften op tamelijk dikke en langachtige Steeljens; onder de Steel omhelzende; aan welke regt tegens over malkander ten twee voortkomen.

De SCROPHULARIA TENUIFOLIA RUTA CANINA DICTA, of groot Speenkruid met teedere Bladeren, ook Hondsruijtel, krijg uyt een kleynen, niet zeer dikke, regt-neerschietende, bleek-bruynen, en in vele Pezelen verdeelde Wortel, verscheydene Scheuten, anderhalve of twee voeten hoog; gemeenlijk onder bruyn-rood, of uyt den purpuren blinkende; maar daar boven bleek-groen; rond; doch met eenige uytsteekende ribbetjens, of verhoogde streepjens voorzien; waar door ze zich op zommige plaatsen gelijk als vierkant vertoonen.

Aan de zelve groeyen schoone, in vele deelen geeneede, teedere Bladertjens. De onderste zijn veel breeder als de bovenste; tamelijk-hoog boven den anderen gefeld; altijd twee en twee regt tegens malkander over zittende, en de Steel in 't midden gelijk als omhelzende; de grootste een kleynen vinger, wat meer of minder, lang; een vingertid breed; onder in verscheydene teedere deelen, hol gefeld, gesneden; doch boven breeder blijvende; en alle rondom aardig gezaagd: van verwe Gras-groen, blinkende; de meeste regt-opstaande; zacht van aart, en een weynig dikachtig: in 't midden van elk deel vierdier met een regtvoort doorlopend Aderje; waar uyt voortkomen veel andere kleynere, opwaarts-gaande. In de Mond geknauwd wordende, zijn ze bitter van smaak.

Tusschen welke, in 't bovenste der Steelen, vijftien, Gestalte twintig, Groot Speenkruid met teedere Bladeren, ook Hondsruijtel, genoemd. Steelen. Bladeren van water gedraante.

Gestalte twintig.

der Bloemen. twintig, vijftientwintig, of ook wel meerder, korte *Takjens*, *Ayrs-wijze*, doch hol en luchtig boven malkander, te voorfchijn komen. Aan de zelve ziet men de *Bloemtijens*, neerwaarts hangende. Deeze zijn kleyn; die van de *Scrophularia vulgaris major*, of gemeen groot *Speenkruid*, in gedaante en grootte niet zeer ongelijk, doch een weynig kleynere, zonder eenige reuk. Belfaan uyt vijf voor rond toegaande *Bladertijens*; waar van 't onderfte, alleen gefield, en de twee bovenfte zwart-rood, de twee middenfte uyt den purpuren aangenaam-rood gezien worden. Houdende in 't midden vier wic-achtige, uythangende ronde *Draadjens*, voor aan met kleynen gele ronde *Knopjen* begaafd. Alsze eenige dagen lang hebben open gefaan, vallen ze op de aarde neer; nalatende eenige ronde, harde, bruyen-verwige, boven met een *fpijze* voorziene, ook gemeenlijk haar in 't midden van malkander fcheydende *Knopjen*, gevuld met een kleyn, rond, en zwart *Zaadje*.

Aanwin- Het zelve *Zaad* geeftze ieder jaar door de geheele ning. *Zomer*. Met een waffende Maan van *Maert* moet men 't in de aarde leggen, en dikmaal met Water begieten; zoo zal 't dies te beeter voortkomen. *Bloeyd* in 't tweede jaar, en geeft nieuw *Zaad*. Alleenlijk door 't zelve kan deeze foort *vermeerderd* worden.

K R A C H T E N .

Daden. l. 2. *G*root *Speenkruid*, of in het Latijn *Scrophularia* *major*, is warm en droog in den eerften graad.

Matth. l. 4. *De Wortelen en Bladeren* in Wijn gekookt, en daar van morgens nuchteren een Roemer gedronken; of 't uytgeparfte *Zap* der zelve met Wijn ingenomen, en ook 't *Zap* met Honig tot een *pap* of *falfje* gekookt; dan daar mee beftreken de *varfche wonden*, *wyle inettende zweren* en *zweren*, *Melaatheyd*, harde *gezwellen*, *Klieren*, *Kropzweren*, en de *Speenen* of *Takken* aan het *Fondament*, verdrijft en geneeft dezelve. Doet ook ophouden het *bloeden uyt de Neus*; 't *Bloedfpuwen*, de *Buikloop*, en de overvloedige *roode Maandfonden* der Vrouwen.

Durante fol. 423. Twee *Drachmen* van het *pulver* der gedroogde *Wortelen* met Wijn, Zuyker, of Honig drie dagen na malkanders 's morgens nuchteren ingenomen, dood de *Wormen*.

CCCCXXV HOOFDSTUK.

BYLKENSKRUYD.

Namen. *E*n zeer aardig en geen groot *Gewas*, word in 't *Nederlandfch* dus genoemd. In het *Latijn* *SECURIDACA*: in het *Italiaanfch* evenen alzo: in 't *Hoogduytsch* *BEYLKRAUT*.

Zes ver- Hier van zijn mij in haren aart eenige anderlijke foorten. ge veranderlijke foorten bekend; te weten:

I. *SECURIDACA MAJOR*, of groot *Bylkenkruid*. II. *MINOR*, of klein *Bylkenkruid*. III. *FLORE PURPUREO*, of met een *purpure* Bloem. IV. *PEREGRINA FLORE PURPURASCENTE*, of vreemd *Bylkenkruid*, met een bleek-purpure Bloem, en wonderlijk lang, aan beyde de zijden getand *Zaad*. V. *PERENNIS CLUSII FLORE RUBELLO*, of altijd-blijvend *Bylkenkruid* met een *Roodachtige* Bloem, van *CAROLUS CLUSIUS* befchreeven. VI. *SECURIDACA VESICARIA*, of *Bylkenkruid* met *Blaasjens*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde; met een weynig twee-jarige *Paerdmiff*, en 't Mol van verrotte *Boombladeren* doormengd: in opene, luchtige, warme, vrije, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheyd.

Blijven niet langer dan een *Zomer* in 't *leeven*. *Zaad*. Geeven ook in deeze onze *Gewelften* niet anders als met goede jaren volkomen en rijp *Zaad*. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, bij tijds, met een waffende Maan van *Maert*, niet boven een *ftroobreedte* diep, in Potten *Aanwin-* gezayd; droog gehouden; voor koude bewaard; niet ning. verplant, ook niet meer van elke foort als twee in een *Por* gelaten zijn.

Dus behandeld, en warm gezet, zullen ze wel *zom-* *Geeven* tijds volkomen rijp *Zaad* bekomen; en dan daar mee niet altijd vergaan. Echter blijft het *SECURIDACA PURPUREA*, *Zaad*. of *Bylkenkruid* met een *purpure* Bloem, nu en dan wel de *Winter* over.

Konnen op geen andere wijze, als alleen door 't gemelde *Zaad*, *aangewonnen* en *vermeerderd* worden.

K R A C H T E N .

Bylkenkruid, in 't *Latijn* *Securidaca*, is verwar- Aart. mende en verdrogende in den eerften graad: daarenboven afvagende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van 's morgens gedron- *Durante* ken; of het *Zaad* gedroogd, gefloten, dan met Wijn *hif. Plant.* en een weynig *Saffraan*, of ook in wat *Honig* gebruykt. *fol. 424.* *Ruth. l. 3.* zuyverd de *Borst* van alle *taye* en *lymerige vechtigheyd*: *c. 66.* dood de *Wormen*: is goed voor de *beeten* en *fteeken*. *Gal. l. 6.* dergifige *Dieren*: drijft der Vrouwen *Maandfonden*. *Simp.* is boven dien aangenaam voor de *Maag*: opend de *vere*. *Diffe. l. 3.* *ftopthet der Leever*, *Milt*, en van 't geheele *Ingevaand*. *c. 146.* Doch op dien dag, dat men 't gebruykt, zou het een *wrong* belatten, *zwanger* te worden.

CCCCXXV HOOFDSTUK.

BOTERBLOEM.

Ord in het *Nederlandfch* niet alleen *Namen*: dus, maar ook van veele *HANÉVOET* genoemd. In 't *Latijn* geheeten *RANUNCULUS*: in het *Hoogduytsch* *SCHMALTZBLUM*; ook *HAHNENFUß*; in het *Franch* *Gobelet*, *Bassinet*, *BACINET*, en *GRENOILLE*: in het *Italiaanfch* *RANONCOLO*, *PIE CORVINO*, *PIE DI GALLO*, *HIERA SCILBRATA*, *TARZA*, en *BACINELLA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vee- Veele le bijzondere en aardige foorten, onnodig hier al te za- foorten: men genoemd te zijn. Doch vermits hare *Bewoening* en *Waarneeming* niet eenereley is, zoo zullen wij eenige der voornaamfte de liefhebbers voor oogen ftellen; te weten:

RANUNCULUS ASIATICUS, of *Boterbloem uyt A-* doch al- *zien*; ook genoemd *RANUNCULUS TURCICUS* *GRU-* leenlijk *mosa RADICE*, of *Turkfche Hancvoet* met een *Knob-* eenige der *belachtige Wortel*: waar van mij deeze veranderlijke voornamfte foorten in hare onvergelykelyke fchoonheyd bewuft zijn.

I. *RANUNCULUS ASIATICUS ALEPPO DICTUS*, en ver- *wonde-* *renswaars* *digte* of *Boterbloem uyt Asia*, *Aleppo* geheeten, zijnde van een zeer donkere bruyen-roode couleur. II. *ALEPPO TRASSE*, of bonte *Aleppo*. III. *MERVEILLE DE PARIS*, of het *Wonder van Parijs*; zijnde geel en rood gevamd; anders ook *Aleppo* gevamd genoemd. IV. *MONSTRUM*, of het *Monfter*; groot *Monfter*, met geel en rood gevamd. V. *GRANDE MERVELLEUSE*, of groote *Verwonderenwaardige*. VI. *GRANDE MERVELLEUSE PANACHE*, of groot *Wonder*, met geel en rood gevamd. VII. *GRAND TULPANT*, of de groote *Turkfche Tulleband*, of *Muis*, gevamde van *Houte*. VIII. *SPHERICUS*, met een geheel *ronde* *hier voor-* *Bloem*. IX. *SPHERICUS TRASSE*, of met geel en gefield. *rood gevamd*. *Kleyn Oranje*. *Groote Oranje*. *Off-* *bloed* geheeten. X. *ROMANUS*, geel en rood gevamd.

873 BESCHRYVING DER KRUYDEN, BOLLEN EN BLOEMEN, III BOEK, 874

XI. SERAPHIQUE, met een bonte Bloem. XII. Een wit en rood gevulde, welke ik zelfs heb aangeteld, waarom hij ook van veele word genoemd DE GEVLAMDE VAN MÜNTING : en dan noch meer andert; al te zamen van de zelve *Bouwing* en *Maarneeming*, zoo wel als van eenleyr teedere Natuur. Moeten derhalven op de volgende wijze zijn behandeld.

Hoedanig te quacken.

Bereyding van een Zonnebak.

Grond, hoe toe te rigten.

Hoedanig te handelen staat.

bij de inlegging

der Bolletjens;

en de verder aanquacking

deezter

Neem een *Bedde* van uwen *Hof*, zeer warm, voor alle koude *Noorde-* en *Oostwinden* genoeg beschut, en zonder eenige verandering vlak voor de Zon open leggende. Maak'er een *Zonnebak* af; te weten: beschiet het rondom met houtte Deelen, zoo dat het achter ontrent twee voeten, voor ten naasten bij een halve voet, wat meer of minder, hoog word gezien. Maak daar op twee of drie houtte *Luyken* of *Venstertjes*, na gelegenheid van de lengte gepast: welke men voor *Reegen* en *Vorst* toe doen, doch bij goed Weer, en als de Zon schijnt, weel open zetten kan. Graaf hier na het *Bedde* diep uyt; en doe daar onder in, ter hoogte van twee voeten, varfche, warme Paerdmist, digt op malkander getreden, of gestampt, zonder dat'er eenige aarde onder geraakt. Neem dan twee deelen Veen-aarde; twee deelen Mol van verrotte Boombladeren; twee deelen gemene grond, waar op in 't voorgaande jaar niets met allen heeft gestaan; zes deelen grof zand; vier deelen twee-jarige kleyn-gewreevene Koeyemist; twee deelen twee-jarige en tot aarde gewreevene Paerdmist, en drie deelen een- of twee-jarige Hoenderdrek; al te zamen genoegzaam en kleyn door malkander gewreeven, of gemengd.

Leg van deeze dus bereyde grond (welke men een tijd lang te vooren moet doen gered maaken, ook nu en dan eens laten omsnijten) over de gemelde Paerdmist heen, ruim een halve voet hoog: daar op weer een kroonbreed hoogte Zand, daar geen zoutigheid bij is; of half zand, en half slegte magere grond onder een gemengd. Zet'er de *Bolletjens* van deeze soorten op, wel droog, en niet eerst in eenige vochtigheid geweeft hebbende; in de Maand *September*, in 't laaft van *October*, of 't begin van *November*, straks na volle Maan, een halve voet van malkander; ook wel in *Februarius*, of in *Maert*, na gelegenheid van de tijd, om tweemaal 's jaars te hebben; alhoewel 't zoo goed niet is als in den *Herst*; vermitsze dan niet zoo veel afzetters, of jongen, aan hare *Wortel* voortbrengen; ondertusschen evenwel ook in een ander opzicht zoo veel te better, wijl'er dan minder gevaar van selle *Vorst* of *Sneeuw* te verwachten staat.

Stroy dan een duym breed hoog van 't zelve zand, of de gedachte slegte gemengde zandaarde, daar over heenen: daar op al weer een duymbreed hoogte van de gemelde goede grond, doch niet meer. Want dieper mogen ze niet leggen, op datze niet quamen te verrotten. Zouden dan ook zomtijds dies te minder *Bloemen* geeven: maar twee duym diep gesteld zijnde, krijgen ze veel afzetters, of jongen.

De *Bollen* dan dus in de aarde gebragt zijnde, worden terstond, om niet te veel Water te ontfangen, met de gemelde houtte *Venstertjes* overdekt; niet alleen in deeze tijd, maar ook vroeg in 't *Foorjaar*, vermitsze de nattigheid ongeene verdragen. Echter niet digt toe, maar ten halven, of wat meer, open; met houtjens onderfchoord zijnde, op datze de Lucht en Zon, welke haar en de aarde zeer dienstig is, genieten mogen. Ondertusschen evenwel, alsze eerst varfch gezet zijn, konnenze voor de eerste maal wel een weynig van boven neervallend Reegenwater lijdén: doch daar na niet meer. In de Maand *Maert* mag men de *Venstertjes* geheel open stellen, of gantschelijk wechneemen; inzonderheid als 't niet veel meer rijpt, of dat'er geen sterke winden wayen. Want alsze in *Knoppen*, of geheel open staan, konnenze de zelve niet wel, maar dan wel veel Reegen verdragen.

Als nu in de *Winter* de *Vorst* sterk aankomt, doch

men de *Venstertjes* weer voorzichtig toe; en men be-treffelijk legtze boven, desgelijks rondom, met warme Paerdmist; en daar over heenen dik met stroo, op dat de *Sneeuw* zoo weynig als mogelijk is door mogt komen te dringen. Om 't welk noch meer te verhinderen, zeer dienstig is, dat men eerst een *hairen kleed* onder de *Venstertjes* legt.

Deeze zeer schoone *Bloem* vergaan, de *Bladeren* Tijd der geel geworden, en verwelt zijnde, neemt men de *Bolletjens* uyt de aarde op, zonder die langer te laten leggen; anders zoudenze verrotten; en men be-waardze op een drooge plaats, ter tijd toe, dat ze weer ingezet zullen worden. Hier op moet men wel nauw en zonder enig verzuym letten.

Indien het gebeurd, dat eenige *Bladeren* buyten Verder-tijd, geel beginnen te worden, zulks is een teeken van verderfing; inzonderheid alsze, wanneer men maar zachtjens daar aan trekt, terstond volgen. In zulke gelegenheid neemt men de *Bollen* op; men zuuyverd haar van de verrotting, en men legtze in droog zand, tot datze de aarde weer bevolen zullen worden.

Onder deeze soorten van *Bloemen* worden ook enkele een-erwige, zoo wel als bonte, gevonden, welke alleenlijk in onze Gewesten Zaad te voorschijn brengen; echter zelden volkomen rijp. Worden derhalven aangewonnen en vermenigvuldigd enkelijk door hare aangewassene jonge *Bolletjens*, welke men bij de opneeming van de oude afdoed, en te zijner tijd weer in de aarde legt.

Indien iemand ongenegen was, de moeyte te doen, Andere, en van de gemelde *Zonnebak* te laten maaken; of zoo veel *Bolletjens* niet had, dat het zoo veel omilag waardig ware, kan de zelve met of straks na volle Maan van *November* of *Februarius* zetten op een goede luchtige plaats, of *Bedde*; in een goede zandige, ook met een- of twee-jarige Koeyemist; of verterde, uytgedroogde Menschendrek welgemestte grond (vermits ze van naturen een vette aarde begeteren) buyten in de opene vrije Lucht, een duym of twee vingeren breedte diep. Hier ontrent moet men zich dragen na tijds gelegenheid, en wanneer men best in de aarde kan komen. Over de ingezettede heeft men slegs om de *Bolletjens* te dekken, en daar over weer een *Plaschmat* gebonden, om daar door af te keeren 't *Sneeuw-water*, 't welk haar zeer hinderlijk is, en verderft: waar teegens de *Vorst*, hoe sterk die ook zijn mogt, de *Bolletjens* niet kan beschadigen. Of ook, men behoeft alleenlijk *Run* uyt de kuypen der Schoenmakers, ter hoogte van twee of drie vinger breedte, daar over te smijten, wanneer 't begint te vriezen; en dan de zelve dus ongerept te laten staan, tot in de *Maert*, wanneer 't goed Weer begint te worden.

Op deeze wijze behandeld, zullenze veel meerder, en veel ook heerlijker en grooter *Bloemen* voortbrengen, als heerlijker de geene, welke in *Potten*, houtte *Vaatjens*, of ook zelfs in een *Zonnebak* geplant zijn; en afzetters ge-noeg bekomen: inzonderheid als men de *Run* daar op laat leggen tot datze *uytgebloeid* hebben: vermits de zelve de grond vochtig houd; 't welk deeze *Ranunculi*, of *Boterbloemen*, zeer aangenaam is. Want bij een droog *Foorjaar* geevenze weynige, en ook kleyne *Bloemen*. Mogen derhalven wel in zoodanige drooge tijden dagelijks met Water worden begoten, 't welk haar op geenleyr wijze kan schadelijk vallen. Doch als de *Run* daar op blijft, kan de grond niet ligt uyt droogen.

De *RANUNCULUS ARVENSIS ECHINATUS*, of *Steekende Boterbloem*, voortkomende op *Grasachtige plaatsen*, blijft niet langer dan een *Zomer* in 't leven. Geest, op een bequame plaats gesteld zijnde, en zomtijds met Water voorzien, in den *Herst* vol-Grazeige komen rijp *Zaad*; 't welk ieder *Foorjaar*, met een wassende Maan van *Maert*, weer op nieuws de aarde

moet

moet aanbevolen zijn. Komt ook wel van zelfs genoeg op door het uytgevallene Zaad. Alleenlijk hier door konnenze aangewonnen en vermenigvuldigd worden.

Al de andere soorten, als *RANUNCULUS AUTUMNALIS* *LOSTANTICUS*, of *Portingalsche Herfst-Buterbloem*, zoo wel met een enkele als dubbele Bloem: *POLIO PLANTAGINIS*, of met Bladeren van *Weegbree*: *DULCIS TRAGI*, of *zoute Buterbloem van Hieronymus* *TRAGUS*: *BULBOSUS*, of met een Bolwortel: *APONINUS BIFOLIUS*, of *Italiaansche twee-gebladerde Buterbloem van de Berg Apenin*: *FLAMMEUS MAJOR ET MINOR*, of groote en kleine brandende Buterbloem: *NIVEUS ANGLICUS*, of *Sneeuw-witte Engelsehe Buterbloem*: *RADICE GRUMOSA FOLIO RUTAE*, of met een knobbelige Wortel en Bladeren van *Ruyte*: *LANGUGINOSUS ANGUSTIFOLIUS GRUMOSA RADICE*, of met een knobbelige Wortel, en lange, smalle, wolachtige Bladeren: *GLOBOSUS*, met een schoone, gele, ronde Bloem: *SEPTENTRIONALIS*, of *Buterbloem uyt de Noorder-gevsten*; en dan noch veel meer andere, blijven lange jaren in 't leeven: geeven zelden volkomen rijp Zaad: verdragen, buyten staande, de Winter-koude zonder schade, ook vele vochtigheid. Beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige Koeve- en Paerdelmest genoegzaam doormengt: ook een vrije, welgeleegene plaats. Verliezen 's Winters haar Loof: 't welk in de Maert weerte voorschijn komt. Worden alleenlijk aangewonnen en vermenigvuldigd door hare aangegroeyde Wortelen: welke men met een wassende Maan van Maers of April van de oude afneemt, en verplant.

De *RANUNCULUS APONINUS BIFOLIUS*, of *Italiaansche Buterbloem van de Berg Apenin*, geeft uyt een eevendrachtig-lange, dikke, bleek-bruyen-verwige, van binnen witte, de aarde doorlopende, en met sterke veezelen voorziene Wortel, een eenige, tamelijk-dikke, bleek-groene, zes vingers breed hoog opschietende Steel: op wiens bovenste twee Bladeren, met hare Steeln onder te zamen gevoegd, gelijklijk voortkomen, zijnde ieder vijf vingers breedte hoog, en zeeven vingers breedte lang, doch rondachtig van gestalte: in vijf, doch meer in zeeven, groote en breedte deelen gesneden; boven, of voor, op 't breedste, en daar weer gedeeld in tweeën, doch niet diep; voor wat spits; ook hier en gintsch een weynig gestand: donker-groen van verwé, doch lichtelijk veranderinge in een bleekle plekkigheid; en onder bleek: in 't midden voorzien met zeeven schoone, dikke Aderen, in ieder deel met Takken oplopende. Rusten op teedre, ronde, bleek-groen-verwige, twee vinger-leeden lange Steelstjens: tusschen welke regt in het midden een kort Steelstje, een eenige vinger lang, opschiet: waar op alleenlijk een dikachtige Knop rust, onder breedst; boven stomp-spits toegande. Welke haar in het laatste van April en begin van May opend. Den word gezien een bleek- of geheel-witte Bloem, ruym een halve Schelling in 't ronde groot, ook hol gefield, gelijk een kleyn knopje: gemeenlijk bestaande uyt zes rondachtig-toegande Bladeren; heeft al tijd in 't midden met een denkje. Ook in 't midden voorzien met enige langwerpige geelachtige veezelsjens. Als ze eenige dagen hebben open gestaan, vergaan ze in haar zelven, zonder in onze Landen enig Zaad te geeven.

De *RANUNCULUS NIVEUS ANGLICUS*, of *Sneeuw-witte Engelsehe Buterbloem*, verdeeld zich uyt een bleek-bruyen *Veezelworteltje* in veel Takjens, meer als een voet hoogte opschietende. Aan de zelve groeyen tamelijk-groote, donker-groene, in vijf en meer deelen gesnedeene; zeer sterk en diep-gederde, ook aan de randen genoegzaam getande Bladeren. Uyt de punten neemen vele Bloemen 's effens haren oorsprong, ontrent zoo groot als een Ituyver; geheel dubbel;

bestaande uyt vele voor rond-toegande Bladerijens, van een aangename aanschouwing. Lang dueren ze, Bloemen. doch vallen eyndelijk op de aarde neer, zonder in onze Gewesten eenig Zaad na te laten.

De soorten der BOTERBLOEMEN met KNOBBEL-Buterbloemen, konnen ook, even gelijck de *Afrikanische*, wanneer hare Bladeren vergaan zijn, opgenomen, en in een varlsche, nieuwlücks-omgescmetene, en Wortelen op de hier boven verhaalde wijze welgemeste grond, ieder jaar, met den volle Maant van September of October, weer ingezet worden.

KRACHTEN.

Zoo wel de Bladeren als Wortelen van *Buterbloemen*, in 't Latijn *Ranunculus*, zijn brandende, van aart, en heet tot in den vierden grad; der Lust. I. a. halven ondienstig, ja gevaarlijk, om inwendig gebruykt enarr. 171. te worden; want zouden de menschen al laggende doen *Sallustius* steruen.

De gemelde Bladeren gestoten, en dan gelegd op *Apulej. lib. Klieren*, *Kropzweeren*, *Bloedvinnen*, en allerley andere *Herb. c. 8. zweringen*, doen de zelve doorbreken. Verteen ook, *Trag. l. 1. c. 10.* en neemen wech de Wratten.

Het Zaad van Bloemen in Spijs of Drank ingenomen, doed de Vrouwen veel Melk in hare Borsten knijgen.

CCCCXXVI HOOFDSTUK.

KRUYSWORTEL.

Alleen in het *Nederlandsch* dus, *Namen*. maar ook van vele *KRUYSKRUYD*, en *GRINDERUYD* genoemd. Word in het *Latijn* geheeten *SENECIO*, en *ERIGERUM*: in 't *Hoogduytsch* *CREUTZWURTZ*, *CREUTSKRAUT*, en *BALDREISZ*: in 't *Francks* *SENESSON*, of *DU SENEZON*: in 't *Italiaansch* *SENETIO*, *CARDONCELLO*, *SPELLICIOSA*, en *SENETIONE*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk: Vier bijzondere soorten.

I. *SENECIO VULGARIS MAJOR*, of *gemeen groot Kruijskruid*. II. *VULGARIS MINOR*, of *kleyn gemeen Kruijskruid*. III. *SENECIO MAJOR TOMENTOSA*, of *groot Kruijskruid met ruysje, wallige Bladeren*. IV. *SENECIO FLORE ODORATO*, of *Kruijskruid met een riekende Bloem*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouw- en Waarneeming*.

Zij beminnen allerley slag van grond, 't zij ge-Grond. mestte of ongemestte. Hebben zoo lief een opene, vrije, luchtige, warme, of wel ter Zon geleegene, als een vochtige, donkere of schaduwachtige plaats. Konnen veel Water verdragen, en vergenoegen zich ook met weynig.

Blijven niet langer dan eene Zomer in 't leeven. Zaad.

Geeven teegens de Winter volkomen rijp Zaad, en versteruen daar mee. Moeten derhalven met een wassende Maan van Maert of April in ieder Voorjaar weer op nieuws, niet diep, worden gezayd. Komen ook, door de geheele Zomer, van zelfs genoeg voort van 't uytgevallene. Doch deeze, welke dan geen Zaad bekomen, konnen in de Winter onbeschadigd overblijuen; en geraken in 't tweede jaar tot hare volkomenheit. Alleenlijk hier door konnenze aangewonnen en vermenigvuldigd worden. Aanwin-

KRACHTEN.

Kruijswortel, in het Latijn *Senecio*, of *Erigerum*, *Aegin. l. 7.* heeft een gemengde kracht; zijnde niet alleen *c. 3.* ver-

verkoelende, maar ook scheydende, te zamentrekkende, en rijpmakende van aart.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken; of in Water gekookt, en gegeten; of het uytgeparfite Zap; of ook het Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn ingenomen, verdrijft de smerten van de Maag, veroorzaakt

Disf. l. 4. door Galachtige vochtigheeden, en de pijn der Lendenen: is goed voor de geene die met de Gal zijn gequeld; en verwekt der Vrouwen Maandstonden.

Apulej. hyst. Plant. c. 75. De Bladeren en Bloemen alleen met een weynig Wijn gestoten, of in Water gekookt, of ook gedistilleert, en gelegd op wonden, verzeeingen, de gezwollen der heymelijke leden, Bloedvinnen, de Roos, en meer andere soorten van vuerigheyt; verdrijft en geneeft de zelve.

Durantes hyst. Plant. fol. 439. De zelve Bladeren met Schapevet vermengt, of met Zout gestoten, nemen wech de pijn der Zeenwaven, en't Flerexijn; ook de Voetjigt.

Dod. l. 21. c. 19. De witte of grijze hayren der Bloemen, met een weynig Saffraan en koud Water gewreeven, geneeft de zere, loopende Oogen, daar op gestreken. De zelve hayren varfch met eenig nat ingenomen, doen de menschen verslikken.

CCCCXXVII HOOFDSTUK. WILDE THYMUS.

Namen.

In het *Nederlandsch* niet alleen dus, maar ook van zommige *QUENDEL* genoemd; word in't *Latijn* geheeten *SERPILLUM*; in het *Hoogduitsch* ook *QUENDEL*, en *HUNERKOHLE*; in het *Fransch* *PILORET*; of *SERPOLLET*; in't *Italiaansch* *SERPILLO*, *SERPILGIO*, *SERPOLLO* of *SERPOLINO*.

Drie veranderinge soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend drie onderscheydene soorten; namentlijk:

I. *SERPILLUM VULGARE MAJUS*, of *gemeene groote wilde Thymus*. II. *VULGARE MINUS*, of *kleine gemeene Quendel*. III. *SERPILLUM CITRATUM*, of *Quendel met een geur van Citroen*. Alle zijn ze van eenen de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen van naturen een goede, gemeene, zandige, zoo wel gemelte als ongemelte aarde: een opene, luchtige, vrije, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheyt; ook veel Water.

Aart.

Vergaan niet haast, maar blijven eenige jaren in't leeven. Verdragen seld *kunde*; en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder groote schade. Bloeyen de meeste tijd der *Zomer*, en geeven bij goede jaren zomtijds volkomen rijp *Zaad*: 't welk met een wafende Maan van *April* of *May* niet diep in de aarde moet gelegd zijn. Hier door worden ze *aangewonnen* en *vermeengvuldigd*; maar dan ook noch door hare *jonge Takjens*; die men door meest de geheele *Zomer* in de aarde buygen, en geworteld zijnde ('t welk haastig geschied) van de *onde* afneemen en verplanten kan.

Waarschouwing.

Waar bij echter in acht staat te neemen, dat de laatste verplanting voor den *Herfst*, en niet later, mag geschieden; op dat ze voor de *Winter* noch jonge *Wortelen* mogten schieten: anders zouden ze lichtelijk kunnen versterven; gelijk ook dikmaal gebeurd; inzonderheyt door een sterke *Vorst*; twee of drie jaren stil gestaan hebbende; boven welke tijd zij niet wel mogen geraken.

K R A C H T E N.

Dod. lib. 9. cap. 9.

DE *wilde Thymus*, in't *Latijn* *Serpillum*, is verwarmende en verdrogende tot in den derden grad; ook doorsnijdende, dunmakende van aart, en scharp op de Tong.

In Wijn gekookt, tot dat'er op't derdendeel van ver. *Disf. l. 3.* zoden is; of in spijzen gebruykt, versterkt de *Maag*, *c. 46.* en't *Hoofd*. Doet ophouden de *Buykloop*, de *Hik*, *Fern l. 5.* Med. maar bevordert de *Waterlossing*. Drijft uyt het *Gras*, *Med.* veel, en de *Winden*. Neemt wech de *Buykgrimping*; *Gal. l. 6.* *Simp. Med.* is goed voor de beste gezwollen der *Leever*; voor een beginnende *rastruij* of *ontsteking* der *Harstsen*: voor de *Doofheid*, de *beeten* of *steeken* der *Slangen*, en anderer *gijfge* Dieren. Helpt de *verslopping* der *Ooren*: verwekt *eensluis*, en der *Vrouwen Maandstonden*. Maakt een *klaar Gezicht*, de oogen daar mede gewasschen zijnde.

De Bladeren gedroogt, gepulveriseert, en met Zoethout, Anijs en Wijn vermengt, geneezen een droogen *Hoest*.

Op kolen gelegd, verdrijven door haren reuk en rook *Fuchf. cap.* alle *gijfge* Gedrerten. *Apulej. c. 99.*

In Edik gezoden, en daar mede de slapen des *Hoofds*, ook het voorhoofd bestreken, neemt de *Hoofdpijn* wech.

CCCCXXVIII HOOFDSTUK.

S E S A M U M.

Oerd deelen naam zoo wel in het *Namen*. *Nederlandsch* als in het *Latijn*. Word in het *Hoogduitsch* geheeten *LEINDORTER*, of *gemeenlyk* *FLACHSZDORTER*; in het *Fransch* *du Sisame*, *JUJOLINE*, of *JUGIOLINE*; in het *Italiaansch* *SESAMO*, of *SISAMO*, en *GIUGIOLINA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee onderscheydene soorten; namentlijk; *derfcheydene soorten.*

I. *SESAMUM OFFICINARUM VERUM*, of *oprechte Sesamum*; en II. *SESAMUM AMERICANUM FLORE LUTEO MAGNO*, of *Sesamum uit America*, met een *grote*, *schoon-gele*, *ronde*, *ongedeelde* Bloem, ook veel breeder en groter van *Bladeren* als de voorgemelde soort; anders van eenerey gedaante en stelling. Beyde zijn ze van eenen de zelve *Bewoening* en *Waarneeming*.

Zij beminnen een gemeene, goede, zoo wel zandige als andere, doch niet twee-jarige Paerdestijf genoegzaam voorziene grond: een vrije, luchtige, welgeleene plaats, en veel Water.

Blijven niet langer als twee jaren in't leeven. *Ver-Bloemen*; dragen in deze onze Gewesten sterke *Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds zonder eenige schade. In de tweede *Zomer* bloeyen ze zeer schoon. Gemeenlyk openen de *Bloemen* zich tegens den *avond*; en blijven de geheele *nagt* in dien stand. Doch 's *morgens*, als de Zon opkomt, sluyten ze zich weer, en verderven.

Worden echter ieder dat weer vernieuwd. Geeven ook volkomen rijp *Zaad*: 't welk ieder *Voortjaar*, *Zaad*. met een wassende Maan van *Maert* of *April*, de aarde, niet diep gelegd, weer aanbevolen moet zijn. *Ko-Aanwin-*men ook, door't neergevallene, genoeg van zelfs op: *ning.* en hier door konnenze overvloedig *vermeengvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Sesamum is warm in den tweeden, en vocht in den *Sesapij lib.* eersten grad. *Simp. c. 86.*

De Bladeren in Wijn gekookt, en daar van gedronken, of ook met de Wijn gewasschen, of de gezodene Bladeren op de Oogen gelegd, neemden wech de *verhitte* en *roodheid* der zelve. Is goed voor de geene die van het *Pleuris* worden angetast; of gequeld zijn van de *Longezucht*, de *Hoest*, een *benauwen* *Adam*; en onzwyberheyt der *Longen*.

Het

SESAMUM PERSICUM

TRILOBATUM FOETIDUM.

Disf. l. 2. c. 131. Het *Zaad* van *Sesamum* is vet van aart, en stopt de zweetgaten; derhalven, om inwendig gebruykt te worden, voor de *Maag* en 't geheele *Ligchaam* ondienftig. 't Zelve gedroogd, gestoten, en met *Rooze-water* vermenst, verdrijft de *harde, dikke gezwellen*; allerley *verbitting*, *gebrandheyt*; *leedenpijn*, *quetzuren der Oogen*; de *beeten en steeken der Slangen*, daar opgelegd; en met *Oly* van *Roozen* gemengt, verzagt de *Hoofdpijn*, veroorzaakt door groote hitte. Het zelve vermogen de *Bladeren*, in *Water* gezoden, en daar op gedaan.

P. Alpin. de Plant. Eg. c. 22. Rafi de temp. simp. c. 20. De *Oly*, uyt dit *Zaad* geparft, en met *Wijn* ingenomen, maakt de *Menschen vet*; doch dood ook de *Maag walgen*. Verdrijft de *jenkerigheyt*, ook de *ruydigheyt van de Huyd*; de *smerten der Moeder* van de *Vrouwen*; en van de *Darmen*. Helpt de *Engborstigheyt*.

CCCCXXIX HOOFDSTUK.

SESAMOIDES.

Namen. Et deezen, en, mijns weetens, geen anderen naam in 't *Neederlandsch*, *Latijn*, of enige andere *Taal* bekend, of genoemd.

Twee soorten: Hier van zijn mij in haren aart twee veranderlijke soorten bekend geworden; te weten:

I. SESAMOIDES SALAMANTICENSE MAJUS. II. MINUS; dat is, *groot* en *kleyne Sesamoides van Salamantica*. Beyde zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een zandige, goede, gemeene grond, met een weynig twee-jarige *Paerdemist* voorzien: een luchtige, warme, genoeg ter *Zon* geleegene plaats; en matige; voor al niet te veel vochtigheyt. Blijven drie, of ook vier jaren in 't leven.

Zaad. Geeven in deeze onze Gewesten zelden, ten zij met goede, warme, drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. Konnen op geenerley wijze veel *kynde Herfstreegen*, of enige *Vorft* verdragen. Moeten derhalven, met een wassende *Maan van April* in Potten zoo gezaayd als geplant zijnde, in 't begin, of ten halven van *October*, na gelegentheyt van de bequaamheyt of onbequaamheyt des tijds, binnens huys worden gebragt; gezet op een plaats daarze lang de *Lucht* konnen genieten; en waar in of gantsch geen, of immers zeer weynig vuur word gestookt; vermitsze door deeze voor haar onnatuurlijke warmte haastig zouden verderen. Gedurende de geheele *Winter* moet menze met slegts een weynig *Reegenwater* voorzien: ook niet voor in het begin van *April*, met een aangename *Lucht* en *Reegen*, weer buyten stellen: dan noch voorzichtig wachten en wel dekken voor *kynde nagten*, veel vochtigheyt, en *heyrige Winden*.

KRACHTEN.

Krachten oobekend. DE krachten van deeze twee aardige *Gewassen*, *groot* en *kleyne Sesamoides*, zijn tot noch toe onbekend; derhalven wij ook geen gelegentheyt hebben, om iet verder daar van te schrijven.

CCCCXXX HOOFDSTUK.

SESELI.

Namen. En aangenaam *Gewas*, van een ieder dus, en, mijns weetens, in geene taal anders genoemd.

Verficheyt: Hier van zijn mij in haren aart bekend

geworden tenige bezienswaardige, veranderlijke soorten; namelijk:

I. SESELI PRATENSE, of *Seseli*, groeiende op *Grasvelden*. II. PALUSTRE LACTESCENS, of *Water-Seseli*, met een *Melkachtig Zap*. III. CRETICUM, of *Seseli nyt Candien*; anders ook *TORDILUM* geheeten. IV. CRETICUM MINUS, of *kleyne Seseli van Candien*. V. MONTIS LIBANI, of *van den berg Libanus*. VI. MASSILIENSE, of *Seseli*, groeiende op *treint Marfilen*. VII. PELOPONNENSE MAJUS CUCUTÆ FOLIO, of *groot Seseli van Peloponnesus*, met *Bladeren van dulle Kervel*. VIII. PELOPONNENSE MINUS CUCUTÆ FOLIO, of *kleyne Seseli van Peloponnesus* met *Bladeren van dulle Kervel*. IX. PELOPONNENSE LUSITANICUM, of *Portugalsch-Peloponnesus Seseli*. X. ÆTHIOPICUM HERBA, of *Seselikruyd nyt Moorenland*. XI. SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *boomachtig Seseli nyt Moorenland*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene, zandige aarde, vermengt met een weynig twee-jarige *Paerdemist*: een luchtige, warme, wel ter *Zon* geleegene plaats, en niet te veel vochtigheyt. Geeven ook niet alle in deeze onze koude Gewesten volkomen rijp *Zaad*.

Het SESELI PRATENSE, of *Seseli*, groeiende op *Grasachtige plaatsen*: PALUSTRE LACTESCENS; of voortkomende in *vochtige Oorden*, met een *melkachtig Zap*: CRETICUM MAJUS, & MINUS, *groot* en *kleyne Seseli van Candien*, zijn tamelijk hard van aart. Konnen felle *koude*, en alle andere ongeleegentheeden der *Winter*, geduldig uytlaan. Bloeyen in 't tweede jaar; geeven volkomen rijp *Zaad*, en versterven daar mee. Moeten derhalven ieder *Voorjaar*, of om 't tweede, met een wassende *Maan van Maert*, op nieuws, niet diep, weer gezaayd zijn. Komen ook uyt het neergevallene van zelfs genoeg op. Hier door alleenlijk konnenze *aangewonnen* en *vermenigvuldigd* worden.

Het SESELI MONTIS LIBANI, of *Seseli van de Berg Libanus*, word met de gemelde *Maan van April* in een *Pot* gezaayd, en warm gezet. Blijft niet langer dan een *Zomer* in 't leven. Bloeyd in den *Herfst*, en geeft in onze Gewesten ter nauwer nood bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*. Daar mee versterfze.

Het SESELI MASSILIENSE, of *Seseli van Massilia*. Langleverende: PELOPONNENSE LUSITANICUM, of *Seseli nyt Portugal*, een weynig gelijkheyt hebbende met de *Seseli van Peloponnesus*; en SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *heesterig Seseli nyt Moorenland*, vergaan niet haast, maar blijven veele jaren in 't leven. Konnen op geenerley wijze veel *Water*, of *Herfstreegen*, veel minder, enige *Winterkoude* verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een goede, luchtige plaats; waar in niet anders als bij *vroezend Weer* word gevuurd; onderhouden met een weynig lauwigemaakt *Reegenwater*; en niet weer buyten gesteld voor in 't begin of ten halven van *April*, dan noch wel gewagt en gedekt voor *kynde nachten* en *sehrate winden*.

In deeze onze Gewesten krijgen ze zelden, anders als *Zelden* met gantsch warme en drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende *Maan van April* in Potten gezaayd moet zijn. Hier door konnenze bequaamelijk, gelijk ook het SESELI ÆTHIOPICUM FRUTEX, of *heesterachtig Seseli nyt Ethiopien*, door de bij of boven de *Wortel* uytgeeloopene *jonge Looten*, *aangewonnen* en *vermenigvuldigd* worden. Welke gedachte *jonge Looten* men met een volle *Maan van April* niogeten halven, gelijk de *Angelieren*, insijnd; in de aarde buygd; of met aarde bedekt; daar na, *Wortel* gekreegen hebbende, van de *oude afneemt*, en verplant.

K k k

De

Seseli kruid uit **Mooreland**, blijft ook lange jaren in het leeven. Wordt's *Mintert* binnens huys bewaard, vermits deze *Plant*, buyten blijvende, door de *Vorst* van 't leeven word beroofd. Geeft een volkomen rijp *Zaad*, het welk met de genoemde Maan van *Oktober* (wyl het lang, ja dikmaal een geheel jaar, in de aarde blijft leggen, eer het opkomt) of *Maert*, in een Pot moet gelegd zijn, niet dieper als een halve vinger.

Wortel. Deeze soort krijg uit een korte, dikke, van buyten bruyn-verwige, van binnen spier-witte, krachtige, welriekende, en in de Mond geknauwd wordende bittere *Wortel*, op de wijze van *Thapsia*, vele *Bladeren*, rustende op reedere, platchtige, ronde, een kleyn hand hoogte, bleek-groene, en van naturen sponsachtige *Steeleijens*. Zijn van gestalte die van het *Angelica lucida*, of blinkende *Angelica*, niet zeer ongelijk, doch rechter en hooger opvallende, van aart; zijnde gedeeld in drie, en ook in vijf deelen; van welke de twee regt teegens malkander voortkomende onderste de grootste; de andere veel kleynr zijn, en eene regt in 't midden als in een punt eyndigende: aan welke de *Bladeren*, alijd twee en twee regt teegens den anderen over, doch voor in een uytlopende, uytspuyten: waar van de onderste gemeenlijk de grootste; ook in sommige de voorste *puntbladeren* de alderlangste en breedste worden gezien: doch doorgaans een goede vingerbreed, en ruym een vingerlid lang; aan de randen rondachtig getaand, donker-groen-verwig; weynig, of niet blinkende; onder veel bleeker: in 't midden voorzien met een regt-doorgaande groote *Ader*, waar uit veel kleynr ter zijden, en door 't geheele *Blad* lopende, voortkomen: boven zacht, onder een weynig-scherp in 't aantaken: ook welriekende, krachtig, en zeer bitter van smaak.

Gedante der Bladeren. Uyt welker onderste *Hert* een, of ook wel meer *Steele*, na dat de *Plant* oud en groot is, voor den dag komen; zijnde rond, twee Maatvoeten hoog opschietende: en in 't bovenste der zelve veel wit-verwige, *Waterswijze* in 't ronde, op de wijze van *Thapsia* gestelde *Bloemijens*; in de Maand van *Julius* uytgeevende. Deeze bestaan uit vijf kleynr, spier-witte, *Hertwijze* gevormde, boven met een indruk begaafd zijnde *Bladerijens*; houdende van binnen vier en vijf witte *Knopijens*. Alse tien, twaalf, of ook meerder dagen, hebben 'opengestaan, vergaanze eyndelijk in haar zelve, en laten in den *Herfst* achter een langwerpig, gevleugeld, bleek-bruyn-verwig en breedachtig *Zaad*, dat van het *Thapsia* zeer gelijk.

Zaad. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

Gestalte der Bloemen. Het *Seseli* *PELOPONNENSE* *Majus* ET *Minus* *Cicutæ* *Folio*, of groote en kleynr *Peloponnesische* *Seseli*, worden beyde van naturen zeer oud. Verdragen selt *Vorst*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*. Geeven meest ieder jaar volkomen rijp *Zaad*; 't welk met een wassende Maan van *Oktober* of *Maert* in een Pot de aarde moet aanbevolen worden. Kommen ook wel zomtijds uit 't neergevallene van zelfs op. Hier door konnenze aangewonnen en vermeenigvuldigd zijn.

stonden, en driest de doode *Vrucht* af. Doch de zwangere mogea het geenzins gebruiken.

CCCCXXI HOOFDSTUK.

ZUYKERWORTEL.

Us genoemd in het *Neederlandsch*; Namen. weegens hare lieflijke smaak en aangename geur van veel zeer begoord. Word in het *Latijn* geheeten *SISARUM*, *SISARON*, *SERVILUM*, en *SACCHARUM* *RADICULA*: in het *Hoogduitsch* *GIERLEN*, en *ZUCKERWURTEL*: in 't *Franfch* *CHERRY*; en in 't *Italiaansch* *SISARO*.

Zij bemind een goede, gemeene, zoo wel zandige Grond. als andere, doch luchtige, welgemeste grond, en veel Water: een vrije, bequaam ter Zon gelegene; of ook een schaduwachtige plaats. Bloeyd niet ieder jaar, maar alleen zomtijds, verzet wordende. Geeft in deze Landen noyt volkomen rijp *Zaad*. Verdraagd selt *Koude*, en alle andere ongelegentheden der *Winter*, zonder schade.

Maar schoon wij van deze *Plant* geen *Zaad* konnen bekomen, echter kan menze *aanwinnen* door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; welke men in ieder *Voorjaar*, iaden men wil (of anders ook om 't tweede) teegens de volle Maan van *Maert* of *April* opneemt; de dylste daar van afzonderd, om ter spijze te gebruiken; de dwylste weer inzet, om daar van andere *aan te winnen*.

Ontrent de gemelde tijd des jaars (in welke ze alderbequaamt zijn om gegeten te worden) pleeg voortijds gebruykt. Keyzer *Tiberius* deze *Wortelen* jaarlijks uit *Duytschland* na *Rome* te doen brengen, wyl hij een groot behagen vond in haar aangename smaak.

Wil iemand hier van een *delicate Salade* toebereyden. Hoe daar den, die bedekke de nicuwe uytlopende *Schenlijens* van een in 't *Voorjaar*, ter hoogte van drie of vier vingeren, *Salade* met zeer zandige aarde; zoo schietenze door de zelve bereyden. heenen. Daar na neemr hij deze aarde weer wech; en hij zal bevinden, dat de *Schenen* en *Bladeren*, zoo hoog als de aarde gelegen heeft, geel geworden zullen zijn. Deeze afgeleeden, en tot een *Salade* gebruykt, zal men ongemeen lekker bevinden.

KRACHTEN.

Zuykerwortel, of *Sisarrum*, is droog en warm *Gal. lib. 8.* in den tweeden, ook vochtig in den eersten *Med. Simp. graad.*

De *Wortelen* in Water gekookt, of op allerley andere wijzen gegeten, zijn van een lieflijke smaak, en de *Maag* zeer aangenaam. Geeven goed Voedzel aan 't Lichaam: maken *eetenlust*; en deigelijks begeerte tot het echte werk. Drijven het Water van de *Blaas* voort. Versterken zwakke, reedere Lieden; uit een zware ziekte eerst weer opgestaan; en zijn derhalven de zelve zeer dienstig.

Hier uytgeparfite *Zap* der *Bladeren* met Schapemeik gedronken, sloot de *Buykloop*. *Durmet. lib. Plant. fol. 437.*

Het *Zaad* gedroogd, gesloten, en met Wijn ingenomen, is goed teegens den *Hik*; de *krumping der Darmen*; de loop des Lichaams; en de *Nierensteen*.

Feseli Ethiopica Herba.

CCCCXXXII HOOFDSTUK.

SISYRINCHIUM.

- Namen.** It aardig *Bol-gewas* word, mijns weeten, van niemand anders, dan met deezzen naam, genoemd. De *Italianen* zeggen *SISYRINCHIO*.
- Grond.** Bemind, uyt eygener aart, een zeer zandige, goede aarde, met een weynig twee-jarige Paerdemist, en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt; een warme, vrije, wel ter Zon geleegene plaats; en weynig water.
- Waarneming in de Winter.** Lijd, buyten staande, ongeerne de felle *koude* deezzer Landen. Moet derhalven, in een Pot gezet, 's *Winters* binnehuys worden bewaard op een tamelijk-warme plaats, zonder eenige vochtigheid: ook niet weer buyten zijn gezet voor in 't laatste van *Maeri*, met een zachte aangename Reegen.
- Bloemen.** In 't eerste, en ook in 't tweede jaar, na dat deeze *Plant* uyt *Spanje* of andere heete Landen nieuwlijks in onze Gewesten gezonden of overgebracht is, geeft ze een *Bloem*. Daar na slegts om het tweede jaar; en eyndelijk gantsch niet meer, vermits ze de onaanname Lucht onzer Weereldtrek quajlik kan verdragen.
- Opneeming.** Word ieder jaar, gelijk de andere *Bollen*, in 't begin van *Julius* opgenomen; en dan in *September* met een volle Maan weer ingezet, na dat men de aarde vervaarlicht en weer gemest heeft.

KRACHTEN.

- In Spanje en anderweegen ter spijze gebruykt.** E *Bol-worteltijens* van *Sisyrrinchium* worden in *Spanje*, *Portugal*, en andere warme Landen gehouden voor een aangename spijs, en gegeten in plaats van *Cassianen*. Geeven echter aan 't Lichaam weynig voedsel.
- In deeze onze *Nederlanden* worden ze noch ter spijze genuttigt, noch in de *Geneeskunst* gebruykt.

CCCCXXXIII HOOFDSTUK.

WATER-EPPE.

- Namen.** Y de *Nederlanders* dus genoemd, word in het *Latijn* geheeten *Sium*, *Laver*, *PASTINACA AQUATICA*: in het *Hoogduitsch* *WASSER EPPICH*, *WASSER MARCK*, en *BRUNNEN PETERLEIN*: in 't *Fransch* *BERLE*: in 't *Italiaansch* *SIO*, of *GORGOSTRO*.
- Twee bijzondere soorten.** Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; te weten:
- Grond.** I. *Sium majus verum*, of *grootte opregte Water-eppe*. II. *Sium minus alterum*, of *tweede kleyne Water-eppe*. Beyde zijn ze van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneming*.
- Aanwinning door Zaad.** Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, zandige, vochtige, of waterachtige aarde; meer een donkere of schaduwachtige, als een vrije, opene plaats; en veel Reegen. Blijven eenige jaren in 't leeven. Verdragen felle *Porst*, en andere ongeleegentheeden der *Winter*. *Bloeyen* ieder *Zomer*, en geeven dikmaal volkomen rijk *Zaad*: 't welk met een wassende Maan van *Maeri*, niet diep gelegd, de aarde moet aanbevoelen, en dan meeningmaal met *Water* begoten zijn. Hier door worden ze genoegzaam *vermenigvuldigd*.
- en door jonge Schcuten.** Boven dien kan men ze *aanwinnen* door hare aangewassene en bij de aarde kruypende *jonge Schcutjens*, welke van zelfs *Wortelen* bekomen hebbende, met de

gemelde Maan in *April* van de oude afgenomen, en verplant worden.

KRACHTEN.

- Water-eppe, of Sium**, is verwarmende en verdroogende in den eersten graad.
- Het *Kruyd* op allerley manieren gebruykt, *Lofst. l. 2. marz. 130.*
of de *Bladeren* in *Wijn* gezonden, en daar van gedronken, is aangenaam voor de *Maag*; goed voor de *Geelen Waterzucht*; voor de *Gefcheurdeheyt*; de *Steen*, en 't *Graveel*. *Dof. l. 2. c. 10.*
Maakt een helder, *scharp Gezicht*: opend de *verspotheyt van de Milt*: verwekt der *Vrouwen Maandstonden*, en doet haar *gemakkelijk verlossen* in *Barensnood*. Jaagt uyt de *doodte Vrucht*; de *Nageboorte*, en bevordert een *lichte watermaking*. Helpt daarboven de geene, welke met de *Bloedgang* en *Bijtkloop* zijn gequeld. *Dof. l. 2. c. 154. Galen. lib. simp. 8.*
- Met de zelve *Wijn*, of met het gedistilleerde *Water* deezzer *Plant*, gewasschen; neemt van het *Aangezicht* wech de *Zomer-sproetelen*, en alle andere *onzuiverheyden der Huid*. *Fuchs. hist. Pl. l. 277.*
- De *Bladeren* in *Edik* met wat *Boter* gezonden, zijn *Durantes* zeer goed voor 't *sprenkruur*, de *Roois*, en andere *heete Gezwellen*: desgelijks voor de *Schurfsheyt der Paerden*, warm daar op gelegd wordende. *Pl. 434.*

CCCCXXXIV HOOFDSTUK.

GELIDTKRUYD.

- P het *Nederlandsch* dus van veel ge-Namen heeten, word in het *Latijn* genoemd *SIDERITIS*. De *Italianen* zeggen *SIDERITE*.
- Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige veranderlijke aardige soorten; te weten:
- I. *SIDERITIS FLORE ALBO*, of *Gelidtkruyd met een witte Bloem*. II. *MONTANA LUSITANICA*, of *Berg-Gelidtkruyd uyt Portugal*. III. *HERACLEA FABII COLUMNÆ*, of *Gelidtkruyd van Heracles*, door de Geleerde *Heer FABIIUS COLUMNA* zoo genoemd. IV. *ANGUSTIFOLIA HISPANICA*, of *Spanisch Gelidtkruyd met smalle Bladeren*. V. *MONTANA GALICA FLORE ALBO PUNCTATO*, of *Berg-Gelidtkruyd uyt Frankrijk met een witte Bloem en purpure spippelen*. VI. *MONTANA FLORE PURPUREO MAGNO*, of *Berg-Gelidtkruyd met een groote purpure Bloem*. VII. *ARVENSIS*, of *Gelidtkruyd, voorkomende op Grasvelden*. VIII. *CRETICA ODORATA*, of *wetrickend Gelidtkruyd van Candien*. IX. *SIDERITIS FETIDA SPICATA FLORE LUTEO*, of *sinkend Gelidtkruyd met een gele gezyde Bloem*; van zommige ook geheeten *HYSSOPUS FETIDUS*, of *sinkende Ysop*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneming*. *tot neegen in getal hier voorgeheld.*
- Echter beminnen ze al te zamen een goede, gemeene *Grond*, ne, zandige aarde, met matige, twee-jarige *Paerdemist* vermenigt; een warme, wel ter Zon geleegene plaats; en niet al te veel vochtigheid.
- Het *SIDERITIS FLORE ALBO*, of *Gelidtkruyd met een witte Bloem*, en *SIDERITIS MONTANA FLORE PURPUREO MAGNO*, of *Berg-Gelidtkruyd met een groote purpure Bloem*, blijven niet meer als ene *Zomer* in 't leeven. Worden derhalven ieder *Voortjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer op nieuws gezayd, doch 't *Zaad* niet diep in de aarde gelegd. Komen ook van 't neergevallene dikmaal van zelf genoege op; en konnen hier door genoegzaam *vermenigvuldigd* worden; vermits de *Plant* niet een verdord of vergaat, voor dat het *Zaad* in den *Herfst* zijne volkomenheid heeft verkreegen.
- Het *SIDERITIS MONTANA LUSITANICA*, of *Portugalsch*

gelfch
Berg-Ge-
lidkruid:
Gelid-
kruid, bij
Heraclea
groeyen-
de.
Spaanfch
fmal-ge-
bladerd
Gelid-
kruid.

rugelfch Gelidkruid: HERACLEA FABI COLUMNAE, of *Gelidkruid*, befchreeven van de Heer *Fabius Columna*, groeyende niet verre van de Stad *Heraclea*, en *SIDERITIS ANGUSTIFOLIA HISPANICA*, of *Spaanfch fmal-gebladerd Gelidkruid*, blijven gemeenlijk in deeze Geweften twee jaren lang in 't leeven. Verdragen ongemeen veel koude *Herfstreogen*, of *sterke Vorft*. Moeten derhalven, met een waffende Maan in *April* in Potten hol en luchtig gezayd zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt; op een luchtige plaats gezet, daar niet als bij vriezende Weer in gevuurd word; gedurende de geheele *Winter* onderhouden met flegts een weynig Reegenwater; wijlze anders de verrotting haastelyk onderworpen zouden zijn; en niet voor in 't begin van *April*, met een zoete Lucht en aangename Reegen, weer buyten gefeld; dan noch eenenwel voorzichtig gewagt, en wel gedekt voor *koude nachten*, veel *Water*, fchrale of hayrige *Windes*. Zij bloeyen in de tweede *Zomer*; ook wel zomtjids in de eerfte, laat in den *Herft*; doch geeven in deeze onze koude Geweften noyt eenig volkomen ryp *Zaad*; maar verfterven zonder 't zelve na te laten.

Fransch
Berg-Ge-
lidkruid,
en andere
foortca.

Het *SIDERITIS MONTANA GALICA FLORE ALBO PUNCTATO*, of *Fransch Berg-Gelidkruid met een witte gefpikkelde Bloem*; *ARVENsis*, of op *Grasvelden voortkomende*; *CRETICA ODORATA*, of *riekend Gelidkruid van Candien*; en *SIDERITIS FETIDA SPICATA FLORE LUTEO*, of *ftinkend Gelidkruid met een gele geayde Bloem*, blijven eenige jaren lang in 't leeven. Geeven ieder *Zomer* volkomen ryp *Zaad*; verdragen felle *koude* en allerley andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder fchade. Worden ook alleenlijk *aangevonden* en *vermeenigvuldigd* door 't gedagte haar *Zaad*; 't welk op de genoemde tijd, niet boven een ftroobreedte diep, in de aarde word gelegd.

Riekend
Gelid-
kruid van
Candien.

Doch het *SIDERITIS CRETICA ODORATA*, of *riekend Gelidkruid van Candien*, niet zoo hard van natuur zijnde, word wel zomtjids, door een *sterke Vorft*, gantfchelyk van 't leeven beroofd. Moet derhalven, in een Pot gezet, 's *Winters* binnens huys worden gebragt op een luchtige, en in koude dagen op een matige; noch feller, op een geheel warme plaats; onderhouden met weynige vochtigheid; en in 't laafte van *Maert* of begin van *April*, na geleegentheyd van de bequaamheyt of onbequaamheyt des tijds, met een reegene Lucht weer buyten gefeld.

Wonder-
lijke en
vermeen-
igvuldigd
Bloeyzel.

Zij bloeyd de tweede *Zomer* (na datze voortgekomen is uyt *Zaad*, in 't voorige jaar met een waffende Maan van *April* in de aarde gelegd), van de Maand *Augustus* af tot in de *Maert*, de geheele *Winter* door; met zulk een kluchtige veelvoudigheyt van *Bloemen*, dat men ze zou meenen te zijn een *Plant* zonder *Loof*, en enkelijk bestaande uyt *Bloemen* van een witte couleur. Nauwelijks is de eene vergaan, of men ziet, met zonderling vermaak, de andere alreeds weer voortgekomen. Zoo dat men aan dit *Gelidkruid* te eener tijd en tuure kan anfchouwen geheel ryp, noch *enriyp*, en *veerft ontfiaan* *Zaad*; dan noch geheel *opene Bloemen*; welke *Plant* met hare groene, veelvoudige kleyne *Steele* tot een weynig boven de grond afgefneeden wordende, zoo ziet men de *Wortel* weer op nieuws nyttloopen. In alle deelen (alleen de gemelde *Wortel* uytgezonderd) is ze krachtig, fterk, niet onaangenaam van reuk; ontrent een Maatvoet hoog; met een blecke groenheyt verciend, en, als ze word aangeraakt, kleevende van aart. Heeft kleyne, veelvoudige, digt boven, doch niet regt teegens malkander over gefelde, ovaals-wijze ronde, en met eenige *witte rugheyt* bekleedde *Bladertjens*.

Zaad.

Stinkend
Gelid-
kruid.

Het *SIDERITIS SPICATA FETIDA*, of *ftinkend Gelidkruid*, met een gele geayde Bloem, groeyd van naturen ftrovelachtig op. Krijgd uyt een teedere, geelverwige *Peezelwortel* een, twee, of meerder *Scheuten*, twee voeten, wat meer of minder, hoog opfchietende

Wortel.
Scheuten.

in deeze Geweften. Alse den ouderdom van twee en meer jaren hebben bereykt, wordenze tamelijk dik, grauwachtig of bleek-verwig, en gantfch rond. Uyt welke in ieder *Voorjaar* nieuwe *Scheuten* voortkomen; geheel groen, doch beneeden gemeenlijk wat bruynachtig, bekleed met een *witte zwelligheyt*, en van een vierkante geftalt.

Aan de zelve groeyen de *Bladertjens*, op de wijze van *Tijp*; twee en twee regt teegens malkander overgefeld, en boven den anderen. De bovenfte zijn de kleynfte, de onderfte de grootfte; een vingerlid, wat meer of minder lang; twee ftroobreedten breed, doch onder fmal toelopende, en voor eyndigende in een breed, ftomp-rond punt: aan de randen effen en flegt; doch na vooren aan elke zijde begaft met een of twee kleyne *Zaadens*. Donker groen-verwig zijnze, niet blinkende; rugv van aart, en in 't midden voorzien met een regt-doorlopend *Aalrtje*, waar uyt eenige andere kleynere zijden opwaarts voortvloeyen.

Uyt de bovenfte punten zien men opfchieten rond-*Bloem*-achtige *Ayren*, anderhalf, of ook twee vinger-leeden lang; beftaande uyt veele digt bij en boven malkander gevoegde, bleek-groene, rugge, en zoo wel in 't midden als aan beyde de zijden met eenige lange bleek-witte, en fcharpe doornachtige punten voorzien zijnde *Bladertjens*: tusfchen welke uyt langwerpige, ronde, rugge, en voor met vijf fcharpe fpitzen begaft zijnde *Knopjens* de *Bloemtjens* voortkomen. Deeze zijn bleek-*Knopjens*. *Bloemen*. geel van couleur, uyt vier *Bladertjens*, ongelijk van gedaante, beftaande; waar van 't onderfte het breedfte en grootfte, het bovenfte voor ingefneeden wat fmaller, en de twee middenfte de kleynfte zijn. Als ze eenige weynige dagen hebben ongefneeden, vergaan ze in haar zelve, en vallen op de aarde neer; in den *Herft* achterlatende een kleyn, zwart, langwerpig en driehoekig *Zaadje*, dat van het *Marrubium*, of *Malrove*, zeer gelijk.

K R A C H T E N .

*G*elidkruid, of *Sideritis*, is verdrogende, zuylve-*Dod. l. 4.*
rende, en te zamentrekkende van aart. *c. 8.*
In Wijn gekookt, en daar van gedronken; of *Euchf. hift.*
't uytgeparfte *Zap*, of ook de *Bladeren* zelfs gekneufd, *Pl. c. 596.*
den, geneezen de zelve, en doen 't *Bloeden* terftond *Difc. l. 4.*
ophouden; degeneliks de *witte Floeden* der Vrouwen. *c. 35.*
Helpt en brengt weer te regt de *verfuykte* en weer in-*Plin. l. 26.*
gezette, ook de *vermoeyde Leeden*. Heeld de *gefcheurd-*
heyt, of *Darm-breken*. *c. 13.*

De *Bladeren* in Water gezoden, terwijl ze noch *Claf. hift.*
groen zijn, en daar mee de beenen gewaffchen, neemt'er *Plant. l. 4.*
de *Roes* van wech. *c. 25.*

CCCCXXXV HOOFDSTUK.

H E N N E P .

En gantfch wel bekend, zeer noodig; Namen, en
en onderfuffchen voor veele een al te
krachtig, onaangenaam, bitter, en te
dier gekogt *Gewas*; vermits het fchie-
lijk van 't leeven beroofd de gene,
welke, ten afchrik van andere, ver-
oordeeld worden van de hooge Overheyt, om een glad
gedrayde koorde aan haren Hals te ontfangen; welkers
toenijpping aan de Keel haer den Adem beneemt. Word
in 't *Neederlandfch* niet alleen dus, maar ook *KENNIP*
of *KEMP*; en in plaats van *HENNEP* bij veele *HENKIP*
genoemd: in 't *Lattijn* *CANNABIS*; in 't *Hoogduytsch*
HANF; in 't *Fransch* *du CHANVRE*; in 't *Italiaanfch*
CANAPA, of *CANAPE*.

Vier on- derfchey- dene soor- ten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier onderfcheydende soorten; namentlijk:

I. CANNABIS SATIVA MAS, of *tamme Hennep man- netje*. II. SATIVA FEMINA, of *tamme Hennep wijf- je*. III. SPURIA FEMINA FLORE MAJORI, of *bastard-Hennep wijfje, met een groote Bloem*. IV. CANNABIS ERRATICA, five SPURIA FEMINA FLORE MINORS, of *wilde, anders Bastard-Hennep met een kleyne Bloem*. Al te zamen zijn ze van eenen de zelve *Beoewing en Maernehmung*.

Grond. Zij beminten uyt eygenen aart zoo wel een kley- ge, als zandige, doch varich omgelmectene en vetge- mestte grond, inzonderheyd de twee eerst-genoemde *tamme soorten*; veel Water; een opene, vrije, en wel ter Zon geleegene plaats. Blijven niet langer dan een jaar in 't leven. Geeven in de *Zomer Bloemen*; en in de *Herst* een volkomen rijp *Zaad*. 't Welk ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, de aarde, niet diep gelegt, op nieuws word aanbevolen.

Zaad. Doch het CANNABIS SATIVA FEMINA, of *tamme Hennep wijfje*, geeft wel van naturen jaarlijks kleyne, vier en vijf gebladerde, groene, veel *Tros-wijze* bij malkander gevoegde *Bloemstems*, welke lichtelijk van zelfs afvallen, of door de Wind wech-gedreeven wor- den, en in stof veranderen; maar noyt eenig, 't zij volkomen, 't zij onvolkomen *Zaad*; onaaengezien deze soort is voortgekomen door 't vruchtbare *Zaad* van 't *Mannetje*.

Mannetje. Hier teegens ziet men aan het CANNABIS SATIVA MAS, of *tamme Hennep mannetje*, noyt eenige *Bloemen*; en brengt echter genoegzaam *Zaad* voort.

Bastard- soorten. Beyde de gemelde *bastard-soorten*, of *wilde Hennep*, komen jaarlijks van zelfs overvloedig genoeg voort door 't uytgevallene *Zaad*.

KRACHTEN.

DE Bladeren van Hennep, in 't Latijn *Cannabis*, in Wijn gekookt, of een weynig van het uyt- geparste *Zip* met Wijn ingenomen, doodt de *Wormen* in de Lighamen beyde van oude en jonge per- soonen; daerenboven de *Wanduyzen* en *Ploeyen*, wan- neer men de plaatsen, daerze zich verschuylen, met diit nat besprengd. Heven 't zelve kan men ook ver- rigten, door een *Tak* met zijne Bladeren in 't stroo der Beddeke te leggen.

De *Zaad* van Hennep (warm en droog tot in den der- den graad) word tot veele dingen gebruykt. Heeft evenwel van naturen eenige quaadaardigheyt aan zich; derhalven men gewarschouwd moet zijn, daar van niet te veel, noch te dikmaal te nemen. Verwekt ook eenige walging in de Maag.

Gekneuld, en zoo in Wijn gekookt; of met een weynig Saffraan vrientwintig uren lang laten weyken, en daar van dagelijks nu en dan een weynig gedronken, jaagt uyt de *winden*, en de *overulodige vochtigheden* des Lighaams: verwekt *slaap*, en verdrijft de *Geel- zucht*, gesproten uyt eenige verstopping, inzonderheyd als'er geen *Koorts* bij vernomen word.

't Zelve *Zaad* in Water gedistilleert, en daar mee gewasschen geneest alle *gezwullen des Hoofds*, en quaadaardige *zweeringen* van 't zelve. Is ook zeer goed teegens de smerten van het *Podagra*, of *Voet- euvel*.

De *Oly*, uyt dit *Zaad* geparst, is zeer dienstig voor alleley *harde gezwullen*; voor de *zweeringen* en 't loo- pen der *Ooren*; warm daar in gedaan.

't Zelve *Zaad* dikmaal van *Hoenderen* en *Duyven* ge- geeten wordende, doodt haar in de koude *Winter Eyer*en leggen, en binnen een korte tijd *vet worden*.

De *Wortel* in Water gezoeden, en zomtijds daar mee de *opgekympene Zeemwen* bestreken, brengt de zelve weer te regt.

Uyt de *Bast* van dit *Gewas* maakt men alleley

slag van *Touwen*, tot een grooten dienst en zond- ling gerief voor alle menschen. Maar dan ook *strop- pen* voor de quaddoeners.

CCCCXXXVI HOOFDSTUK.

SERMONTEIN.

Ord in 't *Nederlandsch*, mijns wee- Namen. tens, met geen anderen dan deezen naam genoemd: in 't *Latijn* geheeten SILER MONTANUM; of ook LIGU- STRUM VERUM DODONÆI: in het *Fransch* SERMONTAINE.

Bemind een goede, gemeene, zandige aarde, met Grond- twee-jarige Paerdestift genoegzaam voorzien; een wa- me, vrije, wel ter Zon geleegene plaats; en veel Wa- ter. Kan, buyten staande, tamelijk wel de koude en meer andere ongeleegentheeden der *Winter* verdragen. Krijgt zomtijds in deze Gewesten, bij goede *Zomers*, *Bloemen*, maar noyt eenig rijp *Zaad*.

Doch in een Pot gezet, en 's *Winters* binnens huys *Zaad*. bewaard, *bloeyd*ze, alsze eenige jaren oud geworden is, ieder *Zomer*, en brengt een in alles volkomen *Zaad* voort, 't welk men met een wassende Maan van *October*, of *Maert*, de aarde eens Pots, een hal- ve vinger-breedte diep gelegt, hol en luchtig moet aanbeveelen.

Niet alleenlijk hier door word ze *vermeengvuldigd*, *Aanwia-* maar ook door hare aangegroeyde *jonge Loeten*; wel- *ning*. ke men met de genoemde Maan in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

KRACHTEN.

Het *Zaad* van *Sermontein*, in het *Latijn* *Siler Fuchf. hijf.* *Montanum*, is verwarmende en verdrogende in *Plant. cap.* den tweeden graad; ook verteerende van aart. 304.

Een *Drachma* van dit gestorene *Zaad*, of anderhalf *Med.* *Drachma* van 't *Poeder* der gestorene *Wortelen* met Wijn *Med.* ingenomen, verwarmd de *Maag*: doet de spijs vertee- *Dijsc. l. 3.* ren; verdrijft de *winden*: is goed voor de *beeten* en *c. 58.* *steeken* der *gijfzige Dieren*; voor *invendige gezwullen*; *Gal. lib. 7.* *de krimpung der Darmen*; de *Steen der Nieren*; een be- *Simp. Med.* *nauwde Horst*: doet gemakkelijk *wateren*; en verwekt der *Vrouwen Maandstonden*.

Het *Kruyd* zelfs in Wijn of Water gedistilleert, en daar mee gewasschen, verdrijft de *Pijnsen* en andere on- *zayverheden van 't Vel*. Daar van gedronken, en daar *Durantes* mee gegorgeld, is goed teegens het *Pleuris*, de *Zijde. hijf. Plant.* *steekten*; en geneest de *Squinantie*, of 't *Keel-gezwel*, *lib. 257.* en andere ongeleegentheeden der *Keel*.

De *Wortelen* gestoten, en op de *beeten der dolle Hon-* den gelegd, geneezen de zelve.

CCCCXXXVII HOOFDSTUK.

STEEKENDE WINDE.

P het *Nederlandsch* dus genoemd, *Verfchey-* word in het *Latijn* geheeten SMILAX de namen.

ASPERA, CONVULVULUS ACUTUS; ZARZA PARILLA, en SALSA PARIL- LA PERUVIANA MINOR, in opzicht van de opregte SALSA PARILLA, wel- ke veel grooter van Bladeren is, en noyt in deze Lan- den *bloeyende* word gezien; anders de zelve in zommi- ge deelen zeer gelijk. In het *Fransch* STEEKENDE WINDE; in het *Fransch* LISST PICQUANT; in het *Italiaansch* RUOVO CERVINO, HEDERA SPINO- SA, en VIUCCHIO MAGGIOR.

Kkk j

Hier

Vier ver-
austerlyke
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart vier bijzondere soorten bekend geworden; namentlijk:

I. SMILAX ASPERA VULGARIS, of *gemeene steekende Winde*. II. SMILAX ASPERA FOLIO MACULOSP, of *steekende Winde met een langwerpig wit gespeld Loof*. III. SMILAX MAJOR LAEVIS, of *grootte steekende Winde met gladde Bladeren*. IV. SALSA PARILLA VERA, of SMILAX PERUVIANA LEGITIMA; *opregte Salsa Parille*. Meest al te zamen zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig tweejarige Paerdmist en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengd: een opene, luchtige, vrije, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en matige vochtigheid.

Zijn teeder van aart, en konnen de sterke Vorst dezer Landen niet verdragen. Moeten derhalven, in Potten gezet zijnde, in October binne huys gebragt; op een matig-warme plaats gezet, gedurende de gehele Winter met een weynig lauwigemaakt Reegenwater onderhouden, en niet voor April met een zachte Reegen weer buyten, en de Zonnestralen voorgefeld; dan noch voor *konde nagten, schrale, bayrige Winden* wel gewagt worden.

Opregte
Salsa Pa-
rille.

DE SALSA PARILLA VERA, of *opregte Salsa Parille*, is wel zoo teeder van Natuur. Moet derhalven ter Winter in een gedurig-warme plaats; met een weynig lauwigemaakt Reegenwater van onder in een Pan verzorgd, en niet voor half April, of wat later, weer buyten gezet worden.

Aanwin-
ning.

Zij gevee wel in deeze onze Gewesten veel bij malkander gevoegde, kleyne, Stars-wijze gestelde, witachtige *Bloemjens*, maar noyt eenig *Zaad*. Worden echter bequamenlijk *aangewonnen* door hare bij de *Wortel* uytspuytende *jonge Scheutjens*: welke men met een wassende Maan van April van de oude afneemt, eens vingers lengte boven de aarde afgesneeden, en in Potten verplant. Want dan vatten ze dies te spoediger nieuwe *Wortelen*; en groeyen te eerder voort; 't welk anders langzaam toegaat.

Is de beste
soort van
allen.

Deeze opregte SALSA PARILLA (van welke in *America* vier bijzondere soorten worden gevonden, vermits ze in de gedaante der *Bladeren* de ene van de andere verschillen) word gehouden voor de beste en kragtigste van alle. Waaronze dan ook alleen, of de *Wortelen* daar van, na alle Landen en Steeden van *Europa* word vervoerd, wegens hare grootte zeer zonderlinge deugden, bij alle Geneeskundige bekend, geprezen, en gebruykt.

Stee'en.

Krijgt uyt een hard en dik *Hoofd*, ronde, zeer lange, flegte, dunne, en ontrent bruyen-verwige *Wortelen*: uyt welke voortschieten verscheidene teedere *Stee'en*; haar uyt eygener aart door eenige hier en gintsch uytvallende *Bandjens* omwindende, en alzoo de bij haar gestelde stok of iet anders, wat het zijn mogt, omvlegende. Zijn rond gevormd: aan de Zonne-zijde roodachtig; maar aan de andere groen-verwig; bekleed met vele korte *Doornjens*, onder dikker als boven. Men ziet'er aan vele schoone, blinkende *Bladeren*, rustende op korte *Steltjens*, en uyt beyde de zijden voortkomende, doch niet regt teegens malkander over. Twee vingers breedte, of daar ontrent, zijn ze lang en breed; ook wel veel grooter: achter rond, en daar breedst; voor in een punt eyndigende; zulker wijze, datze de gedaante van eens menschen *Hert*, of die van de *Indiansche Winde*, niet qualijk vertonen. Aan de randen vallen ze slegt. De verwe is donker-groen. Inwendig zijn ze voorzien met een rege doorlopende *Ader*, waar uyt vele andere kleyne ter zijden voortscheyden en uytlopen. In onze koude *Nederlandsche* Gewesten brengt deeze soort noyt eenige *Bloemen*, veel min *Krachten* te voorschijn, gelijk ze anders doet in haar geboorte-land.

Gedaante
der Blade-
ren.

K R A C H T E N .

DE *Bladeren* en *Wortelen* van *steekende Winde*, *Galen. lib.* in 't *Latijn* *Smilax Aspera*, zijn warm en droog *Simp. 7.* van aart, echter niet gantschelijk zonder eenige vochtigheid, en sijn van deelen.

De zelve in *Wijn* gezoeden, en daar van gedronken; of 't *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, of der *Wortelen*, met *Wijn* ingenomen, strijd zeer krachtig teegens allerley vergif; ook teegens de *beeten* en *steeken* der giftige *Dieren*; zulker wijs, dat iemand, wanneer hij 's morgens iets hier van gebruykt, dien dag niet lichtelijk van eenig vergif zal bechtigd worden. Doet daarenboven *sweeten*, en veel *Water* *lossen*. Versterkt ook de *Maag*; reynigt de *Nieren* en de *Blaas*; en neemt wech de *smerten* van al de *Leaden* des menschelijken Ligchaams. De *Bladeren* op 't *Hoofd* gelege, verdrijven de *Hoofdpijn*.

DE *Wortelen* van SMILAX PERUVIANA LEGITIMA, *Opregte* of *OPREGTE SALSA PARILLA*, zijn warm, en wat vochtig van aart.

In *Water*, of in *Wijn* gekookt, en daar van ieder dag tweemaal, te weeten, 's morgens en 's avonds, 't elkens zes oncen, warm, veertig dagen achter een gedronken; zich daar op wel toegedeekt, en geweeet: of anders twee *Drachmen* van het *Poeder* der gedroogde *Wortelen* met *Wijn* ingenomen, is zeer goed tot geneezing van de *Spaansche-pokken*, *veranderde krankheeden*; *Koortzen*, en *trekking der Zenuwen*. Daarenboven zeer dienstig voor allerley *wyle zweren* en *gezwellen*; *zinkingen* en *schadelijke vochten*: een *quade Maag*; *winden* in 't *Ligchaam*: de koude gebreeken van der *Vrouwen Moeder*, der *Harssenen*, en veel meer andere qualen. Neemt ook wech de *hardigheyd* der *Milt*, en doet wel *sweeten*.

CCCCXXXVIII HOOFDSTUK.

Z E E W I N D E .

Itt alleen dus in het *Nederlandsch*, *Namen.* maar ook van vele *SODANELLE* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *SOLDANELLA*, *BRASSICA MARINA*, *VOLUBILIS MARINA*, en *CONVOLVULUS MARTINUS*: in het *Hoogduytsch* *MEERWINDE*: in 't *Fransch* *CHOU DE MER*: in 't *Italiaansch* even als in 't *Latijn*.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderscheydene soorten bekend geworden; te weeten:

I. *SOLDANELLA VULGARIS FOLIO ROTUNDO*, of *gemeene Zeevinde met een rond Blad*. II. *OBLONGA FLORE ALBO SYRIACA*, of *Syrische Zeevinde met een langwerpig Blad en witte Bloem*: welke soort, niet zonder goede reddenen, zou mogen genoemd worden *VOLUBILIS MARINA SYRIACA FOLIO CORDATO*, of *Zeevinde nyt Syrien met een Hert gelijk zijnde Blad*, wegens de gelijk-vormigheyd der *Bladeren* met de gestalte van eens menschen *Hert*. III. *SOLDANELLA ALPINA*, of *Berg-Zeevinde*. Niet alle zijn ze van de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Het *VOLUBILIS MARINA FRUTICESCENS SYRIACA FOLIO CORDATO*, of *struveligge Zeevinde nyt Syrien* (in welk Landschap deeze soort natuurlijk groeyd, niet verre van de Zee) met *Bladeren*, een menschen *Hert* gelijk zijnde; anders ook genoemd *SOLDANELLA FRUTICESCENS OBLONGA FLORE ALBO SYRIACA*, of *langwerpig gebladerde struveligge Zeevinde nyt Syrien met een witte Bloem*, waft niet gelijk de andere soorten, maar *struvelig-wijze*, begaast met vele *houtachtige Takjens*; van naturen rond, en voorzien met een aangename bleek-roode-verwe. Aan de zelve ziet men

Drie on-
derschey-
dene soor-
ten.

Struveligge
Zeevinde
nyt Syrien.

Gedaante der Bladeren. men de Bladeren onordentlijk gesteld, doch gemeenlijk hangende zoo wel aan korte als lange *Stielen*. Zijn een vingerlid, of daar ontrent, lang; een kleynen vinger, wat meer of minder, breed; langwerpig; aan de *Steel* op 't breedste; voor alderfmalst, niet spits, maar stomp toegeande; en aldaar in 't midden met een kleynen *Kerf* versierd. Bevallijk-groen van couleur zijn ze; ook voorzien met een regtdoorgaande groote, bleke *Ader*, en eenige daar uyt voortfchietende *dwars-Adertjens*.

Gefalte der Bloemen; en Zaadknoppen doch in onze Landen zonder Zaad. Tusschen welke in het bovenste gedeelte der nieuwelijks-gechoorene *Takjens* de *Bloemjens* voortkomen; zijnde een weynig langwerpig; niet zoo groot als die van onze *gemeene Zeevinde*; doch op de zelve wijze voor vlak, en geheel rond, openstaande; wit van couleur; van binnen hol, en aan de randen een weynig gekerfeld. Alsze afgevallen zijn, komen te voorschijn schoone, tamelijk groote, *Peers-lyze* gevormde, boven dikke, onder dunne, doch ronde *Knoppen*, boven in 't midden versierd met een draadachtig *Knopje*; eerst groen, daar na donker-rood wordende; doch in onze koude Landen geen rijp *Zaad* bekommende.

Grond. De nu gemelde soort, en dan de *SOLDANELLA ALPINA*, of *Berg-Zeevinde*, zijn teeder van aart. Beminnen een goede, zeer zandige aarde, doormengd met twee-jarige *Paerdelmilt*, een weynig. Veengrond, en het Mol van verrote Boornbladeren: een warme, wel ter Zon geleegene plaats; en niet te veel vochtigheid.

Hoe in de Winter waar te nemen; gelijk ook de *Berg-Zeevinde*. Geeven in deze onze Landen dikmaal *Bloemen*, maar noyt enig volkomen *Ziad*. Verdragen ongeene veel koude *Herfsvrengens*, en eenige *Vorft*. Worden derhalven, met een wassende Maan van *April* in Potten 't zij gezyd, 't zij geplant zijnde, in 't begin van *October*, als men de aarde boven droog ziet, binnens huys gebragt, op een luchtige plaats, waar in niet als bij vriezend Weer word gevuurd: gedurende de geheele *Winter* met slegs een weynig lau Reegenwater van boven begoten; en niet voor ten halven van *April*, met een aangename Reegen, weer buyten gezet: dan noch evenwel voorzichtig gewagt, zoo voor *koude nagten*, als *huyrige winden*.

Aanwinnig. Deze beyde soorten worden alleenlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* in onze Landen (bij gebrek van *Zaad*, ten ware dan dat men 't zelve uyt andere Geweften bequaam) door hare aangegroeyde *jonge Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

Gemeen Zeevinde. De *SOLDANELLA VULGARIS FOLIO ROTUNDO*, of *gemeene Zeevinde* met *ronde Bladeren*, is veel harder van natuur. Blijft wel (geplant zijnde op een warme plaats, genoegzaam beschut voor koude *Ooste- en Noordwinden*, en gezet in Zeezand, doormengd met twee-jarige *Paerdelmilt*, en *gemeene aarde*) de *Winter* over; maar word ook daar tegens in onze Landen door de zelve zomtijds wel wechgenomen, of van 't leeven beroofd. Is derhalven geraadzaam, dat men van deze soort altijd, of immers teegens de *Winter*, bij tijds, iets in een Pot stelde, om, als de *Vorft* komt, de zelve binnens huys te kunnen bewaren, en met weynige vochtigheid te onderhouden; op dat men'er zich niet eens gantich onverwagt, door een selle *Vorft*, 't eenmaal van beroofd mogt vinden.

Aanwinnig. Zij geeft wel ieder jaar *Bloemen*, maar zelden volkomen rijp *Zaad*. Word echter *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* door hare aangegroeyde *Wortelen*, op de gemelde tijd verplant zijnde.

K R A C H T E N .

Des. l. 13. 6. 5. **Z**eevinde, in het Latijn *Soldanella*, is verwarmende en verdroogende tot in den derden graad.

In Wijn gezoden, en daar van een halve onge

met een weynig Zuyker en Caneel gedronken; of een *Drachma* van het *Pulver* der gedroogde Bladeren met *Meth.* wat *Anijs*, *Rhabarbar* en *Cubeben* in Wijn ingenomen, of het uytgeparfste *Zap* tot een *Rob*, of dikke *Syroop* met Zuyker gekookt, en daar van een halve once met Conzeri van *Rosmarijn* gebruykt, jaagt door de *Stoekgang* uyt alle overvloedige *waterachtige vachten*: opend de *verstoppheden* der *Lever*, en is goed voor de *Waterachtige*.

Indien iemand deze *Plant*, of 't *Zap*, of 't *Pee-Di*sc. l. 1. der daar van, op zich zelven alleen wou gebruyken, ^{c. 148.} zonder daar iet anders bij te doen, die zou zijn Maag te zeer doen ontfellen; en krimpig des Lichaams veroorzaaken, wegens de zoute, bittere, en scharpe aart van dit *Gewas*.

CCCCXXXIX HOOFDSTUK.

HEYDENS WONDKRUYD.

Y veel genoeg bekend, en met des-Namen. zen naam in het *Nederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *CONSOLIDA SARACENICA*, of *SOLIDAGO SARACENICA*: in het *Hoogduitsch* *HEIDNISCH WUNDKRAUT*; en in 't *Fransch* *CONSOL DE SARACENNE*.

Deze *Plant* bemind een *gemeene*, goede, meer een *Grond*. zandige als andere, doch daar bij vochtige, welgemeste grond: een luchtige, ook een schaduwachtige plaats; en veel *Water*. Blijft enige jaren lang in 't leeven. Verdraagt allerley ongeleghentheden der *Winter*. Bloeyt ieder *Zomer*, doch geeft niet anders als met zeer goede en drooge *Najaren*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *October* of *Maert* (vermits het lang in de aarde blijft leggen) in een *Pot*, ruym een stroobreedte diep, moet gezyd zijn.

Niet alleenlijk door dit *Zaad* worden ze *vermeengvuldigd*, maar ook *aangewonnen* door hare aangegroeyde en de grond doorlopende *jonge Wortelen*; welke men met een wassende Maan in *April* van de *oude* afneemt, en verplant.

K R A C H T E N .

Heydens Wondkruid, in het Latijn *Solidago*, of Aart en *Consolida Saracenia*, is verdrogende in den ^{deugdeu.} tweeden graad; ook te zamentrekkende van aart.

De Bladeren gestoten; of het uytgeparfste *Zap* der ^{Des. l. 5. c. 25.} zelve, of ook het *Pasder* der gedroogde Bladeren ^{Fuchf. hif. c. 25.} gedaan op allerley *Wonden*, *verscheide blaasde quetsuren*, ^{Plims. cap.} ook *verouderde zereen* en *zweren*, geneest de zelve, 279. Desgelijks ook de lopende *gaten*, en alle *quade*, *stinkende*, *verzuurede Geswellen*.

In Wijn gezoden, en daar van gedronken, heeft ^{Label. hif. Plant. fol. 348.} niet alleenlijk de zelve uytwerking, maar opend ook de *verstopping* van de *Lever*, *Milt*, en *Galblaas*. Is goed voor een eerst-beginnende *Waterzucht*; voor de *zweren* van het *Ingerwand*, voor de *lammigheid* der *Leeden*; de *Geelzucht*; *wyle*, *stinkende wonden*; en de *zwelling* van het *Tandvlesch*; daar mee gewasschen, en inzonderheid een weynig *Roozen-ho*nig daar bij gedaan zijnde.

CCCCXL HOOFDSTUK.

HAZENSALADE.

Verfchey-
de namen.

In het *Nederlandisch* niet alleen dus, maar ook *GANZENDISTEL*, *KONYNENKRUYD*, en *MELKWEYE* genoemd. Word in het *Latijn* geheeten *SONCHUS*, *BRASSICA LEPORINA*, en *LACTUCA LEPORINA*: in het *Hoogduysch* *HASENKOHL*, en *GANSZDISTEL*: in 't *Fransch* *PALAIS DE LIEVRE*, *LEISSERON*, en *LAICTERON*: in 't *Italiaansch* *SONCO*, *CICERBITA*, *CRESPIGNO*, en *HERBA CHEGITA LATTE*.

Zeeven
verander-
lijke soor-
ten,

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden eenige veranderlijke soorten, te weten:

I. *SONCHUS LAEVIS VULGARIS*, of *gemeene, gladde, slegte Hazensalade*. II. *VULGARIS ASPERA*, *gemeene rouswe*, of *steekende Hazensalade*. III. *HIERACITES MAJOR*, *sive ARBORESCENS*, *grootte*, of *tot een Boom opwassende Hazensalade*, met *Bladeren van Havikkruid*. IV. *HIERACITES MINOR*, of *kleyne Hazensalade*, met *Bladeren van Havikkruid*. V. *HIERACITES MINOR LUSITANICUS*, of *kleyne Portugalsche Hazensalade met Bladeren van Havikkruid*. VI. *ASPERA FOLIIS DENTIS LEONIS*, of *rouwe Hazensalade met Bladeren van Papenkruid*. VII. *SONCHUS AFRICANUS*, of *Africaansche Hazensalade*. Niet alle zijn ze van eenley *Banwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen meest al te zamen een goede, gemeene, zoo wel zandige als andere, doch welgemeste aarde: immers zoo veel een schaduwachtige, als een luchtige, wel ter *Zon* gelegene plaats, en veel vochtigheid. Geeven niet alle volkomen rijp *Zaad*.

Soorten,
welke
maar eene
Zomer
leeven.

Het *SONCHUS LAEVIS VULGARIS*, of *gemeene, slegte Hazensalade*: *VULGARIS ASPERA*, of *gemeene rouswe Hazensalade*: *ASPERA FOLIIS DENTIS LEONIS*, of *rouwe Hazensalade*, met *Bladeren van Papenkruid*. *HIERACITES MINOR LUSITANICUS*, of *kleyne Hazensalade uit Portugal*: en *SONCHUS AFRICANUS*, of *Africaansche Hazensalade*, blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leven. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan dan door een kleyne *Vorst*.

Aanwin-
ning.

Worden derhalven met een wassende *Maan* van *Maert* [de *SONCHUS AFRICANUS*, en *MINOR LUSITANICUS*, of *Africaansche*, en *kleyne Portugalsche Hazensalade* in de *Maand April*, en op een veel warmer plaats als de andere] ieder *Jaar* weer op nieuws, niet diep gezaayd. Doch komen ook (uytgezondert de laatst-genoemde twee) genoeg van zelfs op uyt het neergevallene *Zaad*. Hier door konnen ze alleenlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden.

Langlee-
vende
soorten.

Het *SONCHUS HIERACITES ARBORESCENS*, of *boomachtig Hazensalade*, met *Bladeren van Havikkruid*; en *HIERACITES MINOR*, of *kleyne Hazensalade met Havikkruid-bladeren*, vergaan niet zoo haast, maar worden van naturen oud. Geeven niet anders als met zeer goede *Zomers* eenig rijp *Zaad*. Verdragen geduldigh allerley ongeleegentheeden der *Winter*. Verliezen teegens de aankomst der zelve hare *Bladeren*.

Aanwin-
ning.

Worden *vermeengvuldigd* door haar *Zaad*; en dan ook noch genoegzaam *aangewonnen* door hare aangewassene *jonge Scheuten*; welke men met een wassende *Maan* in *April* van de oude afneemt, en verplant.

KRACHTEN.

Gal. lib. 8.
Simp. fac.

AL de soorten van *Hazensalade*, in het *Latijn* *Sonchus*, zijn koud en droog; ook wat te zamentrekkende van aart: doch gedroogd zijnde, een weynig warm.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken; of het *Lust*. l. a. uytgeparifte *Zap* der *Stelen* en *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, is aangenaam voor een heete en kwalijk-gehelde *Maag*; ook voor een hitzige *Leever*; en doet wel *wateren*. Is goed teegens *Pergif*, de *Nieren-steen*; de *Geelzucht*, een *benauwde Borst*: verwekt in der *vrouwen Borsten* veel, en te gelijk goed, gezond *Zeg*, veroorzaakt de *barende een lichten arbejd*. Doet het *Braken*, en allerley *Buykloop* ophouden. Verdrijft ook de *Kondepis*.

De *Bladeren* gestoten, en op *heete* gezwollen gelegd, verkoelen de zelve. In *Water* gezoden, en tot een *Salade* gegeeten, in plaats van *Endivie*, zijn zeer gezond.

Het *Zap* met *Cottonen* gelegd op de heete gebreeken van het *Fondament*, en ander *hymelijke Leeden*, verzacht de pijn, en neemt'er de brand van wech.

CCCCXLI HOOFDSTUK.

SMYRNIUM
van CANDIEN.

Us in het *Nederlandisch* genoemd, Namen.

word in het *Latijn* geheeten *SMYRNIUM CRETICUM*, *PETROSELINUM CILICIE*, en *HIPPOSELINUM AEGRETE*: in het *Fransch* *SMYRNIUM DE CANDIE*: in 't *Italiaansch* *SMIRNO*, en *MACERONE*.

Deze *Plant* bemind van naturen een zandige, gemeene, doch welgemeste grond: immers zoo zeer een opene, vrije, als een schaduwachtige plaats; en veel *Water*. Blijft eenige jaren in 't leven. Geeft gemeenlijk ieder *Zomer* volkomen rijp *Zaad*. Verdraagt seld *Vorst*, en andere ongeleegentheeden der *Winter*, zonder schade. Verliest voor den *Herfst* haar *Loof*, doch word in de *Maand Maert* weer groen.

Word *vermeengvuldigd* door haar *Zaad*: 't welk *Aanwinning* met een wassende *Maan* van *September* of *Februarius* (indien dan de grond open en onbevoren is) niet boven een halve vinger breedte diep, op een schaduwachtige plaats in de aarde moet gelegd zijn. Maar dan ook noch *aangewonnen* door hare aangegroeyde *jonge Bolletjen*; welke men in *Augustus* mag opneemen, van de oude *Scheyden*, en terstond weer in zetten. Zomtijds komen ze van zelfs overvloedig genoeg voort door het neergevallene *Zaad*.

KRACHTEN.

Myrniun van *Candien*, in het *Latijn* *Smyrniun* Aart. *Creticum*, is verwarmende en verdrogende van aart, tot in den tweeden graad.

De geheele *Plant* in *Wijn* gekookt, en daar van een *Dysle*. l. 3. Roemertje gedronken, of het *Pesder* der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met *Wijn* ingenomen, sild de *Buykloop*. Is goed teegens de *beeten* en *steeken* der *Slangen*, en ander *giftige Dieren*. Verzacht een *veranderde Hoest*, en een *benauwde Borst*. Geneest de *Kondepis*, en doet gemakkelijk *water lossen*.

't *Zaad*, zijnde warm en droog tot in den *derden* *Galen. lib. 8.* *Simpl. 8.* *Tert. l. 5.* *verzacht de smert der Heupen*: verdrijft de *opblazing* *Medic. van de Maag*: verwekt de *Maandfonten* der *Vrouwen*: doet *zweeten*: is dienstig voor de *Waterzuchtige*: opend de *verstoptheid* der *Milt*, *Nieren*, en *Blaas*: drijft uyt de *Nageboorte*, en de *doode Vrucht*.

De *Wortelen* gestoten, en van buuten op gelegd, genezen de *wonden*: doen de *hardigheeden*, *hitzige ver-gaderingen*, en *varfche gezwollen* *Scheyden*, en vergaan.

CCCCXLII

CCCCXLII HOOFDSTUK.

FIEKRUYD.

Namen. F Fykruyd, van een ieder in het *Neederlandſch* dus, en, mijns weetens, met geen anderen naam genoemd; zijnde een verkorting of verbaftering van 't woord *SOPHIE*. Word in het *Latijn* geheeten *SOPHIA*, of ook *SE- RIPHUM GERMANICUM*: in 't *Hoogduyſch* *WELSA- MEN*, en *SOPHIENKUYD*.

Grond. Bemind van naturen een zandige, gemeene, zoo wel goede als ſlegte, gemefte als ongemefte, vochtige als drooge grond: immers zoo zeet een opene, vrije, als een donkere, ſchaduwachtige plaats: veel Water, en ook weynig vochtigheyd.

Aanwin- Blijft niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft ning. voor de *Winter* volkomen rijp *Zaad*, en vergaat dan van zelfs. Word derhalven ieder *Voortjaar*, met een waffende Maan van *Maert*, weer op nieuws gezaayd, niet diep in de aarde gelegd. Komt ook, daar 't eens ge- ſtaan heeft, overvloedig genoeg van zelfs voort door 't uytgevallene *Zaad*: en kan deezer wijs genoegzaam *ver- meeningvuldig* worden.

K R A C H T E N.

Aart. **F** *Iekruid*, in 't *Latijn* *Sophia*, is verdrogende, ver- warmende en te zamentrekkende van aart, even- wel niet zonder enige verkoeling.

Lab. l. 1. De *Bladeren* gefloten; ook 't uytgeparfte *Zap* der ſel. 901. zelve, gelegd op *Wonden*, *Kanker*, quade, loopende *Duiſe*. l. 4. *zaeren*, en oude *zuieren*, zuiveren en geneezen ze: deſgelijks ook de *Beenbreuken* van Menſchen en Bee- ſten.

Galen. lib. Het *Zaad* gefloten, en met roode *Wijn*, of ge- ſtaald *Water*, ingenomen, ſtilt haastelijc de *Bloed- gang*, of *roode*, deſgelijks de *Buſkloop*. 't Zelve met witte *Wijn* gebruykt, geneeft allerley *inwendige quetſuren*, veroorzaakt door vallen of ſloten.

Trag. l. 1. Het zelve *Zaad*, of ook het *Kruid*, in *Wijn* ge- c. 111. zoden, en 's morgens nuchteren, drie dagen achter malkander, een Roemer daar van gedronken, dood de *Wormen*.

CCCCXLIII HOOFDSTUK.

STACHYSKUYD.

Namen. Het allen dus in het *Neederlandſch*, maar ook van vele *RIEKENDE ANDOORN* genoemd. Word in het *La- tijn* geheeten *STACHYS*: in 't *Hoog- duyſch* *RIECHENDER ANDORN*: in het *Frantiſch* *SAUGE SAUVAGE*; en in het *Italiaanſch* *STAGHI*, of ook *SALVIA SALVA- TICA*.

Drie bij- Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden drie zondere aardige foorten; als:

I. *STACHYS VERA DIOSCORIDIS*, of opregt *Stachyskuyd* van *DIOSCORIDIS*. II. *LANUGINOSA HISPANICA*, of *Spaanſche riekende Andoorn met wolach- tige Bladeren*. III. *STACHYS SPINOSA CLUSII*, of *doornachtig Stachyskuyd*, van de geleerde Heer *CAROLUS CLUSIUS*. Niet alle zijne van de zelve *Bon- wing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen uyt eygener aart een goede, gemeene, zandige aarde, doormengd met een weynig twee- jarige *Paerdmiff*: een warme, vrije, wel ter *Zon* ge- leeene plaats, en niet veel *Water*. Geeven gemeenelijc volkomen rijp *Zaad*.

Het *STACHYS VERA DIOSCORIDIS*, of opregt *Opregt Stachyskuyd* van *PEDACIUS DIOSCORIDIS*, blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Word met een waffende Maan van *April* in een *Pot*, niet boven een ſtroobreedte diep, gezaayd; en, opgekomen zijnde, niet verplant. Kan niet veel vochtigheyd verdragen. *Bloeyd* wel genoegzaam in deeze onze *Geweften*, maar krijgt zelden, ten zij zeer warm gezet, en dan noch alleenlijc bij goede *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*.

Het *STACHYS LANUGINOSA HISPANICA*, of *Spaan- ſche riekende Andoorn*, met *ruyge Bladeren*, is hard van aart. Kan niet veel *Water* verdragen; maar wel, buyten blijvende, de *koude* en alle ongeleegentheeden der *Winter*, zonder ſchade. Geeft, de tweede *Zomer*, volkomen rijp *Zaad*, en vergaat daar mee. Word der- halven, ter voorgenoemder tijd, op nieuws, niet diep, weer in de aarde gezaayd. Komt ook wel, door het neergevallene *Zaad*, van zelfs genoeg voort, ter plaats daar ze geſtaan heeft. Hier door kan deeze foort bequamenlijc *aangewonnen* en *vermeeningvuldig* worden.

Het *STACHYS SPINOSA CLUSII*, of *Stachyskuyd* *Stachys- met doornen* van *CAROLUS CLUSIUS*, is veel teederder van aart. Word met de zelve Maan van *April* in een *Pot*, niet diep, gezaayd; met matige vochtigheyd on- derhouden: zoo voor *koude Herſtregenen*, als voor *Vorſt* nauw gewagt; in 't begin van *October* binnens huys gebragt, op een plaats, welke lang de *Lucht*, maar weynig vuur geniet; geſield buyten alle tochten; gedurende de *Winter* droog gehouden; en niet voor in 't laatte van *Maert*, of 't begin van *April*, na ge- leegentheyd van de bequamenlijc of onbequamenlijc des tijds, met een aangename *Lucht* en zachte *Reegen* weer buyten gezet: dan noch evenwel gewacht en ge- noegzaam gedekt voor *koude nagten*, *bayrige* en *ſchrale winden*.

K R A C H T E N.

S *Stachyskuyd*, is verwarmende van aart, tot in den *Duiſe*. l. 3: derden graad.

In *Wijn* gekookt, en daar van een goede Roemer vol gedronken, doet der *Vrouwen Maandſton- den* voortkomen; ook veel en gemakkelijc *Water loſſen*. Drijft uyt de *Nagehoorte*, en de *doodte Vrucht*. Doch moet van de zwangere *Vrouwenſperſtoenen* niet, of im- mers zeer matig gebruykt worden, om hare leevendi- ge *Vrucht* geen ſchade te doen.

CCCCXLIV HOOFDSTUK.

LUYSKUYD.

 Us genoemd in 't *Neederlandſch*, word Namen. in 't *Latijn* geheeten *STAPHISAGRIA*, of ook *PEDICULARIS*: in het *Hoog- duyſch* *LAUSKRAUT*, of *STICHEL- KRAUT*: in het *Frantiſch* *HERBE AUX POVILLEUX*, of *AUX POULIS*: in 't *Italiaanſch* *STAFISSARIA*, of ook *HERBA PER I PE- DOCCHI*.

Deeze *Plant* bemind een goede, gemeene, zand- ge aarde, met genoegzame twee-jarige *Paerdmiff*, en een weynig *Mol* der verrotte *Boombladeren* door- mengt: een warme, vrije, wel ter *Zon* geleeene plaats, en matige vochtigheyd.

Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeft *Hoedanig* in deeze *Geweften*, zelfs ook bij goede *Zomers*, zelden te koel- te volkomen rijp *Zaad*; ten zij dan dat het *Zaad* in een *Pot*, ruym een ſtroobreedte diep, word gelegd met een waffende Maan van *Februarius* (vermits het wel vijf of zes weeken in de aarde blijft, eer het voor den dag komt): eerst binnens huys gezet; daar na buyten

in warme Paerdmist tot de bovenste rand des Pots toe; voorts voorzichtig gewacht zoo wel voor *keude dagen* als *nagten*.

om'er
Zaad van
te beko-
men.

Dus waargenomen en gekoesterd zijnde, krijgdt dit *Luykruyd* dikmaal zijne volkomenheyt, en rijp *Zaad*; waar na de *Plant* versterft: doch kan door het gedachte *Zaad*, ieder *Voortjaar* de aarde op de gehoorde wijze weer aanbevelen, *vermenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Durantes
hijf. *Plant.*
feh. 447.

Luykruyd, in het Latijn *Staphisagria*, is heet en droog van aart tot in den vierden graad: ook scharp-bijtende, de huyd verbrandende; en daar op Bladeren makende. Is derhalven gantschelijk ongeraadzaam en ondienstig, 't zelve inwendig te gebruiken.

Dod. I. 11.
a. 10.

Het *Zaad* en de *Wortel*, of 't *Zaad* alleen, in Edik gezoden, met wat Honig vermengt, en daar mee de Mond gewasschen, verdrift de *Tandpijn*, en bewaard zoo *Tanden* als *Tandvolesch* voor verderving.

Lust. I. 4.
enarr. 156.
Gal. lib.
Simp. 6.

't Zelve *Zaad* gestoeten; met Edik, Sulpher, Comijn, Bakelaar en Oly vermengt, dan op het Hoofd, of andere deelen des Ligchaams gestreken, verdrift en doodt de *Luyzen*; geneeft de *Schwartzheyt*, quade *Krauwagie*, 't *Jenkzel*, en de *Melaatsheyt*.

CCCCXLV HOOFDSTUK.

STECHASKRUYD.

Namen.

En zeer *Medicinale* en genoegzaam rickende *Plant*, voerd deze naam in het *Nederlandsch*. In 't *Latijn* ook genoemd *STECHAS*: in 't *Hoogduitsch* *STICHASKRAUT*: in 't *Francksch* *STICHÈDES*: in het *Italiaansch* *STECACADE*, of ook *STECA*.

Vier on-
derfchey-
dene soor-
ten.

Flier van zijn mij in haren aart vier onderscheydene soorten bekend geworden; te weten:

I. *STECHAS ARABICA OFFICINARUM*, of *Stechaskruid* uyt *Arabien*, gebruykelyk in de *Apotheekers winkelen*. II. *ARABICA PRIMA CLUSII*, of eerste *Arabisch Stechas* van *CAROLUS CLUSIUS*. III. *ARABICA FOLIO CRISPO*, of *Arabisch Stechaskruid* met kroezze *Bladeren*. IV. *STECHAS CITRINA*, of *Stechaskruid* met aardige *Citroen-geele Bloemen*. Niet alle zijn ze van eenley *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond.

Echter beminnen ze al tezamen een goede, gemeene, zandige aarde, met twee-jarige *Paerdmist*, 't Mol uyt van binnen vermolmde of bedorvene *Boomen*, en een weynig een-jarige *Hoenderdrek* tamelijk vermengt: een warme, luchtige, wel ter *Zon* gelegene plaats; en in de *Zomertijd* veel *vochtigheyt*.

Hoedanig
haar waar
te beko-
men.

Blijven eenige jaren lang in 't leven. Konnen op eenereley wijze veel koude *Herfstreengen* of *Vorst* verdragen. Moeten derhalven, met een wassende *Maan* van *April* in *Potten*, hol en luchtig, niet boven een stroobreedte diep, gezayd zijnde, in 't laatste van *September*, of 't begin van *October*, na gelegentheyt van de bequaamheyt of onbequaamheyt der *Jaartijd*, binness huys worden gebragt; gesteld op een luchtige plaats, doch zonder eenige *tochten* of *zwijngen* van wind; waar in niet, als bij vrijzend *Weer*, word gevaard: onderhouden met niet veel lauwegemaakt *Reegenwater*, zoo lang de *Winter* duurd; 't zij van onder in een *Pan* gegeven, of zachtjens met de hand van boven begooten: en niet voor in 't begin van *April*, met een aangename *Lucht* en *Reegen*, weer buyten gezet; dan noch evenwel nauw gewacht en voorzichtig gedeekt zijn voor veel *Water*, *hayrige* of *schrake Winden*, en *keude nagten*.

beyde in
de *Winter*,
en in de
Zomer-
tijd.

Dus waargenomen, *bloeyen* ze in deze koude *Ge-
westen* niet alleen jaarlijks, met een *gedurige groen-
te* vierd blijvende; maar geeven ook, bij goede *Zo-
mers*, volkomen rijp *Zaad*; en 'telkens nieuwe *Scheu-
jens*, zoo bij de *Wortel*, als aan hare dikke *Stelen* te
voorschijn komende; gelijk bij mij meenigmaal gezien
is, als die de zelve drie, vier, en ook wel vijf jaren
in 't leven heb bewaard. Maar om dit te konnen
verrichten, moet men haar inzonderheyt nauw wacht-
ten voor te veel *vochtigheyt*, vermits ze daar door lich-
telijk versterven.

Het *STECHAS CITRINA*, of *Stechaskruid* met *Ci-
troen-geele Bloemen*, is veel harder van natuur. Wast
kruid met
Citroen-
geele
Bloemen:
Wortel.
Takens.

Uyt de oude *Takens*, waar aan de *Bladeren*, een *Bladeren*,
jaar of wat meer oud zijnde, van zelf vergaen, ko-
men door de gantsche *Zomer* gedurig nieuwe voort;
niet van zulk een verwe als de andere, maar bleek-wit-
waar aan rondom uytchieten vele uytneemende smal-
le, sterk-, doch ook aangenaam-riekende *Bladertjens*;
gras-groen van couleur; een vingerlid lang; nauwe-
lijks 't vierde deel van een stroobreedte breed; in 't mid-
den voorzien met een genoegzaam zichtbaar *Adertje*,
of *Rugge*: tusschen welke men gemeenlijk gewaar word
vier korte *Bladertjens*, zittende in de gestalte van een
kruijze.

Uyt der zelve bovenste *Herf* schieten voort lange *Bloemen*.
Stelen; boven vercierd met vele digt bij malkander
gevoegde kleynen *Bloemtjens*, schoon *Citroen-geel-ver-
wig*, bestaande uyt vele *noepjens*, *Kroons-wijze* gesteld,
en langdurende van aart; doch vergaen eyndelijk, zon-
der in onze *Landen* eenig *Zaad* na te laten.

Deze soort blijft gemeenlijk, 's *Winters* buyten *Hardheyt*.
staande, twee of drie jaren lang in 't leven, bij een
matige koude; doch door een sterke *Vorst* word ze
zoortjids lichtelijk wechgenomen. Is derhalven ge-
raadzaam, van de zelve alijd iets, in een *Pot* gezet,
ter *Wintertijd* binness huys te bewaren; daar met ma-
tige *vochtigheyt* te onderhouden; in het laatste van
Maart weer buyten te stellen, en in de *Zomer* met
veel *Water* te voorzien, ter oorzaak van hare veelvou-
dige *Wortel*.

Wij hebben alreeds gezegt, dat ze in deze *Land-
den* jaarlijks zeer vele aangenaam-geele *Bloemen* be-
komt, doch noyt eenig volkomen *Zaad*. Word ech-
ter genoegzaam aangewonnen en vermenigvuldigd door
hare jonge bij de *Wortel* uytlopende en van zelfs *Wor-
telen* krugnende, of anders in de aarde gebogene *Scheu-
jens*; welke men met een wassende *Maan* van *April*,
May of *Junius* van de onde afneemt, en, ten halven
afgesneden zijnde, verplant.

K R A C H T E N.

Stechaskruid, in het Latijn *Stechas*, is ontroeren-
de, tot braken verwekkende, en het Ligchaam
verhitende van aart. Moet derhalven van kou-
de, *vochtige* naturen; niet van heete *Menfchen* ge-
bruykt worden.

Alleenlijk, of ook met zijn *Bloem*, in *Wijn* gezo-
den, en daar van gedronken, jaagd uyt het Ligchaam
wech alle quade, *schnadelijke vochten*: opend de ver-
stopheyt van de *Lever*, *Milt*, *Moeder*, *Lange*, *Blaas*,
en andere inwendige deelen. Verdrijft de *zwijmeling*
en *draying* des *Hoofd*, en de *scheemering der Oogen*;
verfkerkt de *geheugenis* ook alle inwendige, verkoudde
Ligchaams-
Rafis de
Simp. c. 2.
Aver. lib.
Simp. c. 43.
Galen. l. 8.
Simp

Disf. l. 3. Ligchaams-deelen. Verzacht de smerten der vermoey-
c. 31. de Zenuwen, en is goed voor de gebreken der Borst.
Zet daarenboven 't water der Blaas voort, en verwekt
der Vrouwen Maandfonden.

Infir. l. 3. De Conserve, gemaakt van deeze Bloemen, is zeer
dienftig voor een koud Maag, ook voor de koude ge-
breken des Hoofds, en der Moeder van de Vrouwen.

CCCCXVI HOOFDSTUK.

WORMKRUYD.

Namen.

In het *Neederlandfch* niet alleen dus,
maar ook van veele *REINVAAR* ge-
noemd, word in het *Latijn* geheeten
TANACETUM, en ATHANASIA: in 't
Hoogduytsch REINKARN: in 't *Fransch*
ATHANASIE; en in 't *Italiaanfch* TA-
NACETO, ATANASIA, en DANEDA.

Drie on-
derfchey-
dene soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart drie onderfcheydene
soorten bekend geworden; te weeten:

I. TANACETUM VULGARE, of gemeen Wormkruid.
II. CRISPUM, of Wormkruid met kroezse Bladeren.
III. TANACETUM INODORUM, of Wormkruid son-
der reuk. Alle zijnze van eenen de zelve *Bouwing* en
Waarneeming.

Grond.

Zij beminnen uyt eygener aart een gemeene, zand-
ge, of steenige, zoo wel ongemestte als vetgemestte
grond; en een wel ter Zon gelegene plaats. Heb-
ben liever veel Water, als matige vochtigheid. Gee-
ven ieder jaar volkomen rijk *Zaad*. Verdragen felle
koude, en alle andere ongelegenheeden der *Winter*,
zonder eenige schade.

Aanwin-
ning.

Worden *aangewonnen* op tweederley manieren; als,
eerst, door haar *Zaad*'s 'twelk met een wassende Maan
van *Maert* of *April*, niet boven een stroobreedte
diep, in de aarde moet gelegd zijn. Ook staat het,
door het neergevallene, dikmaal van zelfs genoeg op.
Dan noch, door hare bij de *Wortel* veelvoudig uytlopen-
de jonge *Looten*; die men op de zelve tijd van de oude
afneemt, ook met een wassende Maan in *September* af-
sniijdt, en verplant. Hier door wordenze genoegzaam
vermeengvuldigd.

KRACHTEN.

Aart.

Wormkruid, of Reinvaar, in het *Latijn* *Ta-*
nacetum, is warm en droog in den tweeden
graad.

Matth. l. 3.
c. 138.

In *Wijn* gezoden en daar van gedronken, of het
uytgeparfite *Zap* met *Wijn* ingenomen, neemt uyt
de *Maag* de onzuivere, vuyle vochtigheeden wech:
verdrijft het *Graveel* der *Nieren*, de *Koudepis*, en de
Winden: verzacht de smerten der *Blaas*, en doet ge-
makkelijk *water* loffen.

Camerar.
l. 3. c. 106.

In dan *Bier* en *Edik* gekookt; dan een goede *Roe-*
mer vol daar van gedronken, is goed teegens de *Pest*,
en doet *zweeten*.

Durantes
hijf. *Plant.*
fol. 450.

De *Bladeren* in roode *Wijn* gezoden, en zoo warm
gelegd op de *uytgezakte Aeridarm*, doet de zelve weer
ingaan, als men te voeren met *Wierook* een beroking
heeft gedaan.

Fuchf. hijf.
c. 13.

Een *Drachma* van het gedroogde en gepulveriseer-
de *Zaad* met *Wijn*, *Syrroop*, of iet anders, drie dagen
na malkander 's morgens nuchteren gebruykt, doodt de
Wormen, en drijfteze uyt.

CCCCXLVII HOOFDSTUK.

TEUCRIUM.

Ord in het *Neederlandfch*, *Latijn*, *Naam*, en
Hoogduytsch, en andere *Ispraken* met *na wien*.
deezen, en mijns weeten, geen en ande-
ren naam genoemd, behalven dat de
Italianen, na hare spreekwijs, zeggen
TEUCRIO; dus geheeten na TEUCER,
de broeder van AJAX, die de eerste vinder dezer
Plant, of *uytwinde* van der zelve *krachten*, zou ge-
weest zijn, volgens het geen men hier van leeft bij
PLINIUS, in 't vijfde *Hoofdstuk* zijns *vijsentwintigsten*
Boek.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vier
onderfcheydene soorten; te weeten:

I. TEUCRIUM VULGARE, of gemeen *Teucrium*. Vier on-
derfchey-
dene soor-
ten.
II. PRATENSE SPURIUM, of bastard-*Teucrium*, voort-
komende op *Gras-velden*. III. BÆTICUM ARBORE-
SCENS, of boomachtig *Teucrium*, uyt de Provincie *Ba-*
tia, gelegen in *Andalusien*. IV. TEUCRIUM VE-
RUM OFFICINARUM FRUTICANS, of oprecht boom-
achtig *Teucrium*, in de *Apotheekers winklen* gebruyke-
lijk. Niet alle zijnze van eenley *Bouwing* en *Waar-*
neeming.

Het TEUCRIUM VULGARE, of gemeen *Teucrium*, Gemeen;
en TEUCRIUM PRATENSE SPURIUM, of bastard-*Teucrium*.
Teucrium, groeyende in *Gras-achtige plaatsen*, bemini-
nen een goede, gemeene, zandige, met oude Paerde-
of Kocyemist wel-voorziene grond: een opene, be-
quaam ter Zon gelegene plaats, en veel Water; doch
ook matige vochtigheid. Blijven lange jaren in 't lee-
ven. Bloeyen zeer aardig, en geeven dikmaal volko-
men rijk *Zaad*. Verdragen felle *Vorst*, en allerley an-
dere ongelegenheeden der *Winter*. Worden genoeg-
zaam *aangewonnen* en *vermeengvuldigd*, niet alleenlijk
door haar *Zaad*, 't welk met een wassende Maan van
Maert of *April*, niet diep, in de aarde gelegd moet
zijn; maar ook door hare aangewassene jonge *Wortel-*
ten, welke men op de zelve tijd van de oude afneemt,
en verplant.

Het TEUCRIUM BÆTICUM, of *Teucrium* uyt *An-*
daluzien, en TEUCRIUM VERUM FRUTICESCENS of uyt *Anda-*
lusien, of oprecht, Heesterachtig *Teucrium*, ge-
en oprecht
bruykelijk in der *Apotheekers winklen*, zijn veel toe-
derder van aart. Vergaan wel niet haast; doch worden, achtig
buyten staande, door een sterke *Vorst* lichtelijk van 't
leven beroofd.

Moeten derhalven, met een wassende Maan van *A-*
pril, hol en luchtig, niet boven een stroobreedte diep, *Hoedanig*
in de *Potten* gezyd, of ook geplant, voor veel koude *in de Win-*
derwaarte
neemen.
Herffreegenen wel gewacht; in 't begin van *October*
binnens huys gesteld worden op een luchtige plaats,
waar in niet anders als bij *vriezend* Weer word ge-
vuurd; of ook wel, zoo lang de *Vorst* duurt, in een
verwelfde *Kelder*, nochtans buyten gevaar van te kon-
nen bevriezen. In deeze gantsche tijd moet menze
onderhouden met niet te veel lauw-gemaakt *Reegen-*
water, haar van onder door een *Pan* gegeven. Niet
voor in 't begin van *April*, met een zoete *Lucht* en
aangename *Reegen*, mag men ze weer buyten, en de
Zonnestralen voorstellen: dan noch evenwel haar voor-
zichtigh wachten voor *koude nagten*, *heyrige* of *schrale*
Oosse- en *Noorde-winden*.

Zij geeven gemeenlijk in deeze onze *Gewesten* jaar-
lijks volkomen rijk *Zaad*, inzonderheid bij goede *Aanwin-*
ning.
Zomers. Hier door konnenze (op de voorgemelde
tijd en plaats de aarde aanbevolen zijnde) *aangewon-*
nen en *vermeengvuldigd* worden: maar niet wel door
hare gedurig bij de *Wortel* uytlopende *jongen*; wijl de
zelve geen *Wortelen* willen vatten; zoo dat de *aanwinning*
genoegzaam alleen door 't *Zaad* moet geschieden.

Grond. Deze foorten beminnen oak een goede, zandige grond, met twee-jarige Paerdmest, en 't Mol van verrotte Boombladeren doormengt: een gantch warme plaats, en veel Water. Verliezen noyt hare Bladeren, ten zijze zich in nood van gebrek, verderving, of krachteloosheyd bevinden. Anders blijvenze gedurig groen, en eeven jevedig.

K R A C H T E N.

Aart. **T***Encrium* is verwarmende en verdrogende van aart, in den derden graad.

1. In Zijn gezonden, en daar van gedronken, o
 die Poeder der gedroogde Bladeren met Wijn of enig
 ander nat ingenomen, verwekt der Vrouwen Maand-
 Afalen. *lib.*
 Somp. &
 Trac. l. 1.
 c. 68.

Plin. l. 26.
c. 3.
De Bladeren gestoten, met Honig vermengt; dan
gelegd op oude zweren en vyle zweeren; desgelijks op
de beet en steeken der Adderen, Slangen, en anderer
giftige Dieren, geneezen de zelve; doch met Edik op
de wonden gedaan.

De *Bladeren* met Meel van Lupynen in looge gekookt, en daar meê gewasschen, reynigt het *Hoofd* van alle *vmyligheyd*, en *Schubben* of *Schilfferen*.

CCCCXLVIII HOOFDSTUK.

T H A P S I A.

Namen.

MEt deezen naam zoo wel in het *Nederlandsch* als in 't *Latijn* bekend; alhoewel ook van *MATTHIAS* de *Lorri* geheeten *TURBIT* *GALICUM*; gelijk ook in het *Fransch* *TURBIT*; maar van de *Italianen* *THASSIA* genoemd.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden
verscheydene aardige veranderlijke soorten ; nament-
lijk :

I. *Thapsia major latifolia prima* CLUSII, of *grote breed-bladerige Thapsia*, zijnde de eerste soort van CAROLUS CLUSIUS. II. *Major secunda latifolia* CLUSII, of *nrede soort van den zelve* CLUSIUS met *breede Bladeren*. III. *Minor latifolia Peloponensis*, of *kleine breed-bladerige Thapsia* van PELOPONNUS. IV. *Major angustifolia glabra*, of *grote Thapsia met smalle blinkende Bladeren*. V. *Major angustifolia minus glabra*, of *grote Thapsia met smalle, en minder blinkende Bladeren*. VI. *Angustifolia media*, of *middelsoort van smalgebladerde Thapsia*. VII. *Angustifolia minor*, of *kleine smal-gebladerde Thapsia*. VIII. *Thapsia tenuifolia minima*, of *alderkleinste smal-gebladerde Thapsia*. Meest alle zijn ze van een de zelve *Bonning* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, 't zij wel, of matig, of weynig gemeste aarde: een warme, genoegzaam ter Zon geleege plaats, en veel Water, of ook geen overvloedige vochtigheid.

Bloeying. Worden van naturen zeer oud. *Bloeyen* dikmaal, en
geeven om de tweede, ook wel ieder *Zomer*, volko-

noyt heeft *gebloeyd*, onaan gezien de *zelve* nu alreeds, terwijl ik dit schrijf, *neegen jaren* lang mijne *zorge* en *waarneeming* is onderworpen geweest.

Verdragen felle *Torſt*, en allerley andere ongelegen- Hardheid.
heden der *Winter*; inzonderheid als menze bedekt
met droog Turfmuul, en Pannen daar over legt, om
niet nat te konnen worden. Verliezen hare *Bladders*
niet voor teegens de *Winter*. Worden ook geme- Aanwin-
nig.
niet alleen *aangewonnen* en *vermeengvaldig* door haar
Zaad (weynig door hare *Wortelen*); t welk met een
waffende Maan van *Oktober* of *Februarius*, vermits het
lang in de aarde blijft, in een Pot word gezayd, ontrent
een kleynen vingerbreedte diep.

Zij worden al te zamen in *Angustus* ('t *Zaad tijd* van de opname- Tijl van de opne-
gewonden zijnde) indien iemand zulks geliefd, heeft, ming uit de oopne-
nomen, en terlond weer geplaat. Want men heeft, ming uit de oopne-
vervonden, dat dit de bequaamste tijd is, om zulke, ming uit de oopne-
verrigten. Ja ook, men legtze wel droog in een doos, ming uit de oopne-
en men zende waar heeten men wil: 't welk op andere, ming uit de oopne-
tijden zonder schade niet kan geschieden. Men magze ming uit de oopne-
ook wel in 't *Voortjaar*, met een wachende *Maan* van, ming uit de oopne-
Maert, uyt de aarde neemen; doch 't zal niet zonder, ming uit de oopne-
gevaar zijn. Geeven dan ook geene *Bloemen* weer, ming uit de oopne-
voor in 't tweede jaar daar na. Derhalven de eerst- ming uit de oopne-
genoemde tijd, als de bequaamste, behoord gevolgd en, ming uit de oopne-
waargenomen te worden, ming uit de oopne-

Het *Thapsia minor latifolia Peloponnesi-* Kleyne
sis, of kleyne breed-bladerige *Thapsia* van Pelopon- breed-blade-
nus; geeft in ieder Herfst, ook vroeg in elk Voorjaar, rigte
uys haar niet zeer dikke, ronde, bruyn-vertwige, en
onder spits toegesande Wortel nieuwe Bladers; op ver- Thapsia van Pe-
re na niet zoo groot, lang en breed, ook niet zoo zeer lonnesius.
ingezand, als die van de twee voormelde soorten :
erft en alleen, een halve vinger lang, een duym breed,
en voor stoop toelopende : maar na noch een, maar
wat smaller; ook voor in een langer en spitser punt yndigende : dan wederom een andere, in drieën hof gedeeld; waar van 't middenste het grootste, echter niet
wel een kleyne vinger breed is; de twee onderste smal,
en stroo breed, doch al te zamen voor spitsachtig toe-
gtaande, en ruym een vingerlengd zijn. Vervolgens Gedante
weer een, in vijf deelen gescheyden; alle wat breeder der blade-
en alleenlijk het voor-aantslaan het langste. Eynde, ten.
en vijk voor 't laatsen een, of meer, in zeven deelen
gescheyden; van welke de twee onderste de breedste en
langste; de twee volgende ongelijk, te weeten 't ene
veel smaller als 't andere, gezien worden; de overige
twee volgende de kortste en smalste, ook 't een wat
breeder als 't ander, doch beyde onder als met *Vleenge-*
len voorzien; tusschen welke het bovenste alleen staat,
wel zoo kort, doch 't breedte van allen, en voor
rondachtig eyndigende. Al te zamen rustt en op ronde,
doch geen zeer lange *Stielen*; alle voortkomende
uyt een *Hert* digt bij malkander. Zijn een weynig
blinkende uyt den groenen blauwachtig; en met zeer
schoone, teedere, gelijk als geveederde *Aderen* in-
wendig voorzien: aan hare randen gantfch slegt; zomtijds echter een weynig omgekruyl: uyt welker binnen-
ste *Hert* in deze onze Geweften noyt eenige *Bloemen*
voortfchieten.

Deze foort is teeder van aart. Kan op geenerley Hoe in de
wys en eene felle Vorst verdragen. Word derhalven, in de Winter
in een Pot gezet zijnde, s' Winters binneens huys op
een bequame luchtige plaats gebragt: zoo lang de Vorst
duurd met zeer weynig lauwmaktaat Regenwater
van boven begoten: in 't begin van April weer buyten
de Zonnestralen voorgefeld, en zorgvuldig bewaard
voor veel Reegen, vermits daer door zeer lichtelyk
verdorft. Zij verheft (gelijk ook deigelijks doen het
THAPsia MAJOR LATIFOLIA PRIMA ET SECUNDA
CLUSIA, of eerste en tweede groote THAPsia van CARO-
LUS CLUSIUS met breede Bladeren) hare Bladeren in
de Maand van Julius: op welke tijd, indien zulks
aoodwendig is, hare Wortelen zonder eenige gevaar,
mogen

THAPSIA MAJOR LATIFOLIA.

mogen opgenomen worden, en dan weer voorzien van een varfche grond, zoo als hier boven is aangewezen.

Groote breed-bladerige Thapsia. Wortel.

De THAPSIA MAJOR LATIFOLIA, of groote breed-bladerige Thapsia, krijgt uyt een ontrent een duym dikke, in veel Takken verdeelde, witte Wortel, ook boven, gelijk de voorgaande, flegt, met gantsch geen hayrige rugghed, als wel de andere, voorzien; gomachtig, en in de Mond geknauwd wordende, zeer fterk en bitter van fmaak, verfcheydene Bladeren, op de wijze der andere foorten boven de aarde gefeld; ruftende op dikke, ronde, en met een witte wolligheyd bekleede Steel. Zijn ruym een voet lang; onder met hare Plengelen alderbreedft, en voor, allenxen fmaller wordende, fleys-toegaande; gefceiden in ontelbare deelen, een kleine vinger breed, of ook wel meerder, gemeenlijk na boven zich teegens malkander ombuggende. De verve is boven donker-groen, een weynig blinkende; onder bleek-wit, en rug. Aan al de voorfte punten der ingekerfde deelen ftaan kleine harde Doornjens. Inwendig in al de grootfte deelen ziet men een bleek-verwige regt-doorgaande Ader, waar uyt ontelbare andere kleynere voortvloeyen. Wijders zijn de gemelde Bladeren wat dikachtig van aart; bitter en onliefsch van fmaak.

Gefalte der Bladeren.

Stiel. Tuffchen welke in 't midden, als uyt het inwendige Hart, gemeenlijk een eenige Stiel voortkomt; in deze onze Geweften opfchietende gewoonlijk ter hoogte van anderhalve voet, wat meer of minder; zijnde rond, en uyt den groenen bleek-verwige. Op wiens bovenfte punt te voorfchijn word gebracht een eenige, rond-gefelde, uyt den geelen wit-verwige Bloemtroos, gelijk men ook in de andere foorten ziet. Zij komt voort in de Maand van Junius. Eyndelijk vergaarte in haar zelve, en word gevolgd van een ovaals-wijze rond, platachtig Zaad, dat van de Ferula niet zeer ongelijk.

Bloemtroos.

Zaad.

KRACHTEN.

Galen. l. 6. Simp. De Wortel van Thapsia, inzonderheyd de Schel, of Bafis der zelve, is heet in den derden graad, en vochtig van aart.

Disf. l. 4. Een Drachma van de gedroogde Schors deezer Wortel met wat Zuyker en Gengebar, of met het Zaad van Dille (maar gantschlijk niet voor zich zelve alleen) in Wijn ingenomen, purgeert het Ligchaam, uytjagende alle galachtige, ook ruwe, grove, en kende vachten. Zuyverd de Maag en Borst van allerley verstopthed; verbeeterd de Kortademheyd; verdrijft het Colijk, de Kramp, de Zijdepijn; de fmerten der Gewrigten, en het fpannen der Zeenoven.

Disf. l. 4. De Wortel gedroogt, gefloten, met Oly vermengt; hijt. Plant. en dan gelegd op de quade Schurffheyd des Hoofds, geneest de zelve. Doed ook het wygevallene hayr weer groeyen. De zelve vermengt met Wierook en Walch, verdrijft de blaauw-geftoene, of gevallene plekken op de huyd, en doet het geronnene Bloed zich fcheyden.

Disf. l. 4. Het uytgevoeyde Zap der Wortelen met Honig gemengd, neemt wech alle fpreetelen en vlekken des Aangezichts.

Fernb. l. 6. Met. Med. 't Zelve Zap gemengt met geflotene Zwavel, fcheyd alle kende en harde Gezwellen, daar op gelegd zijnde. Doch men moet het niet langer als twee uren tijds daar op hten blijven.

CCCCXLIX HOOFDSTUK.

THALICTRUM.

P het Neederlandfch niet alleen dus, Namen. maar ook wel, wegens de verve der Wortel, van zommige VALSche RHABARBER genoemd. Word in 't Latijn ook THALICTRUM geheeten: in 't Hoogduytsch WISENRAUTE: in 't Italiaanfch VERDEMARCO, en THALITTRO.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf on-derfcheydene foorten; als:

I. THALICTRUM MAJUS VULGARE FLORE ALBO, ten. of gemeen groot Thalicttrum met een witte Bloem. II. HISPANICUM MAJUS FLORE LUTEO, of groote Spaanfche Thalicttrum met een gele Bloem. III. THALICTRUM MEDIUM, of middelbare Thalicttrum. IV. PRATENSE FLORE VIRIDI, of Thalicttrum, voorke- mende op Gravvelden, met een groene Bloem. V. THALICTRUM MINIMUM CORDI, of alderkleynfte Thalicttrum van VALERIUS CORDUS. Alle zijnze van even de zelve Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen een goede, gemede, zandige, wel-Grond. gemeste grond. Hebben immers zoo lief een opene, luchtige, vrije, wel ter Zon gelegene, als een fchaduwachtige plaats; en willen veel Water.

Blijven lange jaren in 't leeven. Bloeyen ieder Zo- Bloeying; mer; en geeven, bij goede drooge tijden, volkomen rijp Zaad. Konnen fterke kende, en alle andere on- Zaad. gelegentheeden der Winter, zonder fchade uytftaan.

Worden op tweederley wijs aangewonnen en vermeer- nigvuldigd. Eerft, door haar Zaad, 't welk met een waffende Maan van October word gezayd in een Pot, binnens huys gezet (wyl het tamelijk lang in de aarde blijft, eer men 't ziet opkomen); of in Maart op een fchaduwachtige plaats; ontrent een halve vingerbreede diep in de aarde gelegd. Daar na, door hare bij de Wortel uytlopende jonge Schenijens; welke men met de genoemde Maan in April van de oude afneemt, en verplant.

KRACHTEN.

Thalicttrum, dus in 't Latijn en Neederlandfch bekend, is warm en droog in den eerften graad.

De Bladeren gefloten, of het uytgeparfte Disf. l. 4. Zap der zelve, of ook wel het daar van gedistilleer- de Water, 't zij met Doekjens, 't zij alleen, gedaan op wonden, oude zeeren en zweren, geneezen en verdrijven de zelve.

De Wortelen, of anders ook de Bladeren, in Wijn Dod. l. 3. gezoden, en daar van 's morgens nuchteren een Roemer gedronken, ontroerd het Ligchaam, en verwekt Stoelgang.

CCCCCL HOOFDSTUK.

TULP.

Eze, in hare veelvoudige fchoonheyd Namen. der veranderlijke en bezienswaardige couleuren alle andere verre overtreffende Tol-plant word in 't Neederlandfch genoemd TULP of TULPE: in 't Latijn, Franfch en Italiaanfch TULIPA: in 't Hoogduytsch TRUMPAL, of TULPANT, na het Griekfche woord DULPANT, of TULIPANT, beteekenende een Mutje, of Hoedje. De voornaamfte onder de geleerde houden het daar voor, dat het Woord TULIPA is een Sla- word vooifch woord, beduydende een Turksche Hoed, of Tulipa.

Hoofdwindzel, van deeze *Natie* genoemd *TULIPANT*, *DULPANT*, of *DULBENT*; ter oorzaak dat deeze *Bloemen* eenigzins vertonen de vorm van zulk een *Turksche Heid*, of *Tulleband*. Bij de oude vindmen geen naam deezer *Bloemen*; buyten twijfel, om datze haar onbekend zijn geweest; alhoewel eenige Kruidkundige het daar voor houden, dat de *TULIPA* is des *THEOPHRASTI* *νιλον*. Andere houdenze voor het *SATYRIUM ERYTHRONIUM*; noch andere voor *PLINII* roode *NARCISSUS*; doch 't zijn maar vermoedingen. Van de *Turken* word deeze *Bloem* genoemd *CAPA*, *LALÉ*, *ALÉ*, *ZAMBUL*.

Meer dan drie honderd-derley loortjes. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden meer dan drie honderd bijzondere aardige soorten, te veel, en ook onnodig, om hier opgeteld te worden; wijlze doch al te zamen van eenen de zelve *Bomwing* en *Waarneeming* zijn.

Grond. Alle beminnenze een zandige, goede, gemeene aarde, met een weynig Yeengrond en twee-jarige Paerdestuif matig voorzien: een opene, vrije, luchtige, wel ter Zon geleegene plaats; en niet te veel vochtigheid. Zijn zeer hard van natuur. Verdragen sterke koudte, en allerley andere ongeleegentheden der *Winter* geduldig. *Bloeyen* in de *May*-maand; en leveren in deeze onze Gewelten gemeenlijk ieder jaar volkomen *Zaad*. Doch de geene, welke niet meer dan een *Blad* uyt de aarde te voorfchijn brengen, geeven voor dat jaar geen *Bloemen*; en veel minder ziet men'er rijp *Zaad* van.

Zaad. Zij worden ieder jaar, in 't begin van *Junius*, uyt de aarde *opgenomen*, behalven de geene, van welke men voornemens is, *Zaad* te winnen. Deeze moet men laten staan, tot dat het *Zaad* zijne volkomene riptheid heeft gekreegen. Mogen dan ook *opgenomen* worden, en in een drooge plaats binnens huys bewaard, tot in *September*; wanneer ze met een wassende of volle *Maan*, van hare *buytenste Bist* en *oude Wortel* op 't laatste gezuiverd zijnde, weer worden ingezet in een vassche, nieuwelijks-gemeste, zandige aarde; elk jaar op een bijzondere plaats, als men ruymte en geleegentheid daar toe heeft; vermitsze uyt eygener aart verandering van grond beminnen, en in de zelve veel voorspoediger groeyen; ook beeter *Bloemen* voortbrengen. De *inzetting* moet geschieden vier vingerbreedte diep, of een weynig meer.

Tijd van opneeming, en weerinzetting. Ofze schoon wel een of twee jaren kunnen overstaan, zoo is echter zulks op geenerley wijze dienstig: want dan komen ze lichtelijk tot verrotting; vermits de grond, te zeer op malkander gepakt wordende, het water na beneeden dies te bevaarlijker kan doordringen. Ook moet men gedenken, dat de aarde, waar uyt de *Bollen* zijn *opgenomen*, (indien ze weer op de zelve plaats zullen ingezet worden) ieder week, tot op den tijd der weer *inplanting* toe, eens moet geroerd of omgesmeeten zijn; op datze varfch en luchtig blijven; niet schimmelig, muf, of qualijk-riekende worden mogt; want hier door zouden de *Bollen* verderven. Daarenboven moet de zelve grond om 't derde, of ten langsten om 't vierde jaar, weer op nieuws verzorgd zijn met de voorheenen gemelde *Mist*, en varfch zand; daar gantfch geen zoutigheid bij is.

Wat ook daar bij in agt moet genomen worden. Zij worden, niet alleen in deeze, maar ook in andere Landen *aangewonnen* en *vermeenigvuldigd* door twee bijzondere middelen; te weten: door haar *Zaad*; en door hare aangewassene *Bolletjens*.

Aanwinning. Het *Zaad* is tot zijne volkomenheid geraakt, wanneer de *Knop*, of 't *Huysje*, waar in het befloten leyde, hare groenheid heeft verloren, en nu van malkander barft. Dan worden de gedachte *Knoppen* afgesneden; op een drooge plaats binnens huys gelege; en in *September* 't *Zaad* daar uytgenomen; 't welk teegens de volle *Maan* deezer *Maand* ontrent een vingerbreedte diep word gezayd in een houtse *Vat* met aarde: terstond na de *zaying* begraven in de grond, of ook wel

Tijd, en wijze van zaying. eerst in de grond gezet; met aarde tot boven toe, even-gelijk met de grond, gevuld, en dan 't *Zaad* daar ingelegt, op een donkerachtige, geen warme plaats. In 't volgende jaar zal men 't zien opkomen gelijk *Gras*, of *Bieslook*.

Deeze *jonge Bolletjens* neemt men niet op, voor datze twee jaren lang in hare *Geboorte plaats* gestaan hebben; ook dan niet eerder, als wanneer haar teeder *Loof*, of de *Bladerjens* verwelkt zijn. In 't laatste van *Augustus* (wyl zulke kleyne, teedere *Bolletjens* niet zoo lang, als wel de groote uyt de aarde kunnen blijven) zet men ze in een andere en warme grond; ook ieder jaar op een bijzondere plaats; tot datze eyndelijk *Bloemen* uytffchieten; 't welk gemeenlijk niet geschied, voor datze zeeven, agt, neegen, en ook wel tien jaren oud zijn geworden.

Deeze wijs worden angeteeld vele veranderlijke zeer schoone, vermaaklijke *colouren*; welke voortbrengen, niet alleen met hare eerste *Bloemen*, maar daar in ook jaar op jaar veranderen; de een de ander in schoonheid te boven gaande: inzonderheid indienze zijn voortgekomen uyt *Zaad* van een *witte Bloem*, met een sterke zwarte grond, of *paarsche verase*; welke men voor de beste ter *Zaying* houdt.

De gemelde *jonge Bolletjens* schieten dikmaal, eerste noch eenige *Bloem* hebben gedragen, sommige nieuwe uyt, zeer diep in de aarde, welke men *Zinkers* noemd. Deeze worden doorgaans zoo groot, als de *oude* zijn geweest, vermitsze 't voedsel gantfchelijk na zich zelve alleen trekken; waar door dan de *oude* zoo 't eenmaal verteeren, datze niet meer dan een *leddige Baf* behouden; waar van de *ervarentheid* een genoegzame en gedurige getuygenis geeft.

In 't opneemen moet men vlijtigh navorsching na deeze *Zinkers* doen. Want indienze in de aarde blijven, zullen ze in 't volgende jaar zoo diep neerwaarts *zinken*, datze naderhand qualijk gevonden zouden kunnen worden. Is derhalven zeer goed, dat men het *Bedde*, of de *plaats*, daar de *Tulpbollen* worden geplant, onder voorzie met een *Steen* of *houtse Vloer*. Want vermits haar hier door 't *zinken* word verhindert, zoo kan men ze die te bequamer uyt neemen.

Ten anderen geschied ook de *aanwinning* en *vermeenigvuldiging* door *jonge aangewassene Bolletjens*, uyt de *oude* spruytende; onder welke desgelijks dikmaal eenige *Zinkers* worden gevonden. Deeze uyt de aarde genomen, en van hare *Moeder* gefcheiden zijnde, gelijk men gemeenlijk doed, worden verplant. Doch deeze vermeendering draagt op verre na zoo veel niet toe, als die door 't *Zaad*: ook komen'er zoo veel *Zinkers* niet van. Maar zij *bloeyen* veel eerder: want zij geeven in 't volgende jaar, of in 't tweede, of ook wel in 't derde, na geleegentheid datze groot zijn, hare eerste *Bloem*.

Daarenboven heeft de *ervarentheid* in deezen ons Wonder noch geleerd, dat alle *Tulpbollen*, jaarlijks in haar weeten niet blijven; noch ook, op de manier van andere *Bollen* aangroeyende, van tijd tot tijd grooter worden. Maer dat ze ieder jaar alleen uyt het alder-inwendigste vastte of digste *Heriknopje* een grooter en geheel nieuwe *Bol* maken; wiens inwendige kleyne *Hert* in agt maanden tijds grooter word; als de geheele *Bol* geweest is, doez in de aarde wierd geplant. Al 't overige van de gedachte *Bol* vergaat jaarlijks in een afschilferende en verdorvene vuyligheid. Een curieus aanmerker kan de waarheid hier van ondervinden, ieder veertien dagen, drie weken of maand 'telkens een *Bol* uyt de aarde neemende, en de zelve met een Mes doorsnijdende. Ook kan men 't naderhand genoegzaam bemerken, eene *Bol* op zijne behoorlijke tijd uyt de aarde genomen zijnde. Want de *Bladeren* en *Stelen* komen eerst alle uyt het middenste *Hert* van de *Bol* voort; welke daar na, als de *Bloem* vergaan is, gezien word geheel van buyten aan de platte zijde van de *Bol* gesteld te zijn.

Ten

Aanmer-
kelijk-
heid.

Ten laaftien is *aanmerken-waardig*, dat alle *Tulpen* niet gedurig *even* *schoon* blijven; maar gemeenlijk ieder twee jaren *veranderen*. Want die de *eene Zomer* zich boven maten *schoon* van *couleuren* heeft vertoond; zal in 't volgende Voorjaar *ververwig*, en van *gantsch geen aanzien* te voorschijn komen. Maar daar na wederom *asg* *schoon*, zoo zeer aangenaam en verlustigend van verwen, dat men nauwelijks zou kunnen gelooven, uyt eene de zelve *Bol* zulk een zonderling-groote verandering te zijn gerezee.

Wederom
een ande-
re.

Ik zelfs ook heb dikmaal door *ervarentheyd* bevonden, dat een *Bol* van deze, hebbende een *Bloem* gegeven, *veel schooner* dan *oys* te *vooren*, terstond daar na is *vergaan*. Even als ofze noch, voor 't laatste, haar alderuytste kragt had willen in 't werk stellen, al 't hoogste vermogen der *Natuur* had willen vertoonen, om de Oogen van haren Heer op een ongemeene wijze te verlustigen door een opgehoopte schoonheid der aangenaamste, bevalijkste *couleuren*; op datze hier door dies te langer in zijne geheugenis staan, na hare dood noch lieflijk geroemd worden, en in hoog-achtting blijven mogt. Men zou ook noch andere, en stigtelijke gedachten hier uyt kunnen opvatten, welke de verstandige kunnen nactrachten.

Tulp ra-
zerny in
Hollaad.

Bij deze verhandeling der *Tulpen* word mij in-achtig den wonderlijken *Bloem*- of *Tulphandel*, welke in de jaren 1634, 1635, 1636, en 1637. zoo onmatig hier in *Holland* en de bij-geleegene *Provincien* der *Vereenigde Nederlanden* in zwing ging; en doe de *grootste koophandel des Lands* was; ter oorzaak, dat 'er zeer veel meê gewonnen werd. Waarom dan ook sommige *Weevers* hare *Touwen*, een goed deel gemeene *Winkeliars* al hare *Waren* verkochten, en zich enkelijk begaven tot de *koopmanschap* met *Tulpen*; welke men driemaal hooger schattede dan *Goud*; kostelijker reekende als *Pierlen*, of eenig ander dierbaar edel *Gefteente*. Tot bewijs, en een eeuwige geheugenis hier van, kan dit volgende dienen.

Waren,
gegeven
voor een
Tulbol.

Men heeft doe voor een *Viceroy* (zijnde een nietige, haast vergankelijke *Tulbol*) gegeven deze volgende *Waren*, ter bij-gevoegde prijs:

Twee lasten Tarwe waardig	— 448 guldens
Vier lasten Rogge	— 558
Vier vette Ossen	— 480
Agst vette Varkens	— 240
Twaalf vette Schapen	— 120
Twee oxhoofden Wijp	— 70
Vier tonnen agt guldens Bier	— 32
Twee tonnen Booter	— 192
Duyzend ponden Kaes	— 120
Een Bed met zijn toebehooren	— 100
Een pak Kleederen	— 80
Een zilkere Beeker	— 60

Summa, voor een *Tulbol* 2500 guldens

Verko-
ping der
Bollen, bij
't gewigt.

Doch hier bij is 't niet gebleeven. Want tot noch meerder verwondering heeft men naderhand openbaarlijk de *Bollen* bij 't gewigt verkocht, elk met den haar toegevoegden naam; en voor zoodanig een prijs, als uyt deze bijgaande *lijst* te zien is.

400 Azen <i>Admiraal Liefkens</i> tot	— 4400 guld.
59 Azen van de zelve, tot	— 1015
446 Azen <i>Admiraal vander Eyk</i> , tot	— 1620
214 Azen <i>vander Eyk</i> , tot	— 1045
523 Azen <i>Grebber</i> , tot	— 1485
106 Azen <i>Schilder</i> , tot	— 1615
200 Azen <i>Semper Augustus</i> , tot	— 5500
280 Azen met een dubbele <i>Bloem</i> , tot	— 1200
410 Azen <i>Viceroy</i> , tot	— 3000
658 Azen van de zelve, tot	— 4200
1000 Azen <i>Gonda</i> , tot	— 3600

En dan noch veel meer andere, te lang, en ook onnodig hier voor te stellen.

Maar zie hier noch eenige uyttrekzels uyt de Boeken *Invoeging* van sommige *Kooplieden*.

Verkocht aan N. N. een *vierendeel pond witte Kroonen*, voor de somme van 525 guldens, en vier *Koeyen*, die zoo haast de leverantie gechied is, gereed zijnde, van den *Stal* gehaald, en in des Verkopers huys geleyd zullen mogen worden.

Overgenomen van N. N. twee pond *Switzers*, wel- van eenige ke hij gekocht had voor *duyzend tweehonderd guldens*; die den overneemer ten zijnen laste neemt; en aan den overdoener zal geeven een *quarteel Penningen*, terstond te leveren, en noch binnen veertien dagen *duyzend vierhonderd guldens*, aan te tellen, of in *Banco* af te schrijven.

Verkocht aan N. N. een pond geele *Kroonen* voor agt honderd guldens; mits noch den Verkooper vereerende *Laken* tot een pak *Kleederen*, en een *Admant*, de elle, na 't oordeel van alle kenners, over de agt guldens waardig.

Gekocht van N. N. een pond witte *Kroonen*, voor zeer zeld- dreynd en tweehonderd guldens; mits hem vereerende de *tweehonderd guldens* gereed, en een *Zilverre Schel*, waardig geacht tienst guldens.

Is ook overgedaan aan N. N. vijf ponden geele *Kroonen* van de geene dieze gekocht had voor *driehonderd vijftien* guldens ieder pond, welke hij tot zijnen laste neemt; en den anderen gereed geeft zijn *Paerd* met zijn *Kales*; twee *zilverre Beekeren*, en *honderdvijftig guldens* aan geld.

Noch zijn te zamen veracordeerd N. N. en N. N., *kopingen* dat den eenen zal aannemen *stijven Mergen Lands*, waardig na taxatie van goede lieden *stijven duyzend guldens*; waar voor den anderen hem zal leveren zoo veel *Tulbollen* van die waarde; mits dat de leveraar der *Tulbollen* alle jaar zal moeten aannemen de *Afschetteren*, en de vervallen daar af, vijf jaren gedurende, tot een vijfde part van de capitale som.

Op de zelve voorwaarde is verkocht een *Huys*, waan- en verko- dig geacht 4400 guldens.

Is ook gekocht van N. N. een pond *Centen* voor een *duyzend agthonderd guldens*, mits haar geveende (want de *Vrouwen* dreeven ook deezen handel) haar *beste weerschiyne Rok*, een oude *Roozenobel*, en een *Penningje* met een *zilverre Keetenje*, om aan eens kinds Hals te kunnen hangen.

Zeeker persoon had gekocht een *Viceroy* van honderd der *Tulbollen*. *vijftien* *Azen* in de aarde geplant zijnde, voor *me- genhonderd guldens*; welke een ander van hem overnam, mits hem vereerende een *Kleed* en een *Mantel* zoo kostelij- als hij zelfs wilde, en noch daarenboven, als de leverantie zou geschieden, *duyzend guldens*. 't *Kleed* werd hem terstond afgescheld; en hij liet het boorden met *gande Kant*; de panden met *groen Fluweel*; de *Mantel* geheel gevoederd.

Is verkocht aan N. N. een *Brabangon Spoor*, we- getrokken gende *driehonderd en tsvientig Azen*, in de aarde geplant staande, voor *zeveenhonderd guldens*; mits gereed geveende *tweehonderd gl*; een *Kabinet-kasje*, gemaakt van *Ebbenhout*, met een *vermeenguldigende Spiegel* daar in; en noch een *groot stuk Schilderij*, zijnde een *Bloempot*.

Is verkocht aan N. N. een *Semper Augustus*, we- uyt de Bocken gende *honderd drie-en-zeventig Azen*, voor de somme van *vierduyzend zeshonderd guldens*; daarenboven noch een *nieuwe wel toegemaakje Caros* met twee *Appelgrauwe Paerden*, en alles wat 'er toe behoort; welke in den tijd van vier weeken zouden geleverd, de beloofde penningen daadelijk in *Banco* afgeschree- ven worden.

Is gekocht van N. N. een *Gonda* van honderd en elf *Azen*, voor *zeveenhonderd guldens*, met de leverantie te betalen; en gereed te geeven vier *Roozenobels*, nevens een *Isleede*, *Zadel*, *Toom*, en voorts alles wat tot een *Paerd* behoort.

van zom-
mige
Kooplic-
den,

Is verkogt een Hof aan N. N., met de Bloemen en de Plantingen, zooze stond in zijne Heyningen, voor agtduyzen guldens; te betalen als de Bloemen in haar Zai-foen staan. Doch zou de verkoper eenige Bloemen, welke hij daar uytkiezen, en noemen zoude, na zich neemen, indien het de Koper begeerd, bedragende ontrent tweeduyzen guldens.

Is overgenomen van N. N. een verbeterde Spinnep, van vierhonderd Azen, alreeds geplant zijnde; dien hij voor zeevenhonderd guldens had gekogt; mits hem terstond vereende honderd Schippend Edamsche Kaes.

ook uyt
enige

Is verkogt een Semper Augustus van twee-en-tweegentig Azen, voor de somme van tweeduyzen guldens, welke terstond in de Bank wierd afgeschreeven; met deeze verbintenis, dat hij die niet zou mogen verkopen of verhandelen, zonder bewilliging des geene, van wien hij die gekogt had.

Is op den vijftien van Februarij Anno 1637, op de Zaal van de nieuwe Schutters Doelen, aan Tulpbo-
len, voor de Erfgenamen van Wouter Bartholomeusz, in zijn leeven Kasteleyn der oude Schutters Doelen te Alkmaar, verkogt voor de somme van tweeentig duysent guldens.

Notariële
Acten.

In deeze tijd, gelijk ons getoond is uyt de aantee-
keningen van een curicus liefhebber en geloofwaardig
getuyge, is voor een Tulpbol ongeeylicht geboden
twaalf Mergen Land, gelegen in de Schermer.

Drie bol-
len van de
Semper
Augustus
verkogt
voor der-
tigny-
zend gul-
dens, in
Banco af-
geschree-
ven.

Zeecker treffelijk Man te Amsterdam had aan iemand te Haarlem verhandeld een Semper Augustus (hij ook een behoudende) met deeze verbintenis, dat geene ha-
rer beyde de zelve zou mogen afstaan, zonder malkan-
ders kennis en bewilliging. De eerst-geenoemde echter
wierd zwak gemaakt, door de aanbieding van een zeer
heerlijk Spaansche Cabinet, daar hij lang na had getragt,
en geene tienduyzen guldens daar voor betaald zou
hebben. Dit wierd hem gegeven, en noch drieduy-
zen guldens daarenboven, voor een Semper Augu-
stus. De andere dit verneemende, nam ook zijn slag
waar; en verhandelde drie Bollen van de Semper Augu-
stus voor de somme van deritigduysent guldens, ter-
stond in Banco af te schrijven. Dien zelve Heer te
Amsterdam wierd geboden voor zijnen Thyn jaarlijks
vijftienduyzen guldens te huur, tot zeeven jaren ach-
ter makander (bedragende in dien tijd de somme van
honderd-en-vijftigduysent guldens): onder verbintenis,
van alles, tot 't minste toe, daar in te zullen laten; zoo
dat de Huurder maar alleen de voordeelen van de aanwas
zou trekken.

Ander ge-
val.

Heeren,
Edele,
Weevers,
Zakke-
dragers,
Schoor-
steenvee-
gers,
Vrouwen
en Dienit-
maagden
worden
Bloe-
misten.

Door zulke Voorbeelden van Winsten wierd deezen
wonderlijken Koophandel gedurig sterker gedreeven.
Ieder vond'er behagen in. Onder zoo veel andere
had alleen een persoon, wiens naam ik, om reddenen,
hier voorbij ga, in de tijd van vier maanden met
deeze Bloem Koopmanfchap gewonnen over de tseftig-
duysent guldens. Dit lokte niet alleen Edellieden, Hee-
ren en Burgers, maar ook Boeren, Schippers, Voertie-
den, Weevers, Turfdragers, Schoorsteenveegers, van
dag tot dag meer en meer aan tot deezen Bloemhan-
del. Zelfs ook Vrouwen en Dienitmaagden bemoe-
den zich hier met, op hoop van binnen weynig tijds
rijk te zullen worden. Dus wierd het Collegie der Flo-
risten dagelijks grooter.

Boven ma-
ten groote
buycen-
spoorig-
heeden.

Eyndelijk begonden eenige der voornaamste dit werk
niet langer voor een opregte Koopmanfchap te houden.
Waar bij noch quam, dat vele meer schade hier door
leeden, als andere voordeel daar van trokken. Zagen
ook veelkerley en groote zwarigheden ontwijfelbaar te
gemoet. Want eenige begonden in de Penningen,
welke ze moesten opbrengen, verzuymig te zijn. Ande-
re in tegendeel, die eenig voordeel hadden gedaan,
braken uyt in groote buycenfpoorigheeden. Die nauw-
lijks in haar eygen huys te voeren een dronk kleyn
Bier voor haren dorst, en een Pot Brij voor haren hon-

ger hadden konnen bekomen, wisten nu niet, hoe ze
't zeyl hoog genoeg in top zouden hijzen. Gemeene
Wijn was haar te slecht; 't moest Vin d'Inde, of hete
Wijn met Zuyker daar in, ten minsten Spaansche
Wijn zijn, dat haar smaken zou. Een Hoentje ge-
laet en gespoord, ja de beste delicatessen moesten ze
hebben. Dus ging men de natuurlijke leevensregel in
veelen te buyten. Die van de geringste soort waren
geweeft, kogten nu Wagenen, Kalfsen, Paerden; en
leefden als Princelijck. Niemand wist noch, hoe hoog
hij zijnen staat wou zetten. Weevers en diergelijk slag
van volk wilden groote Meesters zijn; en niemand eenen
anderen wijkten, of iets toegeeven.

Ter dier oorzaak, en om veel andere zwarigheden Kort be-
te voorkomen, hebben de FLORISTEN, op den vier-
entwintigsten van Februarij Anno 1637, uyt alle Hol-
landsche Steeden binnen Amsterdam vergaderd, een Pers-
drag gestoten, inhoudende: dat alle kooppen van Tul-
pen, gedaan tot den laaften November nieuwe stijl des
jaars 1636, zonden moeten gehouden worden: doch
de geene, welke daar na waren aangegaan, zou de koop-
per mogen te niet doen, mits geveende aan de verkoop-
per tien ten honderd; en in de Maand van Maert Anno
1637, nieuwe stijl den verkoper aanzeggende, of hij
de koop wou houden of niet.

Maar onaangetien dit dus afgehandeld was, zoo bleef van den
echter in zommige noch een groote achterdogt, dat dit ploftijck
accordo, alhoewel ondertekend, bij eenige in 't heys-
melijck, of ook wel openlijk (wijl die van Amsterdam
hier toe hare bewilling niet gegeeven hadden) mogt
te buyten gegaan worden. Hebben derhalven, tot
meerder bevestiging, eenige verzoekschriften ingele-
verd aan hare Ed. Grootmogende de Heeren Staten van
Holland en West-Friesland in 's Gravenhaag. Welke,
om meerder onheylen en zwarigheden in deezen ra-
zenden Bloemhandel te vermijden, ook de rust en het
welvaren harer ingezetenen dies te meer te bevorderen,
op den zeeventwintigsten April Anno 1637, hebben
doen afkondigen een Placcaat in al de Steeden van Hol-
land en West-Friesland, en daar na openbaarlijk aanlaan:
„bij 't welk zij de Planters van TULPEN autorizeer-
den, hare verkogte TULPEN ten laste van hare koopers,
die in gebreke bleven, hare gekogte TULPEN te
„ontfangen, na voorgaande behoorlijke infuatie, te
„behouden of te verkoopen, en hare schade daar na op
„de zelve koopers te verhalen, ingevale verlaan zou-
„de mogen worden, dat de voorschreeven kooppen har-
„effelt behoren te sörteeren; blijvende middelertijd alle
„verdere Contracten van Tulpen in salspens en onge-
„prejudiciert.

Hier door kreeg deeze noyt meer gehoorde Koop-
handel zulk een ploftijck val en ondergang, dat men de Wee-
korts hier na een Bol heeft gekogt voor vijftig gul-
dens, die eenige weeken te voeren over de vijftigduysent Heeren
had gekoft. Men zag derhalven overal een algemeene meenden
onsteltens der Gemocderen deezer onbedagte Kooplic-
den. De cene zag de andere aan met deernis en mee-
dedogen. Niemand derfde met deeze zijne Waren
weer te voorschijn komen. Zommige, bij deezen han-
del rijk geworden zijnde, stelden naderhand haar leeven
in stilheid aan: maar andere quamen'er zeer slecht af.
Dit Eclipsische Schrikkeljaar veroorzaakte een groote
duysternis in hare Beurzen. Keerden derhalven onverge-
noegd weer tot haar vorig Ambagt; de Weevers
tot haar Touw, de Voertlieden tot hare Wagen, en
zoo voorts.

Indien deeze Tulp, waarlijk een Tulpische of Narren-Schade-
handel, langer in stand ware gebleeven, zoo zou daar lijkheyd
door de Koophandel van geheel Holland zijn verdo-
ven geworden. Want men kon voor de alderlegste
Bol, die men voor deezen op de Mesthoop wierp, en
die ook nu geen meerder eere word aangedaan, beko-
men alles wat men begeerde. De betaling zou ook
voortaan niet meer met geld, maar alleenlijk met Tulp-
bollen

val

der Tul-
pen;

te zijn,
weer na
haar
Touw
moesten
keeren.

bolten zijn geschied. Ik heb ook van verscheydene geloofwaardige Mannen gehoord, dat welke hier van aantekening hadden gehouden, dat alleen in een enige Stad van Holland binnen de tijd van drie jaren waren verkogt voor meer dan tien Millionen guldens van deeze Bloemen.

Mijn Vader had ook in 't jaar 1636. aan eenen, geboortig van Alkmaar, verkogt eenige weynige Bolten, voor de somme van zeevenduyzend guldens; onder deeze Voorwaarde, dat de koop vast zou blijven, indien binnen de tijd van zes Maanden geen afslag quam voor te vallen: maar anders zou hij daar van ontfagen zijn met tien ten honderd te geeven. Vermits nu den Afslag binnen de zes Maanden voorviel, zoo ontfing mijnen Vader wel zeevenhonderd guldens voor niet, want hij behield zijn Bolten: maar liever zou hij de zelve geleeverd, en de zeevenduyzend guldens ontfangen gehad hebben.

Oorsprong dezes wonderlijken Koophandels; en groote prijs van een afgebrokene Tulp-bloem in Frankrijk

Ik heb niet willen nalaten, dit hier in te voegen, op dat onze Nakomelingen hier als in een Spiegel konden zien, tot wat voor een dwaasheid de Hollanders zijn vervallen geweest; t' harer waarfchouwing hier aan gedenken, en hier door vermaand zijn, zich te wachten van zulk een onbehoorlijken en als razenden handel; welke, mijns oordeels, zijnen oorsprong heeft gehaald uit Frankrijk. Want een weynig voor en ontrout de tijd dezer zotternij in Holland, gaven de Grooten aldaar, inzonderheid binnen Parijs, eenige honderd, ja duysend guldens voor slegs ene afgebrokene Tulp-bloem. Na de schoonheid der couleuren werd de prijs verhoogd. Deeze verederden hare Matireffen en andere Dames: welke van haar aangenomen wordende, werden vastgemaakt aan de linker zijde haars Boezems, de plaats daar t' Heri legt; en hier meê pronkten ze veel meer, als met de schoone Diamant of Parel des Weerds; achtten ze ook veel hooger.

Haast gevallen.

Doch als in Frankrijk wierd vernomen den afslag dezer Bloemen in Holland, verloren ze ook daar hare groot-ahting; welke zoo kortdurig was, als de schoonheid dezer Bloem is.

K R A C H T E N .

Gebruik des Bolten.

DE Bolwonielen der Tulpen, zoo wel rauw als een weynig opgekookt, en alzo gegeten in een Salade, of bij gestoofde, of gebradene jonge Hoenderen, of ook gedaan bij andere spijzen, zijn aangenaam voor de Maag. Geeven niet alleen een goed voedsel aan het Ligchaam, maar ook een goede smaak en geur aan de gekookte spijzen. Versterken de invandige deelen: vermeerderen het natuurlijk Zaad, en verweken lust tot het echte werk.

CCCCI HOOFDSTUK.

VREEMDE WILDE KERSE.

Namen.

Tet alleen dus in 't Nederlandsch, maar ook van zommige Wisselkruid, en wilde Mostaart genoemd. Word in 't Latijn geheeten THLASPI: in het Hoogduitsch BAURENENFF, BAWRENKRE, en wilder KRESZ: in het Fransch SENEVE SAUVAGE: in het Italiaansch TIASPI.

Veelerley veranderlijke soorten

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden verscheydene bezienswaardige veranderlijke soorten; naamtelijk:

- I. THLASPI LATIUS DODONÆI, of breede wilde Kerse van de geleerde Heer REMBERTUS DODONÆUS.
- II. THLASPI LATIUS FLORE SULFUREO, of breed-

bladerige wilde Kerse met een gele zwavelachtige Bloem. III. CRITICUM UMBELLATUM FLORE ALBO, of wilde Kerse uit Candien met een witte gekroonde Bloem. IV. CRITICUM UMBELLATUM FLORE PURPUREO, of wilde Kerse van Candien met een purpurs gekroonde Bloem. V. CRITICUM SEMPER VIRENS SURRECTUM FLORE PURPUREO, of regt-opstaande, altijd groen blijvende wilde Kerse uit Candien met een purpurs Bloem. VI. CRITICUM SEMPER VIRENS REPENS FLORE ALBO, of altijd-groen blijvende wilde Kerse uit Candien, kruipende bij der aarden, met een witte Bloem. VII. MECHLINIENSE, of wilde Kerse, groeiende ontrent Mechelen. VIII. SEMPER VIRENS MAJUS FLORE LUTEO, of altijd-groen blijvende groote wilde Kerse met een gele Bloem. IX. SEMPER VIRENS MINUS, of kleine altijd-groen blijvende wilde Kerse. X. UMBELLATUM ELEGANS LUSITANICUM, of aardige wilde Kerse uit Portugal, met een gekroonde, of in 't ronde Wagens-wijze gestelde Bloem. XI. UMBELLATUM MAJUS GALLICUM, of groote wilde Kerse uit Frankrijk, met een gekroonde Bloem. XII. UMBELLATUM MINUS GALLICUM IBERIDIS FOLIO, of kleine wilde Kerse uit Frankrijk, met een gekroonde Bloem, en Bladeren van Iberis. XIII. CLYPEATUM, of wilde Kerse met een rond Zaad gelijk een Schild. XIV. CLYPEATUM SEGUTUM LUSITANICUM, Thlaspi, of wilde Kerse uit Portugal in 't Koorn wassende, met een Zaad gelijk een Schild. XV. CLYPEATUM MONTIS LIBANI, of wiltingal de Kerse van de Berg Libanus, met een Zaad van een wonden Schildwijze vorming. XVI. SAXATILE PERPETUUM, voorge- of altijd-durende wilde Kerse, voortkomende op steenachtige plaatsen. XVII. PRATENSE FLORE ALBO, of wilde Kerse groeiende op Grasvelden, met een witte Bloem. XVIII. MINIMUM, of alderkleynste wilde Kerse. XIX. MINIMUM SPICATUM LUNATUM FAB. COLUMNÆ, of alderkleynste gezyde wilde Kerse, met een Zaad, rond gelijk de Maan. XX. THLASPI MEDICORUM, of wilde Kerse der Geneesmeesters: en dan noch veel meer andere. Niet alle zijn ze van de zelve Bouwing en Naarneeming.

Zij beminnen echter al te zamen een goede, ge-Grond, meene, zandige aarde, met een weynig tweejarige Paerdmist doormengt: een opene, luchtige, warme, vrije, wel ter Zon gelegerde plaats, en matige vochtigheid.

Geeven meest den tijd elk jaar volkomen rijp Zaad; Zaad, t' welk ieder Voorjaar met een wallende Maan van Maert of April op nieuws, niet boven een stroobreedte diep, moet gezayd worden. Eenige soorten komen ook wel, door t' neergevallene, van zels genoeg op. Hier door kan men ze alleenlijk vernieuwen, aanwin- Aanwinnen en vermeerderdigen. Want zij blijven voor t' hing, meeste gedeelte niet langer dan een Zomer in het leven.

Doch het THLASPI CRITICUM SEMPER VIRENS SURRECTUM FLORE PURPUREO, of altijd-groen blijvende opstaande Thlaspi van Candien met een purpurs Bloem: CRITICUM SEMPER VIRENS REPENS FLORE ALBO, of altijd-groen blijvende kruipende Thlaspi uit Candien met een witte Bloem; en THLASPI SAXATILE PERPETUUM, of langdurigewilde Kerse, groeiende op steenachtige plaatsen, vergaan niet zoo haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. Konnen op geenerley wijze veel koude Herfstregeenen of sterke Vorst verdragen.

Moeten derhalven, in Potten gezet, of met de gemelde Maan van April niet diep daar in gezayd zijnde, in October binnens huys worden gebragt; op een luchtige plaats gesteld, waar in niet anders als bij vriezende Weer word gevuid; gedurende de gantfche Winter onderhouden met slegs een weynig lauwer-maask Regenwater; en niet weer buyten gesteld voor in 't begin van April met een reegnachtige Lucht; dan

Waarneeming in de Winter.

dan noch wat gewagt zijn voor *koude nagten*, en *huyrige Winden*.

Bloeytij.
Zaad.

Zij *bloeyen ieder Zomer*, vroeg in 't *Voorjaar*: ge-
veen ook in deze onze Gewesten volkomen rijp *Zaad*;
waar doorze alleenlijk kunnen *aangewonnen* en *verme-
nigvuldigd* worden. Evenwel laat het *THLASPI CRE-
TICUM SEMPER VIRENS REPENS FLORA ALBO*, of
altijd-groen *blyvende kruipende Thlaspi nyt Candien*
met een *witte Bloem*, zich ook *aanwinnen* door hare
aangegroeyde *jonge Looijens*; welke men, van zelfs
Wortelen gekreegen hebbende, van de *oude afneemt*, en
verplant, op de boven gedachte tijd. Doch vermits ze
dan gemeenlijk in volle *Bloemen* staan, zoo moet men
de zelve eerst *afsnijden*, en dan *verzetten*: anders zou-
den ze veel bezwaarlijker *beklijven*, ja wel geheel *ver-
gaan*.

Wilde
Kerfse,
groeyende
ontrent
Mechelen.

Het *THLASPI MECHLINIENSE*, of *wilde Kerfse*,
ontrent *Mechelen te voorschijn komende*, blijft niet lan-
ger dan twee *Zomers* in 't *leven*. Word met een *waf-
fende Maan van Maert of April* niet diep *gezaayd*.
Komt ook wel genoeg van zelfs voort door het *neerge-
vallene* *Zaad*. *Bloeyd* in 't *tweede jaar*. Geeft volkomen
rijp *Zaad*, en *verkerft* dan van zelfs.

K R A C H T E N .

Regin. l. 7.
Dud. l. 14.
e. 21.

Het *Zaad* van al de soorten der *vreemde wilde*
Kerfse, of *Thlaspi*, is warm en droog tot in den
derden, ja tot in 't laatste van den *derden graad*;
ook *scharp* en *bijtende* aan aart.

Galen. l. 6.
Simp.
Dijsc. l. 2.
e. 136.
Duranus
fol. 456.

Gedroogd, *gestoten*, en met *Wijn* ingenomen,
strijft teegens *allerley Vergif*. Is een dienstig middel
teegens de *Pest*: verwerkt der *Vrouwen Maandstonden*.
Verdrijft de *pijn der Heupen*: doet de *inwendige Ge-
zwellen* doorbreken: jaagt zoo wel van boven als van
onder uyt alle *Galachtige* en *bloedige overvloedige woch-
tigheyd*. Doch moet, ter oorzaak van zijn hitte en ster-
ke kragt, van geen *bevrucht Vrouwen* worden inge-
nomen; vermits het hare *Frucht* zou den sterfen.

CCCCII HOOFDSTUK.

TASJENSKRUYD.

Verfchey-
de namen.

Anders ook in 't *Nederlandsch* *Tesch*,
Tiskens en *BEURSEKRUYD* genoemd,
word in het *Latijn* geheeten *BURSA*
PASTORIS: in het *Hoogduysch* *TAS-
CHEN*- of *TESCHENKRAUT*; anders
ook *SECKELKRAUT*: in het *Franfch*
BOURSE DE PASTEUR, of *BOURSE DE BERGER*:
in 't *Italiaanfch* *BORSA DI PASTORE*, *TASCA*, *ZAI-
NO*, en *BORSA DA PECORAIO*.

Twee bij-
zondere
soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden
twee bijzondere soorten; namentlijk:

Grond.

I. *BURSA PASTORIS MAJOR*, of *groot Tasjen-
kruid*. II. *BURSA PASTORIS MINOR*, of *kleyn Tas-
jenkruid*. Beyde zijne van even de zelve *Bewing*
en *Waarneeming*.

Zaad.

Zij beminnen een opene vrije lucht: een goede zoo
wel *zandige* als *steenige*, of ook een *gemeene*, wel-
gemeste grond, veel meer als een *dorre*, of *schaduwach-
tige plaats*. Willen veel water, maar zijn ook te vree-
den met matige *vochtigheyd*.

Blijven niet langer dan *eene Zomer* in 't *leven*. Krij-
gen in 't *begin* van den *Herfst* een volkomen rijp *Zaad*;
en vergaan dan van zelfs. Derhalven word het *Zaad*
ieder *Voorjaar* met een *waffende Maan van Maert*,
niet diep *gelegt*, de aarde weer *aangeboden*. Komen
anders ook, door het *uytgevallene*, ter plaats daar ze
geftaan hebben, van zelfs *genoeg op*; en konnen
dezer wijze *overvloedig vermenigvuldigd* worden.

K R A C H T E N .

Het *Tasjenkruid*, in 't *Latijn* *Bursa Pastoris*, is *Label. l. 1.*
verdroogende in den *eerften graad*; en zeer te
zamentrekkende van aart.

De *Bladeren* *gestoten*, en *gelegt op bloedige of bloe-
dende Wonden*, op *heete zweren*, op *pestilentielle ge-
zwellen*, doen 't *bloeden ophouden*, en *geneezen* de ge-
noemde *qualen*. *Dud. lib. 4. e. 19. fol. 263. Tragus l. 1. e. 71.*

De zelve *Bladeren* *gehakt*, in *kockjens gebakken*, en
daar van *gegeeten*, stillen *allerley Bloedvloeden*. In
de *Neusgaten* *gestoken*, *stempen het bloeden nyt den*
Neus.

Het *Kruid* in *roode Wijn* *gezoden*, en daar van *ge-
dronken*; of het *uytgeparfte Zap* met *Wijn* inge-
nomen, is zeer goed teegens 't *Bloedpiffen*: teegens
de *Bijck*- en *Bloedloop*: de *Pest*; de *Gietzucht*, de
overvloedige *Maandstonden* der *Vrouwen*, en een *hee-
te Maag*. *Camerar. l. 2. c. 83. fol. 107.*

Het daar van *uytgeparfte Zap* in de *Ooren* ge-
daan, droogd op de *zweren*, en de *etterige onreij-
nigheyd* der zelve.

Even dit *Zap* *vermengt* met het *Zap* van *Huyslook* *Matth. l. 2.*
en *Edik*; dan *gedaan op de Roos*, en *allerley andere* *e. 150.*
vuurigheyd, neemt'er de *brand* van wech.

De *Bladeren* en *Bloemen* met wat *Haverengort* in
Melk *gekookt*, tot dat ze *dik word*; dan *gellagen*
om een *gezwolene* en *vuurige arm of been*, en *doel* zeer
veel goed.

De *Bladeren* in *Water* *gekookt*, en in een *Linnen*
doekje *gelegt op de Oogen der kinderen*, wanneer ze de
Pekjen hebben, neemt'er de *brand* van wech, en be-
waren ze voor *allerley ongelegenheeden*.

CCCCIII HOOFDSTUK.

TORMENTIL.

Us in het *Nederlandsch* *geheeten*, *Naam*; en
word in het *Latijn* en in het *Ita-* *oorfprong.*
liaanfch genoemd *TORMENTILLA*
(om mits het *Poeder* dezer *Wortel*, of
't *Water*, waar in de zelve *gezoden* is
gewest, niet alleen de *smerten*, ver-
oorzaakt door het *vergiftige*, wech-
neemt, maar ook *verdrijft de Tandpijn*, certijds van de
Romeynen *TORMENT* genoemd): of ook wel *SEPTI-
POLIUM*: in 't *Hoogduysch* *BIRCKWURTE*, of anders
ROT HEILWORTZEL: in 't *Franfch* *TORMENTILLE*.

Zij bemind een goede, *gemeene*, *zandige*, *luch-Grond*.
tige, en met *twee-jaarige Paerdelmift* *matig-voorzene*
grond; en wel ter *Zon* *gelegene plaats*, doch, indien
't *gefchieden kan*, aan hare *Wortel* een *weynig fchaduw*;
en veel *Water*.

Blijft eenige jaren lang in 't *leven*. *Verdraagd felle Zaad.*
koude, en alle andere *ongelegentheeden* der *Winter*
zonder *nadeel*. *Bloeyd* ieder *Zomer*, en geeft een vol-
komen rijp *Zaad*: 't welk met een *waffende Maan van*
Maert of April: na *gelegentheyd* van de *bequaam-
heyd* of *onbequaamheyd* des tijds, de aarde, niet bo-
ven en *stroobreedte* diep *gelegt*, moet *aangeboden* zijn.
Hier door word dezer *Plant* *genoeg vermenigvuldigd*. *Aanwia-
ning.*
en dan ook noch *aangeboden* door de *aangegroeyde*
jonge Worteljens, welke men met de zelve *Maan* in *April*
van de *oude afneemt* en *verplant*.

K R A C H T E N .

DE *Wortelen* van *Tormentil*, of *Tormentilla*, zijn *Formel. l. 5.*
verdroogende tot in den *derden graad*, en warm *Meib.*
in den *eerften*: ook te *zamentrekkende* van aart,
en *fijn* van *deelen*. *Med.*

In

Math. l. 4. c. 2. In Wijn gezoden, en daar van een Roemer gedronken; of een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, of ook der *Wortelen*, met Wijn ingenomen, weerstaat allerley *verrotting*; de *pest*, en het *vergift*; neemt wech de *smerten*, door 't zelve veroorzaakt. Doed ophouden de overvloedige *Maandfonden* en *Vloeden* der *Vrouwen*: het bloeden van eenig lid des *Ligchaams*; de *Buyl*, en *Roodeloop*: het *bloedspuwen* en *Bloedpiffen*. Droogd op, en versterkt de *Maag*. Is goed voor de gene die van binnen gescheurd zijn, of een hooge val gedaan hebben. Dienftig teegens de *Geelzucht*. Scheidt het *geronnen* *Bloed*: geneest de *Wonden*, en *lopende gaten*; een *gequeste* en *verstopte Longe*, *Leever*, en *Milt*. Dood de *Wormen* der *kinderen*, drie dagen na *malkander* 's morgens nuchteren gedronken. Verdrijft de *quade* *zeeren* van de *Mond*, daar meê gewasschen zijnde. Jagt het *Water* der *Blaas* af: versterkt de zelve, en ook de *Nieren*. Verhinderd, dat de *zwangere Vrouwen* een *Misval* zouden krijgen.

Trag. l. 1. c. 171. Het uytgeparfte *Zap* dezer *Plant* met Wijn ingenomen, is goed teegens 't *vergift*, en doet zeer *krachtig* *zueten*. Werkt ook met voordeel in al de hier boven genoemde gebreken.

hare kluchtige groenheyl 't *leven* zelfs. Is derhalven om'er geraadzaam, dat men altijd van deeze voort eene in een *Pot plante*; de zelve binnens huys beware, en haar met weynige *vochtigheyl* voorzie. Zoo krijgde ze zomtijds wel, bij goede *Zomers*, in deeze onze Landen een volkomen rijk *Zaad*: gelijk mij in mijnen Hof hier binnen *Groeninge* gebeurd is in de jaren 1665. en 1671. Het zelve is geelachtig van *verve*, besloten in korte ronde *Peultjens*, voorzien met kleyne *Steeleijens*.

De *TRAGACANTHA TOMETOSA CRETICA*, of *Wolachtige Boksdooorn* *uyt Candia*, is niet zoo hard van aart. Verdraagd ongeerne veel *koude Herfstreegenen*, en eenige *Vorst*. Moet derhalven, in een *Pot* gesteld zijnde, in 't begin van *October* binnens huys worden gebragt, op een *luchtige plaats*, waar in niet anders als bij vriezende *Weêr* word gewuurd: gedurende de *Winter* onderhouden met zeer weynig *vochtigheyl*; en niet weer buyten gezet, voor in 't begin van *April*, met een aangename *Lucht* en zoete *Reegen*: dan evenwel noch gewagt voor *koude nagten*, en *schrake winden*.

KRACHTEN.

DE *Gom*, of het uytgevoeyde *Zap* van de *Wor. Aart. 1.* zel dezer *Plant*, word gehouden voor *vochtig* in den eersten, en *koud* in den tweede graad; alhoewel *GALENIUS* in een ander gevoelen is.

In *Melk* geweykt, en gelegd op de *pyssen*, en het *Math. l. 3. c. 20.* *jenkel* der *Oogen*, geneest de zelve. Een *Drachma* in *Disq. l. 3.* *Wijn* met *Zuyker*, en een *Drachma* *Gom* van *Arabien*, c. 23; te zamen geweykt, en gedronken, neemt van de *Borst* *Ruël. l. 3.* wech de *Kortademheyl*; verzacht de *Hoes*, geneest de c. 18. *heeshey* der *Keel*; verdrijft de *Nieren smerten*; ook de *pijn* der *Lendenen*, en der *Blaas*.

De zelve *Gom* gedroogd, gepulveriseert, en daar van *Camfer*. een *Drachma* met *roode Wijn*, of met het *Zap* van l. 3. c. 18. *Queepeeren* gebruykt, of in een *Clister* gedaan, stild de *Bloedgang*, of *Roodeloop*.

De zelve in *Rozenwater* met een weynig *Camfer* *Darantes* gelegd; een doekje daar in natgemaakt, en dan het *h. Plant. f. 460.* *Aangezicht* daar meê bestreken, maakt een *helder*, *schuyver*, *klaar vel*.

CCCCLV HOOFDSTUK.

BOKSBAARD.

Alleen in het *Nederlandsch* dus, *Namen*, maar ook van veele *SALSEFY* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *TRAGOPOGUM*, of *BARBA HIRCI*: in 't *Hoogduysch* *BOKSBAARD*: in 't *Fransch* *BARBE DE BOVE*, of *BARBE CHEVRE*: in het *Italiaansch* *TRAGOPOGANO*, *BARBA DI BECCO*, of *BARBA DI CARA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf in hare *Vijf on-* *derfchey-* *dene loort.* *baard* met een *purpure* *Bloem*. II. *FLORE PALIDO* *coruleo*, of met een *bleek-blauwe* *Bloem*. III. *FLORE ALBO*, of met een *witte* *Bloem*. IV. *FLORE LUTEO*, of met een *geele* *Bloem*. V. *TRAGOPOGUM* *SUAVE RUBENTE* *FLORE FARI COLUMNÆ*, of *Boksbaard* met een *lijstlyk-roode* *Bloem* van de geleerde *Heer FABIVS COLUMNÆ*. Alle zijnze van eenley *loowing* en *waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, wel-Ground gemestte aarde: een opene, vrije, luchtige, bequaam ter Zon gelegeene plaats, en veel *Water*. Blijven *Zaad* niet meer dan twee *Zomers* in 't *leven*. Verdragen felle *Vorst*, en alle andere ongeleegentheeden des tijds.

M m m a Bloeyen

CCCCLV HOOFDSTUK.
BOKSDOORN.

Namen. US, en, mijns weeten, met geen anderen naam in 't *Nederlandsch*, genoemd, word in het *Latijn* en *Italiaansch* geheeten *TRAGACANTHA*, *POTERIUM*, en *SPINA HIRCI*. In het *Fransch* *BAREE DE RENARD*, of *RABOYE*.

Twee bijzondere soorten. Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee bijzondere soorten; te weeten:

I. *TRAGACANTHA VULGARIS*, of *gemeene Boksdooorn*. II. *TRAGACANTHA TOMETOSA CRETICA*, of *ruyge Boksdooorn* *uyt Candien*. Beyde zijn ze niet van eenen de zelve *Bouwing* en *Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen echter beyde een goede, gemeene, zandige aarde, met een weynig twee-jarige *Paerdmiff*, en 't *Mol* van verrotte *Boombladeren* doormengt: een opene, luchtige, warme, vrije, wel ter Zon gelegeene plaats; en matige *vochtigheyl*.

Zelden Zaad. Blijven lange jaren in 't *leven*. Geeven meest elke *Zomer* *Bloemen*; maar zelden in deeze *Gewesten* volkomen rijk *Zaad*. Konnen evenwel genoegzaam *aangewonnen* worden door hare *aangeroeyde jonge*, of ook *oude Takken*. Welke men in de *Maand May* met een *Pennemes* voorzichtig, op de wijze der *Angelsen*, ten halven *insuijd*; en met aarde bedekt. In 't eerste of tweede jaar krijgen ze *Wortelen*. Doch niet voor 't derde jaar daar na mag menze van de *oude* *afneemen*, om te *verplanten*; vermits de *Wortelen*, noch jong en teeder zijnde, zulks niet eerder mogen verdragen.

Door Zaad uyt warme Landen bekomen. Maar wanneer men 't *Zaad* uyt andere warmer Landen heeft ontvangen, zoo word het, met een wassen de *Maan* van *May*, hol en luchtig gezaayd in een *Pot*, gevuld met de hier boven beschreevene aarde; dan warm gesteld, en zomtijds van boven begoten met een weynig in de Zon lau geworden *Reegenwater*. Niet boven een *broodbrede* diep moet het *Zaad* in de grond gelegd worden.

Gemeene Boksdooorn. De *TRAGACANTHA VULGARIS*, of *gemeene Boksdooorn*, is zeer hard van natuur. Op een warme plaats buyten gezet zijnde, bevrjdt voor alle *koude Oosten* en *Noordewinden*, kan ze dikmaal wel enige jaren 's *Winters* overblijven, inzonderheyl als menze teegens de *Vorst* met drooge *Turfmul* bedekt. Eyndelijk te neemen echter verliestze, door een felle *Vorst*, te zamen met

Bloegen in 't tweede jaar; geeven volkomen rijp *Zaad*; en vergaan daar met.

Aanwin-
ning.

Moeten derhalven in 't tweede, of zoo men 't goed vind, ieder *Voorjaar* met een wassende Maan van *Maert* of *April* op nieuws weer gezayd zijn, niet diep gelegd, komen ook van 't uytgevallene van zelfs genoeg op. Hier door konnen ze overvloedig *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* worden.

K R A C H T E N.

Aart.

DE *Wortelen* van *Bokshaard*, in het Latijn *Tropaeolum*, zijn warm en vocht in den tweeden graad; wat bitter van smaak, en een weynig te zamentrekkende van aart.

Trag. l. 1.

c. 94.

Euch. bijf.

Pl. c. 38.

Lobel. l. 1.

fel. 610.

Starch. l. 1.

c. 137.

Durantei

fel. 62.

In *Wijn* of *Vleeschant* gezoden; voor een *Salade*, of bij andere spijzen genuttigd; of ook, eerze noch gelchoten hebben, geconfijt, en alzo gegeten, zijn goed voor een *hittige Maag* en *Leever*: voor de gebreken der *Borst*, *Blaas* en *Nieren*: voor de *Pest*, *vergift*; de *besten* en *steeken* der *Slangen*, en anderer *giftige Dieren*, ook der *dolle Honden*.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* en *Wortelen* gelegd op *Wonden* en *diergelijke verzeeringen*, *zayverd* en *beeld* de zelve.

Het zelve *Zap* met eenig nat ingegeven, is goed voor 't *Pleuris*.

CCCCVI HOOFDSTUK.

W A T E R- STARREKRUYD.

Namen.

Et deeze naam in het *Neederlandsch* bekend, word in het *Latijn* geheeten *TRIPOLIUM*, *AMELLUS MARINUS*, en *ASTER MARINUS*: in 't *Hoogduysch* *WASSER-STERNKRAUT*, en in 't *Italiaansch* *TRIPOLIO*.

Plaats.

Wast van naturen aan den *Oever* van op- en aflopende *Rivieren*, welke dikmaal met zout *Water* word bevochtigd. Doch zulker wijs-opgenomen zijnde, dat de geheele klomp aarde aan hare *Wortel* blijft, en dan verplant in een goede varfche grond, voorzien met *zand* en een weynig twee-jarige *Paerdemist*, zoo groeydze ook wel in 't *Hoven*.

Grond.

Bemind een opene, luchtige, vrije, bequaam ter *Zon* gelegene plaats; en veel *Water*. Blijft eenige jaren lang in 't *leven*. Verdraagt selt *Vorst*, en allerley andere ongelegheden der *Winter* geduldig. Geeft aardige langdurige *Bloemen*, en ook, bij drooge *Zomers*, volkomen rijp *Zaad*. 't Welk met een wassende Maan van *Maert* of *April* word gezayd in een *Pot*, gevuld met goede aarde en zout *Zeezand*, ruym een stroobreed diep gelegd. Dikmaal moet het van boven met *Water* zijn begoten; zoo zal het voor den dag komen; 't geen anders zelden gebeurd. Alleentlijk hier door kan deeze *Plant* worden *aangewonnen* en *vermeengvuldigd*.

Aanwin-
ning.

K R A C H T E N.

Galen. lib.

Simp. 8.

Disf. l. 4.

c. 135.

DE *Wortel* van *Water-Starrekruid*, in 't *Latijn* *Tripolium*, is verwarmende in den derden graad; scharp op de *Tong*, en heet van smaak.

Een half lood van deeze gedroogde *Wortelen* met *Wijn* ingenomen, gekookt, en onder andere spijzen gegeten, helpt de *Waterzucht*: doet veel *Water* lossen, en drijft alle *waterachtige* vochtigheeden door de *Stoelgang* uyt.

Het uytgeparfte *Zap* der *Bladeren* op de *Wonden*

gelegd, of ook de gekneufde *Bladeren* zelfs, doenze zeer *spoedig geneezen*.

CCCCVII HOOFDSTUK.

AMERICAANSCH T A R W E.

En aardig *Gruas*, dus in 't *Needer-* Namen.
landsch genoemd, word in 't *Latijn*
geheeten *TRITICUM AMERICANUM*:
in het *Hoogduysch* *INDIANISCHE*
WEYT: in het *Fransch* *BLED*, of
FOURMENT D'INDES: in het *Sta-*
laansch *GRANO INDIANO*.

Zij groeyd in deeze onte koude *Gewesten* op-Gestalte
waarts tot de hoogte van drie voeten; met veelvoudi- dezer
ge bij malkander gevoegde, en uyt de *Wortel* voort- Plaats.
komende *Bladeren*; ontrent een *Maatvoet* of anderhalf,
wat meer of minder, lang, gemeentlijk een kleyne
vinger breed; verciert met een aangename donkere
groenheyd. Waar uyt verscheydene *Stelen* voort-
spruyten, geelachtig-groen van verwe; met *Ayren*,
ruym een halve voet lang, als met veel *Leeden* op
malkander groeyende; aan beyde de zijden voorzien
met uytsteekende *Knoppien*, waar aan het *Zaad* vast-
houd, gelijk als *Schubachtige Vleugeltjens*, wonderlijk
en aardig boven malkander zittende.

Vergaat niet haalt, maar blijft eenige jaren in 't *lee-* *Zaad*.
ven. Is reeder van aart; en geeft, bij heete *Zomers*,
volkomen rijp *Zaad*.

Bemind een gemeene, zandige aardige, met slegt *Grond*.
een weynig twee-jarige *Paerdemist*, en het *Mol* der
verrotte *Boombladeren* doormengd: een opene, vrije,
warme, wel ter *Zon* gelegene plaats, voor alle koude
Oeste- en *Noordewinden* beschut; ook matige vocht-
tigheyd.

Kan gantschelijk geen *koude Herfstregenen* of eeni- Waarme-
ge selt *Vorst* verdragen. Moet derhalven, in een *Pot* ming in de
staande, in den aanvang van *October* binnens huys worden
gebragt, en gezet op een luchtige plaats, waar in
niet anders als bij vriezend *Weer* word gevuurd: ge-
durende de *Winter* met weynig *Water* voorzien
zijn, vermitsze door te veel vochtigheyd lichtelijk
verrot; en niet voor in 't begin van *April*, met een aan-
gename *Lucht* en zachte *Reegen*, weer buyten gesteld;
evenwel dan noch voor *koude nachten* veel vochtigheyd,
hayrige of *sibrale winden* wel gewagt en genoegzaam
gedekt worden.

Het *Zaad* word met een wassende Maan van *May* Aanwin-
in een *Pot*, niet diep gelegd, de aarde aanbevolen, ning.
en met weynige vochtigheyd voorzien. Hier door word
ze *aangekeekt* en *vermeengvuldigd*. Maar dan ook
noch *aangewonnen* door hare aangewassene altijd groen-
blijvende *jonge Scheutjens*: welke men op de genoem-
de tijd met een *Mes* voorzichtig van de *oude* affnijdt,
en in *Potten* verplant.

K R A C H T E N.

DEeze *Americaansche Tarwe*, in 't *Latijn* *Triticum Americanum*, is warm van aart in den
eersten graad.

Het *Brood*, 't welk hier van gemaakt word, is van en ge-
een aangename smaak. Geeft daarenboven goed voed- bryk
zel aan 't *Ligchaam*; en versterkt al de inwendige deel-
len van 't zelve.

Het *Meel* deezer *Tarwe* in *Edik* gekookt, en gelegd dezes
op *verhittede Ligchaamsdelen*, de *Ros*, 't *Sprenk-* *Tarwe*.
vuur, en andere *diergelijke vuurigheid*, trekt 'er de
brand van uyt, en verteerd ze.

CCCCLVIII HOOFDSTUK.

TORREKRUUD.

Namen. In het *Nederlandsch* dus, of veel meer *THOORNKRUYD* genoemd, vermits hare *Steele* *Thoorn*: of *Naaldwijze* groeyen; word in het *Latijn* geheeten *TURRITIS*, of *TURRITA*.

Vier bijzondere soorten. Hier van zijn mij in haren bekend geworden vier bijzondere soorten; namentlijk:

Grond. I. *TURRITIS MAJOR*, of groot *Torrekruid*. II. *MINOR LONGIFOLIA*, of klein lang-gebladerd *Torrekruid*. III. *MINOR PLATEAU*, of klein *Torrekruid*, van *PLATEAU* beschreeven. IV. *TURRITIS LUSITANICA*, of *Portugalsch Torrekruid*. Al te zamen zijn ze van de zelve *Bouw*ing en *Waarneeming*.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige aarde, met matige twee-jarige Paerdemist voorzien: een opene luchtige, warme, wel ter Zon gelegene plaats, en tamelijke vochtigheid.

Zaad. Konnen reedelijk wel de *Vorst*, en andere ongelegenheeden der *Winter* uytstaan. Bloeyen in de tweede *Zomer*; gevee volkomen rijp *Zaad*; en vergaan daar mee: wijlze niet, of zeer zelden, langer in 't leeven konnen blijven. Worden derhalven ook ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *April*, weer in een Pot zoo gezayd als geplant; en hier door kan men ze alleenlijk *aanwinnen* en *vermeengvuldigen*.

Aanwinning.

KRACHTEN.

Gebruik tot heelmiddelen. DE gekneufde *Bladeren* van *Torrekruid*, in het *Latijn* *Turritis*, gelegt op allerley *vulve* en *heete* *gezwellen*, *zweeren* en *zeeren*, helpen en genezen de zelve.

Het *Poeder* der gedroogde *Bladeren*, of het uytgepaste *Zap* daar van, gedaan op *varsche bloedige Wonden*, bewaard de zelve voor alle *verbitting*, en doed ze *toegroeyen*.

CCCCCLX HOOFDSTUK.

ZOTSKNODZE.

Namen. Het alleen in het *Nederlandsch* dus, maar ook van sommige *DODDEN*, *DOLLEN* en *DOLZEN* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *TYPHA PALUSTRIS* of *SCEPTRUM MORIONIS*: in het *Hoogduitsch* *WASSERKOLBEN*, *MOSEKOLBEN*, en *NARRENKOLBEN*: in het *Franssch* *ROUSEAU*, of *MASSÉ DE SONC*: in het *Italiaansch* *MASSA SORDA*, of *TYPHA*.

Twee veranderinge soorten. Hier van zijn mij in haren bekend twee veranderinge soorten; te weteen:

Grond, hoedanig. I. *TYPHA MAJOR*, of groote *Zotsknodze*. II. *TYPHA MINOR*, of kleine *Zotsknodze*. Beyde zijn ze van even de zelve *Bouw*ing en *Waarneeming*.

Door een haar natuurlijke eygenschap groeyen ze zeer geerne in moerassige plaatsen, staande wateren, en lopende ondiepe Riviertjens, of Slooten. Willen derhalven gantich niet wel in Hoven, of eenige andere drooge grond voortkomen. Doch zulks geschied noch in *Vijvers*, met een wassende Maan van *April* daar in gezet zijnde. Echter schieten ze hier op verre na zoo hoog niet op als in de voorgedachte met haren aart overeenkomende grond. Gevee ook veel kleinder *Fruchten*.

Bloeyende vrucht, zonder Zaad. Hard van aart zijn ze. Konnen zware koude en sterke *Vorst* verdragen: door welke wel hare *Bladeren* verdorren; doch in het *Voorjaar* loopen ze weer uyt. Gevee in den *Herfst* een bloeyende *Frucht* (wassende

de op lange *Steele*), die men *Knodzen* of *Dodden* noemd, gelijk alreeds hier boven gezegt is; doch brenge gantichelijk geen *Zaad* voort. Niet alleen in den *Herfst*, maar ook door de geheele *Winter* konnen ze op de gedachte hare *Steele* goed, en gelijk als onverdervelijk blijven staan.

Worden alleenlijk *aangewonnen* en *vermeengvuldigd* *Aanwinn.* door hare vermeerderende *Wortelen*, welke vele jaren lang goed blijven.

KRACHTEN.

Z *Orisknodze*, of *Typha*, gelijk ook de *Bloem* der *Aart* zelve, is verwarmende, verdroogende, en afvagende van aart. Het onderste deel der *Bladeren* is mals, en goed om te eeten; geeft echter weynig voedsel aan 't *Ligchaam*.

De zachte wolachtige heyren van de *Ayren*, of *Dodden*, in de *Ooren* gedaan, neemen het *Gehoor* wech. Met *Reuzel* vermengt, en op de gebrandheid gelegd, geneezen de zelve; want ze droogen en zuiveren van naturen; stillen daarenboven het *Bloed*; droog, of alleenlijk van buyten opgelegd zijnde.

Met *Rooswater* nat gemaakt, en op de *Takken* of *Diefte* 1. 20. *Speenen* van 't *Fondament* gelegd; ook, als het afvalt, 133. weer vernieuwd, geneeft de zelve: desgelijks de *wonden*; der zelve *vuurigheid* na zich trekkende.

De zelve wollege *Ayren* rijp geworden zijnde, konnen dienen om *Kussens* en *Bedden* mee te vullen; welke zeer goed zijn voor *hitzige Nieren*; *Durant* *hijf* *Plant* *fol* 457.

Ook worden de *Bladeren* gebruykt, om *Stoelen* daar mee te bekleden.

CCCCCLX HOOFDSTUK.

VACCARIA.

Ord zoo wel in 't *Nederlandsch* als in *Namen* het *Latijn* dus genoemd; doch in de laatste gemelde taal ook *LYCHNIS PERIFOLIATA*, en *LYCHNIS PERIFOLIATA RUBRA*. Mijns weeten is deeze *Plant* geenen anderen naam toegevoegd.

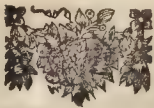
Zij bemind een goede, gemeene, zandige, en ma-Grond. tig met twee-jarige Paerdemist voorziene grond: een opene, warme, vrije, luchtige, wel ter Zon gelegene plaats, en tamelijke vochtigheid.

Blijft niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven; en *Zaad*. geeft in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*: 't welk ieder *Voorjaar*, met een wassende Maan van *Maart* of *April*, niet boven een stroobreedte diep, weer op nieuws de aarde moet aanbevolen zijn. Anders komt het ook *Aanwinning* zomtijds door 't neergevallene van zels genoeg op. Hier door kan ze overvloedig *vermeengvuldigd*, en gelijk als vernieuwd worden.

KRACHTEN.

V *Accaria* is warm en droog van aart, in den eersten graad.

De *Bladeren* in *Edik*, *Wijn*, of *Water* gekookt, of gedistilleert; dan daar mee gewasschen de voortlopende, *hitzige zeeren* en *zweeren*; de *Roodgrond*, *Roos*; *zwelling van de Navel*, en meer andere heete ongelegenheeden, verdrijven de zelve.

EERENPRYS.

Namen.

Us in het *Nederlandsch* genoemd, word in het *Latijn* geheeten *VERONICA*: in het *Italiaansch* even alzo: in het *Hoogduytsch* *EHRENPREISZ*, of ook *GRUNDHEIL*: in 't *Fransch* *VERONIQUE*.

Vijf bijzondere soorten.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden vijf bijzondere soorten: namentlijk:

I. *VERONICA VERA*, of oprechte *Eerenprijs*. II. *MAS REPENS*, of *Eerenprijs mannetje*, bij de aarde kruypende. III. *MINOR SERPIILLI FOLIA*, of *kleyne Eerenprijs met ronde Bladeren van wilde Thymus*, of *Quendel*. IV. *MAXIMA SPICATA*, of *aldergrooſte Eerenprijs*, met een *blauw-geayde Bloem*. V. *VERONICA SUPINA TEUCRIJ, PRATENSIS FACIE*, of *leggende Eerenprijs*, met een gedaante van *Teucrium*, groeyende op *Grasvelden*. Alle zijnze van eenen de zelve *Roowing* en *Waarneeming*.

Grond.

Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, matige en ook welgemelte grond: immers zoo zeer een warme, vrije, en genoegzaam ter Zon gelegene, als een schaduwachtige plaats: veel Reegen, en ook matige vochtigheyd. Blijven uyt eygener aart eenige jaren in 't leeven. Verdragen geduldig felle koude en alle andere ongelegenheeden der *Winter*. Geeven ook dikmaal bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*: het welk met een wassende *Maan* van *Maert* of *April*, niet boven een flroobreedte diep, hol en luchtig in de aarde moet gelegd zijn.

Zaad.

Niet alleen hier door worden ze *vermeeneigvuldigd*, maar ook door hare aangewassene jonge Looten, welke men, van zelfs *Wortelen* geschoten hebbende, op de gedagte tijd, en met de gemelde *Maan* van de *oude* afneemt en verplant.

Aanwining.

Het *VERONICA MINOR SERPIILLI FOLIA*, of *kleyne Eerenprijs met Bladeren van wilde Thymus*, doch gantschelijk niet in grootte, maar in gedaante alleen de zelve gelijk zijnde, blijft van naturen niet zoo lang in 't leeven. Geeft in de tweede *Zomer* volkomen rijp *Zaad*, en versterft dan gemeenlijk. Word door 't zelve *Zaad* genoegzaam *vermeeneigvuldigd*; met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* in de aarde gelegd zijnde. Of komt ook genoeg op door 't uytgevallene.

Kleyne Eerenprijs met Bladeren van Thym.

Het *VERONICA MAXIMA SPICATA*, of *aldergrooſte Eerenprijs*, met een *geayde Bloem*, krijgt uyt een teedere, bruyn-verwige, en bittere *Peerzelwortel* veel *Bladeren*, plat op de aarde neerleggende, twee en twee altijd regt teegens malkander over gesteld; rustende op een *Steelje*, ontrent een vingerlid lang zijnde. Zijn boven donker, of zwart-groen van verwe, ook wat blinkende; doch onder bleeker: een kleyne vinger, wat meer of minder, lang, en een lid van een vinger breed; doch voor wat smaller als achter; en aldaar in een stomp punt eyndigende: aan de randen teeder en aardig, doch rondachtig, en niet diep *ingezaaagd*; zacht van aart, voorzien met een weynig *ruyghed*. In 'de *Maand* geknauid wordende, vallen ze te zamentrekende, ook onleeflijk van smaak. Hebben in 't midden een regt-doorgaande *Ader*; waar uyt verschedene andere voortvloeyen, ter zijden opwaarts gekeerd.

Aldergrooſte Eerenprijs, met een geayde Bloem

Uyt der zelve middenſte of voorſte punten komen voort rond, bleekgroene, zeer taye, en ruyschtige *Steeljen*, voorzien met schoone, meer dan een hand lang, en voor spits toegeaande *Ayren*; bestaande uyt ontelbare donker-blauwe *Bloemen*, houdende vier lanwerpige *Bladeren*, waar van het onderſte het smalste, ook afhangende; het bovenſte op-

Gedaante der Bladeren.

staande het breedſte, en de overige twee ter zijden de middelmatigſte zijn. Hebben inwendig drie lang-uytſteekende blauwe *Draadjens*; van welke de twee kortſte ter zijden voor begaaf zijn met een langwerpige, dikachtig, en uyt den blauwen purpur-verwig *Knopje*; maar het middenſte heeft 'er geen. Alsze eenige dagen *Zaadhayze*, zeer bezienswaardig hebben opengeſtaan, vallen ze cyn- delijk op de aarde neer; nalatende een kleyen rondsch- tig *Zaadye*, gesteld in 't midden van vier kleyne, groe- ne, en een weynig ruysachtige *Bladeren*; ook voor- zien met een kleyen, half-rond en bruyn-rood-verwig *Zaadye*.

Steeljen.

De *VICIA MAJOR ET MINOR VULGARIS FLORE* Groote, en *CERULEO PURPURASCENTE*, of groote en kleyne ge- meene *Vitzan*, met een rys den blauwen purpurachtige *Vitzan*. *Bloem*.

Gedaante der Bloemen.

staande het breedſte, en de overige twee ter zijden de middelmatigſte zijn. Hebben inwendig drie lang-uytſteekende blauwe *Draadjens*; van welke de twee kortſte ter zijden voor begaaf zijn met een langwerpige, dikachtig, en uyt den blauwen purpur-verwig *Knopje*; maar het middenſte heeft 'er geen. Alsze eenige dagen *Zaadhayze*, zeer bezienswaardig hebben opengeſtaan, vallen ze cyn- delijk op de aarde neer; nalatende een kleyen rondsch- tig *Zaadye*, gesteld in 't midden van vier kleyne, groe- ne, en een weynig ruysachtige *Bladeren*; ook voor- zien met een kleyen, half-rond en bruyn-rood-verwig *Zaadye*.

K R A C H T E N .

Eerenprijs, in 't *Latijn* *Veronica*, is verwarmende *Dod. l. a. c. 21.*

In *Wijn* gezoeden, en daar van een Roemer ge- *Camerar. l. 3. c. 25.* dronken, of anders twee *Drachmen* van het *Poeder* *l. 3. c. 25.* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, ver- *Trag. l. 1. c. 68.* drijft het *Coliyk*: geneeft de *Wonden*; de *Geſcheurde* *heyd*, of *Brenken*; en de *Melaatheyd*. Is goed voor een befmettelijke ziekte; de *Koortzen*; de *overvri- chbare Vrouwen*; de *Hoof*; de *uytterende menſchen*; ook voor de *opſweping* van *etterige* en *bloedige* *Fluymen*. Doed daarenboven wel water laffen: opend de *verſtop- heyd* der *Lever*, *Milt*, en *Longe*: *teynigd* de *Nieren*: en drijft het *Graveel* uyt.

De groene *Bladeren* geſtoven, of het *Poeder* der ge- *Fuchs. lijs. c. 59.* droogde gelegd op *wonden*, *wyle* zeeren en *zuieren*, *l. 3. c. 25.* inzonderheyd zulke, welke aan den *Hals* komen, ver- *l. 3. c. 25.* weekt de zelve, en geneeft ze. Twee *Drachmen* van het gedachte *Poeder* ingenomen met twee *Drachmen* *Theriac*, is goed voor *peſtilentiale Koortzen*.

W I T Z E N .

Y veel genoeg bekend, en in 't *Nee- Namen:* *derlandsch* niet alleen dus, maar ook gemeenlijk *WITZEN*; dan noch wel *WIKKEN* genoemd: in het *Latijn* geheeten *VICIA*: in het *Hoogduytsch* *WICKEN*: in het *Fransch* *VESCA*: in het *Italiaansch* *VECCIA*, *VECCIA*, en *VEZZA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden zes- *Zeeven veranderlyke soorten.*

I. *VICIA MAJOR VULGARIS*, of groote gemeene *Witzen*. II. *MINOR VULGARIS*, of kleyne gemeene *Witzen*. III. *MINIMA*, of alderkleyne *Witzen*. IV. *AFRICANA*, of *Witzen uyt Africa*. V. *HISPANICA*, of *Spaanſche Wizen*. VI. *LUSITANICA RADICE GRUMOSA*, of *Portugalsche Wizen*, met kleyne *Knobbelt- jen* aan hare *Wortelen*. VII. *VICIA HIRSUTA*, of *Wizen met een ruyze Frucht*, of *Peul*. Niet alle zijn ze van eenen de zelve *Roowing* en *Waarneeming*.

Echter beminnen ze al te zamen een goede, geme- *ne*, zoo wel zandige als andere, zoo gemelte als onge- *melte*, doch van naturen een droogachtige grond: immers zoo zeer een opene, vrije, luchtige, als een *schaduwachtige* plaats, en matige vochtigheyd. Blij- *ven* niet meer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven in *Zaad*. *den Herſt* volkomen rijp *Zaad*, en vergaan daar meê. *Moeten* derhalven ieder *Voortjaar*, met een wassende *Maan* van *Maert* of *April* (na gelegentheyd van de *bequaamheyd* of onbequaamheyd des tijds) weer op *nieuws* worden *gerayd*; 't *Zaad* niet diep in de aarde gelegd. Alleenlijk hier door konnen ze *aangewonnen* en *Aanwining.* *vermeeneigvuldigd* worden.

De *VICIA MAJOR ET MINOR VULGARIS FLORE* Groote, en *CERULEO PURPURASCENTE*, of groote en kleyne ge- *meene Vitzan*, met een rys den blauwen purpurachtige *Vitzen*. *Bloem*.

Bloms, vergaan niet zoo haast, maar blijven eenige jaren lang in 't leeven. Verdragen felle *keude*, en alleley andere ongelegentheden des tijds. Verliezen in de *Winter* hare *Bladeren*; maar schieten vroeg in 't *Voortjaar* weer uyt. Geeven aardige *Bloemen*, en volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de hier boven genoemde tijd, en niet de gemelde *Maan* de aarde word aanbevolen. Hier door kan menze genoegzaam vermenigvuldigen.

Zaad.

Aanwin-
ning.

KRACHTEN.

Aart. **D**E *Witzen*, *Vitzen* of *Wikken*, in het Latijn *Vicia*, zijn verwarmende in den eersten, verdrogende in den tweeden graad; ook zuiverende, afvagende, en een weynig te zamentreckende van aart. Gekoort, en zoo gegeten, zijnze onaangenaam voor de *Maag*; zwaar te verteeren. Veroorzaken een melancholisch *Bloed*: geeven weynig voedsel aan 't *Ligchaam*, en verstoppen de *Buik*.

Het *Meel* der zelve *Witzen* met eenig nat ingenomen, doet veel *water* *laffen*; en is goed voor de *wytteerende* *Menschen*: doch te veel gebruykt, is zeer schadelijk aan de *Darmen* en de *Blaas*. Het zelve *Meel* met *Wijn* vermengd, en gelegd op de *beeten* van *razende* *Menschen*, *dolle* *Honden*, en andere *schadelijke* *Dieren*, helpt de zelve. Met *Honig* gemengd, neemt wech de *Sproetelen* en andere *plekken* der *Huyd*, daarop gestreken.

Deze *Vitzen*, of *Wikken*, de *Paerden* onder de *Haver* te eten gegeven, maken de zelve *ver* en *welgefeld*.

Treg. l. 2.
c. 16.
Duranter
hijst. Plant.
fol. 467.
Matth. l. 2.
c. 148.

CCCCLXIII HOOFDSTUK.

DRIE-VERWIGE.

VIOLETTE.

Verschey-
de namen.

En aangenaam en bezienswaardig *Ge-
was*, voerd deze naam in het *Needer-
landsch*. Word desgelijks, wee-
gens de clerlijke verscheydentheyd
harer aangename verwen in het *Latijn*
geheeten *VIOLA TRICOLOR*, of *VIOLA TRINITATIS*: in het *Hoogduysch* *DREYFALTIG-
KEIT BLUMEN*, of ook *KRIECHENDE VIOLE*: in 't
Fransch *PENSEES*, of *MENUES PENSEES*: in het *Ita-
liaansch* *FIOR DI GIOVE*, *MINUTI PENSIERI*, en
JACCEA.

Zeeven
verander-
lijke soor-
ten.

Hier van zijn mij in haren aart eenige veranderlijke
soorten bekend geworden; te weeten:

I. *VIOLA TRICOLOR MAGNA*, of *grootte drie-ver-
wige Violette*. II. *TRICOLOR FLORE PARVO*, of
kleijne drie-verwige Violette. III. *FLORE ALBO*, of
met een witte Bloem. IV. *FLORE PURPUREO*, of *met
een geheel purpure Bloem*. V. *FLORE LUTEO AMPLO
ODORATO*, of *met een grootte geelte welriekende Bloem*.
VI. *FLORE LUTEO AMPLO ODORATO VARIEGATO*,
of *met een grootte geel-bonte welriekende Bloem*. VII.
VIOLA ASSURGENS FLORE CŒRULEO, of *opstaande
Violette met een blauwe verwe*. Niet alle zijnze van de
zelve *Bouwving* en *Waarneeming*.

Grond.

Echter beminnenze al te zamen een goede, zandige,
drooge, ongemestte; dan ook een vochtige en wel-
gemestte aarde; zoo wel een opene, vrije, luchtige,
als een schaduwachtige plaats, veel *Reegen*, en ook *matige
vochtigheyd*.

Zaad.

Blijven gemeenlijk niet langer dan eene *Zomer* in 't
leeven, vermitsze, alsze teegens de *Winter* *Zaad* ge-
geeven hebben, daar mede versterven. Worden derhal-
ven ieder *Voortjaar*, met een wassende *Maan* van *Maart*,
of in *September*, weer op nieuws gezaayd. Komen ook,

daarze eens geslaan hebben, door het uytgevallene *Aanwin-
Zaad* overvloedig genoeg van zelfs te voorschijn; ning.
niet alleen in de *Voortijd*, maar ook in de *Zomer*, ja
teegens den *Herfst*: welke dan, de *keude* der *Winter*
uytstaande, overblijven, en door de gantsche *Zomer-
tijd* met schoone, verlustigende *Bloemen* verciert zijn.
Hier door kunnenze genoegzaam aangewonnen en ver-
menigvuldigd worden.

De *VIOLA TRICOLOR FLORE LUTEO AMPLO ODO-
RATO*, of *grootte drie-verwige geelte welriekende Vio-
lette*, en *FLORE LUTEO AMPLO ODORATO VARIE-
GATO*, of *grootte geel-bonte welriekende Violette*, ver-
gaan niet in 't eerste jaar, gelijk de andere, voortgeko-
men zijnde van *Zaad*, met een wassende *Maan* van *Ap-
ril* niet diep gezaayd geworden; maar blijven twee, ook
wel drie jaren in 't leeven.

De *VIOLA ASSURGENS*, of *regt-opstaande Violette* *Regt-op-
met een blauwe Bloem*, blijft lange jaren in 't leeven.
Verdraagt felle *keude*, en alle andere ongelegentheden
der *Winter*, zonder schade. *Bloeyd* ieder *Zomer*, en
geeft volkomen rijp *Zaad*; 't welk op de genoemde
tijd, en met de gemelde *Maan* in een *Pot*, niet bo-
ven een *stroobreedte* diep gelegd, de aarde word aan-
bevolen.

We're-
kend drie-
verwige
Violetten.

Regt-op-
staand.
Violette
met een
blauwe
bloem.

KRACHTEN.

Drie-verwige *Violette*, of *Viola Tricolor*, is *Dob. l. 6.
matig* vocht van aart; ook verzachtende, afva-
gende, scharp van smaak, en fijn van deelen.

In *Wijn* gezoden, en daar van gedronken, of het *Lobd. l. 1.
Pouder* der gedroogde *Bladeren* met *Wijn* ingenomen, *fol. 727.
is goed* teegens de *Kramp*, en *trekking* der *Leeden*; voor
de *krimping* der *Darmen*, en de *vallende ziekte* der *Lem. l. 2.
jonge Kinderen*. Neemt wech de *versopping* van de *Borst* c. 126.
en *Longe*; allerley *slijmerige vochtigheeden*, en de *in-
wendige verhuizing*. Geneest daarenboven de *Schurft-
hejd*, *Wonden*, *Gefcheurdehejd*, *jeukgrighejd* der *Huyd*,
zeeren, *zweeren*; en ook de *Spaansche Pokken*, als
men'er 's avonds en 's morgens, tien dagen achter
een, t'elkens drie oncen van inneemt, en daar op
zweet.

CCCCLXIV HOOFDSTUK.

MAERTSCHE VIOLE.

Onders ook in 't *Neederlandsch* *MAERT-
sche VIOLETTE* genoemd, ieder ge-
noeg bekend. Word in het *Latijn*
geheeten *VIOLA MARTIA*, *VIOLA
NIGRA*, *VIOLA PURPUREA*, en *VIOLA
LARIA*: in het *Hoogduysch* *MERTZ-
VIOLEN*, of *BLAW-VIOLEN*: in het *Fransch* *VIOLETTES
DE MARS*: in 't *Italiaansch* *VIOLA DI MARZE*,
VIOLA PAVONAZZA, *VIOLA MAMMOLA*, en *VIOLA
PORPORA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend vijf onder-
scheydene soorten; namentlijk:

I. *VIOLA MARTIA FLORE SIMPLICI CŒRULEO*,
of *blauwe enkele Maertsche Viole*. II. *FLORE CŒ-
RULEO PLENO*, of *met een dubbele blauwe Bloem*.
III. *FLORE SIMPLICI ALBO*, of *met een enkele witte
Bloem*. IV. *FLORE PLENO CINERO*, of *met een
dubbele grauwe Bloem*. V. *VIOLA INODORA SYL-
VESTRIS*, of *wilde Maertsche Viole zonder reuk*. Al te
zamen zijnze van geeven de zelve *Bouwving* en *Waar-
neeming*.

Vijf on-
derschey-
dene soor-
ten.

Zij beminnen een gemeene zandige, liever gemest-
te als ongemestte aarde: immers zoo zeer een vrije wel
ter *Zon* geleegene, als een schaduwachtige plaats; en
veel *Water*. Blijven eenige jaren lang in 't leeven.
Bloeyen niet alleenlijk, maar geeven ook ieder jaar vol-
komen

Grond.

Zaad. komen rijp *Zaad*; 't welk niet t'effens, maar met'er tijd, 't een vroeger 't ander later, zijne rijpheyd be-
komt; beginnende ten halven van de Maand *Junius*,
en ontrent den aanvang van *October* eyndigende. Men
vindt het niet alleen onder zijne *Bladeren*, maar ook
half, ja zelfs zommige *Knoppen* bijna geheel onder de
aarde en steelen verborgen leggen. Niet voor dat het
tot zijne vollkomene rijpheyd is geraakt, mag men 't
afplukken; te weten, als de *Knoppen*, waar in het be-
sloten is, zich blauw-verwig, en 't daar binnen zijnde
Zaad zelfs, 't welk te vooren wit word gezien, zich
na 't geel trekkende vertoond. Zoo men dan langer
wagt, barst de *Knop* schielijk van malkander, en 't *Zaad*
valt ter aarden neer. Indien men 't kan afplukken met
een volle *Maan*, zoo blijft het langer goed als anders;
en heeft dan zijne hoogste volmaaktheyd. Echter blijft
het, om gebruykt te kunnen worden, niet langer als
een jaar of anderhalf bequaam.

**en te be-
waren.** Het zelve nieuwdijks gewonnen zijnde, moet men
't drie of vier weken lang binnens huys leggen op een
houtte Bord, of Tafel, luchtig en hol, om te drogen.
Daar na zuiverd men het van de *Huyzens*, en be-
waardt het op een drooge plaats, op dat het geen schim-
melige reuk mogt krijgen.

**Aanwin-
ning.** Zij verdragen sterke *Forst*, en alle andere ongele-
gentheeden des tijds, buyten staande. Blijven gedu-
rig groen; en worden *aangevonnen*, niet alleen door 't
gedachte haar *Zaad*; 't welk met een wassende *Maan* van
Maart, niet diep gelegd, de aarde word aanbevolen;
maar ook overvloedig door 't neergevallene, 't welk
van zelfs opstaat, zonder dat men de moeyte van *zayen*
behoefd te doen: en dan noch door de aangewassene
jonge Looten; welke men, van zelfs *Wortelen* gekree-
gen hebbende; op de gemelde tijd van de *oude af-*
neemt en verplant.

**Dubbele
blauwe en
grauwe
Maerische
Violen.** De *VIOLA MARTIA FLORE PLENO CÆRULEO*, ET
CINEREO PLENO, of *dubbele blauwe*, en *grauwe*
Maerische Violen, krijgen noyt enig *Zaad*. Worden
echter genoezaam *aangevucht* en *vermenigvuldigd*
door hare jonge aangegroeyde *Schietjens*; welke van
zelfs *Wortelen* schieten; en die men met een wassende
Maan van *Maart*, of ook van *Augustus*, of *Septem-*
ber, om 't tweede jaar opneemt, en verplant. Anders
zoudenze enkel van *Bloms* worden, of geheel ver-
gaan.

KRACHTEN.

Aart. **D**E *Bladeren* en *Bloemen* dezer *Maerische Vi-*
ole, in het *Latijn Viola Martia*, zijn verkoelen-
de in den eersten, en vochtmakende van aart in
den tweeden graad.

**Diof. l. 4.
c. 122.** De *Bladeren* alleen gekookt, en van dit *Nat* gedron-
ken; of de zelve bij andere *Moeskruyden* gedaan, en
gegeeten, veracht en verkoeld beyde de *Maag* en 't
Ligchaam: maakt ook een *lichte Stoelgang*.

**Trap. l. 1.
c. 190.
Terach. 5.
Meth.
Med.** Even 't zelve vermogen ook de *Violen* of *varfche*
Bloemen zelfs. Neemen daarenboven wech de *brand*
der *Kortzen*: de onnatuurlijke hitte der *Leever*, *Lon-*
ge, *Nieren*, *Blaas*, en anderet *invindige deelen*. Ver-
zachten de *ranwigheyd* van de *Forst* en *Keel*. Zijn
goed gebruykt in 't *Pleuris*, of *Zydwete*. Bedwin-
gen de bijtende scharpheyd der *Galachtige vochten*, en
verstaan de *Dorst*.

**Rennalijf.
Plant.
Spec. fol.
146.
Matth. l. 4.
c. 117.** Een of twee *Drachmen* van 't *Poeder* der gedroogde
Bloemen met *Wijn* ingenomen, opend de *verstoptheyd*
van de *Leever*: is goed tegens de *Geelzacht*: doed
de hitte der *invindige Gezwellen* scheyden: geneest de
Squinantie of 't *Keel-gezwel*, en andere gebreken der
Keel. Purgert ook zachtelijk het *Ligchaam*.

**Ruill. l. 3.
c. 127.** De *purpure Bladeren* der *Bloemen* voor haar zelve
alleen gedroogd, gepulveriseert, en met het gedistil-
leerde *Water* van *Poonie Bloemen* ingenomen, is zeer
goed tegens de *wallende Ziekte* der *kinderen*.

De *Syrop*, gemaakt van *Violen*, verkoeld de *brand* *Mefus. l. 1.
der Kortzen*; verquikt het *Hert*; verzacht de pijn der
Zijden: scheyd de *invindige zwoeringen*, en maakt
een *week Ligchaam*, als men drie of vier oncen daar
van inneemt.

Een *Conserve* van deeze *Bloemen* gemaakt, en daar
van gebruykt, heeft een diergelyke uytwerking.

De *Oly* van *Violen* verzacht en verkoeld ook zeer, *Durantes
hijf. Plant.
fol. 475.*
In de slapen des Hoofds gestreken, verwekt *slap*.
De zelve vermengt met de Dooyer van een *Ey*, en gestree-
ken op den *Aarsdarm*, of de *Speenen* aan 't *Fondament*,
verzacht de smerten der zelve.

Het *Zaad* van *Violen* met een houtte *Stamper* in een *Plin. l. 21.
steene Mortier* gefloten; met het *Water*, daar *Peterzelie*
in gekookt is geweest, in of door een *Zeeft* uytgedrukt,
en zoo gedronken, is een zeer goed hulpmiddel voor
het *Graveel*; ook tegens de *Steen* der *Nieren* en der
Blaas: dergelyk tegens de *steeken* der *Scorpienen*. Ver-
wekt *Stoelgang*, en doed wel *Water lossen*.

Gedroogde *Violenen* zijn zeer dienstig, om gemengt *Dod. l. 6.
c. 12.*
te worden bij de *Dranken* en andere middelen, welke
men gebruykt om 't *Hert* te versterken, en 't zelve ver-
quikking toe te brengen.

De *Bladeren* worden ook met goed nut gelept op *idem ibid.*
een *verbitte Maag*, en quade ontloekene *Oogen*; de-
gelyk op een uytgezonne *Aarsdarm*; doch in het
eerst; niet om weer in te dniven, of te doen optrek-
ken, maar om te verzachten, en te verkoelen, indien ze
zeer verhit is: 't welk dikmaal voor al noodwendig
moet geschieden, eer men ze weer kan doen inkeren.

Bij gebrek van de *Bloemen*, mag men zeer wel 't
Kruyd van *Violen* gebruyken; bijzonderlijk in *beete*
Kortzen, en *verbiting* van de zelve.

CCCLXV HOOFDSTUK.

GULDENROEDE.

DUs in het *Nederlandsch* genoemd, Namcn.
weegens de zeer schoone couleür der
Bloemen, en, mijns weetens, in deeze
Taal met geen anderen naam bekend:
word in 't *Latijn* geheeten *VIRGA AU-*
REA: in het *Hoogduytsch* *WUND*: of
ook *FEDDERKRAUT*: in het *Franfch* *VERGE D'OR*:
in 't *Italiaansch* als in 't *Latijn*.

Hier van zijn mij in haren aart vier bijzondere voor- Vier bij-
ten bekend geworden; namentlijk: zondere
soorten.

I. *VIRGA AUREA OFFICINARUM LATIFOLIA* MA-
JOR, of groote breed-bladerige *Guldenroede*, in de win-
kelen der *Apotheekeren* gebruykelyk. II. *OFFICINA-*
RUM LATIFOLIA MINOR, of kleine breed-bladerige
Guldenroede, ook gebruykelyk in der *Apotheekeren* win-
kelt. III. *LATIFOLIA PEREGRINA*, of vreemde breed-
bladerige *Guldenroede*. IV. *VIRGA AUREA ANGUSTI-*
FOLIA PEREGRINA, of vreemde *Guldenroede* met smalle
Bladeren. Alle zijnze van even de zelve *Bowwing* en
Waarneeming.

Zij beminnen een gemeene, zandige, welgemeste *Grond*.
grond; een vrije, warme, luchtige, bequaam ter *Zon*
geleegene plaats; en veel *Water*. Blijven lange jaren
in 't leven. *Bloeyen* ieder *Zomer* zeer schoon; en
geeven dikmaal bij goede jaren volkomen rijp *Zaad*.
Verdragen felle *koude*, en alle andere ongelegentheeden
der *Winter*, zonder schade. Worden *aangevonne*. Aanwin-
nen en *vermenigvuldigd*, niet alleen door 't gedachte ning.
haar *Zaad*, 't welk met een wassende *Maan* van *April*,
immers zoo geerne in een *Pot*, als op een andere
plaats, wil in de aarde zijn gelegd, niet boven een
stroobreedte diep; als door hare aangegroeyde *jonge*
Wortelen, welke men op de zelve tijd van de *oude af-*
neemt en verplant.

KRACH.

KRACHTEN.

Guldenroede, in 't Latijn *Virga aurea*, is verwarmende en verdrogende in den tweeden graad; ook zuiverende, en een weynig te zamentrekkende van aart.

In Wijn gezoden, of gedistilleert, en daar van een Roemer gedronken, geneest alle *uyt- en invendige Wonden, Verzeeringen, Fijstelen, of lopende Gaten, heete Zweren, Gescheuretheyd; de Bnykloop, en de zwelling van het Tandvleesch*, daar mee gewasschen zijnde. Opend daarenboven de *verstoptheyd van de Nieren*; breekt de *Nieren-steen*; drijft uyt het *Graveel*, het *water van de Blaas*; en de *slijmerige vochtigheyd der zelve*.

Een *Drachma* of twee van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* met roode Wijn ingenomen, doet ophouden allerley *Zinkingen*, en de *Bloedgang, of Roodeloop*.

Het *uytgeparfte Zap* der *Bladeren* geneest de *bitzige gezwellen van de Mond*, daar op gestreken; of anders met Wijn gemengt, en daar mee gewasschen, of gegorgeld.

Guldenroede word gerekend onder de *Kruyden*, welke men pleeg te doen onder de *Wond-dranken*, en word zoo krachtig gehouden om allerley slag van *Wonden* te geneezen, als het *Heydensch Wonderkryd* zels. Mag derhalven gebruykt worden tot alle dingen, waar toe 't gedachte *Wonderkryd* goed is.

CCCCXLVI HOOFDSTUK.

VLIEGENET.

Namen. *P* het *Neederlandsch* dus van veel ge-noemd, word in het *Latijn* geheeten *VISCARIA*, of *LYCHNIS SYLVESTRIS VISCOSA*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend geworden twee veranderlijke soorten; als:

I. *VISCARIA FLORE RUBRO*, of *Vliegernet met roode Bloemen*. II. *VISCARIA FLORE CARNEO*, of *Vliegernet met een lissuwerige Bloem*. Beyde zijnze van de zelve *Bouwing en Waarneeming*.

Grond. Zij beminnen een goede, gemeene, zandige, zoo wel ongemeste als gemeste grond: een vrije, genoegzaam ter Zon gelegene plaats: veel Water, en ook matige vochtigheyd. Blijven niet langer dan eene *Zomer* in 't leeven. Geeven in den *Herfst* volkomen rijp *Zaad*; en versterven dan van zels, of door een kleyn *Rijp*.

Aanwinning. Worden derhalven ieder *Voorjaar*, met een wassende *Maan van Maert*, op nieuws, niet diep gelegt, weer gezaayd: of komen ook, daarze eens geplant zijn, door 't *uytgevallene Zaad* van zels genoeg te voorschijn. Hier door kunnen ze overvloedig *vermeerderd*, en als *eewigdurend* gemaakt worden.

KRACHTEN.

Vliegernet, of *Viscaria*, met *Wortelen* en *Bloemen* in Wijn gekookt, en daar van een goede Roemer vol gedronken, is goed teegens allerley *besmettelijke ziekten*; doet genoegzaam *wateren*; drijft uyt de *Nierensteen*; en neemt wech de *pijn des Hoofds*, daar mee gewasschen zijnde.

Een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met Wijn ingenomen, strijd teegens de *Pest*, en allerley *Vergift*; ook teegens de *beeten der dolle Honden*, de *steeken der Scorpionen*, en anderer schadelijke *Dieren*.

De *Bladeren* gestoten, en op *wonden* gelegt, geneezen de zelve. Trekken ook te gelijk uyt de *Doornen*, *schilffieren* van *Beenderen*, en andere daar in zijnde dingen.

Twee *Drachmen* van het *Zaad* gestoten, en met Wijn ingenomen, ontlast het *Ligchaam* van alle *heete galachtige onreynigheyd*.

CCCCXLVII HOOFDSTUK.

GEYTENBAARD.

En welbekend en bezienswaardig *Ge-Verfchey-*
was, word in het *Neederlandsch* niet *de namen.*
alleen dus, maar ook van veel *RE-*
NETTE genoemd: in 't *Latijn* ge-
heeten *ULMARIA*, om dat hare *Bl-*
aderen die van den *Olm* of *Ipenboom* een
weynig gelijk schijnen; dan ook noch *REGINA PR-*
ATTI, en *BARBI CAPRA*: in het *Hoogduytsch* *WALD-*
GRISZBART: in 't *Fransch* *BARBE DE CHEVRE*: in 't
Italianisch *BARBA DI CAPRA*. Word ook wel in 't
Latijn gezegt *ARUNCUS*.

Hier van zijn mij in haren aart bekend twee bijzondere soorten; te weten:

I. *ULMARIA*, *sive* *REGINA PRATTI FLORE COL-*
LECTO, of *Geytenbaard met een digte te zaam-gesloene*
Bloem. II. *ULMARIA PEREGRINA FLORE SPARSO*,
of *vreemde Geytenbaard, met een holle, of van mal-*
kender gescheydene Bloem; die ook van de geleerde Heer
JACOBUS THEODORUS TABERNEMONTANUS word
geheeten *DRYMOPOGON*. Alle zijnze van de zelve
Bouwing en Waarneeming.

Zij beminnen van naturen een goede gemeene, Grond.
vochtige, zandige, welgemeste, of ook een vette,
kleyige grond. Hebben immers zoo gerne een lucht-
tige, wel ter Zon gelegene, als een schaduwachtige
plaats; en willen veel Water. Blijven lange jaren in 't
leeven. Konnen sterke *Vorst*, en allerley andere onge-
legheden der *Winter* uytstaan zonder schade. Ge-
even ook bij goede *Zomers* volkomen rijp *Zaad*.

Doch het *ULMARIA PEREGRINA FLORE SPARSO*, *Vreemde*
of *vreemde Geytenbaard met een holle Bloem*, geeft in
deze koude Gewesten zeer zelden enig goed *Zaad*.
Het zelve word met een wassende *Maan* van *September*
in een *Pot* (om dat het lang in de aarde blijft, eer het
opkomt), of in de *Maand* van *Maert* in de aarde,
een halve vingerbreedte diep, op een schaduwachtige
plaats gezaayd. Hier door konnen deze soorten be-
quaamelijk *vermeerderd*, en dan ook noch *aange-*
wonnen worden door hare aangegroeyde jonge *Wortelen*;
welke men met de genoemde *Maan* in *April* van de
oude afsteekt, en verplant.

KRACHTEN.

Geytenbaard, of *Ulmaria*, is droog en koud in *Busken*.
den eersten graad; ook een weynig te zamen-
trekkende van aart.

De *Wortelen*, of *Bladeren* en *Bloemen*, in roode *Dod. l. 3.*
Wijn gezoden, en daar van gedronken; of het *Poeder* *Trag. l. 1.*
der gedroogde *Bladeren* en *Wortelen* met de zelve Wijn
ingenomen, stopt de *Bnyk-* en allerley *Roodeloop*. *Ge-*
neest ook de *Fijstelen*, en *lopende Gaten*. *Lonic. l. 2.*
6-77.

De *Bladeren* en *Wortelen* in Water gekookt, en het
zelve de *Paerden* te drinken gegeeven, is goed teegens
der zelve *Wormen*, en *Bnykpijn*.

DUYZENDBLAD

met Bladeren van

DUYZENDBLAD.

Namen.

P het *Neederlandsch* dus, en, mijns weetens, met geen anderen naam genoemd, word in het *Latijn* geheeten *ACHILLEA STRATIOTES*, of *MILLEFOLIUM NOBILE FOLII MILLIFOLII*, vermits men van deeze *Plant* niet anders kan oordeelen, dan datze is een rechte meede-soort van *Duyzendblād*, *Gerwe* of *Millefolium*, weegens de groote gelijk-vormigheyd.

Grond.

Zij bemind een goede, gemeene, zandige, liever gemelte als ongemelte grond: een opene, vrije, luchtige, wel ter *Zon* geleegene plaats, voor alle koude *Ooste- en Noordewinden* beschut. Verdraagt veel, en ook weynig vochtigheyd: groote, en ook matige hitte in de *Zomerijde*. Bloeyd gemeenelyk in deeze onze Gewesten ieder jaar, maar geeft zelden eenig volkomen rijp *Zaad*. Is tamelyk hard van *Natuur*; zoo datze, buyten staande, al vrij wel de koude dezer Landen, alsze niet te sterk is, kan uytstaen. Doch als de zelve te fel en te langdurig valt, gaarze dikmaal daar door verlooren. Is derhalven niet ongeraadzaam,

Zaad, doch zeer zelden.

dat men t'elkens, teegens de *Winter*, een weynig van deeze soort in een *Pot*, bij de een of de andere *Plant*, welke ruymte genoeg heeft, insteeke, en alzo met de zelve, gedurende de koude, binnens huys beware, om'er altyd iets van in voorraad te hebben, indien de buyten blyvende onverwacht eenig verderf mogt bejeegenen. Aanwining.

Ik heb alreeds gezegt, datze geen volkomen rijp *Zaad* geeft, ten zij met zeer goede jaren. Echter kan ze bequamelijk aangewonnen en vermenigvuldigd worden door hare de aarde doorlopende jonge *Schuitjens*: welke, van zels genoegzaam *Wortelen* gekreegen hebbende, zoo wel in *Augustus*, als in *Maert* of *April*, met een wassende *Maan* van de oude worden afgegoemen, en verplant.

K R A C H T E N .

Duyzendblād met Bladeren van Duyzendblād, of Aart *Achillea Stratiotes*, is verdrogonde, verwarmende, heelende, versterkende, en te zamentrekde van aart.

Een *Drachma* van het *Poeder* der gedroogde *Blade-Pros-ten* met roode *Wijn* ingenomen, of het uyt de *Blade-ten* gepaste *Zap* met de zelve *Wijn* gebruykt, sloopt de *Bloedgang*, de onnatuurlijke *Vloeden der Vrouwen*; en doet het *Bloedschot* ophouden. *Exot. c. 38.*

Het zelve *Poeder*, of ook 't zelve *Zap*, op varssche *Wonden*, oude *Gezwollen*, en loopende *Gaten* gelege, geneest de zelve.

Eynde deezes geheelens Werks.

BLAD.

B L A D - W Y Z E R

Van de

N A M E N

D E R

BOOMEN, PLANTEN, KRUYDEN,
BLOEMEN,

In de Nederlandsche, Latijnsche, Hoogduytsche, Fransche
en Italiaansche Spraaken.

A A N D E N L E E Z E R.

Deeze Blad-wijzer sield op de Orde van 't A. B. C. voor oogen de Namen der Gewassen in de gedachte vijffderley Talen. Vermits nu veele Boomen, Planten, Kruiden en Bloemen meer dan eenenley naam in elke Taal voeren; sommige menschen met deezzen, andere met dien naam, of alleen of meest, bekend zijn, zoo hebben wy al de benoemingen op deeze Lijst gebragt, op dat ieder gereedelijk mogt kennen vinden 't geen waar van hij in 't Werk verder verigt wil sijn. De Namen, als ze in de Hoofd-titelen deezes Boeks worden voorgesteld, staan hier (in de Nederlandsche spraak) met Capitale Letteren. Daar neevens dan wat voor andere Namen zij in de zelve taal hebben: daar achter, hoe ze in 't Latijn, Hoogduytsch, Fransch en Italiaansch worden geheeten; welke verscheydene Namen, zoo veel 't Neederduytsch en Latijn betreft met gemeene Letteren in de zelve orde van 't A. B. C. zijn uitgegeukt. De Hoogduytsche, Fransche en Italiaansche (buiten de geene die achter de Neederlandsche met Capitale letteren gestelde volgen), hebben zij op de Lijst voorbij gegaan, om 't Register niet te groot te doen vallen. Ook niet aangewezen (als alleenlijk zelden) de benoeming der veelereley soorten van elke Boom, Plant, &c., welke meernigvuldig zijn, en in 't Werk zelfs, onder ieder Hoofdtuk, te vinden.

AALBEZIE. S. Jans Bezie. S. Jans Druysjens. Bezekens over Zee. Lat. Ribes. Ribesium. Grossula Transmarina. Hoogd. S. Johans Beerlein. Fransch, Groissletzt Transmarin. Ital. Ribes. Uva d'Osio. 193.
Aardakel. zie op Aardaker.
AARDAKER. Aardnoot. Aard-eykkel. Akkernoot. Aardakel. Muyzen met staarten. Lat. Lathyrus tuberosus. Chamæbalanus. Glans terræ. Apios. Hoogd. Erdnusz. Grund-eychelen. Erdfeigen. Fr. Tarnotes. Gland de terre. Ital. Ghian de terre. 349.
AARDANGEL. Lat. Tribulus terrestris. Hoogd. Bursfeldom. Ital. Tribolo. 791.
AARDBEZIE. Lat. Fraga. Hoogd. Erdbeeren. Erdbeerenkraut. Fr. Fraises. Ita. Fragelaria. Le Fraghe. Fragole. 772.
Aardeykel. zie op Aardaker.
Aardnoot. zie op Aardaker.
AARDNOTEN. Lat. Bulbocastanum. Bunium antiquo-

rum (ook wel in 't Neederlandsch Bunium der Ouden). Hoogd. Erdnusz. Erdkassen. Ita. Bulbo Castano. Castagne agrestis. 413.
Aardrook. zie op Duyvenkervel.
Abcelboom. zie op Populierboom.
Abies. zie op Dennenboom.
Abrahamsboom. zie op Boom der Kruysheyd.
ABRIKOOSBOOM. Vroege Perzikboom. Lat. Malus Armeniaca. Malus præcox. Hoogd. Marellen. Mollettenbaum. S. Johans Plerzig. Fr. Abricot. Avont Perles. Pêches de Troye. Ital. Albricoche. Bacoche. 68.
Abrotanum. zie op Awerwy.
Absinthium. zie op Alfen.
Abutilon Avicennæ. zie op gele Malve.
ACACIA, in alle talen dus genoemd; maar ook wel in 't Latijn Spina Egyptia. 49.
Acanthus fativus. Acanthus lavis. zie op Beerenklare.
Accipitrina. zie op Havikskryd.
Acer. zie op Boogboom.
Acetosa. zie op Zuring.
Achillea. zie op Duyzendblad.
Nnn 2

Achillea.

B L A D - W Y Z E R

Achillea. Stratiotes. *zie op Duyzendblad met Bladeren van Duyzendblad.*
 Acoleyen. *zie op Akeleyen.*
 Aconitum. *zie op WOLFVORT.*
 Aconitum Monococcum. *zie op WOLFBEZIE.*
 Aconitum Pardalanches. *zie op Doronicum.*
 Acorus. *zie op welriekende Lis.*
 Acus Pastoris. *zie op Oyevaarsbek.*
 ADDERSKRUYD. *Lat. Scorzonera. Hoogd. Scorzonere. Schlangenmord. Fr. Scorzonera. Ital. Scorzonera. 863.*
 Adderstong. *zie op Speerkruid.*
 Adderswortel. *zie op Naterswortel.*
 Adiantum. *zie op Vrouwenhays.*
 Admirabilis peruviana. *zie op oprechte Jalappe.*
 Ægilops altera Mathioli. *zie op ydele Haver.*
 AFFODILLE. *Lat. Asphodelus. Hoogd. Aphodil. Fr. Afodille. Ital. Anafodilo. 371.*
 Africaanſche Bloem. *zie op Fluweelbloem.*
 Ageratum Dioſcoridis. *zie op Ageratum van Dioſcorides.*
 AGERATUM van Dioſcorides. *Lat. Ageratum Dioſcoridis. Hoogd. Leber-Balfam. Ital. Agerato. Eupatorio di Meſſe. Herba Guilia. 293.*
 Agnus Caſtus. *zie op Boom der Kuisheyd.*
 Agnus Vitæ. *zie op Boom der Kuisheyd.*
 Agrifolium. *zie op Hulſt.*
 Agrimonia. *zie op Agrimonie.*
 Agrimonia Sylveſtris. *zie op Ganzerrich.*
 AGRIMONIE. Boelkenskruyd der Oude Grieken. *Lat. Agrimonia. Eupatorium Græcorum. Hoogd. Odermenig. Brukwurtz. Fr. Agrimonia. Ita. Agrimonia. 294.*
 AJUYN. Cipol. Uyen. *Lat. Cepa. Hoogd. Zwiebel. Fr. Oignon. Ciboule. Shouille. Ital. Cipolla. 302.* ZEE-AJUYN. *zie op Zee-ajwyn.*
 AKELEYEN. Acoleyen. Klokkebloemen. *Lat. Aquilegia. Aquilina. Hoogd. Akeley. Fr. Ancolye. Ital. Aquileja 357.*
 Akkernoot. *zie op Aardkers.*
 ALANTWORTEL. Galantwortel. *Ita. Enula Campana. Inula. Helenium. Hoogd. Alantwurtz. Fr. Enule Campanæ. Herbe d'Elcine. Ital. Helenio. Enola. Enoo. 561.*
 ALATERNUSBOOM. In de Latijnsche en andere talen, Alaternus. *Ital. Alaterno. 206.*
 Albinum. *zie op Gnaphalium.*
 Alcanna. *zie op Alcanne.*
 ALCANNE. *Lat. Alcanna. Cyprus. Hoogd. Alcanna. Fr. Alcanne. Ital. Alcanna. Ook wel geheeten groote en kleyne Phyllirea; of Phyllirea major & minor. 213.*
 Alchimilla. *zie op Syonew.*
 Alcea. *zie op Stigmaartskruid.*
 Aldergrootſte Holwortel van Candia. *zie op Leenrabenblad.*
 Alectorolophos. *zie op wilde Hanekam.*
 Alſrank. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Alliaria. *zie op Look zonder Look.*
 Allium. *zie op Knoplook.*
 Allium. *zie op Maly.*
 Alnus. *zie op Elzenboom.*
 Alnus nigra. *zie op Pijlhout.*
 Alnus minor Montana. *zie op kleyne Berg-Elzenboom.*
 Aloe. Dus genoemd in 't Latijn, Hoogduytsch, Neerduytsch, *Fransch* en Italiaanſch. 309.
 Aloe palustris. *zie op Ruysterkruid.*
 Alopecuroides. *zie op Vosselaar Græs.*
 Alp-roozen. *zie op Bergroozen.*
 Allſem. *zie op Allſen.*
 ALSSEN. Allſem. *Lat. Abſinthium. Hoogd. Wermuth. Fr. Aluine. Ital. Alſenzo. 271.*
 Alſine. *zie op Muur.*
 Althea. *zie op witte Malve.*
 Althea lutea. *zie op gele Malve.*
 Althea arbor; arboreſcens. *zie op Boom-malve.*

Althea arborea montis Olibia Gallo Provincie. *zie op Boom-malve van Provençen.*
 Alyſſon. *zie op Alyſſum.*
 ALYSSUM. Alyſſon. In 't Neederlandſch, Latijn, Hoogd en Fransch dus genoemd. *Ital. Aliſſo. 320.*
 AMANDELBOOM. *Lat. Amygdalus. Hoogd. Mandelbaum. Fr. Amandier. Ita. Mandolario. 33.*
 Amaranthus. *zie op Fluweele Bloem.*
 Amara dulcis. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Amarus Galeni. *zie op Moederkruid.*
 Ambarette. *zie op Koornbloem.*
 Amberbloem. *zie op Koornbloem.*
 AMBROSIA. Dus genoemd in het Latijn, Hoogduytsch, Neederlandſch, Fransch en Italiaanſch. 328.
 Amellus Marinus. *zie op Water-Starrekruid.*
 Americaanſche Britannica. *zie op Virginiaanſche Patich.*
 Americaanſche Spingie met een Bolwortel. *zie op Batata.*
 Americaanſch Swardkruid. *zie op Phalangium.*
 AMERICAANSCH TERWE. *Lat. Triticum Americanum. Hoogd. Weizen aufz Indien. Indianiſche Weytz. Fr. Bled. Froment d'Indes. Ital. Grano Indiano. 918.*
 AMMI. Dus genoemd in 't Neederlandſch, Latijn, Hoogduytsch, Fransch, en Italiaanſch. 320.
 Amygdalus. *zie op Amandelboom.*
 Anagallis. *zie op Guychehelg.*
 Anagallis aquatica. *zie op Beekbunze.*
 ANANAS. Dus in 't Neederlandſch, Portugeſch en Latijn. Van de Canarijſen geheeten Ananafa. Van de Braziliaanen Nana Annanas. Van de andere Americanen Jajama. 493.
 Anagyris. *zie op Ebbenhout met gele Bloemem.*
 Anchufa. *zie op kleyne Offertong.*
 Andoorn: riekende Andoorn. *zie op Stachyskruid.*
 Androſemum. *zie op S. Janiskruid.*
 Andryven. *zie op Endroie.*
 Anemone. *zie op Anemone.*
 ANEMONE. Windbloem. *Lat. Anemone. Flos Venti. Hoogd. Anemone. Windroſlein. Ital. Anemone. 326.*
 Anechum. *zie op Dille.*
 Angelica. *zie op Angelica.*
 Angelica Lucida. *zie op Laſerpiſſum.*
 ANGELICA. *Lat. Angelica. Hoogd. Angelic. Bruſtwurtz. Heiligen-Geiſt-wurtzel. Fr. Angeliſque. Ital. Angelica. 329.*
 ANGELIEREN. Ginoſſel of Ginfoſſelbloemen. Teſtebloemen. Violetten. Pluymkens. *Lat. Caryophyllus Flos. Betonica Coronaria. Superba. Hoogd. Naglein. Nagelblum. Fr. Oeilletz. Ouiletz. Ital. Garofani flori domeſtichi. 359.* Berg-angelier. Zee-angelier. *zie op Zee-gras.*
 Anifoides Americana. *zie op Anijskruid nyt America.*
 Anifum. *zie op Anijs.*
 Anonis. *zie op Stalkruid.*
 Anthilluſ. *zie op Anthilluſ.*
 Anthilluſ Lunata. *zie op Maankruid.*
 ANTHILLUS. In 't Latijn, Hoogduytsch, en Fransch ook Anthilluſ. *Ital. Antillide. 335.*
 Anthora. *zie op Wolfzwortel.*
 Antirrhinum. *zie op Kalfimuyſ.*
 ANYS. *Lat. Anifum. Hoogd. Anifz. Fr. Anis. Ital. Anifo. 332.*
 ANYSKRUYD UYT AMERICA. *Lat. Anifoides Americana. 667.*
 Aparimo. *zie op Kloeſſkruid.*
 Apenhoofd. *zie op Kalfimuyſ.*
 Aphaca. *zie op Aphace.*
 APHACE. *Lat. Aphaca. Ita. Afaca. 336.*
 Apiaſtrum. *zie op Moliffe.*
 Apios. *zie op Aardkers.*
 APOCYNUM. Dus in 't Neederlandſch, Hoogduytsch, Fransch, en Latijn. Dan noch Periploca. Beidelfar. *Ital. Apocino. 346.*
 Apocynum quartum. *zie op Scammonie.*

der N A M E N.

APPELBOOM. *Lat.* Malus. *Pomus.* Hoogd. Apfelbaum.

Fr. Pommier. *Ital.* Pomaro. 1.

APPELBOOM; lage Appelboom zonder bloeffem; een ongemeene foort. *Lat.* Malus pumila flore carens. 1.

Appel der Liefde. *zie op Gouden-appel.*

Appel van Jerufalem. *zie op Balfem-appel.*

Aquifolium. *zie op Halfst.*

Aquilegia. *zie op Akeleyen.*

Aquilina. *zie op Akeleyen.*

Arachyda fubterranea. *zie op Lathyrus.*

Aracus latifolius. *zie op groote Krok.*

Arbor Amoris. *zie op Judasboom.*

Arbor Aromatica. *zie op Muscaeboom.*

Arbor Caffia. *zie op Kanelboom.*

Arbor Caffa. *zie op Boom der Kuyfheyd.*

Arbor Caryophyllus. *zie op Nagelboom.*

Arbor dysenteriae. *zie op Macerboom der Onde.*

Arbor Judæ. *zie op Judasboom.*

Arbor Lagenaria. *zie op Vleffchenboom.*

Arbor Melchata. *zie op Muscaeboom.*

Arbor Myrtica. *zie op Muscaeboom.*

Arbor Sancta. *zie op Macerboom der Onde.*

Arbor virofa. *zie op Ibenboom.*

Arbor vitæ. *zie op Boom des Levens.*

Arbutus. *zie op Arbutusboom.*

ARBUTUSBOOM. *Lat.* Arbutus. *Unedo.* Hoogd. Arbutus. *Fr.* Arbousier. *Ital.* Arbuto. *Albatro.* Cerafe Marine. 124.

Argentina. *zie op Ganferich.*

Aria Theophrasti. *zie op Sorbenboom.*

Aristolochia. *zie op Ariftoelochie.*

ARISTOLOCHIE. *Sarajinskruyd.* *Lat.* Aristolochia.

Piftoelochia. *Sarafenica.* Hoogd. Ofterlucie. *Fr.* Aristologie. *Sarafine.* *Ital.* Aristolochia. 364.

ARRAGONSCHIE MOSTAART. *Lat.* Sinapi Arragonicum. Hoogd. Senff aufz Arragonien. *Fr.* Seneve d'Arragon. *Mouffarde d'Arragon.* *Ital.* Senavro d'Arragonia. 568.

Arrelta bovis. *zie op Stalkruyd.*

Artemifia. *zie op Bijvoet.*

Artichok. *zie op Artichok.*

ARTICIOK. Artichok. Artifock. *Lat.* Cinara. *Carduus*

fativus. *Carduus altilis.* Hoogd. Strobildorn, Artifchok.

Artifchok. *Fr.* Artichaut. *Ital.* Cardo. *Carciofi.* Artichocco. *Archicoccoi.* 491.

ARTICIOKKEN ONDER DE AARDE. *Lat.* Helianthemum Indicum tuberosum. Flos folis tuberosus.

Helenium tuberosum. Hoogd. Artichocken unter erden.

Ital. Heliantemo Indiano. 624.

Artifock. *zie op Artichok.*

Arum. *zie op Kalfrvoet.*

Arundo. *zie op Ried.*

Afium. *zie op Adams-oor.*

Afchkruyd. *zie op S. Jacobiskruyd.*

Afclepias. *zie op Zuulhousenwortel.*

Afcyrum. *zie op S. Jankruyd.*

Asparagus. *zie op Aspergen.*

ASPERGIEN. Aspergen. Koraalkruyd. Sargel. Spergel.

Lat. Asparagus. *Sparagus.* *Spina muris.* *Corruda.* Hoogd.

Spargen. *Fr.* Asperges. *Sperages.* *Ital.* Asparago. *Aspa-*

raci. 669.

Aspergula. *zie op Walmeester.*

Aspergen. *zie op Aspergen.*

Asperula. *zie op Walmeester.*

Asphodolus. *zie op Affodulle.*

Asplenium. *zie op Steenwaarn.*

Asplenium magnum. *zie op Gragvaarn.*

Asplenium fylvestre. *zie op Gragvaarn.*

Aster. *zie op Starrekruid.*

Aster Manius. *zie op Water-Starrekruid.*

ASTEROIDES. In alle talen met deelen naam bekend.

416.

Astragalus filiqua Triangulari. *zie op Astragalus, &c.*

ASTRAGALUS met een drie-hoekige Zaadpeul. *Lat.*

Astragalus filiqua Triangulari, five Triangularis. Ital.

Astragalo Triangolare 376.

Astrantia. *zie op Meesterwortel.*

Athanasia. *zie op Wormkruyd.*

Astragenes Theophrasti. *zie op Klim, eygentlijke*

Atriplex. *zie op Melde.*

Attractylis. *zie op wilde Saffraen.*

Averoon. *zie op Averny.*

AVERRUYT. Averoon. Cypreskruyd. *Lat.* Abrotanum.

Hoogd. Stabwurtz. *Cypresienkraut.* *Fr.* Alronne. *Ital.*

Abrotano. Brotano. Herba Canforata 269.

Aurea mala. *zie op Gouden-appel.*

Auricula muris. *zie op Muis-oor.*

Auricula alpina. *zie op Teeren-oor.*

Auricula urfi. *zie op Beeren-oor.*

Azedarach Avicenna. *zie op witte Lotusboom.*

BACCHARIS. In alle Talen dus geheeten, en met geen anderen naam bekend. 387.

Balanus Myrtifica. *zie op welriekende Eykelboom.*

Balsam-appel. *zie op Balfem-appel.*

Balsam-appel. *zie op Balfem-appel.*

Balsamina. *zie op Balfem-appel.*

Balsamum. *zie op Balfem-appel.*

Balsamum alpinum. *zie op Berg-roozen.*

BALSSEM-APPEL. Balsam-appel. Balsam-appel. *Lat.*

Balsamina. Cucumerina. Momordica. Charantia. Hoogd.

Balsam-appfel. *Fr.* Merveille. *Ital.* Viticella. *Balsamina.*

Pomo di Gierusalemno. 388.

Banana. *zie op Bananienboom.*

BANANIENBOOM. Plane. Indiaanfche Vijgeboom. *Lat.*

Mufa. Banana. Banantes. Ficus Indica. *Indiaanfch.* Ce-

norins. Quelli. *Palam.* *Egyptifch.* Maus. *Moorfch.*

Inninga. Iminga. *Brasiliaanfch.* Pacobucu. 25.

Banantes. *zie op Bananienboom.*

Barba Jovis frutex. *zie op boomachtig Jupiteribaard.*

Barba Jovis Herba. *zie op Hynlook.*

Barba Hirci. *zie op Bokzbaard.*

Barbarca. *zie op Kers.*

Barbi Capra. *zie op Geytenbaard.*

BASILICOM. *Lat.* Basilicum. *Ocymum.* Hoogd. Basil-

gen. *Fr.* Basilio. *Ital.* Basilico. 498.

Basilicom. wilde. *zie op wilde Basilicom.*

Basilicum. *zie op Basilicom.*

Batata Cathartica. *zie op purgerende Bataten.*

Batatas. *zie op Bataten.*

BATATEN. Batatas. Patatas. Americaanfche Spinagie met

een Bolwortel. *Lat.* Spinachia Americana tuberosa. *Fr.*

Batades. 625.

Bataten. purgerende. *zie op purgerende Bataten.*

Becabunga. *zie op Beekbunge.*

Bechium. *zie op Hoefblad.*

BEEKBUNGE. Waterbunge. *Lat.* Becabunga. *Anagallis*

aquatica. Hoogd. Bachbungen. *Fr.* Berle. *Ital.* Anagali-

lide aquatica. 324.

Been album. *zie op witte Been.*

Been. witte Been. *zie op witte Been.*

BEERENKLAUW. Tamme Acanthus. *Lat.* Acanthus

fativus. *Acanthus laevis.* *Brama urfina.* Hoogd. Welfch

Bahrenklauw. *Fr.* Branchue urfina. *Ital.* Acantho. *Branca*

Orfino. *Herba Marmoraria.* 276.

BEERENOOR. *Lat.* Auricula urfi. *Auricula urfina.* fi-

ve Alpina. Hoogd. Bahrenohren. Bahrfrankel. *Fr.* Oreille

d'ours. *Ital.* Orecchia d'orso. 381.

BEERWORTEL. *Lat.* Meum. *Feniculum Porcinum.*

Hoogd. Bahrwurtz. *Ital.* Meo. *Imperatrice.* *Finochiel-*

la. 764.

BEET. Warmmoes. *Lat.* Beta. Hoogd. Mangolt. *Fr.*

Jote. *Poivce.* *Bete.* *Ital.* Bietola. 393.

BEETWORTEL. Roode Beet. *Lat.* Beta rubra. Hoogd.

Roter Mangolt. *Fr.* Bete ruge. *Ital.* Beta. *Bietola ne-*

ro. 544.

Bellis. *zie op Maagdelieven.*

Berberis. *zie op Berberisboom.*

B L A D - W Y Z E R

- BERBERISBOOM.** Sauffboom. Boomzurkel. Zuurboom. *Lat.* Berberis. Berberus. *Oxyacantha* Galeni. *Oxalis afforea* spina acida. *Hoogd.* Paiffelbeer. Saurich. Erbsfell. *Fr.* Espine vinette. *Espine aigrette.* *Ital.* Berbero. *Crespino.* 187.
- Berberus.* *zie op Berberisboom.*
- Berckenboom.** *zie op Berkenboom.*
- Berg-angelier.** *zie op Zee gras.*
- Berg-elzenboom.** *zie op kleine Berg-elzenboom.*
- Berg-miffelboom.** *zie op lage Berg-miffelboom.*
- BERGMUNT.** *Lat.* Calamintha Montana *Hoogd.* Bergmuntz. Akkermuntz. *Fr.* Calament. *Ital.* Calamento. Mentuccia. Nepetella. 427. *zie ook op Munt.*
- BERG-ROOZEN.** Alp-roozen. *Lat.* Balfamum alpinum. *Ledum alpinum* secundum Caroli Clusii. *Hoogd.* Bahrenbluff. Alp-rofen. Huerlaub. *Fr.* Des Ourles. *Ital.* Balfamo alpino. 171.
- BERG-SLANGKRUYD.** *Lat.* Serpentaria mirabilis Montana. *Sidereon.* *Hoogd.* Berg-Slangenkrout. 751.
- BERKKENBOOM.** *Lat.* en *Ital.* Betula. *Betulla.* *Hoogd.* Birckenbaum. *Fr.* Bouleau. *Bes.* Bovillet. *Bovilleau.* 132.
- BERNAGIE.** Borage. *Lat.* Borrage. *Buglossum* veterum. *Hoogd.* Burretfch. Ochlenzung. *Blaw* Himmelstern. *Fr.* Borrache *Ital.* Boragine. 404.
- BERTRAM.** *Lat.* Pyrethrum. *Pes Alexandrinus.* *Fr.* Pied d'Alexandre. *Hoogd.* Bertram. *Geyferwurtz.* *Ital.* Piretro. *Bertram.* 841. *zie ook op wilde Dragon.*
- Beta rubra.* *zie op Beetwortel.*
- Betonica.* *zie op Betonie.*
- Betonica Coronaria.* *zie op Angelieren.*
- BETONIE.** *Lat.* Betonica. *Vetonica.* *Hoogd.* Bethonien. *Fr.* Betoine. *Ital.* Betonica. *Betonia.* 395.
- Betula.* *zie op Berkenboom.*
- Betulla.* *zie op Berkenboom.*
- BEUKENBOOM.** *Lat.* Fagus. *Hoogd.* Buchbaum. *Buche.* *Fr.* Feine. *Fan.* Fouteau. *Hefstre.* *Ital.* Faggio. 93.
- BEVEND GRAS.** *Lat.* Gramen tremulum. 618.
- Beurzkruid.* *zie op Tasjenkruid.*
- Bezekens* *over Zee.* *zie op Aelbezen.*
- Bieflouk.* *zie op Pareje.*
- Bifolium.* *zie op Tweeblad.*
- BILSENKRUYD.** *Kleyne* Tabak. *Opregte* breed-bladerige Tabak. *Lat.* Hyofcyamus. *Nicotiana* minor. *Tabacum verum* latifolium. *Nicotiana* major angustifolia. *Hoogd.* Bilsenkrout. *Teuffelsaugen.* *Dolkkrout.* *Fr.* Hannebanc. *Endormie.* *Herbe aux tignes.* *Ital.* Hiof-ciamo. *Jufquiamo.* *Fava* Porcina. *Tabacco.* *Herba* di Santa Croce. 648.
- BINGELKRUYD.** *Lat.* Mercurialis. *Hoogd.* Bingelkrout. *Kuhwurtz.* *Mercuriuskrout.* *Fr.* Mercuriale. *Ital.* Mercorella. 760.
- Bipinella.* *zie op Pimpinel.*
- Bilingua.* *zie op Tongeblad.*
- Bifmalva.* *zie op witte Malve.*
- Biftacia.* *zie op Piftacienboom.*
- Biftorta.* *zie op Naterwortel.*
- Blattaria.* *zie op Mottenkruid.*
- Blauwfhuytskruid.* *zie op Scorbuthskruid.*
- Blitum.* *zie op Meyer.*
- Bloem van Conftantinopol.* *zie op Fenette.*
- BLOEMDRAGEND GRAS.** *Lat.* Gramen floridum. 617.
- BLOEM DES LYDENS.** *Paffiebloem.* *Lat.* Clematis *Paffiflora.* *Clematis flore* Rofoe punctata. *Granadilla.* *Maracot.* *Flos* Paffionis. *Hoogd.* Paffionblume. *Fr.* Fleur du Paffion. *Ital.* Fior del Paffione. 584.
- BOEKWEYT.** *Lat.* Fago-pyrum. *Fago-triticum.* *Fruementum* Saracenicum. *Hoogd.* Heydenkorn. *Fr.* Bled Saracin. *Dragee aux* Pourceaux. *Ital.* Fruementone. *Grano* Saracinesco. 569.
- BOELKENSKRUYD.** *Lat.* Eupatorium. *Cannabina.* *Hepatorium.* *Hoogd.* S. Kunigundkrout. *Wafferduft.*
- Ital.* Eupatorio volgare. 295.
- Boelkenskruid der Oude Grieken.* *zie op Agrimonie.*
- Boeren-nardus.* *zie op Valerian.*
- BOK-OREGE.** *Lat.* Tragoriganum. *Ital.* Tragorigano. 742.
- BOKSBAARD.** *Salfey.* *Lat.* Tragopogum. *Barba* hirci. *Hoogd.* Boksbart. *Fr.* Barbe de Bove. *Barbe de Chevre.* *Ital.* Tragopogano. *Barba* di Becco. *Barba* di Capra. 917.
- BOKS-DOORN.** *Lat.* Tragacantha. *Poterium.* *Spina* hirci. *Fr.* Barbe de Renard. *Ramebove.* *Ital.* Tragacantha. 916.
- Bombax.* *zie op Kottoenkruid.*
- Bonus Henricus.* *zie op Patch.*
- Booghout.* *zie op Ibenboom.*
- BOOGHOUT.** *eygentlijk.* *Lat.* Acer. *Hoogd.* Ahorn. *Waldtchern.* *Malzholter.* *Fr.* Plafine. *Ook* geheeten, na zommige foorten, *kleyne* Booghout. *Groot* Booghout. *Wielboom.* *Lat.* Acer major. *Acer* minor. *Carpinus.* *Betulus.* *Hoogd.* Hanenbuchen. *Steinbuchen.* *Fr.* Erable. *Ital.* Pie d'Oca. *Platano* aquatico. 56.
- BOOM DER KUYSHEDYD.** *Kuyfchboom.* *Abrahamsboom.* *Lat.* Agnus Vitex. *Arbor* Casta. *Agnus* Castus. *Hoogd.* Kuysbaum. *Keufchbaum.* *Schaffmaul.* *Fr.* Aiguel Chafte. *Ital.* Vitice. *Agno* casto. 166.
- BOOM DES LEEVENS.** *Cederboom* uyt *Licien.* *Lat.* Arbor Vita. *Cedrus* Licia. *Thuya* Theophrasti. *Fr.* Arbore de vie. *Ital.* Albero della vita. 59.
- BOOM-MALVE.** *Lat.* Althæa arbor. *Althæa* arborefcens. *Ital.* Altea albero. 190.
- BOOM-MALVE VAN PROVENCE.** *Lat.* Althæa arborea *Montis* Olbia *Gallo* Provincie. *Ital.* Althæa albero di Monte Olbia. 191.
- Boom-Surckel.* *zie op Berberisboom.*
- BOOM-VAARN.** *Veelvoet.* *Lat.* Polypodium. *Hoogd.* Engelfufz *Baumfarn.* *Drofpwurtz.* *Fr.* Polypode. *Ital.* Polipodio. 289. *zie ook op Vaarn.* *Grachtvaarn.* *Steenvaarn.*
- Boom-wollekruid.* *zie op Kottoenkruid.*
- Boomachtig* *Epimedium* uyt *Virginien.* *zie op Wijngaard van Canada.*
- BOOMACHTIG JUPITERSBAARD.** *Lat.* Barba Jovis *Frutex.* *Ital.* Barba di Giove arborea. 215.
- BOOMACHTIG SPINAGIE.** uyt *America.* *Lat.* Spinachia frutescens Americana. *Ital.* Spinace arborea di America. 205.
- BOOMACHTIG STRATIOTES.** *Lat.* Stratiotes. *arborescens.* *Ital.* Stratiote arborea. 202.
- Boomig* *Drieblad.* *zie op Cyrtus.*
- BOONEN.** *Lat.* Faba. *Hoogd.* Bohnen. *Fr.* Febues. *Ital.* Fava. 486. *zie woorts op Turkfche Boonen.*
- Borrage.* *zie op Bernagie.*
- BOSCHBOOM.** *ook* wel *Palmboom.* *doch* *oneygentlijk.* *Lat.* Buxus. *Hoogd.* Buchzbaum. *Fr.* Buys. *Ital.* Boffo. 157.
- BOTERBLOEM.** *Hanevoet.* *Lat.* Ranunculus. *Hoogd.* Schmalzblum. *Haneufz.* *Fr.* Baffinet. *Bacinet.* *Grenouille.* *Ital.* Ranoncolo. *Pie* Corvino. *Pie* di Gallo. *Herba* Scelerata. 872.
- Boterbloem.* *grootte.* *zie op Water-Gondsbloem.*
- Botrys.* *zie op Drayvenkruid.*
- Bourgonfch* *Hoy.* *zie op Opregte Medica.*
- Braambezien.* *zie op Brommelbezien.*
- Brame* *urlina.* *zie op Beerenklauw.*
- Brassica.* *zie op Kool.*
- Brassica* *Leporina.* *zie op Hazenfalade.*
- Brassica* *marina.* *zie op Zeevinde.*
- Brasiliaanfche* *Linfe.* *zie op Linfe.*
- BRASILIAANSCH PEEPER.** *Lat.* Capsicum Brasilianum. *Capsicum* Indicum. *Piper* Brasilianum. *Hoogd.* Indianifcher Pfeffer. *Fr.* Guinee; *Poivre* d'Inde. *Ital.* Capfico Indiano. *Pepe* di Brasilia. 445.
- BREM.** *Ginf.* *Lat.* Genista. *Hoogd.* Pfremen. *Ginf.* *Kunfchruthen.* *Fr.* Genest. *Ital.* Ginfetta. 178. **VERS- WERS.**

der N A M E N.

WERS-BREM. *Lat.* Genista tinctorum. *Hoogd.* Heydenschemuck. STEEKENDE BREM. *Lat.* Genista Spinoza. *Scorpius.* *Hoogd.* Gelpeldorn. 179.
 Britannica. *zie op* Patsch.
 Britannica Americana. *zie op* Virginiaanfche Patich.
 BROMMELBEZIEN. Braambezen. *Lat.* Rubus. *Sentis.* *Hoogd.* Brombeeren. *Fr.* Ronce. *Bruiffon.* *Ital.* Rovo. Moro. 247.
 Bromos sterilis. *zie op* Ydele Haver.
 Bromus herba. *zie op* Ydele Haver.
 Brunella. *zie op* Brunelle.
 BRUNELLE. *Lat.* Brunella. *Prunella.* *Confolida minor.* *Hoogd.* Braunellen. *Fr.* Brunelle. *Ital.* Confolida minore. 419.
 Brufcus. *zie op* Maysdoorn.
 BRUYNETTE. *Lat.* Flos Adonis. *Eranthemum.* *Hoogd.* Feld-Roflein. *Ital.* Eranthemo. *Fior di Adonide.* 424.
 Bruyn-rood Vierblad. *zie op* Vierblad.
 BRYONIE. Wilde Wijngaard. Quartelbezen. *Lat.* Bryonia. *Hoogd.* Wilder Zitwen. *Teuffelkurbs.* *Zaunruben.* *Stichwurtz.* *Fr.* Colubrine. *Couleuree.* *Ital.* Vite bianca. Vite nera. 414.
 Bugla. *zie op* Senegreen.
 Buglossa. *zie op* Ofterong.
 Buglossum. *zie op* Ofterong.
 Buglossum fylvestre. *zie op* Slangenhoofd.
 Buglossum veterum. *zie op* Bernagie.
 Bulapathum Plinii. *zie op* Bulapathum van Plinius.
 BULAPATHUM van Plinius. Ofse-Patich. *Lat.* Bulapathum Plinii. *Lapathum Fibrosum.* 704.
 Bulbocastanum. *zie op* Aardnoten.
 Bulbonach. *zie op* Penningsbloem.
 Bulbus leucanthemus. *zie op* Veldajwyn.
 Bunium antiquorum. *zie op* Aardnoten.
 Bunium der Oude. *zie op* Aardnoten.
 Bupthalmum. *zie op* Koe-ooge.
 Bupleurum. *zie op* Hazen-oor.
 Burgundisch Hoy. *zie op* Oprete Medica.
 Burfa pastoris. *zie op* Tuijenskruid.
 Butonium. *zie op* Rindgras.
 Buxus. *zie op* Hogfchboom.
 BYLKENSKRUYD. *Lat.* Securidaca. *Hoogd.* Beylkraut. *Ital.* Securidaca. 871.
 BYVOET. *Lat.* Artemisia. *Hoogd.* Beyfufz. *Fr.* Armoife. *Ital.* Artemisia. *Artemiza.* 352.
 C
 Acubalum. *zie op* Muur.
 Calamintha Montana. *zie op* Bergmuur.
 Calamus aromaticus. *zie op* Weirukende Lir.
 Calamus faccharatus. *zie op* Ried.
 Calceolus Mariz. *zie op* Papenfchoe.
 Calceolus sacerdotis. *zie op* Papenfchoe.
 Calendula. *zie op* Goudsbloem.
 Caltha. *zie op* Goudsbloem.
 Caltha palustris. *zie op* Water-Goudsbloem.
 Caltha virgulis. *zie op* Water-Goudsbloem.
 Camclina. *zie op* Camclina.
 CAMELINE. *Lat.* Camclina. *Myagrum.* *Hoogd.* Flachs. *Leindotter.* *Fr.* Cameline. 774.
 CAMILLE. *Lat.* Camomilla. *Chamamelum.* *Cotula.* *Leucanthemum.* *Hoogd.* Camillen. *Krotendill.* *Fr.* Camomille. *Efpargoute.* *Ital.* Camomilla. 422.
 Camomilla. *zie op* Camille.
 Campanula. *zie op* Klokjens.
 CANARIEZAAD. *Lat.* Phalaris. *Hoogd.* Canarienkraut. *Ital.* Fallaride. *Falari.* 819.
 Candela regia. *zie op* Wollekruyd.
 Caneelboom. *zie op* Kameelboom.
 Canella. *zie op* Kameelboom.
 Cannabis. *zie op* Hennip.
 Canna Indica. *zie op* Ried.
 Canum Cerafa. *zie op* Hondskarffen.
 Capillus veneris verus. *zie op* Vrouwenhuur.
 Capnos. *zie op* Dnyvenkeruel.

Capparis. *zie op* Kapperts.
 Cappers. *zie op* Kapperts.
 Cappilaris. *zie op* Weiderdood.
 Caprifolice. *zie op* Geytenblad.
 Caprifolium. *zie op* Geytenblad.
 Capsicum Brasilianum. *zie op* Brasille-Pepper.
 Capsicum Indicum. *zie op* Brasille-Pepper.
 Caput Gallinaeum Belgarum. *zie op* Hanehammetjens.
 Caput Simiae. *zie op* Kalfsmuyl.
 Cardamine. *zie op* Kers.
 CARDAMOM. Paradijskoorn. Malegette. *Lat.* Cardamomum. *Maleguetta.* *Milleguetta.* *Grantum Paradisi.* *Hoogd.* Paradijskornet. *Fr.* Graine de Paradis. *Milleguette.* *Melegette.* *Meleguette.* *Ital.* Cardamomo. 255.
 Cardamomum. *zie op* Cardamom.
 Cardia. *zie op* Hervefpan.
 Cardinaalsbloem. *zie op* Kardinaalsbloem.
 Cardobenedict. *zie op* Diftel.
 Carduus. *zie op* Diftel.
 Carduus benedictus. *zie op* Diftel.
 Carduus Mariæ. *zie op* Diftel.
 Carduus altiss. *zie op* Arvicok.
 Carduus fativus. *zie op* Arvicok.
 Cariophyllate. *zie op* Caryophyllate.
 Carlina. *zie op* Carline.
 Carlina fylvestris. *zie op* Drie-diftel.
 CARLINE. *Lat.* Carlina. *Carolina.* *Chamaeleon.* *Leucantha.* *Hoogd.* Erberwurtz. *Fr.* Carline. *Ital.* Chamaeleone. *Carlina.* 448.
 Carobe. *zie op* S. Janibrood.
 Carolina. *zie op* Carline.
 Caroten. *zie op* Peen.
 Carpinus. *zie op* Boeghout.
 Carthamus. *zie op* Wilde Saffraan.
 Carui. *zie op* Hof-Comijn.
 Carum. *zie op* Hof-Comijn.
 Carve. *Carwi.* *zie op* Hof-Comijn.
 CARYOPHYLLATE. Gezeegendkruyd. *Lat.* Caryophyllata. *Herba Benedicta.* *Hoogd.* Benedictwurtz. *Ital.* *Herba Benedetto.* *Canofillata.* 457.
 Caryophyllata. *zie op* Caryophyllate.
 Caryophyllus arbor. *zie op* Nagelboom.
 Caryophyllus flos. *zie op* Angelieren.
 Caryophyllus marinus. *zie op* Zeegras.
 Caryophyllus minor. *zie op* Dnyzendfchoom.
 Caryophyllus montanus. *zie op* Zeegras.
 Caffia fistula Brasiliana. *zie op* Caffifchoom.
 CASSIEBOOM UYT BRAZILIEN. *Lat.* Caffia fistula Brasiliana. *Hoogd.* Caffia fistula aufz Brazil. *Fr.* Caffie fistule de Brazil. *Ital.* Caffia di Brasilia. 115.
 Castanea. *zie op* Caffanienboom.
 Castanea palustris. *zie op* Waternoot.
 CASTANIENBOOM. *Lat.* Castanea. *Hoogd.* Kastenbaum. *Fr.* Chastaigner. *Ital.* Castagnaro. 39. WATER-CASTANIEN. *zie op* Waternoot.
 Cataputia major. *zie op* Wonderboom.
 Cataputia minor. *zie op* Springkruyd.
 Cattaria. *zie op* Muur.
 CAUCALIS. *Lat.* Cancalis. *Daucus fylvestris.* *Hoogd.* Akkerkletten. *Fr.* Persil sauvage. *Ital.* Caucalide. *Petrofello filvaio.* 461.
 Cauda equina. *zie op* Paardeflaert.
 Cauda muris. *zie op* Hartshoorn.
 Cauwoorde. *zie op* Kauwoorde.
 Cawoerde. *zie op* Kauwoorde.
 Cederboom. *zie op* Lage Cederboom.
 Cedrus humilis. *zie op* Lage Cederboom.
 Cedrus Licia. *zie op* Boom der Leeveni.
 Celaftrus. *zie op* Celaftrusboom.
 CELASTRUSBOOM. *Lat.* Celaftrus. *Ital.* Celastro. 208.
 Centauris. *zie op* Gods Genade.
 Centaurium. *zie op* Santorie.
 Centimorbia. *zie op* Penningkruyd.

B L A D - W Y Z E R

Centum Grana. *zie op Paronychia.*
 Centunculus. *zie op Gnaphalium.*
 Centunculus. *zie op Ruiterkruyd.*
 Cepa. *zie op Ajuyn.*
 Cepa marina. *zie op Zee-ajwyn.*
 CÉPÉE. In alle Talen dus genoemd. Is een meedefoort van *Sedum minus*, of kleyne Donderbaard. 466.
 Cerasus. *zie op Karstboom.*
 Cerasus folio Laurino. *zie op Karstboom met Bladeren van Laurier.*
 Ceratia filiqua. *zie op S. Jansbrood.*
 Ceratonia. *zie op S. Jansbrood.*
 Cerefolium. *zie op Kervel.*
 CERINTHE. *Lat.* Cerinthe. *Maru Herba.* Leucographis. *Telephium maculosum.* Hoogd. Berg-hundszung. Fleckenkraut. *Ital.* Cerintha. 474.
 Cervicaria major. *zie op Klokjens.*
 Cervicaria minor. *zie op Raponce.*
 Ceterach. *zie op Steenvaarn.*
 Chamæbalanus. *zie op Aardaker.*
 Chamædaphne. *zie op kleyne Lauwerboom.*
 CHAMÆDRYS. *Lat.* Chamædrys. Hoogd. Gamander. Bathengel. *Fr.* Germandrée. Chénicette. *Ital.* Chamedrio. *Quercivola.* Calamandrina. 475.
 Chamædrys. *zie op Chamædrys.*
 Chamæiris. *zie op Lie.*
 Chamæla Germanica. *zie op Peeperboom.*
 Chamæleon. *zie op Carline.*
 Chamæmelum. *zie op Camille.*
 Chamæmepilus alpina. *zie op Lage Berg-Misselboom.*
 Chamæpitys. *zie op Veld-Cipres.*
 Chamæriphe. *zie op Daadeldoom.*
 Charantia. *zie op Balfem-appel.*
 Chelidonium. *zie op Oogenklaar.*
 Chærophylion. *zie op Kervel.*
 Chærophylion. *zie op Kervel.*
 Chinesche Roos. *zie op Malve van China.*
 Chondrilla. *zie op Condrille.*
 Christophoriana. *zie op Wolfswortel.*
 Christus-ooge *zie op Jeneite.*
 Chrysanthemum. *zie op Ganzelbloem.*
 Chrysanthemum peruvianum. *zie op Zennebloem.*
 Ciccr. *zie op Cicere.*
 CICEREN. Erven. *Lat.* Cicer. Ervum. Hoogd. Richern. *Fr.* Cices. Chices. *Ital.* Ervo. Ceci. 482.
 Cichorium Verrucosum. *zie op Condrille.*
 Cichorium. *zie op Cicoreye.*
 CICOREYE. Zuykerce. *Lat.* Cichorium. Hoogd. Weg-warten. *Fr.* Cichoree. *Ital.* Cicoria. Tornafole. 490.
 Cicuta. *zie op Dulle Kervel.*
 Cicutaria odorata. *zie op Kervel.*
 Cinara. *zie op Articiok.*
 Cineraria. *zie op S. Jacobskruyd.*
 Cinnamomum. *zie op Kaneelboom.*
 Cipel. Cipol. *zie op Ajuyn.*
 Circea Luteana. *zie op Circea van Parijs.*
 Circea Monspeliensium. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 CIRCEA van Parijs. *Lat.* Circea Luteana. 495.
 Cirsum luteum. *zie op Drie-dijstel.*
 CISTUS. Wilde Roos. *Lat.* Cistus. Rosa salvatica. Hoogd. Cistus. *Fr.* Cistus. *Ital.* Cisto. 167.
 Citrago. *zie op Melisse.*
 Citroenboom. *zie op Oranjeboom; als daar onder begrepen.*
 Clematis. *zie op Klim.*
 Clematis Daphnoides. *zie op Maagdepalm.*
 Clematis palliflora. *zie op Bloem des Lijdens.*
 Clematis flore roseo punctato. *zie op Bloem des Lijdens.*
 Clinopodium. *zie op Wilde Basilicom.*
 Clinopodium minus. *zie op Erinus van Dioscorides.*
 Clymenum. *zie op Hondskersfen.*
 Cneoron Theophrasti. *zie op Peeperboom.*
 Cnicus. *zie op Wilde Saffraan.*
 Coccigria. *zie op Verswloof.*

COCCINILIEBOOM. Karmosijnboom. *Lat.* Ilex minor. Ilex coccifera. Kermes. Hoogd. Scharlachbaum. *Fr.* Escarlate. *Ital.* Ilice minore. 218.
 Cochlearia. *zie op Leepelblad.*
 Calidonium. *zie op Oogenklaar.*
 Cceli rosa. *zie op Jeneite.*
 Coggygia Plinii. *zie op Verswloof.*
 Colchicum. *zie op Harmodaëtelen.*
 Colocasia. *zie op Kalfsvoot.*
 Colocynthis. *zie op Coloquint-appel.*
 COLOQUINT-APPEL. *Lat.* Colocynthis. Cucurbita amara. Hoogd. Coloquint-appel. *Fr.* Coloquinte. Courge sauvage. *Ital.* Coloquintida. 501.
 Colubrina. *zie op Naterwortel.*
 Colutea. *zie op Lombaardsche Linze.*
 Colutea Brasiliæna. *zie op Linze.*
 COMYN. *Lat.* Cuminum. Hoogd. Romische Kummel. *Fr.* Comin. *Ital.* Cimino. Comino Romano. 512. *zie op Hof-Comijn.*
 Concommer. *zie op Konkummer.*
 CONDRIÏLE. *Lat.* Chondrilla. Cichorium Verucosum. *Ital.* Condrilla. Tarracrepolo. 481.
 Consolida major. *zie op Waakwortel.*
 Consolida media. *zie op Senegroen.*
 Consolida minor. *zie op Brunelle.*
 Consolida regalis. *zie op Ridderpoor.*
 Consolida Saracenicæ. *zie op Heydensche Wondkruyd.*
 Contravenenum. *zie op Windend Paardsoefzyer.*
 Convolvulus. *zie op W'inde.*
 Convolvulus acutus. *zie op Steekende Winde.*
 Convolvulus marinus. *zie op Zee-winde.*
 CONYZA. *Lat.* Conyza. Hoogd. Durrwurtz. Beruskraut. *Ital.* Coniza. 509.
 Coraloides. *zie op Koralkruyd.*
 CORIANDER. *Lat.* Coriandrum. Corianum. Hoogd. Coriander. *Fr.* Coriandre. *Ital.* Coriandro. Coriando. 511.
 Coriandrum. *zie op Coriander.*
 Corianum. *zie op Coriander.*
 CORNOELSEBOOM. *Lat.* Cornus. Hoogd. Cornelbaum. Welsch Kirschbaum. *Fr.* Corneiller. *Ital.* Corniolo. Cornaro. 38.
 Cornu Cervi. *zie op Hartshoorn.*
 Cornus. *zie op Cornolseboom.*
 Corona Imperialis. *zie op Keyzerikroon.*
 Corona Terræ. *zie op Hondjensdruf.*
 Coronopus. *zie op Hartshoorn.*
 Corruda. *zie op Aspergien.*
 CORTUSA. In alle Talen dus genoemd. 515.
 Corylus. *zie op Hazelaar.*
 Costus hortenensis. *zie op Mumi.*
 Cotinus. *zie op Verswloof.*
 Cottoenkruyd. *zie op Kottoenkruyd.*
 Cotula. *zie op Camille.*
 Cotum. *zie op Kottoenkruyd.*
 Cotyledon. *zie op Navelkruyd.*
 Crambe. *zie op Kool.*
 Crassula. *zie op Smeerwortel.*
 Creta marina. *zie op Ganzelbloem.*
 Creta marina. *zie op Zee-venkel.*
 Crista galli. *zie op Wilde Hanenkam.*
 Crithmum. *zie op Kruydsijfel.*
 Crithmum marinum. *zie op Ganzelbloem.*
 Crithmum marinum. *zie op Zee-venkel.*
 Crocodilum Dioscoridis. *zie op Kruydsijfel.*
 Crocum. *zie op Saffraan.*
 Crocus. *zie op Saffraan.*
 Crocus Saracenus. *zie op Wilde Saffraan.*
 Cucumer. *zie op Konkummer.*
 Cucurmerina. *zie op Balfem-appel.*
 Cucumis. *zie op Konkummer.*
 Cucurbita. *zie op Kanuwoorde.*
 Cucurbita amara. *zie op Coloquint-appel.*
 Cuminum. *zie op Comijn.*

Cunila.

der N A M E N.

Cunila. *zie op Kunneke.*
 Cupressus. *zie op Cyressenboom.*
 Cyanus. *zie op Koorbloem.*
 Cyclamen. *zie op Varkensbrood.*
 Cymbalaria Italorum. *zie op Cymbalaria der Italianen.*
 CYMBALARIA der Italianen. *Lat. Cymbalaria Italorum. Hoofd. Zymbelkraut. Ital. Cimbalaria. 539.*
 Cynoglossa. Cynoglossum. *zie op Hondstong.*
 Cyperus. *zie op Wilde Galga.*
 Cyperskruid. *zie op Aversuyt.*
 CYPRESSENBOOM. *Lat. Cupressus. Cupressus. Hoofd. Cypressbaum. Fr. Cypres. Ital. Cipresso. 60.*
 Cyprillus. *zie op Cyressenboom.*
 Cyprus. *zie op Alcaune.*
 CYTISUS. Dus genoemd in 't *Neederlandsch, Latijn en Fransch.* In 't *Hoogd.* Geizklee. Word ook bij ons geheeten Boomig Drieblad. *Lat. Trifolium arborecens. 177.*
DAADELBOOM. *Lat. Palma. Phoenix. Chamæripes. Palmite. Hoofd. Dattelbaum. Fr. Datte. Ital. Palma. Tamarindo. Indiaansch Tamair. 69.*
 Damafonium. *zie op Doronicum.*
 DAMASTBLOEM. Juffrouwen-violer. *Lat. Viola Matronalis. Viola Damascena. Hesperus. Hoofd. Winter-violen. Fr. Violettes de Dames. Girofles de Dames. Blanche Mousque. Ital. Viola Matronale. 686.*
 Dambezenboom. *zie op Geneverboom.*
 Daphne. *zie op Lasterboom.*
 DATURA. *Lat. Datura. Stramonium. Nux Metella. Ital. Noce Metella. 541.*
 Dancus. *zie op Peen.*
 Dancus sylvestris. *zie op Cancalis.*
 Delphinium. *zie op Ridderfpoor.*
 DENNEBOOM. Pekboom. Pijnboom. *Lat. Abies. Picea. Pynus. Hoofd. Tannenbaum. Fichtenbaum. Hartzbaum. Fr. Pesse. Arbre de la Poix. Pin. Ital. Pino. 42.*
 Dens Canis. *zie op Hondstand.*
 Dentaria. *zie op Koralkruid.*
 Dentillaria. *zie op Tandekenskruid.*
 Deurblad. *zie op Deurwas.*
 DEURWAS. *Lat. Perfoliata. Hoofd. Durchwachsz. Bruchwurtz. Fr. Perfoliate. Ital. Perfoliata. 810.*
 Diapensia. *zie op Sankel.*
 Dictamnus. *zie op Dictamnus.*
 Dictamnus. *zie op Dictamnus.*
 DICTAMNUS. Diptam. *Lat. Dictamnus. Dictamnus. Pseudo-dictamnus. Hoofd. Diptam. Fr. Diptamner. Ital. Dittamo. Dittamo di Candia. 550.*
 Digitalis. *zie op Fingerhoed.*
 DILLE. *Lat. Anethum. Hoofd. Dill. Fr. Anet. Ital. Aneto. 329.*
 Dipadi. *zie op Muscari.*
 Dipacus spinosus Americanus. *zie op Steekende Kaarden nyt America.*
 Diptam. *zie op Dictamnus.*
 DISTEL. MARIEN-DISTEL. Cardobenedict. *Lat. Carduus. Carduus Benedictus. Carduus Mariæ. Hoofd. Distel. Fr. Chardon. Ital. Cardo. 450. zie voorts op Driedistel. Kruidistel, &c.*
 Dodden. *zie op Sotikgodze.*
 Dokkebladeren. *zie op Pestilentiezwortel.*
 DOLAPPEL. *Lat. Malum Infanum. Hoofd. Melantzan. Dollapffel. Fr. Veranges. Pommes d'Amour. Ital. Melanzane. Pettrancane. 745.*
 Dolle Kervel. welriekende. *zie op Kervel.*
 DOLLE KERVEL. Scherlink. Scherling. Water-dullekervel. *Lat. Cicuta. Phillandrium. Hoofd. Scherling. Fr. Cigue. Sigue. Ital. Cicuta. 488.*
 Dolzen. *zie op Sotikgodze.*
 Donax. *zie op Ried.*
 Donderbaard. kruid. *zie op Huislook.*

Doornbezenboom. *zie op Kruidbezenboom.*
 Doove Neetelen. *zie op verkeerd Neetelkruid.*
 Doronicum. *zie op Doronicum.*
 DORONICUM. Wolverley. • *Lat. Doronicum. Damasonium. Aconitum Pardalianches. Hoofd. Gemfenwurtz. Ital. Doronico. Aconito Pardalianches minore 553.*
 DORYCNIUM. Dus genoemd in 't *Neederlandsch, Latijn, en Fransch.* Van de Italianen Dorienio. 554.
 Dotterbloem. *zie op Water-Goudsbloem.*
 Drakenbloed. *zie op Patch.*
 Draco herba. *zie op Dragon.*
 Draco sylvestris. *zie op Wilde Dragon.*
 Dracontium. *zie op Kalfvoet.*
 Dracunculus hortensis. *zie op Dragon.*
 Dracunculus palustris. *zie op Kalfvoet.*
 DRAGON. *Lat. Dracunculus hortensis. Draco Herba. Hoofd. Dragune. Fr. Dragon. Ital. Dragoncello. Dragone. 556. zie voorts op Wilde Dragon.*
 DRIEBLAD. Klaver. *Lat. Trifolium. Hoofd. Klee. Wiefenkle. Fr. Treffe. Ital. Trifoglio. 768.*
 DRIE-VERWIGE-VIOLETTE. *Lat. Viola Tricolor. Viola Trinitatis. Hoofd. Dreyfaltigkeir-blumen. Kriechende Viole. Fr. Penfées. Mennus Penfées. Ital. Fiore di Giove. Minuti Penfieri. Jacea. 923.*
 DRIEDISTEL. *Lat. Carlina sylvestris. Onopoxon Theophrasti. Cirsium luteum. Hoofd. Dreydistel. Sauwdistel. Satkraut. Ital. Cirsio. 454.*
 Drosium recentiorum. *zie op Zonnedauw.*
 Druyfjens-wilgen. Lage Druyfjens-willige nyt Silezien. *zie op Spiræa van Theophrastus.*
 DRUYVENKRUID. Piment. *Lat. Botrys. Hoofd. Traubenkraut. Krottenkraut. Fr. Pymen. Ital. Botri. 408.*
 Drymopogon. *zie op Geytenhaard.*
 Dul-appel. *zie op Dol-appel.*
 Dulcamara. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Dulcis Radix. *zie op Zoethout.*
 Dulle Kervel. welriekende. *zie op Kervel.*
 Dulle Kervel. Scheerling. *zie op Dulle Kervel.*
 Dullen. *zie op Sotikgodze.*
 DUYNBEZENBOOM. *Lat. Rhamnus. Spina alba. Oleaster Germanicus Cordi (Wilde Olijfboom van Duytschland). Hoofd. Sand-dorn. Weiden-dorn. Fr. Burguespin. Neprun. Ital. Ranno. 82.*
 DUYZENBLAD. Gerwe. *Lat. Millefolium Achilleæ. Hoofd. Gerben. Schaffgratz. Taufendblatt. Fr. Millefeuille. Ital. Mille foglio. 766.*
 DUYZENBLAD MET BLADEREN VAN DUYZENBLAD. *Lat. Achillea serratotes. Millefolium nobile. Folis Millefolii. 929.*
 DUYSENDKNOP. *Lat. Polygonum. Proserpina. Ital. Polygono. Correggiola. Centonodi. 829.*
 Duyzendkop. met smalle Bladeren. *zie op Knaewel.*
 DUYZENDKOORN. *Lat. Herniaria. Herba Turca. Polygonum minus. Hoofd. Taufentkorn. Fr. Boutonet. Ital. Poligono minore. Herniola. Correggiola minore. Millegiana. Herba Turca. 633.*
 DUYZENDSCHOON. Keykensbloem. Tuykensbloem. Koekkoeksbloem. *Lat. Flos Armerius. Caryophyllus minor. Hoofd. Tonnenagelcin. Fr. Armoires. Ital. Fior Armerio. Garafano minore. 362.*
 DUYVE-KERVEL. Aardrook. Eedrook. Splith. *Lat. Fumaria. Capnos. Fumus Terræ. Hoofd. Eedrauch. Taubenkropff. Ratzen-kervel. Fr. Fumi terre. Ital. Fumos terno. Fumaria. 596.*
 DUYVELS-BEET. *Lat. Morfus Diaboli. Succisa. Hoofd. Teuffels-abbeyz. Fr. Mors de Diable. Ital. Morfo di Diavolo. 865.*

EBRENHOUT met geele Bloemen. *Lat. Ebenus flore luteo. Anagyris. Laburnum. Ebenus secundus Theophrasti. Hoofd. Baumboonen. Fr. Pudis. Ital. Anagiro. Fava inversa. 99.*

O o o

EBBEN-

B L A D - W Y Z E R

EBBENHOUT van Candien. *Lat.* Ebenus Cretica. *Hoogd.* Ebenholtz auf Candien. *Ital.* Ebano di Candia. 101.
Ebenus Cretica. *zie op Ebbenhout uyt Candien.*
Ebenus flore luteo. *zie op Ebbenhout met gele Bloemen.*
Ebulus. *zie op Wilde Vlier.*
Echino-melocactos. *zie op Indiaanfche Doorn-appel.*
Echinus Galeni. *zie op Erinus van Dioscorides.*
Echium *zie op Slangenhoofd.*
EDELE LEEVERKRUYD. Gulden Leeverkruyd. *Lat.* Hepatica nobilis. Hepatica trifolia. Trifolium Hepaticum. *Hoogd.* Edel Leberkraut. Gulden-klee. *Fr.* Hepatique. *Ital.* Herba Trinita. 628.
EDELE RAKETTE. *Lat.* Erysimum. *Irio.* *Hoogd.* Eysenkraut Weiblein. *Fr.* Ravenon. *Ital.* Erifimo. *Irioe.* 565.
Eenblad. *zie op Maybloem.*
Eendrook. *zie op Duyvenkervel.*
EERENPRYS. *Lat.* Veronica. *Hoogd.* Ehrenpreis. *Grundheyl.* *Fr.* Veronique. *Ital.* Veronica. 921.
Egyptifche Vijgeboom. *zie op Vijgeboom.*
Eikkelboom. *zie op Eykelboom.*
Eikkenboom. *zie op Eykelboom.*
Eilof. *zie op Eylf.*
ELATINE. *Lat.* Elatine. In 't *Hoogduytsch, Fransch,* en *Italiaanfch* even alzo. 559.
ELICHRYSOEN. Goudenbloem. *Lat.* Heliochryson. *Hoogd.* Winterblum. Reinblum. *Ital.* Helichriso. 560.
Elleborus. *zie op Nieswortel.*
ELSENBOOM. *Lat.* Alnus. *Hoogd.* Erlenbaum. *Ellenbaum.* *Fr.* Aulne. *Ital.* Auno. 89. **KLEYNE BERG-ELZENBOOM.** *zie op kleyne Berg-Elzenboom.*
Endivia. *zie op Endivoie.*
ENDIVIE. Andyven. *Lat.* Endivia. *Seris.* Intybum fativum. *Hoogd.* Scariol. *Fr.* Scariole. *Ital.* Endivia. 489.
Enule Campana. *zie op Alantwortel.*
Enfis. *zie op Zwaardkruyd.*
Ephemerum Lethale. *zie op Harmodafte'en.*
Ephemerum non Lethale. *zie op Maybloem.*
Ephemerum Matthioli. *zie op Ephemerum van Matthioli.*
EPHEMERUM VAN MATTHIOLUS. *Lat.* Ephemerum Matthioli. 263.
Epimedium frutescens Virginianum. *zie op Wijngaard van Canada.*
Epimedium herba. *zie op Epimediumkruyd.*
EPIMEDIUMKRUYD. *Lat.* Epimedium herba. *Hoogd.* Bifchoffs-but. *Ital.* Epimedio. 562.
Epimedium uyt Virginien. *zie op Wijngaard van Canada.*
Eppe. Water-eppe. *zie op Water-eppe.*
Equisetum. *zie op Paardeftaert.*
Eranthemum. *zie op Bruynette.*
Erigerum. *zie op Kruyswortel.*
ERINUS VAN DIOSCORIDES. *Lat.* Erinus Dioscoridis. Echinus Galeni. Clinopodium minus. In 't *Nederlandsch* ook wilde Basilicom. 672.
Eruca. *zie op Rakette.*
Eruca Italica. *zie op Italiaanfche Rakette.*
Erven. *zie op Ciceren.*
Ervilia. *zie op Erweten.*
Ervum. *zie op Ciceren.*
ERWETEN. Peulen. Poelen. *Lat.* Pifum. *Ervilia.* *Hoogd.* Erbsen. *Ital.* Bifo. *Pifelli.* 485. **ZEE-ERWETEN.** *zie op Zee-erweten.*
Eryngium. *zie op Kruysdijfel.*
Erysimum. *zie op Edele Rakette.*
ESSCHENBOOM. *Lat.* Fraxinus. *Hoogd.* Eschenbaum. Eschenholtz. Stein-Eschen. Malbaum. *Fr.* Frefine. *Frefine* Champetre. *Ital.* Fraxinella. 94.
Eschenkruyd. *zie op Fuaxinelle.*
ESULA. *Lat.* Esula. *Piryula.* *Peplus.* *Fr.* Turbith noir. *Ital.* Esula. 458.

Eufrafia. *zie op Oogentrooff.*
Eul. *zie op Mankop.*
Euonymus. *zie op Papenhout.*
Eupatorium. *zie op Boelkenskruid.*
Eupatorium Gracorum. *zie op Agrimonie.*
Euphrasia. *zie op Oogentrooff.*
Eykelboom. *welickende.* *zie op Welrickende Eykelboom.*
EYKENBOOM. *Lat.* Quercas. *Robur.* *Hoogd.* Eychbaum. *Fr.* Chêne. *Chermillat.* *Drillie.* *Ital.* Quercia. *Cerqua.* 74.
Eylf. *Eyloof.* *zie op Feyl.*
F *Aba* *zie op Boonen.*
Faba Romana. *zie op Turksche boonen.*
Faba Turcica. *zie op Turksche boonen.*
Fago-pyrum. *zie op Boekweyt.*
Fago-triticum. *zie op Boekweyt.*
Fagus. *zie op Benkenblad.*
Farfara. *zie op Hoefblad.*
FENEGRIEK. *Lat.* Fenum Græcum. *Hoogd.* Bokshorn. *Fr.* Fenegrec. *Ital.* Fiengreco. *Corna di Becco.* 590.
Ferrum Equinum. *zie op Paerdyzer.*
Ferrum Equinum volubile. *zie op Windend Paerdsboefzyer.*
FERULA. In alle Talen dus genoemd. 571.
Festucago Gaza. *zie op Tadel Haver.*
Picomorus. *zie op Vijgeboom.*
Ficus. *zie op Vijgeboom.*
Ficus Aegyptiaca. *zie op Vijgeboom.*
Ficus Indica. *zie op Bananenboom.*
Ficus Indica. *zie op Indiaanfche Vijge.*
Fickruyd. *zie op Fykruid.*
Filago impia. *zie op Ruerkruyd.*
Filicula. *zie op Weederdoed.*
FILIPENDULA. Roode Steenbreek. *Lat.* Filipendula. *Hoogd.* Rot-Steinbrech. *Fr.* Filipendule. 577.
Filipendula Aquatica. *zie op Water-Filipendula.*
Fiftikenboom. *zie op Piftacienboom.*
Filix. *zie op Vueren.*
Fistularia. *zie op Wilde Haneham.*
Flier. *wilde.* *zie op Wilde Vlier.*
Flierboom. *zie op Vlierboom.*
Flos Adonis. *zie op Bruynette.*
Flos Africanus. *zie op Flauweelbloem.*
Flos Ambrualis. *zie op Kruysbloem.*
Flos Armerius. *zie op Duyzendfchoon.*
Flos Cardinalis. *zie op Kardinaalsbloem.*
Flos Constantinopolitanus. *zie op Fenette.*
Flos Cuculi. *zie op Duyzendfchoon.*
Flos Hierosolymitanus. *zie op Fenette.*
Flos Keiri. *zie op Muurbloem.*
Flos Passionis. *zie op Bloem des Lijdens.*
Flos Principis. *zie op Winde.*
Flos Solis. *zie op Zonnebloem.*
Flos Solis tuberosus. *zie op Articiolken onder de aarde.*
Flos Tunetanus. *zie op Flauweelbloem.*
Fluyteboom. *zie op Syringe.*
FLUWEELEBLOEM. Tunisbloem. *Lat.* Flos Tunetanus. *Flos Africanus.* *Hoogd.* Indianifche Blum. *Fr.* Oeilletz d'Inde. *Ital.* Fiore Africano. *Garofano* Indiano. 580.
FLUWEELE-BLOEM. Papegayenkruyd. *Lat.* Amaranthus. *Hoogd.* Tausendfchon. *Fr.* Paffe Velours. *Ital.* Amaranto. *Fior di Vellato.* *Fior di Amore.* 321.
Feniculum. *zie op Venkel.*
Feniculum marinum. *zie op Zee-venkel.*
Feniculum Porcinum. *zie op Parkens-venkel.*
Feniculum Porcinum. *zie op Beerwortel.*
Fœnum Burgundiacum. *zie op Venkel.*
Fœnum Græcum. *zie op Fenegriek.*
FONTEYNKRUYD. *Lat.* Potamogetum. *Fontinalis.* *Hoogd.* Samkraut. *Ital.* Potamogeto. 832.
Fontinalis. *zie op Fonteynkruyd.*

der N A M E N.

Fraga, zie op Aardbezie.
 Frambezen, zie op Himbezen.
 Framboosen, zie op Himbezen.
 Frangula, zie op Pijlbout.
 Fraxinella, zie op Fraxinelle.
 FRAXINELLE, Aſſchenkruid. Lat. Fraxinella. Hoogd. Aſchwurtz. Fr. Diptam Baſtard. Ital. Fraſſinello. Dit-
 tamo Bianco. 593.
 Fraxinus, zie op Eſſchenboom.
 Fraxinus ſylveſtris, zie op Sorbenboom.
 Fritillaria, zie op Kievitsbloem.
 Frumentum Indicum, zie op Indiaanſche Weyt.
 Frumentum Saracenicum, zie op Boekweyt.
 Frumentum Turcicum, zie op Indiaanſche Weyt.
 Fumaria, zie op Duyvenkervel.
 Fumaria Bulboſa, zie op Holwortel.
 Fumaria maxima Bulboſa Cretica, zie op Leeuwenblad.
 Fumus Terræ, zie op Duyvenkervel.
 Fuſſethout, zie op Verwouf.
 FYEKRUUD, Fiekruid. Lat. Sophia. Seriphium Germa-
 nicum. Hoogd. Welfamen. Spohiekruid. 895.
 GAGEL, Lat. Myrtus Belgica. Myrtus Hollandica.
 Myrtus Brabantica. Rhus ſylveſtris Dodonæi.
 Pſeudo-Myrtus. Fr. Piment. Piment Royal. Ital.
 Mirto di Hollandia. Mirto falſo. 146.
 Galant wortel, zie op Alantwortel.
 Galatium, zie op Walſtroo.
 Galega, zie op Galege en Wilde Galega.
 GALEGE, Geyten-ruyt. Lat. Galega. Ruta Capraria.
 Hoogd. Ziegenraut. Geiſtraut. Fr. Galege. Ital. Ga-
 liga. 599.
 Galeophitis Tragi, zie op verkerd Neetelkruid.
 Gallium, zie op Walſtroo.
 GANZEBLOEM, Woekelaar. Guldebloem. Zee-crith-
 mum. Zee-creta. Lat. Chryſanthemum. Crithmum ma-
 rinum. Creta marina. Hoogd. S. Johansblum. Ganzblum.
 Ital. Chriſtanno. 421.
 Ganzediftel, zie op Hazenſalade.
 GANSERICH, Ganſerich. Genſrijk. Zilverkruid. Lat.
 Argentina Potentilla. Agromonia ſylveſtris. Hoogd. Gren-
 zig. Genzerich. Fr. Argentine. Becq d'Oye. Tanefie
 Sauvage. Ital. Argentina. 833.
 GEELE MALVE, Lat. Althea lutea. Abutilon Avicen-
 næ. Hoogd. Ibiſch met gelben Blumen. Abutilon. Ital.
 Malvaſico baſtarda. 319.
 GEERS, Gierſt. Heers. Hirs. Lat. Milium. Hoogd. Hir-
 ſe. Hirſch. Hirz. Fr. Millet. Mil. Ital. Miglio.
 765.
 Gellſemium, zie op Jaſmiyn.
 GELIDKRUYD, Stinkende Yſop. Sideritis, Lat. Sideritis.
 Ital. Siderite. 884.
 Gembar, zie op Gengebar.
 GEMEENE KLEYNE ROORIDDER, Gemeene
 kleyne Patich. Lat. Lapathum vulgare minus. Oxylapa-
 thum. 705.
 GEMEENE MEDICA, Lat. Medica vulgaris. Medica
 ſylveſtris. Lat. Medica ſilvatico. 592. Zee-medica, zie
 op Zee-medica.
 GENEVERBOOM, Dambezenboom. Jeneverboom.
 Imbeerenboom. Lat. Juniperus. Hoogd. Wachholder.
 Wechholter. Fr. Genevre. Ital. Genepro. 219.
 GENGEBAR, Gembar. Gymbar. Lat. Zinzibar. Zingib-
 er. Hoogd. Ingber. Ingwer. Fr. Gingembre. Gingenbre.
 Ital. Gengevo. 665.
 Geniculata, zie op Kniekenkruid.
 Geniſta, zie op Brem.
 GENTIAAN, Lat. Gentiana. Hoogd. Entziaen. Bitter-
 wortzel. Fr. Gentiane. Ital. Gentiana. 600.
 Gentiana, zie op Gentiaan.
 Geranium, zie op Opreuareibek.
 Gerwe, zie op Duyzenblad.
 Geſtrept Spaanſch Gras, zie op Spaanſch geſtrept Gras.
 GEYTENBAARD, Reynette. Lat. Ulnaria. Regina

prati. Barbi Capra. Drymopogon. Hoogd. Wald-geiſz.
 barth. Fr. Barbe de Chevre. 928.
 Geytenblad, zie op Hondskorſen.
 GLYTENBLAD (eygentlijk), Caprifolie. Mammetjens-
 kruid. Weewinde. Lely onder de Doornen. Lat. Cas-
 priſolium. Periclymenon. Lelie inter ſpinas. Hoogd. Geiſz-
 blatt. Waldgilgen. Fr. Chevreſeuille. Vincibolle. Ital.
 Caprifoglio. 243.
 Geyten-ruyt, zie op Galege.
 Gezegeendkruid, zie op Cariophyllate.
 Gierſt, zie op Geers.
 GINGIDIUM, Lat. Gingidium. Viſnaga. Ital. Gingidio.
 606.
 Ginoffelbloem, zie op Angelieren.
 Ginſt, zie op Brem.
 Ginoffelbloem, zie op Angelier.
 Gith, zie op Koornroos.
 Gladiolus, zie op Zwaardkruid.
 Gladiolus Americanus, zie op Phalangium.
 Glans Myreplica, zie op Welriekende Eykelboom.
 Glans Terræ, zie op Aardkers.
 Glans Unguentaria, zie op welriekende Eykelboom.
 GLASKRUYD, Parietarie. Lat. Vitraria. Helxine. Pa-
 rietaria. Hoogd. Tag und Nachtkraut. S. Peeterskraut.
 Mawkruid. Fr. Parietaire. Ital. Vetrìola. Parietaria. Her-
 be Murale. 804.
 Glatum, zie op Weede.
 GLAUX, Melkkruid. Lat. Glaux. 608.
 Glaux latifolia, zie op Zoethout.
 Globularia, zie op Madelieven.
 Glycyrrhiza, zie op Zoethout.
 GNAPHALIUM, Leeuwenvoet. Lat. Gnaphalium. Cen-
 tunculus. Albinum. Leontopodium. Hoogd. Ruhrkraut.
 Fr. Herbe à Cotton. Ital. Gnafalio. Filago. Cartafilago.
 613.
 GODS GENADE, Lat. Gratiola. Gratiola Dei. Cen-
 tauris. Hoogd. Aurin. Ital. Gratiola. Stanco Cavallo.
 618.
 Goeden Henrik, zie op Patich.
 Gollipium arbor, zie op Wolboom.
 Gollipium herba, zie op Kottoenkruid.
 GOUDENAPPEL, Appel der Liefde. Lat. Pomum
 amous. Autca mala. Hoogd. Gold-pffel. Fr. Pommes
 d'Orees. Pommes d'Amour. Ital. Pomo d'Oro. Pomi
 d'Amore. 745.
 Goudenbloem, zie op Elichryſon.
 GOUDENKRUYD, Lat. Herba Doria. Hoogd. Her-
 ba Doria. Fr. Herbe d'Or. Ital. Herba di Oro.
 629.
 GOUDSBLOEM, Lat. Calendula. Caltha. Hoogd. Rin-
 gelblum. Fr. Soucie. Souſſie. Ital. Colendola. Fior Ran-
 cio. Fior d'Ogni meſe. 435. zie ook op Water-Goudſe
 bloem.
 Gouwe, Kleyne Gouwe, zie op Oogenklaar.
 GRACHTVAARN, Lat. Lonchitis Alpera. Aſplenium
 ſylveſtre. Aſplenium magnum. Hoogd. Grofz Miltz-
 kraut. Ital. Lonchite alpera. 290. zie voorts op Vaarn.
 Ioomvaarn. Steenvaarn.
 Gramen Alopecium, zie op Koffſtaerten Gras.
 Gramen Floridum, zie op Bloemdragend Gras.
 Gramen Hederaceum, zie op Gras van Parnaffus.
 Gramen Leucanthemum, zie op Oogenvroeft Gras.
 Gramen Marinum, zie op Zeegras.
 Gramen Parnaffi, zie op Gras van Parnaffus.
 Gramen Plumeum, zie op Pluym-gras.
 Gramen Sciriatum Hiſpanicum, zie op Spaanſch geſtrept
 Gras.
 Gramen Tremulum, zie op Beevend Gras.
 GRANAATBOOM, Lat. Malus Punica. Malus Gra-
 nata. Hoogd. Granatbaum. Fr. Mignaine. Grenadier.
 Ital. Albero di Pomo Granato. 16.
 Granadilla, zie op Bloem des Lijdens.
 Gras, Pluymgras. Geſtrept Spaanſch-gras. Oogentrooft-
 gras. Bloemdragend-gras. Zee-gras. Beevend-gras. Voffe-
 ſtaarten.

B L A D - W Y Z E R

Haarten-gras. *zie van ieder op zynen naam.*
GRAS VAN PARNAS. *Lat.* Gramen Parnassi. *Gram.* Hederaceum. *Hoogd.* Loberblumlein. *Ital.* Gramigna di Parnaso. 616.
Granum Paradisi. zie op Cardamom.
Gratia Dei. zie op Gods Genade.
Gratiola. zie op Gods Genade.
Grindkruid. zie op Kruidwortel.
Groene Doorn. zie op Peeradoorn.
Groot Halskruid. zie op Klokyens.
Groot Maankruid. zie op Hemionitis.
GROOT SPEENKRUID. *Lat.* Scrophularia. *Hoogd.* Braunwurtz. *Knotenkruid. Fr.* Scrophulaire. *Ital.* Scrophularia. 869.
Groote Hoefbladeren. zie op Pessilentie-wortel.
GROOTE KROK. *Lat.* Orobis. *Aracus latifolius. Ital.* Orobo. 791.
Grove Majoraan. zie op Orega.
Grossula Transmarina. zie op Aalbesenboom.
Grossularia. zie op Kruidbesenboom.
Guajacana. Guajacum. zie op Pokhout.
Guanabana. zie op Vleeschboom.
Guldebloem. zie op Ganzelbloem.
Gulde Leevekruid. zie op Edel Leevekruid.
Guldenappel. zie op Goudnappel.
Guldenkruid. zie op Goudenkruid.
GULDENROEDE. *Lat.* Virga aurea. *Hoogd.* Wundkraut. *Feddekruid. Fr.* Verge d'Or. *Ital.* Virga aurea. 926.
GUYCHELHEYL. *Lat.* Anagallis. *Hoogd.* Gauchheil. *Ital.* Anagallo. *Anagallide.* Morio di Gallina. 323.
Gymbier. zie op Gingebar.
HAanekam, wilde. *zie op Wilde Haanekam.*
HAANEKAMMETJENS. *Lat.* Onobrychis. *Caput Gallinaceum* Belgarum. *Polygala vera* Dalechampi. *Hoogd.* Kerstwurtzel. *Fr.* Saint Foin. *Ital.* Uppuparia del Maghi. 790.
Haanekop. zie op Verkgerd Naetelkruid.
Haanevoet. zie op Bouterbloem.
HAAZENOOER. *Lat.* Bupleurum. *Hoogd.* Wundkraut. *Ital.* Bupleuro. *Orecchia di Lievro.* 474.
HAAZENPOOT. *Lat.* Lagopus. *Pes Leporis. Hoogd.* Hasenfusz. *Katzenklee. Fr.* Pied de Lievre. *Ital.* Lagopo. 684.
HAAZENSALADE. *Genzen-distel. Konynenkruid.* Melkwey. *Lat.* Sonchus. *Brassica Leporina. Lactuca Leporina. Hoogd.* Hasenkohl. *Fr.* Palais de Lievre. *Leifferon. Ital.* Sunco. *Cicerbita. Crespigno.* 893.
Hadich. zie op Wilde Vlier.
HAGEDOORN. *Lat.* Spina acuta. *Oxyacantha* Dioscoridis. *Spina alba. Hoogd.* Hagedorn. *Fr.* Aubespine. *Espine Blanche. Ital.* Oxiganta. 185.
Halimus. zie op Zee-porcellem.
Halimus marinus Syriacus. *zie op Roos van Jericho.*
Halskruid. Groot Halskruid. zie op Klokyens.
Halskruid. Kleyn Halskruid. zie op Raponce.
Handekenskruid. zie op Palmaria.
Harmala Syriaca. zie op Harmala uit Syrien.
HARMALA UYT SYRIEN. *Lat.* Harmala Syriaca. 856.
HARTSHOORN. *Kraeyvoet. Muyzeftaart. Lat.* Cornu cervi. *Stellaria. Cauda muris. Hoogd.* Krahensfusz. *Fr.* Dent au Chien. *Corne de Cerf. Pied de Corneille. Ital.* Coronopa. *Corno Cervino. Herba Stella.* 513.
Hartstong. zie op Waterwortel.
HARTSTONG. *Lat.* Lingua Cervina. *Phyllitis. Scolopendria. Hoogd.* Hirschzung. *Fr.* Langue de Cerf. *Ital.* Phyllide. *Philkto. Lingua di Cervo.* 286.
Haver-essen. zie op Sorbenboom.
HAVIKSKRUID. *Lat.* Hieracium. *Accipitrina. Hoogd.*

Habichkraut. *Fr.* Cichorée Jaune. *Ital.* Hieraco. 639.
HASELAAR. *Hazelnootenboom. Lat.* Nux Avellana. *Corylus. Nax pontica. Hoogd.* Haselpufz. *Fr.* Noysel. *Noisellier. Couldrier. Ital.* Avellane. *Noccirole.* 161.
Hazelwortel. zie op Mans-oer.
Hebenus. zie op Ebbenhout.
Hedera. zie op Veyl.
Hedera Terrestis. zie op Hondjensdrif.
HEDERIK. *Herik. Herk. Lat.* Rapistrum. *Sinapi sylvestre. Hoogd.* Hederich. *Fr.* Velar de la Tortelle. *Ravenn. Ital.* Senape salvatico. *Rapistrum.* 567.
Hedysarum Clypeatum. zie op Schilddragende Hedysarum.
Heers. zie op Geers, of Gierst.
Helenium. zie op Alantwortel.
Helenium tuberosum. zie op Articiokken onder de aarde.
Helianthemum Indicum tuberosum. zie op Articiokken onder de aarde.
Heliochryson. zie op Eliochryson.
Helleborus. zie op Nierwortel.
Helleborus Ferulaeus. zie op Roe-ooge.
Hemelfleutel. zie op Sleutelbloem.
HEMIONITIS. *Groot Maankruid. Lat.* Hemionitis. *Lunaria major. Ital.* Hemionite. 287.
HENNIP. *Hennep. Kennep. Kemp. Lat.* Cannabis. *Hoogd.* Hanff. *Fr.* Chanure. *Ita.* Canapa. 886.
Hemophyllum. zie op Speerkruid.
Hepatica. zie op Steen-Leevekruid.
Hepatica nobilis. zie op Edel-Leevekruid.
Hepatica trifolia. zie op Edel-Leevekruid.
Hepatorium. zie op Boelkenkruid.
Herba Amoris. zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.
Herba Benedicta. zie op Caryophyllate.
Herba Impatiens. zie op Kruidje roer mij niet.
Herba Paralysis. zie op Sleutelbloem.
Herba Paris. zie op Wolfsbere.
Herba Polucaris. zie op Vloekkruid.
Herba Sensitiva. zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.
Herba Turca. zie op Duizendkroon.
Herba Venti. zie op Keukenkruid.
Herba Vita. zie op Indiaansch Kruidje roer mij niet.
Herik. zie op Hederik.
HERMODACTELEN. *Tijldoozen. Tijllozen. Teyl-roozen. Lat.* Colchicum. *Hermodactylus. Ephemerum Lethale. Hoogd.* Zeitlofen. *Fr.* Mort au Chien. *Ital.* Colchico. *Ephemerum. Hermodactylo.* 500.
Hermodactylus. zie op Hermodactelen.
Herniaria. zie op Duizendkroon.
Hers. zie op Geers.
Hert-gelijckende Erwet. zie op Nachtschade.
HERTGESPAN. *Lat.* Cardiac. *Lycopsis. Hoogd.* Hertgespan. *Fr.* Agripaulme. *Ital.* Licopside. *Cardiac.* 447.
Helperis. zie op Damastbloem.
Helperis odorata. zie op Welriekende Nachtsbloem.
Heul. zie op Manlop.
HEYDENS WONDKRUID. *Lat.* Confolida Saracenica. *Solidago Saracenica. Hoogd.* Heidnisz Wundkraut. *Fr.* Confol de Saracine. 892.
Heylighout. zie op Pokhout.
Hieracium. zie op Havikskruid.
HINNEBEZIEN. *Frambezen. Framboisen. Lat.* Rubus Idaeus. *Hoogd.* Himbramen. *Hindbeeren. Hinnbeeren. Fr.* Framboisier. *Ital.* Rovo Ideo. *Rovo Montano.* 248.
Hippolapathum rotundum. zie op Opregte oude Rhabarbar.
Hippofellinum agreste. zie op Smyrnum van Candia.
Hippuris. zie op Paerdestaert.
Hirundinaria. zie op Zwaluwenwortel.
Hirundinaria. zie op Oogenklaat.

der N A M E N.

HOE LANGER HOE LIEVER. *Alfrank. Lat. Dulcamara. Amara dulcis. Solanum Lignosum. Circaea Montepensium. Hoogd. Heinskraut. Je lenger je lieber. Ital. Dolce amara. Vite sylvestre. 557.*

Hoe langer hoe liever. *zie op Veld-Cypres.*

HOEFBLAD. *Lat. Tussilago. Farfara. Bechium. Ungula Caballina. Hoogd. Roszhuf. Roszhub. Brandlattich. Fr. Pas d'Afne. Patte d'Afne. Patte de Cheval. Ital. Tofflagine. Farfarella. Ungia di Cavallo. 385. GROOTE HOEFBLADEREN. zie op Pessilientewortel.*

HOF-COMYN. *Carui. Carwe. Lat. Carui. Carum. Hoogd. Kummel. Ital. Caro. 456. zie ook op Comijn.*

HOLWORTEL. *Lat. Fumaria Bulbosa. Radix Cava. Hoogd. Holwurtz. Fr. Racine creufe. Ital. Radice cava. 598. ALDERGROOTSTE HOLWORTEL VAN CANDIA. zie op Leenwenblad.*

Honderdknop. *zie op Paronychia.*

HONDJENS-DRAF. *Lat. Hedera Terrestris. Corona Terra. Hoogd. Gundelraben. Grundreben. Ital. Hedera Terrestris. 622.*

Hondsboom. *zie op Pijlhout.*

HONDS-KARSZEN. *Geytenblad. Lat. Canum Cersafa. Clymenum. Peridymenum. Xylosteum. Hoogd. Hunds-kirschchen. Ital. Pericimeno. Circaro di Cane. 204.*

HONDS-TAND. *Lat. Dens Canis. Satyrium Erythrinum. Pseudo-Hermodyctylus. Hoogd. Hunds Zahn. Ital. Dente Canino. 546.*

HONDS-TONG. *Lat. Cynoglossum. Cynoglossa. Lingua Canis. Hoogd. Hundszung. Fr. Langue de Chien. Ital. Cynoglossio. Lingua di Cane. 538.*

HOP. *Hoppe. Hoppekruyd. Lat. Lupulus. Hoogd. Hopff. Fr. Houblon. Ital. Lupolo. Bruscandola. 731.*

Hordeum Murinum. *zie op Mayzenkoorn.*

Horminum. *zie op Scharley.*

HULST. *Lat. Agrifolium. Aquifolium. Hoogd. Wald-distel. Fr. Agron. Hous. Houffon. Ital. Aquifoglio. Agrifoglio. 164.*

HUYSLÖÖK. *Donderbaard. Lat. Sedum. Barba Jovis. Herba Semper vivum. Illecebra. Hoogd. Haufzlaub. Haufzwurtz. Donnerbart. Fr. Joubarbe. Ital. Semper-vivo. 467. Cepza, een foort van kleyne Donderbaard. zie op Cepza.*

HYACINTH. *Jacynth. Lat. Hyacinthus. Hoogd. Hyacinth. Yacinth. Ital. Hiacintho. 641.*

Hyocyamus. *zie op Bilzenkruyd.*

HYPECOON. *Lat. Hypecoum. Ital. Hipecoo. 651.*

Hypecoum. *zie op Hypecoon.*

Hypericum. *zie op S. Janikruyd.*

Hydrolapathum. *zie op Patiche.*

Hyfop. Hyfopus. *zie op Yfop.*

Hyfopus foetidus. *zie op Gelidkruyd.*

Hyuca Canadiana. } *zie op Juca uyt America.*
Hyuca Gloriosa. }
Hyuca Americana }

IBENBOOM. *Lat. Taxus. Arbor Virofa. Milus Theophrasti. Hoogd. Eybenbaum. Ibenbaum. Ybenbaum. Fr. Ef. Yf. Ital. Taffo. Maffo. 48.*

Iberis. *zie op Wilde Kers.*

Ilex Cocclifera minor. *zie op Coccinilleboom.*

Ilex Glandifera major. *zie op Coccinilleboom.*

Illecebra. *zie op Huyslook.*

Imbeerenboom. *zie op Geneverboom.*

Impatiens Herba. *zie op Kruyde voer mij niet.*

Imperatoria. *zie op Meesterwortel.*

Indiaanfch Koorn. *zie op Indiaanfche Weyt.*

INDIAANSCH KRUYDJE ROER MY NIET. *Lat. Herba Viva. Herba Amoris; Herba Senfifica. Hoogd. Fuhlendekraut. Ital. Herba di vita. Herba di Amore. 630.*

INDIAANSCH DOORNAPPEL. *Lat. Pomum spinosum opuntiatum. Echino-melocactos. Ital. Pomo spinoso opuntiato. 575.*

Indiaanfche Tarwe. *zie op Indiaanfche Weyt.*

INDIAANSCH VYGE. *Lat. Ficus Indica. Opuntia.*

Hoogd. Indianfche Feige. Ital. Fico d'Inda. 571.

INDIAANSCH WEYT. *Turkfche Weyt. Turkfch Koorn. Lat. Frumentum Turcicum. Frumentum Indicum. Hoogd. Turkfch Korn. Fr. Ble de Turquie. Ital. Grano di India. Fermento Indiano. 595.*

INDIGO. *Lat. Indigo. Indigofera. Indiaanfch Gali. Nil. Portug. Herba d'Anir. Anil. 228.*

Indigofera. *zie op Indigo.*

Ingroen. *zie op Senegroen.*

Inrybum fativum. *zie op Endrivoit.*

Inula. *zie op Alantwortel.*

IPENBOOM. *Iperboom. Olmboom. Lat. Ulmus. Hoogd. Ruffer. Ruffbaum. Ilmenbaum. Ulmenbaum. Fr. Orme. Ital. Olmo. 86.*

Iperboom. *zie op Ipenboom.*

Irio. *zie op Edele Rakette.*

Iris. *zie op Lu.*

Iris Angustifolia odorata. *zie op Welriekende Lús.*

Iris sylvestris. *zie op Stinkende Lis.*

Istis. *zie op Weede.*

Italiaanfche Klaver. *zie op Opregte Medica.*

ITALIAANSCH RAKETTE. *Lat. Refeda. Eruca Italica. Hoogd. Refede. Ital. Ruchetta di Italia. Refeda. 566.*

Iva Moschata. *zie op Veld-Cypres.*

JACEA. *Lat. Jacea. Hoogd. Flokblum. Ital. Jacea. Jacea. 633.*

Jacobaea. *zie op S. Jacobskruyd.*

Jacobskruyd. *zie op S. Jacobskruyd.*

Jalapapa vera. *zie op Opregte Jalapapa.*

Jalapapa. of Wonderbloem van Peru. *zie op Opregte Jalapapa.*

Jansbezien. *zie op Albezien.*

Jansbrood. *zie op S. Jansbrood.*

Jansdruyfens. *zie op Albezien.*

Janskruyd. *zie op Albezien.*

Jasminum. *zie op Jafmijn.*

JASMYN. *Jefemijn. Lat. Jasminum. Jefeminum. Gelfeminum. Hoogd. Jafmin. Fr. Jafmin. Jefemin. Ital. Gelfemino. 233.*

JENETTE. *Christus-oog. Bloem. van Constantinopel. Lat. Lychnis. Oculus Christi. Coeli Rosa. Flos Constantinopolitanus. Flos Hierosolymitanus. Hoogd. Frawen-Rolzein. Himmels-Roflein. Widerstofz. Jerufalems-Blum. Fr. Oeilletes. Oeilletes de Dieu. Ital. Lichnide. 233.*

Jenette; Spaanfche. *zie op Spaanfche Jenette.*

Jeneverboom. *zie op Geneverboom.*

Jefeminum. *zie op Jafmijn.*

JOBS-TRANEN. *Lievevrouwen-tranen. Lat. Lachryma Jobi. Lachryma Christi. Lithospermum majus. Fr. Larmes de nostre Dame. Hoogd. Hiobs-zcher. Ital. Lagrime di Giobbe. 666.*

JOENDOORN. *Lat. Paliurus; Spina Judacia. Spina Christi. Ital. Paliuro. 188.*

Jodenkerffen. *zie op Nachtschade.*

Jodenkruyd. *zie op Vederik.*

Joffrouwen-violier. *zie op Juffrouwen-Violier.*

Johansbrood; Bezien; Druyfens; Kruyd, &c. *zie op Jans, en S. Jans.*

Jonquillen. *zie op Narciffe; en op Lús.*

Joriskruyd. *zie op S. Joriskruyd.*

Jovis glans. *zie op Nooreboom.*

Juca Americana. Juca Canadiana. Juca Gloriosa. *zie op Juca uyt America.*

JUCA UYT AMERICA. *Lat. Juca, of Hyuca Canadiana. Hyuca Gloriosa. Hyuca Americana. Hoogd. Jucke. Bij de Indianen Mandiba. Manyba. Mandioca. Manyoc. 661.*

JUDASBOOM. *Lat. Arbor Judae. Arba Amoris. Siliquastrum. Siliqua Fatua. Hoogd. Judasbaum. Fr. Guaiac. Gaines. Ital. Siliquastrum. Siliqua Sylvestre. Albero de Guida. 126.*

B L A D - W Y Z E R

Juffrouwen-violet. *zie op Damastbloem.*

Jujubæ Officinum. *zie op Jujubenboom.*

JUJUBENBOOM. Roode Jujubenboom. *Lat.* Zizyphus rutila. Jujubæ Officinum. Zizypha Græcorum. Paliurus Athenæi. *Hoogd.* Brultbeerbaum. Brultbeertlein. *Fr.* Jujubier. Guindoulir. *Ital.* Giuggiole. 117.

Juniperus. *zie op Geneverboom.*

Jupitersbaard. *zie op Boomachtig Jupiteribaard.*

K Aarden. *zie op Steekende Kaarden.*
KALFSMUYL. Apenhoofd. Orant. *Lat.* Antirrhinum. Caput Simæ. *Hoogd.* Lewenmaul. *Fr.* Muron Violet. *Ital.* Antirrhino. 336.

KALFSVOET. Manskragt. *Lat.* Arum. *Hoogd.* Pfaffenpint. Teutisch Ingwer. *Fr.* Pied de Veau. Vit de Prestre. *Ital.* Aro. Giaro. Gigaro. *Een soort hier van in 't Nederlandsch* Speerwortel. *Lat.* Dracontium. Serpentaria. *Andere soort,* Colocasia. Dracunculus Palustris. 353.

KALI. In alle Talen dus genoemd: doch in 't Italiaansch ook Soda. 471.

KANEELBOOM. *Lat.* Cinnamomum. Canella. Arbor Cassia. *Hoogd.* Zimmet-rohrleinbaum. Zimmetrindenbaum. Canelbaum. *Fr.* Arbre de Cannelle. *Ital.* Cinnamomo. Cannella. 119.

KAPPERS. *Lat.* Capparis. *Hoogd.* Kappern. *Fr.* Cappres. *Ital.* Capparo. 254.

KARDINAALSBOEM. *Lat.* Flos Cardinalis. Trachelium Americanum. *Ital.* Trachelio Americano. Fior di Cardinale. 582.

Karmosijnboom. *zie op Coccinileboom.*

KARSSEBOOM. *Lat.* Cerasus. *Hoogd.* Kirschbaum. *Fr.* Cerisier. *Ital.* Ciregio. Cirefaro. 36. *In 't zelve Hoofdstuk ook* Karsseboomen met groene Karlsen; met welriekende Bloesemen, &c.

Karsseboom met Bladeren van Laurier. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*

Kastanienboom. *zie op Castanienbooms.*

Kattekruid. Berg-Kattekruid. *zie op Mint.*

KAUWOORDE. Cowoerde. Kauwoerde. *Lat.* Cucurbita. *Hoogd.* Kurbs. Kurbisz. *Fr.* Cource. Courcorde. *Ital.* Zucca. 321.

KEELKRUID. Mondhout. Liguster. Rijnwillige. *Lat.* Ligustrum. *Hoogd.* Beynholtzlein. Muntholtz. Rheynweyden. *Fr.* Troefne. Frezillon. *Ital.* Ligustro. Guisfrico. Alcanna. Olivella. 258.

Keesjenskruid. *zie op Malve.*

Kelderhals. *zie op Peperboom.*

Kemp. *zie op Hennip.*

Kennep. *zie op Hennip.*

Kermes. *zie op Coccinileboom.*

KERS. *Lat.* Nasturtium. Barbarea. Cardamine. *Hoogd.* Krefz. *Fr.* Cresson. *Ital.* Nasturtio. Agretto. 660.

WILDE KERS. *zie op Wilde Kers: en op vreemde Wilde Kers.*

KERVEL. *Lat.* Cerefolium. Chærophylum. Chærophylion. *Hoogd.* Kerbelkraut. *Fr.* Cerfeuil. *Ital.* Cerefolio. 463. **WELRIEKENDE DULLE KERVEL.** Spaansche Kervel. *Lat.* Myrrhis fativa odorata. Cicutaria odorata. **WILDE BERG-KERVEL.** *Lat.* Cerefolium montanum sylvestre. Myrrhis sylvestris montana. *ibid.* **DULLE KERVEL.** *zie op Dulle Kervel.*

Keule. *zie op Kunneke.*

KEUKENKRUID. *Lat.* Pulsatilla. Herba Venti. *Hoogd.* Kuchenkraut. *Fr.* Coquelourdes. *Ital.* Pulsatilla. 835.

Keykensbloem. *zie op Duizendschoon.*

KEYSKROON. *Lat.* Corona Imperialis. *Hoogd.* Kayferkron. *Fr.* Couronne de l'Empereur. *Ital.* Corona Reale. 514.

KIEVITSBOEM. Kievitseeren. *Lat.* Fritillaria. Melagris. *Hoogd.* Fritillary. *Ital.* Melagride. 594.

Kievitseeren. *zie op Kievitsbloem.*

Kladdenkruid. *zie op Kliffenkruid.*

Klaffen. *zie op Kliffenkruid.*

Klaver. *zie op Drieblad.*

Kleef. *zie op Veyl.*

KLEEFKRUID. *Lat.* Aparine. *Hoogd.* Klebkrout. *Fr.* Reble Glateron. *Ital.* Speronella. Aparine. 337.

Kleyn Berg-Wollekruid. *zie op Phlomis.*

Kleyn Halskruid. *zie op Raponce.*

KLEYN MAANKRUID. *Lat.* Lunaria. Lunaria Bortrytis. *Hoogd.* Mondkraut. Mondraute. *Fr.* Taure. Lunaire. *Ital.* Lunaria del Grappolo. Lunaria minore. 726. *zie ook op.* Maankruid der Chinezzen. En Maankop op Maankop.

KLEYN BERG-ELZENBOOM. *Lat.* Alnus minor Montana. *Hoogd.* Kleyn Berg-Elfebaum. *Fr.* Ame-lanchier. 261.

Kleyn Gouwe. *zie op Oogenklaar.*

KLEYN LAUWERBOOM. *Lat.* Laureola. Chamadaphne. *Hoogd.* Zeilant. Kellerhals mit grünen Blumen. *Fr.* Laureole. *Ital.* Laureola Maggiore. 155. *zie ook op* groote Lauwerboom. Wilde Laurier.

Kleyn Look. *zie op Parage.*

KLEYN OSSETONG. *Lat.* Anchusa. *Hoogd.* Ochfenzung. *Fr.* Orcanette. *Ital.* Ancusa. 225.

Kleyn Tabak. *zie op Bilsenkruid.*

Klim. *zie op Veyl.*

KLIM. Lynen. Viome. *Lat.* Clematis. Vioma vulgi. Vitis alba. Atragenes Theophrasti. *Hoogd.* Lincen. Reben. Waldreben. *Fr.* Viome. *Ital.* Clematide. 252.

Klim-boonen. *zie op Turkischeboonen.*

KLISSENKRUID. Kladdenkruid. Kladdenkruid. *Lat.* Lappa. Xanthium. *Hoogd.* Kletten. Bettler-lauf. Spitzkletten. *Fr.* Glouteron. Gletteron. *Ital.* Bardana. 384.

Klokkebloem. *zie op Akeleyen.*

KLOKJENS. Groor Halskruid. *Lat.* Campanula. Runculus hortensis latiore folio. Cervicaria major. Uvularia. *Hoogd.* Glocklein. Glockenblum. *Ital.* Campanelle. Campanola. 437.

KNAWEL. Duizendknop met smalle Bladeren. *Lat.* Polygonum angustifolium. 677.

KNIEKENSKRUID. Leedekenskruid. *Lat.* Geniculata. 518.

Knofflook. *zie op Knoplook.*

Knol. *zie op Rape.*

KNOPLOOK. Knofflook. Knuyflook. *Lat.* Allium. *Hoogd.* Knoblauch. *Fr.* Ail. Aux. *Ital.* Aglio. Aio. 300. *zie hier bij na* Look zonder Look. Berglook. Biefflook. Pareye. Kleyn Look.

Knuyflook. *zie op Knoplook.*

Koekoeksbloem. *zie op Duizendschoon.*

KOE-OOGE. Nieswortel, met Bladeren van Ferula. *Lat.* Buphthalmum. Helleborus Ferulacens. *Hoogd.* Rindsaug. *Fr.* Oreil de Beuf. *Ital.* Bistalmo. Occhio di Bove. 420.

Koninkskers. *zie op Wollekruid.*

KONKOMMER. *Lat.* Cucumer. Cucumis. *Hoogd.* Cucumer. Cucumner. Cucumber. *Fr.* Concombre. *Ital.* Cocomero. Cicomero. Cedruolo. Citriolo. 526.

Konijnenkruid. *zie op Hazenzlade.*

KOOL. Moes-kool. *Lat.* Brassica. Crambe. *Hoogd.* Kohl. Kohlkrout. *Fr.* Choux. *Ital.* Cavoli. Cavolo Cappuccio. 410.

Koorn. Indiaansch. *zie op Indiaansche Wey.*

KOOLBLOEM. Roggebloem. Ambarette. Amberbloem. *Lat.* Cyanus. Cyanus odoratus Turcicus. *Hoogd.* Kornblum. *Fr.* Blaverle. Aubifon. Bhuet. Souffle. *Ital.* Ciano. Fior di Frumento. Fior del Formento. Battifecula. 529.

KOORNROOS. Gich. *Lat.* Nigellastrum. Pseudo-Melanthium. *Hoogd.* Raden. Kornroef. *Fr.* Yvraye. Nielle des Bleds. *Ital.* Nigellastrum. Melantio falso. Gittone. Kuofola. 759.

KORALKRUID. Koralkruid. *Lat.* Dentaria. Corallodes. *Ital.* Dentaria. 548.

Koralkruid. *zie op Aspergen.*

der N A M E N.

Kornoeljeboom. *zie op Cornoeljeboom.*

Kors. *zie op Kers.*

Koft. *zie op Munt.*

KOTTOENKRUYD. Boomwollekruid. *Lat.* Gossypium herba. Bombax. Cotum. *Hoogd.* Baumwoll. *Fr.* Cotton. *Ital.* Bambagia. *Cotone.* 615.

KRAAKEBEZIEN. Postelbezen. *Lat.* Myrtillus. *Vaccinia.* *Hoogd.* Heydelbeeren. *Fr.* Airelle. *Avrelle.* *Ital.* Murillo. *Calavezza.* *Uva Orfa.* *Vigna d'Orfo.* 775.

Kraayenvoet. *zie op Hartshoorn.*

Krabbenklauw. *zie op Ruyserskruid.*

Kraekebezen. *zie op Kraekebezen.*

KRAP. Mec. Rotte. *Lat.* Rubia. *Hoogd.* Rodte. *Fr.* Garance. *Ruble.* *Ital.* Robbia. *Rubia.* 339.

Kreeftkruid. *zie op Zonnende.*

Kroesbezenboom. *zie op Kruybezenboom.*

Kroeze-, of Kruyzemunt. *zie op Munt.*

Krok. Groote Krok. *zie op Groote Krok.*

KRUUDJE ROER MY NIET. Springkruid. *Lat.* Herba impatiens. *Noli me tangere.* *Hoogd.* Springkraut. 629. **INDIAANSCH KRUYDJE ROER MY NIET.** *zie op Indiaansch Kruidje voor my niet.*

Kruyze- of Kroezemunt. *zie op Munt.*

KRUYBEZIENBOOM. Doornbezenboom. Kroesbezenboom. Kruysdoorn. Stekelbezen. *Lat.* Uva Crispa. *Grossularia.* *Hoogd.* Stachelbeerenbaum. *Kraufbeerenbaum.* *Fr.* Groisilles. *Groisilles.* *Ital.* Uva spina. *Uva meina.* 221.

KRUYSBLOEM. *Lat.* Flos Ambrutalis. *Polygala.* *Hoogd.* Creutzblume. *Ital.* Polygala. 828.

KRUYSDISTEL. *Lat.* Eryngium. *Hoogd.* Manstreuw. *Brachendistel.* *Fr.* Chardon teit. *Fanicaud.* *Irings.* *Ital.* Enngio. *Iringo.* 454. *zie ook op Distel: en Driedistel.*

Kruysdoorn. *zie op Kruybezenboom.*

Kruyskruid. *zie op Kruyswortel.*

KRUYSWORTEL. Kruyskruid. Grindkruid. *Lat.* Senecio. *Erigerum.* *Hoogd.* Creutzkraut. *Baldgreif.* *Fr.* Seneflon. *Ital.* Senetio. *Cardoncelle.* *Spellicciofa.* 876.

Kullekenskruid. *zie op Standelwortel.*

Kun. *zie op Kunnike.*

KUNNEKE. Kun. Keule. Saturey. *Lat.* Saturea. *Cunila.* *Hoogd.* Garten-Issop. *Zwibel-Hilfop.* *Kuneli.* *Saturey.* *Fr.* Savorie. *Ital.* Coniella. *Satureia.* *Savoreggia.* *Puccella.* 860.

Kuyschboom. *zie op Boom der Kuyschbeyd.*

L Aage Appelboom zonder Bloessem. *zie op Appelboom.*

LAAGE BERG-MISPELBOOM. *Lat.* Chamæspilus alpina. *Mespilus humilis montana.* *Ital.* Nespulo minore montana. 217.

LAAGE CEDERBOOM MET VRUCHTEN VAN CYPRES. *Lat.* Cedrus humilis fabinifera fructu Cupressi. *Ital.* Cedro minore col Frutto di Cipresso. 64.

Laage Druyfsens-willigen uyt Silcezen. *zie op Spiraea van Theophrastus.*

Laage Zee-erwteten. *zie op Zee-erwteten.*

Labrusca Virginiana. *zie op Wilde Wijngaard uyt Virginia.*

Laburnum. *zie op Ebbenhout met geele Bloemen.*

Lachryma Christi. *zie op Jobs-tranen.*

Lachryma Jobi. *zie op Jobs-tranen.*

Lactuca. *zie op Salade.*

Lactuca Leporina. *zie op Haaze-salade.*

Lactuca Petrea. *zie op Steen-lattouw.*

Lagopus. *zie op Haazepeot.*

Lamium. *zie op Verkeerd Neetelkruid.*

LAMPANA. *Lat.* Lamplana. *Fr.* Lampane. *Sanus blanches.* *Ital.* Di Lafana. *Di Landri.* 689.

Lancea. Christi. *zie op Speerkruid.*

Lantana. *zie op Viburnum.*

Lapathum. *zie op Patich.*

Lapathum fibrosum. *zie op Bulapathum van Plinius.*

Lapathum Lantiginosum Chinenze longifolium, vel verum Matthioli. *zie op Opregte Rhabarbar van Matthioli.*

Lapathum sativum rotundifolium amplissimum. *zie op Opregte ronde Rhabarbar.*

Lapathum tuberosum Americanum. *zie op Patich met een Knobbelswortel uyt America.*

Lapathum Virginianum. *zie op Virginiausche Patich.*

Lapathum vulgare minus. *zie op Gemeene kleyne Roo-Ridder.*

Lappa. *zie op Kliffenkruid.*

LAPPA BOARIA PLINII. Met geen en anderen naam genoemd. Is een meede soort van Caucaus. 462.

LASERPITIUM. *Lat.* Silphium. *Angelica lucida.* *Laserpitium lucidum.* 332.

LATHYRUS. *Lat.* Lathyrus. *Arachyda subterranea.* *Hoogd.* Platte Erbsen. 685.

Lathyrus. *zie op Springkruid.*

Lathyrus tuberosus. *zie op Aardakkers.*

Lattouw. *zie op Salade.*

Lattuw. *zie op Salade.*

Lattuw. Steenlattouw. *zie op Steenlattouw.*

LAVAS. Lubstork. Lavise. Lubstikkel. *Lat.* Levisticum Ligusticum. *Hoogd.* Leibstockel. *Fr.* Liveche. *Liveche.* *Ital.* Ligustico. 712.

LAVENDEL. *Lat.* Lavendula spica. *Nardus Italica.* *Hoogd.* Lavendel. *Fr.* Lavande. *Ital.* Lavanda. 707.

Lavendula spica. *zie op Lavendel.*

Laver. *zie op Water-eppe.*

Lavette. *zie op Lavas.*

Lauricola. *zie op kleyne Lauwerboom.*

Laurierboom. *zie op Lauwerboom.*

Lauro-cerasus. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*

Laurus. *zie op Lauwerboom.*

Laurus Alexandrina. *zie op Tongeblad.*

Laurus Inodora. *zie op Wilde Laurier.*

Laurus major folio. *zie op Lauwerboom met blinkende Bladeren.*

Laurus Rosea. *zie op Olanderboom.*

Laurus sylvestris. *zie op Wilde Laurier.*

Laurus Tinus; of Tinnus. *zie op Wilde Laurier.*

LAUWERBOOM. Laurierboom. *Lat.* Laurus. *Daphne.* *Hoogd.* Lorbeerbaum. *Fr.* Laurier. *Ital.* Lauro. 150.

LAUWERBOOM MET BLINKENDE BLADEREN. *Lat.* Laurus major folio. *Lauro-cerasus.* *Cerasus folio Laurino.* *Hoogd.* Lorbeerkirichen. *Ital.* Ciregio Laurino. 155.

Lauwerboom, kleyne. *zie op kleyne Lauwerboom.*

Lauwerboom, wilde. *zie op Wilde Lauwerboom.*

Lodum alpinum. *zie op Berg-roozen.*

Leedekenskruid. *zie op Kniekenskruid.*

LEEPSELBLAD. Leepelkruid. *Lat.* Cochlearia. *Hoogd.* Leffelkraut. *Fr.* Herbe aux Cuilliers. *Ital.* Cochlearia. 497.

Leepelkruid. *zie op Leepelblad.*

Leeverkruid. *zie op Eedel Leevekruid.*

Leeverkruid. *zie op Steenleeverkruid.*

LEEUWENBLAD. Aldergrootste Holwortel van Candia. *Gr.* Leontopetalon. *Lat.* Frumaria maxima bulbosa Cretica. *Lat.* Leontopetalon. 816.

Leeuwenvoet. *zie op Gnaphalium.*

LELIE. *Lat.* Lilium. *Hoogd.* Lilien. *Gilgen.* *Fr.* Lis. *Ital.* Giglio. *Lilio.* 715.

Lelie onder de Doornen. *zie op Gejtenblad.*

Lelie van den Dale. *zie op Maybloem.*

Lens. *zie op Linzen.*

Lentiscula. *zie op Linzen.*

Lentiscus. *zie op Mastikboom.*

Leontopetalon. *zie op Leeuwenblad.*

Leontopodium. *zie op Gnaphalium.*

Lepidium herbula. *zie op Wilde Kers.*

Leucantha. *zie op Carline.*

Leucanthemum. *zie op Camille.*

Leu-

B L A D - W Y Z E R

Leucanthemum. zie op Moederkruid.
Leucographis. zie op Cerinthe.
Leucocjum. zie op Stok-violet.
Leucocjum Bulbosum. zie op Zomer-zotje.
Leucocjum luteum. zie op Muurbloem.
Levisticum. zie op Lavas.
Libanotis coronaria. zie op Rosmarijn.
Liburnium. zie op Viburneboom.
Lichen. zie op Steen-leeverkruid.
Lignum Sanctum. zie op Pokhout.
Liguster. zie op Keelkruid.
Ligustrum. zie op Keelkruid.
Ligustrum verum Dioscondis. zie op Sermontein.
Lilium. zie op Lelie.
Lilium inter spinas. zie op Lelie onder de Doornen.
Lilium convallium. zie op Maybloem.
Lilium vernum. zie op Maybloem.
Limoenboom. zie onder Oranjeboom.
LIMONIUM. *Lat. Limonium. Ital. Limonio. 709.*
Linaria. zie op Wild Vlaskruid.
LINDENBOOM. *Lat. Tilia. Phillyra. Hoogd. Linden-
baum. Fr. Til. Tillet. Tilleul. Ital. Carpino nero. Te-
glia. Tilia. 84.*
Lingua Canis. zie op Parkensbrood.
Lingua Cervina. zie op Hartstong.
Lingua Serpentina. zie op Speerkruid.
Lingua Serpentis. zie op Serpentsong.
Linzen Lombaardsche. zie op Lombaardsche Linzen.
Linum. zie op Vlaskruid.
Linum sylvestre. zie op Wild Vlaskruid.
LIS. *Jonquillen. Lat. Iris. Chamæ-iris. Hoogd. Gilgen.
Schwertel. Fr. Flambe. Ital. Giglio Celeste. Giglio Pa-
vonasso. 419. WELRIEKENDE LIS. STINKEN-
DE LIS. zie op Meltriekende-en Stinkende Lis.*
Lithospermum. zie op Jobstranen.
Lithospermum. zie op Paarlekruid.
Lolium rubrum. zie op Mayzeboom.
LOMBAARDSCHE LINZEN. *Wilde Sena. Lat. Co-
lutea. Hoogd. Welfche Linzen. Welfche Zenebaum. Fr.
Bagueaudier. Ital. Colutea. 174. BRASILIAAN-
SCHE LOMBAARDSCHE LINZE. Lat. Colutea
Brasiliana. Brazilsch. Pagimirioba. Portug. Herva di Bi-
cho. 509.*
Lonchitis Alpera. zie op Gragruaarn.
LONGEKRUID. *Onzer Vrouwen Melkkruid. Lat.
Pulmonaria. Simphitum Maculosum. Hoogd. Lungen-
kraut. Fr. Herba aux Polmons. Ital. Pulmonaria.
839.*
LOOK ZONDER LOOK. *Lat. Alliaria. Hoogd. Knob-
lauchkraut. Zaltkraut. Fr. Alliaire. Herbe aux Aulx,
ou aux Ailletz. Ital. Alliaria. 302. zie ook op Knoplook
Berglook. Kleyne Look.*
Lotus alba. zie op Witte Lotusboom.
Lotus arbor. zie op Lotusboom.
LOTUSBOOM. *Lat. Lotus arbor. Hoogd. Lotusbaum.
Fr. Alyfier. Ital. Loto albero. Bagelaro. Perlaro. 163.*
Lotus herba. zie op Zeevengertjdenkruid.
Lotuskruid. zie op Zeevengertjdenkruid.
Lubfinkel. Lubftok. zie op Lavas.
Lunaria. zie op Speerkruid.
Lunaria. zie op kleyne Maankruid.
Lunaria Chymicorum. zie op Maankruid der Chymisten.
Lunaria major. zie op Hemionitis.
Lupinus. zie op Visjeboom.
Lupulus. zie op Hop.
Lupynen. zie op Visjeboom.
Lutea. Luteola. Lutum herba. zie op Wouw.
LUYSKRUID. *Lat. Staphisagria. Pedicularis. Hoogd.
Laufkraut. Sfeichelkraut. Fr. Herbe aux Povilleux.
Ital. Stafifaria. Herba par i Vedocchi. 806.*
Luyskruid. Stinkende Nieswortel. zie op Nieswortel.
Lychnis. zie op Jettete.
Lychnis perfoliata. zie op Vaccaria.
Lychnis fylvestris viscolâ. zie op Vliegenv.

LYCIUM UYT ITALIEN. *Lat. Lycium Italicum
Ital. Licio d'Italia. 156.*
Lycopsis. zie op Hertgepan.
Lynen. zie op Klim.
Lyfimachia. zie op Federik.
Lyfterbezien. zie op Sorbenboom.

M *Agdelieven. zie op Madelieven.*
MAAGDEPALM. *Lat. Clematis Daphnoides.
Vinca Pervinca. Hoogd. Inngun. Fr. Lyfferon.
Ital. Vinca. Provincia. Pervinca. Clematide Daphnoide.
496.*
Maankop. zie op Mankop.
Maankruid. Groot Maankruid. zie op Hemionitis.
*Maankruid. Kleyne Maankruid. zie op Kleyne Maan-
kruid.*
MAANKRUID. *Lat. Lunaria. Anthillis Lunata. Hoogd.
Mondkraut. Fr. Lunaire. Ital. Lunaria. 334.*
MAANKRUID DER CHYMISTEN. *Lat. Lunaria
Chymicorum. Hoogd. Mondkraut von die Chymisten.
Fr. Lunaire de Chimistes. Ital. Lunaria di Alchimisti.
727.*
Maan-violet. zie op Penningsbloem.
MAARTSCHE VIOLE. *Maartfche Violet. Lat. Viola
Marta. Viola nigra. Viola purpurea. Violaria. Hoogd.
Mertsz Violen. Blaw Violen. Fr. Viollette de Mars.
Ital. Viola Pavennazza. Viola Mammola. Viola Por-
porea. 924.*
Macer arbor antiquorum. zie op Macerboom der Oude.
MACERBOOM DER OUDE. *Lat. Macer arbor an-
tiquorum. Macir. Macis. Arbor Sancta. Arbor Dyfen-
teriae. Ital. Macero. Indiaanfch. Macre. Macruyre. Ar-
bore de Sancto Thome. 88.*
Macio. Macis. zie op Macerboom.
MADELIEVEN. *Maagdelieven. Margrieten. Lat. Bellis.
Globularia. Hoogd. Mafziliben. Fr. Pasquettes. Mar-
guerites. Ital. Bellide. Primo Fior. Prinela vera. Fior
di Prima vera. 189.*
MAJORAAN. *Majoroen. Mariolwyn. Lat. Majorana.
Hoogd. Majoran. Meyran. Fr. Marioline. Ital. Mag-
giorana. Amaraco. 736. GROVE MAJORAAN.
zie op Grove Majoraarn.*
Majorana. zie op Majoraarn.
Majoroen. zie op Majoraarn.
Malegette. Malequette. zie op Cardamom.
MALLOTE. *Lat. Melilotus. Hoogd. Groffer
Steinklee. Bahrenklee. Fr. Melote. Ital. Meliloto.
725.*
MALROVE. *Witte Andoorn. Lat. Marrubium. Pra-
sium. Hoogd. Weifze Andorn. Marobel. Fr. Marrubin.
Marrochemin. Ital. Marrebio. 735.*
Malva. zie op Malve.
MALVE. *Keesjenskruid. Lat. Malva. Hoogd. Papel., of
Pappelkraut. Fr. Maulve. Ital. Malva. 314. WITTE
MALVE. GEELE MALVE. zie op Witte en op Gele
Malve. BOOMMALVE. zie op Boom-Malve.*
MALVE VAN CHINA. *Lat. Malva Chinensis Rosa
Arborefcens. Rosa Chinensis (of Chinesfche Roos, van
zommige dus genoemd; doch qualijk). Ital. Malva
Arborea di China. Rosa di China. 192.*
Malum Infanum. zie op Dol-appel.
Malus. zie op Appelboom.
*Malus pumila flore carens. zie op Appelboom, Lage, zom-
der Bloeffem.*
Malus Arantia. Aurantia. zie op Oranjeboom.
Malus Armeniaca. zie op Abrikosboom.
Malus Citria. zie op Oranjeboom; als daar onder begrepen.
Malus Cotonea. Cydonia. zie op Queeboom.
*Malus Limonia. zie op Oranjeboom; als daar onder be-
grepen.*
Malus Persica. zie op Perzikboom.
Malus Præcox. zie op Abrikosboom.
Malus Punica. Granata. zie op Granaatboom.
Mammietjenskruid. zie op Geytenblad.

der N A M E N.

Mandragora. *zie op Mandragore.*
MANDRAGORE. *Lat. Mandragora. Hoogd. Alraun.*
Fr. Mandragore. Mandegloire. Ital. Mandragora. 750.
MANKOP. *Maankop. Eul. Heul. Slaapkruyd. Lat.*
Papaver. Hoogd. Wagzamen. Mohn. Olmag. Fr. Pavot.
Ital. Papavero. 801.
Mans-kragt. *zie op Kalfsvet.*
MANS-OOR. *Hazelwortel. Lat. Asarum. Hoogd. Ha-*
felwurtz. Fr. Caberet. Ital. Afaro. Nardo Salvatico.
Baccara. 358.
Maracot. *zie op Bloem des Lijdens.*
MARENTAKKEN. *Lat. Viscus. Hoogd. Mistell. Fr.*
Guy. Guys. Bois dont on fait de la Gluc. Ital. Vifchio.
Paucia. 249.
Margrieten. *zie op Madelieven.*
Mariendistel. *zie op Distel.*
MARIETTEN. *Wilde Roos van Dioscorides. Lat. Viola*
Mariana. Thachelium. Medium. Rapa sylvestris Diosco-
ridis. Fr. Mariettes. Ital. Medio. Rapa salvatico di Dios-
coride. Viola Mariana. 440.
Marioleyn *zie op Majoraan.*
Marrubium. *zie op Malrove.*
Maru herba. *zie op Cerinth.*
MARUM. *In alle Talen dus genoemd. 753.*
MASTIKBOOM. *Lat. Lentiscus Morellaria. Hoogd. Ma-*
stikbaum. Fr. Lentique. Ital. Lentisco. 102.
Mater. *Matricaria. zie op Moederkruid.*
Matrifylva. *zie op Walmeester.*
MAYBLOEM. *Lelie van den Dale. Eenblad. Lat. Li-*
lium Convallium. Liliun Venum. Ephemerum non Le-
thale. Unifolium. Hoogd. Mayenblumlein. Meyenreiz.
Fr. Muguet. Ital. Lilio Convallio. 716.
MECHOACAN. *Lat. Mechoacanna. Ital. Reubarbaro*
Indiano. 763.
Medica; gemeene Medica. *zie op Gemeene Medica.*
Medica. *opregte Medica. zie op Opregte Medica.*
Medica marina. *zie op Zee-medica.*
Medica sylvestris. *Medica vulgaris. zie op Gemeene Me-*
dica.
Medica vera. *zie op Opregte Medica.*
Medium. *zie op Marietten.*
Meë. *zie op Krap.*
Meer-radij. *zie op Radij.*
MEESTERWORTEl. *Lat. Asfrantia. Imperatoria.*
Ostrutium. Hoogd. Meisterwurtzel. 377.
Melampyrum. *zie op Paerdbloem.*
Melanthium *zie op Nigelle.*
MELDE. *Lat. Atriplex. Hoogd. Molten. Milken. Fr. Ar-*
roche. Ital. Atriplice. Reppice. Treppice. 379.
Meleagris. *zie op Kievitsbloem.*
Melilote. *Melilotus. zie op Adalboete.*
Meline. *zie op Panikhoorn.*
Melissa. *zie op Melisse.*
MELISSE. *Confilie. Lat. Melissa. Melissophyllum. Apia-*
strum. Citrigo. Hoogd. Melisse. Ital. Melisse. Cedro-
nella. Aranciata. 760.
Melissophyllum. *zie op Melisse.*
Melkkruid. *zie op Glauz.*
Melkwey. *zie op Hazenjalade.*
Melo. *zie op Meloen.*
MELOEN. *Lat. Melo. Melopepo. Hoogd. Meloun. Melo-*
nen. Pfeben. Fr. Melon. Ital. Melone. Meloni. 524.
Melopepo. *zie op Meloen.*
Mentha. *Mentha Cattaria. zie op Muur.*
Mercurialis. *zie op Ringelkruid.*
Mespilus. *zie op Mispelboom.*
Mespilus humilis montana. *zie op Lage Berg-Mispelboom.*
Meum. *zie op Beerswortel.*
MEYER. *Lat. Blitum. Hoogd. Meyr. Meyer. Fr. Blete.*
Ital. Blito. Blitto. Biedone. Bietolone. 379.
Mezereon. *zie op Pezperboom.*
Mezereon angustifolium. *zie op Alceareon met smalle Bladeren.*
MEZEREON MET SMALLE BLADEREN. *Lat.*
Thymelæa. Mezereon angustifolium. Ital. Timelea. 232.

Mieredik. *zie op Radij.*
Minkyzer. *zie op Watermoot.*
Militaris Aifoides. *Militaris Aquatica. zie op Ruyserskruid.*
Milium. *zie op Ceers.*
Milium folis. *zie op Paerlekruid.*
Millefolium. *zie op Duynendblad.*
Millefolium nobile foliis Millefolii. *zie op Duynendblad met*
Bladeren van Duynendblad.
Millegueta. *zie op Cardamom.*
Miltekruid. *zie op Steenwaarn.*
Milus Theophrasti. *zie op Ibenboom.*
Mirabilis Peruviana. *zie op Opregte Jalappe.*
MISPELBOOM. *Lat. Mespilus. Hoogd. Mispelbaum. Fr.*
Nefflier. Ital. Nespelo. 20. zie ook op Lage Berg-Mis-
pelboom.
MOEDERKRUID. *Mater. Lat. Matricaria. Parthenium.*
Amaracus Galeni. Leucanthemum. Hoogd. Mutterkraut.
Meidblumen. Fr. Marone. Ital. Partenio. Amarella.
756.
MOERBEZIENBOOM. *Lat. Morus. Hoogd. Maulbeer-*
baum. Fr. Meunier. Ital. Moro. Moro Celio. 18.
Moeskool. *zie op Kool.*
Mollekruid. *zie op Wonderboom.*
MOLLUGO. *Lat. Mollugo. Hoogd. Meyerkraut. Ital.*
Molugine. 341.
MOLY. *Lat. Moly. Allium. Hoogd. Moli. Fr. Moly.*
Ital. Moli. 306.
Momordica. *zie op Balssem-appel.*
Mondhout. *zie op Keelkruid.*
Morellaria. *zie op Mastikboom.*
Morus Diaboli. *zie op Duynvelbeet.*
Morus Gallinae. *zie op Muur.*
Morus. *zie op Moerbezienboom.*
Mos. *zie op Mosch.*
MOSCH. *Mos. Lat. Mufcus. Hoogd. Mosz. Fr. Du*
Moufch. La Mouffe. Ital. Mosco. La Musta. 773.
Moftaart. *Arragonfche Moftaart. zie op Arragonfche Mo-*
ftaart.
MOTTENKRUID. *Lat. Blattaria. Hoogd. Goldeknof-*
lein. Mottenkraut. Fr. Herbe aux Mites. Ital. Blattaria.
396.
Muer. *zie op Muur.*
Muerbloemen. *zie op Muurbloemen.*
MUNT. *Kruyse- of Kroefemunt. Berg-Kattekruid. Lat.*
Mentha. Cattaria. Nepata. Costus hortensis. Hoogd.
Muntze. Balzam. Fr. Menthe. Ital. Menta. 425. zie
ook op Bergmunt.
Mufa. *zie op Bananienboom.*
MUSCAATBOOM. *Mufchateboom. Lat. Arbor My-*
restica. Moschata. Arbor Aromatica. Hoogd. Mefcha-
tenbaum. Mufcatbaum. Fr. Arbre de Mulcades. Ital.
Noce Moscata. 135.
MUSCARI. *Ticadi. Dipeadi. Ital. Mufcatella. Mufchio*
Greco. 774.
Mufcus. *zie op Mosch.*
MUUR. *Muer. Muur. Lat. Alfine. Morfus Gallinae.*
Cacubalum. Hoogd. Huerbifz. Fr. Du mouron. Ital.
Centone. Poparina. Budello di Gallina. Pizza Gallina.
307.
MUYRBLOEM. *Steen-violier. Lat. Flos Keiri. Leuco-*
jum luteum. Viola Lutea. Hoogd. Gelbe Violaten. Gelbe
Violen. Fr. Giroflées jaunes. Violettes jaunes. Ital. Viola
Gialla. 677.
MUYSDOORN. *Steekende Palm. Lat. Rufcus. Brufcus.*
Myrtacanta. Spina Murina. Hoogd. Mauzadorn. Bruofch.
Fr. Brufc. Ital. Rufco. Brufco. Mirto Salvatico. Pona
giropi. 813.
MUYZEKOORN. *Rooden Dolik. Lat. Phœnix. Lo-*
lium rubrum. Hordeum marinum. Triticum marinum.
Hoogd. Binzenhelmer. Walt-rohr. Fr. Yvraye Sauvage.
Ital. Phenice. Gioglio salvatico. 820.
MUYS-OOR. *Nagelkruid. Lat. Pilofella. Auricula Mu-*
ris. Hoogd. Nagelkraut. Fr. Pilofelle. Oreille de Rat :
de Souris. Ital. Pilofella. 815.

B L A D - W Y Z E R

Muyzen met staarten. *zie op Aardakkers.*
 Muyzelstaarten. *zie op Hartstroom.*
 Myagrum. *zie op Cameraria.*
 Myrica. *zie op Tamarisckboom.*
 Myrobalanus Plinii. *zie op Welriekende Eykelboom.*
 Myrrhis fativa odorata. *zie op Kervel.*
 Myrrhis sylvestris montana. *zie op Kervel.*
 Myrtacantha. *zie op Myrdoorn.*
 Myrtillus. *zie op Kraakebezien.*
 MYRTUSBOOM (ook wel Nagelboom geheeten; wegens de gelijkheid der vruchten). *Lat. Myrtus. Hoogd. Myrtenbaum. Fr. Myrte. Ital. Mirto. Mortella. Mortina. 139.*
 Myrtus Belgica. Hollandica. Brabantica. *zie op Gagel.*

NAALDEKERVEL. *Lat. Scandix. Peften Veneris. Percheper Anglorum. Hoogd. Wilde Moeren. Ital. Pettine di Venere. Scandico. 866.*
 Nachtbloem, welriekende. *zie op Welriekende Nachtbloem.*
 NACHTSCHADE, Nachade. Nachaye. Alkekengi. Jodenkers. Hertgelijke Erweten. Papassen van Peru. *Lat. Solanum. Solatrum. Alkekengi. Pisum Cordatum. Papas Peruanorum. Hoogd. Nachtschade. Fr. Morelle. Ital. Solatro. Morella. 746.*
 NAGELBOOM. Kruyd-nagelboom. *Lat. Caryophyllus Arbor. Hoogd. Nagelbaum. Fr. Arbre de Gyroflées. Ital. Garophane. 146.*
 Nagelboom, oneygentlijk zoo genoemd; wegens de gelijkheid der vruchten. *zie op Myrtusboom.*
 Nagelkruyd. *zie op Myrsoor.*
 Napellus. Napellus Gloriosus. *zie op Wolfswortel.*
 Napus sylvestris. *zie op Wilde Rape.*
 NARCISSE. Spaansche Jenette. Jonquillen. *Lat. Narcissus. Hoogd. Narcisz-roslein. Mertsblum. Ital. Narcise. 777.*
 Nardus. *zie op Nigelle.*
 Nardus Italica. *zie op Lavendel.*
 Nardus Rustica. *zie op Valeriana.*
 Nachade. Nachaye. *zie op Nachtschade.*
 Nasturtium. *zie op Kers.*
 Nasturtium sylvestre. *zie op Wilde Kers.*
 Natterong. *zie op Speerkruyd.*
 NATERWORTEL. Adderwortel. Hartstong. *Lat. Biftorta. Colubrina. Hoogd. Natterwurtz. Natterwurtz. Fr. Biftorta. Ital. Biftorta. 402.*
 Natrix Plinii. *zie op Stalkruyd.*
 NAVELEKRUJD. Venus-navel. *Lat. Cotyledon. Umbilicus Veneris. Hoogd. Navelkraut. Fr. Escuelles. Ital. Umbilico; Ombilico di Venere. 517.*
 Nepte. Nepete. *zie op Munt.*
 Nerion. *zie op Oleanderboom.*
 Netelkruyd, Roomsche. *zie op Roomsche Netelkruyd.*
 Netelkruyd, verkeerd. *zie op Verkeerd Netelkruyd.*
 Nicotiana minor. *zie op Bilsenkruid.*
 Nidus Avis. *zie op Tweeblad.*
 NIESWORTEL. *Lat. Elleborus. Helleborus. Hoogd. Niefzwurtz. Fr. Ellebore. Ital. Ellebore. 433. Zwarte, stinkende Nieswortel. Lat. Helleborus niger Foetidus. ibid.*
 Nieswortel met Bladeren van Ferula. *zie op Koe-ooge.*
 NIGELLA. *Lat. Nigella. Melanthium. Nardus. Hoogd. Sant Catharinenblum. Fr. Nicelle. Ital. Melantio. 758.*
 Noli me tangere. *zie op Kruyde voer mij niet.*
 NOOTEBOOM. *Lat. Nux juglans. Jovis glans. Hoogd. Baumnuss. Welschnuss. Fr. Nossier. Ital. Noce. 40.*
 Nummularia. *zie op Penningkruyd.*
 Nux Avellana. *zie op Haselnaar.*
 Nux juglans. *zie op Nooteboom.*
 Nux Metella. *zie op Datura.*
 Nux Pontica. *zie op Hazelaar.*
 Nux Vesicaria. *zie op Pimpernoot.*
 Nux Unguentaria. *zie op Welriekende Eykelboom.*
 Nymphaea. *zie op Plomme.*

OCHRYD DER GRIEKEN. *Lat. Ochrys Graecorum. 484.*
 Ocularis. *zie op Oogenroest.*
 Oculus Christi. *zie op Jenette.*
 Ocimum. *zie op Basilicum.*
 Ocimum sylvestre. *zie op Wilde Basilicum.*
 Oenante palustris. *zie op Water-Filipendula.*
 Okkernotenboom. *zie op Nootenboom.*
 Olea. *zie op Olijfboom.*
 OLEANDERBOOM. *Lat. Oleander. Nerion. Rhododendrum. Laurus Rosea. Hoogd. Oleanderbaum. Olanderbaum. Fr. Rosage. Ital. Nerio. Oliandro. 183.*
 Oleaster Germanicus Cordi. *zie op Dymbeezienboom.*
 Oleastrum. *zie op Peperboom.*
 Olmboom. *zie op Ipenboom.*
 Olus Album. *zie op Veldsalade.*
 Olustrum. *zie op Peeterslele.*
 OLYFBOOM. *Lat. Olea. Hoogd. Oelbaum. Fr. Olivier. Ital. Olivo domestico. 181.*
 Onobrychis. *zie op Haanekammetjens.*
 Onobrychis Dodonaei. *zie op Schilddragende Hedsjarum.*
 Ononis. *zie op Stalkruyd.*
 Onopyxon Theophrasti. *zie op Driedistel.*
 Onzer Vrouwen-mantel. *zie op Synnauw.*
 Onzer Vrouwen-Melkkruid. *zie op Longekruyd.*
 OOGENKLAAR. Gouwe. Zwaluwenkruid. Speenkruid. *Lat. Chelidonium. Celi donum. Hirsundinaria. Hoogd. Scholwurtz. Krottendil. Fr. Esclere. Esclaire. Esparcouete. Ital. Celidonia. 480.*
 OOGENTROOST. *Lat. Eufasia. Euphrasie. Ocularis. Ophthalmica. Hoogd. Augentrost. Fr. Euphrasie. Ital. Eufragia. 568.*
 OOGENTROOST-GRAS. *Lat. Gramen Leucanthemum. 617.*
 Ophioglossum. *zie op Speerkruyd.*
 Ophrys. *zie op Tweeblad.*
 Ophthalmica. *zie op Oogenroest.*
 OPREGTE JALAPPE. Wonderbloem van Peru. *Lat. Jalappa vera. Admirabilis, five Mirabilis Peruviana. Hoogd. Geheket Indiaanische Blum. Fr. Merveilles. Ital. Meraviglia di Spagna. 265.*
 OPREGTE RHABARBAR VAN MATTHIOLUS. Langebladerde Wollige Patich uit China. *Lat. Rhabarbarum five Lapatum lanuginosum Chinesis longifolium; vel verum Matthioli. 694.*
 OPREGTE RONDE RHABARBAR. *Lat. Lapatum sativum rotundifolium amplissimum. Rhabarbarum verum rotundifolium flore albo. Hippolapatium rotundum. Rheum Antiquorum. 692. zie ook op Rhabarbar met gefronste Bladeren.*
 OPREGTE MEDICA. Burgundisch Hoy. Italiaansche Klaver. *Lat. Foenum Burgundiacum. Medica vera. Fr. Luzerne. Ital. Medica: Fien di Burgundia. 591.*
 Opuntia. *zie op Indiaanische Vijge.*
 ORANGIEBOOM. Oranjeboom. *Lat. Malus Aurantia. Malus Arantia. Hoogd. Pomerantzenbaum. Fr. Oranger. Ital. Arancio. Aranzo. 7. Onder de Oranjeboomen zijn begrepen LIMOENBOOM. Lat. Malus Limonia. Hoogd. Limonenbaum. Fr. Limonier. Ital. Cedronero. CITROENBOOM. Lat. Malus Citria. Hoogd. Citroenenbaum. Fr. Citronnier. Ital. Cedro. Citrono. Cedro arbore. ibid.*
 Orant. *zie op Kalfsmul.*
 Orchis. *zie op Standelkruyd. Pseudo-orchis. zie op Tweeblad.*
 Orebus. *zie op Groote Krok.*
 OREGGE. Grove Majoraan. *Lat. Origanum. Hoogd. Wolgemuth. Doff. Fr. Origan. Mariolaine Bastarde. Ital. Origan. 740. BOK-OREGGE. zie op Bok-orege.*
 Oriza. *zie op Rijs.*
 Ornithogalum. *zie op Veld-ajayen.*
 Ornithopodium. *zie op Vogelvoet.*
 Ornus. *zie op Sorbenboom.*
 Osmunda Regalis. *zie op Vaarn.*
 Ossle-Patich. *zie op Bulapatium van Plinius.*

der N A M E N.

OSSETONG. *Lat.* Buglossum. Buglossa. *Hoogd.* Ochsenzung. *Fr.* Langu de Beuf. Buglosse. *Ital.* Bugulosa. 406.

Offetong. *kleyne. zie op Kleyne Offetong.*

Ostrutium. *zie op Meesterwortel.*

Oxalis Arborea. *zie op Berberisboom.*

Oxyacantha Galeni. *zie op Berberisboom.*

Oxyacantha minor. *zie op Peeredoorn.*

Oxylapathum. *zie op Patich; en Gemeene kleyne Roo-ridder.*

OYEVAERSBECK. Robbrechtskruid. *Lat.* Geranium.

Geranium Robertianum. Roftrum Ciconiz. Acus pa-

loris. *Hoogd.* Storchenschnabel. *Fr.* Bec de Cigogne.

Ital. Geranio. Roftra di Cicogna. 602.

Oryzis. *zie op Wild Vlaskruid.*

PAAPENHOUT. *Lat.* Euonymus. *Hoogd.* Spindelbaum. *Hahnholdlein. Fr.* Fufain. Bonnet de Prestre. *Ital.* Fufaria. Silio. Tufaro. 92.

PAAPENSCHOE. *Lat.* Calceolus Sacerdotis. Calceolus Mariae. *Hoogd.* Pfaffenfchuch. Marienfchuch. *Ital.* Calicari di Maria. Scarpe di Sacerdote. 432.

PAERDESTAERT. *Lat.* Equisetum. Hippuris. Cauda Equina. *Hoogd.* Schaffthauw. Rofschwantz. *Fr.* Queue de Cheval. *Ital.* Equiseto. Coda di Cavallo. 563.

PAERDSBLOEM. *Lat.* Mclampyrum. Triticum Vaccinum. *Hoogd.* Kuhweizen. Braun Fleischblum. 757.

Paerdshoefzyer. windend. *zie op Windend Paerdshoefzyer.*

PAERDSZYER. Paerdshoefzyer. *Lat.* Ferrum Equinum.

Hoogd. Hufseyzenkraut. *Ital.* Ferro di Cavallo. 570.

PAERLEKRYUD. Steenzaad. *Lat.* Milium Solis. Lithospermum. *Hoogd.* Perlekraut. *Fr.* Gremil. Herbeaux Perles. *Ital.* Litospermo. 722.

Paliurus Athenaei. *zie op Jansweenboom.*

PALMARIA. Handekenskruid. *Lat.* Palmaria. In andere

Talen ook zob. 444.

Palma Christi. *zie op Wonderboom.*

Palmboom. oneygentlijk zoo genoemd. *zie op Boschboom.*

Palmites. *zie op Dandelboom.*

PANAX. Dus genoemd in 't *Nederlandsch* en *Latijn.* In 't

Italiaansch Panace. 800.

Pancratium. *zie op Zee-gyjn.*

Panicum. *zie op Panikgoorn.*

PANIKKOORN. *Lat.* Panicum. Meline. *Hoogd.* Pfennig.

Heydelpfennig. *Fr.* Panic. *Ital.* Panico. 798.

Panis Porcinus. *zie op Karkensbrood.*

Panis Sancti Johannis. *zie op S. Jansbrood.*

Papaver. *zie op Mankep.*

Papaver Spumecum. *zie op Witte Been.*

Pepegajenkruid. *zie op Elswaelebloem.*

Papenhout. *zie op Paapenshoe.*

Papenschoe. *zie op Paapenshoe.*

Paradijskoorn. *zie op Cardamom.*

Paralytica Alpina. *zie op Sleutelbloem.*

PAREYE. Kleyne Look. Bielslook. *Lat.* Porrum. Scenodoprasum. *Hoogd.* Lauch. *Fr.* Porreau. *Ital.* Porro. 304.

Parthenium. *zie op Moederkruid.*

PARONYCHIA. In alle Talen dus genoemd. Ook wel

Honderdknop. *Lat.* Centum Grana. 806.

PASSERINE. In alle Talen dus genoemd. 803.

Pastiebloem. *zie op Bloem des Lajdens.*

Pastinaca aquatic. *zie op Water-eppe.*

Pastinaca latifolia. *zie op Puffinaken.*

Pastinaca tenuifolia. *zie op Peen.*

PASTINAKEN. Pinxtrenaken. Tamme Mooren. Witte Wortelen. *Lat.* Pastinaca latifolia. *Hoogd.* Mooren.

Welch-Pastinack. Garten-Pastinack. *Fr.* Panetz. Pastinades. *Chervy. Ital.* Pastinache. 545.

Potatas. *zie op Bataten.*

PATICH. Roo-ridder. Perdik. Drakenbloed. Spinagie. Goeden Hendrik. *Lat.* Lapathum. Rumex. Rhabarbarum verum. *Britannica antiquorum vera.* Oxylapathum.

Sanguis Draconis. Rhaponticum Prosperti Alpini. Hy-

drolapathum. Bonus Henricus. *Hoogd.* Mengelwurtz. Streifwurtz. Rot-ritter. *Fr.* Pareille. Lapis. *Ital.* Lapatio. Rambice. 689.

PATICH met een Knobbelwortel uyt America. *Lat.* Lapathum tuberosum Americanum. 706.

Patich uyt America. *zie op Virginiaanfche Patich.*

Patich uyt China. *zie op Oprege Rhabarbar van Matthia-lu.*

Patich, of gemeene kleyne Roo-ridder. *zie op Gemeene kleyne Roo-ridder.*

Pecten Veneris. *zie op Naaldkerwel.*

Pedicularia foetida. *zie op Niezwortel.*

Pedicularis. *zie op Wilde Hanekam.*

Pedicularis. *zie op Luyfkruid.*

PEEN. Wortelen. Caroten. *Lat.* Daucus. Pastinaca tenuifolia. *Hoogd.* Ruben. *Fr.* Carottes. *Ital.* Dauco. 542.

PEEPER. *Lat.* Piper. *Hoogd.* Pfeffer. *Fr.* Poivre. *Ital.*

Pepo. Pevero nero. *Arab.* Fulfil. Filfil. *Malab.* Molanga. Van andere Indianen Lada. Meriche. Morois. Pimpilum. *Pepilini.* 732.

PEEPERBOOM (een andere soort als de eygentlijke Peeper). Kelderhals. *Lat.* Chamelata Germanica. Mezereon. Oleifarum, of Cneoron Theophrasti. *Hoogd.* Zeidelbast. *Ital.* Chamelea. 230.

Peeper, Brasiliaanfche. *zie op Brasiliaanfche Peeper.*

Peeperkruid. *zie op Wilde Kers.*

Peeperkruid. *zie op Peeperwortel.*

PEEPERWORTEL. Peeperkruid. Meer-radijs. Mieredik. *Lat.* Radicula Magna. Raphanus Rufficanus. Raphanus Magnus. *Hoogd.* Meerrettich. *Fr.* Grand rasiin. Grand Raifort. *Ital.* Rafano. Radice. Ravanello. 846.

PEEREBOOM. *Latijn.* Pyrus. *Hoogd.* Birnbaum. *Fr.* Poirier. *Ital.* Petaro. 28.

PEEREDOORN. Groene Doorn. *Lat.* Pyracantha. Oxyacantha minor. Rhamnis tertius Theophrasti. *Ital.* Peracantha. Ranno terzo di Theophrasto. 186.

PEETERSELIE. Juffrouwen mark. *Lat.* Petroselinum. Apium. Scleri. Ouluftrum. *Hoogd.* Peetersilgen. *Fr.* Du Persil. *Ital.* Apio. Petroselino. Pietrofello. 343.

Pekboom. *zie op Dennenboom.*

PENNINGSBLOEM. Zilverkruid. Maanviolet. *Lat.* Bulbonach. Viola Lunaris. Viola latifolia. *Hoogd.* Mondviole. 403.

PENNINGSKRUID. *Lat.* Nummularia. Centimorbia. *Hoogd.* Egelkraut. Pfennigkraut. *Fr.* Herbe Monnoyere. *Ital.* Dineraria. Nummularia. 776.

Pentadactylon. *zie op Wonderboom.*

Pentaphyllum. *zie op Vijfvingerkruid.*

PEONIE. *Lat.* Pæonia. *Hoogd.* Peonienblum. Gichtwurtz.

Konigblum. *Fr.* Pivoine. *Ital.* Peonia. 798.

Peplus. *zie op Esula.*

Pepo. *zie op Pepoen.*

PEPOEN. Pompoen. *Lat.* Pepo. *Hoogd.* Pfeben. Pepo-

nen. *Peutzers. Fr.* Pompons. *Ital.* Pepone. 522.

Perdik. *zie op Patich.*

Perfoliata. *zie op Deurwas.*

Perforata. *zie op S. Janskruid.*

Periclymenon. *zie op Geyrenblad.*

Perclymenum. *zie op Hondskarffen.*

PERSENKRUID. Vlookruid. *Lat.* Persicarium. Piper aquaticum. *Hoogd.* Pferzigkraut. Flohkrut. Wasserpfef-

fer. *Fr.* Culraige. Curiage. *Ital.* Pepe aquatico. Pepe d'acqua. Hidropope. Persicaria. 811.

Persicaria. *zie op Persenkruid.*

PERSIKBOOM. *Lat.* Malus Persica. *Hoogd.* Pferzigbaum. *Fr.* Perscher. Perschier. *Ital.* Persicaro. Pelco. 651.

Pes Alexandrinus. *zie op Bertram.*

Pes Avis. *zie op Vogelvet.*

Pes Laporis. *zie op Haazepoot.*

Pes Leonis. *zie op Synnauw.*

Pestilentialis Radix. *zie op Pestilentiewortel.*

PESTILENTIE-WORTEL. Groote Hoefbladeren.

Dokkebladeren. *Lat.* Petasites. Pestilentialis Radix. *Hoogd.*

Pestilenzwurtz. *Ital.* Petasite. 387.

B L A D - W Y Z E R

- Petasites. zie op Pestilentiezwortel.*
Petromarula. zie op Steen-lattomus.
Petroelinum. zie op Peeterzele.
Petroelinum Ciliciz. zie op Smyrnum van Candien.
Petroelinum marinum. zie op Zee-venkel.
Peucedanum. zie op Parkens-venkel.
Peulen. zie op Erwteten.
PHALANGIUM. Americaansch Zwaardkruid. *Lat.* Phalangium. *Gladolus Americanus. Hoogd.* Erdspringen-kraut. *Ital.* Phalangio. 814.
Phalaris. zie op Canavien-zaad.
Phascolus. zie op Turkische Boonen.
Phellandrium. zie op Dulle Kervel.
Philyra. zie op Lindenboom.
PHLOMOS. Wit Wolkkruid. Kleyn Berg-wolkkruid. *Lat.* Phlomos. *Verbascum Montanum minus. Ital.* Sunchamele. 821.
Phoenix. zie op Musfegkorn.
Phu. zie op Valerian.
Phyllirea. zie op Phyllireboom.
Phyllirea major. zie op Alcanne.
Phyllirea minor. zie op Alcanne.
PHYLLIREABOOM. *Lat.* Phyllirea. *Fr.* Alader. *Ital.* Phyllirea. 210.
Phyllites. zie op Hartstong.
Picea. zie op Pijnboom.
Picterskruid. zie op S. Pieterskruid.
Pilofella. zie op Mysoor.
Piment. zie op Druyvenkruid.
Pimpinel. zie op Pimpinel.
PIMPERNOOT. *Lat.* Staphylodendrum. *Nux. Vesicaria. Hoogd.* Pimpernuif. *Fr.* Baguenaude à Pater nostre. *Nuz Coupes. Ital.* Staphylodendro. 159.
PIMPINEL. *Lat.* Pimpinella. *Sanguisorba. Bimpinella. Hoogd.* Blutkraut. *Blutwurtz. Welsche Pimpinelle. Fr.* Sanguisorbe. *Ital.* Solbastrelle. *Pimpinella.* 822.
Pimpinella. zie op Pimpinel.
Pinafellum. zie op Parkens-venkel.
Pinus. zie op Dennaboom.
Pinxternaken. zie op Pastinakken.
Piper. zie op Peeper.
Piper aquaticum. zie op Persenkruid.
Piper Braziliannum. zie op Braziliaansche Peeper.
Piperitrus. zie op Wilde Keri.
Pistacia. zie op Pistacienboom.
PISTACIENBOOM. *Fistikenboom. Lat.* Pistacia. *Bistacia. Terebinthus Indica. Hoogd.* Welsch Pimpernuiflein. *Pistacienbaum. Fr.* Pistacie. *Pistaches. Ital.* Pistachi. 106.
Pisum. zie op Erwteten.
Pisum Cordatum. zie op Nagtschade.
Pisum Marium angulosum perpetuum. zie op Zee-erwteten.
Pitnyla. zie op Efula.
Plane. zie op Bananienboom.
Plantago. zie op Weegbree.
Platanaria. zie op Riedgras.
PLATANUS. Dus in't *Nederlandsch en Latijn. Fr.* Plane. *Ital.* Platano. 58.
PLOMPE. *Lat.* Nymphaea. *Hoogd.* Wassermoen. *Zee-blum. Harwurtz. Fr.* Blanc d'Eau. *Ital.* Ninfa. *Nenufari.* 780.
Plumbago. zie op Tandekenkruid.
PLUYMGRAS. *Lat.* Gramen Plumeum 617.
Pluytjens. zie op Angellieren.
Poclen. zie op Erwteten.
Poonie. zie op Peonie.
POKHOUT. Heylighout. *Lat.* Guajacum. *Guajacana. Lignum Sanctum. Hoogd.* Frantzosen Holtz. *Fr.* Guajac. *Ital.* Guajaco. *Guajacane. Ligno Santo.* 95, 97.
POLEYE. *Puley. Lat.* Pulegium. *Pullejum. Hoogd.* Puley. *Fr.* Pouliet. *Ital.* Pulegia. 739.
POLIUM. In alle Talen dus genoemd. 816.
Polemonium. zie op Witte Been.
Polygala. zie op Kruidbloem.
Polygala vera Dalechampi. zie op Haanekammetjens.
Polygonatum. zie op Salomons Zeegel.
Polygonum. zie op Duyzendkorn.
Polygonum angustifolium. zie op Knawel.
Polygonum minus. zie op Duyzendkorn.
Polypodium. zie op Boomvaarn.
Polytrichum. zie op Vrouwenhayr.
Pomum amoris. zie op Gouden-appel.
Pomum spinosum Opuntiatum. zie op Indiaansche Doornappel.
Pomus. zie op Appelboom.
Pontica Radix. zie op Rhaponticum.
POPULIERBOOM. *Abelboom. Lat.* Populus. *Hoogd.* Popelweyden. *Alberbaum. Poppelbaum. Papelenbaum. Fr.* Peuplier. *Ital.* Popolo. 72.
Populus. zie op Populierboom.
PORCELLEYN. *Lat.* Portulaca. *Hoogd.* Portulak. *Heimisch Burgel. Fr.* Poupier. *Porceline. Ital.* Portulaca. *Porcellana.* 619. *zie ook op Zee-porcelleyn.*
Porrum. *zie op Pareye.*
Portulaca. zie op Porcelleyn.
Portulaca marina. zie op Zee-porcelleyn.
Postelbezen. zie op Kraakbezenien.
Potamogetum. zie op Fonteynkruid.
Potentilla. zie op Ganzeric.
Poterium. zie op Bokdoorn.
Prangwortel. zie op Stalkruid.
Prasium. zie op Adalroove.
Primula veris. zie op Sleutelbloem.
Princenbloem. zie op W inde.
Proserpina. zie op Duyzendkorn.
Prunus. zie op Pruymboom.
Prunella. zie op Pruanelle.
PRUYMBOOM. *Lat.* Prunus. *Hoogd.* Pflaumenbaum. *Quetschenbaum. Wetschenbaum. Fr.* Prunier. *Prunclier. Davoines. Ital.* Pruno. 46.
Pseudo-dicamnus. zie op Dillamnus.
Pseudo-hermodactylus. zie op Hondstand.
Pseudo-melanthium. zie op Koornvoet.
Pseudo-myrtus. zie op Gagel.
Pseudo-orchis. zie op Tweeblad.
Pseudo-lycomorus. zie op Witte Lotisboom.
Psyllium. zie op Ploukruid.
Pterinea vulgaris. zie op Wilde Dragon.
Pulegium. zie op Poley.
Pulegium montanum. zie op Wilde Basilicom.
Puleye. zie op Poley.
Pullejum. zie op Poley.
Pulmonaria. zie op Longekruid.
Pulsatilla. zie op Keukenkruid.
PURGEERENDE BATATEN. *Lat.* Batata Cathartica. *Spinachia Americana tuberosa solutiva.* 626, 627.
PYLHOUT. Sporkkenhout. *Hondsboom. Lat.* Frangula. *Alnus nigra. Hoogd.* Leuzbaum. *Faulbaum. Fr.* Aulne noir. *Ital.* Alno nero. 90.
Pijnboom. zie op Denneboom.
Pipeboom. zie op Syringe.
Pyraecantha. zie op Peerdeoorn.
Pyrethrum. zie op Bertram.
Pyrethrum sylvestre. zie op Wilde Dragon.
Pyrola. zie op Wintergroen.
Pyrus. zie op Peerdeboom.
Qualboom. *zie op Sorbenboom.*
Quaallsterboom. zie op Sorbenboom.
Quadrifolium Pheum. zie op Vierblad.
Qualsterboom. zie op Sorbenboom.
Quamoclit. zie op Winde.
Quartelbezen. zie op Eryanie.
QUEEBOOM. *Lat.* Malus Cydonia. *Malus Cotonea. Hoogd.* Quittenbaum. *Kittenbaum. Fr.* Coignassier. *Ital.* Cotognaro. 31.

der N A M E N.

Quendel. *zie op Wilde Thymus*
 Quercus. *zie op Eykenboom*
 Quinquefolium. *zie op Vuffingkerkruid*

R Adicula. *zie op Radix*
 Radicula magna. *zie op Peperwortel*
 RADYS. Rommelatzen. Kamelatzen. *Lat. Radicula. Raphanus. Hoogd. Rettich. Fr. Raifort. Ital. Rapphano. Ravano. Radice. Radiccio. Remolazzo. 834.*
 Radix Cava. *zie op Holwortel*
 Radix Peftilentialis. *zie op Peftilentiewortel*
 Radix Rofea. *zie op Roozewortel*
 RAKETTE. *Lat. Eruca. Hoogd. Rauhen. Raukenkraut. Fr. Roquette. Ital. Ruchetta. 564.*
 Rakette. Edele. *zie op Edele Rakette*
 Rakette. Italiaanfche. *zie op Italiaanfche Rakette*
 Ramelatzen. *zie op Radix*
 Ranunculus. *zie op Boeterbloem*
 Ranunculus hortensis latiore folia. *zie op Klokjens*
 Rapa. *zie op Rape*
 Rapa fylvestris Diofcoridis. *zie op Marietten*
 RAPE. Knol. Ruyve. *Lat. Rapa. Rapum. Hoogd. Ruben. Fr. Naveau. Ital. Rapa. Rapo. Ravo. 848.*
 Raphanus. *zie op Radix*
 Raphanus magnus. *zie op Peperwortel*
 Raphanus ruficanus. *zie op Peperwortel*
 Rapiftrum. *zie op Hederik*
 RAPONCE. Kleyn Halskruid. Wilde Rape. *Lat. Rapunculus. Rapontium. Rapunculum. Cervicaria minor. Hoogd. Rabuntzel. Fr. Raiponce. Ital. Raponzolo. Ramponoroli. 439.*
 Rapontium. *zie op Raponce*
 Raponticum Properi Alpini. *zie op Patich*
 Raponticum majus Creticum. *zie op Steen-lattouw*
 Rapum. *zie op Rape*
 Rapum fylvestre. *zie op Wilde Rape*
 Rapunculus. Rapunculum. *zie op Raponce*
 Ratelaar. *zie onder Populierboom*
 Ratelen. *zie op Wilde Haanekam*
 Regina prati. *zie op Geytenbaard*
 Reinette. *zie op Geytenbaard*
 Reinvaar. *zie op Wormkruid*
 RHABARBAR met gefronfte Bladeren. *Lat. Lappathum hortense rotundifolium fimbriatum. Rhabarbarum fimbriatum rotundifolium. 693.*
 Rhabarbar. opregte ronde. *zie op Opregte ronde Rhabarbar*
 Rhabarbar. valfche. *zie op Thallitrum*
 Rhabarbarum verum. *zie op Patich*
 Rhabarbarum verum rotundifolium flore albo. *zie op Opregte ronde Rhabarbar*
 Rhabarbarum five Lappathum Lanuginofum Chinenfe longifolium verum Matthioli. *zie op Opregte Rhabarbar van Matthiolus*
 Rhamnus. *zie op Rhijn en Duynbezien*
 Rhamnus Tertius Theophrasti. *zie op Peeredoorn*
 RHAPONTICUM (van zommige gehouden voor Rhabarbar, alhoewel 't de regte Rhabarbar niet is) *Lat. Rhaponticum. Ital. Rheupontico. Rhapontico. 852.*
 Rhodia Radix. *zie op Roozewortel*
 Rhododendrum. *zie op Oleanderboom*
 Rhus. *zie op Sumachboom*
 Rhus Myrtifolia. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus*
 Rhus fylvestris. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus*
 Rhus fylvestris Dodonaei. *zie op Gagel*
 RHUS MET BLADEREN VAN MYRTUS. *Lat. Rhus Myrtifolia. Rhus fylvestris. Sumach Plinii. Myrtopetalon. Hoogd. Gerbenbaum mit Myrtenblatteren. Lat. Rhus Salvatico. 250.*
 RHYNBEZIENBOOM. *Lat. Rhamnus. Hoogd. Creutzbeer. Wegedorn. Fr. Verd de Vefcie. Ital. Spino Merlo. Spin Zerbindo. 80.*
 Rhijn-willige. *zie op Keelkruid*
 Rubes. *zie op Aalbezenboom*

Ribesum. *zie op Aalbezenboom*
 Ricinus. *zie op Wonderboom*
 RIDDERSPOOR. *Lat. Delphinium. Consolida Regalis. Hoogd. Ritterfpoorn. Fr. Pied d'Alouette. Ital. Consolida Regale. Speron di Cavalliero. Calcatrippa. 547.*
 RIEDT. *Lat. Arundo. Donax. Hoogd. Rohr. Fr. Canne. Rofeau. Ital. Canna. 366. ZUYKER-RIEDT. Lat. Arundo Saccharifera. Calamus Saccharatus. Fr. Canne de Sucre. INDIAANSCH BLOEYEND RIEDT. Lat. Arundo florida. Canna Indica. GEMEEN WATER-RIEDT. Lat. Arundo Palustris. Hoogd. Tach-rohr. ibid.*
 RIEDT-GRAS. *Lat. Butonium. Sparganium. Platanaria. Hoogd. Igels-Knopfen. Ital. Spargamo. 416.*
 Rickende Andoorn. *zie op Stachyskruid*
 Robbrechtskruid. *zie op Oyevaarsbek*
 Robur. *zie op Eykenboom*
 Roggebloem. *zie op Koornbloem*
 Rommelatzen. *zie op Radix*
 Roo-ridder. *zie op Patich*
 Roo-ridder. gemeene kleyne. *zie op Gemeene kleyne Roo-ridder*
 Roode Dolik. *zie op Mneykenhoorn*
 Roode Steenbrek. *zie op Filipendula*
 Roomsche Boonen. *zie op Turksche Boonen*
 ROOMSCH NETELKRUID. *Lat. Urtica Romana. Hoogd. Welfche Neffel. Fr. Ortie Italienne. Ital. Ortica. 674.*
 ROOS VAN JERICHO. *Lat. Rosa Hierochontea. ROOS van Jericho, gehouden voor het Zee-porcellein uyt Syrien. Lat. Halimus Marinus Syriacus. 196.*
 ROOSEBOOM. Rofelaar. *Lat. Rosa. Hoogd. Rofe. Roflein. Fr. Rofier. Ital. Rofa. 195.*
 Roos van China. *zie op Malve van China*
 Roofelaar. *zie op Rooftboom*
 ROOSEWORTEL. *Lat. Radix Rofea. Rhodia Radix. Hoogd. Rofenwurtzel. Fr. Racine fentant les Rofes. Ital. Rhodia Radice. 834.*
 Rorella. *zie op Zonnedaauw*
 Rofa. *zie op Rooftboom*
 Rofa Chinenfis. *zie op Malve van China*
 Rofa Hierochontea. *zie op Roos van Jericho*
 Rofa Sylvatica. *zie op Calfus*
 Rofeboom. Rofewortel. *zie op Rooftboom. Rofewortel.*
 Rofmarinum. *zie op Rofmarijn*
 Rofmarinus Coronarius. *zie op Rofmarijn*
 ROSMARYN. *Lat. Rofmarinum. Rofmarinus Coronarius. Libanotis Coronaria. Hoogd. Rofmarein. Fr. Rofemarin. Ital. Rofmarine. 244.*
 Roffolis. *zie op Zonnedaauw*
 Roftrum Ciconiae. *zie op Oyevaarsbek*
 Rotte. *zie op Krap*
 Rubia. *zie op Krap*
 Rubus. *zie op Brommelbezien*
 Rubus Idaeus. *zie op Himbebezien*
 RUERKRUID. *Lat. Filago impia. Centunculus. Hoogd. Ruhrkraut. Rotruhrkraut. Ital. Gnaphalio. Filago. Cartafilago. 576.*
 Rumex. *zie op Patich*
 Rufcus. *zie op Myrdoorn*
 Ruta. *zie op Ruyve*
 Ruta Capraria. *zie op Gelege*
 RUYTE. Wijnruyt. *Lat. Ruta. Hoogd. Rante. Weinraut. Fr. Rue. Rue de Jardin. Ital. Ruta. 854.*
 RUYTERSKRUID. Krabbenklauw. *Lat. Militaris Aquaticus. Aloe Palustris. Sedum Aquaticum. Militaris Aifoides. 767.*
 Ruyve. *zie op Rape*
 Rijnbezien. Rijn-williger. *zie op Rhijnbezien. Rhijn-willige.*
 RYS. Rijft. *Lat. Oriza. Hoogd. Reifz. Ital. Rifo. Grano Rifo. 797.*
 Rijft. *zie op Rijz*

B L A D - W Y Z E R

S Abina. *zie op Zeevenboom.*
 Saccharæ radicle. *zie op Zuykerwortel.*
SAFFRAAN. Lat. Crocus. Crocum. Hoogd. Saffran.
Fr. Safran. Croco. Zafferano. 519.
 Saffraan; wilde. *zie op Wilde Saffraan.*
 Sagitta. Sagittalis. *zie op Serpents tong.*
SALADE. Latruw. Lattouw. Lat. Lactuca. Hoogd. Lat-
 tich. *Fr. Laitue. Ital. Lattuga. 682.*
 Salicaria. *zie op Federik.*
 Salie. *zie op Self.*
 Salix. *zie op Wilgeboom.*
 Salix Borntis pumila Silesiana. *zie op Spirea van Theo-
 phrastus.*
SALOMONS-ZEEGEL. Lat. Polygonatum. Sigillum
 Salomonis. Hoogd. Weizwurtz. *Fr. Seau de Salomon.*
 Signet de Salomon. Ginuliere. Geniculiere. Ital. Poligo-
 nato. Frallieella. Ginocchetto. Radice costi Nomata.
 831.
 Salsia parilla Peruviana minor. *zie op Steekende Winde.*
 Salsify. *zie op i okibaard.*
 Salvia. *zie op Self.*
 Sambucus. *zie op Vlierboom.*
 Sambucus humilis. *zie op Wilde Vlier.*
SANAMONDA. Dus genoemd in alle Talen. 487.
 Sanguis Draconis. *zie op Parsch.*
 Sanguiforba. *zie op Pimpinel.*
 Sanicula Alpina. *zie op Stentelbloem.*
 Sanicula. *zie op Sanikel.*
SANIKEL. Lat. Sanicula. Diapensia. Hoogd. Sanikel. *Fr.*
*Sanicle. Ital. Sanicula. Diapensia. Cinque foglio maggio-
 re. 860.*
SANTORIE. Lat. Centaurium. Hoogd. Taufentguld-
 kraut. *Fr. Centaure. Ital. Centaurea. Mondella. 464.*
 Saponaria. *zie op Zeepkruid.*
 Sarafinskruyd. *zie op Aristolochie.*
 Sargel. *zie op Aspergen.*
 Sassafras arbor. *zie op Sassafrasboom.*
SASSAFRASBOOM. Lat. Sassafras arbor. *Fr. Arbre de*
Sassefras. Ital. Sassafr. 109.
 Saturea. *zie op Kunneke.*
 Saturey. *zie op Kunneke.*
 Satyrion. *zie op Standelkruid.*
 Satyrium. *zie op Standelkruid.*
 Satyrium Erythronium. *zie op Hondstand.*
 Savie. *zie op Self.*
 Savelboom. *zie op Zeevenboom.*
 Sausleboom. *zie op Berberisboom.*
 Saxifragia. *zie op Steenbreck.*
SCABIOSE. Lat. Scabiosa. Hoogd. Apostelenkraut. Grind-
 kraut. Scabiose. *Fr. Scabiose. Ital. Scabiosa. 863.*
 Scenodoprium. *zie op Pareye.*
 Scammonia. Scammonium. *zie op Scammonie.*
SCAMMONIE. Lat. Scammonia. Scammonium. Apo-
 cynum quartum. Ital. Scammonia. 506.
 Scandix. *zie op Naaldekervel.*
 Sceptum Morionis. *zie op Sotsknoed.*
SCHARLEY. Lat. Horminum. Hoogd. Scharley. Ital.
 Horminio. 636.
 Scheerlink. Scherling. *zie op Dulle Kervel.*
 Scheurbuykskruid. *zie op Scorbatskruid.*
SCHILDDRAGENDE HEDYSARUM. Lat. Hedy-
 sarum. Schildkraut. Ital. Hedifaro scudato. 623.
 Schurftloos-bladeren. *zie op Scorbatskruid.*
 Scolopendria. *zie op Hartstong.*
 Scolopendrium. *zie op Steenvaar.*
SCORBUTHSKRUID. Scheurbuykskruid. Blauw-
 schuytskruid. Opregte Britannica der Oude Priezen.
 Schurftloos-bladeren. Water-ridder. Britannica. Vrijf-
 tanica. Lat. Britannica. Lappathum Longifolium nigrum
 pulchris. 696.
 Scordium. *zie op Waterlook.*
SCORDOTIS VAN PLINIUS. Lat. Scordotis Plinii.
 Ital. Scordote di Plinio. 478.

Scorpioenstaart. *zie op Zonnwende.*
SCORPIOENSTAART MET BLADEREN VAN
HAAZEN-OOREN. Lat. Scorpioides. Ital. Scorpioi-
 de 867.
 Scorpioides. *zie op Scorpioenstaart.*
 Scorpiurus. *zie op Zonnwende.*
 Scorzonera. *zie op Aderskruid.*
 Scrofularia. *zie op Groot Speenkruid.*
 Securidaca. *zie op Bijlenskruid.*
 Sedum. *zie op Huislook.*
 Sedum aquaticum. *zie op Ruyserskruid.*
 See-ajunyn. See-angelier. See-veukel. en alle andere See-
 gewassen. *zie op de Letter Z.*
SEENEGROEN. Ingroen. Lat. Bugla. Consolida me-
 dia. Hoogd. Guntzel. Ital. Consolida mezana. Morande-
 la. Herba Laurentina. 418.
 Seevenboom. *zie op Zeevenboom.*
 Seevengetijdenkruid. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Seleri. *zie op Peetersleut.*
SELF. Savie. Salie. Lat. Salvia. Hoogd. Salbey. *Fr. Sauge.*
Ital. Salvia. 857.
 Sempervivum. *zie op Huislook.*
 Senecio. *zie op Kranswortel.*
 Sentis. *zie op Brommelbezien.*
 Sepifolium. *zie op Tormentil.*
 Seriphium Germanicum. *zie op Eyekruid.*
 Seris. *zie op Endivie.*
SERMONTYEN. Lat. Siler Montanum. Ligustrum ve-
 rum Dodonaei. *Fr. Sermontaine. 888.*
 Serpentaria. *zie op Kalfvoet.*
 Serpentaria aquatica. *zie op Serpents tong.*
 Serpentaria Mirabilis montana. *zie op Berg-Slangenkruid.*
SERPENTSTONG. Slangetong. Lat. Sagittalis.
 Lingua Serpents. Serpentaria Aquatica. Hoogd. Pfeil-
 kraut. *Fr. Queue d'Arondelle. 857.*
 Serpyllum. *zie op Wilde Thymus.*
SERRULATULA. Lat. Serratula. Hoogd. Scharterkraut.
 Ital. Serratula. 656.
 Servillum. *zie op Zuykerwortel.*
SESAMOIDES. Dus in alle Talen genoemd. 874.
SESAMUM. Lat. Sesamum. Hoogd. Leindotter. Flach-
 dotter. *Fr. Du Sifame. Jujoline. Ital. Sesamo. Sifamo.*
 Giugiolena. 878.
SESEL. In alle Talen dus genoemd. 879.
 Sevenboom. *zie op Zeevenboom.*
 Sevengetijdenkruid. *zie op Zeevengetijdenkruid.*
 Sicomonis. *zie op Egyptische Vijgboom.*
 Siderion. *zie op Berg-Slangenkruid.*
 Sideritis. *zie op Geldkruid.*
 Sigillum Salomonis. *zie op Salomons-Zeegel.*
SIGMAARTS-KRUID. Lat. Alcea. Hoogd. Sigmers-
 kraut. *Fr. Guimauve Sauvage. Ital. Malvafileo Salva-
 tico. 274.*
 Siler Montanum. *zie op Sermonteyn.*
 Siliqua Fatua. *zie op Judasboom.*
 Siliqualtrum. *zie op Judasboom.*
 Silphium. *zie op Laferpitium.*
 Silverkruid. *zie op Penningbloem.*
 Simphitum maculosum. *zie op Langekruid.*
 Sinapi Arragonicum. *zie op Arragonsche Mostaart.*
 Sinapi sylvestre. *zie op Hederik.*
SINT JACOBSSKRUID. Aichkruid. Lat. Jacobaea.
 Cineraria. Hoogd. S. Jacobsblum. S. Jacobskraut. *Fr. Her-
 beau Fleur de Saint Jaques. Ital. Herba di San Giacomo;*
S. Giacobbo. 658.
 S. Jansbezen. *zie op Aalbezen.*
S. JANSBROOD. Lat. Carobe. Ceratia Siliqua. Serato-
 nia. Panis S. Johannis. Hoogd. S. Johansbrodt. *Fr. Ca-
 rougier. Ital. Carobe. Carobole. 123.*
 S. Jansdruijens. *zie op Aalbezen.*
S. JANSKRUID. Lat. Hypericum. Perforata. Androse-
 mum. Ascyrum. Hoogd. S. Johanskraut. *Fr. Milleper-
 tuis. Ital. Hyperico. Perforata. Herba di San Giovan-
 ni. 645.*

der N A M E N.

S. Janskruid. *zie op Smezwortel.*
 S. Joriskruid. *zie op Valeriaan.*
 S. Pieterskruid. *zie op Sleutelbloem.*
 Sifer. Sifarum. *zie op Zuykerwortel.*
 SISYRINCHIUM. In alle Talen dus genoemd. 883.
 Sium. *zie op Water-oppe.*
 Slaapkruyd. *zie op Mankop.*
 SLANGENHOOFD. *Lat.* Echium. *Viperina.* Buglossum
 Sylvestre. *Hoogd.* Wild Ochsenzung. *Fr.* Buglosse Sau-
 vage. *Ital.* Echio. Buglossa; Bugolia Salvatica. 407.
 Slangentong. *zie op Serpentstong.*
 SLEUTELBLOEM. Hemelsleutel. S. Pieterskruid. *Lat.*
 Primula veris. *Herba* Paralysis: Paralytica. *Sanicula* Al-
 pina. *Verbasculum* Alpinum. *Hoogd.* Schlusselflum. Him-
 melschlusselfl. S. Peeterskraut. *Fr.* Cocu. *Prayes de Co-*
cuc. *Primvere.* *Ital.* *Herba* Paralysi. *Fior di Prima-*
vera. 836.
 Smak. *zie op Sumachboom.*
 SMEERWORTEL. Wondkruid. S. Janskruid. *Lat.*
 Telephium. *Crassula.* *Hoogd.* Knabenkraut. Wundkraut.
 Fortzwein. *Fr.* Joubarbe de Vignes. Reprise. Faves-
 pisse. *Ital.* Telephio. Fava grassa. 472.
 Smilax aspera. *zie op Steekende Winde.*
 Smilax hortenifis. *zie op Turksche boonen.*
 Smilax Lavis. *zie op Winde.*
 Smyrnum Creticum. *zie op Smyrnum van Candia.*
 SMYRNUM VAN CANDIA. *Lat.* Smyrnum Cretic-
 tum. *Petrofelinum* Cilicis. *Hippofelinum* agreffe. *Fr.*
 Smyrnum de Candie. *Ital.* Smirino. *Macerone.* 894.
 Sodanella. *zie op Zeezuinde.*
 Soethout. *zie op Zoethout.*
 Solanum. *zie op Nachtschade.*
 Solanum Lignosum. *zie op Hoe langer hoe liever.*
 Solanum Quadrifolium. *zie op Wolfshenit.*
 Solatrum. *zie op Nachtschade.*
 Soldanella. *zie op Zeezuinde.*
 Solidago Saracemica. *zie op Heydens Wondkruid.*
 Solsequium. *zie op Zonnezuinde.*
 Somerzoetje. *zie op Zomerzoetje.*
 Sonnebloem. *zie op Zonnebloem.*
 Sonnedauw. *zie op Zonnedaauw.*
 Sonnewende. *zie op Zonnewende.*
 Sophia. *zie op Fyckruid.*
 SORBENBOOM. Spreeboom. Spreeuwebzenboom. Ha-
 ver-elzen. *Lat.* Sorbus. *Aria* Theophrasti. *Hoogd.* Sper-
 berbaum. *Speyerbaum.* *Sparbaum.* *Spierea.* *Fr.* Cornier.
 Sorbier. *Ital.* Sorbe. *Corniolo.* 83.
 Sotsknodze. *zie op Zotsknodze.*
 Sonchis. *zie op Haazenfalade.*
 SPAANSCH GESTREEPT GRAS. *Lat.* Gramen Stria-
 tum Hispanicum. 617.
 Spaansche Jenette. *zie op Narcisse.*
 Sparagus. *zie op Aspergien.*
 Sparganium. *zie op Riedgras.*
 Spargel. *zie op Aspergien.*
 Sparula Foetida. *zie op Stinkende Lis.*
 Speenkruid. *zie op Oogenklaar.*
 Speenkruid. *zie op Valeriaan.*
 Speenkruid. groot. *zie op Groot Speenkruid.*
 SPEERKRUID. Adderstong. Natertong. *Lat.* Ophiog-
 lossium. *Lancea* Christi. *Lingua* Serpentina. *Lunaria.*
 Henophyllum. *Hoogd.* Naterzunglein. *Fr.* Langue de
 Serpent. *Herbe sans Cousture.* *Ital.* Ophioglossa. *Herba*
senza Costa. *Lingua* di Serpente. 793.
 Speerwortel. *zie op Kalfvoet.*
 Spina Acida. *zie op Berberisboom.*
 Spina Acuta. *zie op Hagadoorn.*
 Spina Aegyptia. *zie op Acacia.*
 Spina Alba. *zie op Deynbezen.*
 Spina Alba. *zie op Hagadoorn.*
 Spina Christi. *zie op Jodendoorn.*
 Spina Hirci. *zie op Bokendoorn.*
 Spina Judaica. *zie op Jodendoorn.*
 Spina Murina. *zie op Muisdoorn.*

Spina Muris. *zie op Aspergien.*
 Spinachia Americana tuberosa. *zie op Bataten.*
 Spinachia Americana tuberosa solutiva. *zie op Purgeerende*
Bataten.
 Spinachia Frutescens Americana. *zie op Boomachtig Spinagie*
uyt America.
 Spinachia major. Minor. &c. *zie op Patieb.*
 Spinagie. Americaansche. met een Bolwortel. *zie op Ba-*
iaten.
 Spinagie. Boomachtig. uyt America. *zie op Boomachtig*
Spinagie uyt America.
 Spiraea Theophrasti. *zie op Spiraea van Theophrasti.*
 SPIRÆA VAN THEOPHRASTUS. Lage Druyfsen-
 willige uyt Silezien. *Lat.* Spiraea Theophrasti. *Salix* Bo-
 tritis pumila Silesiaca. 203.
 Splith. *zie op Duyvenkeruyl.*
 Sporkenhout. *zie op Pijlhout.*
 Spreebeerenboom. *zie op Sorbenboom.*
 Spreeuwebzenboom. *zie op Sorbenboom.*
 SPRINGKRUID. *Lat.* Cataputia minor. *Lathyrus.*
 Hoogd. Springkraut. *Fr.* Elspurge. *Ital.* Lathiri. *Cataput-*
tia minore. 457.
 Springkruid. *zie op Kruidje voor mij niet.*
 Squilla. Squille. *zie op Zee-ajyn.*
 STACHYSKRUID. Riekende Andoorn. *Lat.* Stachis.
 Hoogd. Riechend Andorn. *Fr.* Sauge Sauvage. *Ital.* Sta-
 ghi. *Salvia* Salvatica. 895.
 Stachas. *zie op Stechaskruid.*
 STALKRUID. Prangwortel. *Lat.* Ononis. *Anonis.* Ar-
 recta Bovis. *Natrix* Plinii. *Reffa* Bovis. *Hoogd.* Ochsen-
 brech. *Ochsenkraut.* *Stalkraut.* *Fr.* Arreste-Beuf. *But-*
grandes. *Ital.* *Anonide.* *Bonaga.* *Reffa* Bove. 788.
 STANDELKRUID. Orchis. Kulekenskruid. *Satyrium.*
Lat. *Orchis.* *Satyrium.* *Hoogd.* Knabenkraut. *Erdgeyl.*
 Standelwurtz. *Fr.* Du Satyrion. *Uram.* *Ital.* Satyrion.
 Satirio. *Satirione.* 400.
 Staphisagria. *zie op Luyskruid.*
 Staphylodendrum. *zie op Pimpernoot.*
 STARREKRUID. *Lat.* Alter. *Hoogd.* Megerkraut.
 Sternkraut. *Fr.* Estolleé. *Ital.* Alter. 372.
 STECHASKRUID. *Lat.* Stachas. *Hoogd.* Stichaskraut.
Fr. Stichedes. *Ital.* Stecade. *Steca.* 897.
 Steekelbezen. *zie op Kruidbezen.*
 STEEKENDE KAARDEN UYT AMERICA. *Lat.*
 Dipacus spinosus Americanus. *Hoogd.* Americanische
 Kartendistel. *Fr.* Chardon. *Espinoux* des Indes. 673.
 STEEKENDE WINDE. *Lat.* Smilax Aspera. *Convol-*
vulus acutus. *Zarza* parilla. *Salsa* parilla *Peruviana* minor.
 Hoogd. Stechende Winde. *Fr.* Lifer piquant. *Ital.*
 Ruovo Cervino. *Hedera* spinosa. *Vilucchio* Maggiore.
 888.
 STEENBREEK. *Lat.* Saxifraga. *Hoogd.* Steinbrech. *Fr.*
 Saxifrage. *Ital.* Salfifraga. 862.
 STEEN-LATTOUW. *Lat.* Petromarula. *Lactuca* Pe-
 trea. *Raponticum* majus *Creticum.* *Ital.* Lattuga Pietro-
 fa. *Petromarula.* *Rapontico* maggiore di Candia. 442.
 STEEN-LEEVERKRUID. *Lat.* Lichen. *Hepatica.*
 Hoogd. Stein-Leberkraut. *Brunnen-Leberkraut.* *Fr.* He-
 patique. *Ital.* Epatica Figatella. 686.
 STEENVAAARN. Miltkruid. *Lat.* Asplenium. *Ceterach.*
 Scolopendrium. *Hoogd.* Steinfarn. *Ital.* Aspleno. *Cete-*
rach. *Herba* indorato. 292. *zie ook op Vaarn. Boom-*
vaarn. Grachivaarn.
 Steen-violiër. *zie op Muurbloem.*
 Steen-zaad. *zie op Paerlekruid.*
 Stellaria. *zie op Hartshoorn.*
 Stinkend Luyskruid. *zie op Nieswortel.*
 STINKENDE LIS. Wandluysenkruid. *Lat.* Spatula Foe-
 tida. *Iris* Sylvestris. *Xyris.* Hoogd. Wandluyskraut.
 Welch Schwertel. *Fr.* Glaycul puaat. *Ital.* Kiride. *Spa-*
tula fetida. 432.
 Stinkende Nieswortel. *zie op Nieswortel.*
 Stinkende Yfop. *zie op Gelidkruid.*
 STOEBE. In alle Talen dus genoemd. 656.

STOK-

B L A D - W Y Z E R

STOK-VIOLIER. *Lat.* Leucosium. *Viola alba* arbore-
scens. *Hoogd.* Garten-veiel. *Leucoje.* *Fr.* Violiers, Gyro-
fles blanches. *Ital.* Viola bianca. 679.
Stramonium. *zie op Datura.*
Stratiotes Arborescens. *zie op Boomachtig Stratiotes.*
Struthiofera. *zie op Struykskruid.*
STRUYSKRUYD. *Lat.* Struthiofera. 293.
STYRAXBOOM. *Lat.* Styrax Arbor. *Storax Arbor.*
Hoogd. Styraxbaum. *Ital.* Storace. 111.
Succisa. *zie op Duivelsbeet.*
Sumach Arbor. *zie op Sumachboom.*
SUMACHBOOM. *Lat.* Sumach Arbor. *Rhus.* *Hoogd.*
Gerbenbaum. Schlingbaum. *Fr.* Rheu. *Ital.* Rhi. So-
macho. 107.
Sumach Plinii. *zie op Rhus met Bladeren van Myrtus.*
SURING. Surkel. *Lat.* Acetosa. *Hoogd.* Sauwrampfier.
Fr. Ozeille. *Ital.* Acetosa. 278.
Surkel. *zie op Suring.*
Suykery. *zie op Cicorey.*
Suykerwortel. *zie op Zuykerwortel.*
Swardkruid. *zie op Zwaardkruid.*
Swardkruid. *Americaanfch.* *zie op Phalangium.*
Swaluwenkruid. *zie op Oogenklaar.*
SWALUWEWORTEL. *Lat.* Hirundinaria. *Vincetoxi-*
cum. *Aclepias.* *Hoogd.* Schwalbenwurtzel. *Ital.* Vince-
tollico. *Aclepiade.* 370.
Symphytum majus. *zie op Waalwortel.*
SYNNAUW. Onzer Vrouwe-mantel. *Lat.* Alchimilla.
Pes Leonis. *Hoogd.* Sinnauw. *Fr.* Pied de Lion. *Ital.* Stel-
laria. 298.
SYRJINGE. Fluyteboom. Pipeboom. *Lat.* Syringa. *Hoogd.*
Welch Holder. *Fr.* Syringe. *Ital.* Siringa di Italia. 162.
't Geen op S. niet gevonden werd, zoek op Z.

TAbacum. *zie op Bilzenkruid.*
TABAK. *zie op Bilzenkruid.*
TAMARINDENBOOM. *Lat.* Tamarindus Ar-
bor. *Hoogd.* Tamarinidenbaum. *Ital.* Tamarindo. 113.
Tamarindus Arbor. *zie op Tamarindenboom.*
Tamarix. *zie op Tamarisckboom.*
TAMARISCHBOOM. *Lat.* Tamariscus. *Tamarix.* *My-*
rica. *Hoogd.* Tamarisck-holtz. *Portz.* *Fr.* Tamarisque.
Ital. Tamarix. *Mirica.* 200.
Tamariscus. *zie op Tamarisckboom.*
Tamme Acanthus. *zie op Beerenklauw.*
Tamme Mooren. *zie op Pislaken.*
Tanacetum. *zie op Wormkruid.*
TANDEKESKRUYD. *Lat.* Dentillaria. *Plumbago.*
Ital. Dentillaria. *Caprinella.* *Piombagine.* 550.
Tapfus Barbatus. *zie op Wollekruid.*
Terpentijnboom. *zie op Terpentijnboom.*
TASJENSKRUYD. Teskenskruid. Beurfskruid. *Lat.*
Burfa Pastoris. *Hoogd.* Teschenkraut. Seckelkraut. *Fr.*
Bourfe de Pasteur; de Berger. *Ital.* Borfa di Pastore.
913.
Taschkenskruid. *zie op Tasjenskruid.*
Taxus. *zie op Ibenbaum.*
Telephium. *zie op Smeerwortel.*
Telephium Maculosum. *zie op Cerinthe.*
Terebinthus. *zie op Terpentijnboom.*
Terebinthus Indica. *zie op Pistacienboom.*
TERPENTYNBOOM. *Lat.* Terebinthus Arbor Grani
Viridis. *Hoogd.* Terpentinbaum. *Fr.* Terebinte. *Ital.*
Terebinto. *Arbore di Trementina.* 104.
Teschkenskruid. *zie op Tasjenskruid.*
Tesfebloemen. *zie op Angelieren.*
TEUCRIUM. In alle Talen dus genoemd. 900.
Teylroozen. Tijloozen. *zie op Hermodactelen.*
Teylroozen. witte. *zie op Zomerzotje.*
Tachelium. *zie op Marietten.*
THALICTRUM. Valfche Rhabarbar. *Lat.* Thalictrum.
Hoogd. Wiefen Raute. *Ital.* Verdemarco. *Thalitro.*
904.
THAPSIA. *Lat.* Thapsia. *Turbith Gallicum.* *Fr.* Tur-

bich. *Ital.* Thapsia. 901.
Thlaspi. *zie op Vreemde Wilde Kori.*
Thora Valdensis. *zie op Verderfblad der Waldenzen.*
Thuya Theophrasti. *zie op Boom des Leeuens.*
Thym. *zie op Thymiaan.*
Thymelæa. *zie op Aderereon met smalle Bladeren.*
THYMIAN. *Thym.* *Lat.* Thymus. *Thymum.* *Hoogd.*
Welch Qwendel. *Thymian.* *Fr.* Thym. *Ital.* Thimo.
737.
Thymum. *Thymus.* *zie op Thymiaan.*
Thymus. wilde. *zie op Wilde Thymus.*
Ticadi. *zie op Muscari.*
Tilia. *zie op Lindenboom.*
Tinnabulum Terræ. *zie op Wintergroen.*
Tithymalus. *zie op Wolfsmelk.*
TONGEBLAD. *Lat.* Laurus Alexandrina. *Bis lingua.*
Hoogd. Hauckblat. Aussenblatt. *Fr.* Laurier Alexan-
drino. *Herbe aux Langes.* *Ital.* Hippoglossio. *Lauro Alef-*
fandrino. 708.
Tootskruid. *zie op Wollekruid.*
Tormentilla. *zie op Tormentille.*
TORMENTILLE. *Lat.* Tormentilla. *Septifolium.* *Hoogd.*
Birckwurtz. Rot Heilwurtz. *Fr.* Tormentille. *Ital.*
Tormentilla. 914.
TORREKRUYD. *Lat.* Turritis. *Turrita.* 919.
Trachelium Americanum. *zie op Karmaalsbloem.*
Tragacantha. *zie op Bokjdoorn.*
Tragopogon. *zie op Bokjbaard.*
Tragoriganum. *zie op Bokjorege.*
Tribulis aquaticus. *zie op Waternoot.*
Tribulis terrestris. *zie op Aardrook.*
Trichomanes. *zie op Weederdood.*
Trifolium. *zie op Zeevengeijdenkruid.*
Trifolium. *zie op Drieblad.*
Trifolium arborescens. *zie op Cyissus.*
Trifolium fulcum. *zie op Vierblad.*
Trifolium hepaticum. *zie op Eedel Leevekruid.*
Tripolium. *zie op Water-Siarrekruid.*
Triticum Americanum. *zie op Americaanfche Tarwe.*
Triticum Marinum. *zie op Mayfkegorn.*
Tulipa. *zie op Tulp.*
TULP. *Lat.* Tulipa. *Hoogd.* Thumpal. *Tulpant.* *Fr.* Tu-
lipa. *Ital.* Tulipa. *Turkifch.* *Cafa Lale.* *Ale.* Zambul.
904.
Tunisbloem. *zie op Fluwelbloem.*
Turbith Gallicum. *zie op Thapsia.*
Turrita. *Turritis.* *zie op Torrekruid.*
TURKSCHEBOONEN. Roomfcheboonen. Klimboon-
nen. *Lat.* Phaseolus. *Faba Turcica.* *Faba Romana.* *Smil-*
ax Hortensis. *Hoogd.* Welfche bohne. Steigbohne. Gar-
ten-fafelen. *Turckifche bohne.* *Fr.* Fafcoles. *Ital.* Faggi-
voli. *Fafeli.* 817.
Turkifche Weyt. *Turkifch Koorn.* *zie op Indiaanfche Weyt.*
Tussilago. *zie op Hoefblad.*
Tuylkensbloem. *zie op Dufjendfchoon.*
TWEEBLAD. Vogelneft. *Lat.* Bifolium. *Pleudo-orchis.*
Ophrys. *Nidus Avis.* *Hoogd.* Zweyblatt. *Ital.* Ophis.
Bifoglio. *Eleboro bianco falfo.* 401.
Tijdeloozen. *zie op Hermodactelen.*
Tijdeloozen. witte. *zie op Zomerzotje.*
Tijloozen. *zie op Hermodactelen.*
Typha palustris. *zie op Sotfchgodze.*

Ulmaria. *zie op Geytenbaard.*
Ulmus. *zie op Ipenboom.*
Umbilicus Veneris. *zie op Navelkruid.*
Unedo. *zie op Arbutusboom.*
Ungula Caballina. *zie op Hoefblad.*
Unifolium. *zie op Maybloem.*
Urtica Romana. *zie op Roomsche Neetelkruid.*
Urtica Iners. *Urtica mortua.* *zie op Verkerd Neetelkruid.*
Uva Crispa. *zie op Kruyfberzenboom.*
Utrularia. *zie op Klokjens.*
Uyen. *zie op Ajayjn.*

der N A M E N.

- V**AARN. Varen. *Lat.* Filix. *Osmunda Regalis.* *Hoogd.* Waldfarn. *Fr.* Fougere. *Fouchiere.* *Ital.* Felce. Felice. 288. *zie ook op Boomsvaarn. Grachtvaarn.*
- Steenvaarn.*
- V**ACCARIA. *Lat.* Vaccaria. *Lychnis Perfoliata.* *Lychnis Perfoliata rubra.* 920.
- V**ACCINIA. *zie op Krakebezien.*
- V**ALERIAAN. Speenkruyd. *S. Joriskruyd.* *Lat.* Valeriana. *Phu.* Nardus Rustica. *Hoogd.* Baldrian. *Fr.* Valerian. 781.
- V**ALERIANA. *zie op Valeriaan.*
- V**ALERIANA Campestris. *zie op Veldsalade.*
- V**ALSCHE Rhabarbar. *zie op Thalictrum.*
- V**ARKENSBOOD. *Lat.* Cyclamen. *Panis Porcinus.* *Hoogd.* Schweinbrodt. *Erd-appel.* *Fr.* Pain de Porceau. *Ital.* Ciclamino. *Pan Porcino.* 532.
- V**ARKENSTAART. *zie op Varkensvenkel.*
- V**ARKENSVENKEL. Varkensstaart. *Lat.* Peucedanum. *Pinafellum.* *Foeniculum Porcinum.* *Hoogd.* Haarftrang. *Schwebelwurtz.* *Sawfenchel.* *Fr.* Peucedanne. *Ital.* Peucedano. 812.
- V**EDERIK. Wederik. Joodenkruyd. *Lat.* Lyfimachia. *Salicario.* *Herba Judaica.* *Hoogd.* Weyderich. *Fr.* Soucy d'eau. *Pelleboffe.* *Cornelle.* *Ital.* Lismachia. 743.
- V**EELVOET. *zie op Boomsvaarn.*
- V**ETD-AJUYN. *Lat.* Ornithogalum. *Bulbus Leucanthemus.* *Hoogd.* Vogel mich. *Feldzwibel.* *Ackerzwibel.* *Ital.* Ornithogalo. 795.
- V**ELD-CIPRES. Hoe langer hoe liever. *Lat.* Chamapitys. *Iva Moschata.* *Hoogd.* Schlagkraut. *Vergifz mein nicht.* *Fr.* Iva Moschate. *Ital.* Chamapitio. 476.
- V**ELD-kroppen. *zie op Veldsalade.*
- V**ELD-SALADE. Vettekers. Vettekous. Winter-salade. Witmoes. Veld-kroppen. *Lat.* Olius album. *Valeriana Campestris.* *Hoogd.* Schaffmauler. *Weizmufz.* 781.
- V**ENKEL. *Lat.* Foeniculum. *Hoogd.* Fenchel. *Fr.* Fencil. *Ital.* Finocchio. 589. *zie ook op Varkensvenkel, en Zeevenkel.*
- V**enusshayr. *zie op Vrouwenhaar.*
- V**enusnavel. *zie op Navelkruyd.*
- V**ERBASCUM Alpinum. *zie op Slenelbloem.*
- V**ERBASCUM Candela Regia. *zie op Waltekruyd.*
- V**ERBASCUM Montanum. *zie op Slenelbloem.*
- V**ERBENA. Verbenaca. *zie op Yzerkruyd.*
- V**ERDERFBLAD DER WALDENZEN. *Lat.* Thora Valdensis. *Hoogd.* Walden-Serthora. *Ital.* Thora Gualdenfo. 283.
- V**ERKEERD NEETELKRUJD. Doove Neetelen. Haanekop. *Lat.* Lamium. *Urtica Iners.* *Urtica mortua.* *Galeopsis Tragi.* *Hoogd.* Taube neffel. *Fr.* Ortie Morte. *Ital.* Galioffi. *Urtica fetida.* 675.
- V**ERONICA. *zie op Eerenprijs.*
- V**ERWLOOF. Fusterthout. *Lat.* Cotinus. *Coccygia.* *Coggyria Plinii.* *Hoogd.* Farblaub. *Fr.* Boix Fustet. *Ital.* Corino. *Scotano.* 173.
- V**ETTEKORS. Vettekous. *zie op Veldsalade.*
- V**ETONICA. *zie op Betonie.*
- V**EYL. Eyloof. Kleef. Klim. *Lat.* Hedera. *Hoogd.* Ephew. *Ilaub.* *Ykub.* *Fr.* Lierre. *l'Hierre.* *Ital.* Hedera. 251.
- V**IBURNEBOOM. Viorneboom. *Lat.* Viburnum. *Viorna.* *Liburnum.* *Lantana.* *Hoogd.* Viburneboom. *Kleyner Meelbaum.* *Fr.* Viorne. *Maulfane.* *Riorte.* *Hardeau.* *Ital.* Viburno. 116.
- V**iburnum. *zie op Viburneboom.*
- V**ICIA. *zie op Witzen.*
- V**IERBLAD. bruyen-rood Vierblad. *Ital.* Quadrifolium Phœum. *Trifolium Fuscum.* *Fr.* Quatre Feuille brun. 771.
- V**INCA pervinca. *zie op Maagdenpalm.*
- V**INCETOXICUM. *zie op Zwaluwenwortel.*
- V**INGERHOED. *Lat.* Digitalis. *Hoogd.* Fingerhut. *Fr.* Digitalis. *Ital.* Digitale. 532.
- V**iola alba arborefcens. *zie op Stok-violiër.*
- V**iola Bulbosa trifolia. *zie op Zomerzonje.*
- V**iola Damascena. *zie op Damastbloem.*
- V**iola Latifolia. *zie op Penningsbloem.*
- V**iola Lunaris. *zie op Penningsbloem.*
- V**iola Lutes. *zie op Muurbloem.*
- V**iola Mariana. *zie op Mariette.*
- V**iola Matronalis. *zie op Damastbloem.*
- V**iola Martia. Nigri. Purpurea. *zie op Maartsche Violdi.*
- V**iola Tricolor. Viola Trinitatis. *zie op Drieveerwige Violdi.*
- V**iolaria. *zie op Maartsche Violdi.*
- V**ioletten. *zie op Angeltieren.*
- V**iolier. Steen-violiër. *zie op Muurbloem.* *Stok-violiër.* *zie op Stok-violiër.*
- V**iorna. *zie op Viburneboom.*
- V**iorne. *zie op Klim.*
- V**irga aurea. *zie op Guldenroede.*
- V**iperina. *zie op Slangenhoofd.*
- V**IRGINIAANSCHÉ PÄTICH. Americaanfche Britannica. *Lat.* Lappathum Virginianum. *Britannica Americana.* 703.
- V**iscaria. *zie op Vliegenet.*
- V**iscus. *zie op Marentakken.*
- V**isnago. *zie op Gingidium.*
- V**itreda Virginiana. *zie op Wilde Wijngaard nye Virginten.*
- V**itis albo. *zie op Klim.*
- V**itis Canadensis. *zie op Wijngaard van Canada.*
- V**itis Vinifera. *zie op Wijngaard.*
- V**LASKRUJD. *Lat.* Linum. *Hoogd.* Flachs. *Fr.* Dulin. 717. *Vlaskruyd.* *wild.* *zie op Wild Vlaskruyd.*
- V**LESSCHEBOOM. *Lat.* Arbor Lagerania. *Guanabanus.* 129.
- V**LIEGENET. *Lat.* Viscaria. *Lychnis sylvestris viscosa.* 927.
- V**LIERBOOM. Flierboom. Vledderboom. *Lat.* Sambucus. *Hoogd.* Holderbaum. *Holunderbaum.* *Fr.* Hus. *Suin.* *Sufier.* *Ital.* Sambuco. 78.
- V**lier. wilde. *zie op Wilde Vlier.*
- V**LOOKRUJD. *Lat.* Psyllium. *Herba Polucaris.* *Hoogd.* Psyllienkraut. *Flohkraut.* *Fr.* Herbe des Pulces. *Ital.* Psillio. 834.
- V**lookruyd. *zie op Persenkruid.*
- V**ogelheit. *zie op Tweblad.*
- V**OGELVOET. *Lat.* Pes Avis. *Ornithopodium.* *Hoogd.* Vogelfuufz. *Fr.* Pied de Oiseau. 797.
- V**olubilis. *zie op Winde.*
- V**olubilis Marina. *zie op Zeevinde.*
- V**OSSCHESTAARTEN-GRAS. *Lat.* Gramen Alopecinum. *Alopecuroides.* 618.
- V**REEMDE WILDE KERS. Wiffelkruyd. Wilde Mostaart. *Lat.* Thlaspi. *Hoogd.* Baurenseff. *Baurenkrefz.* *Wilderkrefz.* *Fr.* Seneve Sauvage. 911.
- V**roege Perzikboom. *zie op Abrikosboom.*
- V**ROUWENHAYR. Venusshayr. *Lat.* Adiantum. *Polytrichum.* *Capillis Veneris verus.* *Hoogd.* Vrouwenhaar. *Fr.* Polytric. *Gurguet.* *Rue de Mur.* *Ital.* Adianto. 284.
- V**rouwen-mantel. *zie op Synnaur.*
- V**rijftanica. *zie op Scorbuthkruyd.*
- V**YFVINGERKRUJD. *Lat.* Quinquefolium. *Pentaphyllum.* *Hoogd.* Funfffingerkraut. *Funffblatt.* *Fr.* Quinte Feuille. *Ital.* Pentafilo. *Cinquefoglio.* 807.
- V**YGEBOOM. *Lat.* Ficus. *Hoogd.* Feigenbaum. *Fr.* Flguier. *Ital.* Fico. *Ficacio.* 21. **E**GYPTISCHE VYGEBOOM. *Lat.* Sicomorus. *Ficomoris.* *Ficus Aegyptiaca.* *Ital.* Sicomoro. *Fico d'Egitto.* 24. **I**NDIAANSCHÉ VYGEBOOM. *zie op Bananenboom.*
- V**ijge. Indiaanfche. *zie op Indiaanfche Vijge.*
- V**YGEBOON. Lupinen. *Lat.* Lupinus. *Hoogd.* Feigbohen. *Fr.* Lupins. *Ital.* Lupino. 729.

WAALWORTEL. *Lat.* Symphytum majus. *Cotifolia major.* *Hoogd.* Walwurtz. *Schwartzwurtz.* *Beinwelle.* *Fr.* Confyre. *Oreille d'Asne.* *Ital.* Consolide Maggiore. 419.

WALMEESTER. Onzer Vrouwen Bedftroo. *Lat.* Asperula. *Aspergula.* *Matrifylva.* *Hoogd.* Waldmeister. *Waldmanlein.*

B L A D - W Y Z E R

manlein. Leberkraut. *Fr.* Muguet. *Ital.* Asperella. Cordiale. Stellaria. 342.
Walnotenboom. *zie op Nootenboom.*
WALSTROO. WEE. *Lat.* Gallium. Galatium. *Hoogd.* Megekraut. Walstroo. Unfer Frauen Bettstroo. *Fr.* Petit Muguet. Gallerie. *Ital.* Galio. 338.
Wandluyfenkruid. *zie op Sinkende Lis.*
Warmoes. *zie op Beer.*
Waterbunge. *zie op Beekbunge.*
Watercastanie. *zie op Waternoot.*
Water-dulle-kervel. *zie op Dulle Kervel.*
WATER-EPPE. *Lat.* Sium. Laver. Paltinaca aquatica. *Hoogd.* Wasser-eppich. Wassermark. Brunnen-peterlein. *Fr.* Berle. *Ital.* Sio. Gorgolestro. 883.
WATER-FILIPENDULA. Water-Oenanthe. *Lat.* Filipendula Aquatica. Oenanthe Palustris. *Ital.* t'zelve. 578.
WATER-GOUDSBLOEM. Botterbloem. Grootte Botterbloem. *Lat.* Caltha Palustris. Caltha Virgili. *Populago.* *Hoogd.* Mofzblum. Martenblum. *Ital.* Caltha aquatica. 436. *zie ook op Goudsbloem.*
WATERLOOK. *Lat.* Scordium. *Hoogd.* Wasser-battonich. Wasser-bethonien. Lachen-knoblauch. *Fr.* Scordion. Camraz. Chamaraz. *Ital.* Scordio. Bertonica Aquatile. 478.
WATERNOOT. Minkyzer. Water-castanien. *Lat.* Tribulus Aquaticus. Castanea Palustris. *Hoogd.* Wassernufz. Spitznufz. *Fr.* Elcarbots. Saligots. Chastaignes d'Eau. *Ital.* Tribolo aquatico. 792.
Water-oenanthe. *zie op Water-Filipendula.*
Water-ridder. *zie op Scorbuthskruid.*
WATER-STARREKRUUD. *Lat.* Tripolium. Amellus Marinus. After Marinus. *Hoogd.* Wasser-Itemkraut. *Ital.* Tripolio. 917.
Wederik. *zie op Federik.*
Wee. *zie op Walstroo.*
WEEDE. *Lat.* Galium. Ifatis. *Hoogd.* Weyd. *Fr.* Galium. *Ital.* Galio. 611.
WEEDERDOOD. *Lat.* Trichomanes. Filicula. Cespil-laris. *Hoogd.* Widertodt. Roter Steinbruch. *Ital.* Trichomanes. Pollitrico. 285.
WEEGBREE. Weegeblad. *Lat.* Plantago. *Hoogd.* Weg-gerich. Wegrich. Schaffzung. *Fr.* Plantain. *Ital.* Pianta-gine. Piantana. Pevaccittola. Centinaria. 824.
Weegeblad. *zie op Weegbree.*
Weewinde. *zie op Geytenblad.*
Welriekende dulle Kervel. *zie op Kervel.*
WELRIEKENDE EYKELBOOM. *Lat.* Glans Un-guentaria. Nux Unguentaria. Glans Myreplica. Myro-balanus Plinii. *Arabisch* Ben. *Griek.* Balanus Myreplica. 130.
WELRIEKENDE LIS MET SMALLE BLADE-REN. Acorus. *Lat.* Iris Angustifolia odorata. Acorus. Calamus Aromaticus. *Hoogd.* Calmus. *Ital.* Acoro. Ca-lamo Aromatico. Herba venera. 428. *zie ook op Lis;* en *Sinkende Lis.*
WELRIEKENDE NACHTBLOEM. *Lat.* Hesperis odorato. *Hoogd.* Abend-viol. *Ital.* Hespero d'Italia. 634.
Weyt. Indisafiche. *zie op Indiaanfche Weyt.*
Wielboom. *zie op Boegboom.*
Wild Tandkruid. *zie op Wilde Dragon.*
WILD VLASKRUUD. *Lat.* Linaria. Linum sylvestre. Olyris. *Hoogd.* Leinkraut. Krottenflachs. Wilder flachs. *Fr.* Lin Sauvage. *Ital.* Linaria. 719.
WILDE BASILICOM. *Lat.* Ocimum sylvestre. Clinopodium. Pulegium Montanum. *Hoogd.* Wilde Basilien. *Fr.* Basilic Sauvage. *Ital.* Clinopodio. Ocino Salvatico. Basilico salvatico. 499.
Wilde Basilicum. *zie op Erinus van Dioscorides.*
Wilde Bertram. *zie op Wilde Dragon.*
WILDE DRAGON. Wilde Bertram. Wild Tandkruid. *Lat.* Ptarmica vulgaris. Pyrethrum sylvestre. Draco syl-vestris. *Hoogd.* Wilder Bertram. *Fr.* Pyrethre Sauvage. *Ital.* Sternucella. Ptarmica. 840.
WILDE GALEGE. *Lat.* Cyperus. *Hoogd.* Wilder Gal-

gan. *Fr.* Souchet. *Ital.* Cipro. 540.
WILDE HAANEKAM. Ratelen. *Lat.* Cr ista Galli. A-lektorolephos. Fistularia. Pedicularis. *Hoogd.* Rodel. 478.
WILDE KERS. Peepkruid. *Lat.* Iberis. Nasturtium sylvestre. Lepidium Herbula. Piperitie. *Hoogd.* Wilder Krefz. *Fr.* Cresson Sauvage. Passerage Sauvage. Chasse-rage. *Ital.* Lepidio. Piperite. Piperella. 662. *zie ook op Kers;* en *Vreemde Wilde Kers.*
WILDE LAURIER. *Lat.* Laurus Tinus. Laurus Tinus. Laurus Inodora. Laurus sylvestris. *Ital.* Lauro sal-vatico. 153.
Wilde Mostaart. *zie op Vreemde Wilde Kers.*
Wilde Olijfboom van Duytschland. *zie op Duytschen.*
WILDE RAAPE. *Lat.* Napus sylvestris. Rapum sylves-tre. 848.
Wilde Raspe. *zie op Raponce.*
Wilde Raspe van Dioscorides. *zie op Marietten.*
Wilde Roos. *zie op Cistus.*
WILDE SAFFRAAN. *Lat.* Carthamus. Cnicus. Crocus Saracenus. Attractylis. *Hoogd.* Wild Saffraan. *Fr.* Saffran Sauvage. *Ital.* Cartamo. Cnico. Croco hortense. Zaf-frano Saracinesco. 449.
Wilde Senc. *zie op Lombardsche Linze.*
WILDE THYMUS. Quendel. *Lat.* Serpyllum. *Hoogd.* Quendel. Hunkerhol. *Fr.* Piloret. Serpolet. *Ital.* Serpil-lo. Serpiglio. Serpollo. Serpolino. 877.
WILDE VLIER. Hadich. *Lat.* Ebulus. Sambucus hu-milis. *Hoogd.* Attich. *Fr.* Hieble. *Ital.* Ebullo. Nebbio. Podagraria. Kamecis. 558.
Wilde Wijngaard. *zie op Bryonie.*
WILDE WYNGAARD UYT VIRGINIEN. *Lat.* Vitreda Virginiana. Labrusca Virginiana. *Hoogd.* Funff-bletterige Weinstok auß America. *Ital.* Vite Salvatico di Virginia. 240.
WILLIGBOOM. Windhoutboom. Bindhoutboom. *Lat.* Salix. *Hoogd.* Weydenbaum. *Fr.* Saux. *Ital.* Sol-cio. Salice. 76.
WINDE. *Lat.* Convolvulus. Volubilis. Smilax Lævis. Quamoclit. *Hoogd.* Windekruid. *Fr.* Liferon. Lifet. *Ital.* Vilucchio. Herba Campanella. 502. *zie ook op Steekende Winde,* en *Zaaiwinde.*
WINDEND PAERDSHOEFYZER. *Lat.* Ferrum E-quinum volubile. Contravenenum. *Spaansche* Contrayer-va. 713.
Windbloem. *zie op Anemone.*
Windhout. *zie op Willigboom.*
WINTERGROEN. *Lat.* Pyrola. Tintinnabulum Terra. *Hoogd.* Wintergrun. Kuchenschelle. Holtzunangolt. *Fr.* Limoire. Bete Sauvage. *Ital.* Pirola. 794.
Winterfalade. *zie op Veld-salade.*
Wijselkruid. *zie op Vreemde Wilde Kers.*
Wit Wollekruid. *zie op Phlomis.*
Witmoes. *zie op Veld-salade.*
WITZEN. Vitzen. Wikken. *Lat.* Vicia. *Hoogd.* Wicken. *Fr.* Vefce. *Ital.* Vecchia. Neccia. Vezza. 922.
Witte Andoorn. *zie op Malroos.* Riekende Andoorn. *zie op Stachyskruid.*
WITTE BEEN. *Lat.* Been Album. Polemonium. Papa-ver Spumeum. *Ital.* Polemonio. 393.
WITTE LOTUSBOOM. *Lat.* Azedarach Avicenna. Lotus Alba. Pseudo Sycomorus. Zizypha Candida Mon-spellensium. *Ital.* Sicomoro falso. 134.
WITTE MALVE. *Lat.* Althæa. Bismalva. *Hoogd.* Ibisfch. *Fr.* Guimalve. *Ital.* Malva vifca. 318.
Woekelaar. *zie op Ganzelboom.*
WOLBOOM. *Lat.* Gossipium arbor. *Hoogd.* Wulbaum. Wolbaum. 127. *zie ook op Willekruid.*
WOLFSBEEIE. Spinnekop. *Lat.* Aconitum Monococ-cum. Herba Paris. Solanum quadrifolium. *Hoogd.* Wolff-beer. Einbeer. *Fr.* Raifin de Renard. 282.
WOLFSMELK. Wrattenkruid. *Lat.* Tithymalus. *Hoogd.* Wolfsmilch. *Fr.* Herbe au Laict. Tithymalle. *Ital.* Timalo. Tortumaglio. 460.
WOLFSWORTEL; en GESONDE WOLFSWOR-TEL.

der N A M E N.

TEL. *Lat.* Aconitum. Aconitum Salutiferum. *Napellus*. *Napellus* Gloriosus. *Anthora*. *Christophoriana*. *Hoogd.* *Wolfwurtz*. *Narrenkappen*. *Eyfenhutlein*. *Fr.* *Tue loup*. *Ital.* *Aconito*. 281.

WOLLEKRUJD. *Koningskaars*. *Toortskruid*. *Lat.* *Verbascum* *Candela Regia*. *Tapfus* *Barbatus*. *Hoogd.* *Wolkruid*. *Koningskertz*. *Kertzenkruid*. *Fr.* *Bovillon*. *Torches*. *Ital.* *Verbasc*. *Taffobarbasso*. *Barbaraschio*. 397. *Zie ook op Wit Wollekruid; en kleyn Berg-wollekruid.*

WONDERBOOM. *Mollekruid*. *Lat.* *Ricinus*. *Palma* *Christi*. *Cataputia* *Major*. *Pentadactylon*. *Hoogd.* *Wunderbaum*. *Creutzbaum*. *Fr.* *Palme* *de* *Christi*. *Ital.* *Ricino*. *Mirafale*. *Girafale*. *Catapoccia* *Maggiore*. 850.

Wonderbloem van Peru. *zie op* *Oprege Jalappe*.

Wondkruid. *zie op* *Smeervortel*.

WORMKRUJD. *Reinvaar*. *Lat.* *Tanacetum*. *Athanasia*. *Hoogd.* *Reinfaan*. *Fr.* *Athanasie*. *Ital.* *Tanaceto*. *Atanasia*. *Daneda*. 899.

Wortelen, geele. *zie op* *Peen*.

Wortelen, witte. *zie op* *Pastinaken*.

Wortelen, roode. *zie op* *Beersvorieten*.

WOUD. *Wouwe*. *Lat.* *Lutum* *Herba*. *Lutea*. *Luteola*. *Hoogd.* *Streichkruid*. 730.

Wrattekruid. *zie op* *Wolfsmelk*.

WYNGAARD. *Wijnstok*. *Lat.* *Vitis* *Vinifera*. *Hoogd.* *Weinstok*. *Weinreben*. *Fr.* *Vigne*. *Ital.* *Vite*. 233.

WYNGAARD VAN CANADA. *Boommachtig* *Epimedium* *uyt* *Virginien*. *Lat.* *Vitis* *Canadensis*. *Epimedium* *Frutescens* *Virginianum*. *Ital.* *Vite* *di* *Canada*. 241.

Wijngaard uyt Virginien. *zie op* *Wilde Wijngaard uyt Virginien*.

Wijnstok. *zie op* *Wijngaard*.

Wijnruyt. *zie op* *Ruyte*.

X Anthium. *zie op* *Kliffenkruid*.

Xylosteum. *zie op* *Hondsgriffen*.

Xyris. *zie op* *Sinkende Lus*.

Y Acinth. *zie op* *Hyacinth*.

YDELE HAYER. *Lat.* *Bromus* *herba*. *Bromus* *sterilis*. *Festucago* *Gaza*. *Aegilops* *altera* *Matthioli*. *Phœnix* *Quorundam*. *Fr.* *Averon*. *Ital.* *Egilopa*. *Orzo* *Salvatico*. 820.

YSOP. *Hylfop*. *Lat.* *Hyslop*. *Hoogd.* *Ispen*. *Ifof*. *Fr.* *Hyslope*. *Ital.* *Hislopo*. 652. **STINKENDE YSOP.** *zie op* *Sinkende Yfop*.

Yzerhart. *zie op* *Tzerkruid*.

YZERKRUJD. *Yzerhart*. *Lat.* *Verbena*. *Verbenaca*. *Hoogd.* *Eifenkruid*. *Eifenhart*. *Fr.* *Vervaine*. *Ital.* *Verminacula*. *Berbenaca*. *Berbenaca*. 784.

Z Arza parilla. *zie op* *Steevende W'inde*.

ZEE-AJUYN. *Squilla*. *Lat.* *Squilla*. *Scilla*. *Pan-cratiun*. *Cepa* *Marina*. *Hoogd.* *Meer-zwibel*. *Fr.* *Stipouille*. *Ital.* *Squilla*. *Scylla*. 306.

Zee-angelier. *zie op* *Zee-gras*.

Zee-creta. *Zee-Crithum*. *zie op* *Ganzebloem*.

ZEE-ERWETEN. *Lage* *Zee-erweten*. *Lat.* *Pisum* *Marinum* *angulosum* *perpetuum*. *Fr.* *Pois* *de* *la* *Mer*. *Ital.* *Bifo* *de* *Mare*. *Piffeli* *di* *Mare*. 825.

ZEE-GRAS. *Zee-angelier*. *Berg-angelier*. *Lat.* *Gratum* *Marinum*. *Caryophyllus* *Marinus*. *Caryophyllus* *Mon-tanus*. 617.

ZEE-MEDICA. *Lat.* *Medica* *Marinum*. 592.

Zee-peterzelie. *zie op* *Zee-venkel*.

ZEEPKRUYD. *Lat.* *Saponaria*. *Hoogd.* *Wafchkruid*. *Seyffenkruid*. *Speychelwurtzel*. *Fr.* *Herbe* *à* *Foulon*. *Ital.* *Radicette*. *Herba* *Lanaria*. 842.

ZEE-PORCELLEIN. *Lat.* *Portulaca* *Marina*. *Halimus*. *Hoogd.* *Meer-portulac*. *Ital.* *Halimo*. 621.

Zee-porcellein uyt Syrien. *zie op* *Ras van Jericho*.

ZEEVENBOOM. *Savelboom*. *Lat.* *Sabina*. *Hoogd.* *Sibenbaum*. *Fr.* *Sabine*. *Ital.* *Sabina*. 62.

ZEEVEN-GETYDENKRUJD. *Lotuskruyd*. *Lat.* *Lotus* *Herba*. *Lotus* *fativus* *trifolium* *odoratum*. *Hoogd.* *Ziebingezekerkraut*. *Fr.* *Treffle* *odoniferant*. *Ital.* *Loto* *domestico*. 722.

ZEE-VENKEL. *Zee-peterzelie*. *Lat.* *Foeniculum* *Marinum*. *Creta* *Marina*. *Crithmum* *Marinum*. *Petroselinum* *Marinum*. *Hoogd.* *Meer-fenchel*. *Fr.* *Bacille*. *Fencel* *Marin*. *Ital.* *Crithamo*. *Crithmo*. *Finocchio* *Marino*. *Herba* *di* *San* *Pietro*. 813.

ZEE-WINDE. *Sodanelle*. *Lat.* *Soldanella*. *Brassica* *Marina*. *Volubilis* *Manna*. *Convolvulus* *Marinus*. *Hoogd.* *Meerwinde*. *Fr.* *Chou* *de* *Mer*. *Ital.* *Soldanella*. *Brassica* *Marina*. 890.

Zevenboom. *zie op* *Zeevenboom*.

Zevengetijdenkruid. *zie op* *Zeevengetijdenkruid*.

Zilverkruid. *zie op* *Ganzevich*.

Zilverkruid. *zie op* *Penningsbloem*.

Zingiber. *Zinziber*. *zie op* *Gengebar*.

Zizypha Candida *Monspeliensium*. *zie op* *Witte Lotusboom*.

Zizypha Græcum. *zie op* *Jynuben*.

Zizyphus Rutila. *zie op* *Jynuben*.

ZOETHOUT. *Lat.* *Glycyrrhiza*. *Dulcis* *Radix*. *Glaux* *Latifolia*. *Hoogd.* *Sufzholtz*. *Lackrize*. *Fr.* *Reclisse* *commune*. *Erculisse*. *Raiglice*. *Ragalice*. *Ital.* *Regolitia*. *Regolito*. 610.

ZOMERZOTJE. *Witte* *Tijdeloos*, *of* *Teylroos*. *Lat.* *Leucocum* *Bulbosum*. *Viola* *Bulbosa* *trifolia*. *Hoogd.* *Hornungsblum*. *Schneetropffen*. 681.

ZONNEBLOEM. *Lat.* *Cryfanthemum* *Peruvianum*. *Flos* *Solis*. *Hoogd.* *Sonnenblum*. *Ital.* *Fior* *del* *Solo*. 581.

ZONNEDAUW. *Lat.* *Rosfolis*. *Rorella*. *Drofium* *recentiorum*. *Hoogd.* *Sonnenhauw*. *Ital.* *Rugiada* *del* *Sole*. 849.

ZONNEWENDE. *Kreefkruid*. *Scorpioenstaart*. *Lat.* *Heliotropium*. *Solsequium*. *Scorpiurus*. *Fr.* *Tournefol*. *Ital.* *Helotropio*. 624.

ZOTSKNODZE. *Dodden*. *Dullen*. *Dolzen*. *Lat.* *Typha* *Palustris*. *Sceptrum* *Morionis*. *Hoogd.* *Wasserkolben*. *Mofzkolben*. *Narrenkolben*. *Fr.* *Rouffau*. *Masse* *de* *Jonc*. *Ital.* *Marza* *Sorda*. *Tipha*. 920.

Zuurboom. *zie op* *Lerberisboom*.

ZUYKERWORTEL. *Lat.* *Sifer*. *Sifaram*. *Servillum*. *Saccharæ* *Radicula*. *Hoogd.* *Gierlein*. *Zuckerwurtzel*. *Fr.* *Chervy*. *Ital.* *Sifaro*. 882.

ZWAARDKRUJD. *Lat.* *Gladiolus*. *Ensis*. *Hoogd.* *Schwurtel*. *Fr.* *Glais*. *Glaietul*. *Ital.* *Gladiolo*. *Monacucie*. 607.

Zwaardkruid; *Americaansch* *Zwaardkruid*. *zie op* *Phalangium*.

Zwaluweflaart. *zie op* *Swaluweftaart*.

't Geen op de Letter Z. niet gevonden word, zoek op de Letter S.

Eynd des eersten Blad-wijzers.

BLAD-WYZER

VAN 'T

GEBRUYK

Aller Boomen, Planten, Bloemen en Kruiden,
in dit Werk voorgesteld;

T O T

GENEEZING

Van allerley Ziekten, Qualen, en Ongeleegentheeden.

Amborffghyde. zie op Engborffghyde.
Aanbey. zie op Anbey.
Aangezicht een fchoon en helder vel te geeven; een goede verwe te maken, door middel, genomen van
Oranjeboomen. 13.
Anijs. 333.
Bryonie. 415.
Ciceren. 483.
Saffraan. 520.
Hoe langer hoe liever. 558.
Alantwortel. 501.
Heanen. 567.
Fenegriek. 591.
Kievitsbloem. 595.
Ovevaabek. 605.
Yfop. 653.
Aipergies. 671.
Patich. 691.
Lavaz. 712.
Lelie. 716.
Vijgboonen. 729.
Aardbezen. 773.
Plompe. 780.
Turkifche boonen. 819.
Aangezichts bleke verwe der Vrouwspersoonen wech te neemen, door middel van
Oogentrooff. 569.
Oye-aarsbek. 605.
Zie ook op Aangezicht een fchoon en helder vel te geeven. En, op Aangezichts Zomer-fproeten, vlekken, &c. wech te neemen.
Aangezichts Opdruffghyde te doen vergaan. zie op Opdruffghyde.
Aangezichts Puyflen en Bleyen te verdrijven, door middel genomen van
Konkommer. 773.
Aardbezen. 773.
zie voorts op Puyflen.
Aangezichts Rimpelen, te voorkomen; of alser zijn, te doen vergaan, door middel van
Pijnboom. 44.
Beerenoor. 383.
Havikskruyd. 636.
Lelie. 716.
Sleutelbloem. 838.
Aangezichts roodheyde te verdrijven, door middel van
Indianfche Doornappel. 576.
Aangezichts Zomer-fproeten Vlekken, Pletken, Puyffghyde, en allerley andere onzuiverheeden wech te neemen, door middel van
Appelboom. 6.
Oranjeboom. 14. 15.
Amandelboom. 35.
Platanus. 49.
Perzikboom. 67.

Ipenboom. 88.
Syraxboom. 113.
Welriekende Eykenboom. 130.
Barkenboom. 133.
Myrtenboom. 145.
Nagelboom. 150.
Kleyne Laurverboom. 156.
Peperboom. 232.
Wijngaard. 240.
Geytenblad. 244.
Zuring. 250.
Malve. 317.
Witte Malve. 318.
Aliftum. 320.
Beekbunge. 325.
Anthyllis. 334.
Kalfmuyt. 337.
Akeleyen. 351.
Kalfvoet. 357.
Ariarum. 358.
Afodille. 372.
Beerenoor. 383.
Kool. 413.
Bryonie. 415.
Raponce. 440.
Palmaria. 445.
Smeertwortel. 473.
Ciceren. 483.
Eiweten. 486.
Hirno-lactelen. 501.
Pepoen. 523.
Meloen. 526.
Konkommer. 528.
Hoe langer hoe liever. 558.
Rikette. 565.
Kardus-bloem. 583.
Fenegriek. 591.
Frazinella. 594.
Kievitsbloem. 595.
Gentiaan. 601.
Kottoenkruyd. 616.
Havikskruyd. 636.
Stenlevertkruyd. 686.
Lavaz. 712.
Lelie. 716.
Wild Vlaskruyd. 721.
Vijgboom. 729.
Poleye. 740.
Aardbezen. 773.
Plompe. 780.
Turkifche Boonen. 819.
Pimpinel. 824.
Salomonszegel. 832.
Ganzerech. 833.
Sleutelbloem. 838.
Rhaponticum. 853.
Konneke. 861.
Water-eppe. 884.
Sermontein. 888.
Thapfia. 903.
Boksdoren. 916.
Witzen. 923.

Aangezichts zeerghyde te verdrijven, door middel van

Brommelbezen. 243.
Aarsdarm, uytgefchooten, te herstellen; wech te doen ingaan, door middel van
Queboom. 33.
Pijnboom. 45.
Acacia. 55.
Sorbentboom. 84.
Mastikboom. 103.
Kalfvoet. 357.
Aristolochie. 366.
Starrekruyd. 376.
Varkensbrood. 537.
Wormkruyd. 899.
Aarsdarms kloven, en loopende gaten aan het Fondament te geneezen, door middel van
Witte Malve. 318.
Muurbloem. 678.
Aarsdarms ontfleeking; en knobben aan den Aars, wech te neemen, door middel van
Waalwortel. 420.
Paerdelftaart. 564.
Zonnevende. 624.
Wonderboom. 852.
Hazenzalade. 891.
Maartfche Viole. 925.
Aarsdarms smerten te doen vergaan, door middel van
Roozeboom. 199.
Maartfche Viole. 925.
Aarsdarms gezwollen wech te neemen, door middel van
Vijfvingerkruyd. 809.
zie voorts op Aarsdarms ontfleeking, en knobben.
Adem goed te maken; stinkenden Adem te verdrijven, door middel van
Oranjeboom. 15.
Mastikboom. 103.
Saffraanboom. 111.
Kaneel. 123.
Muscatoenboom. 136.
Myrtenboom. 145.
Nagelboom. 150.
Granaatboom. 220.
Rofmarijn. 246.
Alfen. 274.
Zee-ajoun. 307.
Angelica. 331.
Anijs. 333.
Peeterzelie. 345.
Munt. 427.
Welriekende Lis. 431.
Hofcomijn. 456.
Kervel. 464.
Anijskruyd uit America. 608.
Muyldoren. 854.
Self. 859.
Adem. Des zelve luchtgaten t'openen; de verftopping wech te neemen, door middel van
Anemone. 318.
Doronicum. 554.

Adem

der GENEESMIDDELEN.

Adem. Benaauwen adem ruymte te geeven; kortademig wech te nemen; door middel van

S. Jansbrood. 124.
Avenuyt. 271.
Beerenklauw. 277.
Vrouwenhayr. 285.
Boomvaarn. 290.
Look zonder Look. 302.
Witte Malve. 318.
Angelica. 331.
Laserpitium. 332.
Akeleyen. 351.
Kalfsvoet uyt Egypten. 357.
Hoefblad. 386.
Patiëntiewortel. 387.
Wolkekruid. 399.
Druyvenkruid. 409.
Munt. 427.
Bergmunt. 428.
Lis. 431.
Wilde Saffraan. 450.
Konkommer. 528.
Fenula. 572.
Kortekruid. 616.
Welriekende Nagelbloem. 634.
Ylop. 653.
Thuykers. 660.
Stok violieren. 681.
Melisse. 761.
Panax. 801.
Zeepkruid. 842.
Rhaponticum. 853.
Wijnruyt. 856.
Scabiose. 864.
Sesamum. 878.
Smyrnum van Candia. 894.
zie voorts op Engborstgheyd.

Aderen, gebrooken, geborsten, te geneezen, door middel van

Varkensbrood. 537.
Amandelen-zwelling; verhoring, zweering, en andere gebreken, te geneezen door middel van
Eykenboom. 76.
Vlieboom. 80.
Viburneboom. 117.
Vetwiot. 173.
Biommebezen. 248.
Matten. 442.
Kardinaalbloem. 593.
Holwortel. 599.
S. Jacobskruid. 659.
Scorbutskruid. 700.
Oreg. 742.
Aardbezen. 773.
Watermoor. 793.
Vijfvingerkruid. 809.
Philomus. 822.
Duyvelbeet. 866.

Ambeij. *zie op Anbeij.*
Anbeij. Takken of Speenen aan het Fondament; te geneezen door middel van

Queboom. 33.
Abrikosboom. 68.
Dadelboom. 71.
Sumachboom. 109.
Myrtboom. 145.
Boom der Kuyckheyd. 167.
Boom malve. 191.
Winggaard. 240.
Boomvaarn. 290.
Ajuyn. 383.
Muur. 308.
Aloe. 314.
Witte Malve. 319.
Krap. 341.
Kalfsvoet. 357.
Meesterwortel. 378.
Kliffenkruid. 385.
Balfemappel. 398.
Wolkekruid. 399.
Senegroen. 418.
Waalwortel. 420.
Oogenklaar. 481.
Hernodactelen. 501.
Brazil, Lombardij, Linze. 507.
Varkensbrood. 537.

Hondstong. 539.
Holwortel. 599.
Porcellein. 620.
Scorbutskruid. 700.
Viaskruid. 719.
Vijgeboom. 739.
Valerian. 754.
Stalkruid. 790.
Perzenkruid. 811.
Groot Speenkruyd. 871.
Sotsknodze. 910.
Maerliche-Viole. 925.
Om alijd voor Anbeij bevrijd te zijn, door middel van

Kliffenkruid. 385.
Apoftemien. *zie op Gezuuden.*
Appetijt. *zie op Eeten-lust.*
Arbeyd der Vrouwen. *zie op Baring.*
Arp en Beendruken. *zie op Beenderen.*
Arp- en Beendruken te geneezen, door middel van
Pijnboom. 45.
Kliffenkruid. 385.

Baaring der zwangere Vrouwen haar gemakkelijc te doen vallen: te verlichten. De genee, die niet verlossen kunnen, daar toe te bevorderen, door middel van

Oranjeboom. 14.
Vijgeboom. 24.
Lindenboom. 86.
Ebbenhoutboom. 100.
Cocconienboom. 219.
Geneveboom. 220.
Guytenblad. 244.
Pareye. 305.
Malve. 317.
Anus. 333.
Peeterzele. 345.
Akeleyen. 351.
Bijvoet. 353.
Angelieren. 362.
Aristolochia. 366.
Balfemappel. 389.
Munt. 426.
Hertgepan. 447.
Kruysduidel. 456.
Sanrode. 466.
Scordoth. 480.
Saffraan. 520.
Valkenbrood. 537.
Diclamus. 551.
Fraxinella. 593.
Gentiaan. 601.
Wilde Kers. 661.
Lavendel. 708.
Tongblad. 709.
Lette. 716.
Maybloem. 717.
Paarlekruyd. 722.
Majoraan. 737.
Thymian. 738.
Poleye. 740.
Malrove. 756.
Nigelle. 759.
Dreblad. 771.
Sedil. 881.
Water-egge. 884.
Teurium. 901.

De smerten der Gebaard hebbende Vrouwen wech te nemen, door middel van

Balfemappel. 389.
Haazenoor. 475.
Beenderen, gebrookene, geborstene, te geneezen, weer te zamen te heelen, door middel van
Ipenboom. 87.
Malkboom. 103.
Hult. 166.
Waalwortel. 420.
Saffraan. 520.
Rakette. 665.
Fykruyd. 895.
Beenderen, door wonden of andere roevalen bloot leggende, met vleesch te doen begroeyen, door middel van
Panax. 801.

Been- en Voetwonden te geneezen, door middel van

Janette. 735.
zie voorts op Wonden.
Beenwonden, wonden der Beenen, te geneezen, door middel van
Look zonder Look. 302.
Yzerkruid. 787.
zie voorts op Wonden.
Been-zeeren wech te nemen, door middel van

Hondstong. 539.
zie voorts op Zeeren.
Beeten van Beeren en Wolven te geneezen, door middel van
Koralkruid. 549.
Beeten van dulle Honden: 't vergif wech te nemen, en te geneezen. *zie op Dulle Honden.*
Beeten van dulle Menschen: 't vergif wech te nemen, en te geneezen, door middel van

Groote Krok. 791.
Witien. 923.
Beeten en steeken van Slangen, Adderen, Scorpionen, en alle andere giftige Dieren, te geneezen, door middel van

Appelboom. 7.
Oranjeboom. 13.
Moerbezieboom. 19.
Vijgeboom. 24.
Egyptische Vijgeboom. 25.
Lunboom. 49.
Acacia. 56.
Platanus. 58.
Eikenboom. 76.
Eschenboom. 95.
Ebbenhoutboom. 102.
Terpentijnboom. 105.
Pistacienboom. 107.
Myrtboom. 145.
Lauwerboom. 153.
Molchboom. 159.
Boom der Kuyshyde. 167.
Brem. 181.
Peerdeboom. 187.
Joodendoom. 189.
Tamanichboom. 201.
Winggaard. 240.
Bommescheur. 248.
Veyl, of Eylof. 252.
Cardamom. 258.
Avenuyt. 271.
Vrouwenhayr. 285.
Hartstong. 287.
Agimmonie. 295.
Pareye. 305.
Berglook. 305.
Zee-ajuen. 307.
Aloe. 314.
Malve. 317.
Witte Malve. 319.
Ammi. 323.
Guycheilheyl. 324.
Keyn Olistong. 326.
Angelica. 331.
Laserpitium. 332.
Amis. 333.
Maarkruid. 334.
Kalfmuyt. 337.
Kleefkruid. 338.
Krap. 341.
Peeterzele. 345.
Bijvoet. 353.
Water-kalfsvoet. 358.
Mansoor. 359.
Angelieren. 362.
Duzendchoon. 364.
Aristolochie. 366.
Riedt. 370.
Zwaluwewortel. 370.
Affodille. 372.
Siarrekruid. 376.
Meesterwortel. 378.
Beemoor. 383.
Kliffenkruid. 385.
Bacharis. 388.
Witte Peen. 393.
Beet. 395.

B L A D - W Y Z E R.

Bitonic. 396.
 Wolkruyd. 399.
 Naterwortel. 402.
 Offetong. 407.
 Slangenhoofd. 408.
 Druyvenkruyd. 409.
 Kool. 413.
 Riedgras. 416.
 Camillen. 423.
 Mant. 426.
 Bergmunt. 428.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Paapekchoe. 433.
 Carline. 449.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruydsild. 456.
 Kervel. 464.
 Santonie. 466.
 Haazenoot. 475.
 Chamrdrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 479.
 Condille. 482.
 Ciernen. 483.
 Ochys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Circea van Parijs. 496.
 Maagdepalm. 497.
 Basilicom. 499.
 Wilde Basilicom. 500.
 Brasiliaanische Linze. 509.
 Conyza. 510.
 Conijn. 512.
 Wilde Conijn. 513.
 Saffraan. 520.
 Kruydboem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Beerwortel. 545.
 Paltake. 546.
 Ridderspoor. 548.
 Didymus. 551.
 Doroncum. 554.
 Wilde Vlier. 559.
 Elchrysan. 561.
 Alantwortel. 561.
 Rakette. 565.
 Boekweyt. 570.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Oprechte Medica. 592.
 Gemeene Medica. 593.
 Fraxinella. 593.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Oogenrooigras. 618.
 Zonnwende. 624.
 Havykruyd. 636.
 Hyssop. 645.
 S. Janskruyd. 648.
 Bdrakruyd. 650.
 Ylop. 653.
 Strobe. 654.
 Thuy Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Aspergien. 671.
 Steekende Kaarden. 674.
 Salafey. 683.
 Patch. 691.
 Scoorbuthekruyd. 700.
 Laves. 712.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Zeevegenjidenkruyd. 724.
 Jentte. 735.
 Maorian. 737.
 Poley. 740.
 Orge. 742.
 Mandragora. 751.
 Berg-Slangenkruid. 753.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Beerwortel. 764.
 Geers. Gierf. 766.
 Driehlad. 771.

Valeriaan. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Groot Krok. 791.
 Aardangel. 792.
 Watermoot. 793.
 Peonie. 799.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Fialangum. 815.
 Lecawenblad. 817.
 Pimpinel. 824.
 Polium. 828.
 Duyzenaknop. 830.
 Keukenkruyd. 836.
 Sleutelbloem. 838.
 Radys. 845.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabiose. 864.
 Duyvelbeet. 866.
 Scorpionslaart. 868.
 Adderskruyd. 869.
 Bijkenskruid. 872.
 Wilde Thymus. 877.
 Scianum. 875.
 Sermontein. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Snyrnium van Candia. 894.
 Teucurium. 901.
 Bokbaard. 916.
 Wirtza. 923.
 Maerliche Viole. 925.
 Vliegnet. 927.
 Beroerde Tong te regt te brengen door middel van
 Thuykers. 661.
 Beroerdheid, Popelzy, beevende Leeden en Zeenauwen, te helpen, te regte brengen, door middel van
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Muscatboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Coccinillenboom. 219.
 Geneverbloem. 220.
 Rofmarijn. 246.
 Marenzalken. 250.
 Kappers. 255.
 Cardamom. 258.
 Zee-ajuyen. 307.
 Krap. 341.
 Angeliere. 362.
 Meesterwortel. 378.
 Kool. 413.
 Blyvrie. 416.
 Lis. 431.
 Braslic-Peeper. 447.
 Saffraan. 520.
 Paltake. 546.
 Oprechte Medica. 592.
 S. Janskruyd. 648.
 Lelie. 716.
 Maybloem. 717.
 Nacelle. 779.
 Peonie. 799.
 Varkensvenkel. 812.
 Sleutelbloem. 838.
 Bertram. 842.
 Sell. 859.
 zie ook op Lambedy.
 Beevende Leeden, zie op Beroerdheid.
 Bezwineling, zie op Flavuste.
 Blaas-hitzigheyd; brand van de Blaas, wech te nemen; te verkoelen, door middel van
 Ananas. 495.
 Virginiaanische Linze. 509.
 Pepoen. 523.
 Indiaanische Doonappel. 576.
 Americaanische Patch. 707.
 Zeevegenjidenkruyd. 724.
 Flompje. 780.
 Maerliche Viole. 925.
 Blaas-smerten, verstopping, allerley andere gebreken, te genezen: slijmerigheyd wech te nemen: te zuiveren, &c. door middel van

Vijgeboom. 23. 24.
 Teipentijnboom. 106.
 Caffieboom. 116.
 Rode Juben. 119.
 Muscatboom. 137.
 Myrtusboom. 145.
 Lauwerboom. 153.
 Hazelnootboom. 162.
 Broom. 181.
 Broom-malve. 191.
 Tamarischboom. 201.
 Boekenskruid. 298.
 Munt. 309.
 Malve. 317.
 B. ckunge. 325.
 Peeterzele. 345.
 Mankop. 359.
 Beerenoot. 383.
 Kluisenkruyd. 385.
 Betonie. 396.
 Aardnoten. 414.
 Steekende Lis. 432.
 Waterlook. 478.
 Ananas. 495.
 Leedekenskruid. 519.
 Kauwoorde. 521.
 Meloen. 526.
 Kookkommer. 528.
 Frukken. 546.
 Fipendula. 577.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Gingidium. 607.
 Soerhout. 611.
 Porcellain. 620.
 Eekal Leevenkruid. 628.
 Goudenkruid. 629.
 Indiaanich Kruydje roet my niet. 631.
 Aspergie. 671.
 Americaanische Patch. 707.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Paalekruyd. 722.
 Beerwortel. 765.
 Aardbezen. 773.
 Peonie. 799.
 Glaskruyd. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Canarzaad. 820.
 Wegbrece. 825.
 Sleutelbloem. 838.
 Rhaponticum. 853.
 Kunnike. 861.
 Naaldekervel. 867.
 Steekende Winde. 890.
 Stehaskruyd. 898.
 Wormkruyd. 899.
 Tormenti. 914.
 Bokdoorn. 916.
 Bokbaard. 917.
 Blaas schurffheyd, zie op Schurffheyd der Blaas.
 Blaas-zweering, zie op Zweering der Blaas.
 Blauw-gellagene of gevallene plaatsen des Lichams, zie op Bunt- en blauw-gellagene.
 Blauwchuyt, gemeenlijk ook genoemt Scheurbuyk, middelen daar teegens, genomen van
 Oranjeboom. 13.
 Pijnboom. 44.
 Zuring. 280.
 Beekbunge. 155.
 Huislook. 471.
 Leepeblad. 498.
 Thuykens. 661.
 Scoorbuthekruyd. 700.
 Americaanische Britannica. 703.
 Driehlad. 771.
 Peperwortel. 847.
 Zeer heerlijken Drank teegens de Blauwchuyt. 847.
 Bleyen en Bladeren, heete en andere, te genezen door middel van
 Huislook. 471.
 Kookkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Italiaanische Rakette. 567.
 Wilde Kers. 662.

der GENEESMIDDELEN.

zie ook op *Puffen*.
Bloeden van 't Tandvleesch. zie op *Tand-*
vleesch.

Bloeden uit de Neus. zie op *Neusbloeden*.
Bloed- en Euterpoowing te geneezen, door
middel van

Beerenklauw. 277.
Kluisenkruyd. 385.
Wolkekruyd. 399.
Druyvenkruyd. 409.
Eddel Rakette. 566.

zie voorts op *Bloedpoowing*.
Bloedgang. zie op *Roodloop*.
Bloed; geronnen, geklontert Bloed, te doen
scheyden; uyt te jagen, door middel van

Vijgeboom. 24.
Lindenboom. 86.
Lauwerboom. 153.
Ammi. 323.
Angelica. 331.
Krap. 341.
Meesterwortel. 378.
Byonie. 415.
Senegreen. 418.
Bruncle. 419.
Bergmunt. 428.
Cariophyllate. 457.
Kervel. 464.
Veld-Cipres. 477.
Comijn. 512.
Hoe langer hoe liever. 558.
Elchryfol. 561.
Gentiaan. 601.
Oyevaarstek. 605.
Gingidium. 607.
Goudenkruid. 629.
Kruyde roer mij niet. 630.
Ylop. 653.
Serranla. 657.
Thuykers. 661.
Lelic. 716.
Majoraan. 737.
Passerine. 804.
Salomons-zeegel. 832.
Ganzerich. 833.
Wilde Dragon. 841.
Thuylsbeet. 866.
Thapfia. 903.
Tornentil. 914.

Bloed-ontteeking. Hirzig-ontfooken bloed,
te verbeeren, door middel van

Tamarindeboom. 115.
Aalbezen. 194.
Porcellein. 620.
Sreen-Leevekruid. 686.
Hop. 732.
Sleutelbloem. 838.

Bloedspiffen; te doen ophouden, door mid-
del van

Eykenboom. 75.
Agrimonie. 295.
Aardnoten. 414.
Lis. 431.
Wilde Comijn. 513.
Hartshoorn. 513.
Paardstaart. 564.
Wateroot. 793.
Pimpinel. 824.
Weegbre. 825.
Tornentil. 914.

Bloed-scharphed wech te neemen, te ver-
beeren, door middel van

Wilde Galiga. 441.

zie voorts op *Bloedzuivering*.
Bloed-poowing; bloed opwierping, te doen
ophouden; te geneezen, door middel van

Granaatboom. 17.
Mispelboom. 21.
Queboom. 32.
Amandelboom. 35.
Castanienboom. 40.
Pijnboom. 45.
Acacia. 55.
Cypresenboom. 61.
Peizikboom. 67.
Dadelboom. 71.
Willegeboom. 78.
Lindenboom. 86.
Macreboom. 89.

Mallikboom. 103.
Sumachboom. 109.
Roode Jujuben. 118.
Myrteboom. 145.
Berberisboom. 183.
Tamarichboom. 201.
Boomachtig Stratiotes. 203.
Doornbezen. 223.
Wijngaard. 240.
Keelkruyd. 260.
Alffen. 274.
Beerenklauw. 277.
Hartstong. 287.
Hemionitis. 287.
Parey. Biefloek. 305.
Fluweelbloem. 322.
Melde. 374.
Kluisenkruyd. 385.
Naterwortel. 402.
Aardnoten. 414.
Asteroides. 418.
Waalwortel. 420.

Lis. 431.
Cardobenedict. 453.
Santonic. 466.
Cerinthe. 474.
Cicorey. 491.
Maagdepalm. 497.
Hartshoorn. 513.
Corula. 516.
Koombloem. 531.
Vankensbrood. 537.
Hoe langer hoe liever. 558.
Alanwortel. 561.
Paardstaart. 564.
Feru'a. 572.
Porcelain. 620.
S. Janskruid. 648.
Thuykers. 661.
Parich. 681.
Kleye Maankruyd. 726.
Vederik. 744.
Duyzendblad. 767.
Ruyterskruid. 767.
Drieblad. 771.
Kraakebezen. 776.
Penningskruid. 777.
Wateroot. 793.
Speekkruid. 793.
Wintergroen. 795.
Panax. 801.
Muytoor. 816.
Pimpinel. 824.
Weegbre. 825.
Duyzendknop. 830.
Ganzerich. 833.
Loogekruyd. 840.
Rhaponticum. 853.
Muydoorn. 854.
Self. 859.
Sanikel. 860.
Groot Speekkruid. 871.
Tornentil. 914.
Eerenprijs. 922.
Duyzendblad &c. 930.

zie ook op *Bloed en Euterpoowing*.
Bloedpoowing der Paerden Koeyen en an-
derer Beesten te geneezen door middel
van

Castanienboom. 40.
zie voorts op *Hofst en Bloedpoowing der*
Paerden.

Bloedtemping, door middel van

Mispelboom. 21.
Cornelboom. 38.
Amandelboom. 56.
Cypresboom. 61.
Populierboom. 73.
Wolboom. 128.
Synnauw. 300.
Aloe. 315.
Kleefkruid. 338.
Walfroo. 339.
Krap. 341.
Waalwortel. 420.
Herrigefan. 447.
Smeertwortel. 473.
Conyza. 511.
Hartshoorn. 513.

Hondstong. 539.
Cymbalaria. 540.
Paardstaart. 564.
Zwaardkruyd. 608.
Weede. 612.
Kortoonkruyd. 616.
Glas van Farras. 618.
Eedel Lecvekruid. 628.
Burenkruyd. 650.
Scorbutskruyd. 700.
Duyzendblad. 767.
Panax. 801.
Pimpinel. 824.
Gh. zeth. 833.
Geldkruyd. 886.
Tornentil. 914.

Van 't kimpden des Neus-bloedens in 't
bijzonder, zie op *Neusbloeden*.
Bloed-zuivering. 't Bloed te reynigen: goed
te maken; zwaar bloed te verdrijven;
door middel van

Castilboom. 116.
Kaneelboom. 123.
Tamarichboom. 201.
Geneverboom. 220.
Rofmarijn. 246.
Boomvaan. 290.
Boelkenskruid. 298.
Parey; Biefloek. 304.
Krap. 341.
Bernagie. 406.
Offertong. 407.
Slangenhoofd. 408.
Cardobenedict. 453.
Caulis. 462.
Kervel. 464.
Sanamunda. 488.
L. epeblad. 498.
Saffraan. 520.
Hederik. 567.
Duyvekerel. 597.
Thuykers. 660.
Nootbloem. 678.
Hop. 732.
Thymaan. 738.
Poley. 740.
Aardbezen. 773.
Teucium. 901.

Bloedzweeren, Bloedvinnen, te verdrijven;
door middel van

Vijgeboom. 24.
Nootboom. 41.
Jodenboom. 159.
Beerenklauw. 277.
Melde. 379.
Biet. 395.
Betonie. 396.
Kool. 413.
Indiainliche Vijge. 574.
Thuykers. 661.
Verkeerd Neetelkruyd. 677.
Orege. 742.
Panax. 801.
Booterbloem. 876.
Kruyswortel. 877.
Geldkruyd. 886.

Bloedvinnen, zie op *Bloedzweeren*.
Bloed; Waterachtig Bloed; te beletten,
dat mer te niet mee overliden word; door
middel van

Gentiaan. 601.
Blutz. n. zie op *Baylen*.
Bonr- en blauw geflagene of gevallene plaat-
zen aan 't Lighaam te geneezen, door
middel van
Lauwerboom. 153.
Alffen. 274.
Aetmonie. 295.
Ammi. 323.
Peeterzechie. 345.
Meesterwortel. 378.
Byonie. 415.
Senegreen. 418.
Bergmunt. 428.
Ipecomijn. 456.
Comijn. 512.
Ruekruid. 576.
Ylop. 653.
Vijgeboom. 729.

Majo-

B L A D - W Y Z E R

Misoran. 737.
 Poley. 740.
 Salomons-zegel. 832.
 Wilde Dragon. 841.
 Rhaponticum. 853.
 Thapfia. 903.
*Zie ook op Bloed; geronnen, geklonstert
 Bloed.*
 Borst-gebreken. Borst-inerten. Verflopt-
 heyd; benauwdheyd; hitzigheyd der
 Borst; te helpen, te zuiveren, &c. door
 middel van
 Vijgeboom. 23. 24.
 Amandelboom. 35.
 Terpentijnboom. 106.
 Saffraanboom. 111.
 Castieboom. 116.
 Wolboom. 128.
 Mufcaatboom. 138.
 Myrtusboom. 145.
 Lauwerboom. 153.
 Iodendoorn. 189.
 Boom-malve. 191.
 Spinagie uyt America. 206.
 Geneverboom. 220.
 Rofmarijn. 246.
 Averuyt. 271.
 Beerenklauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaan. 290.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Americ Boelkenskruid. 298.
 Knoplook. 301.
 Zee-ajuna. 307.
 Angelica. 331.
 Lalepidium. 332.
 Akleyen. 351.
 Kalisvoet. 357.
 Kalisvoet uyt Egypten. 358.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.
 Betonie. 396.
 Vellekruid. 399.
 Bernagie. 406.
 Oflong. 407.
 Brunelle. 419.
 Walwortel. 420.
 Koe-ooge. 421.
 Canillen. 423.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Bralliaanfche Peper. 447.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Veld-cipres. 477.
 Water-look. 478.
 Ochys der Grieken. 484.
 Erweten. 485.
 Comijn. 512.
 Kauwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Wilde Galega. 541.
 Pafinake. 546.
 Koralkruid. 549.
 Vingerhoed. 553.
 Alantwortel. 561.
 Edele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Gemiaan. 601.
 Soethout. 611.
 Kottoenkruid. 616.
 Indiaanfch Kruidje roer mij niet.
 633.
 Welriekende Nagbloem. 634.
 Yfop. 653.
 Gengebar. 666.
 Afpergies. 671.
 Roomfch Neetelkruid. 675.
 Scorbuthkruid. 700.
 Americaanfche Patch. 707.
 Vlaskruid. 718.
 Hop. 732.
 Poley. 740.
 Orege. 742.

Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Bingelkruid. 760.
 Mechoacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Drieblad. 771.
 Aardbezen. 773.
 Panax. 801.
 Mankop. 803.
 Verkenvenkel. 812.
 Zeepekruyd. 843.
 Knollen. 849.
 Rhaponticum. 853.
 Wijruyt. 856.
 Self. 859.
 Kunneke. 861.
 Scabiofe. 864.
 Bijkenskruid. 872.
 Sefamum. 878.
 Sefeli. 881.
 Sernontein. 888.
 Hazenfalade. 893.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Stechaskruid. 898.
 Thapfia. 903.
 Boksdooim. 916.
 Drie-verwige Violet. 924.
*Zie ook op Adem; benauwdten Adem;
 en op Engelfchkruid.*
 Borst-rauwheyd; ichtrau heyd; verkoude
 Borst; te helpen door middel van
 Roode Junben. 118.
 Bernagie. 406.
 Veld-cipres. 477.
 Coriander. 512.
 Saffraan. 520.
 Borst-wonden, Borst fweering te geneezen,
 door middel van
 Krap. 341.
 Beerenoor. 383.
 Cortufa. 516.
 Koralkruid. 549.
 Indiaanfche Viige. 574.
 Feengriek. 591.
 Borften, gezwellene, harde, geklonterde,
 zweerende Borften der Vrouwen, te ge-
 neezen door middel van
 Quecboom. 32.
 Cailanienboom. 40.
 Eykenboom. 76.
 Malve. 318.
 Peetzerzie. 345.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Bacharis. 388.
 Balfemappel. 389.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Hertgefpant. 447.
 Veld-cipres. 477.
 Oogenklaar. 481.
 Linzen. 484.
 Boonen. 486.
 Circea van Parijs. 496.
 Edele Rakette. 566.
 Gingidium. 607.
 Glaskruid. 806.
 Wonderboom. 852.
 Borften-klontering der Vrouwen te voorko-
 men; door middel van
 Munt. 427.
 Gingidium. 607.
 Malrove. 756.
 Ganferich. 833.
zie ook op Teylen.
 Borften der Vrouwen-perdoonen kleyn te hou-
 den: de flappe flijf en hard te maken,
 door middel van
 Pijnboom. 44.
 Sorbenboom. 84.
 Synnauw. 300.
 Cicorey. 491.
 Epimeumkruid. 563.
 Braaken te bewoorden, door middel van
 Perzieboom. 67.
 Vlierboom. 80.
 Ebbenhouboom. 101.
 Welriekende Eykelboom. 132.

Alaturmusboom. 208.
 Moly. 306.
 Aardkers. 350.
 Mansoor. 359. 360.
 Melde. 379.
 Meyer. 381.
 Betonie. 396.
 Sinkende. Lis. 432.
 Papelfchoe. 433.
 Nieswortel. 434.
 Springkruid. 458.
 Wolsmelk. 461.
 Hyslook. 471.
 Oogenklaar. 481.
 Pepon. 523.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Vingerhoed. 553.
 Wilde Vlier. 559.
 Roomfch Neetelkruid. 675.
 Scorbuthkruid. 700.
 Narciffe. 779.
 Turkfche Boonen. 819.
 Salomons-zegel. 832.
 Wonderboom. 852.
 Braaken te stillen; te doen ophouden; door
 middel van
 Oranjeboom. 14. 15.
 Granaatboom. 17.
 Moerbezenboom. 19.
 Peereboom. 31.
 Quecboom. 32.
 Nooteboom. 41. 42.
 Platanus. 58.
 Dadelboom. 71.
 Eykenboom. 76.
 Macerboom. 89.
 Eifchenboom. 95.
 Saffraanboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Mufcaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Aalbezenboom. 195.
 Geneverboom. 220.
 Wijngaard. 240.
 Rofmarijn. 246.
 Brommelbezen. 248.
 Anijs. 333.
 Naterwortel. 402.
 Aferoides. 418.
 Munt. 426.
 Nieswortel. 434.
 Cepza. 467.
 Boonen. 486.
 Conyza. 511.
 Coriander. 511.
 Cymbalaria. 540.
 Ridderfpoor. 548.
 Gras van Parnas. 618.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Lamplana. 689.
 Meliffe. 762.
 Drieblad. 771.
 Kraakbezen. 776.
 Groote Krok. 791.
 Penie. 799.
 Weegbree. 825.
 Brand; ontfeeking der wonden, wech te nee-
 men. *zie op Wonden.*
 Brand der inwendige deelen des Ligchaams.
zie op Inwendige ontfeeking.
 Breuken; inwendige gefcheurdheyd; neer-
 zinkingh der Darmen; te geneezen, door
 middel van
 Granaatboom. 17.
 Cyperfenboom. 62.
 Lage Cedereboom. 64.
 Hult. 166.
 Rofmarijn. 246.
 Sigmarfkruid. 276.
 Beerenklauw. 277.
 Synnauw. 300.
 Witte Malve. 318.
 Krap. 341.
 Akleyen. 351.
 Kalisvoet. 357.
 Aristolochie. 366.

der GENEESMIDDELEN.

- Beerenoor. 383.
 Baccharis 388.
 Balfem-appel. 389.
 Mad'leven. 392.
 Wolkruyd. 399.
 Senegroen. 418.
 Waalwortel. 420.
 Munt. 427.
 Welriekende Lis. 418.
 Santorie. 466.
 Smeewortel. 473.
 Cerinthe. 474.
 Comijn. 512.
 Coriula. 516.
 Navelkruyd. 517.
 Koralkruyd. 549.
 Elarina. 560.
 Elchryfon. 567.
 Paerdeliaart. 564.
 Ferula. 572.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zee-porcellein. 621.
 Zedel Leevekruid. 628.
 Goudenkruyd. 629.
 Duyzenbloem. 633.
 S Janskruid. 648.
 Jacca. 655.
 Sarratula. 657.
 Haazepoot. 684.
 Scorbutskruyd. 700.
 Tongblad. 709.
 Lelie. 716.
 Zeevergietidenkruyd. 724.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Poley. 740.
 Oreg. 742.
 Drieblad. 771.
 Penningskruyd. 777.
 Nardille. 779.
 Speerkruyd. 793.
 Pinax. 801.
 Druifwas. 810.
 Muisoor. 816.
 Ganferich. 833.
 Vloekruyd. 835.
 Sleutelbloem. 838.
 Rhaponticum. 853.
 Sanikel. 860.
 Water-epp. 884.
 Gelidkruyd. 886.
 Teucurium. 901.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Gulde Roede. 927.
 Breuken in te houden, door middel van
 Haazepoot. 684.
 Breuken, met winden overladen, daar van
 te verlossen, door middel van
 Comijn. 512.
 Breuken, Vleesch-breuken, te geneezen,
 door middel van
 Stalkruyd. 790.
 Bruyne, in de Keel en Mond, wech te nee-
 men, door middel van
 Brunelle. 419.
 Bugchelkrijging te voorkomen, den aanwas te
 verhinderen, door middel van
 Willigboom. 78.
 Buykloop, gemeene, geweldige en onna-
 tuurlijke te stoppen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Queboom. 32. 33.
 Amandelboom. 35.
 Consoeideboom. 35.
 Caftanenboom. 40.
 Pijnboom. 44.
 Acacia. 55.
 Cypressboom. 61.
 Dadelboom. 71.
 Populierboom. 73.
 Eykenboom. 75.
 Ma-boom. 89.
 Malickboom. 103.
 Tamarindenboom. 115.
 Viburneboom. 117.
 Mufcaftboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Hazelnotenboom. 162.
 Sylinge. 164.
 Ciftus. 171.
 Verwloof. 173.
 Olijfboom. 183.
 Berbensboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Tamarifchboom. 201.
 Boomschutte Strauwer. 203.
 G. neverboom. 220.
 Wijnjaard. 240.
 Rotmarin. 246.
 Keelkruyd. 260.
 Sigmariskruyd. 276.
 Beerenkruyd. 277.
 Venewerhuys. 255.
 Hartstong. 257.
 Boeckenskruid. 292.
 Witte Malve. 319.
 Kleyn Oftertong. 325.
 Aphice. 336.
 Aardakera. 350.
 Antilochia. 366.
 Beerenoor. 383.
 Kliefkruyd. 385.
 Baccharis. 388.
 Beer. 395.
 Standelkruyd. 401.
 Naterwortel. 402.
 Allenoides. 418.
 Waalwortel. 420.
 Lis. 431.
 Stiekende Lis. 432.
 Candobenid. 453.
 Huyslook. 471.
 Cerinthe. 475.
 Scordotis. 479.
 Condritte. 482.
 Linzen. 484.
 Cicorey. 491.
 Maagdepalm. 497.
 Wilde Basilicum. 500.
 Conyza. 510.
 Coriander. 511.
 Hartshoorn. 513.
 Kauwwoorde. 521.
 Wilde Galega. 541.
 Koralkruyd. 549.
 Paerdeliaart. 564.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Ferula. 572.
 Ruerkruyd. 576.
 Duyckervel. 597.
 Gnaphalium. 615.
 Gras van Parnas. 618.
 Oogentrooft-gras. 618.
 Porcellain. 620.
 Handjendraf. 622.
 Schilddragende Hedyfarum. 623.
 Hraanth. 645.
 Stoebe. 656.
 Gangebar. 666.
 Haazepoot. 689.
 Patch. 691.
 Scorbutskruyd. 700.
 Limonium. 712.
 Vlakruyd. 718.
 Americanfche Oreg. 742.
 Bok-oreg. 743.
 Duyzenblad. 767.
 Aardbezien. 773.
 Kraakebezien. 776.
 Penningskruyd. 777.
 Piompe. 780.
 Hanekammeyens. 790.
 Groot Krok. 791.
 Wateroot. 793.
 Wintergroen. 795.
 Rijs. 797.
 Panickoorn. 798.
 Mankop. 803.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Muisoor. 816.
 Muisenboom. 820.
 Pimpinel. 824.
 W. eegriebe. 825.
 Fonteynkruyd. 832.
 Ganferich. 833.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Groot Speenkruyd. 877.
 Wilde Thymus. 877.
 Zuykerwortel. 882.
 Water epp. 884.
 Smyrnium van Candia. 894.
 Eykruyd. 895.
 Tormenit. 914.
 Gulde Roede. 926.
 Gevenbaad. 918.
 Buykpijn; Buykkramping te verdrijven, door
 middel van
 Vigeboom. 24.
 Nooteboom. 43.
 Pijnboom. 44.
 Zeeboom. 63.
 Perzikboom. 67.
 Hult. 166.
 Boommalve. 197.
 Roozeboom. 200.
 Geneverboom. 210.
 Allien. 274.
 Agrimonie. 395.
 Berg look. 395.
 Zee-aym. 397.
 Ammi. 323.
 Dille. 329.
 Anijs. 333.
 Anthyll. 334.
 Krap. 341.
 Antilochie. 366.
 Zwalmwonder. 370.
 Bec. enoor. 383.
 Petilientewortel. 387.
 Camillen. 423.
 Munt. 426.
 Berg munt. 428.
 Kruysantel. 456.
 Hof comijn. 456.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Saramunda. 458.
 Maagdepalm. 497.
 Comijn. 512.
 Hartshoorn. 513.
 Kneekenskruid. 519.
 Valkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Gele Wortelen. 544.
 Palmake. 546.
 Hondstand. 547.
 Alantwortel. 561.
 Eedele Rakette. 566.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Ferula. 572.
 Filipendula. 577.
 Venkel. 580.
 Duyckervel. 597.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zee porcellein. 621.
 Stoebe. 656.
 Tivitaan. 738.
 Bingelkruyd. 760.
 Bee woud. 765.
 Gierft. 766.
 Bruynwit Vierblad. 772.
 Peonie. 799.
 Varkensvenkel. 812.
 Phalangum. 815.
 Wijnruyt. 856.
 Wilde Thymus. 877.
 zie voorts op Colijk.
 Buykpijn der jonge Kinderen wech te nee-
 men, door middel van
 Walboom. 128.
 Buykpijn der Paarden zie op Paarden.
 Buylen, Blutzen, Bulten tusschen vel en
 vleesch te verdrijven, door middel van
 Kervel. 464.
 Gingidium. 607.
 Wilde Dragon. 841.
 Zie ook op Bont- en blauwgeflagene
 plaatsen.
 Byen-flecken te geneezen, door middel van
 Moederkruid. 19.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 319.
 Melisse. 322.
 Bijlapens-lutt en krugt aan te zetten door
 Pijnboom. 45.
 Eftchenboom. 95.

B L A D - W Y Z E R

Terpentijnboom. 105.
 Pistacienboom. 107.
 Wolboom. 123.
 Nagelboom. 150.
 Knoplook. 301.
 Ajuy. 303.
 Bieslook. 305.
 Berglook. 305.
 Anijs. 333.
 Walstroo. 339.
 Peeterzelie. 345.
 Aardakers. 350.
 Kalfsvet. 357.
 Groote Speerwortel. 357.
 Kalfsvet uit Egypten. 358.
 Kliflenkruyd. 385.
 Standelkruyd. 401.
 Bryonie. 416.
 Munt. 416.
 Klokjens. 439.
 Raponce. 440.
 Steen-lattouw. 443.
 Kruysdiftel. 450.
 Kervel. 464.
 Ciceren. 483.
 Articiok. 493.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galga. 541.
 Gele Wortel. 543.
 Paltmake. 546.
 Hondstand. 547.
 Dragon. 556.
 Rakette. 565.
 Arragonische Moltaart. 568.
 Kottoenkruyd. 610.
 Oogentroof-gras. 618.
 Articoeken onder de aard. 625.
 Bataren. 625.
 Scharley. 640.
 Bilzenkruyd. 650.
 Thuykers. 661.
 Gengebar. 666.
 Anijskruyd uit America. 668.
 Alpergies. 671.
 Steekende Kaarden &c. 674.
 Roomfch Neetelkruyd. 675.
 Nachtschade. 750.
 Melisse. 762.
 Turkfche Boonen. 819.
 Kunneke. 861.
 Zuykerwortel. 882.
 Tulpe. 911.
Zie ook op Oude Mannen.
 Bijfleep-vermoeydheid; vermoeyde leeden
 door te hitzige Bijfleep, weer te verster-
 ken, door middel van
 Edel Leeverkruyd. 628.
 Bijfleepsloft te doen vallen, te verminderen,
 door middel van
 Willigeboom. 78.
 Boom der Kuysheid. 167.
 Standelkruyd. 401.
 Endivie. 490.
 Kuuwoorde. 521.

C Arbonkelen; Pefitientiale hardig-
 heyd, te geneezen door middel
 van
 Queeboom. 33.
 Zeevenboom. 63.
 Vijsboom. 729.
 Duyvelsbeer. 866.
*Zie voorts op Pefitientiale hardigheyd;
 gewuften.*
 Catharthen. *zie op Zinkingen.*
 Cholera. Heete Cholera. Gele Cholerij-
 ke vochten, te geneezen, wech te nee-
 men, door middel van
 Ofsetong. 407.
 Vloekruyd. 835.
 Colijk; darmkrimpung, te verdrijven, door
 middel van
 Oranjeboom. 15.
 Vijsboom. 24.
 Amandelboom. 35.
 Noetboom. 41. 42.
 Perzikboom. 67.
 Willigeboom. 78.
 Macerboom. 89.

Saffraasboom. 111.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Mufcaasboom. 136.
 Lauwerboom. 153.
 Olijboom. 183.
 Roozeboom. 200.
 Alcanne. 215.
 Geneveerboom. 220.
 Jafmijn. 225.
 Rofmarijn. 246.
 Cardamom. 258.
 Alfien. 274.
 Boomvaarn. 290.
 Look zonder Look. 302.
 Pareye. 304.
 Peeterzelie. 345.
 Meefterwortel. 378.
 Balfemappel. 389.
 Witte Been. 393.
 Camillen. 423. 424.
 Munt. 426.
 Welriekende Lis. 428.
 Nieswortel. 434.
 Wilde Saffraan. 450.
 Kruysdiftel. 456.
 Canophillate. 457.
 Kervel. 464.
 Santonie. 466.
 Oogentklaar. 480.
 Maagdepalm. 497.
 Cologuintappel. 502.
 Conyza. 510.
 Comijn. 512.
 Cortula. 516.
 Varkensbrood. 537.
 Gele Wortelen. 544.
 Hondstand. 547.
 Alaanwortel. 561.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Hedenk. 567.
 Filipendula. 577.
 Duyvekervel. 597.
 Galege. 599.
 Gentiaan. 601.
 Zwaardkruyd. 608.
 Oogentroof-gras. 618.
 Stoebe. 656.
 Thuykers. 661.
 Wilde Kern. 662.
 Steekende Kaarden &c. 674.
 Mechoacan. 764.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Narciffe. 779.
 Ganzenich. 833.
 Radijs. 846.
 Rhaponticum. 853.
 Wijnruyt. 856.
 Sermoneteyn. 888.
 Thapfia. 903.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
Zie voorts op Buykpijn.
 Crauwagie. *zie op Schurftigheyd.*

D Armvlesbreuk; Gefcheurdheid, Ge-
 boddendheid. Scheurfel. *zie op
 Breuken.*
 Darm-krimpung te verdrijven, door mid-
 del van
 Krap. 341.
 Cariophillate. 457.
 Stoebe. 656.
 Varkensvenkel. 812.
 Phalangium. 815.
 Wijnruyt. 856.
*Zie voorts op Colijk: ook op Buyk-
 pijn.*
 Darm-zweering, en andere fmetten der Dar-
 men, te geneezen, wech te neemen, door
 middel van
 Zuring. 280.
 Malve. 317.
 Balfemappel. 389.
 Navelkruyd. 517.
 Paedelfaert. 564.
 Vlaskruyd. 718.
 Darm-verrotting, en andere verduering der
 Darmen, te verhanderen, te zuiveren,
 te geneezen, door middel van

Granaasboom. 17.
 Macerboom. 89.
 Berberisboom. 188.
 Darm-verflooping te openen, door middel
 van
 Sanamunda. 458.
 Doronicum. 554.
 Darm-verzeering te geneezen, door middel
 van
 Speerkruyd. 793.
 Darmen, uitgefchootene, te geneezen. *zie
 op Breuken.*
 Darmen te verzachten; d'ontfteeking, hik-
 zigheyd, en brand wech te neemen,
 door middel van
 Queeboom. 33.
 Porcellein. 610.
 Dolle Honden-beer te geneezen, en 't ver-
 gif uit te drijven, door middel van
 Vijsboom. 24.
 Amandelboom. 35.
 Callanienboom. 40.
 Noetboom. 41.
 Lage Cederboom. 64.
 Eykenboom. 76.
 Vlierboom. 79.
 Peerdorom. 187.
 Hartstrog. 287.
 Hemionitis. 287.
 Berglook. 305.
 Guychelheyl. 324.
 Angelica. 331.
 Angeleren. 362.
 Duyzendchoon. 364.
 Zwaluwewortel. 370.
 Starrekruyd. 376.
 Meefterwortel. 378.
 Beerenoor. 383.
 Kliflenkruyd. 385.
 Witte Been. 393.
 Kool. 413.
 Munt. 416.
 Lis. 431.
 Kervel. 464.
 Condrille. 482.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Tandekenkruyd. 550.
 Wilde Vlier. 559.
 Venkel. 590.
 S. Janskruyd. 648.
 Roomfch Neetelkruyd. 675.
 Patch. 691.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Lavas. 712.
 Melisse. 762.
 Groote Krok. 791.
 Wegbrece. 825.
 Krukkruyd. 836.
 Wijnruyt. 856.
 Sermoneteyn. 888.
 Wizen. 923.
 Vliegnet. 927.
 Dolle Honden te geneezen, door middel
 van
 Alyffum. 320.
 Dolle Menfchen beetten te geneezen, het
 quaad wech te neemen, *zie op Beeten van
 dolle Menfchen.*
 Doode Vrucht af te drijven, door middel
 van
 Zeevenboom. 63.
 Willigeboom. 78.
 Ebenhoutboom. 101.
 Ebenboom. 186.
 Beckunge. 324.
 Lafferpitium. 332.
 Krap. 341.
 Peeterzelie. 345.
 Groote Speerwortel. 357.
 Meefterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.
 Camillen. 423.
 Bergmunt. 427.
 Lis. 431.
 Nieswortel. 434.

der GENEESMIDDELEN.

Goudsbloem. 436.
Kervel. 464.
Santorie. 466.
Kali. 472.
Veld-cipres. 477.
Cicorey. 491.
Scammonie. 508.
Conyza. 510.
Saffraan. 520.
Konkommer. 528.
Gele Wortelen. 544.
Didamius. 551.
Ferula. 572.
Water Filpendula. 578.
Gentiaan. 601.
Thuyt Kers. 601.
Anijskruid uyt America. 668.
Muurbloemen. 678.
Lavendel. 708.
Poley. 740.
Moederkruid. 757.
Panax. 801.
Wijnruyt. 856.
Seli. 859.
Kunneke. 861.
Steenbreek. 862.
Water-eppe. 884.
Sachyskruid. 896.
Doofheyd; hardhooftheden; wech te neemen, door middel van
Geneverboom. 221.
Ajayn. 303. 304.
Cardobenedict. 453.
Coloquint-appel. 562.
Valkenbrood. 537.
Wijnruyt. 856.
Wilde Thymus. 878.
Dronkenfchap te voorkomen; ook te verdrijven, door middel van
Amandelboom. 35.
Perzikboom. 67.
Macerboom. 89.
Myrrusboom. 145.
Pereye. 304.
Peetzerzie. 345.
Angeliere. 362.
Kool. 413.
Saffraan. 520.
Droomen; zware Droomen te verhinderen, door middel van
Peonie. 799.
Drukking, als men zijn gevoeg wil doen, en niet kan, zie op *Parfym*.
Druppelpis, zie op *Kouds Pis*.
Druypert te geneezen, door middel van
Mulcaatboom. 138.
Veyl, of Eylof. 252.
Walmeester. 343.
Waterwortel. 402.
Kruydutlet. 455.
Paarlekruyd. 625.
Kleyn Maankruyd. 726.

Echte werk te bevorderen; luft daar toe te maken. zie op *Bijflepens-luft*.
Eetensluft te verwekken; een grage Maag te maken, door middel, genomen van
Orangeboom. 13.
Moerbezenboom. 19.
Queboom. 33.
Corneljeboom. 39.
Vlierboom. 80.
Pylhour. 91.
Tamarindenboom. 115.
Mulcaatboom. 138.
Lauwerboom. 153.
Oliboorn. 153.
Aalbezenboom. 195.
Doorbezen. 223.
Hinnebezen. 249.
Kappers. 255.
Cardamom. 258.
Zuring. 280.
Ajayn. 303.
Angelica. 331.
Walmeester. 343.
Peetzerzie. 345.

Angelier. 362.
Meesterwortel. 378.
Raponce. 440.
Marietten. 442.
Erweren. 485.
Beetwortel. 545.
Arragonische Moltard. 568.
Kardinaalsbloem. 583.
Bloem des Lijdens. 589.
Gingidium. 607.
Porcelain. 620.
Zee-porcelain. 621.
Ylof. 653.
Wilde Kers. 662.
Gengebar. 666.
Salade. 683.
Windend Kaardyszer. 714.
Peper. 733.
Orege. 742.
Bok-orege. 743.
Vederik. 744.
Drieblad. 771.
Zee-venkel. 813.
Seli. 859.
Kunneke. 861.
Wilde Thymus. 877.
Zykerwortel. 882.
Sermontein. 888.
Haazen-lalade. 893.
Eetensluft der Paerden te bevorderen. zie op *Paerden*.
Engborftigheyd te geneezen, door middel van

Amandelboom. 35.
Pijnboom. 45.
Cyprifienboom. 61.
Zeevenboom. 63.
Perzikboom. 67.
Lindenboom. 86.
Pekhout. 98.
Ebenhout. 101.
Lotusboom. 104.
Kaneel. 123.
S. Jansbrood. 124.
Genevebezen. 220.
Geyenblad. 244.
Averuyt. 271.
Beerenklauw. 177.
Vrouwenhayr. 285.
Boomvaarn. 290.
Look zonder Look. 302.
Witte Malve. 318.
Lafepitium. 332.
Anijs. 333.
Akeleyen. 351.
Kalfsvet. 357.
Aristolochie. 366.
Druyvenkruid. 409.
Bergmunt. 418.
Goudsbloem. 436.
Santorie. 466.
Comin. 512.
Saffraan. 520.
Valkensbrood. 537.
Wilde Galega. 541.
Alantwortel. 561.
Paerdelaert. 564.
Arragonische Moltard. 568.
Filpendula. 577.
Thuyt Kers. 601.
Wilde Kers. 662.
Stok-violiere. 681.
Salade. 683.
Damaltbloem. 689.
Lampfana. 689.
Thymiaan. 738.
Bok orege. 743.
Nigelle. 759.
Penningkruid. 777.
Varkensvenkel. 810.
Scabiofe. 865.
Sefamum. 878.
Sefeli. 881.
Sermontein. 888.
Haazenlalade. 893.
Smyntium van Candien. 894.
Thapfia. 903.
Bokdoorn. 916.
Zie voorts op *Adem*; *benawuden*
Rer 2

Adem: en *Berft gebreken*.
Koekjes voor Engborftigheyd; zondring goed. 319.
Engborftigheyd der Paerden. zie op *Paerden*.
Etter- en Bloedpouwing. zie op *Bloed- en Etterpouwing*. Op *Bloedpouwing*. En op *Fluyten*, *etterige en bloedige*.
Extercoogen. zie op *Lakdoornen*.

Fuften, op te droogen, door middel van
Elatine. 560.
Fuften, open te houden; te doen toeheelen, en wat voorts daar ontrent te doen staat. zie op *Gaten*; *lopende Gaten*.
Flauwte, onmagt, befwymeling, wech te neemen, door middel van
Orangeboom. 14.
Boom des Leevens. 60.
Nagelboom. 150.
Coccinlienboom. 219.
Angeliere. 362.
Kuttenkruid. 385.
Flereziyn, figt, te verdrijven, te verzachten; terfoud wech te neemen, door middel van

Dadelboom. 71.
Saffraanboom. 111.
Kleyn Lauwerboom. 156.
Brem. 180.
Geneverboom. 220. 221.
Walidroo. 339.
Beerenoor. 383.
Kluisenkruid. 385.
Witte Been. 393.
Walwortel. 420.
Carlone. 449.
Lappa Boaria. 463.
Scammonie. 508.
Wilde Galiga. 541.
Ridderfpoor. 545.
Wilde Vlier. 559.
Elchryfon. 561.
Zonnnewede. 624.
S. Janskruid. 648.
Verkeerd Neetelkruid. 677.
Lavendel. 708.
Maybloem. 717.
Beerwortel. 765.
Molch. 774.
Narciffe. 779.
Vijfvingerkruid. 809.
Vloekruyd. 835.
Steutelbloem. 838.
Wijnruyt. 856.
Seli. 859.

Flereziyn der Voeten te geneezen door middel van
Maybloem. 717.
Mofli. 774.
Kruyswortel. 877.
zie voorts op *Pedagra*.
Fluyten riep te maken; te doen verteeren; de taye te verdunnen; gemakkelijc te doen uytwerpen, door middel van
Karfboom. 37.
Piftacienboom. 107.
Jodendoorn. 189.
Averuyt. 271.
Knoyflook. 301.
Angelica. 331.
Anijs. 333.
Hertgeftaan. 447.
Wilde Saffraan. 450.
Cardobenedict. 453.
Kervel. 464.
Kali. 472.
Waterlook. 478.
Scorditis. 480.
Ochrys der Grieken. 484.
Vingerhoed. 553.
Dragon. 556.
Eedele Rakette. 566.
Gentiaan. 601.
Soethout. 611.
Indiaanfch Kruydje roer mij niet. 633.
Thuyt Kers. 661.
Genge-

BLAD-WYZER

Gengebar. 666.
Kornich Nostelkruid. 675.
Pau.h 691.
Malloen. 725.
Thymaan. 738.
Poley. 740.
Orge. 742.
Maloue. 756.
Salomons-zeegel. 832.
Zeepkruid. 842.
Radys. 846.
Zonnedaaw. 850.
Mysdoorn. 854.
Bilkenkruid. 872.
Thapfia. 903.
Zie voort op Galachtige, slijmerige, taye vochten.
Fluyten. Eterige en Bloedige, te doen uytwerpen, te quade te geneezen, door middel van
Amandelboom. 35.
Eerenprijs. 922.
Zie voort op Bloed- en Etter-opweping.
Fluyten en quade taye Vochten door de Stoelgang uyt te drijven; uyt de Maag wech te ruymen, door middel van
Sijmboom. 455.
Kali. 472.
Kornich. 478.
Ferula. 472.
Yasp. 653.
Thymaan. 738.
Mechocan. 764.
Panax. 801.
Vaikensvenkel. 812.
GAeten in de Beenen; Fiftelen, lopende Gaeten, te geneezen, door middel genomen van
Ginaalboom. 17.
Pijnboom. 45.
Lage Berg mipeelboom. 218.
Peperboom. 232.
Veyl of Eylot. 252.
Knoplook. 302.
Aloe. 315.
Angelheren. 322.
Hoefblad. 386.
Pell lantiewortel. 387.
Wortelkruid. 395.
Standekruid. 401.
Naterwortel. 402.
Beyone. 415.
Lis. 431.
Wilde Saffraan. 450.
Santoal. 466.
Smezwortel. 473.
Maagdepalm. 497.
Ruekruid. 576.
Wilde Man kam. 579.
Dyckvel. 597.
Gentian. 601.
Hansmistrak. 612.
Goudkruid. 619.
Ylop. 653.
S. Jacobskruid. 659.
Wilde Kers. 661.
Scorbuthskruid. 700.
Kleyne Maankruid. 726.
Korturoos. 759.
Wintergroen. 795.
Glaskruid. 806.
Vijfvingerkruid. 809.
Peizenkruid. 811.
Weegbree. 825.
Knollen. 849.
Heydenich Wondkruid. 892.
Tormentil. 914.
Gulde Roede. 927.
Geytenbaard. 928.
Duyzenblad. 930.
Gaeten, lopende Gaeten, Fiftelen, open te houden, door middel van
Speewortel. 357.
Op te droogen, door middel van
Lilium. 560.
Gaeten en lopende Gaeten des Hoofds te geneezen door middel van

Cicren. 483.
Gaeten, en open zieren der Paerden. zie op Paerden.
Gal te bedwingen: Gal hitzigheid wech te neemen. Gal uyt te drijven. Galblaas te zuiveren, te openen. Galzucht. Galbraking te geneezen, te helpen, door middel van
Oranjeboom. 14.
Pruymboom. 47.
Tamarindenboom. 115.
Berberisboom. 188.
Aalbezenboom. 194.
Roozeboom. 199.
Tamarischboom. 201.
Kruysbezen. 223.
Zuring. 280.
Ageratum. 294.
Peeterzelie. 345.
Betonie. 396.
Naterwortel. 402.
Brunelle. 419.
Lis. 431.
Marietren. 442.
Oogenklaar. 480.
Cheren. 483.
Saffraan. 520.
Varkensbrood. 537.
Ridderpoor. 548.
Hoe langer hoe liever. 558.
Salad. 683.
Pau.h 691.
Poley. 740.
Bok orge. 743.
Moede kruid. 757.
Aardbezen. 773.
Kraakbezen. 776.
Kruyswortel. 877.
Gal, verbrande Gal uyt te drijven, door middel van
Kali. 472.
Galachtige; zwartgallige, melancholijke, taye, slijmerige, en andere quade vochten uyt te drijven, door middel van
Oranjeboom. 13. 14.
Kartelboom. 37.
Dadelboom. 71.
Vlierboom. 80.
Rhinbezen. 81.
Duybezen. 82.
Ipenboom. 87.
Pijlhout. 91.
Terpenijboom. 106.
Tamarindenboom. 115.
Vleekboom. 130.
Welriekende Eykelboom. 132.
Nagelboom. 150.
Kleyne Lauwerboom. 156.
Hulst. 166.
Brem. 181.
Roozeboom. 191.
Spingie uyt America. 206.
Alaternusboom. 208.
Coccinillenboom. 219.
Klim. 254.
Kappers. 255.
Oprete Jalappe. 268.
Alfem. 274.
Beerenklauw. 277.
Zuring. 280.
Vrouwenhayt. 285.
Boonvaarn. 290.
Steenvaarn. 291.
Ageratum. 294.
Boelkenkruid. 298.
Aloe. 314.
Witte Malve. 319.
Angelica. 331.
Kiap. 341.
Kalisvoet. 357.
Mansoor. 358.
Duyzenchoon. 364.
Anietholzie. 366.
Meelwortel. 378.
Betonie. 396.
Standelkruid. 406.
Bernagie. 406.
Koe-ooge. 421.
Camillen. 423.

Welriekende Lis. 418.
Brastpeper. 447.
Cariophyllar. 457.
Springkruid. 458.
Eufia. 459.
Wolfsmelk. 461.
Caulis. 462.
Santorie. 466.
Husloot. 471.
Lunen. 484.
Cicouet. 491.
Coloquintappel. 501.
Winde. 506.
Stammotte. 508.
Konkommer. 528.
Kornbloem. 531.
Varkensbrood. 537.
Cymbalaria. 540.
Geele Wortel. 544.
Vingerhoed. 553.
Hoe langer hoe liever. 558.
Wilde Vlier. 559.
Ferula. 572.
Duyvekervel. 597.
Soethout. 611.
Godsnaede. 619.
Zonnendaaw. 624.
Puggetende Batata. 627.
Schaleij. 640.
S. Janskruid. 648.
Seratula. 657.
Antiskruid uyt America. 668.
Streekende Kaarden. 673.
Patieh. 691.
Schothalskruid. 700.
Jenette. 735.
Majoran. 737.
Thymaan. 738.
Orge. 742.
Moederkruid. 757.
Bingelkruid. 760.
Mechocan. 764.
Panax. 801.
Mankop. 803.
Vaikensvenkel. 812.
Zeevenkel. 813.
Salomons-zeegel. 832.
Vloekkruid. 835.
Bertram. 842.
Peperwortel. 847.
Zonnedaaw. 850.
Wunderboom. 852.
Hermala uyt Syrien. 857.
Kunneke. 861.
Bilkenkruid. 872.
Kruyswortel. 877.
Vreemde wilde Kers. 913.
Drie verwegde Violet. 924.
Maertche Violet. 925.
Vliegenc. 927.
Zie op Gal, en Fluyten.
Gebrandheid te geneezen; de brand uyt te trekken, door middel van
Moerbezenboom. 19.
Vieboom. 24.
Queboom. 33.
Patanusboom. 59.
Vlierboom. 79.
Lindenboom. 86.
Myrusboom. 145.
Cilfus. 171.
Alcane. 215.
Roisinjin. 246.
Kippers. 255.
Kalkkruid. 260.
Beerenklauw. 277.
Vaarn. 289.
Struyskruid. 293.
Aloe. 315.
Malve. 317.
Witte Malve. 318. 319.
Klein Offerong. 326.
Walstroon. 339.
Kalisvoet. 357.
Meyer. 351.
Kruyskruid. 396.
Hoefblad. 386.
Bastemappel. 389.
Beet. 395.

der GENEESMIDDELEN.

Wolfekruid. 399.
 Cardobenedict. 453.
 Capra 467.
 Hupsloot. 421.
 Kauwoorde. 421.
 Wijde Vlier. 559.
 Elichryfon. 561.
 S. Janskruyd. 648.
 Verkeerd Neetelkruyd. 677.
 Lelie. 716.
 Vlaslkruyd. 718.
 Narcisse. 729.
 Spierkruyd. 793.
 Wintergroen. 795.
 Weegbrez. 825.
 Scamum. 878.
 Sotknodze. 920.
 Gebrandheyd te geneezen, zonder lidteeken
 nen na te laten, door middel van
 Ipenboom. 87.
 Gebrandheyd van de Zon wech te neemen,
 door middel van
 Vlierboom. 80.
 Gebrookene, geboortene Armen en Beenen
 te geneezen, door middel van
 Ipenboom. 87.
Zie voorts op Beenderen.
 Gebrookte Ribben *zie op Ribben.*
 Gebrookene, geboortene Aderen. *Zie op*
Aderen.
 Gebrookenheyd, geboorteneheyd, gefcheurde-
 heyd. *zie op Bruken.*
 Geelzucht te geneezen, door middel van
 Zeevenboom. 63.
 Pijlhout. 91.
 Elkenboom. 95.
 Tarpentijnboom. 106.
 Tamarijdenboom. 115.
 Benkeboom. 133.
 Lauwerboom. 153.
 Berberisboom. 188.
 Tamarichboom. 207.
 Roftmarijnboom. 246.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Steenvaarn. 291.
 Agriomnie. 295.
 Boeklenkruyd. 298.
 Zee-ajun. 307.
 Aloe. 315.
 Kleyn Olfentong. 326.
 Angelica. 331.
 Kleefkruyd. 338.
 Krap. 341.
 Walmeester. 343.
 Akelyen. 351.
 Zwaluwewortel. 370.
 Afodille. 371.
 Melde. 379.
 Beet. 395.
 Beronie. 396.
 Standelkruyd. 401.
 Bernagie. 406.
 Senegioen. 418.
 Ganzelboom. 422.
 Munt. 427.
 Beigjint. 428.
 Nieswortel. 434.
 Goudsbloem. 436.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdille. 456.
 Cautalis. 462.
 Chamædrys. 476.
 Veld-cipres. 477.
 Oogenklaar. 480.
 Ciceren. 483.
 Cicorey. 491.
 Arctiok. 493.
 Bafilcom. 499.
 Coloqutappel. 502.
 Scammonie. 508.
 Conyza. 510.
 Wilde Comijn. 513.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Gele Wortelen. 544.
 Beewortel. 545.

Rudderpoor. 548.
 Rakette. 565.
 Eedle Rakette. 566.
 Oogentrooft. 569.
 Filpendula. 577.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Zoonhout. 611.
 Honajensdrat. 622.
 Goudenkruyd. 629.
 Duyzenkoorn. 633.
 Hysanth. 645.
 S. Janskruyd. 648.
 Ylop. 653.
 Wilde Kers. 662.
 Aspergies. 671.
 Salade. 683.
 Steen-leevekruid. 686.
 Lampfana. 689.
 Patien. 691.
 Levendel. 708.
 Hop. 732.
 Ooge. 742.
 Nachtschade. 750.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Koorn-roos. 759.
 Binglekruyd. 760.
 Mechoacan. 764.
 Andberien. 773.
 Valerian. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Peonie. 799.
 Passierie. 804.
 Vijvingerkruyd. 809.
 Zee-venkel. 813.
 Polium. 828.
 Vloekruyd. 835.
 Zeepekruyd. 843.
 Waldeboom. 852.
 Myrteboom. 854.
 Water-epp. 884.
 Hennip. 887.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Haazen-salade. 894.
 Tommel. 914.
 Maerfche Viole. 925.
 Gele verwe des Lichts te doen vergaan
 door middel van
 Varkensbrood. 537.
 Gele, quade verwe der Oogen, na de Geel-
 zucht overgebleeven, te doen verdwijnen.
zie op Oogen.
 Geel water uyt te drijven, door middel
 van
 Galega. 599.
 Geheugenis te versterken, door middel van
 Roftmarijn. 246.
 Bernagie. 406.
 Munt. 426.
 Cardobenedict. 453.
 Oogentrooft. 569.
 Geigbar. 666.
 Marbloem. 717.
 Melisse. 762.
 Mufcari. 774.
 Stechaskruyd. 878.
 Gemoed te vervrolijken, door middel van
 Cariophyllate. 457.
 Ciceren. 483.
 Ananas. 495.
 Bafilcom. 499.
 Cortufa. 516.
 Saffraan. 520.
 Koornbloem. 531.
 Alaawortel. 561.
 Bloem des Lijdens. 589.
 Gemeene Medica. 593.
 Oyevaarsbek. 605.
 Arctiokken onder de aarde. 625.
 Welriekende Nagbloem. 634.
 Muurbloem. 678.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Windend Paerdyzer. 714.
 Mufcari. 774.
zie ook op Herts; en op Melancholye.
 Geronnen Bloed. *zie op Bloed.*
 Gefcheurdeheyd te geneezen, *zie op Bru-*
ken.

Gezicht te versterken; de donkerheyd wech
 te neemen, door middel van
 Karfelboom. 37.
 Kanelboom. 113.
 Nagelboom. 150.
 Geneveboom. 220.
 Roftmarijn. 246.
 Alfien. 274.
 Sigmarickkruyd. 276.
 Zuring. 280.
 Zee-ajun. 307.
 Munt. 308.
 Aloe. 315.
 Garchoneyl. 324.
 Angelen. 362.
 Afodille. 372.
 Naterwortel. 402.
 Bruynette. 424.
 Sinkende Lis. 432.
 Goudsbloem. 436.
 Oogenklaar. 480.
 Cicorey. 491.
 Oogentrooft. 569.
 Wilde Hanekam. 579.
 Gras van Parnas. 618.
 Gengebar. 666.
 Peper. 733.
 Radys. 846.
 Wieruyt. 856.
 Gezicht helder en fcherp te maken door mid-
 del van
 Olijfbom. 183.
 Wijnzaad. 240.
 Roftmarijn. 246.
 Sigmarickkruyd. 276.
 Zuring. 280.
 Zee-ajun. 307.
 Munt. 308.
 Aloe. 315.
 Gungelcheyl. 324.
 Anemone. 328.
 Angelica. 331.
 Kalfsmu. 337.
 Kalfskruyd. 357.
 Mans-oor. 359.
 Afodille. 372.
 Kool. 413.
 Welriekende Lis. 432.
 Goudsbloem. 436.
 Brastie Peper. 447.
 Hof-comijn. 456.
 Cautalis. 462.
 Santorie. 466.
 Chamædrys. 476.
 Oogenklaar. 480.
 Endivie. 490.
 Bafilcom. 499.
 Saffraan. 520.
 Varkensbrood. 537.
 Arragoniche Moutaart. 568.
 Ferula. 572.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Havikskruyd. 636.
 Ylop. 653.
 Aspergen. 671.
 Lavas. 712.
 Vlaslkruyd. 718.
 Zeevengienkruyd. 724.
 Mallooten. 725.
 Thymiaan. 738.
 Poley. 740.
 Malrove. 756.
 Valerian. 784.
 Perzenkruyd. 811.
 Mufoor. 816.
 Knollen. 849.
 Musdoorn. 854.
 Harmala uyt Syrien. 857.
 Aderskruyd. 869.
 Wilde Thymus. 878.
 Water-epp. 884.
 Aderskruyd. 889.
 Wilde Thim. 877.
zie voorts op Oogen.
 Gezicht der oude lieden te versterken, door
 middel van
 Lindenboom. 86.
 Gezondheyd te bewaren, zonder in veel
 jaren

B L A D - W Y Z E R

jaren ziek te worden, door middel van
Windend Paerdsyzer. 714.
Gewellen en Apofmaten; heete, koude, waterachtige, vuyle, en andere van allerlei flag, te geneezen, te doen rijp worden, fcheyden, verkoelen; verzeeren; oogenesbare te helpen, door middel van
Appelboom. 6.
Egyptifche Vijgeboom. 25.
Peereboom. 31.
Queboom. 32.
Willigboom. 78.
Vlierboom. 80.
Elzenboom. 90.
Beukenboom. 93.
Tamarindenboom. 115.
Welriekende Eykelboom. 132.
Haazelfootenboom. 162.
Bem. 181.
Olaenderboom. 184.
Berberisboom. 188.
Jodendoorn. 189.
Boom-malve. 191.
Boom malve van China. 193.
Roosboom. 199.
Tamarifchboom. 201.
Phyllireboom. 212.
Lage Berg-milpeboom. 218.
Cocimiltenboom. 219.
Geneverboom. 220.
Doombezen. 223.
Jafmin. 228.
Geytenblad. 244.
Maientakken. 250.
Veyl, of Eylof. 252.
Kappers. 255.
Keekruyd. 260.
Avenuyt. 271.
Sigmaartskruyd. 276.
Wolfsbezie. 283.
Hartsrong. 287.
Hemionitis. 287.
Vaarn. 289.
Struyskruyd. 293.
Agrimonie. 295.
Boeckenskruid. 298.
Faraye. 305.
Zee ajuyt. 307.
Muur. 308.
Aloe. 315.
Malve. 318.
Fluwelbloem. 322.
Guychelheyl. 324.
Beckbunge. 324.
Anemone. 328.
Ambrofia. 329.
Anijs. 333.
Maankruyd. 335.
Kleefkruyd. 338.
Angelieren. 362.
Altragalskruyd. 377.
Meelterwortel. 378.
Melde. 379.
Beerenoor. 383.
Kliffenkruid. 385.
Hoefblad. 386.
Madelieven. 393.
Betonie. 396.
Standelkruyd. 401.
Tweeblad. 402.
Kool. 413.
Koe oog. 421.
Camillen. 423.
Munt. 427.
Sinkende Lis. 432.
Nieswortel. 434.
Hof-conijn. 456.
Wolfsmek. 464.
Kervel. 464.
Huyflook. 471.
Oogenklaar. 481.
Erweten. 486.
Broonen. 486.
Endivie. 490.
Cicorey. 491.
Balficum. 499.
Hermofdel-n. 501.
Conveza. 510.
Comijn. 512.

Navelkruyd. 517.
Saffaan. 520.
Kauwoorde. 521.
Meloen. 526.
Ezels-komkommer. 528.
Kornbloem. 531.
Geele Wortelen. 544.
Ridderfpoor. 548.
Hoe langer hoe liever. 558.
Wilde Vlier. 559.
Elaïne. 560.
Italiaanfche Rakette. 567.
Fenula. 572.
Indiaanfche Vijg. 574.
Indiaanfche Doornappel. 576.
Fenegriek. 591.
Opregte Medica. 592.
Indiaanfche Weyt. 596.
Holwortel. 599.
Gingidium. 607.
Weede. 612.
Schilddragende Hedyfarum. 623.
Zonnengewede. 624.
Articloeken onder de aarde. 625.
Kruyde roer my niet. 630.
Scharley. 640.
S. janskruyd. 648.
Yfop. 653.
Iaca. 657.
Iuca uit America. 665.
Anijskruyd uit America. 668.
Patic. 691.
Scotbuskruyd. 700.
Lelie. 716.
Vlaskruyd. 718.
Wild Vlaskruyd. 721.
Zeevengentjenkruyd. 724.
Malloten. 725.
Vijgeboom. 729.
Poley. 740.
Americaanfche Oreg. 742.
Bok-orege. 743.
Mandragora. 751.
Matum. 754.
Moederkruyd. 757.
Koumoos. 759.
Moluckifche Meliffen. 762.
Narciffe. 779.
Yzeikruyd. 787.
Haantkammetjens. 790.
Waternoot. 793.
Speerkruyd. 793.
Panax. 801.
Perzenkruyd. 811.
Lage Zee-erweten. 826.
Duyzendknop. 830.
Longekruyd. 838.
Zeepekruyd. 843.
Selt. 859.
Sanikel. 860.
Scabiofe. 865.
Duyvelsbeet. 866.
Groot Speenkruyd. 871.
Kruyswortel. 877.
Wilde Thymus. 877.
Sesamum. 878.
Water-eppe. 884.
Hennip. 887.
Streekende Winde. 890.
Haazenfalade. 894.
Smyrnium van Candien. 894.
Thapfia. 903.
Torrekruyd. 919.
Maartfche Viole. 926.
Gewellen der heymlyke Leeden te geneezen, gelijk ook andere gebreken aan de zelve, door middel van
Granaatboom. 17.
Aloe. 315.
Dille. 329.
Madelieven. 393.
Welriekende Lis. 428.
Cieren. 483.
Cymbalaria. 540.
Wilde Galiga. 541.
Venkel. 590.
Hondjensdrat. 622.

Bilzenkruyd. 652.
Malloten. 725.
Yzeikruyd. 787.
Kruyswortel. 877.
Haazenfalade. 894.
Zie woorts op Zeeren en Zweringen der heymlyke Leeden.
Gewellen te verzachten; de brand en pijn wech te neemen; de hardigheyt te verweken, &c. door middel van
Milpeboom. 23.
Vijgeboom. 24.
Olyfboom. 183.
Zee-ajuyt. 307.
Anijs. 333.
Starekruyd. 376.
Altragalskruyd. 377.
Meelterwortel. 378.
Kliffenkruid. 385.
Hoefblad. 386.
Betonie. 396.
Standelkruyd. 401.
Tweeblad. 402.
Hermofdelien. 503.
Kauwoorde. 521.
Cymbalaria. 540.
Hoe langer hoe liever. 558.
Fenegriek. 591.
Indiaanfche Terwe. 596.
Hedyfarum. 623.
Articloeken onder de aarde. 625.
Zie woorts hier boven, op d'eerfte Ryf van Gezwellen.
Gewellen, de verzwoore Ertter daar uyt te halen, door middel van
Maarentakken. 250.
Gewellen, eterige, vuyle (ftinkende, verzwoore, te geneezen, door middel van
Moerbezenboom. 19.
Lage Bergmilpeboom. 218.
Cocimiltenboom. 219.
Yfop. 653.
Heydens Wondkruyd. 890.
Zeevengentjenkruyd. 724.
Zie woorts op Aspidarm.
Gewellen der Mond. *zie op Mondgezwellen.*
Gewellen aan den Hals. *zie op Halsgezwellen.*
Gewellen der Nieren. *zie op Nieren.*
Gewellen, inwendige. *zie op Inwendige Gezwellen.*
Gewellen, Pestilential. *zie op Pestilential Gezwellen.*
Gewellen aan de Vingeren, Tteen, &c. te geneezen, en zonder inrijden te doen doorbreken, door middel van
Oogenklaar. 481.
Paronychia. 507.
Zie ook op Nagelzwering en Zwelling.
Gewellen in de Lies te doen vergaan door middel van
Haazepoot. 684.
Gewellen en Schurffheyt op der Paerden hydt te geneezen, door middel van
Beckbunge. 325.
Zie woorts op Schurffheyt en Zeeren der Paerden.
Gewellen Tandvleefch. *zie op Tandvleefch.*
Gewollene Leeden te regt te brengen, door middel van
Altragalskruyd. 377.
Camillen. 423.
Gewollene, vuurige armen en beenen te geneezen, door middel van
Tasjenkruyd. 914.
Gewrigtenpin door Zinkingen en anders, te voorkomen; te geneezen, door middel van
Geneverboom. 221.
Enhemerum. 265.
Thapfia. 903.
Zie woorts op Leedenfaarten.
Gravel te verdrijven, de fineten te fliffen, door middel, genomen van
Oranje.

der GENEESMIDDELEN.

Oranjeboom. 14.
 Vijsboom. 23.
 Amandelboom. 35.
 Karfboom. 37.
 Fijnboom. 45.
 Cypressboom. 62.
 Lage Cederboom. 64.
 Perzboom. 67.
 Abriosoosboom. 68.
 Eykenboom. 76.
 Willigeboom. 78.
 Lindenboom. 86.
 Macerboom. 89.
 Beukenboom. 93.
 Terpentijnboom. 106.
 Saffraanboom. 111.
 Berkenboom. 133.
 Mulcaatboom. 136.
 Lauwerboom. 153.
 Hazelnootboom. 162.
 Olijboom. 183.
 Aalbeeren. 195.
 Tamarischboom. 201.
 Doornbeeren. 223.
 Wijngaard. 240.
 Veyl, of Eylof. 252.
 Averbry. 271.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhayr. 285.
 Harstong. 287.
 Hemionitis. 287.
 Agrimonie. 295.
 Mint. 308.
 Malve. 318.
 Witte Malve. 318.
 Guychelheyl. 324.
 Beekbunge. 325.
 Kleyn Olfmoog. 326.
 Angelica. 331.
 Peeterzelle. 345.
 Bijvoet. 353.
 Duyzendchoon. 364.
 Affodille. 372.
 Beerenoor. 383.
 Kliflenkruid. 385.
 Beet. 395.
 Kool. 413.
 Riedgras. 416.
 Ganzeboom. 422.
 Camillen. 423.
 Bruynette. 424.
 Munt. 426.
 Lis. 431.
 Brasillepeper. 447.
 Cardobenedict. 453.
 Krusswortel. 456.
 Caulis. 462.
 Lappa Bosia. 463.
 Kervel. 464.
 Haazenoor. 475.
 Waterlook. 478.
 Ciceren. 483.
 Bonen. 486.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Basilic. 499.
 Brasiliaanfche Linzen. 509.
 Harsthoon. 513.
 Kniekenskruid. 519.
 Pepon. 523.
 Wilde Galiga. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Beertwortel. 545.
 Ridderfpoor. 548.
 Digtamnus. 551.
 Doronicum. 554.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Elchryfon. 561.
 Almoewortel. 561.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Arragonfche Moftaart. 568.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Filipendula. 577.
 Water-Filipendula. 578.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Oprecht Medica. 592.
 Fraxinella. 594.

Kievitsbloem. 595.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Gingidum. 607.
 Zwaardkruid. 608.
 Gras van Parnas. 618.
 Oogentrooftgras. 618.
 Hondjensdraaf. 622.
 Kruidje roer mij niet. 630.
 Duyzendchoon. 633.
 S. Janskruid. 648.
 S. Jacobskruid. 659.
 Wilde Kers. 662.
 Jobstraanen. 666.
 Alpenruen. 671.
 Roomfch Neetelkruid. 675.
 Knauf. 677.
 Patich. 691.
 Tongeblad. 709.
 Windend Paardsyzer. 714.
 Vlaskruid. 719.
 Paarlkruid. 722.
 Mallote. 725.
 Policy. 740.
 Moederkruid. 757.
 Beertwortel. 765.
 Aardbeeren. 773.
 Moftch. 773.
 Yzerkruid. 787.
 Stalkruid. 790.
 Waternoot. 793.
 Peonie. 799.
 Glaskruid. 806.
 Muysoor. 816.
 Canarizaad. 820.
 Pimpinel. 824.
 Duyzendchoon. 830.
 Gancrich. 833.
 Sleutelbloem. 838.
 Radijs. 845.
 Muysdoorn. 854.
 Self. 859.
 Wilde Thymus. 878.
 Wormkruid. 899.
 Eerenprijs. 922.
 Maarfche Viole. 925.
 Guldreede. 927.
 Gravel der kinderen in 't bijzonder, te verdrijven door middel van Cicorey. 491.
Hals, ftijs Hals, te helpen, door middel van Oyevaarsbek. 605.
 Hals-gezwel te verdrijven, te geneezen, door middel van Agrimonie. 295.
 Muur. 309.
 Ambrosia. 329.
 Madelieven. 393.
 Raponce. 440.
 Navelkruid. 517.
Zie ook op Klieren.
 Hals-zeeren en Zweeren, te geneezen, door middel van Eerenprijs. 922.
 Handen-fchurftigheid te geneezen. *Zie op fchurftige Handen.*
 Handen zacht te maken, door middel van Malve. 318.
 Handen zeer fchoon en zuuyr te doen worden, door middel van Zeepkruid. 843.
 Handen-fproeten, en andere onreynigheeden in 't vel, wech te neemen, door middel van Affodille. 372.
 Hardigheid te verzachten. *zie op Gezwel.*
 Harftenen te verfterken; te verwarmen; verkoude te helpen, andere gebreken wech te neemen, door middel van Maltheboom. 103.
 Kaneelboom. 123.
 Mulcaatboom. 136.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.

Geneverboom. 220.
 Roftman. 246.
 Angeleien. 362.
 Duyzendchoon. 364.
 Bernayje. 406.
 Nieswortel. 434.
 Cortufa. 516.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galiga. 541.
 Venkel. 590.
 Kievitsbloem. 595.
 Ylof. 653.
 Thuykers. 661.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 717.
 Marum. 754.
 Molukfche Meliffe. 762.
 Mechoacan. 764.
 Gierft. 766.
 Seurelbloem. 838.
 Berzara. 842.
 Self. 859.
 Steekende Winde. 890.
 Harftenen verftoptheid te openen; ftijmerigheid te verdrijven; te doen opdrogen, door middel van Azedarach. 134.
 Ylof. 653.
 Thuykers. 661.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 717.
 Marum. 754.
 Molukfche Meliffe. 762.
 Zeepkruid. 843.
 Harftenen ontroering te helpen, door middel van Peonie. 800.
 Wilde Thymus. 878.
Zie ook Rozemarijn.
 Hayr, uitgevallen, weer te doen groeyen, door middel van Queboom. 33.
 Nooteboom. 41.
 Lindenboom. 86.
 Ipenboom. 88.
 Lorusboom. 104.
 Affodille. 372.
 Thapfia. 903.
 Hayr uitvalling te voorkomen, door middel van Perzboom. 67.
 Dadelboom. 71.
 Lindenboom. 86.
 Ipenboom. 88.
 Beukenboom. 93.
 Lorusboom. 104.
 Myrtusboom. 145.
 Hazelnootboom. 162.
 Citrus. 171.
 Roozeboom. 199.
 Vrouwenhayr. 285.
 Knooplook. 302.
 Ajoun. 303.
 Aloe. 315.
 Laferpitium. 332.
 Ried. 370.
 Affodille. 372.
 Kool. 413.
 Varkensbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Arragonfche Moftaard. 568.
 Ferula. 572.
 Thuykers. 661.
 Yzerkruid. 787.
 Hayr, fchoon en lang te doen waffen; zwarte of andere verve te geeven, aan de mond te doen groeyen &c. door middel van Penulieboom. 72.
 Willigeboom. 78.
 Papenhout. 92.
 Lorusboom. 104.
 Azedarach. 134.
 Myrtus. 145.
 B.khboom. 159.
 Berberisboom. 188.
 Alcaune. 215.

Cocci-

B L A D - W Y Z E R

Coccolilienboom. 219.
Indigo. 230.
Rofmarjn. 246.
Averuyt. 271.
Vrouwenhayr. 255.
Ajynjn. 303.
Zee-ajynjn. 307.
Wilde Vlier. 559.
Wilde Kers. 662.
Vederik. 744.
Hayr niet te doen groeyen aan Lippen of Kin, door middel van
Hya. intb. 645.
Hayr te doen kullen, door middel van
Afofille. 572.
Hayr te zuiveren, door middel van
Fonagriek. 591.
Hayr te doen waffen op verbrand geweeft zijnde plaatzen, door middel van
Lelie. 716.
Hayr zeer klaar en zuiver te maken, door middel van
Hoyflook. 471.
Vederik. 744.
zie op Hayr te zuiveren.
Hayr te doen ivtvalen, door middel van
Wingauk. 240.
Veyl. of Eylof. 552.
Wolfsk. 461.
Heefcheyd der Keel te verdrijven, door middel van
Sofarboom. 112.
Eedle Rakete. 566.
Soethout. 611.
Lelie. 716.
Boksdroom. 916.
Zie ook op Keel.
Hert te verquikken; te verfterken; Hertgebreken te geneezen; 't Hert vrolijk te maken, door middel van
Citroenboom. } 13. 15.
Limeenboom. }
Oranjeboom. }
Bananenboom. 28.
Peereboom. 31.
Queboom. 32.
Pilaatenboom. 107.
Tamarindenboom. 115.
Myrtusboom. 145.
Nagelboom. 150.
Springe. 163.
Berberisboom. 188.
Jodendoom. 189.
Coccolilienboom. 219.
Geneverboom. 220.
Doombezen. 223.
Rofmarjn. 246.
Hinnebezen. 249.
Cardamom. 258.
Ephemerum. 265.
Zuring. 280.
Grachtvaarn. 291.
Angelica. 331.
Walmeffer. 343.
Akeleyen. 351.
Angelien. 362.
Aristolochie. 366.
Zwaluwewortel. 370.
Peffilientiewortel. 387.
Bernagie. 406.
Offetong. 407.
Slangenhoofd. 408.
Goudsbloem. 436.
Carline. 449.
Cardobenedict. 453.
Carophyllate. 457.
Endivia. 490.
Ananas. 495.
Bafilcom. 499.
Coriander. 511.
Saffraan. 520.
Koorbloem. 531.
Dragon. 556.
Zonnebloem. 582.
Bloem des Lijdens. 589.
Geneene Medica. 593.
Oeyvaarsbek. 605.
W'cliekende Nachtbloem. 634.
Serratula. 657.

Salade. 683.
Americaaniche Patich. 707.
Maybloem. 717.
Marum. 754.
Meliffe. 762.
Morische Meliffe. 762.
Drieblad. 771.
Aardbezen. 773.
Mufcarl. 774.
Purpnel. 824.
Sleutelbloem. 838.
Longekruyd. 840.
Self. 869.
Adderskruyd. 869.
Maerliche Viole. 925.
Herten-flauweyde; zwakheyd wech te nemen door middel van
Cardamom. 258.
Ephemerum. 265.
Angelier. 362.
Offetong. 407.
Hertgefan. 447.
Lavendel. 708.
Lelie. 716.
Zie ook op Flauweten.
Hertklopping; Hertbeeying, te verdrijven, door middel van
Lindenboom. 86.
Elfchenboom. 95.
Mufcaatboom. 136.
Myrtusboom. 145.
Nagelboom. 150.
Aalbezen. 195.
Rozeboom. 199.
Coccolilienboom. 219.
Cardamom. 258.
Ephemerum. 265.
Angelieren. 362.
Bernagie. 406.
Goudsbloem. 436.
Hertgefan. 447.
Endivia. 490.
Cicorey. 491.
Bafilcom. 499.
Koorbloem. 531.
Droevicum. 554.
Z u n bloem. 582.
Oeyvaarsbek. 605.
Steebe. 656.
Lavendel. 708.
Maybloem. 717.
Meliffe. 762.
Pimpnel. 824.
Adderskruyd. 869.
Hertgefan te verdrijven, door middel van
Offetong. 407.
Rhaponticum. 553.
Hertvang af te zetten, door middel van
Coccolilienboom. 219.
Baanbezen. 245.
Hertpijn; pijn voor 't Hert te geneezen, door middel van
Aristolochie. 366.
Hert, alle quadaardigheyd daar van af te drijven, door middel van
Peffilientiewortel. 387.
Heupenpijn, Heupijgt, te doen verdwijnen door middel van
Biem. 130.
Lis. 431.
Carline. 449.
Cardobenedict. 453.
Veld cipres. 477.
Coloquintappel. 502.
Scammome. 508.
Tandekskruyd. 550.
Eedle Rakete. 566.
Fenuia. 572.
Gode Genade. 619.
Hondjensdrif. 622.
S. Janskruyd. 648.
Thuykniers. 660.
Alpergien. 671.
Thymiaan. 738.
Yzerkruyd. 787.
Vijvingekruyd. 809.
Valkensvenkel. 812.
Smyrnum. 804.
Teurium. 901.

Vreemde wilde Kers. 913.
Sotsknodze. 920.
Blik te beletten, te verdrijven, door middel van
Mufcaatboom. 136.
Gravell. 291.
Alyfium. 310.
Dille. 320.
Anijs. 333.
Aristolochie. 366.
Munt. 426.
Wilde Comijn. 513.
Meliffe. 762.
Wilde Thymus. 878.
Zuikerwortel. 882.
Hoeft; gemeenen Hoeft, quaden Hoeft, te verdrijven door middel van
Granaatboom. 17.
Vijgeboom. 23.
Karfieboom. 37.
Pijnboom. 45.
Cyprusboom. 61.
Daadboom. 71.
Stryaasboom. 112.
Roode Juphen. 118.
Kaneelboom. 123.
S. Jansbrood. 124.
Wolboom. 128.
Lauwboom. 153.
Hazelnootboom. 162.
Jodendoom. 189.
Boonmalve. 191.
Boonmalve van China. 193.
Boonachtig Spinagie. 206.
Geneverboom. 220.
Geytenblad. 244.
Cardamom. 258.
Averuyt. 271.
Vrouwenhayr. 285.
Boonvaarn. 290.
Agrimonie. 295.
Boelckskruyd. 298.
Zee-ajynjn. 307.
Malve. 317.
Witte Malve. 319.
Angelica. 331.
Lafepitium. 332.
Anijs. 333.
Akeleyen. 351.
Kalfsvoet. 357.
Kalfsvoet uit Egypten. 358.
Mansoor. 359.
Zwaluwewortel. 370.
Mefferwortel. 378.
Hofblad. 386.
Bernagie. 406.
Kool. 413.
Waalwortel. 420.
Lis. 431.
Nieuwvordel. 434.
Wilde Saffraan. 450.
Santvie. 466.
Waterloot. 478.
Scordotis. 480.
Eiweten. 486.
Boonen. 486.
Comijn. 512.
Saffraan. 520.
Kauwvordel. 521.
Pepoen. 523.
Wilde Galega. 541.
Ridderpoor. 548.
Wilde Vlier. 559.
Paedelfhart. 564.
Eedle Rakete. 566.
Aragoneche Moflard. 568.
Fenuia. 572.
Fengriek. 591.
Soethout. 611.
Kortekruyd. 616.
Indiaanich Kruydje roet mij niet. 633.
Havikskruyd. 636.
Bilzenkruyd. 650.
Gengebar. 666.
Roemich Netelkruyd. 675.
Druifbloem. 689.
Vlaekruyd. 718.
Bok orge. 743.
Malrove.

der GENEESMIDDELEN.

Malrove. 766.
 Bezwortel. 765.
 Drieblad. 771.
 Narcisse. 779.
 Mankop. 803.
 Glaskruid. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Ydele Haver. 821.
 Zeekruid. 843.
 Knollen. 849.
 Winruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabiose. 865.
 Sefamum. 878.
 Teucium. 901.
 Boksdoorn. 916.
 Eereprijs. 922.
Hoest. Verouderden Hoest te verdrijven, door middel van
 Maflikboom. 103.
 Hazelnootboom. 162.
 Baccharis. 388.
 Willekruid. 399.
 Nieswortel. 434.
 Balsicom. 499.
 Gele Wortelen. 544.
 Alanwortel. 661.
 Paedestaart. 564.
 Ferula. 572.
 Fenecriek. 591.
 Ylop. 653.
 Oreg. 742.
 Mechoacan. 764.
 Panax. 801.
 Glaskruid. 806.
 Radius. 845.
 Sefeli. 881.
 Smyrnium. 984.
Hoest, droogen Hoest, te verdrijven, door middel van
 Plompe. 780.
 Wilde Thymus. 878.
Zie voorts op Hoest.
Hoest der jonge kinderen te doen vergaan door middel van
 Rakette. 565.
Hoest-koekje te bereyden, zeer treffelijk.
 319.
Hoest en bloedspouwing der Beesten, Paerden, Koeven, &c. te geneezen, door middel van
 Paerde castanien. 40.
 Agimonie. 295.
 Gentiaan. 601.
Hoofbrand wech te neemen, door middel van
 Elatine. 560.
Hoofd-draying, zwijmeling, te verdrijven, door middel van
 Castanboom. 40.
 Marennakken. 250.
 Carduom. 258.
 Angeliere. 362.
 Beerenoor. 383.
 Bernagie. 406.
 B. yonic. 416.
 Aferoides. 418.
 Carthoesedicht. 453.
 Wilde Comijn. 473.
 Doronicum. 554.
 Filipendula. 577.
 Wilde Kers. 662.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Peonie. 799.
 Varkensvenkel. 812.
 Vlookruid. 835.
 Adde. k. yd. 869.
 Stechaskruid. 898.
Hoofd-gekenktheid, zie op Razerny.
Hoofd-gezwellen en zweeringen te geneezen, door middel van
 Hennip. 887.
Hoofd-jeukte, zie op Yukte.
Hoofd-kneufing te geneezen, door middel van
 Comijn. 512.
Hoofdpijn, en andere gebreken, te verdrijven, door middel van
 Queboom. 33.

Perzikboom. 67.
 Vlierboom. 80.
 Lindenboom. 86.
 Pokhout. 98.
 Nagelboom. 150.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Roozeboom. 199.
 Alcanus. 215.
 Indigo. 230.
 Kappers. 255.
 Keekruid. 260.
 Boomvaarn. 290.
 Zee-ajun. 307.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Angeliere. 362.
 Duyzendchoon. 364.
 Hoefblad. 386.
 Barcharis. 388.
 Berome. 395.
 Munt. 426.
 Chamadrys. 476.
 Veld-cipres. 477.
 Oogenklaar. 480.
 Conyza. 510.
 Ferula. 572.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Lavendel. 708.
 Malloten. 725.
 Majoraan. 737.
 Marum. 754.
 Mechoacan. 764.
 Roozewortel. 844.
 Muisdoorn. 854.
 Self. 859.
 Wilde Thymus. 878.
 Sefamum. 878.
 Steekende Winde. 890.
 Vliegnet. 927.
Hoofdpijn terflood te doen vergaan, door middel van
 Hoefblad. 386.
Hoofd-schillieren, schubben wech te neemen, door middel van
 Teucium. 901.
Hoofd-schurftigheid te geneezen, zie op Schurftigheid des Hoofds.
Hoofd-verterking, sijmerigheeden daar uyt te trekken; de verstoptheid te openen; door middel van
 Kanelboom. 128.
 Mulcaarboom. 137.
 Nagelboom. 150.
 Syringe. 183.
 Geneveerboom. 220.
 Rosmarijn. 246.
 Anemone. 328.
 Angeliere. 362.
 Aristolochie. 366.
 Kool. 413.
 Nieswortel. 434.
 Balsicom. 499.
 Saffraan. 520.
 Koorbloem. 531.
 Dragon. 556.
 Arragonische Mostaart. 568.
 Ferula. 572.
 Fenecriek. 591.
 Kievitsbloem. 595.
 Ylop. 653.
 Majoraan. 737.
 Vederik. 744.
 Melisse. 762.
 Mulcaan. 774.
 Peonie. 799.
 Wilde Dragon. 841.
 Roofwortel. 844.
 Wilde Thymus. 877.
 Stechaskruid. 899.
 Vliegnet. 927.
Hoofd-vochtigheden te doen opdroogen, door middel van
 Wilde Galea. 541.
Zie voorts op de voorgaande Posten en op Harffen.
Hoofd-wonden te geneezen, door middel van
 Melisse. 762.
Hoofd-zinkingen te doen ophouden, door
 Sif

middel van
 Hondstong. 539.
Zie voorts op Zinkingen.
Hooge Rug, als men die begint te krijgen; te voorkomen, zie op Bugchelkrijging.
Huyd, schoon, glad en zuiver te maken; alle vlekken, onreynigheeden, schillieren, &c. te verdrijven; door middel van
 Eikenboom. 90.
 Wolboom. 128.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Myrtusboom. 145.
 Wilde Lauwerboom. 154.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Broom. 181.
 Jafmin. 228.
 Peeperboom. 232.
 Wijngaard. 240.
 Rosmarijn. 246.
 Zuring. 280.
 Malve. 317.
 Alyflum. 320.
 Beekbunge. 325.
 Kalfskruyd. 337.
 Kalfsvoet. 357.
 Aritum. 358.
 Zwalawewortel. 370.
 Atragaluskruid. 377.
 Beerenoor. 383.
 Kool. 413.
 Bryome. 415.
 Sinkende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Raponce. 440.
 Palmaria. 445.
 Carline. 449.
 Smeerwortel. 473.
 Cicere. 483.
 Boonen. 487.
 Hermodactelen. 501.
 Basillaanthe Linzen. 509.
 Pepon. 523.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Elatine. 560.
 Hederik. 567.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Kievitsbloem. 595.
 Duyvekerdel. 597.
 Oyevaarsbek. 605.
 Kottoonkruid. 616.
 Havikskruid. 636.
 Thuyt Kers. 661.
 Leevekruid. 686.
 Panch. 691.
 Lavas. 712.
 Letic. 716.
 Vijnboonen. 729.
 Hop. 732.
 Yzerkruid. 787.
 Glaskruid. 806.
 Turkische Boon. 819.
 Pimpinel. 824.
 Duyzendkoom. 830.
 Sa omens-zeegel. 832.
 Peeperwortel. 847.
 Sefamum. 878.
 Water eppe. 884.
Zie voorts op Aangezicht.
Huyds-jeukerigheid wech te neemen, zie op Jeukerigheid der Huyd.
Huyds-zweeterigheid te verdrijven, door middel van
 Aardbezen. 773.
Huyds witte schillieren wech te neemen, door middel van
 Aardbezen. 773.
Huyd, afgeschafd zijnde, weer te doen groeyen; te geneezen, door middel van
 Olijboom. 183.
 Sneypon. 415.
Huyd der Paerden, schurftigheid en gewellen op de zelve, te geneezen, door middel van
 Beekbunge. 325.
Zie voorts op Paerden.
Huyg te helpen, te geneezen, door
 Vlier-

BLAD-WYZER

Vierboom. 80.
Vierboom. 117.
Vervloof. 1-3.
Berberisboom. 188.
Braambezien. 249.
Elatine. 500.
Holwortel. 599.
Scorbutskruyd. 700.
Oiege. 742.
Watemoet. 793.
Muysoor. 816.

Ingewant te reinigen: te versterken: de verhoping te openen; door middel, genomen van

Vijgeboom. 24.
Pijlbout. 91.
Nagelbloem. 150.
Lauwerboom. 153.
Berberisboom. 158.
Tansanifchboom. 201.
Zuring. 280.
Ageratum. 294.
Ammi. 323.
Peeterzelie. 345.
Mortekruyd. 397.
Hengelpen. 447.
Cardobenedict. 453.
Chamædrys. 476.
Veld-cipres. 477.
Waterlook. 478.
Sanamunda. 488.
Endivie. 490.
Cicorey. 491.
Articocken. 493.
Koorbloem. 531.
Vingerhoed. 553.
Doronicum. 554.
Dragon. 556.
Venkel. 590.
Duyvekervel. 597.
Gentiaan. 600.
Yfop. 653.
S. Jacobskruyd. 659.
Scorbutskruyd. 700.
Windend Paerdszyer. 714.
Malloten. 725.
Elof. 732.
Thymian. 738.
Molukke Melisse. 762.
Beetwortel. 765.
Penningskruyd. 777.
Zeevenkel. 813.
Polium. 828.
Peperwortel. 847.
Muydoorn. 854.
Heydens Wondkruyd. 892.
Teucrium. 901.
Tulp. 911.

Zie ook op *Leever, Milt, Lenge, &c.*
Ingewand te verwarmen, door middel van

Lavas. 712.
Ingewands beftdaiging, door vergif, te helpen, te geneezen, door middel van

Kalfsvet. 357.
Zie ook op *Verf*
Ingewands-fmetten te verdriyven; de ingewendige deelen te verzachten, te versterken, door middel van
Aman telboom. 35.
Kaneelboom. 123.
Nagelboom. 150.
Syringe. 164.
Ciftus. 171.
Boonmalve. 193.
Doornbezen. 249.
Agrimonie. 245.
Akeleyen. 351.
Alteroides. 418.
Senegroen. 418.
Brazilie-peeper. 447.
Circea van Parijs. 496.
Malloten. 725.
Vloekruyd. 835.
Naaldekervel. 876.

Zie ook op *Ingewand te reinigen, Dyfelfti op Leever, Lenge, Milt, &c.*
Ingewendige Verzeeringen, door vallen en an-

ders: wonden, en veelley andere gebreken, te geneezen, door middel van

Vijgeboom. 24.
Cyprusboom. 61.
Myrtusboom. 145.
Kappers. 255.
Cardamom. 258.
Sigmaarskruyd. 276.
Beerenklauw. 277.
Boelkenskruid. 298.
Synnauw. 300.
Krap. 341.
Akeleyen. 351.
Swaluwewortel. 370.
Starekruyd. 376.
Meesterwortel. 378.
Beerenoor. 383.
Baccharis. 388.
Balfemappel. 389.
Madelieven. 392.
Standelkruyd. 401.
Aardnooten. 414.
Senegroen. 418.
Bruynelle. 419.
Waalwortel. 420.
Bergmunt. 428.
Welriekende Lis. 428.
Carline. 449.
Cariophyllate. 457.
Santorie. 466.
Smeerwortel. 473.
Hazzenoor. 475.
Waterlook. 478.
Oogenkluis. 480.
Cortula. 516.
Koombloem. 531.
Gele Wortelen. 544.
Palfnaken. 546.
Koralkruyd. 549.
Doronicum. 554.
Hoe langer hoe liever. 558.
Paerdszyer. 570.
Indiaanfche Vijg. 574.
Gentiaan. 601.
Oyevaarsbek. 605.
Zet-porcellan. 621.
Hondensdras. 622.
Bedel Leeverkruyd. 628.
Goudenkruid. 629.
S. Janskruyd. 648.
Jacca. 655.
Stoebe. 656.
Serratula. 657.
Thuyt Kers. 661.
Hazeepoot. 684.
Kleyn Maankruyd. 726.
Majoraan. 737.
Nigelle. 759.
Ruyterskruyd. 767.
Penningskruyd. 777.
Speerkruyd. 793.
Wintergroen. 795.
Panax. 801.
Deurwas. 810.
Gauzzerich. 833.
Sleutelbloem. 838.
Sanikel. 860.
Scauwic. 865.
Fyckruyd. 895.
Maerfche Viole. 925.
Gulde Roede. 927.
Ingewendige gezwollen te verdriyven, te geneezen, door middel van
Kaneelboom. 123.
Geneverboom. 220.
Akeleyen. 351.
Maagdepalm. 497.
Ridderfpoor. 548.
Fenegriek. 591.
Zwaardkruyd. 608.
Havikskruyd. 636.
Sermonzein. 888.
Wilde vreemde Kers. 913.
Ingewendige ontfteeking, brand, hitzigheid te verdriyven, door middel van
Berkenboom. 133.
Berberisboom. 158.
Aalbezen. 195.
Roozeboom. 199.

Doornbezen. 223.
Geyrenblad. 244.
Braambezen. 248.
Hinnebezen. 249.
Altragaluskruid. 377.
Killekruyd. 385.
Elsterblad. 386.
Madelieven. 392.
Brunelle. 419.
Winde. 466.
Meloen. 520.
Ridderfpoor. 548.
Fenegriek. 591.
Zoethout. 611.
Gods Genade. 619.
Articocken onder de aarde. 625.
Windend Paerdszyer. 714.
Aardbezen. 773.
Kraakebezen. 776.
Speerkruyd. 793.
Mankop. 803.
Weegbree. 825.
Duyzendknop. 830.
Vloekruyd. 835.
Drie-verwige Violette. 924.
Maerfche Viole. 925.

Ingewendige rantheyd wech te neemen, door middel van

Zoethout. 611.
Ingewendige verroozing, te voorkomen, te helpen; te geneezen, door middel van
Doornbezen. 223.
Boelkenskruid. 298.
Zee-ajun. 307.
Aloe. 314.
Gentiaan. 601.
Gods Genade. 619.

Zie voorts op *Verrotting*.

Ingewendige zweeringen, zeeren, te geneezen door middel van

Geneverboom. 220.
Angelica. 331.
Kruysdijfel. 456.
Koralkruyd. 549.
Havikskruyd. 636.

Ingewendige zweering der Borst te geneezen, door middel van

Krap. 341.
Zie voorts op *Borst-wonden, Borst-zweering*.

Jeukerigheyd der huyt te verdriyven, door middel van

Tamarindenboom. 115.
Zuring. 481.
Konkommer. 548.
Beetwortel. 545.
Patich. 691.
Poleye. 740.
Fonteynkruyd. 832.
Sclamum. 879.
Luykskruyd. 896.
Drie-verwige Violette. 924.
Jeukerigheyd der heymelijke Leeden wech te neemen door middel van
Self. 859.

Zie voorts op *Zeeren en Zweringen, ook op Gezwollen der heymelijke Leeden*.

Jeukerigheyd aan Handen en Voeten, veroorzaakt door koude, te geneezen door middel van

Bilzenkruyd. 650.
Jeukte des Hoofds te verdriyven, door middel van

Yfop. 653.
Jeukte der Oogen, ook puyffens der felve, wech te neemen, door middel van

Bekdoorn. 916.
Jigt te verdriyven, de fmetten te verzachten, zie op *Fleriffia, en op Podagra*.

Kakhielen te geneezen, door middel van

Knoelen. 849.
Kanker aan eenige plaatzen des Ligchaams, ook in de Mond, in de Keel, te dooden, te geneezen, door middel van
Sumachboom. 109.
Hazelenotenboom. 162.

Keel-

der GENEESMIDDELEN.

Keelkruid. 260.
Kleefkruid. 338.
Kluiskruid. 385.
Naterwortel. 402.
Sengroen. 418.
Nieuwrotel. 434.
Kervel. 464.
Oogenklaar. 481.
Cicoren. 483.
Elatine. 560.
Edele Rakette. 566.
Ruokruid. 576.
Galega. 599.
Verkeerd Neetelkruid. 677.
Scorbutskruid. 700.
Wild Vlaskruid. 721.
Nachtschade. 750.
Speekkruid. 793.
Eyckruid. 895.
Kankerige, voortetende Zeeren en Zweeren, ook uytwassen in de Neus. *Zie op Neus-gebreken: ook op Zeeren, en op Zweeren.*
Kankerige Gewellen, Zeeren en Zweeren, te geneezen door middel van
Angelien. 362.
Kluiskruid. 385.
Pessilenticwortel. 387.
Berone. 396.
Wild Saffraan. 450.
Oogenklaar. 481.
Weede. 612.
Zie voorts op Zeeren en Zweeren.
Karbonkelen. *zie op Carbonkelen.*
Keelbrand, brand en ontteeking in de Keel, te geneezen door middel van
Queboom. 33.
Eedel Leevekruid. 628.
Zie hier na op Keel-gebreken.
Keelbrand en ontteeking door te veel gedronken te hebben, wech te nemen, door middel van
Driedielf. 454.
Keel gebreken i hitzigheyd, gezwellen, hardigheyd, zeerigheyd, zweering, vuurigheyd, &c., te geneezen, door middel van
Moerhezeboom. 19.
Viburneboom. 117.
Alcanne. 215.
Wijngaard. 240.
Keelkruid. 260.
Malve. 317.
Naterwortel. 402.
Waalwortel. 410.
Mancten. 442.
Araganthe Molfaat. 568.
Kardinaalsbloem. 583.
Hondjensdraf. 612.
Goudenkruid. 629.
Yiop. 653.
Iacea. 655.
Wild Kers. 662.
Damastbloem. 689.
Scorbutskruid. 700.
Americaanthe Britannica. 703.
Americaanthe Patich. 707.
Vlaskruid. 718.
Orege. 742.
Penningkruid. 777.
Waterroos. 793.
Mankg. 803.
Vijfvingerkruid. 809.
Phlomis. 822.
Weegbree. 825.
Knollen. 849.
Self. 895.
Sankel. 860.
Sermonten. 888.
Keel-gefel, genoemd Angina, of Squinaria, te geneezen, door middel van
Moerhezeboom. 19.
Brem. 180.
Alcanne. 215.
Keelkruid. 260.
Wolckkruid. 399.
Oogenklaar. 481.
Elatine. 560.
Ruokruid. 576.

Holwortel. 599.
S. Jacobskruid. 659.
Winter Kers. 661.
Scorbutskruid. 700.
Maybloem. 718.
Vlaskruid. 718.
Duyvelsbeet. 866.
Sermonten. 888.
Maerliche Viole. 925.
Keel-rawheyd te helpen, te geneezen, door middel van
Dadelboom. 71.
Rode Juben. 118.
Bemagie. 406.
Soethout. 611.
Maerliche Viole. 925.
Kinderpokjens uyt te drijven, te helpen voortkomen; de geneefing te bevorderen, door middel van
Vijgeboom. 24.
Tamarindenboom. 115.
Angelica. 331.
Cardobenedict. 493.
Kinderpokjens overgeblevene Puysten en Zeeren wech te nemen, door middel van
Hondstong. 539.
Kinderpokjens-brand te verdrijven, door middel van
Oyeveaarsbek. 605.
Kinderpokken, de oogen in de zelve te bewaren voor alle schaade. *zie op Oogen-ge.*
Klapooren te geneezen, door middel van
Patich. 691.
Panax. 801.
Klieren, zoo aan den Hals, als aan andere plaatsen des Ligchaams, te verdrijven, verzachten, geneezen, door middel van
Joodendoorn. 189.
Zee-aun. 307.
Muur. 309.
Witte Malve. 318.
Kleefkruid. 338.
Meesterwortel. 378.
Madelieven. 393.
Hazaar. 475.
Navelkruid. 517.
Edele Rakette. 566.
Fengrick. 591.
Zwaardkruid. 608.
Hedyarum. 623.
Kruyde roer mij niet. 630.
Thuyickers. 661.
Verkeerd Neetelkruid. 677.
Patich. 691.
Vijgeboom. 729.
Nachtschade. 750.
Haukammelijens. 790.
Panax. 801.
Deurwas. 810.
Vlookruid. 835.
Duyvelsbeet. 866.
Groor Speenkruid. 871.
Boterbloem. 876.
Zie ook op Gezwellen; en op Hals-gezwel.
Kloven in de Lippen te geneezen, door middel van
Beukenboom. 93.
Kloven der Tong te geneezen, door middel van
Bastboom. 499.
Kloven aan Handen en Voeten door koude veroorzaakt, te geneezen, door middel van
Bilzenkruid. 650.
Kloven en lopende gaten aan 't Fondament, of den Haridsdarm. *zie op Aaridsdarm-kloven.*
Kneuzing des Hoofds. *Zie op Hoofd-kneuzing.*
Kneuzing der Leeden. *zie op Leeden.*
Kniepijn te verdrijven, door middel van
Brem. 185.
Knobbelen aan den Aars. *zie op Aaridsdarm-ontteeking.*
Knobbelen tusschen Vel en Vleesch. *zie op Baylen, Gezwellen, Puysten.*

Kogel uyt een wonde te krijgen, door middel van
Queboom. 33.
Koorzen; heere, pestilentielle Koorzen te hulp te komen; daar voor te bewaren; te geneezen, door middel van
Oranjeboom. 13. 14. 15.
Bananiensboom. 27.
Berbersboom. 188.
Joodendoorn. 189.
Bergachtige Spinagie. 206.
Doornbezenboom. 213.
Hinnebezen. 249.
Zuring. 280.
Angelica. 331.
Aristolochie. 366.
Hoefblad. 386.
Goudsbloem. 436.
Endivie. 490.
Kormbloem. 531.
Fransella. 594.
Kievitsbloem. 595.
Galega. 599.
Gode Genade. 614.
Eedel Leevekruid. 628.
Havikskruid. 636.
Steebe. 656.
Steen Leevekruid. 686.
Scorbutskruid. 700.
Americaanthe Patich. 707.
Berg-Slangenkruid. 751.
Penningskruid. 777.
Plompe. 780.
Pimpinel. 824.
Vlookruid. 835.
Scabiole. 865.
Eerenprijs. 922.
Koorzen; de brand in heere, pestilentielle Koorzen wech te nemen, door middel van
Gruaatsboom. 17.
Joodendoorn. 189.
Aalbezen. 194.
Doornbezen. 213.
Zuring. 280.
Slangenhoofd. 408.
Waalwortel. 410.
Kievitsbloem. 495.
Anipkruid uyt America. 668.
Americaanthe Patich. 707.
Kraakebezen. 776.
Vlookruid. 835.
Maerliche Viole. 925.
Koorzen. Gemeene Koorzen, Uydgeden- de Koorfen, te geneezen; de brand en dorst wech te nemen, door middel van
Vlierboom. 80.
Saffraatsboom. 111.
Tamarindenboom. 115.
Roozeboom. 199.
Boornachtig Spinagie. 206.
Kappers. 255.
Boornvaarn. 290.
Steenvaarn. 291.
Ageratum. 294.
Agrimonie. 295.
Boelkenskruid. 298.
Muur. 308.
Angelica. 331.
Aristolochie. 366.
Meesterwortel. 378.
Madelieven. 392.
Standelkruid. 401.
Bemagie. 406.
Olfetwig. 407.
Sengroen. 418.
Brucelle. 479.
Waalwortel. 410.
Camillen. 423.
Cardobenedict. 493.
Kruysdijfel. 456.
Chamædrys. 476.
Cicorey. 491.
Ananas. 495.
Coloquint-appel. 502.
Hartschoorn. 513.
Kauwoorde. 521.
Peper. 523.

B L A D - W Y Z E R

Konkommer. 528.
Hoe langer hoe hever. 558.
Wilde Vlier. 559.
Ferula. 572.
Gentiaan. 601.
Gods Genade. 614.
Porcellein. 620.
Zonnewende. 624.
Goudenkruid. 629.
S. Janskruid. 648.
Juca nyt America. 665.
Hop. 732.
Mechoacan. 764.
Drieblad. 771.
Kraakebeizen. 776.
Speerkruid. 793.
Panax. 801.
Kruikenkruid. 836.
Streckende Winde. 890.
Eerenprijs. 922.
Koorts, alle daagliche te verdrijven, door middel van
Hederik. 567.
Koorts, derde daagliche, te verdrijven, door middel van
Pijlhout. 92.
Waterlook. 478.
S. Janskruid. 648.
Parijs. 691.
Zeevegenjidenkruid. 724.
Koorts, vierde daagliche, te verdrijven, door middel van
Nieswortel. 434.
Klop. 655.
Kort-ademtheyd, zie op Adem.
Koudvuur te geneezen door middel van
Beckbunge. 325.
Scorbutskruyd. 700.
Koudvuur; te verhinderen dat het in geene wonden of andere verzeeringen koomd. zie op Vuur.
Koudepis te verdrijven, door middel van
Oranjeboom. 15.
Amandelboom. 35.
Ciperboom. 61.
Lage Cederboom. 64.
Populierboom. 73.
Eifchenboom. 95.
Terpentijnboom. 106.
Rode Jujuben. 119.
Kaneelboom. 123.
Mukaaboom. 136.
Bomen der Kuysheyd. 167.
Olijboom. 183.
Boom malve. 191.
Tamarikboom. 201.
Kaneelboom. 210.
Braambeizen. 248.
Cardamom. 258.
Averuyt. 271.
Steenvaan. 291.
Agriamoon. 295.
Parey. 305.
Amni. 323.
Beckbunge. 325.
Anthyllis. 334.
Mans-oor. 359.
Witte Been. 393.
Munt. 426.
Stinkende Lis. 432.
Cardobenehicht. 453.
Kruysstiel. 456.
Chamazrys. 476.
Veld-ciper. 477.
Water Look. 478.
Endivie. 490.
Articiok. 493.
Ananas. 495.
Brasiliaanfche Linze. 509.
Conyza. 510.
Coriander. 511.
Comijn. 512.
Leejekenskruid. 519.
Peppen. 523.
Ridderfpoor. 548.
Elichrylon. 561.
Filipendula. 577.
Fraxinelle. 594.
Zwaardkruid. 608.

Hedysarum. 623.
Kruydje roer mij niet. 630.
Ykop. 653.
Stoebe. 656.
Wilde Kers. 662.
Aspergien. 671.
Lampiana. 689.
Lavendel. 708.
Tongblad. 709.
Paelekruyd. 722.
Majoran. 737.
Bingelkruid. 760.
Beewortel. 765.
Duyzendblad. 767.
Drieblad. 771.
Haanekammerjens. 790.
Panax. 801.
Pallierine. 804.
Glaskruyd. 806.
Zeevenkel. 813.
Duyzendklop. 830.
Radya. 846.
Peperwortel. 847.
Muysdoorn. 854.
Steenbreek. 863.
Sefeli. 881.
Haxzenfale. 894.
Smyrnium. 894.
Wormkruid. 899.
Koudepis der jonge kinderen te verdrijven, door middel van
Wilde Galega. 541.
Kramp te verdrijven door middel van
Kaneelboom. 123.
Geneverboom. 221.
Angelieren. 362.
Standelkruyd. 401.
Hertgefan. 447.
Carline. 449.
Ferula. 572.
Holwortel. 599.
Galega. 599.
Damaltbloem. 689.
Scorbutskruyd. 700.
Lelle. 716.
Drieblad. 771.
Plompe. 780.
Panax. 801.
Varkens Venkel. 812.
Thapfia. 903.
Drie-verwige Violette. 924.
Krauwagie, zie op Scharfheyd.
Kropfweeren te geneezen, te verdrijven, door middel van
Kliffenkruid. 385.
Haarvoo. 475.
Navelkruyd. 517.
Verkeerd Neetelkruyd. 677.
Deurwas. 810.
Groot Speenkruid. 871.
Booterbloem. 876.

L Amheyd; lamme, geraakte Leeden te hulp te komen, te verbeteren, te geneezen, door middel van
Kaneelboom. 123.
Welriekende Eykelboom. 132.
Lauwerboom. 153.
Coccimilienboom. 219.
Geneverboom. 221.
Cardamom. 258.
Welriekende Lis. 428.
Basilie Peper. 447.
Hertgefan. 447.
Coloquint-appel. 502.
S. Janskruid. 648.
Thuyneker. 661.
Lavendel. 708.
Lelle. 716.
Maybloem. 717.
Panax. 801.
Stuerebloem. 838.
Berran. 842.
Self. 859.
Heydens Wondkruid. 892.
Zie ook op Berorreydey; en voorts hier onder op Leeden.
Leedenpijn, krimpings, en andere gebreken te verdrijven, door middel van

Populierboom. 73.
Lindenboom. 86.
Terpentijnboom. 106.
Hazelnotenboom. 162.
Geneverboom. 221.
Jasmin. 228.
Kliffenkruid. 385.
Lis. 435.
Corula. 516.
Indiaanfche Vijg. 574.
Havikskruyd. 636.
Maybloem. 717.
Zeevegenjidenkruid. 724.
Beewortel. 765.
Gierft. 766.
Nardiffe. 779.
Sesamum. 878.
Streckende Winde. 890.
Leeden, die fwak en sonder gevoel zijn, te regt te brengen, door middel van
Beukenboom. 93.
Leeden, gefpanne, gekrompene, gebroekene, of uytwendig, te geneezen door middel van
Samorie. 466.
Leeden-brand te verdrijven, door middel van
Havikskruyd. 636.
Leeden, vermoeyde, zie op Vermoeyde Leeden.
Leeden-verfwering te heelen, door middel van
Fenegriek. 595.
Zie voorts op Zweren.
Leeden trekking, zie op Zeeuwen-trekking.
Leeden; beevende, zie op Berorreydey.
Leeden, verrekke, verfluykte, uyt 't Lid geweef zijnde, gebroekene, te helpen, te geneezen; de fmert te verzaachten, door middel van
Gentiaan. 601.
Zee-porcellein. 621.
Zonnewende. 624.
Seratula. 653.
Thuyneker. 661.
Zie ook op verfluykte che Leeden.
Leeden, gekneufde, weer te regt te brengen door middel van
Gele Wortelen. 544.
Leeden; flappe, te versterken, door
Citrus. 171.
Olijboom. 183.
Lappa Boaria. 463.
Leeden, fluyte, flamme, 't zij door fwaren arbejd, of door koude, weer te regt te brengen, door middel van
Doronicum. 554.
Hederik. 567.
Scorbutskruyd. 700.
Leeden, verkrompene, te helpen, door middel van
Olijboom. 183.
Lis. 431.
Nieswortel. 434.
Hertgefan. 447.
Galega. 599.
Gentiaan. 601.
Lavendel. 708.
Klein Maankruyd. 716.
Zie voorts op Zeeuwen. Ook op verfluykte, verrekke, bevroeyde Leeden.
Leever; heete gewellen der Leever te geneezen door middel van
Wilde Thymus. 878.
Leever, gequeft, te geneezen door middel van
Tormentil. 915.
Leever te versterken; de verfloophed wech te neemen; Leeverzucht, Leeversmerten, en andere gebreken te geneezen, door middel van
Oranjeboom. 13.
Granaatboom. 17.
Niesbevenboom. 19.
Parijs. 691.
Pijlhout. 91.
Eifchenboom. 94.
Piftaenboom. 109.

Saffafras

der GENEESMIDDELEN.

Saffraasboom. 111.
 Tanarindenboom. 115.
 Kaneelboom. 123.
 Welriekende Eykelboom. 132.
 Mulcaatboom. 136.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuyshedy. 167.
 Bem. 151.
 Berberiboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Geneverboom. 220.
 Kappers. 255.
 Alfem. 274.
 Beerenklauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Agestum. 294.
 Agri-nome. 295.
 Boelkenskruid. 298.
 Zee-ajun. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 314.
 Fluweelboom. 322.
 Ammi. 323.
 Guychelheyl. 324.
 Beckenlange. 325.
 Angelica. 331.
 Krup. 341.
 Walmeester. 343.
 Peetzelche. 345.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Melde. 379.
 Hoefblad. 386.
 Witte Been. 393.
 Betonie. 396.
 Mortenkruid. 397.
 Kool. 413.
 Alteroides. 418.
 Senegroen. 418.
 Brunelle. 419.
 Camillen. 423.
 Muur. 427.
 Welriekende Lij. 428.
 Papiechoe. 433.
 Carline. 449.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedict. 453.
 Kruidstiel. 456.
 Canthophilate. 457.
 Cuscuta. 462.
 Santorie. 466.
 Hin stook. 471.
 Veld-cipres. 477.
 Waterlook. 478.
 Oogenklaar. 480.
 Condrille. 482.
 Cicoren. 483.
 Endiwie. 490.
 Navelkruid. 517.
 Kauwwoorde. 521.
 Pompoen. 523.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Vingerhoed. 553.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Elatine. 560.
 Alantwortel. 561.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Duyvekerf. 597.
 Geniaan. 601.
 Zoerhout. 611.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 623.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Goudenkruid. 629.
 Bilzenkruid. 650.
 Serratula. 657.
 Gengebar. 666.
 Alpegeet. 671.
 Maunbloem. 673.
 Steen-leevekruid. 686.
 Lampfana. 689.
 Pau. h. 691.
 Scorbuthskruid. 700.

Lavendel. 708.
 Lelle. 716.
 Maybloem. 717.
 Vlaskruid. 718.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Poley. 740.
 Vederik. 744.
 Nachtschade. 750.
 Marua. 754.
 Malrove. 756.
 Bungekruid. 760.
 Drieblad. 771.
 Piompe. 780.
 Yzerkruid. 787.
 Stalkruid. 790.
 Poonie. 799.
 Mankop. 803.
 Passerine. 804.
 Glaskruid. 806.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Zee-venkel. 813.
 Muysoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 We-gbrece. 825.
 Zeepekruy. 843.
 Radsy. 845.
 Peepewortel. 847.
 Rhaiponticum. 853.
 Self. 849.
 Naaldekerf. 867.
 Bijlenskruid. 872.
 Wilde Thymus. 878.
 Zeevinde. 891.
 Heydens Wondkruid. 892.
 Stachskruid. 895.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.
 Maertiche Viole. 925.
 Leeve-ontteeking; huzigheyt; brand, te helpen, te verkoelen, wech te neemen, door middel van
 Moetebienboom. 19.
 Berberboom. 188.
 Aalbezen. 194.
 Zuring. 280.
 Muur. 308.
 Melde. 379.
 Hoefblad. 386.
 Maideveen. 392.
 Huislook. 471.
 Cioorey. 491.
 Ananas. 495.
 Meloen. 526.
 Indiantiche Doormappel. 576.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Vederik. 744.
 Aardbezen. 773.
 Kraakbezen. 776.
 Piompe. 780.
 Speerkruid. 793.
 Vloekkruid. 825.
 Wilde Thymus. 878.
 Haazen-falade. 894.
 Boksbard. 917.
 Maertiche Viole. 925.
 Lel, gezwollene, te helpen, door middel van
 Pijnboom. 47.
 Wilde Vlier. 559.
 Lendenbrand te geneezen, door middel van
 Konkommer. 528.
 Lenden-trekking te geneezen, door middel van
 Varkensvenkel. 812.
 Lenden-smerten en andere gebreken te geneezen, door middel van
 Terpentijnboom. 106.
 Saffraasboom. 111.
 Roode Jujuben. 119.
 Boom malve. 192.
 Phyllireaboom. 212.
 Kleyn Offentong. 326.
 Anitillis. 334.
 Peetzelche. 345.
 Offentong. 407.
 Carline. 449.

Chamadrys. 476.
 Gele Wortelen. 544.
 Wilde Kers. 602.
 Wild Vlaskruid. 721.
 Mankop. 803.
 Radsy. 846.
 Steenbreek. 863.
 Kruyswortel. 877.
 Boksdorm. 916.
 Lidtrekenen wech te neemen, zie op *Wanden-lidtrekenen*.
 Lijgehaans krachten te vermeerderen, door middel van
 Afodille. 370.
 Likdoornen te verdrijven, door middel van
 Vijgeboom. 23.
 Willigeboom. 78.
 Huislook. 471.
 Lelle. 716.
 Lip-kloven te geneezen, zie op *Kloven*.
 Longe-verstopping; Longenzucht; Longen-bitte, te openen, te geneezen, te verkoelen; Fluymen der Longe uyt te drijven, en andere gebreken te helpen, door middel van
 Appelboom. 7.
 Vijgeboom. 23.
 Banaanboom. 28.
 Amandelboom. 35.
 Pijnboom. 45.
 Lorusboom. 104.
 Pittacienboom. 107.
 Saffraasboom. 111.
 Roode Jujuben. 118.
 Kaneelboom. 123.
 S. Jansbrood. 124.
 Myrtusboom. 145.
 Hachloortboom. 162.
 Joodendoorn. 189.
 Tamaifchboom. 201.
 Geneverboom. 220.
 Vrouwenhayr. 285.
 Boomvaarn. 290.
 Zee ajun. 307.
 Malve. 317.
 Angelica. 331.
 Kalsvoet. 357.
 Mansoor. 359.
 Hoefblad. 386.
 Offentong. 407.
 Alteroides. 418.
 Waalwortel. 420.
 Lij. 431.
 Heugelpin. 447.
 Cardobenedict. 453.
 Comijn. 512.
 Navelkruid. 517.
 Saffraan. 520.
 Konkommer. 528.
 Koornbloem. 531.
 Paltmake. 546.
 Elatine. 560.
 Eedele Rakeete. 566.
 Ferula. 572.
 Zoerhout. 611.
 Bitzenkruid. 650.
 Ylop. 653.
 Serratula. 657.
 Roomfich Neetelkruid. 675.
 Salade. 683.
 Poley. 740.
 Oregg. 742.
 Bok-oreg. 743.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Peningskruid. 777.
 Yzerkruid. 787.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Longekruid. 849.
 Peepewortel. 847.
 Zonnedaau. 850.
 Wijnruyt. 856.
 Kunneke. 861.
 Scabiofe. 864.
 Selamum. 878.
 Stachskruid. 895.
 Teucrium. 901.
 Eerenprijs. 922.

B L A D - W Y Z E R

Drie-veerige Violet. 924.
 Longe-brand te verdrijven, te genezen,
 door middel van
 Bo. kwe. 570.
 Vederik. 744.
 Maerliche Viole. 925.
 Longe-verweering te genezen door mid-
 del van
 Koralkruyd. 549.
 Eedle Rakete. 566.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Longe-wonden te genezen, door middel
 van
 Sanikel. 860.
 Tormentil. 915.
 Loopend-vuur. zie op Springend-vuur
 Lopende-gaten. zie op Gaten.
 Lucht. zie op Quade Lucht.
 Luffen; onnatuurlijke luffen der zwangere
 Vrouwen, te doen vergaan, door mid-
 del van
 Oranjeboom. 33.
 Mispelboom. 21.
 Amandelboom. 33.
 Wijngaard. 240.
 Luyzen wech te drijven, te doen sterven,
 door middel van
 Paapenbout. 92.
 Azedarach. 134.
 Brem. 181.
 Tamariskboom. 201.
 Veyl, of Eylof. 252.
 Wolfswortel. 281.
 Meyer. 351.
 Beet. 395.
 Nieuw wortel. 434.
 Rakete. 565.
 Ylof. 653.
 Vederik. 744.
 Luyzkruyd. 896.
 Lijf-moeder. zie op Moeder.

M Aag te verfriften; te verfrifchen,
 te verwarmen, goed te doen,
 goed te doen blijven; de quade te
 regt te brengen, door middel van
 Oranjeboom. 13. 15.
 Granaatboom. 17.
 Cymofleboom. 39.
 Nooteboom. 41.
 Pruymboom. 47.
 Laage Cedarboom. 64.
 Perzboom. 67.
 Lotusboom. 104.
 Pittacienboom. 107.
 Saffraasboom. 111.
 Mufkaatboom. 136. 138.
 Myrboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 152.
 Joodendoom. 189.
 Aalbezen. 195.
 Roozboom. 199.
 Geneveboom. 210.
 Wijngaard. 240.
 Rofmarijn. 246.
 Humebezen. 249.
 Kappers. 255.
 Cardamom. 258.
 Ephemerum. 265.
 Alfien. 274.
 Zuring. 280.
 Ageratum. 294.
 Boelkenskruid. 293.
 Americaanfch Boelkenskruid. 298.
 Knyloek. 301.
 Zee-ayun. 307.
 Muur. 308.
 Aloe. 314.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Aphace. 336.
 Peeterzele. 345.
 Kalfswet. 357.
 Manoor. 359.
 Artilochie. 366.
 Meefterwortel. 378.
 Hoefblad. 386.

Beet. 395.
 Betonie. 396.
 Standelkruyd. 401.
 Aardnoten. 414.
 Aferoides. 418.
 Munt. 426.
 Welriekende Lis. 428.
 Water Goudsbloem. 437.
 Raponce. 440.
 Marietten. 442.
 Steen-latouw. 443.
 Braille-peeper. 447.
 Cardobeneeld. 453.
 Hof-comijn. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Caulcis. 462.
 Lappa Boaria. 463.
 Kervel. 464.
 Scordotis. 479.
 Condillie. 482.
 Endivie. 490.
 Cicorey. 491.
 Arnicok. 493.
 Ananas. 495.
 Circea van Parijs. 496.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Coriula. 516.
 Navelkruyd. 517.
 Saffraan. 520.
 Witte Galega. 541.
 Palfinake. 546.
 Dragon. 556.
 Alantwortel. 561.
 Rakete. 566.
 Arragonfche Moftaard. 568.
 Filipendula. 577.
 Zonnebloem. 582.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Fraxinella. 594.
 Salade. 683.
 Duyvekruid. 597.
 Gingidium. 607.
 Zee-porcellein. 621.
 Hondensdras. 622.
 Bataten. 626.
 Scharley. 640.
 Gengebar. 666.
 Anijkruyt uit America. 668.
 Steekende Kaarden. 674.
 Lavendel. 708.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdyzer. 714.
 Maybloem. 717.
 Peper. 733.
 Majoraan. 737.
 Thymus. 738.
 Oreg. 742.
 Americaanfche Oreg. 742.
 Vederik. 744.
 Nachtschade. 750.
 Marum. 754.
 Bingelkruyd. 760.
 Melille. 760.
 Mechoacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Peonie. 799.
 Zee Venkel. 813.
 Turkifche Boonen. 819.
 Rhaponicum. 853.
 Kunneke. 861.
 Kruyswortel. 877.
 Wilde Thymus. 878.
 Scilium. 878.
 Sermonstein. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Haazenfalade. 894.
 Stehaskruyd. 899.
 Wormkruyd. 899.
 Teucrium. 901.
 Thapfia. 903.
 Maag-brand; hitte, ontfleeking; gelahti-
 ge hitte der Maag; galchuge vochten
 der felve, wech te neemen, door mid-
 del van
 Queboom. 33.

Karfeboom. 37.
 Eykenboom. 75.
 Tamarindenboom. 115.
 Vlefkheboom. 130.
 Aalbezen. 194.
 Alaternboom. 208.
 Peeterzele. 345.
 Hoefblad. 386.
 Maagdepalm. 497.
 Navelkruyd. 517.
 Nielen. 528.
 Cymbalaria. 540.
 Bloem des Lijdens. 589.
 Zoethout. 611.
 Porcellain. 620.
 Scorbuthskruyd. 700.
 Americaanfche Oreg. 742.
 Drieblad. 771.
 Aardbezen. 773.
 Krakebezen. 776.
 Teymekruyd. 914.
 Maerliche Viole. 925.
 Maag-fmeren, te vercrachten, wech te nee-
 men, door middel van
 Maltikboom. 103.
 Ephemerum. 265.
 Hartsoog. 287.
 Hemionitis. 287.
 Zee-ayun. 307.
 Aloe. 314.
 Artilochie. 366.
 Waterloek. 478.
 Havikskruyd. 636.
 Yzeikruyd. 787.
 Maag-walging wech te neemen, door mid-
 del van
 Miffelboom. 21.
 Mufcaatboom. 138.
 Kappers. 255.
 Alfien. 274.
 Angeliere. 362.
 Witte Comijn. 513.
 Venkel. 590.
 Salade. 633.
 Maag-oprijping, opwerping, wech te nee-
 men, door middel van
 Baflicom. 499.
 Fenula. 572.
 Groote Kiok. 791.
 Peonie. 799.
 Zie woorts op Soude.
 Maag, door groote hitte of anders flauw
 en flap geworden, te helpen, door mid-
 del van
 Moerbezenboom. 19.
 Hinebezen. 249.
 Zie woorts op Maagbrand.
 Maag-opblazing te helpen, wech te neemen,
 door middel van
 Smyrnium van Candien. 894.
 Maag-verrotting, verrotting in de Maag, te
 verhinderen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Maag. Fluymen; en flijmerige vochten,
 uyt te drijven. zie op Galabte, en op
 Fluymen.
 Maag-wormen te doden, uyt te drijven.
 zie op Wormen.
 Maag graag te maken, door middel van
 Karfeboom. 37.
 Pylhout. 91.
 Geneveboom. 220.
 Kalfswet. 357.
 Americaanfche Patch. 707.
 Radijs. 846.
 Maager te doen worden de gene die te
 ver zijn. zie op Vetheyd.
 Maagere Lieden ver te doen worden, door
 middel van
 Saffraasboom. 111.
 Scilium. 879.
 Maandfonten der Vrouwen-perfoonen; te
 vercrachten; geflopte zijde te openen, door
 middel van
 Oranjeboom. 13.
 Moerbezenboom. 19.
 Cyperboom. 62.
 Zeeveboom. 63.

der GENEESMIDDELEN.

Vlierboom. 80.
Ebbenhour. 101.
Saffraanboom. 111.
Styrachboom. 112.
Kanselboom. 113.
Lansboom. 113.
Boom der Kuysheyd. 176.
Alcanne. 215.
Genezeveboom. 220.
Kofmarijn. 246.
Kappers. 255.
Keelkruid. 260.
Alkruid. 271.
Alfen. 274.
Zuring. 280.
Boekenskruid. 298.
Amerc. Boekenskruid. 298.
Knoplook. 307.
A. uyn. 303.
Pareye. 304 305.
Berglook. 305.
Moly. 306.
Aloe. 314.
Ammi. 323.
Beckunge. 324.
Angelica. 331.
Laserpitium. 332.
Kalfsmuyl. 337.
Krap. 341.
Peeterfelle. 345.
Bijvoet. 353.
Kalfvoet. 357.
Mansoor. 359.
Aristolochie. 366.
Ried. 370.
Afodille. 372.
Meesterwortel. 378.
Mier. 381.
Peltandtwoel. 387.
Baccharis. 388.
Betrone. 396.
Penningsbloem. 403.
Duyvenkruid. 409.
Kool. 413.
Aardnoten. 414.
Bryonie. 415.
Berghout. 427.
Wierick nide Lis. 428.
Lis. 431.
Nieswortel. 434.
Goudsbloem. 436.
Hertgefan. 447.
Carline. 449.
Car-Johann. 453.
Kruysdiftel. 456.
Caulis. 462.
Kervel. 464.
Santone. 466.
Kali. 472.
Chamaedris. 476.
Veld-cipres. 477.
Waterlook. 478.
Scordotis. 479.
Cicren. 483.
Scammonie. 508.
Conyza. 510.
Saffraan. 520.
Konkommer. 528.
Varkensbrood. 537.
Wilde Guleg. 541.
Gele Wortelen. 544.
Paffinake. 546.
Didammas. 551.
Vingerhoed. 553.
Dragon. 554.
Wilde Vlier. 559.
Flichryfon. 561.
Alanwortel. 561.
Ariagonsche Moftaart. 568.
Fer da. 572.
Water Filipendula. 578.
Venkel. 590.
Fraxinelle. 594.
Holwortel. 599.
Gentiaan. 602.
Gingidium. 607.
Hoofdschraaf. 622.
Zonnevande. 624.
Wierickende Nachtbloem. 634.

Scharley. 640.
S. Janskruid. 648.
Ylop. 653.
S. Jacobskruid. 659.
Thuyt Kers. 661.
Wilde Kers. 662.
Anijskruid uit America. 668.
Steekende Kaarden. 674.
Roomfch Neetelkruid. 675.
Muurbloem. 678.
Stokviolier. 681.
Damastbloem. 689.
Patich. 691.
Layendel. 708.
Tongeblad. 709.
Lavas. 712.
Wild Vlaskruid. 721.
Hop. 731.
Majoraan. 737.
Thymiaan. 738.
Poley. 740.
Orege. 742.
Bok-orege. 743.
Marum. 754.
Malrove. 756.
Moederkruid. 757.
Nigelle. 759.
Koorroos. 759.
Bingekruid. 760.
Mehille. 762.
Beerswortel. 765.
Drieblad. 771.
Aardbeizen. 773.
Valeriaan. 784.
Stalkruid. 790.
Peonie. 799.
Panax. 801.
Pafferine. 804.
Zeevenkel. 813.
Muyzenkoom. 820.
Polium. 825.
Salomons-zeegel. 832.
Radijs. 846.
Peperwortel. 847.
Muydoorn. 854.
Wijcruid. 856.
Farnala uit Syrien. 857.
Konneke. 861.
Steenbreck. 863.
Bijlenkruid. 872.
Kruyswortel. 877.
Witte Thymus. 878.
Sefeli. 881.
Water-eppe. 884.
Sermontien. 888.
Smyrnium van Candien. 894.
Sachyskruid. 896.
Teucrium. 901.
Vreemde wilde Kers. 913.
Tasienkruid. 914.
Maandfonten der Vrouwenperfonen, al te overvloedig, te doen ophouden. zie op *Vloeden*.
Maazelen uit te druyven; deeze ziekte te geneezen, door middel van
Vijgeboom. 84.
Tamarindenboom. 115.
Akeleven. 351.
Cardobenedict. 453.
Manlijkheids brand en ontfteeking wech te neemcn, door middel van
Ananas. 495.
Hazenfale. 893.
Zie voort op Gewasfen der heymelij-ke Leeden. Ook op Zeevaringen en Zeeren der zelven.
Melaatfche Schurftheyd te geneezen, door middel van
Oogenklaar. 480.
Zie voort op Schurftheyd.
Melaatfcheyd te geneezen, door middel van
Vijgeboom. 24.
Platanus. 59.
Ipenboom. 87.
Eifchenboom. 95.
Berkenboom. 133.
Tamarifchboom. 201.
Wijngaard. 240.

Klim. 254.
Anemone. 318.
Offertong. 407.
Bergmunt. 428.
Nieswortel. 434.
Wolfsaek. 461.
Scammonie. 508.
Elacore. 560.
Gods Genade. 619.
Wilde Kers. 662.
Groot Speenkruid. 871.
Luyskruid. 896.
Eerenprijs. 920.
Melancholijke vochten. zie op *Galachtige* 681.
Melancholye, of zwarmmoedigheid des Hertzen, te verdriyven, door middel van
Tamarifchboom. 201.
Offertong. 407.
Slangenhoofd. 408.
Koe-oog. 421.
Canopollate. 457.
Caulis. 462.
Bullfcom. 499.
Saffraan. 520.
Paffinake. 546.
Gemeene Medica. 593.
Thymiaan. 738.
Adlerskruid. 869.
Zie ook op Hiert.
Melk in der Vrouwen Kraam-vrouwen Borften te doen verdriegen, door middel van
Populierboom. 73.
Peeterfelle. 345.
Mansoor. 359.
Munt. 427.
Boonen. 487.
Kamwoorde. 521.
Wonderboom. 852.
Wijnruyt. 856.
Melk in der Vrouwen Borften te doen vermeerderen, door middel van
Boom der Kuysheyd. 167.
Ajun. 303.
Malve. 317.
Fluweele Bloem. 322.
Anemone. 328.
Dille. 329.
Am. 333.
Anthyllis. 334.
Offertong. 407.
Slangenhoofd. 408.
Kool. 413.
Raponce. 440.
Cardobenedict. 454.
Cicren. 483.
Bullfcom. 499.
Rakete. 505.
Kardinaalsbloem. 583.
Venkel. 590.
Glauz. 609.
Zee porcellein. 621.
Gengebar. 866.
Anijskruid uit America. 668.
Salade. 683.
Lampfana. 689.
Kruysbloem. 829.
Radijs. 846.
Knollen. 849.
Hazenfale. 894.
Melk in der Vrouwen Borften goed te maken, door middel van
Kruysboom. 123.
Hazenfale. 894.
Melkklontering in der Vrouwen Borften te doen fcheyden. zie op *Borften*.
Memorie te verftreken. zie op *Geheugen*.
Milt-verftopheyd; ontfteeking, hardheyd; fteekte; Miltzucht; te groote Milt; en andere Milt-gebreken van allerlei flag, te geneezen, door middel van
Granaatboom. 17.
Moerbeizenboom. 19.
Amandelboom. 35.
Pezikboom. 67.
Vlier. 79.
Pijlhout. 91.
Eifchen.

B L A D - W Y Z E R

Effchenboom 95.
 Pokhout. 95.
 Terpentienboom. 105.
 Salafasboom. 111.
 Walskeade E. kelboom 132.
 Mulcaatboom. 136.
 Lauw. boom 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Bren. 181.
 Tamarischboom. 201.
 Geneverboom. 211.
 Wijngaard. 240.
 Geytenblad. 244.
 Roj narijn. 246.
 Kappers. 255.
 Averuyt. 271.
 Beerenklauw. 277.
 Zuring. 280.
 Vrouwenhant. 285.
 Harstong. 287.
 Gragtvaan. 291.
 Steenvaen. 294.
 Boelkenskruid. 298.
 Zee ajuya. 307.
 Muur. 308.
 Ammi. 323.
 Beekhang. 325.
 Klein O. c. 326.
 Angelica. 331.
 Krap. 341.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 371.
 Meesterwortel. 378.
 Witte Beem. 393.
 Beet. 375.
 Betonie. 396.
 Kool. 413.
 Aardnooten. 414.
 Bryonie. 416.
 Brunelle. 419.
 Camillen. 424.
 Munt. 427.
 W. d. k. L. 428.
 Lis. 431.
 Stinkende Lis. 432.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdijtel. 456.
 Caulis. 462.
 Lappa Boaria. 463.
 Santorie. 466.
 Huisboek. 471.
 Ciamedry. 476.
 Condrielle. 482.
 Cicoren. 483.
 Cicorey. 491.
 Ananas. 495.
 Leepelblad. 498.
 Comijn. 512.
 Navelkruid. 517.
 Kanwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Kroonbloem. 531.
 Varkenbrood. 537.
 Gele Wortelen. 544.
 Didannus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Elatine. 560.
 Alantwortel. 561.
 Rakette. 565.
 Hedek. 567.
 Ferula. 572.
 Venkel. 590.
 Fenegriek. 591.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zwaardkruid. 608.
 Weede. 612.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 622.
 Goudenkruid. 629.
 Ylop. 653.
 Thuyt Kers. 661.
 Wilde Kers. 662.
 Roomfich Neetelkruid. 675.
 Scorbuthskruid. 700.

Lavendel. 708.
 Lelie. 716.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Poleye. 740.
 Bok-orege. 743.
 Malrove. 756.
 Nigelle. 759.
 Mechoacan. 764.
 Aardbeien. 773.
 Plompe. 780.
 Yzerkruid. 787.
 Stalkruid. 790.
 Panax. 801.
 Palcime. 804.
 Glaskruid. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Zee-venkel. 813.
 Polium. 825.
 Radijs. 846.
 Peperwortel. 847.
 Rhaponticum. 853.
 Wijruyt. 854.
 Bijlenskruid. 872.
 Water-eppe. 884.
 Steekende Winde. 890.
 Pleydens Wondkruid. 892.
 Smirnum van Candien. 894.
 Stechaskruid. 898.
 Teucrum. 901.
 Eerenprijs. 922.
 Milt-beeving te helpen, wech te neemen, door middel van Oyevaarsbek. 605.
 Milt, gequeit zijnde, weer te geneezen, door middel van Comijn. 512.
 Tormenil. 915.
 Mifal der Vrouwen te voorkomen. zie op Vrouwen Mifual.
 Moeder-gebreken, als, opthijging, neerschieting, onteeking, verzetung, verstopping, gerzoudheid, verhardheid, verzwearing, verkoudheid, en allerley andere ongeliegheden te helpen, wech te neemen, te geneezen, door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Peereboom. 31.
 Queboom. 33.
 Amandelboom. 35.
 Nooteboom. 41.
 Pijnboom. 44.
 Acacia. 52.
 Eykenboom. 75.
 Vlierboom. 80.
 Mastikboom. 103.
 Syraxboom. 112.
 Kaneel. 123.
 Wolboom. 128.
 Mulcaatboom. 137.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Cilus. 171.
 Geneverboom. 220.
 Jafmijn. 228.
 Ageratum. 294.
 Look zonder Look. 302.
 Muur. 309.
 Malve. 317.
 Witte Malve. 318.
 Ammi. 323.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Anthyllis. 334.
 Kalfsmuyl. 337.
 Krap. 341.
 Bivoet. 353.
 Kalfsvoot. 357.
 Mansoor. 359.
 Aristolochie. 366.
 Meesterwortel. 378.
 Melde. 379.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruid. 385.
 Peltentiewortel. 387.
 Ballemappel. 389.
 Betonie. 396.

Naterwortel. 402.
 Lis. 431.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdijtel. 456.
 Hof-comijn. 456.
 Waterloo. 478.
 Coriander. 511.
 Keyzerskroon. 515.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Palfinake. 546.
 Elatine. 560.
 Ferula. 572.
 Fraxinella. 594.
 Oyevaarsbek. 605.
 Kotteenkruid. 616.
 Scharley. 640.
 Ylop. 653.
 S. Jacobskruid. 659.
 Gengebar. 666.
 Anijskruid uit America. 668.
 Muurbloem. 678.
 Damalbloom. 689.
 Lavendel. 708.
 Tongblad. 709.
 Lays. 712.
 Lelie. 716.
 Zeevengende kruid. 724.
 Malrove. 756.
 Moederkruid. 757.
 Mechoacan. 764.
 Drieblad. 771.
 Peonie. 799.
 Panax. 801.
 Varkensvenkel. 810.
 Rhaponticum. 852.
 Wijruyt. 856.
 Kunneke. 861.
 Duyvelsbeet. 866.
 Sefeli. 881.
 Steekende Winde. 890.
 Stechaskruid. 898.
 Zie ook op de twee volgende Pagina's.
 Moederkruiden te geneezen, wech te neemen, door middel van
 Lindenboom. 86.
 Roozeboom. 159.
 Druyvenkruid. 409.
 Welriekende Lis. 432.
 Santorie. 466.
 Oogenklaar. 480.
 Maagdepalm. 497.
 Aspergies. 671.
 Vlakkruid. 718.
 Wild Vlakkruid. 721.
 Zeevengende kruid. 724.
 Thymiaan. 738.
 Peonie. 799.
 Panax. 801.
 Duyvelsbeet. 866.
 Sefamun. 879.
 Moeder, vervuld zijnde, te zuiveren.
 Vruchtbaar te maken, door middel van
 Saffraasboom. 111.
 Averuyt. 271.
 Synanuw. 300.
 Witte Malve. 318.
 Ammi. 323.
 Dille. 329.
 Kalfsvoot. 357.
 Aristolochie. 366.
 Starrekruid. 376.
 Meesterwortel. 378.
 Bryonie. 416.
 Munt. 427.
 Caulis. 462.
 Veld-cipres. 477.
 Cicorey. 491.
 Conyza. 510.
 Palfinake. 546.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Holwortel. 599.
 S. Jacobskruid. 659.
 Roomfich Neetelkruid. 675.
 Limonium. 712.
 Oreg. 742.
 Zeepruid. 843.
 Wijruyt. 856.
 Sef. 859.

der GENEESMIDDELEN.

Zie ook op Onvruchtbare Vrouwen.
Mond-gebreken; Mond-zweeringen, hee-
te, en quade; ontfteelingen, gezwel-
len, gaten, bloedige, en andere onge-
leegtheeden, te geneezen, door mid-
del van

Granaatboom. 17.
Daadboom. 71.
Rhybenboom. 81.
Elzenboom 90.
Viburneboom. 117.
Berkenboom. 133.
Boom der Kuyshcyd. 167.
Verwloof. 173.
Oliefboom. 183.
Botenboom. 188.
Phyllireaboom. 212.
Al ane. 215.
Wijngaard. 240.
Braanbezen. 248.
Hartstong. 287.
Hemionius. 287.
Agimonie. 295.
Zee-ayun. 307.
Aloe. 315.
Malve. 317.
Akeleeyen. 351.
Standelkruid. 401.
Naterwortel. 402.
Senegroen. 418.
Camillen. 423.
Cardobenedict. 453.
Huylook. 471.
Leepelblad. 498.
Koonbloem. 531.
Wilde Galega. 541.
Elatne. 560.
Kardinaalsbloem. 583.
Duyvekervel. 597.
Holwortel. 599.
Zee-thout. 611.
Porcellain. 620.
Hondjandraf. 622.
Eedel Leevekruid. 628.
Goudenkruid. 629.
Yfop. 653.
Jacca. 655.
Wilde Kers. 662.
Munbloem. 678.
Steen Leevekruid. 686.
Scorbutkruid. 700.
Americaanfche Britannica. 703.
Oreg. 742.
Drieblad. 771.
Cameline. 775.
Penningskruid. 777.
Valeriaan. 784.
Yzerkruid. 787.
Watermoot. 793.
Peonie. 799.
Panax. 801.
Vijfvingerkruid. 809.
Weegwee. 825.
Muydoorn. 854.
Tormentil. 915.

Mondtrekking; Mond lammigheyt te ge-
neezen, door middel van

Varkenbrood. 537.
Motten, hoe nye de kleeden te houden;
daar in zijnde te verdrijven; door

Cypresboom. 62.
Gagel. 146.
Averuyt. 271.
Alfen. 274.
Vaarn. 289.
Mottenkruid. 397.
Druyvenkruid. 409.
Elichryfon. 561.
Naadoff te verdrijven, door mid-
del van
Driediftel. 454.
Naageboor, en doode vrucht, af te drij-
ven, door middel van
Zeevenboom. 63.
Kaneelboom. 131.
Lauwerboom. 153.
Cistus. 171.
Averuyt. 271.

Vrouwenhayr. 285.
Knoplook. 301.
Angelica. 331.
Lalerpitium. 332.
Anthyllis. 334.
Krap. 341.
Peeterveld. 345.
Bijvoet. 353.
Kalfvoet. 357.
Aristolochie. 366.
Meesterwortel. 378.
Meyer. 381.
Hoeblad. 386.
Druyvenkruid. 409.
Camillen. 414.
Camillen. 424.
Lis. 431.
Goudsbloem. 436.
Hertgepan. 447.
Kervel. 464.
Scammonie. 508.
Saffraan. 520.
Konkommer. 528.
Doutarnus. 551.
Fetula. 572.
Filipendula. 577.
Water Filipendula. 578.
Fraxinelle. 594.
Holwortel. 599.
Gendiaan. 601.
Scharley. 640.
Thuyt Kers. 661.
Wilde Kers. 662.
Munbloem. 678.
Lavendel. 708.
Tongblad. 709.
Limonium. 712.
Lavas. 712.
Lelie. 716.
Wild Vlaskruid. 721.
Thymaan. 738.
Maltre. 756.
Moederkruid. 757.
Bingelkruid. 760.
Drieblad. 771.
Pafferine. 804.
Wijnruyt. 856.
Kunneke. 861.
Steenbreek. 863.
Smyrnium. 894.
Strachykruid. 896.
Lis. 931.

Zie ook op Dode Vrucht.
Naagelzweering, en zwelling, te geneezen,
te verdrijven, door middel van

Anemone. 328.
Paronychia. 807.
Longekruid. 840.
Naagelen, afgezwoeren zijnde, weer te doen
groeyen, door middel van

Paronychia. 807.
Naasweën der gebaard hebbende Vrouwen
wech te nemen, door middel van
Amandelboom. 35.
Ayun. 304.
Witte Malve. 318.
Bijvoet. 353.
Hazeenoer. 475.

Navelzwelling te helpen, door middel van
Deurwas. 811.
Navel-uytpuyling aan kinderen en andere,
weer inwaarts te doen keeren, door
middel van

Deurwas. 810.
Vlookkruid. 835.

Natuurlijke warmte des lichaams te ver-
meederen door middel van

Self. 859.
Kunneke. 861.

Neus-bloeden te doen ophouden, door
middel van

Eykenboom. 76.
Vlierboom. 79.
Lindenboom. 86.
Welriekende Eykelboom. 132.
Ayun. 304.
Guygheyleyl. 324.
Walstroo. 339.
Naterwortel. 402.
Asteroides. 418.

Munt. 427.
Bergmunt. 428.
Huylook. 471.
Maagdepalm. 497.
Comijn. 512.
Varkenbrood. 537.
Hondstong. 539.
Peedellaert. 564.
Fetula. 572.
Oyevaansbek. 605.
Vederik. 744.
Duyzendblad. 767.
Duyzendknop. 830.
Groot Speetkruid. 871.
Tajenskruid. 914.

Neusgaten-gebreken, Polyp, Gezwellen,
Kankerige rezen, uytwassen, te genee-
zen, door middel van

Kalkskryd. 358.
Aristolochie. 366.
Naterwortel. 402.

Neusgaten-gebreken te geneezen door mid-
del van

Granaatboom. 17.
Neusgaten-verstoping te openen, door mid-
del van

Nagelboom. 350.
Nieren-smerten, zweeringen, verstoppen,
zwelling, en allerley andere gebreken
te geneezen, wech te nemen, door
middel van

Vijgeboom. 23.
Baanenboom. 28.
Amandelboom. 35.
Nootboom. 41.
Perzikboom. 67.
Willigboom. 78.
Beikenboom. 93.
Pekhout. 98.
Terpentijnboom. 106.
Pitelenboom. 107.
Salfasboom. 111.
Tamarindenboom. 115.
Castilboom. 116.
Roode Japen. 119.
Kaneelboom. 123.
Mufsaatboom. 137.
Myrtusboom. 145.
Biem. 151.
Boommalve. 191.
Tamarichboom. 201.
Geneverboom. 221.
Cardamom. 258.
Agimonie. 295.
Boelkenskruid. 298.
Americaanfch Boelkenskruid. 298.
Munt. 309.
Malve. 317.
Althum. 321.
Guygheyleyl. 324.
Anthyllis. 334.
Krap. 341.
Peeterveld. 345.
Mans-oer. 359.
Meesterwortel. 378.
Beerenoor. 383.
Betonie. 396.
Anchoon. 414.
Naterwortel. 420.
Water Goudsbloem. 437.
Brasile-peper. 447.
Caulis. 462.
Huylook. 471.
Veld-cipres. 477.
Waterlook. 478.
Cicoren. 483.
Maagdepalm. 497.
Kauwoed. 521.
Pepoen. 523.
Meloen. 526.
Gele Wortelen. 544.
Palmake. 546.
Peedellaert. 564.
Zonnebloem. 582.
Venkel. 590.
Oyevaansbek. 605.
Zee-thout. 611.
Porcellain. 620.
Eedel Leevekruid. 628.

B L A D - W Y Z E R

- Indiaanfch Kruidje roer mij niet.
 433.
 Aspergien. 671.
 Muurbloem 678.
 Wild Vaskruid. 721.
 Malloten. 725.
 Hop. 732.
 Melchioria 764.
 Ruyterskruid. 767.
 Aardbezen 773.
 Molch. 774.
 Narciffe. 779.
 Yzerkruid. 787.
 Wintergroen. 795.
 Peonie. 799.
 Glaskruid. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Zeevechdel. 813.
 Weegbree. 825.
 Sleete. 838.
 Peperwortel. 847.
 Rhodoncann. 853.
 Sanikel. 860.
 Naaldekervel. 867.
 Steekende Wind. 870.
 Smyrnium van Candia. 894.
 Turnicall. 915.
 Bokshoorn. 916.
 Bokshard. 917.
 Zotsknoedze. 920.
 Eerenpijs. 922.
 Maerfche Viole. 925.
 Gulde Roede. 927.
 Nieren-brand wech te nemen , door middel van
 S. Jansbrood. 124.
 Agurme. 225.
 Brasiliaanfche Linze. 509.
 Hartshoorn. 513.
 Navelkruid. 517.
 Meloen. 526.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Plompe. 780.
 Wintergroen. 795.
 Nieren-vloeying, bloedige , te geneezen , door middel van
 Aardekers. 350.
 Waalwortel. 420.
 Harnshoorn. 513.
 Nieren-steen te verdriyven. zie op Steen.
 Nieren te verwilken door middel van
 Nieswortel. 434.
 Majoraan. 737.
 Maron. 754.
 Wilde D. 757.
 Zeepekruyd. 843.
 Nies-poeder te bereyden, dat zeer goed is.
 15.
 Nies-poeder zeer goed, en zonder ongelegenheyt te veroorzaken , te bereyden van
 Maybloem. 717.
 Onfleecking, inwendige. zie op Inwendige Onfleecking.
 Onvruchtbare Vrouwen vruchtbare te doen worden, door middel van
 Synnauw. 300.
 Sturekruid. 376.
 Meelwortel. 378.
 Comijn. 512.
 Scharley. 640.
 S. Jacobskruid. 659.
 Orege. 742.
 Bingelkruid. 760.
 Eerenpijs. 922.
 Zie ook op Maeder
 Oog-gebreken, vlekken, donkerheyt, roodigheyt, varigheyt, hitzigheyt, brand, gezwellenheyt, ettervloeying, traaning, leepheyt, zinkingen, te helpen, te geneezen, wech te nemen, door middel van
 Appelbloem. 7.
 Quadebloem. 42.
 Pijnbloem. 45.
 Acacia. 55.
 Cyprijsbloem. 62.
 Viburnum. 117.
 Nagelbloem. 150.
 Olijfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Tamusfchboom. 201.
 Geytenblad. 244.
 Roemarijn. 246.
 Brumbezen. 248.
 Hinnbezen. 249.
 Keekruid. 260.
 Signatkruid. 276.
 Wolfsbezie. 283.
 Americaanfch Berghoelkenskruid. 298.
 Zee ajayn. 307.
 Muur. 308.
 Guyghelheyl. 324.
 Ambrofia. 329.
 Angelica. 331.
 Kalfsmul. 337.
 Peeterzie. 345.
 Mansoor. 358.
 Affodille. 372.
 Starrekruid. 376.
 Baccharis. 388.
 Witte Becn. 393.
 Moutenkruid. 397.
 Wolkkruid. 399.
 Sankelkruid. 401.
 Bernagie. 406.
 Slangenhoofd. 408.
 Bruynette. 424.
 Strinkende Lis. 432.
 Goudsbloem. 436.
 Cardobenedict. 453.
 Santorie. 466.
 Cepaea. 467.
 Huyflook. 471.
 Chamruid. 476.
 Boonen. 487.
 Basilcom. 499.
 Winde. 506.
 Saffiaan. 520.
 Kauwoide. 521.
 Pepon. 523.
 Meloen. 526.
 Koombloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Ridderpoor. 548.
 Elatine. 560.
 Arragonfche Moffaart. 568.
 Oogentrooft. 569.
 Bockweyt. 570.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Wilde Hanekam. 579.
 Zonnebloem. 582.
 Fraxinelle. 594.
 Kievitsbloem. 595.
 Duyekervel. 597.
 Gentiaan. 601.
 Zoethout. 611.
 Gras van Parnas. 618.
 Porcellein. 620.
 Havikkruid. 636.
 Bilzenkruid. 650.
 Steebe. 656.
 Erinus van Dioscorides. 673.
 Muurbloem. 678.
 Maybloem. 717.
 Wild Vaskruid. 721.
 Zeevengtijdenkruid. 724.
 Peper. 733.
 Orege. 742.
 Goudsnappel. 746.
 Nachtschade. 756.
 Bruynrood Vietblad. 772.
 Aardbezen. 773.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Speekkruid. 793.
 Perzenkruid. 811.
 Muysoor. 816.
 Weegbree. 825.
 Gaurich. 833.
 Vloekkruid. 835.
 Wonderboom. 852.
 Wijruyt. 856.
 Hermala uyt Syrien. 857.
 Kruijswortel. 877.
 Sefamum. 878.
 Maerfche Viole. 925.
 Oogfchellen, vliezen, vlekken, wech te nemen, door middel van
 Berkenboom. 133.
 Nagelboom. 150.
 Roemarijn. 246.
 Groote Speerwortel. 357.
 Madelieven. 393.
 Welriekende Lis. 428.
 Oogeklaar. 480.
 Varkensbrood. 537.
 Tandekenskruid. 550.
 Zoethout. 611.
 Havikkruid. 636.
 Scharley. 640.
 Muurbloem. 678.
 Zeevengtijdenkruid. 724.
 Malloten. 725.
 Perzenkruid. 811.
 Duyzendknop. 830.
 Peperwortel. 847.
 Oogfcheemering te verdriyven , door middel van
 Populierboom. 73.
 Kaneelboom. 123.
 Kalfsmul. 337.
 Akleven. 351.
 Mansoor. 359.
 Angelica. 362.
 Madelieven. 393.
 Varkensbrood. 537.
 Ridderpoor. 548.
 Tandekenskruid. 550.
 Venkel. 590.
 Wijruyt. 856.
 Stechaskruid. 898.
 Zie voort op Gezichts.
 Oogen te zuiveren, te versterken, door middel van
 Lindenboom. 86.
 Geneverboom. 120.
 Roemarijn. 246.
 Zuring. 280.
 Guyghelheyl. 324.
 Basilcom. 499.
 Elatine. 560.
 Oogentrooft. 569.
 Zie ook op Gezichts.
 Oogen-donkerheyt op een verwonderlijke wijs wech te nemen, door middel van
 Perzenkruid. 811.
 Oogen-puyften en Oogenjeukte te verdriyven, door middel van
 Daadbloem. 71.
 Boksdooen. 916.
 Oogen-zweering. zie op Zweering der Oogen.
 Oogen, blaueghlagente, te regt te brengen, door middel van
 Aflen. 224.
 Oogen : hardigheyt van de holle Zeeren, komende aan de hoeken der Oogen, genoemd Egilopes. wech te nemen door
 Ydele Flaver. 821.
 Oogen-quefturen te geneezen, door middel van
 Sefamum. 878.
 Oogen : quade verve der Oogen, na de Geelzucht overgebleven, te doen vergaan door middel van
 Konkommer. 928.
 Orege. 742.
 Oogen : in de Kinderpokkens te bewaren voor fchade, en heete Zinkingen; de brand wech te nemen, door middel van
 Saffiaan. 520.
 Oogen-zinkingen. zie op Zinkingen der Oogen.
 Oogen : alle daer in gekomene onzuiverheyt uyt te driyven, door middel van
 Muysdoorn. 854.
 Oor-fmerfen en andere gebreken te geneezen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Acacia. 55.
 Abrikos. 68.
 Populierboom. 73.
 Wilgeboom. 76.

der GENEESMIDDELEN.

- Vlierboom. 80.
Sumachboom. 109.
Welriekende Eykelboom. 132.
Cultus. 171.
Pareye. 305.
Malve. 317.
Angelica. 331.
Kleefkruid. 338.
Maagdel palm. 497.
Kauwwoorde. 521.
Beetworte. 545.
Gentiaan. 601.
Opevaarsbek. 605.
Bilzenkruid. 650.
Erinus van Dioscorides. 673.
Mailonen. 725.
Orege. 742.
Mistrove. 756.
Weegbree. 825.
- Ooren-dooftuyd. *zie op Dooftuyd.*
Ooren-zwering. *zie op Zwering der Ooren.*
Oor-verftopping te helpen, wech te neemen, door middel van
Wilde Thymus. 878.
Ooren-tervloeying te geneezen, door middel van
Myrtusboom. 145.
Stoebe. 656.
Tasjenkruid. 914.
- Oor-tuyting te verdrijven, door middel van
Amandelboom. 35.
Welriekende Eykelboom. 132.
Ayuyv. 304.
Kool. 413.
Culoquin-appel. 502.
Varkensbrood. 537.
Beetworte. 545.
Orege. 742.
- Oorwormen uyt 't Oor te doen komen, door middel van
Appelboom. 7.
Fraxinelle. 594.
- Ooren ontlasten van de Wormen, welke daar in groeyen; de zelve te dooden, door middel van
Perzikboom. 67.
Kappers. 255.
Pareye. 305.
Benigumt. 438.
Cardiobenedict. 453.
Venkel. 590.
Bilzenkruid. 650.
Perzenkruid. 811.
Vlookkruid. 835.
- Opblazing der verkonde Leeden wech te neemen, door middel van
Conijn. 512.
- Opdragtigheyt, heere opdruyftigheyt in 't aangezicht, te verdrijven, door middel van
Roozeboom. 199.
Phyllireaboom. 212.
Ried. 370.
Havikskruid. 636.
Ponteinkruid. 632.
- Oude leeden, haren Geest te verquikken, door middel van
Zonnedaau. 850.
- Oude mannen nieuwe lust en kracht te doen krijgen tot 't echte werk, door middel van
Pillatienboom. 107.
Hondstam. 547.
Kortoenkruid. 616.
Nachtschade. 750.
- P**aerden-buykpijn te verdrijven, door middel van
Geytenbaard. 928.
- Paerden bloedpouwing en Hoest te geneezen. *zie op Bloedpouwing der Paerden.*
Ook op Hoest en Bloedpouwing der Paerden.
- Paerden etenlust te bevorderen; de zelve vergaen, te doen weerkomen, door middel van
Linnen. 484.
- Paerden Engborstigheyt wech te neemen, de Kortademheyt te verdrijven, door middel van
Pettilentiewortel. 387.
- Paerdenhuyl te bewaren voor 't opzitten en steeken van Horzelen, Vliegen, en Muggen, door middel van
Kauwwoorde. 521.
- Paerden inwendige gebreken te geneezen, door middel van
Gentiaan. 601.
- Paerden opene gaten en zeeren te geneezen, veroorzaakt door de wrijping des Sadel; een nieuwe huyl te doen groeyen, door middel van
Tandekenskruid. 550.
Gauzeich. 833.
- Paerden schurftigheyt te geneezen. *zie op Schurftigheyt der Paerden.*
- Paerden, vernagelde; de wonden te geneezen, door middel van
Wolckkruid. 399.
- Paerden vet te maken, door middel van
Oprechte Medica. 592.
Gemene Medica. 593.
Witzen. 923.
- Paerden, met Wormen gequeld, te geneezen. *zie op Wormen der Paerden.*
- Paerden zeeren en opene gaten, te verhin-
deren, dat'er geen Wormen in groeyen, door middel van
Tandekenskruid. 550.
- Paerden, zwartuytig, geheel wit van hayr te maken, door middel van
Hermoodacten. 501.
- Paerden, die haar water niet lossen kon-
nen, tot de water-making te helpen, door middel van
Stalkkruid. 790.
- Paerden en andere Beesten van 't manlijk
geflacht, moedig te maken tot besprin-
ging, door middel van
Standalkruid. 401.
- Parfing, of drukking, als iemand zijn ge-
voeg wil doen, doch niet kan, te genee-
zen, door middel van
Granaatboom. 17.
Zeevenboom. 63.
Amys. 333.
Plompe. 780.
Gauzeich. 833.
- Pest, bewaaring tegens de zelve, door
middel van
Oranjeboom. 15.
Vigeeboom. 24.
Saffraanboom. 111.
Berkenboom. 133.
Nagelboom. 150.
Cultus. 171.
Geneveboom. 220.
Cardamom. 258.
Alfen. 274.
Agurmonie. 295.
Knoplook. 301.
Angelica. 331.
Akeleyen. 351.
Bijvoet. 353.
Angeliere. 362.
Arifolochie. 366.
Zwaluwewortel. 370.
Meesterwortel. 378.
Brunelle. 419.
Welriekende Lis. 428.
Goudsbloem. 436.
Carline. 449.
Kervel. 464.
Welriekende Nagtbloem. 634.
Stok-violier. 681.
Windend Paerdsyzer. 714.
Berg-Slangenkruid. 753.
Muysoor. 825.
Radijs. 846.
Wijnruyt. 856.
Tormentil. 915.
Eerenprijs. 922.
- Pest; bijzonder heerlijk kwees-middel tee-
gens de zelve, genomen van
Adderskruid. 868.
- Pest-geneezing, door middel van
I t t a
- Eykenboom. 75.
Arbutusboom. 126.
Averuyt. 271.
Zuring. 280.
Ayuyv. 304.
Muur. 309.
Guyghelheyl. 324.
Angelica. 331.
Akeleyen. 351.
Kaliwoet. 357.
Groot Speerwortel. 357.
Angeliere. 362.
Duyzendchoon. 364.
Beerenoor. 383.
Pettilentiewortel. 387.
Naterwortel. 402.
Carline. 449.
Cardobenedict. 453.
Kervel. 464.
Chamadrys. 476.
Waterslook. 478.
Wilde Galega. 541.
Dragon. 556.
Alantwortel. 561.
Hederik. 567.
Fraxinelle. 594.
Duyvekervel. 597.
Hortwortel. 599.
Galega. 599.
Gentiaan. 601.
Gingidium. 607.
Gouds Genade. 619.
Vederik. 744.
Berg-Slangenkruid. 753.
Melisse. 762.
Plompe. 780.
Valeriaan. 784.
Yzerkruid. 787.
Speerkruid. 793.
Pimpinel. 824.
Weegbree. 825.
Keukenkruid. 836.
Duyvelbeet. 866.
Wormkruid. 899.
Vreemde wilde Kers. 913.
Tasjenkruid. 914.
Tormentil. 915.
Boksbard. 917.
Eerenprijs. 922.
Vliegener. 927.
- Pest, bijzonderlijk zeer hoog gerboemd Ge-
neesmiddel van de zelve, genomen van
Adderskruid. 868.
- Pettilentiale, brandende ziekten. Middelen
daar tegens; verkeeling, in de zelve
genomen van
Tamarindenboom. 115.
Arbutusboom. 126.
Berberisboom. 187.
Aalbeizen. 195.
Doombeizen. 223.
Pettilentiewortel. 387.
Goudsbloem. 436.
- Zie ook op Koortzen.*
- Pettilentiale hardigheyt, Gezwellen, Zwee-
ringen, Carbonkelen, te geneezen, door
middel van
Queeboom. 33.
Roozeboom. 199.
Hoestblad. 386.
Cardobenedict. 453.
Chamadrys. 476.
Coriander. 511.
Alantwortel. 561.
Vigeeboom. 729.
Panax. 801.
Duyvelbeet. 866.
Tasjenkruid. 914.
- Pettilentiale Koortzen. *zie op Koortzen.*
- Pettilentiale lucht. *zie op Quade Lucht.*
- Pis-scharpheyte te verrachten; de brand daaf
van wech te neemen, door middel van
Kauwwoorde. 521.
- Zie ook op Koortzen.*
- Plat-luyzen te verdrijven, door middel van
Bilzenkruid. 650.
- Pleuris te verdrijven, te geneezen, door
middel van
Appelboom. 7.

BLAD-WYZER

Amandelboom. 35.
 Tamarindenboom. 115.
 Hlonbeziezen. 249.
 Boonvaan. 290.
 Angelica. 331.
 Kleckkruid. 338.
 Welriekende Lis. 438.
 Cardobenedict. 453.
 Cariophyllate. 457.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Scammonie. 508.
 Saffraan. 520.
 Wilde Galega. 541.
 Edele Rakette. 566.
 Soethout. 611.
 S. Janskruyd. 648.
 Roomfch. Neetelkruyd. 675.
 Aardbezen. 773.
 Valerian. 784.
 Self. 859.
 Cabofe. 865.
 Sefamm. 878.
 Sermontcin. 888.
 Bokshaard. 917.
 Maerfche Viole. 925.
Zie ook op Zijde-pijn.
 Podagra te geneezen; de fmet te verzachten; door sommige dezer Kruiden verftond wech te neemen; immers zeer te verminderen:
 Oranjeboom. 24.
 Vijgeboom. 24.
 Acacia. 55.
 Boom des Leevens. 60.
 Cypriftenboom. 62.
 Populierboom. 73.
 Villageboom. 78.
 Vlierboom. 79.
 Rhijnbeziezen. 81.
 Sultaraboom. 111.
 W. d. d. n. Eikelboom. 132.
 Mufcaaboom. 138.
 Hazelenotenboom. 162.
 Brem. 181.
 Boonmalve. 191.
 Beerenklauw. 277.
 Zee-ajun. 307.
 Angelica. 331.
 Angelen. 362.
 Kliefkruyd. 385.
 Wolkruyd. 399.
 Waalwortel. 420.
 Stukende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Lappa Boaria. 463.
 Huyslook. 471.
 Boonen. 486.
 Cicorey. 491.
 Coloquintappel. 502.
 Scammonie. 508.
 Eerzels Konkommer. 528.
 Varkenbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Wilde Vlier. 559.
 Edele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Fraxnelle. 594.
 Porcellein. 620.
 Zee porcellein. 621.
 Hondjensdrif. 622.
 Kruydje roer mij niet. 630.
 Biltzkruid. 650.
 Molch. 774.
 Yzerkruyd. 787.
 Glaskruyd. 806.
 Fonteynkruyd. 832.
 Vloekruyd. 835.
 Hennip. 837.
Zie ook op Elvifijn.
 Pokken; vuyle Pokken. *zie op Spaanfche Pokken.*
 Pokkens. *zie op Kinder-Pokken.*
 Polpus. *zie op Neugaten gewuer.*
 Popelfy. *zie op Berwaardheid.*
 Furgeerende middelen; eenige der zelve zachtelijk, andere fcharper, en noch fcharper werkende, genomen van Appelboom. 7.

Moerbeziezenboom. 19.
 Vig. boom. 23.
 Karfboom. 37.
 Deneboom. 47.
 Dadelboom. 71.
 Vlierboom. 80.
 Rhijnbeziezen. 81.
 Pijlbout. 91.
 Paapenhoat. 91.
 Terpentijnboom. 106.
 Piftacienboom. 111.
 Stryxboom. 112.
 Tamarindenboom. 115.
 Callieboom. 116.
 S. Jansbrood. 124.
 Kleyne Lauwerboom. 156.
 Hult. 166.
 Lombaardie Linzen. 176.
 Brem. 181.
 Olijfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Boomchug Spinagie. 206.
 Kappert. 255.
 Oprechte Jalappie. 268.
 Averuyt. 271.
 Boonvaan. 290.
 Struyskruyd. 293.
 Zee-ajun. 307.
 Aloe. 314.
 Malve. 317.
 Beet. 325.
 Kool. 413.
 Ganefbloem. 422.
 Nieswortel. 433.
 Goudsbloem. 436.
 Wilde Saffraan. 450.
 Springkruyd. 458.
 Efula. 459.
 Wolfsmelk. 461.
 Veld-cipres. 477.
 Magdepalin. 497.
 Coloquintappel. 502.
 Winde. 506.
 Scammonie. 508.
 Leedekenskruid. 519.
 Kauwwoorde. 521.
 Konkommer. 528.
 Varkenbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Vuighehoed. 553.
 Wilde Vlier. 559.
 Alanwortel. 561.
 Bockwey. 570.
 Ferula. 572.
 Bloem des Lijdens. 582.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Gods Genade. 619.
 Zonneneende. 624.
 Arctioken onder de aarde. 625.
 Bataten. 626.
 Purgeerende Bataten. 627.
 Kruydje roer mij niet. 630.
 Duyzendknoor. 633.
 Havikskruyd. 636.
 Serratula. 657.
 Alpergies. 671.
 Roomfch. Neetelkruyd. 675.
 Fath. 691.
 Americanfche Britannica. 703.
 Hop. 732.
 Bingelkruyd. 760.
 Mankop. 803.
 Polium. 828.
 Duyzendknoor. 830.
 Salomons zegel. 832.
 Vloekruyd. 835.
 Zeepekruyd. 843.
 Wonderboom. 852.
 Thapfia. 903.
 Thalictrum. 904.
 Maerfche Viole. 925.
 Puyften aan 't Ligchaam en Aangezicht; zwarte, heete, en andere te verdrijven, door middel van
 Populierboom. 73.
 Olijfboom. 183.
 Roozeboom. 199.

Tamarifchboom. 201.
 Wijngaard. 240.
 Nieswortel. 434.
 Huyslook. 471.
 Wilde Bafilicon. 500.
 Coriander. 511.
 Navelkruyd. 517.
 Konkommer. 528.
 Paerdelhaert. 564.
 Italiaanfche Rakette. 567.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Zonneneende. 624.
 Havikskruyd. 636.
 Salade. 683.
 Poleye. 740.
 Glaskruyd. 806.
 Sermontcin. 888.
 Puyften aan de Oogen. *zie op Oog-puyften.*
 Puyften en Zeeren, van de Kinder-pokkens overgebleeven, te geneezen. *zie op Kinder-pokkens.*

Quaede, zelfs Peflentielle lucht, te verdrijven, of zich daar voort te bewaren, door middel van
 Appelboom. 7.
 Oranjeboom. 13. 15.
 Vig. boom. 24.
 Nooreboom. 41.
 Perzikboom. 67.
 Saffaraboom. 110.
 Berkenboom. 133.
 Nageboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Aalbezen. 195.
 Geneverboom. 220.
 Rofmarjn. 246.
 Agrimonie. 295.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Walmeester. 343.
 Bijvoet. 353.
 Anifolochie. 366.
 Meeteiwortel. 378.
 Welriekende Lis. 428.
 Goudsbloem. 436.
 Chamzedrys. 476.
 Cortufa. 516.
 Alantwortel. 561.
 Welriekende Nachtblaem. 634.
 Berg-Slangenkruyd. 753.
 Vijfvingerkruyd. 809.
Zie hier bij na 't geen staat onder de Woorden 't Pefl; bewaar-middelen tegen de zelve.
 Quaede Schuifheyd te geneezen. *zie op Schuifheyd.*
 Quaede Zweekingen des Monfs. *zie op Mondgebreken.*
 Quaede Zeeren, Zweeken, &c. *zie op Zeeren, Zweeken, &c.*
 Quaad Zeer in 't bijzonder, te geneezen, door middel van
 Nooreboom. 42.
 Knoplook. 302.
 Huyslook. 471.
 Ciceren. 483.
 Erweten. 486.
 Elchryfon. 561.
 Duyvekervel. 597.
 Weede. 612.
 S. Janskruyd. 648.
 Vigboonea. 729.
 Qualikheyd der zwangere Vrouwen te verdrijven. *zie op Zwangere Vrouwen.*

RAzerny; verwarring des Hoofds; zinnen-gekretenktheyd; verftandsgebreken, te helpen, te verbeterden, door middel van
 Boom der Kuyfheyd. 167.
 Veyl, of Eylol. 252.
 Boonvaan. 290.
 Nieswortel. 434.
 Scammonie. 508.
 Anijskruyd uit America. 688.
 Peonie. 799.
 Wilde Thymus. 848.
 Ribben.

der GENEESMIDDELEN.

Ribben , gebrooken zijde , te geneezen , door middel van

Indiānsche Vijge. 574.

Rimpelen des Aangezichts wech te neemen. zie op *Aangezicht Rimpelen*.

Roodeloop te geneezen door middel van

Gianaarboom. 17.

Queerboom. 33.

Conoelboom. 39.

Callanboom. 40.

Noortboom. 42.

Pijnboom. 44.

Dadelboom. 71.

Eykenboom. 75.

Lindenboom. 86.

Macerboom. 89.

Mastboom. 103.

Lorusboom. 104.

Sumachboom. 109.

Viburneboom. 117.

Volboom. 128.

Myrtusboom. 145.

Hazelnotenboom. 162.

Syringe. 164.

Cultus. 171.

Vervloof. 173.

Olijfboom. 183.

Berberboom. 188.

Aalbezenboom. 195.

Roozeboom. 199.

Geneverboom. 220.

Doornbezenboom. 223.

Wijngaard. 240.

Braambezen. 248.

Affen. 274.

Sigmaarskruid. 276.

Beerenklauw. 277.

Hartsong. 287.

Agrimonie. 295.

Witte Malve. 319.

Beekongje. 325.

Anijs. 333.

Kleeekruid. 338.

Walstroo. 339.

Krop. 341.

Beerenoor. 383.

Kliffenkruid. 385.

Witte Beem. 393.

Standelkruid. 401.

Naterwortel. 402.

Alferoides. 418.

Waalwortel. 420.

Lis. 431.

Huislook. 471.

Waterlook. 478.

Linzen. 484.

Boonen. 486.

Endivie. 459.

Maagdepalm. 497.

Comya. 510.

Comusa. 516.

Navelkruid. 517.

Saffraan. 520.

Wilde Galega. 541.

Koraalkruid. 549.

Elatine. 560.

Paelellaert. 564.

Italiaanische Rakette. 567.

Ferula. 572.

Fenegriek. 591.

Orevaarsbek. 605.

Zoethout. 611.

Gnaphalium. 615.

Porcellain. 610.

Zee porcellain. 621.

Hondjensdraf. 622.

Hyacinth. 645.

Sneeb. 656.

Thuyt Kers. 661.

Juca uit America. 665.

Alpergen. 671.

Verkeerd Neetelkruid. 677.

Steen-leeverkruid. 686.

Patch. 691.

Scorbutuskruid. 700.

Limonium. 712.

Klein Maankruid. 726.

Americaanische Orege. 742.

Bokorege. 743.

Vederik. 744.

Duyzendblad. 767.

Bruynrood Vierblad. 772.

Aardbezen. 773.

Mofch. 774.

Kraakebezen. 776.

Penningskruid. 776.

Pompe. 780.

Wintergroen. 795.

Rijk. 797.

Panikhoorn. 798.

Panax. 801.

Vijfvingerkruid. 809.

Muysoor. 816.

Pimpinel. 824.

Weegbree. 825.

Duyzendknop. 830.

Ponteynkruid. 832.

Vloekkruid. 835.

Rhaponticum. 852.

Self. 859.

Sanikel. 860.

Water-eppe. 884.

Fyeekruid. 895.

Tasjenkruid. 914.

Tornenil. 915.

Boksdorm. 916.

Americaanische Tarwe. 918.

Geytenbaard. 928.

Duyzendblad , &c. 930.

Roodgrond te verdriyven , te geneezen , door middel van

Karstboom. 37.

Hayslook. 471.

Yzerkruid. 787.

Deurwas. 810.

Duyzendknop. 830.

Rooz , ook andere ontfekungen , te verdriyven , door middel van

Acacia. 55.

Vierboom. 80.

Rhijnbezen. 81.

Tamarindenboom. 115.

Castiboom. 116.

Roozeboom. 199.

Doornbezen. 223.

Braambezen. 248.

Malve. 318.

Klein Olfetong. 326.

Kool. 413.

Hayslook. 471.

Wilde Basilicom. 500.

Couander. 511.

Koornboom. 531.

Paelellaert. 564.

Indiaanische Doornappel. 576.

Oeyvaarsbek. 605.

Weede. 612.

Porcellain. 620.

Scorbutuskruid. 700.

Wild Vlaskruid. 721.

Nachichade. 750.

Moederkruid. 757.

Ruyterskruid. 767.

Drieblad. 771.

Aardbezen. 773.

Yzerkruid. 787.

Glaskruid. 806.

Deurwas. 810.

Duyzendknop. 830.

Ponteynkruid. 832.

Vloekkruid. 835.

Wonderboom. 852.

Wijnruyt. 856.

Serpentstong. 857.

Kruyswortel. 877.

Water-eppe. 884.

Gelukkruid. 886.

Tasjenkruid. 914.

Roor. Witte Roos te geneezen , door middel van

Kliffenkruid. 385.

Rooz zoodanig te verdriyven , binnen een korte tijd ; dat ze noyt zal weer komen , door middel van

Vier. 80.

Rugge-fmenten te verdriyven , door middel van

Ganzerich. 833.

Saad te vermeederen. Saad-onlooping , &c. zie op *Zaad*.

Scheurbuyk. zie op *Blauwfehuys*.

Schurftigheyd ; Krauwagie ; Seerigheyd ; quade ; heere Schurftigheyd te geneezen , door middel van

Vijgeboom. 24.

Nooteboom. 42.

Pijnboom. 44.

Pruymboom. 47.

Platanus. 59.

Cypresboom. 61.

Vlierboom. 80.

Lindenboom. 85.

Ipenboom. 87.

Elfchenboom. 95.

Syraxboom. 112.

Welriekende Eykelboom. 121.

Lauwerboom. 153.

Wilde Lauwenboom. 154.

Tamarischboom. 201.

Lage Berg-mispelboom. 218.

Jafmijn. 228.

Wijngaard. 240.

Rolmarijn. 246.

Veyl , of Eylloof. 252.

Klim. 254.

Cardamoom. 258.

Averuyt. 262.

Zuring. 281.

Vrouwenhayr. 285.

Agrimonie. 295.

Boelkenskruid. 298.

Knooplook. 302.

Ajuun. 303.

Mint. 308.

Malve. 318.

Lafepitium. 332.

Pietetche. 345.

Akleyen. 351.

Ried. 370.

Altiagalskruid. 377.

Meesterwortel. 378.

Olfetong. 407.

Kool. 413.

Lis. 431.

Slinkende Lis. 432.

Nieswortel. 434.

Palmaria. 445.

Carline. 449.

Wolfsmelk. 461.

Ciceren. 483.

Sanamunda. 488.

Articieken. 493.

Sammonie. 508.

Brasiliaanische Linfe. 509.

Conva. 510.

Konkommer. 518.

Varkensbrood. 537.

Tandekenskruid. 550.

Elatine. 560.

Alantwortel. 561.

Fenegriek. 591.

Duyvekerfel. 597.

Soethout. 611.

Zee-porcellain. 621.

Hondjensdraf. 622.

Edel Leevekruid. 628.

Ynop. 653.

Wilde Kers. 662.

Steen Leevekruid. 686.

Patch. 691.

Lavas. 712.

Malloten. 725.

Vijgeboom. 729.

Hop. 732.

Orege. 742.

Goudenappel. 746.

Malroe. 756.

Koornroos. 759.

Bingelkruid. 760.

Cameline. 775.

Yzerkruid. 787.

Glaskruid. 806.

Vijfvingerkruid. 809.

Weegbree. 825.

Zeepekruyd. 843.

Wonderboom. 852.

Rhaponticum. 852.

Wijn.

B L A D - W Y Z E R

Wijnruyt. 856.
 Scabiole. 865.
 Duyvelbeet. 866.
 Luyfkruid. 896.
 Drie-vervige Violet. 924.
Zie ook op Zeeren, Zeerigheid, &c.
 Schurftigheid, Melancolie, te geneezen, door middel van
 Oogenklaar. 480.
Zie voorts op Melancolie.
 Schurftigheid der Blaas te geneezen, door middel van
 Beekbunge. 325.
 Zoonhout. 611.
 Schurftigheid, en quaade Schurftigheid des Hoofds te geneezen, door middel van
 Willige Boomen. 78.
 Hazeinotenboom. 162.
 Braambrozten. 247.
 Beet. 395.
 Munt. 427.
 Wolsmelk. 461.
 Erwteten. 489.
 Peppen. 523.
 Malloten. 725.
 Thapfia. 903.
 Schurftige Handen te herftellen, zuiver te maken, door middel van
 Muur. 309.
 Guycheyley. 324.
 Mollugo. 342.
 Schurftige Schapen te helpen, te reynigen, door middel van
 Alyffum. 320.
 Schurftigheid, Zeerigheid der Paerden en anderer Beesten te geneezen, door middel van
 Beekbunge. 325.
 Peftileniewortel. 387.
 Tandekruydt. 550.
 Zee porcellein. 621.
 Hyppoon. 652.
 Ypop. 653.
 Water-eppie. 884.
 Sciatica te geneezen. *zie op Heupenpijn; Heupst.*
 Seere Hoofden. *zie op Zeere Hoofden.*
 Seeren. Seerigheid, *zie op Zeeren.*
 Seenuwen. *zie op Zeenuwen.*
 Sinkingen. *zie op Zinkingen.*
 Slaapziekte, Slaapzucht, te verdrijven, door middel van
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Valkensvenkel. 812.
 Self. 859.
 Kunneke. 865.
 Slaapverwekkende middelen, genomen van Moerbezenboom. 19.
 Populierboom. 73.
 Roozeboom. 199.
 Dille. 329.
 Lis. 436.
 Endivie. 490.
 Coriander. 511.
 Saffraan. 520.
 Hondstong. 539.
 Dorycnium. 556.
 Havikskruydt. 636.
 Bilzenkruydt. 650.
 Salade. 683.
 Mandragora. 751.
 Hennip. 887.
 Maerliche Viole. 925.
 Slaapverwekkend, en te gelijk alle fmert verdovend middel, voor die men eenig lid wil afzetten, genomen van
 Mandragora. 751.
 Slangen, Adderen, en andere giftige Dieren te verjagen, door middel van
 Vlierboom. 79.
 Vaarn. 289.
 Agrimonie. 295.
 Boelkenskruydt. 298.
 Kali. 472.
 Diſſamnus. 551.
 Wilde Vlier. 559.
 Ferula. 572.
 Vederik. 744.

Polium. 828.
Zie voorts in de volgende Blad-wijzer der zandlinge zaken op, Giftige Dieren.
 Slangen, Adderen, en andere giftige Dieren te dooden, door middel van
 Klein Officong. 326.
 Slangen, Adderen, en anderer giftige Dieren beetten, of ſteeken te geneezen. *zie op Beeten.*
 Slijmerige, taye, galachtige, en andere quaade Vochten af te drijven. *zie op Galachtige.*
 Snoef-poeder tot niezen. *zie op Niespoeder.*
 Sog in der Vrouwen Borften te vermeerderen; op te droogen; goed te maken, *zie op Melk.*
 Soode, of heete opwepingen der Maag wech te neemen, door middel van
 Dieuſſel. 454.
 Circea van Parijs. 496.
 Coriander. 511.
Zie ook op Maag-opriſping. Opweping.
 Spaanſche Pokken te geneezen; te hulp te komen, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Pokhout. 98.
 Terpentijn. 106.
 Saffraasboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Brem. 181.
 Tamarichboom. 201.
 Doornbezen. 223.
 Boornvaarn. 290.
 Steenvaarn. 291.
 Struyskruydt. 293.
 Ried. 370.
 Cardobenedit. 455.
 Kruysdittel. 456.
 Sannuuda. 488.
 Diſſamnus. 551.
 Wilde Vlier. 559.
 Oogentrooft. 569.
 Duyvekerfel. 597.
 Oyevaarsch. 605.
 Gods Genade. 619.
 Mechoacan. 764.
 Steekende Winde. 890.
 Drie-vervige Violet. 924.
 Speenen of Takken aan 't Fondament. *zie op Aubrey.*
 Spraak verloren zijnde, te doen weer komen, door middel van
 Maybloem. 717.
 Sprentkvuur. *zie op Springend Vuur.*
 Springend; Sprentk, Lopend Vuur, te geneezen, door middel van
 Citrus. 171.
 Hinnbezen. 249.
 Muur. 308.
 Malve. 317.
 Laferpitium. 332.
 Mansoor. 359.
 Ried. 370.
 Hoefblad. 386.
 Saccharis. 388.
 Officong. 407.
 Nieswortel. 444.
 Haysloek. 471.
 Oogenklaar. 480.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Endivie. 490.
 Wilde Baſilicum. 500.
 Braſiliaanſche Linze. 509.
 Navelkruydt. 517.
 Kauwoorde. 521.
 Koombloem. 521.
 Weede. 612.
 Salade. 683.
 Patch. 691.
 Scorbuthskruydt. 700.
 Lelie. 716.
 Vigeboom. 729.
 Goudenappel. 746.
 Nachſchade. 750.
 Moederkruydt. 757.

Koomroos. 759.
 Bungekruydt. 760.
 Ruyterskruydt. 767.
 Speekruydt. 793.
 Mankop. 803.
 Glaskruydt. 806.
 Duynendknop. 830.
 Vloorkruydt. 835.
 Wijnruyt. 856.
 Serpentsong. 857.
 Scabiole. 865.
 Water-eppie. 884.
 Americanaanſche Lerwe. 918.
 Sproetelen. *zie op Aangezicht's Zomersproetelen.*
 Sprouw te verdrijven, door middel van
 Waternoot. 793.
 Sprouw der jonge kinderen wech te neemen, door middel van
 Oranjeboom. 15.
 Muurbloem. 678.
 Spijzen een zeer goede ſmaak te geeven, door middel van
 Baſilie-peper. 447.
 Saffraan. 520.
 Arragoniſche Moſlaart. 568.
 Squinantie. *zie op Keelgezwell.*
 Steen der Blaas en Nieren, te verbreeken, af te drijven; de ſmert te verlichten, wech te neemen, door middel van
 Oranjeboom. 14.
 Miſſelboom. 21.
 Eykenboom. 75.
 Elzenboom. 90.
 Saffraasboom. 111.
 Berkenboom. 133.
 Lauwenboom. 152.
 Brem. 181.
 Haagedoom. 186.
 Joodenboom. 189.
 Geneverboom. 220.
 Braambezien. 248.
 Avenry. 277.
 Vrouwenhayer. 285.
 Steenvaarn. 291.
 Malve. 315.
 Geele Malve. 319.
 Amys. 333.
 Peterzele. 345.
 Beerenoor. 383.
 Kliffenkruydt. 385.
 Carline. 449.
 Cicoren. 483.
 Boonen. 486.
 Braſiliaanſche Linze. 509.
 Wilde Comijn. 513.
 Harſthoor. 513.
 Ridderpoor. 548.
 Doronicum. 554.
 Elchryſon. 561.
 Filipendula. 567.
 Venkel. 590.
 Oyevaarsch. 605.
 Gingidium. 607.
 Gras van Parnas. 618.
 Hondstong. 622.
 Duyzenddoorn. 633.
 S. Janskruydt. 648.
 S. Jacobskruydt. 659.
 Water Kers. 661.
 Jobstranen. 666.
 Anijkruydt uit America. 668.
 Roomſch Neerſkruydt. 675.
 Knawel. 677.
 Patch. 691.
 Limonium. 712.
 Nachſchade. 750.
 Bingelkruydt. 760.
 Stalkruydt. 790.
 Aardangel. 792.
 Peonie. 799.
 Glaskruydt. 806.
 Paronychia. 807.
 Zee venkel. 813.
 Musoor. 816.
 Duyzendknop. 830.
 Muisdoorn. 854.
 Steenbreek. 863.
 Zuykerwortel. 862.

Water-

der GENEESMIDDELEN.

Water-eppie. 824.
Sermontien. 888.
Haazenfalade. 894.
Maerfche Violt. 925.
Gulderoede. 927.
Vliegener. 927.
Steen der jonge kinderen in 't bijzonder af te drijven, door middel van
Cortey. 491.
Stem helder te maken, door middel van
Mukaaboom. 138.
Knoploek. 391.
Zee-ajayn. 397.
Kool. 413.
Wilde Safran. 450.
Edele Rakette. 468.
Indiänfch Kruidje roer mij niet. 633.
Radijs. 846.
Stem verloren zijnde, weer te doen komen, door middel van
Lehe. 716.
Zie ook op *Spraak*.
Struypen te doen vergaan, wech te te neemmen, door middel van
Zee-ajayn. 397.
Ang. heren. 342.
Peonie. 799.
Swaarmoedighedy te verdrijven. *zie op Melancholye*.
Swakke perfoonen te versterken, door middel van
Sleutelbloem. 838.
Zuykerwortel. 882.
Swakke, uyt een zware ziekte eerst-oppofte, herstke te veroorzaken, door middel van
Zuykerwortel. 882.
Swangere Vrouw. *zie op Zwangere*.
Sweeten. *zie op Zweeten*.
Sweert middelen *zie op Zweet-middelen*.
Sydephyn. *zie op Zydelyjn*.
T Akken, of Speenenaan't Fondament. *zie op Anhey*.
Tanden, killende, de pijn daar van wech te nemen, door middel van
Bertram. 842.
Tanden, los zijnde, valt te maken, goed te houden, door middel van
Oranjenboom. 13.
Ganaatboom. 17.
Acara. 55.
Mallikboom. 103.
Sumachboom. 109.
Olijfbom. 183.
Berberboom. 158.
Tamaifchboom. 201.
Rofmarijn. 246.
Zee-ajayn. 397.
Anemone. 328.
Naterwortel. 402.
Hayflook. 471.
Scorbutfkruid. 700.
Aardbeeren. 773.
Yzerkruid. 787.
Tanden, geede, wit te maken, door middel van
Rofmarijn. 246.
Tanden te doen uytvallen, door middel van
Alpergien. 671.
Tandpijn; zinkingen op de Tanden, te verdrijven, te doen ophouden, door middel van
Moerbezienboom. 19.
Vijgeboom. 24.
Amandelboom. 35.
Pijnboom. 44.
Platanus. 59.
Cypreffenboom. 61.
Sumachboom. 109.
Myrtusboom. 145.
Tamaifchboom. 201.
Geneverboom. 220.
Rofmarijn. 246.
Kappers. 255.
Keekruid. 260.
Zuring. 280.

Ageratum. 294.
Knoploek. 301.
Witte Malve. 318.
Anemone. 328.
Angelheren. 362.
Anfidille. 372.
Niesferwortel. 378.
Beerenoor. 383.
Witte Beem. 393.
Standelkruid. 401.
Goudbloem. 426.
Carlme. 449.
Oogenklaar. 482.
Maagdepalm. 497.
Kauwoorde. 525.
Tandefekkruid. 550.
Dragon. 556.
Duyckervel. 597.
Hondensclaf. 622.
Havikkruid. 636.
Ylop. 653.
Gengeber. 666.
Alpergien. 671.
Scorbutfkruid. 700.
Javankl. 708.
Peper. 733.
Vijfvingerkruid. 809.
Ganzrich. 833.
Wilde Dragon. 841.
Leykruid. 896.
Tornental. 914.
Tandpijn terflood te verdrijven, door middel van
Efula. 459.
Tandvleefch te zuiveren, voor verderving te bewaren; valt te maken: ontflooken, verrotend, gezwollen, zweerend Tandvleefch te heelen, te geneezen, door middel van
Ganaatboom. 17.
Moerbezienboom. 19.
Pruymboom. 47.
Eykboom. 75.
Beukenboom. 93.
Mallikboom. 93.
Sumachboom. 109.
Viburneboom. 117.
Myrtusboom. 145.
Citius. 171.
Roozboom. 199.
Tamarifchboom. 201.
Phyllireboom. 212.
Rofmarijn. 246.
Braambezien. 248.
Ephemerum. 265.
Munt. 427.
Goudenkruid. 629.
Scorbutfkruid. 700.
Aardbeeren. 773.
Waternoot. 793.
Duyzendknop. 830.
Ganzrich. 833.
Self. 859.
Santel. 860.
Heydens Wondkruid. 892.
Leykruid. 896.
Gulderoede. 927.
Tandvleefch-bloeding te geneezen, door middel van
Weegbree. 825.
Teepelen, zeere Teepelen aan der Vrouwen Borften, hoe men kan voorkomen de zelve te krijgen; of als z' er nu zijn, te geneezen, door middel van
Mufcaatboom. 138.
Ajayn. 303.
Pareje. 304.
Munt. 308.
Circza van Parijs. 496.
Zie ook op *Borften*.
Teering-hebbende lieden te helpen; te geneezen, door middel van
Pittacienboom. 107.
Beerenklauw. 277.
Munt. 308.
Kliffenkruid. 285.
Hoeftblad. 316.
Beronie. 396.
Standelkruid. 401.

Kool. 413.
Aandoozen. 474.
Cardobenedict. 453.
Safran. 520.
Pepon. 523.
Oreyantiek. 605.
Zeehout. 611.
Iuca uyt America. 665.
Americaanfche Orey. 742.
Bok orey. 743.
Malrove. 756.
Narciffe. 779.
Plompe. 780.
Weegbree. 825.
Longkruid. 840.
Erepijs. 822.
Witzen. 913.
Tenasius. *zie op Puffing*.
Tong gebreken; Tong-wonden; hietzige bleyen; ontfeking; rauwheyd, en andere ongelegenheeden der Tong, te geneezen, te verdrijven, door middel van
Moerbezienboom. 19.
Queboom. 33.
Eykboom. 75.
Verwilt. 173.
Maclieven. 393.
Munt. 426.
Eanne. 550.
Steen-Leeverkruid. 686.
Vloekkruid. 835.
Tong-beroerdheyd te regt te helpen. *zie op Berorde Tong*.
Tong te versterken, door middel van
Lavendel. 708.
U Ydrijving van alles wat in de Oogen gewayd, of anderszins gekomen mocht rijn. *zie op Oogen*.
Uytteekking van Doornen, Splinteren, Glas, Yzer, en alle andere dingen, uyt de wonden. *zie op Wonden; en op Kogel*.
Uytwaffend, of overvloedig Vleefch in wonden en gezwellen, te doen vergaan, door middel van
Vijgeboom. 23.
Daalde boom. 71.
Eykboom. 76.
Welriekende Eykelboom. 132.
Berkenboom. 133.
Kalfsvoot. 357.
Kali. 472.
Waterlook. 478.
Water-Kers. 662.
Zie ook op *Wonden*.
Uytwaffend vleefch aan de Manlijke of andere geheyme Leeden, wech te nemen, door middel van
Zeevenboom. 63.
Uytwaffen in de Neus. *zie op Neus*.
Uytwaffen aan eenige deelen des Lijchaams wech te nemen, door middel van
Poley. 740.
V Allende-ziekte der oude lieden, ook der kinderen, te helpen, te geneezen, door middel van
Kartelboom. 38.
Populierboom. 73.
Lindenboom. 86.
Kaneelboom. 123.
Geneverboom. 220.
Rofmarijn. 246.
Mazentakken. 250.
Cardannom. 258.
Zee-ajayn. 307.
Malve. 317.
Angelica. 331.
Angelierich. 362.
Zwa uwewoel. 371.
Niesferwortel. 378.
Beronie. 396.
Standelkruid. 401.
Bironie. 416.
Nieswortel. 434.
Hengelpap. 447.
Cardobenedict. 453.
Krafsantel. 456.

B L A D - W Y Z E R

- Chamædrys. 476.
 Koombloem. 531.
 Hoofdstand. 547.
 Fe. u. a. 572.
 Filipendula. 577.
 Fraxinella. 594.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Porcellein. 620.
 S. Janskruyd. 648.
 Ylop. 653.
 Wilde Kers. 662.
 Lavendel. 708.
 Maybloem. 717.
 Majoraan. 737.
 Mechoacan. 764.
 Narcisse. 779.
 Stalkruyd. 790.
 Peonie. 799.
 Valkensvenkel. 812.
 Wilde Dragon. 841.
 Selt. 859.
 Aderskruyd. 869.
 Drievenwige Violette. 924.
 Maerfche Viole. 925.
 Vallende zikte, voor dit onheyl bewaard te zijn, door middel van
 Marcantakken. 250.
 Vel, zuiver en schoon te maken; van alle vlekken te reinigen. *zie op Huyd.*
 Verbrandheyd door Vuur; door de Zon. *zie op Ghrandheyd.*
 Verdoving van smert voor de geene die men eenig lid des Lichaams wil afzetten, door middel van
 Mandragora. 751.
 Vergif; zich daar voor te bewaren; de vergiftigde te helpen, te regt te brengen, door middel van
 Oranjeboom. 13. 14.
 Moerbezenboom. 19.
 Vigsboom. 23. 24.
 Queboom. 32.
 Cistanieboom. 40.
 Nooteboom. 41.
 Eykenboom. 75.
 Eff. h. n. boom. 95.
 Piffacienboom. 107.
 Saffraasboom. 111.
 Syriacboom. 112.
 Kaneel. 123.
 Arbusboom. 126.
 Wolboom. 128.
 Gegel. 146.
 Olijboom. 153.
 Joodendoorn. 159.
 Geneverboom. 220.
 Rofmarijn. 246.
 Avenruyt. 271.
 Alfien. 274.
 Zuring. 280.
 Wolsbezie. 283.
 Vro. we. hayt. 285.
 Knoplook. 301.
 Zee-ajuy. 307.
 Malve. 317.
 Kleyn Offetong. 326.
 Angelica. 331.
 Liferpitium. 332.
 Peterzelle. 345.
 Akeleyen. 351.
 Kalfsvet. 357.
 Groot Speerwortel. 357.
 Mansoor. 359.
 Angelier. 362.
 Duyzendchoon. 364.
 Aristolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 375.
 Pettillenewortel. 387.
 Betonie. 396.
 Bernagie. 406.
 Offetong. 407.
 Welriekende Lis. 428.
 Papelchoe. 433.
 Nieswortel. 434.
 Goudsloot. 436.
 Hergelpan. 447.
 Carline. 449.
 Carajobenecht. 453.
 Kruysdijtel. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Santorie. 466.
 Huylook. 471.
 Chamædrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 479.
 Ananas. 495.
 Wilde Basiliom. 500.
 Brasiliaanfche Linzen. 509.
 Saifiaan. 520.
 Koombloem. 531.
 Varkensbrood. 537.
 Gele Wortelen. 544.
 Palfinken. 546.
 Ridderfpoor. 548.
 Dictamnus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Doronicum. 554.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Alanwortel. 561.
 Edele Rakette. 566.
 Ferula. 572.
 Kardinaalsbloem. 583.
 Venkel. 590.
 Fraxinella. 594.
 Ho' wortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Gods Genade. 619.
 Hondjendraf. 622.
 Duyzendkoom. 633.
 S. Janskruyd. 648.
 Ylop. 653.
 Juca uyt America. 665.
 Anijskruyd uyt America. 668.
 Roomlich Neetelkruyd. 675.
 Scorbutuskruyd. 700.
 Americaanfche Patch. 707.
 Laves. 712.
 Windend Paerdyzer. 714.
 Maybloem. 717.
 Wild Vlaskruyd. 721.
 Zeevegtijdenkruyd. 724.
 Hop. 732.
 Peepet. 733.
 Thymiaan. 738.
 Orege. 741.
 Bok-orege. 743.
 Berg Slangkruyd. 753.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Melisse. 762.
 Molukfche Melisse. 762.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Hardangel. 792.
 Panax. 801.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Pimpinel. 824.
 Keukenkruyd. 836.
 Radix. 846.
 Wijnruyt. 856.
 Self. 859.
 Scabiofe. 865.
 Duvelsbeet. 866.
 Aderskruyd. 868.
 Steekende Winde. 890.
 Hazenfalade. 894.
 Vreemde wilde Kers. 913.
 Torfentil. 915.
 Boksbard. 917.
 Vliegencet. 927.
 Vergiftigde Paddelfoelen, gegeeten hebbende, 't vergif uyt te drijven, door middel van
 Peereboom. 31.
 Alfien. 274.
 Vergiftige Dieren, hare beeten en steeken te geneezen. *zie op Beeten.*
 Veikoudheyd te helpen, door middel van
 Angelica. 331.
Zie ook op Flaymen; Harffenen, Hoofd, &c.
 Vermoeyde Leeden door te hittege Bijflaap. *zie op Bijflaap-vermoeydheyd.*
 Vermoeyde Leeden te regt te brengen, door
 Camillen. 414.
 Muurbloem. 678.
 Gelidkruyd. 886.
 Vermoeyde Voeten te helpen, door middel van
 Bijvoet. 353.
 Vermoeyde Zeenuwen te regt te brengen, door middel van
 Stechaskruyd. 899.
 Vermoeydheyd door te veel gaan; vermoeydheyd des Lichaams, wech te nemen, door middel van
 Elzeboom. 90.
 Waldrone. 339.
 Byvoet. 353.
 Muurbloem. 678.
 Verrotting in 't Lichchaam van allerley slag, te voorkomen, te helpen, te geneezen, door middel van
 Joodendoorn. 159.
 Doornbezen. 225.
 Zuring. 280.
 Agrestum. 394.
 Boelkenskruyd. 298.
 Zee-ajuy. 307.
 Aloë. 314.
 Tormentil. 914.
 Verftand te fchärpen, door middel van
 Geneverboom. 220.
 Rofmarijn. 246.
 Thuy. Kers. 661.
 Radix. 846.
 Verfluykte, verrekte, gebroekene; geſcheurde, uyt 't lidt gewerft zijnde, begroeyde Leeden te geneezen, door middel van
 Acacia. 55.
 Myrtusboom. 145.
 Hüft. 166.
 Boom der Kruysheyd. 167.
 Wijngaard. 240.
 Beerenkruyf. 277.
 Boomvaan. 290.
 Agrimonie. 295.
 Kleyn Offetong. 326.
 Sinkende Lis. 432.
 Chamædrys. 476.
 Waterlook. 478.
 Hermodactelen. 501.
 Varkensbrood. 537.
 Palfinken. 546.
 Alpergien. 671.
 Damastbloem. 689.
 Lelie. 716.
 Zeevegtijdenkruyd. 724.
 Kleyn Maankruyd. 726.
 Orege. 742.
 Mechoacan. 764.
 Narcisse. 779.
 Vlaskruyd. 835.
 Steutelbloem. 838.
 Gelidkruyd. 886.
Zie ook op Leeden, verrekte, verfluykte, &c.
 Verheyd, al te groote verwerding te verhinderen, de vette Liedten mager te maken, door middel van
 Gentiaan. 601.
 Hazepoot. 684.
 Radix. 846.
 Vinnen. *zie op Bloedzuieren: Bloedzuiver.*
 Vlekken en onzuiverheden der Huyd wech te nemen. *zie op Aangezicht: Zonnetproeten, Vlekken, &c. en op Huyd.*
 Vlekken uyt Kleederen en Lijnwaden te krijgen; door middel van
 Oranjeboom. 13.
 Zuring. 280.
 Kali. 472.
 Vloeden, te gewelkige Maandftonden, onnatuurlijke Vloeyingen der Vrouwſperfoenen, te ſtoppen, door middel van
 Oranjeappel. 15.
 Granaatboom. 17.
 Miſpelboom. 21.
 Queboom. 31.
 Comelieboom. 32.
 Acacia. 55.

der GENEESMIDDELEN.

Eykenboom. 75.
 Sorbenboom. 84.
 Malikboom. 103.
 Louisboom. 104.
 Viburnumboom. 117.
 Cilfus. 171.
 Verwilt. 173.
 Brun. 181.
 Olyfboom. 183.
 Berberisboom. 188.
 Roozeboom. 199.
 Tamarisfboom. 201.
 Stratiotes. 203.
 Coccolleboom. 219.
 Keelkruid. 260.
 Synnauw. 300.
 Knap. 341.
 Aardkers. 350.
 Sterckkruid. 376.
 Beerenoor. 383.
 Standelkruid. 401.
 Nat wortel. 401.
 Waa wortel. 420.
 Munt. 425.
 Mariete. 442.
 Cardobenedict. 453.
 Cepza. 467.
 Hayslook. 471.
 Cerinthe. 474.
 Boonen. 486.
 Maagdepalm. 497.
 Wilde Basilicum. 500.
 Conyza. 510.
 Cornu. 511.
 Comijn. 512.
 Cortula. 516.
 Wilde Geleze. 541.
 Ridderspoor. 548.
 Elaine. 560.
 Paerdeliaert. 564.
 Ruerkruid. 576.
 Wilde Hannekam. 579.
 Porcellin. 620.
 Limonium. 712.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Vederik. 744.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Penningskruid. 777.
 Plompe. 780.
 Wintergroot. 795.
 Peonie. 799.
 Panax. 801.
 Mankop. 803.
 Musoor. 816.
 Myzeboom. 820.
 Pimpinel. 824.
 Duyzenknoop. 830.
 Groot Speenkruid. 871.
 Tornemil. 915.
 Duymedid. 930.
 Vloeden, witte Vloeden der Vrouwenperfoonen, te floppen; te doen ophouden, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Sumachboom. 109.
 Myrtusboom. 145.
 Roozeboom. 199.
 Doornbezenboom. 223.
 Roimarijn. 246.
 Averuyt. 271.
 Synnauw. 300.
 Fluwelebloem. 322.
 Anijs. 333.
 Goudbloem. 436.
 Maagdepalm. 497.
 Cymbalaria. 540.
 Oyevearsbek. 605.
 Schafley. 640.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Duyzendblad. 767.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Aardbezen. 773.
 Speenkruid. 793.
 Salomonse-zeegel. 832.
 Ganerich. 833.
 Geldkruid. 836.
 Vlooyen uit de Beddeeden te verjagen, te doen sterven, door middel van
 Eikenboom. 90.

Alfen. 274.
 Akeleyen. 351.
 Conyza. 510.
 Coriander. 511.
 Aardangel. 792.
 Perzenkruid. 811.
 Wijnruyt. 856.
 Hennip. 887.
 Voeten, wyle flank der zelve te verdrijven, door middel van
 Alcane. 215.
 Voeten vermoeyd, zie op vermoeyde Voeten.
 Voetjigt te verdrijven, door middel van
 Hayslook. 471.
 Kruyswortel. 877.
 Hinnip. 887.
 Zie ook op Podagra.
 Vrouwen lichtelyk te doen ontfangen, door middel van
 Gele Wortelen. 544.
 Vrouwen Maantonden te doen voortkomen, zie op Maantonden.
 Vrouwen Misval te verhoeden, zie op Zwangere Vrouwen.
 Vrouwen onnatuurlijke, of te sterke Vloeden te floppen, zie op Vloeden.
 Vrouwen vruchtbaar te doen worden, zie op Meeder, en op Overvuchtbaar.
 Vrouwenlykheysd smeten te verdrijven, door middel van
 Bilzenkruid. 650.
 Vrucht in 's moeders Ligchaam te versterken, zie op Zwangere Vrouwen.
 Vuur, koud Vuur, zie op Koud Vuur. Wild Vuur, Springend Vuur, zie elk op zijn naam.
 Vuur te beletten, dat het in geen Zweeringe kome, door middel van
 Speerkruid. 793.
 Vuurigheid aan de Vingers, Teeën, ook anderweegen, wech te neemen, door middel van
 Oogenklaar. 481.
 Indiaanische Vijge. 574.
 S. Jacobskruid. 659.
 Waternoot. 793.
 Wijnruyt. 856.
 Serpentstong. 857.
 Kruyswortel. 877.
 Tasienskruid. 914.
 Americaanische Tarwe. 918.
 Zie ook op Roor, Zierne, &c.
 Vijt te genezen, door middel van
 Vlierboom. 79.
 Zee-ajun. 307.
 Malve. 317.
 Lavas. 712.
 Perzenkruid. 811.

W Aandruyzen uit de Beddeeden te verdrijven, te doen sterven, door middel van
 Oranjeboom. 12.
 Alfen. 274.
 Vaen. 289.
 Stinkende Lis. 432.
 Articloeken. 493.
 Wilde Vlier. 559.
 Bilzenkruid. 650.
 Anijskruid uit America. 668.
 Perzenkruid. 811.
 Wijnruyt. 856.
 Hennip. 887.
 Water, brand en fcharpey des waters wech te neemen, door middel van
 Wilde Geleze. 541.
 Americaanische Patch. 707.
 Zie voort op koude Pu.
 Water, die haar water niet konnen houden, te helpen door middel van
 Cypresboom. 61.
 Waterwortel. 402.
 Aardnooten. 414.
 Waterlofing zachtelijk te bevorderen, of bij nood sterk af te driven: te helpen de gene die haar water niet konnen maken: pijn in 't watermaken wech te neemen: gemakkelijk te doen water loffen, door middel van

Granaatboom. 17.
 Mispelboom. 21.
 Bananboom. 28.
 Ananaskboom. 35.
 Callanbaum. 40.
 Perzikboom. 67.
 Populierboom. 73.
 Eikenboom. 76.
 Wyligboom. 78.
 Elakboom. 95.
 Malikboom. 103.
 Teipenijboom. 105.
 Saffiaasboom. 111.
 S. Jansbrood. 124.
 Nagelboom. 150.
 Lanwerboom. 153.
 Cilfus. 171.
 Brun. 181.
 Joodendoorn. 189.
 Tamarisfboom. 201.
 Phyltreboom. 212.
 Alcane. 215.
 Geneverboom. 220.
 Doornbezen. 223.
 Wijngeard. 240.
 Geysenblad. 244.
 Roimarijn. 246.
 Cardamom. 258.
 Keelkruid. 260.
 Averuyt. 271.
 Beerenklaauw. 277.
 Vrouwenhayr. 285.
 Steenvaarn. 291.
 Struyskruid. 293.
 Agratum. 294.
 Americaanisch Boelkenskruid. 298.
 Knooplook. 301.
 Ajun. 303.
 Parey. 304.
 Berglook. 305.
 Wilde Malve. 318.
 Gele Malve. 319.
 Anijs. 333.
 Ginge. theyl. 334.
 Beking. 334.
 Kleyn Offitong. 326.
 Dille. 329.
 Angelica. 331.
 Anijs. 333.
 Anihylis. 334.
 Peeterzele. 345.
 Bijvoet. 353.
 Groot Speerwortel. 357.
 Duyzendchoon. 364.
 Ried. 370.
 Zwaluwewortel. 370.
 Affodille. 372.
 Meesterwortel. 378.
 Klifkruid. 385.
 Pefilmentiewortel. 387.
 Baccharis. 388.
 Beet. 395.
 Betonie. 396.
 Standelkruid. 401.
 Penningsbloem. 403.
 Druyvenkruid. 409.
 Kool. 413.
 Aardnooten. 414.
 Bronce. 416.
 Riedgas. 416.
 Brunelle. 419.
 Koeoog. 421.
 Bergmunt. 427.
 Welriekende Lis. 428.
 Stinkende Lis. 432.
 Water-Goudbloem. 437.
 Steen Latouur. 443.
 Brastie preper. 447.
 Herrigelpan. 447.
 Carline. 449.
 Carobmedid. 453.
 Kruysdiele. 456.
 Hofcomijn. 456.
 Cautals. 462.
 Kervel. 464.
 Kahl. 472.
 Chamulrus. 476.
 Waterlook. 478.
 Ciceren. 483.

B L A D - W Y Z E R

Cicorey. 491.
 Artichocken. 493.
 Ananas. 495.
 Maagdepalm. 497.
 Balficom. 499.
 Winde. 506.
 Brasiliaanſche Linzen. 509.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Wilde Comijn. 513.
 Navelkruid. 517.
 Leedekenskruid. 519.
 Saffraan. 520.
 Peper. 523.
 Meloen. 526.
 Konkommer. 528.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Beerwortel. 545.
 Paltinake. 546.
 Ridderſpoor. 548.
 Donaricum. 554.
 Dragon. 556.
 Wilde Vlier. 559.
 Elchryſon. 561.
 Alanwortel. 561.
 Paerdeliaert. 564.
 Rakette. 565.
 Italiaanſche Rakette. 567.
 Hederik. 567.
 Arragoniſche Moltaart. 568.
 Boekweyt. 570.
 Ferula. 572.
 Indiaanſche Doornappel. 576.
 Filipendula. 577.
 Water-Filipendula. 578.
 Zonnebloem. 582.
 Venkel. 590.
 Fraxinella. 594.
 Duyvekervel. 597.
 Holwortel. 599.
 Galega. 599.
 Gentiaan. 601.
 Oeyeaarsbek. 605.
 Zwaardkruid. 608.
 Gras van Parnas. 618.
 Zee-porcellein. 621.
 Hondjensdraf. 622.
 Heliſarum. 623.
 Artichocken onder de aarde. 625.
 Edel Leevekruid. 628.
 Kruidje roer mij niet. 630.
 Druydenkoorn. 633.
 Welriekende Nachtbloem. 634.
 Hyacinth. 645.
 S. Janskruid. 648.
 Hypecoon. 652.
 Ylof. 653.
 Thuyſen Kers. 661.
 Anijskruid uyt America. 668.
 Steekende Kaarden. 674.
 Muurbloem. 678.
 Stokviolet. 681.
 Damastbloem. 689.
 Scorbuthskruid. 700.
 Lavendel. 708.
 Tongeblad. 709.
 Limonium. 712.
 Lavis. 712.
 Windend Paerdyzer. 714.
 Wild Vlaskruid. 721.
 Perzenkruid. 722.
 Zeevegenſijdenkruid. 724.
 Malloren. 725.
 Hop. 732.
 Majoraan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Poleye. 740.
 Oreg. 742.
 Bok oreg. 743.
 Nachrichade. 750.
 Nigelle. 759.
 Koorwroos. 759.
 Bingelkruid. 760.
 Beerwortel. 765.
 Gierik. 766.
 Drieblad. 771.
 Aardbezen. 773.
 Molch. 774.

Penningskruid. 777.
 Valeriaan. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Stalkruid. 789.
 Hannekammetjens. 790.
 Mankop. 803.
 Paſſerine. 804.
 Glaskruid. 806.
 Varkensvenkel. 812.
 Zeevenkel. 813.
 Turkiche Boonen. 819.
 Duyzendknop. 830.
 Salomons-zeegel. 832.
 Zeepruid. 843.
 Radijs. 846.
 Peperwortel. 847.
 Knollen. 849.
 Muysdoorn. 854.
 Wijnruyt. 856.
 Harmala uyt Syrien. 857.
 Self. 859.
 Kunneke. 861.
 Sreenbrek. 863.
 Naaldekervel. 867.
 Wilde Thymus. 878.
 Water-eppe. 884.
 Sermontein. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Haazenſalade. 894.
 Smyrnum van Candien. 894.
 Sachyskruid. 896.
 Stechaskruid. 899.
 Wormkruid. 899.
 Teucrium. 901.
 Tormentil. 915.
 Water-ſtarrekruid. 917.
 Eerenprijs. 922.
 Witzen. 923.
 Gulde Roede. 927.
 Vliegeneet. 927.
 Waterloſſing, al te veel te doen ophouden, door middel van
 Muysenkoorn. 820.
 Waterloſſing der Paerden te bevorderen, zie op Paerden.
 Waterloſſing der Kinderen, die haar water niet kunnen maken, te bevorderen, door middel van
 Naaldekervel. 867.
 Waterzucht te geneezen; te toeneeming te verhinderen, door middel van
 Pijlhout. 91.
 Pokhout. 98.
 Saffraanboom. 111.
 Kaneelboom. 123.
 Myrtusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Lauwerboom. 153.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Tamariſchboom. 201.
 Boomachtig Spinagie. 216.
 Geneverboom. 220.
 Roſmarijn. 246.
 Beerenklauw. 277.
 Boelkenkruid. 298.
 Knoplook. 301.
 Ajuy. 303.
 Parey. 304.
 Peeterzele. 345.
 Akeleyen. 351.
 Mansoor. 359.
 Zwaluwewortel. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Camillen. 423.
 Welriekende Lis. 428.
 Lis. 431.
 Braſſie-peeper. 447.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Kruysdijel. 456.
 Springkruid. 458.
 Wolfsmelk. 461.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Chamædrys. 476.
 Ciceren. 483.
 Cicorey. 491.

Artichocken. 493.
 Maagdepalm. 497.
 Balficom. 499.
 Cologuintappel. 502.
 Hartshoorn. 513.
 Navelkruid. 517.
 Konkommer. 528.
 Varkensbrood. 537.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Paltinake. 546.
 Dictamnus. 551.
 Hoe langer hoe liever. 558.
 Wilde Vlier. 559.
 Arragoniſche Moltaart. 568.
 Venkel. 590.
 Duyvekervel. 597.
 Gods Genade. 619.
 Goudenkruid. 629.
 Wilde Kers. 662.
 Lelie. 716.
 Zeevegenſijdenkruid. 724.
 Hop. 732.
 Peper. 733.
 Majoraan. 737.
 Poleye. 740.
 Oreg. 742.
 Marum. 754.
 Bingelkruid. 760.
 Mechoacan. 764.
 Drieblad. 771.
 Bruynrood Vierblad. 772.
 Panax. 801.
 Paſſerine. 804.
 Polium. 828.
 Radijs. 846.
 Wonderboom. 852.
 Wijnruyt. 856.
 Water-eppe. 884.
 Zeevinder. 891.
 Heydens Wondkruid. 892.
 Smyrnum. 894.
 Teucrium. 901.
 Water-ſtarrekruid. 917.
 Waterzucht. Doſt in de zelve wech te neemmen, door middel van
 Anijskruid uyt America. 668.
 Wormen te verdriyen, door middel van
 Hondjensdraf. 622.
 Wild Vuur te bedwingen, te geneezen, door middel van
 Olijfboom. 183.
 Roozeboom. 199.
 Doornbezen. 223.
 Zuring. 250.
 Melde. 379.
 Beet. 395.
 Coriander. 511.
 Saffraan. 520.
 Elatine. 520.
 Porcellein. 660.
 Steen-leevekruid. 686.
 Wonderboom. 852.
 Zie ook woort op Springend Vuur.
 Winden des Buys, en in 't Lijchaam, uyt te driyen, door middel van
 Oranjeboom. 14.
 Nooteboom. 42.
 Saffraanboom. 111.
 Kaneel. 123.
 Mulcaarboom. 136.
 Boom der Kuysheyd. 167.
 Aſſen. 274.
 Knoplook. 301.
 Look zonder Look. 302.
 Ajuy. 303.
 Anijs. 333.
 Peeterzele. 345.
 Meesterwortel. 378.
 Camillen. 423.
 Braſſie-peeper. 447.
 Kruysdijel. 456.
 Hoſcomijn. 456.
 Cautalis. 462.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Sanarunda. 488.
 Coriander. 511.
 Comijn. 512.
 Hartshoorn. 513.

der GENEESMIDDELEN.

- Paffinake. 546.
 Dragon. 556.
 Alantwortel. 561.
 Hederik 609.
 Arragonfche Moftaart. 568.
 Venkel. 590.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zwaardkruid. 608.
 Zoethout. 611.
 S. Jacobskruid. 659.
 Thuyng Kers. 661.
 Gengibar. 666.
 Steekende Kaarden. 674.
 Damafbloem. 689.
 Lavendel. 708.
 Lavas. 712.
 Windend Paerdyzer. 714.
 Pepoen. 733.
 Mijorjan. 737.
 Thymiaan. 738.
 Orge. 744.
 Marum. 754.
 Negelle. 759.
 Mechoacan. 764.
 Beerwortel. 765.
 Panx. 801.
 Wijnruyt. 856.
 Harinola uit Syrien. 856.
 Kunneke. 862.
 Wilde Thymus. 878.
 Sefeli. 881.
 Hennip. 887.
 Sermonteyn. 888.
 Steekende Winde. 890.
 Wormkruid. 899.
 Winden der Maag te doen verteeren, uit te drijven, door middel van
 Muscaatboom. 138.
 Wilde Galega. 541.
 Filipendula. 577.
 Wolf, een flag van Zeerigheyd, te geneezen, door middel van
 Cypreffboom. 61.
 Wonden , varifche , oude , hirtzige , vervuylde , van allerley flag , te zuuyveren , te vergifft daar uit te trekken , te geneezen , door middel van
 Appelboom. 6.
 Granaatboom. 17.
 Moerbezenboom. 21.
 Peerboom. 31.
 Queboom. 32.
 Pijnboom. 44.
 Pruimboom. 45.
 Cypresboom. 61.
 Lage Cedarboom. 64.
 Perftboom. 67.
 Dadelboom. 71.
 Populierboom. 73.
 Eykenboom. 75.
 Willigboom. 78.
 Lindenboom. 85.
 Elzenboom. 90.
 Saffaiafboom. 110.
 Myrtusboom. 145.
 Citrus. 151.
 Peeredoorn. 187.
 Berberisboom. 188.
 Boommalve van China. 193.
 Stratiotes. 203.
 Lage Bergmulpelboom. 218.
 Coccinilleboom. 219.
 Geneverboom. 220.
 Indigo. 230.
 Geytenblad. 244.
 Rofmarin. 246.
 Braambezien. 248.
 Marentakken. 250.
 Keelkruid. 260.
 Grachvaan. 291.
 Boelkenkruid. 298.
 Synnauw. 300.
 Look zonder Look. 302.
 Pany. 305.
 Muur. 308.
 Malve. 318.
 Witte Malve. 318.
 Gele Malve. 319.
 Alyffon. 320.
 Guycheihyl. 324.
 Angelica. 331.
 Amhillis. 334.
 Kleefkruid. 338.
 Krap. 341.
 Mollugo. 342.
 Walmeester. 343.
 Akeleyen. 351.
 Kalfvoet. 357.
 Groote Speerwortel. 357.
 Duyzendichoon. 364.
 Arifolochie. 366.
 Zwaluwewortel. 377.
 Altragaluskruid. 377.
 Meesterwortel. 378.
 Kliffenkruid. 385.
 Peitlentiewortel. 387.
 Balfemappel. 389.
 Madelieven. 393.
 Betonie. 396.
 Tweeblad. 402.
 Natterwortel. 402.
 Kool. 413.
 Senegioen. 418.
 Brunelle. 419.
 Waalwortel. 420.
 Koe-oog. 421.
 Camillen. 423.
 Bruynette. 424.
 Lis. 431.
 Paepelhoe. 433.
 Goudsbloem. 446.
 Heugelpaen. 447.
 Kruyszittel. 456.
 Cariophyllate. 457.
 Eula. 459.
 Santoric. 466.
 Kali. 472.
 Smeerwortel. 473.
 Ceintie. 474.
 Haazenoot. 475.
 Veld-cipres. 477.
 Waterlook. 478.
 Scordotis. 479.
 Oogenklaar. 480.
 Maagdepalm. 497.
 Conyza. 510.
 Cortula. 516.
 Navelkruid. 517.
 Valkenbrood. 537.
 Hondstong. 539.
 Gymbalaria. 540.
 Wilde Galega. 541.
 Gele Wortelen. 544.
 Paffinake. 546.
 Ridderpoor. 548.
 Diclamus. 551.
 Vingerhoed. 553.
 Doronicum. 554.
 Elatine. 560.
 Paerdestaert. 564.
 Rakette. 566.
 Paerdyzer. 570.
 Indiaanfche Vijge. 574.
 Indiaanfche Doornappel. 576.
 Zonnebloem. 582.
 Holwortel. 599.
 Gentiaan. 601.
 Oyevaarsbek. 605.
 Zoethout. 611.
 Weede. 612.
 Gras van Parnas. 618.
 Gods Genade. 619.
 Zee-porcellein. 621.
 Artiocken onder de aarde. 625.
 Eedel Leevekruid. 628.
 Goudenkruid. 629.
 Indiaanfch Kruyde roer mij niet. 633.
 S. Janskruid. 648.
 Bilzenkruid. 650.
 Hypocoon. 652.
 Jucra. 655.
 Stoebe. 656.
 Serratula. 657.
 S. Jacobskruid. 659.
 Wilde Kers. 662.
 Verkeerd Neetelkruid. 677.
 Muurbloem. 678.
 Haazepoot. 684.
 Steenleeverkruid. 686.
 Americaanfche Britannica. 705.
 Tongblad. 709.
 Lavas. 712.
 Lelie. 716.
 Zeeveeneijdenkruid. 724.
 Kleyn Maankruid. 726.
 Vedrik. 744.
 Nigelle. 759.
 Koornroos. 759.
 Ruyterskruid. 767.
 Aardbezen. 773.
 Penningskruid. 777.
 Narciffe. 779.
 Valerian. 784.
 Yzerkruid. 787.
 Speerkruid. 793.
 Wintergroen. 795.
 Veld-ajuyen. 796.
 Panx. 801.
 Vijfvingerkruid. 809.
 Deurwas. 810.
 Muisoor. 816.
 Pimpinel. 824.
 Weegbree. 825.
 Duyzendknop. 830.
 Salomonzveegel. 832.
 Ganzich. 833.
 Sleutelbloem. 838.
 Longekruid. 840.
 Self. 859.
 Sankel. 860.
 Scabiofe. 865.
 Scorpionilaart. 868.
 Groot Speerkruid. 871.
 Gelidkruid. 886.
 Heydens Wondkruid. 892.
 Eyekruid. 895.
 Thallidrum. 904.
 Tegenkruid. 914.
 Tormentil. 915.
 Boksbard. 917.
 Water-flatkruid. 917.
 Torckkruid. 919.
 Sotknodze. 920.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 914.
 Gulde Roede. 927.
 Vliegert. 927.
 Duyzendblad. 930.
 Wonden , vuyle wonden , te haast te loopen , open te houden , of weer te openen , door middel van
 Knollen. 849.
 Wonden , vervuyle , vleefch daar in te doen groeyen , door middel van
 Meesterwortel. 103.
 Kauwende. 521.
 Wilde Vlier. 559.
 Serratula. 657.
 Wonden , uytwaflend vleefch in de zelfe wech te neemen zie op *Uy. uafsend vleefch*.
 Wonden , voor ongeneesbaar gehouden , te geneezen , door middel van
 Oogentrooft. 569.
 Wonden , uyt de zelfe te trekken , Yzer , Scaal , Splinteren , Doornen , en diergelijke dingen , door middel van
 Hagedoorn. 186.
 Berberisboom. 188.
 Malve. 317.
 He modactelen. 501.
 Dictamnus. 551.
 Rakette. 565.
 Zwaardkruid. 608.
 Scharley. 640.
 Phlomis. 822.
 Vliegert. 927.
 Kogel uyt de wonde te doen komen , zie op *Kogel*.
 Wonden , vuyl of dood vleefch in de zelfe wech te neemen , door middel van
 Bakkenboom. 133.
 Seebukkruid. 700.
 Muisboom. 854.
 Zie ook op *Uy. uafsend vleefch*.

B L A D - W Y Z E R

Wonden, verzorgene Eiter in de zelve, van uyt de grond uyt te halen, door middel van
Marentakken. 250.

Wonden, Zweeten, loopende gaten aan Beenen en Voeten. *zie op Gaten.*

Wonden der Beenen. *zie op Been-wonden.*

Wonden, inwendige. *zie op Inwendige verzorging.*

Wonden-bloeding te stempelen. *zie op Bloedstempende-middelen.*

Wonden te geneezen zonder lidteekenen, door middel van
Aloe. 375.

Wonden-lidteekenen, na de geneezing overgebleven, wech te neemen, door middel van
Cistus. 171.
Rofmarijn. 245.
Standelkruid. 401.
Varkensbrood. 537.
Wonderboom. 852.

Wonden des Hoofds. *zie op Hoofd-wonden.*

Wonden der Longe. *zie op Longe-wonden.*

Wonden-onsteking; brand der wonden, wech te neemen, door middel van
Pijnboom. 44.
Keelkruid. 260.
Giagtvaam. 291.
Synnauw. 300.
Muur. 305.
Astragaluskruid. 377.
Kliffenkruid. 385.
Bullen-appel. 339.
Standelkruid. 401.
Twee-blad. 402.
Circax van Parijs. 496.
Paerdstaart. 564.
Porcellain. 620.
S. Jacobskruid. 659.
Peizenkruid. 811.

Wonden te bewaren voor alle heete zweeringen, door middel van
Ruytenkruid. 767.

Wonden met een Mes in de hand gefneeden, te geneezen, zonder iet anders daar toe te doen, door middel van
Pimpinel. 824.

Wormen, van oude lieden, van kinderen, nyt te drijven, te dooden, door middel van
Appelboom. 7.
Oranjeboom. 13. 14. 15.
Giansarboom. 17.
Moerbezenboom. 19.
Amandelboom. 35.
Kassieboom. 37.
Nooteboom. 41.
Cypresboom. 62.
Zeevenboom. 63.
Lage Cederboom. 64.
Perzikboom. 67.
Abricotboom. 68.
Eykboom. 75.
Willigeboom. 78.
Macerboom. 89.
Saffraasboom. 111.
Tamarindenboom. 115.
Lauwerboom. 153.
Olijboom. 183.
Berberisboom. 188.
Aalbezen. 195.
Alcanne. 216.
Granatboom. 220.
Kappers. 255.
Cardamom. 258.
Averuyt. 271.
Alfen. 274.
Zuring. 280.
Vaarn. 289.
Struyskruid. 293.
Agarum. 294.
Boekenskruid. 298.
Knoplook. 301.
Apun. 303.
Berglook. 305.

Zee-ajuy. 307.
Aloe. 314.
Kleyn Oflerong. 326.
Akkleyen. 351.
Angelier. 362.
Zwaluwewortel. 370.
Meesterwortel. 378.
Melde. 379.
Peftilientewortel. 387.
Beer. 395.
Naterwortel. 401.
Kool. 413.
Munt. 427.
Bergmunt. 428.
Lis. 431.
Lergeifpan. 447.
Carline. 449.
Cardobenedict. 453.
Kervel. 464.
Santorie. 466.
Huyflook. 471.
Chamaedrys. 476.
Linzen. 484.
Saumunda. 488.
Coloquintappel. 502.
Wilde. 506.
Coriander. 511.
Saffraan. 520.
Beerwortel. 545.
Hondstand. 547.
Doronicum. 554.
Hoe langer hoe liever. 558.
Elichryon. 561.
Alantwortel. 561.
Rakete. 565.
Framelle. 594.
Holwortel. 599.
Galege. 599.
Gentiaan. 601.
Zoethout. 611.
Gods Genade. 619.
Porcelain. 620.
Zonneneuwe. 624.
Ylop. 653.
Thuyv. Kers. 661.
Wilde Kers. 662.
Roomich Neetelkruid. 675.
Vigeboom. 729.
Hop. 732.
Thymaan. 738.
Mahove. 756.
Moederkruid. 757.
Duyzenblad. 767.
Valerian. 784.
Wegbrece. 825.
Duyzenknop. 830.
Radijs. 846.
Wijnruyt. 856.
Kunneke. 861.
Duyvelsbeer. 866.
Groot Speerkruid. 871.
Bijlenskruid. 872.
Hennip. 887.
Eyekruid. 895.
Wormkruid. 899.
Tomentil. 915.

Wormen der Vangeren. *zie op V's.*

Wormen, die in de Ooren groeyen, te dooden. *zie op Oorwormen.*

Wormen der Maag uyt te drijven, door middel van
Kervel. 464.

Wormen der Paerden uyt te drijven, te dooden, door middel van
Peftilientewortel. 387.
S. Jankruid. 648.
Geytenbaard. 928.

Wratte wech te neemen, door middel van
Vigeboom. 23. 24.
Populierboom. 73.
Willigeboom. 78.
Winggaard. 240.
Nieswortel. 434.
Cardobenedict. 454.
Springkruid. 458.
Elula. 459.
Wolfsmelk. 461.
Oogenklaar. 481.

Condille. 482.
Hondendraf. 622.
Zonneneuwe. 624.
Vigeboom. 729.
Poley. 740.
Kaukenkruid. 826.
Bookerbloem. 876.

Wratte aan 't manlijk Lid te verdrijven, door middel van
Zeevenboom. 63.

Zaad te vermeederen, door middel van
Piftatienboom. 107.
Kaneelboom. 123.
Wolboom. 123.
Mufcaatboom. 138.
Kliffenkruid. 385.
Standelkruid. 401.
Wilde Saffraan. 450.
Kruysdijtel. 456.
Cicereen. 483.
Articokken. 493.
Wilde Galege. 541.
Rakete. 566.
Kontoukruid. 616.
Articokken onder de aarde. 625.
Bataten. 626.
Gengebar. 666.
Alpergien. 671.
Knollen. 849.
Tulp. 911.

Zaad-ontlooping te geneezen, door middel van
Lis. 431.
Caucalis. 462.
Hondstong. 539.
Plomme. 780.

Zie ook op Druypers.

Zeeuwen-trekking, (spannig, beving, lamheyd, smerten, en andere gebreken, te geneezen, door middel van
Lage Cederboom. 64.
Weliekenende Eykelboom. 132.
Mufcaatboom. 137.
Lauwerboom. 153.
Averuyt. 271.
Zee-ajuy. 307.
Balfemappel. 389.
Standelkruid. 401.
Kool. 413.
Lis. 431.
Carline. 449.
Ferula. 522.
Oprechte Medica. 592.
S. Jankruid. 648.
Damafbloem. 689.
Scorbutiskruid. 700.
Vlaskruid. 719.
Zeevengerijskruid. 724.
Poley. 740.
Gierft. 766.
Varkensvenkel. 812.
Steutelbloem. 838.
Bertraan. 842.
Self. 859.
Stekende Winde. 890.
Tencium. 901.
Thapfia. 903.

Zeeuwen te versterken; verkoude te helpen; de flappe kracht te geeven; de flijmerigheyd wech te neemen, &c., door middel van
Willigeboom. 78.
Kneelboom. 123.
Mufcaatboom. 137.
Lauwerboom. 153.
Alcanne. 215.
Coccinilieboom. 219.
Geneveerboom. 220.
Cardamom. 258.
Witte Malve. 318.
Anijs. 333.
Beerenoor. 383.
Kool. 413.
Lis. 431.
Lappa Boaria. 463.
Santorie. 466.
Boonen. 486.

der GENEESMIDDELEN.

Coloquintappel. 502.
 Corula. 516.
 Ezels Korkommer. 528.
 Wilde Galega. 541.
 Oprechte Medica. 592.
 Ylop. 653.
 Scorbutskruyd. 700.
 Lavendel. 708.
 Mechocan. 764.
 Panax. 801.
 Kruyswortel. 877.
Zie ook op Zeenuwen-trekking.
 Zeenuwen, verhard zijnde, te verzachten, door middel van
 Amandelboom. 35.
 Alcanne. 215.
 Saffraan. 520.
 Porcellein. 720.
 Zeenuwen-krimping; opgekrompene Zeenuwen, te geneezen, door middel van
 Olijfboom. 183.
 Akleyen. 351.
 Angeliere. 360.
 Penningskruyd. 777.
 Rhaponticum. 853.
 Henniip. 887.
Zie ook op Zeenuwen-trekking.
 Zeenuwen, verrekt zijnde, te geneezen, door middel van
 Lelle. 716.
Zie ook op Vieslykhe, Verrekte Leden: en op Leeden.
 Zeenuwen, gequert zijnde, te geneezen, door middel van
 Angeliere. 360.
 Narcifille. 779.
 Zeenuwen, afgeliezen, te geneezen, door middel van
 Glaskruyd. 806.
 Zeeren; Zeenighe; loopende, etterige, quade Zeeren, te geneezen door middel van
 Granaatboom. 17.
 Dadelboom. 71.
 Willigboom. 78.
 Vlierboom. 79. 80.
 Barkenboom. 133.
 Wilde Laurier. 154.
 Cillius. 171.
 Peerdboom. 187.
 Berberisboom. 188.
 Tamarifchboom. 201.
 Knoplook. 302.
 Malve. 317.
 Dille. 329.
 Anthyllis. 334.
 Peterzelie. 345.
 Akleyen. 351.
 Kalfsvet. 357.
 Water Kalfsvet. 358.
 Kliffenkruyd. 385.
 Kool. 413.
 Bryonie. 415.
 Nieswortel. 434.
 Smeerwortel. 473.
 Cerinthe. 474.
 Veld-cypres. 477.
 Ochrys der Grieken. 484.
 Endiwie. 490.
 Cicorey. 491.
 Wilde Basilicom. 500.
 Elatine. 500.
 Alantwortel. 501.
 Indiaanfche Vijg. 574.
 Wilde Hanekam. 579.
 Fenegriek. 591.
 Zoethout. 611.
 Gnaphalium. 615.
 Gods Genade. 619.
 Hondjensdraf. 622.
 Scharley. 640.
 S. Janskruyd. 648.
 Hypocoon. 652.
 S. Jacobskruyd. 659.
 Thuy Kers. 661.
 Muurbloemen. 678.
 Patch. 691.
 Lavas. 712.
 Lelle. 716.

Poley. 740.
 Maltrove. 756.
 Bingelkruyd. 760.
 Penningskruyd. 777.
 Plompe. 780.
 Valerian. 784.
 Yzerkruyd. 787.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Vijfvingerkruyd. 809.
 Weegbree. 825.
 Druydenknop. 830.
 Wijnruyt. 850.
 Self. 859.
 Groot Speerkruyd. 871.
 Heydens Wonskruyd. 892.
 Fyckruyd. 895.
 Teucrium. 901.
 Thalictrum. 904.
 Torckkruyd. 919.
 Vaccaria. 920.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violet. 924.
 Zeeren, brand der zelve wech te neemen, door middel van
 Cicra van Parijs. 496.
 Yzerkruyd. 787.
Zie voorts op Zieeren-brand.
 Zeeren en Zweeren in de Neus. *zie op Neusgezweeren.*
 Zeeren en Zweeren der Mond. *zie op Mondgebreken.*
 Zeeren en Zweeren, qualijk geheel, al te ras toelopende vuyte wonden en opene gaten, te doen openen, door middel van
 Knollen. 849.
 Zeere Hoofden der Kinderen, te geneezen, door
 Acacia. 55.
 Wolfsmelk. 461.
 Zeere Teepelen. *zie op Teepelen.*
 Zeere Handen. *zie op Scherfste Handen.*
 Zinkingen te verhinderen, te doen ophouden, verdrogen, door middel van
 Moelbezien. 19.
 Mifselboom. 21.
 Pijnboom. 45.
 Pruymboom. 47.
 Acacia. 55.
 Eykboom. 76.
 Lelichenboom. 95.
 Saffraatboom. 111.
 Tamarindenboom. 115.
 Myrrusboom. 145.
 Nagelboom. 150.
 Berberisboom. 188.
 Geneverboom. 220.
 Jafmijn. 228.
 Ephemerum. 265.
 Malve. 317.
 Anemonie. 328.
 Ambrosia. 328.
 Angeliere. 362.
 Baccharis. 385.
 Naturwortel. 402.
 Lis. 437.
 Brem. 486.
 Saffraan. 520.
 Hondstong. 539.
 Elchryfon. 561.
 Zonnwende. 624.
 Scorbutskruyd. 700.
 Oreg. 742.
 Mechocan. 764.
 Peonie. 799.
 Weegbree. 825.
 Wilde Dragon. 841.
 Self. 859.
 Steekende Winde. 891.
 Zinkingen op de Borst te verhinderen, door middel van
 Castieboom. 116.
 Boonen. 486.
 Elchryfon. 561.
 Eedele Rakette. 566.
 Beerwortel. 765.
 Mankop. 803.
Zie voorts op Borst-gebreken.

Zinkingen op de Oogen te voorkomen, te geneezen, door middel van
 Strinkende Lis. 433.
 Saffraan. 520.
 Pepoen. 523.
 Elatine. 500.
 Oogentrooft. 569.
 Fenegriek. 591.
 Bilzenkruyd. 650.
 Zinkingen op de Landen te verhinderen; wech te neemen, door middel van
 Rofmarijn. 246.
 Ephemerum. 265.
Zie voorts op Tandpijn.
 Zinkingen op de Gewrigten te verdriyen, door middel van
 Ephemerum. 265.
 Zinkingen des Hoofds. *zie op Hoofd-zinkingen.*
 Zog in der Vrouwen Borsten. *zie op Melk.*
 Zwangere Vrouwen in hare dragt, defge-lijks hare Vrucht, te versterken, door middel van
 Doornbezien. 223.
 Sleutelbloem. 838.
 Self. 859.
 Zwangere Vrouwen een lichten arbeid te maken. *zie op Baring.*
 Zwangerer Vrouwen mifval te voorkomen, door middel van
 Doornbezien. 223.
 Marenakken. 250.
 Naterwortel. 402.
 Maagdcpalm. 497.
 Self. 859.
 Tormentil. 915.
 Zwangerer Vrouwen qualijkheyd te verdriyen, door middel van
 Dadelboom. 71.
 Zweeren, varfiche, verouderde, hitzige; ineetende, kankerige, vloeyende, quade, vuyte, te geneezen, door middel van
 Granaatboom. 17.
 Nootboom. 42.
 Acacia. 55.
 Abnkoosboom. 68.
 Dadelboom. 72.
 Eykenboom. 76.
 Rhijnbezien. 81.
 Ebbenhout. 101.
 Malikboom. 103.
 Sumachboom. 109.
 Myrrusboom. 145.
 Cillius. 171.
 Olijfboom. 183.
 Geneverboom. 220.
 Peperboom. 232.
 Braanbezien. 248.
 Muur. 308.
 Kleefkruyd. 338.
 Krap. 341.
 Kalfsvet. 357.
 Water Kalfsvet. 358.
 Mansoor. 359.
 Angelier. 362.
 Zwaluwewortel. 371.
 Kliffenkruyd. 385.
 Beet. 395.
 Mottenkruyd. 397.
 Brunelle. 419.
 Koe-oog. 421.
 Camillen. 423.
 Bruynette. 424.
 Lis. 431.
 Steekende Lis. 432.
 Nieswortel. 434.
 Wilde Saffraan. 450.
 Cardobenedic. 453.
 Kruydtell. 456.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Kali. 472.
 Cerinthe. 474.
 Veld-cypres. 477.
 Waterkool. 478.
 Scordoris. 480.
 Oogenklaar. 480. 481.
 Cicoren. 483.

Ochrys

BLAD-WYZER der GENEESMIDDELEN.

Ochrys der Gieken. 484.
 Endiwie. 490.
 Corander. 511.
 Navelkruid. 517.
 Geele Wortelen. 544.
 Paltinken. 546.
 Ridderpoor. 548.
 Elatiz. 560.
 Alantwortel. 561.
 Eedele Rakette. 566.
 Italiaanische Rakette. 567.
 Ruzik nyd. 576.
 Gentiaan. 601.
 Zwaardkruid. 608.
 Zoethout. 611.
 Gods Ginde. 619.
 Hondjensdrif. 622.
 Zonnew nde. 624.
 Goudenkruid. 629.
 S. Janskruyd. 648.
 Ylop. 653.
 S. Jacobskruid. 659.
 Roomth Neetelkruyd. 676.
 Verkeerd Neetelkruyd. 677.
 Steen-levenkruid. 686.
 Patch. 691.
 Tongblad. 709.
 Lavas. 712.
 Lehe. 716.
 Maybloem. 717.
 K'eyn Maankruyd. 726.
 Jenette. 735.
 Majoraan. 737.
 Ouge. 742.
 Marum. 754.
 Malrove. 756.
 Yzerkruyd. 787.
 Speerkruyd. 794.
 Wintergroen. 795.
 Panax. 801.
 Glaskruyd. 806.
 Perzeakruyd. 811.
 Wergbree. 825.
 Fonteynkruyd. 832.
 Vlootkruyd. 835.
 Serpentrong. 857.
 Sankel. 860.
 Borerbloem. 876.
 Steekende Winde. 890.
 Heydens Wondkruyd. 892.
 Fyerkruyd. 895.
 Teucrium. 901.
 Thallitrum. 904.
 Toerkruid. 919.
 Vaccaria. 920.
 Eerenprijs. 922.
 Drie-verwige Violette. 924.

Gulderoede. 927.
 Zweeken en Zeeren, brand uyt de zelve te trekken, door middel van
 Circea van Parijs. 496.
 Yzerkruyd. 787.
 Watermoet. 793.
 Zweeken en Zeeren, zie op Zeeren en Zweeken.
 Zweekende Vingeren en Nagelen te geneezen, door middel van
 Paronychia. 807.
 Zie ook op Nagelzweering
 Zweering der Amandelen. zie op Amandelen.
 Zweering der Blaas te geneezen, door middel van
 Paerdestaert. 564.
 Narcisse. 729.
 Zie op Schurfbeyd der Blaas
 Zweering der Keel, zie op Keel gebreken.
 Zweering en Gezwellen des Hoofts te geneezen, door middel van
 Kappers. 255.
 Hennip. 887.
 Zweering der Mond; Neus; Nieren; Nagelen. zie op Mond; Neus; Nieren; Nagelen. Ook op Krapaenen.
 Zweering en Zeeren der heymelijke Leeden te geneezen, door middel van
 Eykenboom. 75.
 Boom der Kuysheyd. 165.
 Verwloof. 173.
 Coloquintappel. 502.
 Oyevaarsbek. 605.
 Yzerkruyd. 787.
 Panax. 801.
 Ganzerich. 833.
 Zie ook op Gezwellen der heymelijke Leeden.
 Zweering der Oogen te geneezen, door middel van
 Muur. 308.
 Gueghelheyl. 324.
 Bruynette. 424.
 Oogenklaar. 480.
 Pepoen. 523.
 Gentiaan. 601.
 Zie ook op Oog-gebreken.
 Zweering der ooren te geneezen, door middel van
 Wilde Kers. 662.
 Duyzendknop. 830.
 Hennip. 887.
 Tasjeukruyd. 914.
 Zie ook op Ooren-etterloeying.
 Zweekingen, qualijk geheeld zijnde. zie op

Zeeren en Zweeken, qualijk geheeld, &c.
 Zweekmiddelen; opening der Zweekgaten, door middel van
 Vijgeboom. 24.
 Populierboom. 73.
 Geneverboom. 153.
 Roismarijn. 246.
 Anijs. 333.
 Groote Speerwortel. 357.
 Ried. 370.
 Meesterwortel. 378.
 Pettienewortel. 387.
 Baccharis. 388.
 Bergmunt. 427.
 Sinkende Lis. 432.
 Carline. 449.
 Cardobenedict. 453.
 Scordotis. 479.
 Leedekenskruid. 519.
 Dragon. 556.
 Duyckervel. 597.
 Stok-violieren. 681.
 Damastbloem. 689.
 Lavas. 712.
 Bertram. 842.
 Steekende Winde. 890.
 Smyrnium van Candien. 894.
 Wormkruyd. 899.
 Tormentil. 915.
 Zijdepijn, en andere Gebreken, te geneezen, door middel van
 Effchenboom. 95.
 Castieboom. 116.
 Geneverboom. 220.
 Boonvaarn. 290.
 Zee ajuyn. 307.
 Aristolochie. 366.
 Welriekende Lis. 428.
 Nieswortel. 434.
 Cardobenedict. 453.
 Kervel. 464.
 Santorie. 466.
 Waterlook. 478.
 Brasiliaanische Linzen. 509.
 Oogentrooft. 509.
 Holwortel. 599.
 Gentiaan. 601.
 Malrove. 756.
 Drieblad. 771.
 Panax. 801.
 Duyzendknop. 830.
 Kunneke. 861.
 Scabiose. 865.
 Sermontein. 888.
 Teucrium. 901.
 Thapsia. 903.
 Zie ook op Flauus:

Eynde des tweeden Blad-wijzers.

BLAD-

BLAD-WYZER

Van eenige der voornaamste Zeldzaambeeden en Zonderlinge Zaken, in dit Werk te vinden.

Ardvlooyen en Rupzen, door wat voor een middel van de Kool af te houden. 412. *zie ook op Ongedierts.*
 Adder, met de Tak eens Beukenbooms aangeraakt, zou zoo heevig verschrikken, dat hij de magt niet heeft, om een mensch te steeken. 93.
 Aloë; wonderlijke zeldzaambeeden van deeze Planten, en der zelve Bladeren. De Aurtheur heeft een Aloë Plant over de viertveertig jaren lang, op-gequeekt. Heeft bij hem gebbleyd. Andere zeer aanmerkelijke Voorbeelden. 312. Wat Aloë is; en de verscheydene soorten. 315.
 Antonius Pius, van zulk een Ligchaams-lengte, dat hij krom, of gebogen ging, wierd om Borst en Rug ondersteund met dunne bordertjens van Lindenboom, om regt te kunnen gaan. 85.
 Appelen, hoe men die lang goed en buyten verrotting kan bewaren. Zuure Paradijs-appelen lang goed te houden. 3. Schadelijkheid en nut van Appelen; en Genees-middelen, genomen van Appelboom. 6. *en vervolgens.* Wonderlijken afkeer einiger menschen van Appelen; en qualen, haar alleen door den reuk overkomen. In tegendeel zeer groote liefhebbers van Appelen. Voorbeelden. 7.
 Articiokken, middel, om de zelve vroeg te bekomen. Hoe men de Stielen van Articiokken een geheel jaar lang kan goed behouden ten gebruyk. 492.
 Athenienzen pleegden de mildadige, welke ter dood veroordeeld waren, door 't Zap van dulle Kervel, of Scheerling, te doen sterfen. 489.
 Auteurs Zinpeelingen op de Oranje-appelen. 15. Op de Granaat-appelen. 18.
Baard der Mansperfoonen een roode verwe te geeven, door 't Poeder der Bladeren van Alcanne, in water gekookt. 215.
 Beeren-oor heeft zulk een verwonderenswaardige Bloem, dat het schijnt, de Natuur heeft daar aan haar hoogste Meesterstuk willen toonen. 381.
 Berkenboom, ontzachtlijkheid des zelve in Oude tijden. Der zelve bast gebruykt in plaats van Papier, om daar op te schrijven. Toortzen gemaakt van de Schors deezer Boomen: hoedanig. 133.
 Bier, een lange tijd goed, varfich en zoet te houden, door middel van Lis. 431.
 • Blankketzel op wangen en andere Ligchaams-deelen, alleen door beademing wech te neemen 520.
 Bloembollen, hoe men de zelve na ver-afgelegene Landen kan overzenden, en goed doen blijven. 779. Bloembollen (van Tulpen) boven maten dier verkocht in Holland. *zie op Tulpbollen.*
 Bloem van welriekende Lis, zeer verwonderlijk. 430.
 Bloem, gevormd als een Schoe; derhalven genoemd Paapenschoe. 432. Bloem des Lijdens. *zie op Passiebloem.*
 Boek, van den Auteurs gezien, geschreeven op de binnenste bisten van Lindenboomen, meer dan duyzend jaren oud. Eene zulker Boeken (namtelijk, *Cicero de Ordinanda Republica; & De Invenendis Oratiorum exordiis*, noch noyt in druk geweest) gekomen uyt de Bibliotheek van de Kardinaal Mazarin, door de teegwoordige Keyzer Leopold te Brussel doen koopen voor acht duyzend en eenige guldens. 85.

Boomen; op welke tijd alle Boomen gesnoeyd moeten worden. Driederley wijzen, om altijd vruchtbare Boomen te kunnen aanwinnen; als door In-enting; wat daar ontrent te doen en te mijden staat, om valste schoone Boomen te bekomen. 2. 3. door Zuyging. Door Zaying. 4. 5. Middel, om ieder jaar overvloedige Vruchten aan zijne Boomen te hebben. Bewaring voor Vliegen, Rupzen, Slekken, en ander Ongedierts. 5. *zie voorts op Ongedierts.* Bewaring voor de nachtrijp, wanneerze bloeijen. 6. Wat Boom en ander Zaad met een wassende, en wat met een afgaande Maan moet gezaayd worden. 5. Hulpmiddel teegens de flauwheyd en treurigheid aller Boomen. 12. Boomen mogen niet verplant worden op den dag van een Ecclips. Moet men niet zetten in de plaats, daar een andere Boom uytgegaan is, binnen de drie jaren daar na. 30. Ouderdom eens Lotusbooms van neegenhonderd jaren. 164.
 Boonen, door wat voor een middel men de zelve vroeg kan bekomen. 486. Boonen en Look, spreekwoord der Oude van deeze Vruchten. *zie op Spreekwoord.*
 Boschboom, de geene, welke zich onder zijn Loof neer leggen, en in slaap geraken, worden in 't Hoofd verward, en buytzeninnig. 159.
 Byen kunnen de reuk der Bloeffemen van Lindenboom gantsch niet verdragen. 86. Byen (ook Vliegen) worden verdreeven, of sterfen, wanneer men Koe-oog aan de Korven hangt. 421. Hoe men de Byen in de Korven kan beletten wech te vliegen: hoe in tegendeel andere tot haar te lokken, door Bladeren van welriekende Lis aan de Korven te hangen. 428. 't Zelve te verrichten door Hertgepan. 448. Door Melisse. 762.
 Byen-steeken te geneezen. *zie in 't Register der Geneesmiddelen.*
Ciceroos Boek, de *Ordinanda Republica*, & *De Invenendis Oratiorum exordiis*, noch noyt gedrukt. *zie op Boek.*
 Cinefa, een Grieksch Poet. zoo mager en dun van Ligchaam, dat hij zich met Berderen van Lindenboom omkleeden, en dus ondersteunen moest. 85.
 Cyrus, Koning van Perzien, een zonderling groot liefhebber van Pruymboomen. 47.
Datura, een Kruid, 't welk, te veel genuttigd, lagchende doet sterfen. Word van de Indiaan-sche Vrouwen hare Mannen ingegeeven, wanneerze in hare tegenwoordigheid overspel willen bedrijven. Hoe d'Inneemers weer tot haar zelve te brengen. 542. *zie ook op Hert.*
 Dolle Honden te geneezen, en weer te regt te brengen. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*
 Doornbezen een geheel jaar lang goed te bewaren. 222.
 Dronkenschap, als men genoodzaakt word te drinken, te voorkomen. 35. 37. 362. *zie voorts in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.* Zoodanig te voorkomen, dat men in een geheel dag niet dronken zou worden. 89.
 Duyven, hoe men de zelve vroeg, en zeer treffelijk kan bekomen. 238. Hoe men die lang goed kan bewaren. 239. Hoe men die kan verzeekeren voor Rotten en Mijven. 240.
 Duyven zoodanig te bedwelmen, door Nieswortel, datze zich niet de hand laten grijpen. 435. Duyven in een korte tijd vet te maken, door groote Krok. 791.

Ecclips

B L A D - W Y Z E R

Eclips werking ontrent de Boomen, welke op dien dag worden geplant. 30.

Edik te maken, zeer goed, binnen weynige uren, van Wijn, door de Wortel van witte Beet. 395.

Elephanten ten strijd als woedende gemaakt, door 't roode Zap van Moerbezen. 20.

Endivie, hoe men met de zelve moet handelen, om in de Winter te kunnen gebruyken. 490.

Erweten, hoe men de zelve vroeg kan bekomen. 485.

Ezelen, van dulle Kervel etende, worden daar door zoo slaperig, dat ze als dood ter neêrleggen. Hier door heeft men veele deezer Beesten leevendig gevild. Zeldzame voorbeelden. 489.

Eykenboom, zeer langleevende. Wanneer men de zelve moet ter nervellen, om goed hout te hebben. 74. Onze Voorvaderen in de eerste Wereld niet anders als Eykelen ter spijs gebruykt. Eykelen in Spanje opgedischt tot Banquet. Eykenboom bij de Oude Grieken en Romeynen in zeer groote eere geweest. Kroonen van Eykenloof. 75.

Ferula, word zeer begeerig, en zonder schaade van de Ezelen gegeten; maar andere Beesten 't zelve nuttigende, moeten sterfen. 571.

Filipendula met Bladeren van Peeterzelie, zoo giftig, dat een Doctoor en Apotheker in 's Gravenhage in een Hof de zelve voor een voort van Peeterzelie neemende, en iets daar van provende, zeer ellendig straks daar na ftierfen. 577.

Geneverhout word noyt beschadigd door Wormen of Wormgaren. De Trappen in den Tempel van Diana te Ephezen waren van Geneverhout gemaakt. 221.

Gezondheyd te bewaren, zonder in veele jaren ziek te worden. zie in de *Blad-wijzer der Geneesmiddelen*.

Giftige Dieren, Slangen, Padden, &c. uyt huizen en kameren te verdrijven. 162. 167. 220. 271. 289. 295. 298.

Granadille. zie op *Rassiebloem*.

Gras, 't welk afgefceden zijnde, een lange tijd kan gebruykt worden in plaats van een Pluymagie, of Vederbosch. 617.

Haanen, moedig te maken, om teegens andere te vegen, door Vrouwenhayr. 285. Door Weederdood. 286. Door wilde Haanekam 579.

Handen, hoe men die zou kunnen wasschen in heet gesmolten Lood, zonder zich te verzeeren, door middel van Binselkruyd. 760.

Hazelnooten, hoe men de zelve lang goed kan bewaren. 161.

Hayr-uytvalling te voorkomen; te doen groeyen; schoon en lang te doen wassen; zwart of andere verwe te geeven, &c. zie in de *Blad-wijzer der Geneesmiddelen*.

Hert, zoodanig te verheugen, dat men al lagchende zou sterfen, 520. zie ook op *Datura*.

Hoenderen van de Pip en Sprouw te geneezen. 63. 260. Van allerley andere ziekten. 95. 302. Hoenderen haast vet te maken door Boekweyt. 570. Door groote Krok. 791. Hennip. 887. Hoenderen Eyeren te doen leggen in de koude der Winter, door Hennipzaad. 887.

Hol te Ephezen, waar door de proef wierd genomen, of een dochter noch Maagd was, of niet. 44.

Honden sterfen, alsze drinken van 't Water, daar wilde Aspergien in gezoden zijn. 672.

Hout der Oranje-, Citroen- en Limoenboom, hoedanig. 14.

Ibenboom, doodelijk-giftig voor Menschen en Beesten. Evenwel niet zoo zeer in deeze onze Landen. Zeldzaamheyd daar van. 49.

Indiaansche Vijg, gegeten zijnde, geeft aan 't Water, 't welk de eeters lossen, een gantsch bloedige verwe, echter zonder eenige ongeleegentheyd. 574.

Jooden, hare zeer groote Liefde tot de Oranjeboomen; en hoedanig gebruykt in haren Godsdienst. 14. Houden de Oranje-appelen voor de verbodene Vrucht in 't Paradijs. 15.

Juca uyt America. Doodlijkheyd van dit Gewas. Hoe echter van de Americanen zoo wel ter spijs als tot Geneesmiddelen gebruykt. 663.

Kas, hoe men de zelve kan bewaren voor alle verrotting, en ontfaning der Maden, door middel van Barkenboom. 135.

Karsfen, hoe men de zelve een geheel jaar lang kan goed bewaren, zonder verderf. 37.

Kalfsvoet, zonderlinge en zeer aanmerkelijke zeldzaamheyd aan deeze Plant; waarlijk een recht Natuur-wonder. 355.

Kogel, in eens Menschens Lichzaam geschooten, uyt de Wonde te doen komen. 33. *De uyttrekking van Tzer, Doornen, Beentjes, &c. uyt de Wonden, kan men vinden in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen, op 't woord Wonden*.

Kool, hoe men de zelve trefselijk en zeer welmaakend kan bekomen. 410. Om vroeg en uytsteekende heerlijke Bloemkool te winnen. 412. Hoe men de zelve kan bewaren voor Aardvloyen en Rupzen. 412.

Kroonen, oud-tijds gevluchten van Peeterzelie; met welke men de Overwinners Kroonde. Aanmerkelijk geval. 345. Kroon van Eykenloof, aan welke gegeven. 75.

Lagchende sterfen, door het gebruyk des Kruides *Datura*. zie op *Datura*. Door Saffraan. zie op *Hert*.

Lauwer, Laurier, bij de Oude Romeynen gebruykt ten teeken van een algemeene blijdschap en overwinning. Voorbeelden hier van. 152. Wonderlijke eygensclap van de Bladeren der kleynen Laurier; waar uyt men al-tijd 's morgens kan weeten, met volle zekerheyd, hoe hard het dien nacht gevrozen heeft; over dag, hoe hard het noch vriest. 156.

Lindenboom, in de Oude tijden gebruykt in plaats van Schrijf-papier. Op wat voor wijs. Dit schrift genoeft Tilia, of Phylira. Bocken, op de Baft deezer Booms geschreeven, genoegzaam onverganklijk. 85. Eenige der zelve noch in wezen. zie op *Boek*.

Look en Boonen. Spreekwoord der Oude hier van. zie op *Spreekwoord*. Hoe veel aan 'Knoplook en Ajuynt verdeert is bij 't bouwen van eene Egyptische Pyramide. 301. zie ook op *Magneet*.

Lotusboomen worden eenige honderden, ja bij de duyzend jaren oud. Voorbeelden hier van. 104.

Luyzen en Neeten te doen sterfen, of gantschelijk te verdrijven. 92. 134. 181. 201. 252. 280. 381. 565. 744.

Luyzen-groeying op de Huyl der Beesten af te weeren. 579.

Maan; wat met een wassende, wat met een volle, en wat met een afnemende Maan gezaayd moet worden. 5.

Macerboom doet sterfen alle andere ontrent hem staande Gewassen. 89.

Magneet, of Zeylsteen, werd bedorven, als men de zelve met Look besprijkt. 302.

Mankopzaad, daar 't eens gezaayd is, zal 't elke jaar weer opkomen, tot in het tiende toe, als de aarde weer gerodert word. 802.

Melk te doen runnen, om'er Kaas van te maken, door Walfroo. 339.

Melk-beesten veel Melk te doen geeven. 592.

Mes, zoo gantsch hard te maken, door 't zelve te steecken in Water, waar in Muysor gekookt is, dat men'er Yzer en Stoen mee kan doorsnijden, zonder schaadig te werlen. 816.

Middel, om zeer lang te kunnen goed bewaren, Appelen. 3. Peeren.

der ZONDERLINGHEEDEN.

Peeren. 29. 32. Karffen. 37. Nooten en Hazelnooten. 41. Artiockken. 492. Druyven. 239. Kaas. 133. Doornbezen. 222. Bien. 431. Om flauwe Boomen en Planten weer kracht te geven. 12. 680. Om de Boomen overvloedige Vruchten te doen dragen. *zie op Boomen.* Om haar voor allerley Ongediert te bewaren. *zie op Ongediert.* Om in langdurige gezondheid, zonder ziekten, te blijven. *zie op Gezondheid. zie ook op Queen. Rozen. &c.*

Mieren, hoe menze in hare holen kan doen sterfen, door de zelve toe te stoppen met 't Kruyd Zonnewende. 624. Door Anijskruid uyt America. 668. Mieren te verdrijven door de reuk van Orege. 742.

Moerbezenboomen in Grieken, in varentwintig achter een volgende jaren geen Vruchten gedragen. Wat ondertuffchen gebeurde, en daar op volgde. 19.

Moerbezen-vlekken, hoe weer wech te neemen. 19.

Mollen te verdrijven door Knoplook. 302. Door Ajuy. 304.

Motten, hoe te verdrijven, datze in de Kleederen niet komen. 62. 146. 271. 274. 289. 397. 409. 561. 708.

Muggen, Vliegen, te verdrijven; te doen sterfen, door de rook van Vederik. 744.

Muyzen te doen sterfen, door de reuk van Ibenboom-takken. 49. Door Bladeren van Oleanderboom. 185.

Myrtusboom, in een zonderlinge hoogachtig geweest bij de Oude Romeynen. De Afgodin Venus toegeeygend. Verder aanmerkelykheeden. 144. Ook bij de Joden in een groote waarde. 145.

Nagelboom; cygenschap van de zelve. 148. D'Oost-Indische Compagnie heeft al de Nagelboomen in de Molukksche Eylanden doen uytroyen; en waarom. Kleyne gekroonde Nagelboomen. Niet meer dan twee der zelve in geheel Indiën. 149.

Natuurlijke vijandschap tusschen de Nooten- en Eykenboomen. 40. Tuffchen de Fleermuys en de Platanusboom. 59.

Natuur-wonder ontrent de Plant Kalfsvoet. 355. Onder de Natuur-wonderen mag ook gesteld worden de krullende Huyslook. 470.

Noten, te grabbel geworpen in 't huys van Bruydegom en Bruyd; een gewoonte te Athenen in Griekenland. Wat het beteekende. 42.

Offerhanden der Roomsche Vrouwen en Dienftmaagden jaarliks aan Juno, onder een Vijgeboom. Waarom. 22. 23.

Olijfboomen, ontzaglykheid der zelve bij de Oude. Tot wat voor een Teeken gebruykt. 182. Voorbeelden hier van. 183.

Ongediert, Rupzen, zwarte Vliegen, Slekken, Aardvlooyen, Mieren, &c. van de Boomen en Planten af te houden, te doen sterfen. 6. 10. 130. 222. 412. 470. 680. 688. 837.

Oogen te bewaren in de Kinderpokkens voor de daar opvallende Zinkingen, &c. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen op Oogen.*

Oost-Indische Nederlandsche Compagnie doed al de Nagelboomen in de Molukksche Eylanden uytroyen; en waarom. 149.

Otteren beminnen de Willigeboomen boven maten zeer. 78.

Ouderdom der Lotusboomen, tot bij de duyzend jaren. 104. Der Tarpentijnboomen, ongelooftlyk groot. 149.

Paerden, zwarthayrig, geheel wit van hayr te maken. 501. Alsze op 't Gewas Paerds-zyer treden, zouden hare Hoefyzers terstond los worden, en afvallen. Doch van Lobel anders bevonden. 171. Haalt vet te maken door 't Kruyd opregre Medica, 593; en gemeene Medica. 593. Paerden roode Manen en Staarten te maken, door Water van Alcanne. 215. Te weeg

te brengen, dat geen Vliegen, Muggen, &c. op de Huyd der Paerden, of in hare Zeeren komen zitten: andere gebreken te voorkomen, of te geneezen. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen op 't woord Paerden.*

Palmboom. Eygentlijke beschrijving daar van. Oud-tijds de Telgen gebruykt tot Zeeg-teekenen. Kleederen gemaakt van de Bladeren deezes Booms, voor de Overwinners. 70.

Passiebloem. Bloem des Lijdens, vertoonende veelley teekenen en afbeeldzelen des Lijdens Christi. 584. De zonderlingheeden hier van aangewezen. 586. Zeldzaamheid dezer Bloemen. 586.

Peckelkefch. *zie op Pleeck.*

Peeren, wat te doen staat, om de zelve lang te kunnen bewaren, en goed te houden. 29.

Peeterzelie, van de Oude Grieken gehouden voor een teeken en voortekenen van Overwinning. Zonderlingzeldzaam geval hier ontrent. 345. Peeterzelie spoedig te doen wasfen door asch van Boonstelen. 486.

Philetas, een Poët onder de Oude, zoo mager en ligt, dat hij groote Ringen van Lood aan zijne voeten moest doen, om door de Wind niet wechgenomen, of om verre gesmeeten te worden. 85.

Pip der Hoenderen te geneezen. *zie op Hoenderen.*

Populierboom. Der zelve schaduw de Oude zoo aange naam geweest, dat ze daar onder gingen zitten: ook van de takken Kroonen vlochten; welke gedragen wieden van verliefde Vrijers, om in der Vrijsteren gunst te geraken. 73. Welke Populierboomen alleenlyk tot Azenijen dienftig zijn. 72.

Queeën, hoe men de zelve een langen tijd kan goed bewaren. Hoedanig in te leggen, datze een geheel jaar lang smaaklyk blijven. 32. Van de Oude genoemd de Vrucht der Liefde. Hoe gebruykt tuffchen een Jongman en jonge Dochter. 33.

Riet; hoe men Gragten en Slooten van 't zelve kan zuiveren. 366.

Roozen, hoe men de zelve lang goed kan bewaren, 197. Waar toe in Oude tijden gebruykt. De Afgodin Venus toegeeygend, en waarom. Een teeken van verzeegenheid. 't Spreekwoord, 't is onder de Roos gezeyd, waar van daan gekomen. 198. Voorbeelden van personen, welke geen reuk van Roozen konden verdragen. 199.

Saffraan, welke de beste is; en zonderlinge werking der zelve. 520. 521.

Schrift te schrijven, 't welk niet dan teegens 't Vuur kan gelezen worden. 13. 376.

Seldzaamheid, zeer zonderling, van 't hout des Egyptischen Vijgebooms. 25. Van de Bananienboom. 28. Van de Sorbenboom, ontrent personen van een dolle Hond gebeeten, en weer geneezen zijnde. 84. Van de Macerboom, die alle andere Gewassen ontrent hem staande, dood sterfen. 88. Van de Beukenboom, die een Adder, alleen met een zijner Takjens aangeraakt zijnde, de magt beneemt, om een Mensch te beschadigen. 93. Van de Efscheboom; zoo dat geen Slang, of ander giftig Dier daar ontrent kan komen. Derhalven van de Oude voor hare huizen geplaat. Andere aanmerkelykheid aan deezes Boomen. 94. Aan de Kanelboom, uyt wiens Wortel de Campher voortkomt, koud en droog tot in den derden graad; waar tegens de Balf des Booms heet en droog is in den derden graad. 122. Aan de Boom der Kuysheid, wechneemende alle lust tot de bijflaping. Voorbeelden. 167. Aan de Hult, welke in de Winter veel groener staat als in de Zomer. Hoe strenger koude, hoe blinkender groen. 166. Aan de Jafnijn uyt Perzien. 228. Ontrent de Wijngaarden; en hare diepe booring onder de aarde, om bij een Wel te komen met de Wortel; met een

BLAD-WYZER der ZONDERLINGHEEDEN.

zonderling Voorbeeld, van den Autheur bevonden ter diepte van dertien voeten. 124. Zeldzame cygenschap der Bladeren van Virginiaanische Boomvaarn, derhalven ook gevoelige Boomvaarn genoemd. 290. Zeldzame cygenschap der Ajuyen-Planten. 303. Zonderlinge Zeldzaamheden aan de Aloë. 311. Aan 't Zaad van Ysop. 652. Aan de Bladeren der Steekende Kaarden uyt America. 674. Aan 't Berg-Slangenkruid. 751. Aan 't Zaad van Waternoot. 792. Aan 't Gewas, genoemd Zonnedaauw. 849. Aan de Bloemen van Sclamum. 878. Aan 't Goidkruid. 885. *Veelerley andere Zeldzaamheden aan andere Gewassen kunnen hier niet alle op deze korte Lijst gebragt worden. zie ook op 't Woord Natuurwonder.*

Self, bij de zelve behoord men Wijnruyt te planten, om die te bewaren voor 't vergif der giftige Dieren. 858.

Seylsteen, *zie op Magnēt.*

Slang, omringd van Betonie Bladeren, kan over de zelve niet kruypen, maar zal zich in een windende sterven. 396.

Slekken te dooden, door afch van Boonsteelen. 486.

Socrates, de Wijsgeer, ter dood veroordeeld, doen sterven door 't Zap van Dullekervel, of Scheerlink. 489.

Terpentijn, welke de beste is, en kenteekenen. 106.

Timoleon de Veld-overfte, hoe hij zijne Soldaten, verbaaft, om dat haar een Wagen met Peeterzelie te gemoet quam, 't welkze voor een Voorteken des doods hielden, deeze vrees benam. 345.

Tulp-razernij in Holland: geweldig-hooge prijs der Tulpen; met eenige zonderlinge Voorbeelden. 907. Alleenlijk drie Bollen verkogt voor dertig duyzend gulden, in Banco af te schrijven. Wonderlijke buyten-sprijsheeden hier ontrent. 909. De Weevers wilden groote Heeren zijn: geene spijsen noch dranken waten haar te kostelijk. 910.

Varkens haaft vet te maken, door Ipenbladeren, gedroogd, en dan met Draf vermengd. 88.

Vermocydheid, door te veel gegaan te hebben, wech te neemen. 90.

Vette liden mager te doen worden. 99. 685. Al te groote verwerding te verhinderen. 601. Magere liden daar teegens vet en welgedaan te maken. 111. 879.

Vijschen, duyzelig te doen worden, zulker wijs, datze boven op 't Water drijven, en zich met de hand laten vangen zullen. 366. 461.

Vleesch, een zeer lange tijd goed te bewaren, zonder dat'er Wormen in komen zullen, door 't zelve in Gierft te leggen. 766. Vleesch van geslagte Beesten voor vervuiling en Wormen te bewaren, door het zelve te bestrooien met gekneufd Coriander Zaad. 512. Hoe

men Peelk-vleesch haastelijk gaar kan koken; door middel van Roomsche Neetelkruid. 675.

Vlekken uyt allerley Lijnwaad te doen, door middel van Zuring. 280. Kali. 472.

Vliegen en Muggen te verdrijven, te dooden, door de Rook van Vederik. 744.

Vlooyen, hoe uyt de Bedsteeden te verjagen; 90. 274. 812. Te dooden. 510. 512. 744. 792.

Vogelen zoo bedwelmde te maken, datze haar met de hand zullen laten vangen, door middel van Nieswortel. 435.

Vogelen worden zeer vet van Dullekervel: welke daar teegens de Menfchen de dood veroorzaakt. 489.

Vogel-lijm te maken, van de Bast der Viburne Boomen. 117. Van Hultst. 166. Van Marentakken. 250.

Vosfchen, beminnen de Peeren ongemene zeer; willen echter de zelve niet eeten, voor datze eenig vleesch daar bij hebben gekreegen; ten ware de honger haar parltre. 31.

Vrouw; hoe men kan weten ofze bevrucht is. 493. Haar bequaam te maken om lichtelijk te ontfangen. Mifval, alsze zwanger zijn, te verhoeden; &c. *zie in de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*

Vuur te bekomen in tijd van nood, door twee stukken houts van Lauwerboom teegens malkander te wrijven. 153.

Waltroo, verwonderlijke cygenschap dezer Plant, ontrent Koeyen, of andere in de Wey gaande Beesten. 339.

Wandluizen uyt de Bedsteeden te verdrijven; ook te doen sterven. *zie op de Blad-wijzer der Geneesmiddelen.*

Wijn, hoedanig men, door middel van een Peer, kan weeten, of men'er Water bij gedaan heeft, of niet. 31.

Wijn, te bewaren voor verderving, door middel van Nootenmufcaten. 137; en door Mosch. 774. Wijn een aangename smaak te geven, door middel van Boomachtig Jupitersbaard. 217. Van Lis. 431. Onklare Wijn weer klaar te doen worden, door middel van Maagdepalm. 497. Middel, om van Wijn zeer haast Edik te maken, door Pimpinel. 848.

Yzer, Staal, Doornen, Splinteren, en diergelijke dingen, in de Voet getreden, of in een Wonde zittende, daar uyt te doen komen. 186. 188. 317.

501. 551. 565. 608. 640. 822. 927.

Ysop; zonderlinge zeldzaamheid aan 't Zaad dezer Plant. 652.

Zaad van allerley Planten, hoe men 't zelve spoediger als na gewoonte kan doen uytſpruyten en voortkomen. 471.

Zaying; wat met een wassende, en wat met een volle, of met een afgaende Maan moet gezayd worden. 5.

Zeylsteen, *zie op Magnēt.*

E Y N D E.

D R U K - F E Y L E N.

De *Lezer* zal gelieven de volgende *Misſlagen*, in 't maken der *Blad-wijzers* gevonden, te verbetereren.

Pag. 42. De Hoofd-titel PENNEBOOM, moet zijn DENNEBOOM. pag. 373. lin. 24. *verſchopping*, lees *opſtiffing*. pag. 377. lin. 20. *Kalfskruyd*, lees *Kalfswort*. pag. 419. lin. 6. en 5. van onder. CHANAIIRIS lees CHAMAIIRIS. pag. 437. lin. 15. CAMPANULA, lees CAMPANULA. pag. 463. lin. 30. CERVOGLIO, lees CERVOGLIO. pag. 489. l. 39. INTYRUM, lees INTYRUM. pag. 504. lin. 40. PENTAPHYLLUS, lees PENTAPHYLLEUS. pag. 545. lin. 27. Ogen, lees Ooren. pag. 561. lin. 16. Zaad, lees Zand. pag. 616. lin. 7. van onder CAMPANULUS, lees CERVARIUS. pag. 772. lin. 9. van onder, Arabexien, lees Arabexim. pag. 811. l. 3. achter zwelling, doe bij, van de Navel. pag. 831. l. 10. SEAU, lees SEAU. pag. 839. lin. 15. MACUCOSUM, lees MACULOSUM. pag. 841. De Hoofdtitel, voor PYRETHRUM, (zijnde de Latijnſche) lees BERTRAM.

Zomtijds zal men ook in de *Hoogduyſche Namen* der Kruiden vinden KRUUD voor KRAUT. Indien'er noch meer andere *Feylen* worden gevonden, de zelve zullen de goedwillige *Lezers* lichtelijk kunnen verbetereren.

